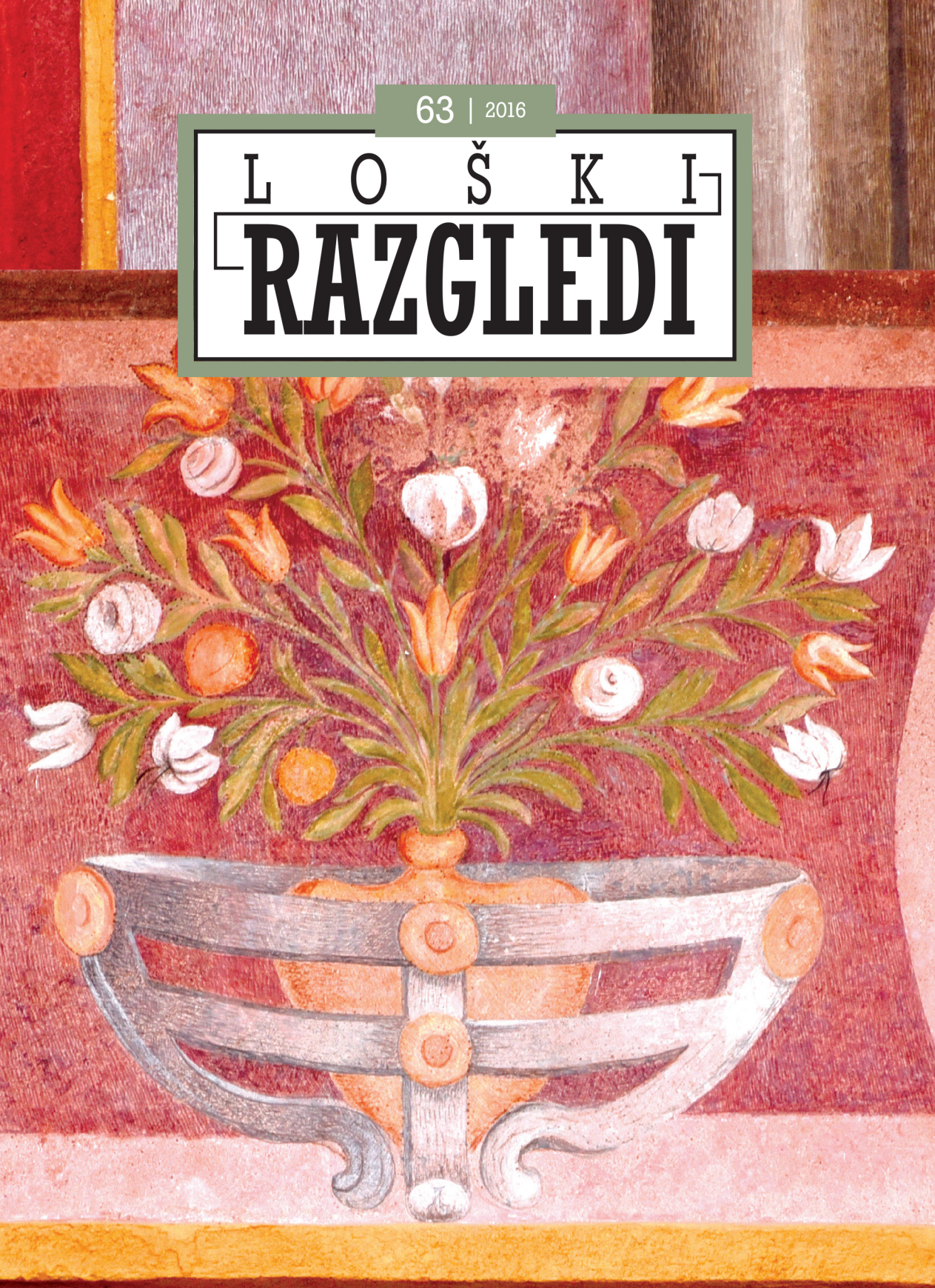
63 | 2016

LOŠKI RAZGLEDI

Loški razgledi

MUZEJSKO DRUŠTVO ŠKOFJA LOKA

LOŠKI RAZGLEDI 63

Škofja Loka 2017

LOŠKI RAZGLEDI
63 – 2016

Uredila:
Marija Lebar

Uredniški odbor:
Helena Janežič
dr. Matevž Košir
mag. Tone Košir
Ivica Krek
Marija Lebar (glavna urednica)
Judita Šega
dr. France Štukl

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji. Redakcija zaključena aprila 2017.

Jezikovni pregled:
mag. Alenka Klemenc

Prevodi:
Martin Cregeen (angleščina)
Alenka Vojsk (nemščina)

Oblikovanje naslovnice:
Nives Lunder

Oblikovanje in priprava za tisk:
Barbara Demšar, Nives Lunder,
Studio Grad Škofja Loka

Tisk:
Nonparel

Izdalo in založilo:
Muzejsko društvo Škofja Loka
zanj mag. Aleksander Igličar, predsednik

www.mdloka.si

Naklada:
650 izvodov

Izdajo Loških razgledov je finančno podprla Občina Škofja Loka.

ISSN 0459-8210

Cenjene bralke, spoštovani bralci Loških razgledov!

Generalna direktorica UNESCA **Irina Bokova** je ob svetovnem dnevu knjige zapisala: *»Pri širjenju izobraževanja, znanosti, kulture in informacij so knjige povsod po svetu naše zaveznice.«* Ali kot je dejal nekdanji minister za kulturo Uroš Grilc, je dobra knjiga *»potrpežljiv učitelj, zgovoren vodič, moder svetovalec, iskren prijatelj, včasih pa tudi neizprosen in zato več kot dostojen nasprotnik«.* Takšno poslanstvo naj ima tudi tokratna številka našega loškega zbornika *Loški razgledi,* 63. po vrsti. Obsežna je in prinaša 48 prispevkov že znanih in novih avtorjev, ki se lotevajo različnih aktualnih tem, s katerimi opozarjajo na probleme, dogodke, raziskujejo našo preteklost, sedanjost, kulturno dediščino, predvsem pa želijo na čim bolj aktualen in privlačen način predstaviti kakovostne vsebine. Že iz obsežnih del, kot je Valvasorjeva *Slava vojvodine Kranjske,* vidimo, kako pomembno je, da se dogodki opišejo za bodoče rodove. Kljub možnostim, ki nam jih daje danes internet, je še vedno potrebno, da podatke shranimo v trajnejši, knjižni obliki. In *Loški razgledi* so knjiga in so tudi na spletu.

Preteklo leto je zaznamovala 25. obletnica osamosvojitve. *»Osamosvojitev ja, svoboda ne,«* pravi Andrej Capuder. *»V nas je vse preveč predsodkov, preteklosti. Toda prihodnost je pred nami, da pogledamo vase in se resnično osvobodimo.«* Tega prelomnega časa, takratnih dogodkov, mejnika v zgodovini slovenskega naroda, ko smo se uveljavili navzven, se analitično lotevajo zgodovinarji, politologi. Kako pa se tega časa spominjajo Ločani, ki so bili vpeti v politično dogajanje v domačem kraju, so pojasnili Ivan Oman, Mirjam Jan - Blažić, Franci Feltrin in Andrej Novak. O Ločanih, aktivnih udeležencih v osamosvojitveni vojni junija 1991 piše Aleksander Igličar. V tem sklopu objavljamo tudi izpoved Mire Bergant o tragični izgubi sina Mohorja, žrtve nesrečnega dogodka ob prevzemu loške vojašnice. In ker prispevki s področja gospodarstva v *Loških razgledih* niso pogosto, ta sklop zaključuje poglobljena analiza loškega gospodarstva v zadnjih 25. letih Blaža Kavčiča.

V nadaljevanju se zvrstijo poglavja, ki so že stalnica v zborniku: *Razgledi, Občina in občinski nagrajenci, Gradivo in spomini ...* Naj omenim, da v tej številki daljši prispevek Jerneja Tavčarja namenjamo poljanski obvoznici, kar v lanski številki zaradi pomanjkljivih podatkov še ni bilo mogoče. Svoje videnje o življenju na Lontrgu pred in po obvoznici pa je opisala Ines Košenina.

Vrsta ustanov, društev, posamezniki so v preteklem letu praznovali različne obletnice in tudi teh se spominjamo. Pa ne bi podrobneje vsega naštevala. Vzemite zbornik, berite. Kajti branje hrani naše misli, širi naše obzorje, nas spodbuja k razmišljanju in poteši našo radovednost; prežene osamljenost, spodbudi kreativnost. Brez novih informacij nazadujemo, narejeni pa smo za to, da se razvijamo in rastemo. Vedno je bilo in vedno bo tako.

Marija Lebar, urednica

Vsebina
Contents

Marija Lebar	Uvodne misli *Foreword*	5
Ob 25-letnici samostojne Slovenije ***On the 25th anniversary of the independence of Slovenia***		11
Ivan Oman	Ob srebrnem jubileju *On the occasion of the Silver Jubilee*	13
Mirjam Jan - Blažič	Prebliski (spomini) na čase pred plebiscitom in po njem Osebno pričevanje *Flashes (memories) of the times before and after the plebiscite* *Personal testimony*	16
Franci Feltrin	Ustanavljanje in organiziranje ter delovanje občinskih odborov pomladnih strank na Škofjeloškem v letu 1989 *Founding, organisation and operation of municipal committees of the »Spring« parties in Škofja Loka in 1989*	20
Andrej Novak	Liberalno-demokratska stranka v Škofji Loki in volitve 1992 *The Liberal Democratic Party in Škofja Loka and the elections in 1992*	33
Aleksander Igličar	Škofja Loka in Ločani v osamosvojitveni vojni junija 1991 *Škofja Loka and Loka citizens in the liberation war of 1991*	41
Mira Bergant	Mohor – kako smo ga izgubili *Mohor – how we lost him*	49
Blaž Kavčič	25 let škofjeloškega gospodarstva *Twenty-five years of the Škofja Loka economy*	52

Razgledi 73
Views

Mojca Šifrer Bulovec »KLEKLANJE SLOVENSKE ČIPKE« 75
Tradicionalna umetnostna obrt, ki je doma tudi na Loškem
"Slovenian bobbin lace"
A traditional art craft, which is also part of Škofja Loka tradition

Mojca Ferle Spogledovanje slovenske klekljarske dediščine s svetom 91
Presenting the Slovenian lacemaking heritage to the world

Mateja Kavčič
France Štukl Loški rotovž ob obnovi 2015 107
Škofja Loka town hall during renovation in 2015

Miha Preinfalk Plemstvo na Loškem 125
– primeri socialne mobilnosti in novih identitet
The aristocracy in Škofja Loka – cases of social mobility and new identities

Tomaž Križnar Nabiralnik za darove pod starološkim Gavžnikom 151
Offertory box beneath Stara Loka Gavžnik

Tone Košir Karlovške padarske bukve 159
Karlovac barber surgeon's book

Franc Križnar Prelepa Škofja Loka od nekdaj do danes –v glasbi 173
Beautiful Škofja Loka from the past to the present – in music

Bojan Kofler Prva najdba črnivca *Helops rossii* v Sloveniji 199
First find of Helops rossii (Tenebrionidae) *in Slovenia*

Ana Marija Miklavčič Osebnosti iz Škofe Loke, Poljanske in Selške doline v spletnem biografskem leksikonu Gorenjci.si 203
Personalities from Škofja Loka, Poljanska dolina and Selška dolina in the web biographical lexicon Gorenjci.si

Boštjan Soklič Berko – od mavrice do lastne zvezde 215
Berko – from rainbow to his own star

Občini in občinski nagrajenci 229
The municipalitys and municipal award winners

Miha Ješe Nagovor župana Mihe Ješeta ob koncu leta 2016 231
Address by the mayor of the Municipality of Škofja Loka at the end of 2016

Sabina Gabrijel Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2016 235
Awards of the Municipality of Škofja Loka for 2016

Jernej Tavčar Poljanska obvoznica 243
Poljane bypass

Ines Košenina Moj pogled na življenje na Lontrgu v času pred obvoznico in po njej 257
My view of life in Lontrg in the time before the bypass and after it

Damjana Peternelj Občina Gorenja vas - Poljane v letu 2016 265
The Municipality of Gorenja vas - Poljane in 2016

Damjana Peternelj Priznanja Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2016 273
Awards of the Municipality of Gorenja vas - Poljane for 2016

Gradivo in spomini 277
Material and memoirs

Marija Stanonik Srečko Kosovel v loški družbi 279
Srečko Kosovel in Škofja Loka society

France Štukl Od nitke do prvih tekstilnih tovarn 283
From thread to the first textile factories

Marjan Masterl
Matjaž Hafner Smučarski vod v Škofjeloški četi in rekvijem za Jamnikovo domačijo. 293
Ski platoon in the Škofja Loka company and requiem for Jamnik farmstead.

Alojzij Pavel Florjančič
Jože Peter Kranjc O delu komisij za grobišča povojnih pobojev v Občini Škofja Loka 300
Kratek povzetek za obdobje 1990–2016
On the work of the commission for the graves of those killed post-war in the Municipality of Škofja Loka Brief summary for the period 1990-2016

Helena Janežič Človekove pravice in temeljne svoboščine: ZA VSE ČASE! december 2016, Škofja Loka 306
Human rights and fundamental freedoms: FOR ALL TIME! December 2016, Škofja Loka

Ana Megušar Prevc — Zakaj bi ne pel — 310
Jože Bogataj — O življenju in delu pevskih zborov na Gimnaziji Škofja Loka
Why not sing
The life and work of choirs at Škofja Loka Gymnasium

Jože Štukl — Škofjeloški pasijon od slovenskega registra do UNESCA — 323
Škofja Loka Passion from the Slovene register to UNESCO

Marija Lebar
Andrej Rant — Dr. Jože Rant (1896–1972) v Aleji zaslužnih Ločanov — 330
Pesmi očetu
Dr. Jože Rant (1896–1972) in the Avenue of deserving/worthy Škofja Loka citizens
Poem to a father

Judita Šega — V zaledju soške fronte — 334
In the rear of the Soča Front

Marija Lebar
Maja Šubic — 140 let gasilstva v Škofji Loki 1876–2016 — 338
Freska na gasilskem domu PGD Škofja Loka 14.–22. april 2016
140 years of firefighting in Škofa Loka 1876-2016
Fresco in PGD Škofja Loka firehouse

Lojze Malovrh — Mojih 90 let — 341
My 90 years

Neja Mlakar — Loka jo piha 140 let: ob okroglem jubileju Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka (1876–2016) — 345
Škofja Loka blows for 140 years: On the 140th Jubilee of the Municipal Wind Orchestra

Nataša Kalan — 80 let v skrbi za starejše, slepe in slabovidne — 351
Eighty years of care for the elderly, the blind and poorly-sighted

Helena Matičič Hostnik
Urška Ziherl — Praznično leto na Osnovni šoli Ivana Groharja — 355
Festive year in Ivan Grohar Primary School

Vincencij Demšar — 20-letnica Prosvetnega društva Sotočje Škofja Loka — 360
Twentieth anniversary of the Sotočje Educational Society Škofje Loka

Damir Globočnik
Simon Mlakar — Tomaž Lunder (1955–2016) — 372
Tomaž Lunder (1955–2016)

Izidor Jesenko
Matjaž Hafner
Jure Svoljšak — Peter Pokorn (1939–2016) — 374
Peter Pokorn (1939–2016)

Tone Košir Dr. Ciril Pleško (1932–2015) 378
Dr. Ciril Pleško (1932–2015)

Marijan Novak Ivan Kožuh – Ferbarjev Vane (1928–2016) 381
Ivan Kožuh – Ferbar's Vane (1928–2016)

Delovanje Muzejskega društva Škofja Loka 383
Activities of the Škofja Loka Museum Society

Uredništvo Zbor članov Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2015 385
Editorial Board *Assembly of the members of the Škofja Loka Museum Society for 2015*

Aleksander Igličar Blaznikovi večeri in druge prireditve v letu 2016 401
Blaznik's evenings and other events in 2016

Helena Janežič Knjižne novosti Muzejskega društva Škofja Loka 407
Literary novelties of Škofja Loka Museum Society

Jože Štukl Društveni izlet v mesto Tabor na Češkem 409
Society excursion to the town of Tabor in the Czech Republic

Predstavitve knjig in kronika 415
Presentation of books and the chronicle

Danijela Dolinar Izšlo je v letu 2016 417
Published in 2016

Franc Podnar Kronika občin Škofja Loka in Gorenja vas - Poljane 423
Chronicle of the municipalities of Škofja Loka and Gorenja vas - Poljane

Uredništvo Avtorji prispevkov 435
Editorial Board *Authors of contributions*

Uredništvo Navodila avtorjem člankov 439
Editorial Board *Instructions to authors of contributions*

Uredništvo Nakup knjig in Loških razgledov 441
Editorial Board *Purchase of books and Loški razgledi*

Ob 25. letnici samostojne Slovenije

Ivan Oman

Ob srebrnem jubileju

Ob petindvajsetem rojstnem dnevu neodvisne slovenske države se ozrimo na dogodke v teh letih, ki so pripeljali do pomembnega, prelomnega dogodka: razglasitve neodvisnosti.

Predsedstvo Slovenije 1990;
od leve: dr. Matjaž Kmecl, Ivan Oman, Milan Kučan, Ciril Zlobec in dr. Dušan Plut. *(foto: BoBo)*

Pa ni treba prav nič »sanjati« o »tisočletnih sanjah«, kot se tolikokrat sliši. Bliže realnosti bi bili, če bi začetek teh »sanj« postavili v leto 1848, v zahtevo po Zedinjeni Sloveniji. Sedemdeset let pozneje, leta 1918, so nas »zedinili« v Kraljevino SHS in mnogi so verjeli, da smo dobili svojo »narodno« državo. V resnici pa je bilo definitivno konec »sanj« o Zedinjeni Sloveniji, kajti za slovensko državo je bil izgubljen tisti njen del, ki je sploh dal pobudo za *»zedinjenje vseh dežel, koder Slovenci žive v eno kraljestvo z imenom Slovenija«*, to je bila Koroška. Poleg tega smo po štirih letih krvave vojne, ki jo je zakuhal nemško-habsburški Drang nach Sudost (in to svojo vojno potem tudi izgubil), mi, Slovenci, plačali s tem, da smo za tri desetletja izgubili Primorsko z Goriško, Trst in Gorico pa dokončno. Za tisti del slovenskih dežel, kolikor ga je od Zedinjene Slovenije ostalo, so nas politiki in šola prepričevali, da smo osvobojeni izpod germanske nadvlade.

Starejši ljudje so stvari videli drugače: *»Bili smo pod Nemci, sedaj smo pod Srbi.«* Ko smo po oktroirani ustavi po letu 1931 postali Dravska banovina, je bil za prvega bana predviden pisatelj Anton Novačan in kralj Aleksander ga je na Bled povabil v avdienco. Pa ga je vprašal: *»Pa kad čete vi Slovenci napustiti ovaj vaš slovenački jezik?«* – *»Nečemo nikada, veličanstvo, Srbi ste se za svobodo borili s puško mi Slovenci pa s knjigo.«* Ni postal ban.

Slovenski politiki so verjeli v Jugoslavijo ter jo pričakovali, pričakali pa – Srboslavijo.

Niti Slovenci niti Hrvatje niso mogli biti zadovoljni s to novo združbo »pod dinastijo Karađorđevičev«. Slovenski politiki so sicer vseskozi zahtevali avtonomijo, vendar tudi pridno sodelovali skoraj v vseh vladah. Ko so Hrvatje končno avtonomijo tudi dosegli, je bilo Slovencem rečeno, naj počakajo na kraljevo polnoletnost. Ko se je ta že močno približevala, so srbski generali z državnim udarom državo potegnili v vihro 2. svetovne vojne, največje morije, ki jo je kdaj doživel svet. In Kraljevina Jugoslavija se je, kot je Korošec napovedoval, sesula kot hišica iz kart.

Iz apokaliptičnih dogodkov, ki so temu sledili, z okupacijo, NOB z revolucijo in državljansko vojno, je izšla »nova Jugoslavija«. Po sovjetskem vzoru smo postali republika, torej država, nič več banovina. (Dravska banovina, kar je Slovenija bila, kot ena od devetih upravnih enot v kraljevini Jugoslaviji.) Formalno republika, praktično pa v povsem centralizirani »zvezni« partijski državi. Vse tja do leta 1974, ko je kardeljanska ustava prinesla elemente konfederacije. Po letu 1980, ko se je poslovil diktator, je počasi prihajalo do več svobode. Sredi osemdesetih, ko se je v vrhu vladajoče komunistične partije uveljavila liberalnejša in razumnejša Kučanova struja, tudi do več federalizma.

Spomnimo se 57. številke *Nove revije*, ki je prinesla *Prispevke za slovenski nacionalni program*. Kako smo to brali! Kot neka velika napoved, kot neko veliko upanje je prišlo! Kot da se približuje veliko, svetlo jutro. »Luč na koncu predora«, če smem omeniti to frazo.

Naj spomnim še na tisto geslo: Slovenija, moja dežela. Če gremo iz Loke proti Zmincu, pridemo do gostilne Pri Kajbitu. Tam nekje je bil v tistem času neko nedeljsko jutro na črnem asfaltu z velikimi belimi črkami napis: ***Slovenija moja država***. Miličniki so te pregrešne črke hiteli prekrivati s črno barvo. Takrat Slovenija še ni smela biti moja – naša država. Čez nekaj let pač, vendar se je moralo še marsikaj zgoditi.

Za uvod v dogodke naslednjih let je bila 12. maja 1988 ustanovljena Slovenska kmečka zveza. Proti koncu istega meseca je prišlo do aretacije Janeza Janše in treh tovarišev (ljubljanska četverica – JBTZ), kot odgovor na to je nastal Odbor (Bavčarjev odbor) in iz njega množično gibanje. Slovenski narod se je prebudil. Tega ni bilo več mogoče ustaviti.

V začetku leta 1989 so nastajale nove politične organizacije, ki so objavile *Majniško deklaracijo*, s katero so zahtevale suverenost slovenskega naroda, ki se bo sam odločal o povezavi z južnoslovanskimi in drugimi narodi. Septembra so bili sprejeti ustavni amandmaji, ki so uzakonili politični pluralizem ter utrdili pravico do samoodločbe. Bili smo že na pol poti v demokracijo. S to odločitvijo si je partijska oblast, sicer legalna, vendar pridobljena z uzurpacijo in tako tudi vzdrževana, pridobila legitimnost.

Sledili so prelomni dogodki: na cvetno nedeljo 1990 po dolgem času prve resnične volitve, že isto leto, 23. decembra, plebiscit o samostojnosti, ki mu je čez pol leta sledila razglasitev neodvisnosti. Na žalost ni šlo brez vojne, ki pa je poka-

zala, da znamo biti kljub političnim razlikami enotni ter stopiti skupaj, če resnični nacionalni interes to zahteva.

Dostikrat smo priče tarnanju, kako smo razdeljeni. Ob tem je treba povedati, da so v demokraciji različne politične usmeritve nekaj popolnoma normalnega ter legitimnega in je v družbi, kjer je (ali je bilo) vse enotno, to le dokaz, da v njej ni politične svobode. Za našo veliko razdeljenost pa so razlogi drugje. Zato ne morem, da ne bi ponovno omenil misli, ki jo je izrekel prof. dr. Andrej Capuder, minister za kulturo v osamosvojitveni vladi: *»Dokler se bomo Slovenci zmerjali z izdajalci in banditi, bomo vsak na svoji strani prepada, dotlej sprave med nami ne bo.«* Doklej torej še?

Tone Pavček bere *Majniško deklaracijo*. *(foto: Tone Stojko)*

Ustanovitelji Demosa. V prvi vrsti z leve proti desni: Andrej Magajna, dr. Jože Pučnik, neznana, Katja Boh in Ivan Oman; zadaj: dr. Dušan Plut, dr-Rajko Pirnat, Marjan Podobnik, dr. Dimitrij Rupel, Leo Šešerko in dr. Hubert Požarnik. *(vir: arhiv Muzeja novejše zgodovine Slovenije)*

Ko že omenjan Capudra, naj spomnim še na burno reakcijo, ko je v času svojega ministrovanja omenil *»Ora et labora«* (Moli in delaj). Njegovi kritiki seveda niso niti pomislili, da je na tem geslu vendar zgrajena evropska civilizacija. Le kdo naj bi se na to (civilizacijo) sploh še oziral?! Tisti prav gotovo ne, ki so z nestrpneži in ksenofobi zmerjali tiste svoje sodržavljane, ki so se ob migracijski krizi začeli zoperstavljati invaziji z Orienta. Ali mogoče svojim vnukom in pravnukom (vnukinjam in pravnukinjam) privoščijo šeriat?!

Sedaj pa – kako proti zlatemu jubileju?

Z velikimi upi? S takimi kot ob plebiscitu in potem ob razglasitvi neodvisnosti? S politično indiferentnostjo izjemno velikega dela državljank in državljanov, ki se ne udeležujejo volitev?

Dostikrat slišimo: Ne glejmo nazaj, glejmo v prihodnost. Težko je napovedovati prihodnost, zato pravim: Ozrimo se nazaj ter se od preteklosti kaj naučimo, da bomo znali graditi sedanjost. Kajti na naši sedanjosti bo zgrajena tudi naša prihodnost, tudi tista ob zlatem jubileju. Predvsem pa se moramo znebiti mitov preteklosti, ki se vlečejo še v naš čas, da bomo sploh sposobni graditi sedanjost, ki bo rastla v prihodnost – zlatemu jubileju naproti.

Mirjam Jan - Blažić

Prebliski (spomini) na čase pred plebiscitom in po njem

Osebno pričevanje

Pogled na nekaj več kot četrt stoletja nazaj, v leto 1990 – leto plebiscitnega odločanja o samostojni Sloveniji – in leto 1991 – leto proglasitve samostojne Slovenije in vojne za samostojno Slovenijo, mi na površje spomina prinaša vrsto dogodkov o tistem, zame zelo turbulentnem času. Zaradi nalog, ki sem jih sprejela v času, ko se je še dogajala odprava enopartijskega sistema po Zakonu o političnem združevanju in ustanavljanje novih političnih strank in s tem velikih družbenih sprememb, moje delo res ni bilo enostavno in lahko.

Leta 1990 sem že četrti mandat vodila podjetje LTH – livarno in orodjarno, kjer smo se po izgubi nekaterih dolgoletnih in tradicionalnih trgov v tujini z vsemi močmi borili za ohranitev podjetja in slehernega delavnega mesta v njem. V začetku marca sem v bistveno spremenjenih pogojih prevzela tudi vodenje Stranke demokratične prenove (v nadaljevanju: SDP), ki je nastala iz predhodnice Zveze komunistov Slovenije. Z volilnim programom pod naslovom ***Za lepši jutri v suvereni Sloveniji*** in s sloganom ***EVROPA ZDAJ*** je šla SDP 8. aprila na parlamentarne volitve, volitve za predsednika Republike Slovenije in 12. aprila še na lokalne volitve. Na političnem prizorišču je bilo takrat še osem novih političnih strank, ki so v njem nastopale več ali manj potencirano na nasprotnem bregu od SDP. Nastopili so novi in zanimivi časi, ki sem jih sprejela s polno žlico razumevanja za demokratične spremembe in z zadostno dozo pragmatizma.

SDP je v tistih časih izkazovala pripravljenost za sodelovanje z drugimi strankami, kar je bilo najbolj evidentno v času priprav na plebiscit o samostojnosti Slovenije. To sodelovanje je bilo opredeljeno celo s posebnim medstrankarskim sporazumom.

Ko je v Sloveniji dozorelo spoznanje, da je napočil čas, da začnemo s postopki za svojo samostojno in neodvisno državo, je bila moja prva reakcija, saj to ne bo mogoče, ker nam Beograd tega ne bo dopustil. Na začetku me je predvsem skrbelo, da do tega ne bo možno priti po mirni poti. Več kot 20 let, do leta 1971, sem namreč živela v Beogradu, kjer je oče služboval, zato sem dobro poznala srbsko mentaliteto. Moje zle slutnje so se 27. junija 1991, s pričetkom osamosvojitvene vojne za Slovenijo, žal uresničile.

Jeseni leta 1990 in še posebno v zadnjem mesecu pred plebiscitom so se aktivnosti SDP na lokalni ravni še okrepile. SDP je na nek način prevzemala vodilno vlogo v takratnih pripravah, ker je v primerjavi z drugimi strankami v občini organizacijsko in logistično imela najboljše pogoje in največ izkušenj. Vse organizacijske zmogljivosti SDP so bile takrat usmerjene v informiranje in spodbujanje javnosti za pozitiven izid plebiscita ter tudi v sodelovanje z drugimi strankami. Bili smo enotni, da ta projekt nikakor ne smemo postavljali na tehtnico političnega prestiža med strankami.

Gorenjski glas je 21. 12. 1990, v članku pod naslovom *Zaupamo ljudem*, poročal o skupni tiskovni konferenci vseh škofjeloških političnih strank, ki je potekala 17. 12. 1990. Navajam: ***S pripravami na to pomembno dejanje, na katerem se bomo odločali za samostojno in neodvisno Slovenijo, je zaradi skopo odmerjenega časa v Škofji Loki resda najbolj pohitela Stranka demokratične prenove, vendar so se, kot je povedal Vincencij Demšar (Demos), na ponedeljkovem skupnem pogovoru vseh strank dogovorili in uskladili program aktivnosti ter si porazdelili tudi zadolžitve ...***

V Škofji Loki, Žireh in Železnikih smo organizirali več razprav o plebiscitu. Zadnjo odprto razpravo pred plebiscitom za vse občane Občine Škofja Loka sem, v imenu SDP in kot predsednica stranke, sklicala 20. 12. 1990,* v Šolskem centru Boris Ziherl na Podnu. Na razpravi je sodelovala tudi Sonja Lokar, takratna podpredsednica SDP iz centrale stranke v Ljubljani.

Škofjeloške stranke pred plebiscitom

Zaupamo ljudem

Škofja Loka, 17. decembra - Predstavniki vseh političnih strank, ki delujejo v škofjeloški občini, so na četrtkovi tiskovni konferenci predstavili program svojih aktivnosti pred bližnjim plebiscitom.

S pripravami na to pomembno dejanje, na katerem se bomo odločali za samostojno in neodvisno Slovenijo, je zaradi skopo odmerjenega časa v Škofji Loki resda najbolj pohitela stranka demokratične prenove, vendar so se, kot je povedal Vincencij Demšar (Demos), na ponedeljkovem skupnem pogovoru vseh strank dogovorili in uskladili program aktivnosti ter si porazdelili tudi zadolžitve.

Volitve, ki bodo potekale tako kot spomladi, bodo na Škofjeloškem svečan dogodek; v krajevnih skupnostih ga bodo zaznamovali z mlaji, narodnimi nošami, zaradi njega bodo v krajevni skupnosti Poljane premaknili praznovanje krajevnega praznika na dan prej, ostarelim, bolnim, ki v nedeljo ne bodo mogli na volišča, pa bi radi glasovali za samostojno Slovenijo, pa bodo to omogočili z mobilnimi volišči.

Škofjeloške stranke so pripravile kar devet javnih razprav o plebiscitu v vseh večjih krajih občine. Štiri so do danes že bile (Žiri, Sovodenj, Zali Log, Selca), v Gorenji vasi bo danes, na Trati jutri (torek), v Železnikih v sredo, v Škofji Loki v četrtek (vse ob 17.

Zaupamo ljudem, prispevek v Gorenjskem glasu. (*vir: Gorenjski glas, 21. 12. 1990*)

Občanke in občani ter predstavniki drugih strank so popolnoma napolnili veliko dvorano Šolskega centra. Razgovor smo končali z dobrimi občutki in s prepričanjem, da bomo s plebiscitom uspeli, ker smo bili dokaj enotnega mišljenja, da imamo vso pravico do svoje države, v kateri bomo sami določali nacionalne interese in način njihovega uresničevanja. Bili smo odločno proti diktatom iz Beograda, od koder so nam že jeseni leta 1989 hoteli preprečiti dopolnitve slovenske ustave. Jugoslavije nismo več videli kot svojo državo, saj nas je vrsta zveznih zakonov že močno utesnjevala in izčrpavala. Bili smo priča vse bolj neučinkoviti gospodarski politiki in prekomernim finančnim obremenitvam za zvezno blagajno, in iz teh izhajajočih ovir za hitrejši in nemoten slovenski gospodarski razvoj, vse večjega zadolževanja države, večanja nezaposlenosti ....

Dva dni pred plebiscitnim odločanjem je bil v Gorenjskem glasu 21. 12. 1990 objavljen prispevek Franca Kavčiča iz Škofje Loke, ki je svoj pogled na plebiscit na koncu prispevka strnil z naslednjo mislijo: *»Že partizanska prisega iz leta 1941 me zadolžuje, da se bom 23. decembra na volišču ponovno izrekel za samostojnost in neodvisnost Slovenije.«*

Zanimivo je, da so bili na teh razpravah podani tudi vizionarski pogledi in opozorila s strani nekaterih občanov v smislu, da so sicer na strani podpornikov za samostojno Slovenijo, da pa je pri njih prisotna bojazen, da se bomo s premočno orientacijo v smeri Evropske skupnosti prodali in postali vazali novim gospodarjem.

Čeprav sem 23. 12. 1990 zjutraj prišla na volišče s trdnim prepričanjem, da nam bo uspelo, se nikakor nisem nadejala, da bomo Slovenci izkazali tako visoko stopnjo enotnosti oziroma podpore. Kar 95 % državljanov Slovenije je prišlo na volitve in kar 88,5 % se jih je izreklo za samostojno in neodvisno Slovenijo. S takim izhodom smo lahko pokazali Jugoslaviji in svetu, da je relativno malo Slovencev, ki še verjamejo v Jugoslavijo. Tak rezultat plebiscitnega odločanja je bil slovenski vladi odlična popotnica za nadaljevanje demokratičnega procesa na poti v samostojnost Slovenije in tudi v smeri Evrope.

Primarne naloge Vlade RS po plebiscitu so bile: sprejem ustave samostojne Republike Slovenije, sprejem gospodarske strategije, prenašanje zveznih funkcij in urejanje odnosov z drugimi jugoslovanskimi republikami ter vrsta aktivnosti na mednarodnem prizorišču. V tistem času sem bila vpeta v družbenopolitične aktivnosti in dogajanja, ne samo v Občini Škofja Loka, ampak tudi v Ljubljani, in sicer kot članica predsedstva SDP, ki ga je takrat vodil dr. Ciril Ribičič. Z nivoja predsedstva SDP so potekali kontakti tudi z Vlado RS.

Zelo živo se še danes spominjam zaprte seje predsedstva SDP na temo osamosvajanja Slovenije, ki je potekala 10. 6. 1991, s predsednikom vlade Lojzetom Peterletom in ostalimi takratnimi člani vlade.* Kot gospodarstvenico me je takrat še posebno zanimala strategija gospodarskega razvoja v samostojni Sloveniji, ki jo je zelo na kratko predstavil Izidor Rejc, takratni minister za gospodarstvo, naš žirovski rojak. Poudarjal in miril nas je predvsem z besedami, da smo na nove

pogoje, ko postanemo samostojna država, dobro pripravljeni. Desetletje pozneje mi je Rejc zaupal, da v vladi takrat nismo imeli praktično še nobene gospodarske strategije. Očitno sta velika želja po samostojni državi in neizmeren optimizem, da bomo zmogli preživeti sami, bila dovolj, da smo se pozneje znali prebiti skozi vse viharje.

Na koncu še nekaj prebliskov iz časa vojne za Slovenijo. Ko je na Trgu republike v Ljubljani, 26. junija 1991, potekala slovesna razglasitev slovenske samostojnosti, sem skupaj s skupino sodelavcev iz livarne LTH potovala iz Nemčije proti domu. Ponoči oziroma ob pol dveh zjutraj, 27. junija, smo prečkali mejo na Karavankah. Samo nekaj ur pozneje se je začela vojna za Slovenijo in kot direktorica podjetja sem po obrambnem načrtu podjetja postala vodja obrambnih priprav v vojni. Ta naloga mi ni bila težka, ker mi je oče pred leti, kot izkušen vojaški strateg in pozneje kot oče izobraževanega sistema Teritorialne obrambe Slovenije, pomagal, da smo izdelali dober obrambni načrt podjetja.

V dnevih vojne sem se tako rekoč preselila v podjetje, ker smo morali delati na polno z manj ljudmi, zaradi vpoklica mlajših delavcev v vojsko, in še več kot običajno, ker so naši kupci v zahodni Evropi pritiskali na nas, da jim moramo zaradi vojne vrniti orodja za litje, da bi to delo potem opravljali drugi dobavitelji. V tistem času smo bili celo edini dobavitelj enega ulitka za vozilo Audi, česar proizvajalec vozila sploh ni vedel. Tuja livarna, ki nam je to delo zaupala, me je skoraj vsako uro klicala in prosila, da jim vrnemo orodje. Vendar smo vztrajali in delali naprej ter jim ob dogovorjeni uri z vlakom preko Jesenic pošiljali naročene količine ulitkov. Táko ravnanje nam je omogočilo, da smo lahko ohranili vse posle in s tem vsa delovna mesta. To nam je uspelo tudi zato, ker je bilo sodelovanje z železnico in carino tako dobro, da smo v vsakem trenutku vedeli, kje se naše blago nahaja. Takšno sodelovanje nam primanjkuje danes, v naši še zmeraj mladi državi, tako na lokalni kot tudi državni ravni.

Želeli smo samostojno in neodvisno Slovenijo in smo jo leta 1991 tudi dobili. Po 25. letih pa smo priča, da nam samostojnost države počasi in vztrajno polzi iz rok, ker nismo bili sposobni definirati področij nacionalnega interesa in odločno postaviti mejnike prodaje državnega premoženja.

Slovenija, srečno in uspešno naprej!

VIRI:

* Arhiv SDP 1990/1991.
Gorenjski glas, 21. 12. 1990.
Gorenjski glas, 28. 12. 1990.

Franci Feltrin

Ustanavljanje in organiziranje ter delovanje občinskih odborov pomladnih strank na Škofjeloškem v letu 1989

Občina Škofja Loka je konec 90.let prejšnjega stoletja obsegala, poleg mesta Škofje Loke in okolice, tudi sedanje občine Železniki, Gorenjo vas - Poljane in Žiri. Ker so takratni občinski odbori strank in list delovali na celotnem območju, se tudi moji spomini in zapiski navezujejo na politično gibanje ter delovanje v tistem času in prostoru.

Kako sem postal politik

Bilo je v poznih zimskih dneh, ko me je po seji predsedstva Zveze društev za varstvo okolja Slovenije (ZVOS) dr. Dušan Plut povabil na kavo. Ob prijetnem kramljanju o pomenu uspehov ZVOS-a je dejal: »*Prihaja čas, ko se bomo morali tudi naravovarstveniki sprijazniti z nastalo politično situacijo in se organizirati v politično stranko.*« Nisem še razumel njegovega predloga, ko je dejal, da ustanovimo stranko Zeleni Slovenije. Seveda je bilo to zame nekaj popolnoma neznanega, a ker se držim pregovora, nikoli ne reci nikoli, sem njegov predlog sprejel. In tako sem naredil prvi korak v, meni neznane, politične vode.

Kmalu smo ustanovili iniciativni odbor za ustanovitev stranke **Zeleni Slovenije** (v nadaljevanju: ZS), katerega član sem postal tudi sam. Stranko smo ustanovili na odprti tribuni, 11. 6. 1989, v Mostecu pri Ljubljani. Za predsednika smo izvolili dr. Dušana Pluta.

Ustanovitev stranke zelenih je v javnosti doživela zelo različne komentarje; od tega, da je to stranka levih politikov, do tega, da smo v Sloveniji dobili rjavo zeleno stranko. Res pa je bilo, da smo bili mavrična stranka, odprta za vse dobro misleče ljudi. Takšno je bilo vsaj takrat moje naivno prepričanje.

Občinski odbor Zeleni Slovenije (OO ZS) za Občino Škofjo Loko smo ustanovili 10. 11. 1989, s sklicem ob 17. uri, v prostorih Krajevne skupnosti na Trati. Program Zelenih Slovenije je članom in javnosti predstavil predsednik ZS dr. Dušan Plut, sam pa sem bil izvoljen na mesto predsednika Občinskega odbora Zelenih Slovenije (OO ZS). Predlog je bil dan s strani predsednika ZS dr. Dušana Pluta, in sicer zato, ker sem bil eden od ustanoviteljev ZS in tudi aktiven član predsedstva ZS. Prednost je bila tudi v tem, da sem bil ob teh funkcijah sproti seznanjen z vsemi političnimi aktivnosti, ki so se v takratnih političnih krogih dogajale v Sloveniji in smo jih potrebovali pri delu OO ZS Škofja Loka.

Organiziranje stranke ali občinskega odbora ni lahka naloga, kar se je pokazalo v naslednjih letih ali celo desetletjih. Takrat smo bili v strankah številni zanesenjaki, ki sploh nismo razmišljali o sebi in o koristih, ki nam bi jih lahko določena funkcija prinesla.

To je bilo pomembno predvsem zato, ker so bile za leto 1990 že napovedane prve večstrankarske volitve. Na njih bi prvič po 2. svetovni vojni nastopale, poleg Zveze komunistov in njihovih satelitskih strank, tudi pomladne stranke: stranke, ki so nastale prav iz nagibov po novi demokratični ureditvi slovenske družbe. To je bila tudi pot, da Slovenija izstopi iz enopartijskega sistema Jugoslavije.

To so bili začetki moje kratke, a pestre politične in življenjske aktivnosti v stranki ZS. Po volitvah aprila 1990 sem se kot delegat Občine Škofja Loka spopadel tudi s politiko na nivoju Slovenije. V politiko, ki je prvič v zgodovini slovenskega naroda storila korak k slovenski samostojnosti, sem vstopil takrat, ko sem bil izvoljen za podpredsednika poslanskega kluba DEMOS. S to politično funkcijo sem sodeloval v najožjem zboru DEMOS-ove politike v času priprav, oblikovanja in sprejemanja številnih deklaracij in zakonov, ki smo jih potrebovali za uresničitev predvolilne obljube, da bomo ustanovili neodvisno samostojno državo Slovenijo. Vse potrebne akte smo oblikovali in sprejemali še v času, ko je bila Slovenija še vedno pravno in gospodarsko tesno povezana s takratno skupnostjo jugoslovanskih narodov. To je bil čas strahu in hkrati poguma.

Ustanovitev gibanja zelenih v ljubljanskem Mostecu, 11. 6. 1989. Franci Feltrin prvi z leve.
(vir: Enotni v zmagi, foto: Janez Zrnec, Delo)

Ustanavljanje občinskih odborov strank in zvez na Škofjeloškem

Ker o ustanovitvi občinskih odborov ostalih strank in zvez nimam točnih podatkov, jih bom navedel le toliko, kolikor so mi jih njihovi takratni predsedniki in člani strank še znali povedati oziroma kolikor je o tem še ohranjenih dokumentov.

Občinski odbor Slovenskih krščanskih demokratov Škofja Loka (OO SKD) je bil ustanovljen septembra 1989, za predsednika je bil izvoljen Vincencij Demšar.

Občinski odbor Slovenske kmečke zveze Škofja Loka (OO SKZ) je bil ustanovljen novembra 1989, za predsednika je bil izvoljen Ivan Oman.

Občinski odbor Slovenske demokratske zveze Škofja Loka (OO SDZ) je bil ustanovljen v Osnovni šoli Škofja Loka, septembra 1989, za predsednico je bila izvoljena Alenka P. Lauko.

Občinski odbor Socialdemokratske zveze Slovenije Škofja Loka je bil, glede na članek *'Kmalu start SDZS', Gorenjski glas*, 8. 12. 1989, ustanovljen decembra 1989, za predsednika OO SDZS je bil imenovan Simon Jelovčan. To sklepam tudi po tem, da 3. 12. 1989, ob ustanovitvi koalicije DEMOS za Škofjo Loko, še nismo imeli sogovornika oziroma OO SDZS še ni bil ustanovljen. Zato je OO SDZS v zvezo pomladnih strank **DEMOS za Škofjo Loko** pristopil pozneje.

Ustanovitev koalicije DEMOS za Škofjo Loko

Bilo je zadnje dni novembra 1989, točnega dne se ne spominjam, ko me je po telefonu poklical Ivan Oman iz Zminca, predsednik Slovenske kmečke zveze. V kratkem pogovoru me je kot predsednika OO ZS vprašal, če se strinjam, da bi se pomladne stranke in zveze na Škofjeloškem združile v skupno koalicijo DEMOS. Seveda sem njegovo ponudbo brez nadaljnjih pomislekov sprejel. Zavedal sem se, da imam kot človek iz gospodarstva o politiki zgolj prebliske in želje. Želje po tem, da Slovenija postane država in prekine politično zvezo z Jugoslavijo, ne pa tudi jasnih poti, kako priti do tega cilja. Izkušnje, ki so bile za tak podvig potrebne, sem moral črpati od tistih, ki so jih takrat že imeli. In Ivan Oman je bil zagotovo eden izmed njih.

Še istega dne zvečer smo se predsedniki z najožjimi člani dveh zvez in dveh strank, ki smo spadali v slovensko pomlad, sestali v hiši Vincencija Demšarja v Karlovcu, v Škofje Loki. Najprej nam je predsednik OO SKD Škofja Loka Ivan Oman kot sklicatelj sestanka s svojimi udarnimi besedami na kratko obrazložil idejo o koaliciji DEMOS. To so le nekaj dni pred tem izrekli predsedniki nekaterih strank, ki so se srečali na domu Ivana Omana v Zmincu pri Škofji Loki. Pri tem je bila izražena želja, da se v DEMOS vključijo vse zveze in politične stranke slovenske pomladi, saj smo se zavedali, da nam le enoten in združen nastop lahko prinese več glasov kot pa posamezni nastopi strank in zvez.

Vsi smo se strinjali, da bomo imeli pred in po volitvah močne politične nasprotnike, stranke iz tako imenovane levice, ki imajo že desetletja političnih izkušenj in moč ter znanja, kako obvladovati množice, saj so vsi mediji poročali o njihovih kandidatih in programih. Večina komentatorjev takratnih časopisov je bilo politični koaliciji DEMOS nenaklonjenih.

Stranke, ki so nastale iz enopartijskega sistema, so bile prepričane, da bodo tudi na večstrankarskih volitvah uspele in bodo iz komunističnega režima s pomočjo demokratičnih volitev prevzele politiko zahodnih demokracij. Da bi jim to uspelo, so si nadele celo nova imena. Na primer: Komunistična partija si je nadela ime Zveza komunistov – stranka demokratične prenove (ZK – SDP). Politični programi levih strank so še vedno temeljili na tem, da Slovenija ostane del skupnosti jugoslovanskih narodov. Ivan Oman pa je poudaril: *Pomladne stranke se bomo zavzemale, če na volitvah zmagamo, da se odcepimo od Jugoslavije.*

Seveda smo bili nad njegovim izvajanjem in podajanjem političnih korakov za slovensko samostojnost zelo navdušeni in smo brez pomislekov podprli predlog, da oblikujemo politično koalicijo strank in zvez **DEMOS za Škofjo Loko**. Ker je večina med nami na politični oder stopila prvič, smo bili pobude za skupne nastope na volitvah zelo veseli. Najbrž tudi zato, ker je bil med nami Ivan Oman, človek s kmečko in zdravo miselnostjo.

Žal se je iz tistih časov ohranilo le malo zapisov in dokumentov. Najbrž tudi zaradi naše naivnosti, ker nismo beležili vseh dogodkov in pogovorov. Beležk in zapisnikov številnih razprav, sestankov in drugih dogodkov je ohranjenih zelo malo, nekaterih sploh nismo delali. Zato se bom opiral predvsem na svoj osebni arhiv, ki ga hranim v obliki zapisnikov in beležk. ob nastajanju zgodovinsko pomembnega časa za nas Slovence.

Na začetku naše politične kariere smo se premalo in površno zavedali, da postavljamo mozaične kamenčke k slovenski samostojnosti. Pravzaprav se sploh nismo zavedali, da smo bodoči politiki, ne glede na to, da smo ves čas govorili in razpravljali o prihodnji politiki. In ob tem vedno izpostavljali slovensko samostojnost.

Globoko v spominu so mi so ostale besede gostitelja Vincencija Demšarja, ki nam je ob odhodu dejal, da je njegov jedilni kot postal zgodovinski kamenček v procesu političnega prehoda iz enopartijskega sistema v večstrankarsko demokratično družbo.

Tudi s tega sestanka ni zapisnika, je pa zapis našega dogovora v obliki ***Izjave***. Njeno vsebino je zapisala in doma pretipkala profesorica Aleksandra Pretnar (Hoivik), članica Zelenih Slovenije. Čistopis *Izjave* smo predsedniki zvez in strank dokončno potrdili in sprejeli v nedeljo, **3. 12. 1989**, v prostorih Krajevne skupnosti na Trati. To smo storili v prisotnosti še nekaterih članov strank in zvez. Podpisniki *Izjave* smo bili:

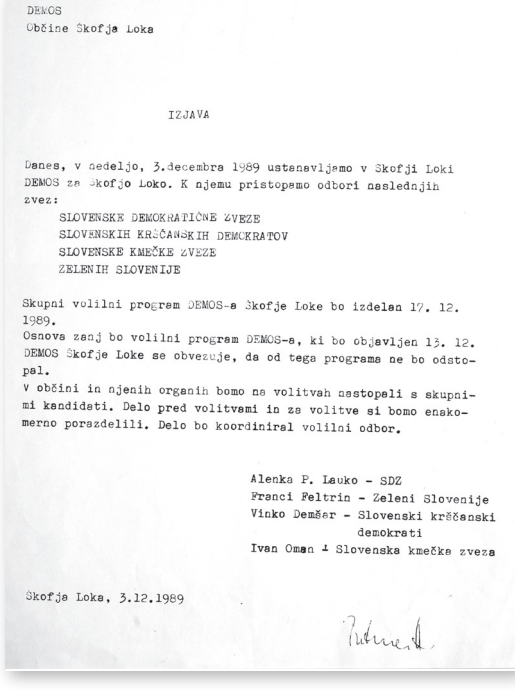
- predsednica Občinskega odbora Slovenske demokratične zveze (OO SDZ) Alenka P. Lauko,

- predsednik Občinskega odbora Slovenske kmečke zveze (OO SKZ) Ivan Oman,
- predsednik Občinskega odbora Slovenskih krščanskih demokratov (OO SKD) Vincencij Demšar,
- predsednik Občinskega odbora Zelenih Slovenije (OO ZS) Franci Feltrin.

Izjavo smo poslali medijem in vodstvu DEMOS-a ter glavnim odborom strank in predsednikom občinskih odborov strank ter list, s podpisano *Izjavo* udeleženk. Žal se, razen mojega originala, ki pa ni podpisan, ni ohranilo nič drugega.

Izjava je bila v javnosti zelo odmevna, predvsem v vodstvih pomladnih strank. Precej nejevolje je bilo v stranki ZS, ki sem jo s pristopom v DEMOS postavil na stališče desnih pomladnih strank, kamor večina njenega vodstva ni hotela. Za tak pristop na desni politični pol tudi v Slovenski kmečki zvezi ni bilo prevelikega navdušenja.

Ker je imela stranka ZS največ članov iz nekdanje politične nomenklature, je predsedstvo ZS zahtevalo, da se moja odločitev zaradi samovoljnega vstopa v koalicijo DEMOS za Škofjo šteje kot kršitev in morajo o tem na občnem zboru ZS odločati člani stranke. Že ob prvih korakih moje politične poti je name padel madež o strankarski nedisciplini – tako je odločila večina članov predsedstva ZS.

DEMOS
Občine Škofja Loka

IZJAVA

Danes, v nedeljo, 3.decembra 1989 ustanavljamo v Škofji Loki DEMOS za Škofjo Loko. K njemu pristopamo odbori naslednjih zvez:

SLOVENSKE DEMOKRATIČNE ZVEZE
SLOVENSKIH KRŠČANSKIH DEMOKRATOV
SLOVENSKE KMEČKE ZVEZE
ZELENIH SLOVENIJE

Skupni volilni program DEMOS-a Škofje Loke bo izdelan 17. 12. 1989.
Osnova zanj bo volilni program DEMOS-a, ki bo objavljen 13. 12.
DEMOS Škofje Loke se obvezuje, da od tega programa ne bo odstopal.
V občini in njenih organih bomo na volitvah nastopali s skupnimi kandidati. Delo pred volitvami in za volitve si bomo enakomerno porazdelili. Delo bo koordiniral volilni odbor.

Alenka P. Lauko - SDZ
Franci Feltrin - Zeleni Slovenije
Vinko Demšar - Slovenski krščanski demokrati
Ivan Oman - Slovenska kmečka zveza

Škofja Loka, 3.12.1989

Izjava o ustanovitvi politične koalicije strank in zvez **DEMOS za Škofjo Loko.** *(vir: zasebni arhiv)*

Občni zbor ZS je potekal v prvih dneh januarja 1990, v prostorih Filozofske fakultete v Ljubljani; žal o tem zboru nisem uspel dobiti zapisnika.

Javna razprava je bila zelo polemična in v nekaterih trenutkih zelo provokativna do mojega ravnanja, ker pa sem člane stranke dobro poznal, sem vseeno upal, da bo izid v mojo korist.

Dolga razprava je potekala predvsem o tem, ali bo ZS pristopila v koalicijo DEMOS, in po zgledu škofjeloškega OO ZS vstopila in delovala na desnem političnem prostoru, ali pa bo odšla na volitve kot samostojna stranka ZS in podpirala stare, leve politične stranke. Po burni razpravi o prednostih in slabostih je sledilo tajno glasovanje in z le skromnimi tremi glasovi ZA se je stranka ZS vključila v politični program desnih strank (tudi tega zapisnika nisem uspel dobiti). Kljub vodstvu ZS,

ki je bilo s predsednikom dr. Dušanom Plutom levo usmerjeno, je prevladalo prepričanje večine članstva, da stranka ZS vstopi v koalicijo DEMOS. Odločitev je bila dokončna. S tem sem prepričal vodstvo stranke ZS, da je bila moja poteza v desno smer pravilna. Predsednik stranke ZS je z ostalimi predsedniki pomladnih strank 8. 1. 1990 podpisal sporazum o ustanovitvi DEMOS-a.

Po volitvah je postalo jasno, da DEMOS brez ZS ne bi imel večine. Ob tem si postavljam retorično vprašanje, kam bi ob zmagi levih strank krenila slovenska politika, ki je še vedno prisegala na enotno Jugoslavijo. Zagotovo ne s tako odločnimi političnimi koraki po poti k slovenski samostojnosti.

To upravičeno sklepam ob političnem dogajanju levih strank v opoziciji, ki so v tedanji Skupščini Socialistične Republike Slovenije in njihovih glasovih ob sprejemanju pomembnih zakonov za slovensko osamosvojitev, po plebiscitu, nasprotovali številnim zakonom, ki so bili zakonska podlaga za odhod iz Jugoslavije.

Še pred tem smo na sestankih zvez in strank koalicije DEMOS za Škofjo Loko sprejeli vrsto pomembnih sklepov, programska osnova zanje je bil predvolilni program DEMOS-a. Na podlagi tega smo v občinski program vključili tudi probleme naše občine in kraja, s katerim bi volivke in volivce prepričali, da želimo izboljšati življenje vseh občank in občanov. Pri tem smo se člani DEMOS za Škofjo Loko na javnih predstavitvah zavzeli za ustanovitev samostojne države Slovenije in na podlagi te uresničitve tudi za vrnitev po vojni zaplenjenega premoženja in popravo takrat storjenih krivic ter za svobodo govora in tiska. ZS smo dodali še zaprtje RUŽV, v duhu varstva okolja in ekološko sanacijo velikih onesnaževalcev na Škofjeloškem.

Na podlagi skupnega programa smo s strankarskimi in političnimi srečanji nadaljevali že v nedeljo, 10. 12. 1989. Prostor za sestanek nam je, dokler nismo dobili svojih prostorov v nekdanji tovarni Šešir, nudila Krajevna skupnost na Trati. Zato je bil zaslužen predvsem njen takratni predsednik Jožef Galof. Sestanek je bil najavljen in objavljen v *Gorenjskem glasu* in Radiu Žiri. Člane strank in predsedstva smo povabili s pisnimi vabili. To je bil prvi širši sestanek koalicije DEMOS za Škofjo Loko, katerega so se ga, po nedeljski maši, udeležili tudi nečlani in prisluhnili prvi za javnost odprti politični razpravi desno usmerjenih strank. Njen namen je bil, da med ljudmi razbijemo strah pred strankarskim povezovanjem in združevanjem ter pridobimo nove člane in čim več simpatizerjev med občankami in občani.

Številni so prišli zgolj zato, ker so želeli izvedeti več o političnem dogajanju v občini ter splošnem položaju v Sloveniji in tedanji državi. Najbolj zanimivo je bilo slišati, kako so nekateri svojo udeležbo opravičevali s tem, da jih politika sicer ne zanima in pri njej tudi ne mislijo sodelovati.

Veliko pa je bilo takih, ki so nam ponudili pomoč na prihodnjih volitvah. V spominu mi je najbolj ostal prihod Petra Hawlina. Ko se je pojavil na vhodu v dvorano, je ob meni Alenka P. Lauko vzkliknila: »*Prišel je kandidat za župana*.« Peter se je po svoji navadi nasmehnil in ker je slišal Alenkin vzklik ob svojem

prihodu, je v zadregi začel z besedami, da je prišel čas, ko se želi tudi on vključiti v politično delovanje demokratičnih strank in pomagati pri preoblikovanju prehoda iz enopartijskega komunističnega sistema v več demokratični strankarski sistem z željo, da bi Slovenija v prihodnosti postala samostojna in neodvisna država. In res, Peter Hawlina je bil na listi DEMOS za Škofjo Loko kandidat za prvega župana našega mesta. In bil izvoljen!

Po dveh urah razprav smo sklenili, da bomo pomladne stranke, ki smo nastale iz pomladnega političnega gibanja, v letih 1988 in 1989, nastopale enotno na listi koalicije DEMOS. Imenovali smo volilni odbor, ki so ga sestavljali predsedniki občinskih odborov, strank in zvez.

S ponosom zapišem, da **smo se pomladne stranke v Škofji Loki prve združile v koalicijo DEMOS,** s trdno zavezo o skupnem nastopanju pred in po volitvah 1990.

Predsedniki pomladnih strank in zvez Slovenije so podpisali in oblikovali koalicijo DEMOS – združeno opozicijo šele 8. 1. 1990 v Ljubljani. Ob tem podpisu je tudi med nami zavladal optimizem, da bomo s skupnimi močmi močnejši in uspešnejši. Upanje v naše še majave politične korake nam je vlivala prisotnost Ivana Omana, ki je sodeloval v vodstvu DEMOS-a. Tako nas je občasno seznanjal in obveščal o tem, kako moramo in smemo nastopati. Na predvolilnih nastopih je velikokrat sodeloval na okroglih mizah in privabil veliko število poslušalcev.

Zaradi prevelike obremenjenosti so bili Omanovi obiski v štabu Demos za Škofjo Loko bolj redki, a vendar dobrodošli. Njegova sporočila in napotki so nam koristili predvsem v predvolilnem času, ko so morale biti politične aktivnosti, in tudi ustvarjalna dela strank in zvez na terenu, načrtovane ter predvsem uspešne.

Z objavo takratne Skupščine RS, da bodo večstrankarske volitve 8. 4. 1990, so se začeli predvolilni shodi po krajevnih skupnostih, posameznih vaseh ter krajih na Škofjeloškem. In to je bil prvi izziv za vse nas, politične vajence. Nastopi in politični govori, ki so potekali sočasno s kandidati levih stranka, so bili za nas trd oreh. Ne glede na starost so kandidati na listah levih strank imeli o politiki veliko več znanja in izkušenj kot mi. Zdelo se mi je, kot da je to boj med Davidom in Goljatom. Vendar, tako se spominjam, je bil to veliki izziv za vse nas pomladnike, ki smo, brez dlake na jeziku in brez političnega nahrbtnika iz preteklosti, orali pot v demokracijo.

Čas v boju za glasove

Prve večstrankarske volitve, s 160. delegati za Družbeno-politični zbor in Zbor občin Skupščine RS ter neposredne volitve za predsednika in člane Predsedstva RS, je takratna Skupščina SRS razpisala za 8. 4. 1990.

Na podlagi tega so nam iz volilnega štaba DEMOS – združene opozicije 8. 2. 1990 poslali povzetek zakonskega besedila in pisna navodila, kako naj potekajo predpriprave in priprave za naše nastope v javnosti na predvolilnih shodih v občini.

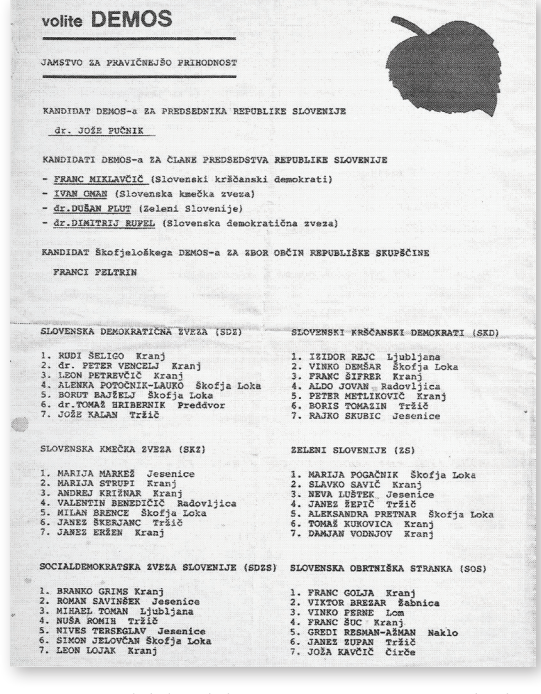
Da smo smeli na volilni listič vpisati posameznega kandidata, je moral ta pred tem pridobiti z zakonom določeno število glasov polnoletnih občank in občanov. Nosilci list smo morali te glasove zbrati na konvencijah v posameznih krajevnih skupnostih v občini. Seveda je pravilo, brez izjeme, veljalo za vse stranke in liste oziroma posameznike, ki so želeli kandidirati.

O tem nas je vodstvo DEMOS – združena opozicija sproti obveščala, tako kot tudi o vseh zakonskih določilih in zahtevah, ki jih je določala in sprejela enopartijska Skupščina SRS. Ob tem nam je bilo, kot izvleček iz zakonodaje, priloženo tudi naslednje sporočilo predsedstva DEMOS:

Od 20. 2. do 3. 3. 1990 bodo po vseh krajevnih skupnosti (KS) v Sloveniji zbori volivcev. Sklicali jih bodo sveti KS. Ti zbori so zelo pomembni za vse naše kandidate. Na teh zborih bodo namreč volivci izražali svojo podporo predlaganim kandidatom. Tisti kandidati, ki ne bo dobili zahtevane podpore, ne bodo prišli v končni izbor za aprilske volitve.

Kandidatom je potrebno zagotoviti naslednjo podporo:

- *za kandidata za Zbor občin republiške skupščine je potrebna podpora 100 glasov iz vse občine (glasovi se seštevajo v vsej občini!);*
- *za kandidata za Zbor krajevnih skupnosti v občini je potrebno zbrati 30 glasov podpore iz vse KS;*
- *za predsednika Predsedstva SRS (dr. Jožeta Pučnika) je potrebno 5000 glasov podpore iz vse Slovenije;*
- *za kandidata DEMOS – združena opozicija za člana predsedstva SRS (Franc Miklavčič, Ivan Oman, dr. Dušan Plut, dr. Dimitrij Rupel) pa je potrebna podpora 2500 glasov podpore iz vse Slovenije.*
- *Potrebna je predstavitev vseh kandidatov z liste DEMOS, na vseh javnih shodih in konvencijah in po dnevnem redu, ki ga je določila vaša občinska skupščina.*
- *Preden odidete na zbor volivcev, se pozanimajte, kateri so skupni kandidati DEMOS –združena opozicija ali posameznih zvez.*

volite **DEMOS**

JAMSTVO ZA PRAVIČNEJŠO PRIHODNOST

KANDIDAT DEMOS-a ZA PREDSEDNIKA REPUBLIKE SLOVENIJE

dr. JOŽE PUČNIK

KANDIDATI DEMOS-a ZA ČLANE PREDSEDSTVA REPUBLIKE SLOVENIJE

- FRANC MIKLAVČIČ (Slovenski krščanski demokrati)
- IVAN OMAN (Slovenska kmečka zveza)
- dr.DUŠAN PLUT (Zeleni Slovenije)
- dr.DIMITRIJ RUPEL (Slovenska demokratična zveza)

KANDIDAT Škofjeloškega DEMOS-a ZA ZBOR OBČIN REPUBLIŠKE SKUPŠČINE

FRANCI PELTRIN

SLOVENSKA DEMOKRATIČNA ZVEZA (SDZ)

1. RUDI ŠELIGO Kranj
2. dr. PETER VENCELJ Kranj
3. LEON PETREVČIČ Kranj
4. ALENKA POTOČNIK-LAURO Škofja Loka
5. BORUT BAJŠELJ Škofja Loka
6. dr.TOMAŽ HRIBERNIK Predvor
7. JOŽE KALAN Tržič

SLOVENSKI KRŠČANSKI DEMOKRATI (SKD)

1. IZIDOR REJC Ljubljana
2. VINKO DEMŠAR Škofja Loka
3. FRANC ŠIFRER Kranj
4. ALDO JOVAN Radovljica
5. PETER METLIKOVIČ Kranj
6. BORIS TOMAŽIN Tržič
7. RAJKO SKUBIC Jesenice

SLOVENSKA KMEČKA ZVEZA (SKZ)

1. MARIJA MARKEŽ Jesenice
2. MARIJA STRUPI Kranj
3. ANDREJ KRIŽNAR Kranj
4. VALENTIN BENEDIČIČ Radovljica
5. MILAN ŠRENCE Škofja Loka
6. JANEZ ŠKERJANC Tržič
7. JANEZ ERŽEN Kranj

ZELENI SLOVENIJE (ZS)

1. MARIJA POGAČNIK Škofja Loka
2. SLAVKO SAVIČ Kranj
3. NEVA LUŠTEK Jesenice
4. JANEZ ŠEPIČ Tržič
5. ALEKSANDRA PRETNAR Škofja Loka
6. TOMAŠ KUKOVICA Kranj
7. DAMJAN VODNJOV Kranj

SOCIALDEMOKRATSKA ZVEZA SLOVENIJE (SDZS)

1. BRANKO GRIMS Kranj
2. ROMAN SAVINŠEK Jesenice
3. MIHAEL TOMAN Ljubljana
4. NUŠA ROMIH Tržič
5. NIVES TERSEGLAV Jesenice
6. SIMON JELOVČAN Škofja Loka
7. LEON LOJAK Kranj

SLOVENSKA OBRTNIŠKA STRANKA (SOS)

1. FRANC GOLJA Kranj
2. VIKTOR BREZAR Šabnica
3. VINKO PERNE Lom
4. FRANC ŠUC Kranj
5. GREDI REŠMAN-AŽMAN Naklo
6. JANEZ ZUPAN Tržič
7. JOŽA KAVČIČ Čirče

Lista gorenjskih kandidatov DEMOS-a za prve svobodne in demokratične volitve, 8. 4. 1990. *(vir: zasebni arhiv)*

Pomembna navodila, kako sporočiti volilnemu telesu, da bodo volili kandidate koalicije DEMOS

Volivci naj na volitvah obkrožijo DEMOS-ove kandidate, in sicer: za predsednika Predsedstva SRS dr. Jožeta Pučnika, predsednika DEMOS-a; kandidata za člana Predsedstva SRS Ivana Omana, predsednika SKZ, in dr. Dušana Pluta, predsednika ZS; na listi za delegata za Zbor občin Skupščine SRS, kjer so na eni listi kandidati vseh političnih strank Občine Škofja Loka, pa naj volivci obkrožijo Francija Feltrina, kandidata DEMOS za Škofjo Loko, predsednika OO ZS. Na občinskih listah naj bo razvidno, kateri so kandidati strank, združeni v koaliciji DEMOS – združena opozicija. Opozorili so nas tudi, do kdaj moramo oddati kandidatne liste. Zato smo, ne glede na naše politično neznanje, predhodno »špekulirali« in čakali, katere ljudi bodo na kandidatne liste dale tako imenovane stranke levih. Ker smo vedeli, da njihove volilne štabe vodijo profesionalni politiki in strokovnjaki in delo opravljajo med delovnim časom, mi pa v poznih nočnih urah, smo z izborom kandidatov čakali do zadnjega možnega roka, ker smo čakali na tajne informacije, kdo vse bo kandidiral na listi za Zbor občin Skupščine SRS. Ura se je bližala polnoči, ko smo še vedno sedeli v hladni dvorani nekdanje tovarne Šešir na Spodnjem trgu in sestankovali. Naj povem, da smo imeli težave v svojih vrstah, razmišljali smo, kateri kandidat bo vpisan na listo kandidatov za Zbor občin Skupščine SRS. Težava je bila v tem, da smo v koaliciji DEMOS za Škofjo Loko, po Zakonu o volitvah, ne glede na to, da je bilo v koaliciji vključenih skupaj že sedem list in strank, imeli le eno kandidatno mesto za delegata za Zbor občin skupščine SRS. Tudi stranke, ki so nastopale samostojno, so imele prav tako enega kandidata.

Kandidatno mesto za delegata za Zbor občin v Skupščini RS je bilo eno od pomembnih mest za našo občino. Pri tem smo tehtali med našimi člani, kdo naj bi bil za to kandidaturo najprimernejši. Treba je bilo določiti kandidata, ki bo nosilec liste, bo znal pridobiti volilno bazo in biti izvoljen.

Kandidatna lista za Zbor občin Škofja Loka pa je bila tudi najštevilčnejša. Kar je pomenilo, da bo izvoljen tisti, ki bo v prvem krogu prejel 50 % + en glas oziroma se bosta za mesto delegata Zbora občin v Skupščino RS v drugem krogu volitev potegovala tista dva, ki bosta v prvem krogu prejela največ glasov.

Ker se je v DEMOS za Škofjo Loko v tem času vključilo veliko število intelektualcev in izobražencev, kot vodja koalicije DEMOS nisem videl težav. Še več, za mesto za delegata Zbora občin Skupščine SRS so se potegovali kar trije kandidati in člani našega združenja: Alenka P. Lauko, predsednica SZD, Vincencij Demšar, predsednik SKD, in Jože Thaler. Zato me je bolj mučilo vprašanje, komu naj zaupamo to pomembno vlogo in kdo od njih jo bo najbolje opravil.

V tistem času smo prejeli pisna navodila koalicije DEMOS – združena opozicija, da bo moral kandidat za Zbor občin skupščine SRS nastopati v vseh KS v občini in zbirati glasove tudi za ostale kandidate in da bo nosilec vseh list DEMOS

– združena opozicija na predvolilnih shodih in konvencijah v občini. Kandidat je namreč predstavljal tudi kandidata za predsednika Predsedstva SRS, dr. Jožeta Pučnika in dva kandidata za predsedstvo: Ivana Omana in dr. Dušana Pluta kot tudi vse kandidate za delegate treh zborov Izvršnega sveta občine. To je pomenilo, da naj bo nosilec liste pomembna in odgovorna osebna, saj bo od nje odvisna tudi izvolitev drugih kandidatov na listi DEMOS –združena opozicija.

Alenka Potočnik Lauko.
(vir: zasebni arhiv)

Po nalogu DEMOS – združena opozicija smo naprej ustanovili skupno koordinacijsko telo oziroma odbor za organiziranje predvolilnih shodov, plakatiranje itd. Za predsednico smo imenovali Alenko P. Lauko, za koordinatorja pa je vodstvo DEMOS-a imenovalo mene. Tako sem poleg strankarskih obveznosti, ki sem se si jih naložil, dopoldanski čas preživel v službi, številne popoldneve in večere pa presedel na koordinacijskih odborih in strateških posvetih predsedstva DEMOS-a. Bil sem v središču političnih dogodkov, na večerne sestanke v Škofji Loki sem strankarskim kolegicam in kolegom ažurno prinašal poročila.

To so bile predvsem novice in navodila glavnega predsedstva DEMOS-a, ki so nam pomagale pri delovnih in političnih akcijah na javnih predvolilnih zborih in shodih.

Moram poudariti, da je bila pri tem največja gonilna sila profesorica Alenka P. Lauko, ki nas je učila, kako oblikovati napise na transparentih, plakatih in tekste za javna občila. Kot zanimivost naj opišem, kako je potekalo naše delo ob oblikovanju besedila na enem izmed transparentov, ki je bil na cesti pri Nami.

Večerni sestanek, ura se je bližala 22., večina članov organizacijskega štaba je že odšla domov, ko je Alenka predlagala, da moramo narediti še transparent in ga obesiti čez cesto pri Nami. Za to nalogo smo ostali le še trije: Alenka, Aleksandra in jaz.

Material za transparent se je nahajal pri meni doma. Oblikovali smo besedilo, ki je bilo kratko in sporočilno **DEMOS za Škofjo Loko**. V cerkvenem zvoniku sv. Jakoba je ura odbila tri po polnoči, ko sem stal na leseni lestvi, naslonjeni na eno izmed lip, in privezoval vrv, s katero sem napenjal transparent, ko se je izza poštnega vogala prikazala senca moškega s klobukom na glavi. Pogledal me je in izginil v senco poštne zgradbe. Le nekaj minut potem z rdečo lučjo pridrvi miličniški avto in se ustavi tik ob moji lestvi. Miličnik odpre okno, skozenj pomoli glavo in usmeri pogled k sporočilu na transparentu. V tistem trenutki sem dokončal svoje delo. Miličnik v službenem avtomobilu se je, tako kot se je pojavil, s pritiskom na plin z vso hitrostjo odpravil proti miličniški postaji na Kidričevi cesti. Ta dogodek me je prepričal, da so bili tudi državni uslužbenci željni sprememb in je bilo geslo na transparentu za tisti čas pravo.

Naslednji dogodek, ki se mi je za vedno vtisnil v spomin, se je zgodil dan pred oddajo kandidatnih list. Sestanek je takrat že potekal v prostorih nekdanje tovarne Šešir. Tako kot sem že zapisal, sem imel kot koordinator za listo DEMOS na razpolago imena treh kandidatov, ki so se zavzemali za kandidaturo na prej omenjeni listi. Mene profesionalna politika ni zanimala, zato iz OO ZS nismo ponujali nobenega kandidata.

Kot koordinator koalicije sem pustil, da se sami dogovorijo, kdo naj bo kandidat, predstavnik Demosovih strank, na skupni volilni listi.

Ura se je bližala polnoči, do katere smo bili po zakonu vezani, da občinski volilni komisiji oddamo vse kandidatne liste in kandidata za Zbor občin republiške skupščine Slovenije. In glej ga zlomka, takrat je zazvonil telefon. Na drugi strani žice se je oglasil naš skriti obveščevalec in sporočil, da na kandidatni listi ZMS – LS za Zbor občin Skupščine SRS kandidira mag. Slavko Gaber. Ko sem to sporočil ostalim, so vsi trije, prej zainteresirani za kandidaturo, v en glas dejali, da odstopajo, saj proti tako retorično sposobnemu kandidatu ne bodo kandidirali. K meni se je obrnila naša tajnica in blagajničarka Nuša Komatar in me vprašala: »*No, Franci, kaj boš pa sedaj? Bo DEMOS za Škofjo Loko brez pomembnega kandidata?*« Ura je neusmiljeno tiktakala in ker sem bil kot predsednik koordinacije DEMOS odgovoren za izpopolnitev volilnih lističev, sem ji dejal, naj zapiši moje ime. In kandidatne liste DEMOS za Škofjo Loko so bile popolne. To je bil zgolj predlog.

Za potrditev moje kandidature s strani Občinske volilne komisije je bilo treba pridobiti 100 glasov volivk in volivcev, kar je takrat predstavljalo najmanjši problem. Strah pa me je bilo, ker s političnimi nastopi pred občinstvom nisem imel nobenih izkušenj.

Zavedal sem se, v kaj sem se podal, zato sem poleg vsega nakopičenega dela nakupil še knjige o javnih nastopih in pristopih, kako si pridobiš občinstvo. V predvolilne govore je bilo treba vključiti tudi politične obljube, to je program DEMOS.

Literatura, ki sem jo prebiral, mi je bila v veliko pomoč, črpal sem znanje in splošna navodila, kako si pridobiš naklonjenost občinstva, da bodo glasovali za novo politično usmeritev.

Novo ustanovljene stranke pri takratni občinski politiki in občinskem izvršnem svetu nismo imeli ne politične in ne finančne podpore, kot so ju imele stranke, ki so izhajale iz enopartijskega sistema. Občinska volilna komisija, ki jo je imenoval takratni Občinski izvršni svet, nas je bolj skopo obveščala in še to samo o nujnih postopkih pred in med volilno kampanjo. Kandidati strank, ki niso bile v združenju DEMOS, so neposredno komunicirali s člani občinske volilne komisije, tako da so bili o vseh podrobnosti sproti obveščeni in so se na vse morebitne napade lahko temeljito pripravili. Zdi se mi, da so jih prav ti presenetili, saj člani DEMOS-a na javnih nastopih nismo doživljali napadov in nizkih udarcev. Leve stranke so svoje »blato« na mojo osebnost izlile v petek, 6. 4. 1990, v časopisu *Gorenjski glas*, ko za javen odgovor ni bilo več možnosti.

Pred nastopi v krajevnih skupnostih občine je občinska volilna komisija, da ne bi prišlo do sporov z žrebom, določila vrstni red kandidatov, kdaj in kje smo nastopili kot govorniki in nosilci kandidatnih list zvez in strank. Na teh nastopih smo predstavili program DEMOS-a in strank oziroma koalicije, tako kot je to določal *Zakon o volitvah 1990*.

Bitka za volilne za glasove volivk in volivcev se je začela

V združenju DEMOS za Škofjo Loko smo v ta namen že na prvem srečanju določili posameznike in skupine, ki naj bi pisali in oblikovali besedila plakatov ter radijske oglase. Pri tem delu smo ostali zgolj štirje, ki smo predvolilni čas vzeli zares, zato sem se kot kandidat za delegata Zbora občin Skupščine SRS in kot nosilec liste za nastope pred javnostjo pripravljal sam.

S pomočjo literature sem si oblikoval nastope in govore, ki so bili prirejeni koaliciji pomladnih strank. Ob večerih in med vožnjo v oddaljene kraje sem ponavljal in brusil svoje nastope. Ker nismo imeli denarja, smo besedila za plakate in transparente oblikovali sami ter jih natisnili s pomočjo nekaterih tiskarjev in sitotiskarjev. Takratna slovenska politika je bila v celoti še vedno odvisna od Jugoslavije in ni imela izdelanega pravilnika o možnostih in načinu financiranja političnih strank, ki so nastale izven komunističnega delovanja. Ne glede na to je Slovenija prva od jugoslovanskih republik napovedala, in leta 1990 dovolila, izvedbo večstrankarskih volitev po delegatskem sistemu v takratno tridomno skupščino v Socialistični Republiki Sloveniji.

DEMOS je bil združena nekomunistična opozicija tedanji komunistični oblasti. Družili sta nas vizija, da bi bil prehod iz starega sistema miren in strpen in želja po ustanovitvi neodvisne samostojne države Slovenije.

Naše geslo je bilo ***Volite DEMOS in dr. Pučnika, da nam ne bi spet vladali komunisti!*** Seveda je bilo to sporočilo dejansko le delno uresničeno, saj je koalicija DEMOS zmagala s pičlo večino (s 126 delegatskimi mesti od skupnih 240). Žal se pozivi slovenskim volivkam in volivcem niso obrestovali in so namesto dr. Jožeta Pučnika izbrali in izvolili zadnjega predsednika slovenskih komunistov, Milana Kučana.

Kot kandidat za delegata v Zbor občin skupščine SRS sem v drugem krogu premagal dr. Slavka Gabra, na kar sem še danes ponosen. Rojstvo nove države ni vsakdanji dogodek, zato z veseljem gledam na čas, ko sem tesno sodeloval pri nastajanju samostojne Slovenije in se po 25. letih iskreno zahvaljujem vsem, ki so verjeli mojim predvolilnim obljubam, da se bom zavzemal za vrnitev po vojni odvzetega premoženja in popravo krivic. Moja glavna obljuba na vseh javnih predstavitvah je bila, da se bom zavzemal za odhod iz Jugoslavije, ustanovitev slovenske države ter zaprtje Rudnika urana Žirovski Vrh. To so bile takrat moje štiri osnovne točke mojega predvolilnega programa, ki se je v celoti uresničil.

Petek, 20. aprila 1990 — ŠKOFJA LOKA — 21. STRAN GORENJSKI GLAS

ŠKOFJEŠKA KANDIDATA ZA ZBOR OBČIN REPUBLIŠKE SKUPŠČINE

Slavko Gaber

Zavzemal se bom za demokracijo, ki ne bo požrla svobode

Slavko Gaber je magister sociologije, zaposlen na Pedagoški akademiji v Ljubljani, kandidat ZSMS Liberalne stranke.

"Slovenija potrebuje učinkovit demokratičen in stabilen sistem. Nova skupščina bo največ naredila za državljane Slovenije, če ga bo uspela oblikovati. Zato se bom zavzemal za demokracijo, ki ne bo požrla svobode posameznika, ki ne bo žrtvovala naših konkretnih interesov velikim idejam in ciljem, ampak nam bo kot konkretnim ljudem: ženskam, moškim, študentom, kmetom, dijakom, upokojencem ipd. končno omogočila spodobno življenje; za novo ustavo, ki bo sprejeta premišljeno ter bo zagotavljala mirno vzpostavitev suverene države Slovenije - če bo mogoče v konfederaciji z drugimi narodi mrtve druge Jugoslavije, če to ne bo mogoče, pa zunaj nje; za nov volilni zakon, ki bo ne le veliko manj zapleten, ampak bo omogočal izraziti voljo volilcev in bo na naslednjih volitvah v parlament pripeljal neodvisne (nestrankarske) poslance; za stabilno moderno šolo, ki ne bo tuja učencu in učitelju in bo omogočala v ustvarjalnem nemiru pridobiti veliko znanja. Itd.

Vse to in še kaj na prvi pogled ničesar ne prinese občini. Dejansko pa je brez teh in drugih pogojev nesmiselno razglabljati o tem, za kar se bom v zboru zavzemal v prid občini, to je o zaprtju Rudnika urana Žirovski vrh in o tem, da mora republika poskrbeti za prezaposlitev delavcev, ki tako tukaj kot tudi drugod ne smejo ostati na cesti in brez družbene skrbi; o zavzemanju za to, da Železniki in Žiri v okviru nove komunalne ureditve postanejo samostojni občini; o zavzemanju za to, da dobimo, kolikor je le mogoče republiškega denarja za izgradnjo obvoznice v Poljansko dolino in naspoh za ureditev cest v obe dolini kot tudi v mestu Škofja Loka; o sporprijemu za pridobitev ekološkega in turističnega dinarja za presumeritev obstoječe ekonomije. Itd.

Sam bi za konec dejal le še to, da ob izvolitvi volilcem ne mislim prodajati laži o tem, kako bom na vsakem koraku mislil na njih in upošteval le njihovo voljo! Pri eventualnem nastopanju v skupščini računam na svoje znanje in pripravljenost ter sposobnost za učenje; ob pomembnih vprašanjih občine na premislek pluralno sestavljene občinske skupščine in njenega izvršnega sveta, ki bo, tako sem prepričan, moral temeljito izboljšati strokovnost in učinkovitost občinske uprave; na sodelovanje z vsemi strankami v občini; na pomoč strokovnih moči ZSMS - Liberalne stranke tako v Škofji Loki kot na rvni Slovenije; na mnenja in zahteve volilcev!"

Franci Feltrin

Zavzemal se bom za reševanje gospodarstva

Franci Feltrin je ekonomski tehnik, zaposlen v Embalažno grafičnempodjetju v Škofji Loki, kandidat Demosa.

"Zavzemal se bom za reševanje gospodarstva, vendar ne tako, da bi staro nepremišljeno rušili, ampak za sanacijo proizvodnje v t.i. "mehkejšo" varianto, ki bo prijaznejša za našo krajino in za človeka, ki iz delavcev ne bo več proizvajala invalidov. Menim, tudi kot pripadnik Zelenih Slovenije, da je ekološko-tehnološka sanacija pravilna pot, saj je ekologija v nujni soodvisnosti od tehnologije. Naše gospodarstvo v resnici ni tako problematičn, kot se kaže na zunaj; problem je v dosedanji politiki, v sistemu, ko predraga država gospodarstvu veliko preveč jemlje. Ko bomo zajezili odliv, bomo lahko zaustavili marsikatero sporno tovarno, ne da bi njeni delavci ostali na cesti tako rekoč brez kruha.

Sem proti širitvi industrije na nova zemljišča. Marsikaj se da zgraditi znotraj sedanjih tovarniških ograj, predvsem pa bo treba bolje izkoristiti obstoječe objekte za visoko kakovostno, prostorsko nezahtevno tehnologijo.

Malo gospodarstvo, obrt, rokodelstvo, kmetijstvo, turizem, gostinstvo to so panoge, ki jim bo treba v Sloveniji dati pogoje za rast.

Zaprtje RUŽV skoraj najbrž ne bo več problem. Zeleni smo prvi hoteli zapreti rudnik. Menim, da ga bo treba zapirati strokovno, s posebnim poslu-hom za vplive jalovišč in drugih rudniških objektov na okolje. Strokovno bo treba tudi oceniti, ali ne bi v te objekte morda preselili kakšne druge industrije. Delavcem rudnika bo z republiški ravni treba zagotoviti socialno varnost in nekaterim, ki to zaslužijo, plačati rento od rudnika po zahodnem vzorcu.

V slovenskem parlamentu bomo morali iskati skupni jezik za odlagališče posebnih odpadkov. Tudi glede podtalnice Sorškega polja in zaščite pred nadaljnjim onesnaženjem bo treba najti republiški ekološki denar, ne samo škofjeloškega in kranjskega. V teh dveh občinah se bomo morali dogovoriti predvsem, kaj bodo tovarne v prihodnje lahko izdelovale in kakšne surovine bodo pri tem uporabljale kot tudi to, kako na bolj zdrav način zagotoviti enak obseg kmetijske proizvodnje."

Škofjeloška kandidata za Zbor občin republiške skupščine. *(vir: Gorenjski glas, 20. 4. 1990)*

Škoda, ker je prostor moje pripovedi omejen, tako ne morem opisati tudi številnih prijetnih in manj prijetnih dogodkov. Mogoče je bolje, da gredo neprijazne in celo sovražne opazke takratnih nasprotnikov v pozabo. Nekateri so se vsem nam, ki smo stopili na pot prvih demokratičnih volitev po 2. svetovni vojni, globoko zarezali v spomin.

Na koncu mojih spominov bi se želel zahvaliti vsem občanom in občankam, ki so takrat zaupali nam, političnim amaterjem, da smo uspeli in dodali kamen v mozaik nastajanja slovenske države. Še posebna zahvala gre najožjim (strankarskim) sodelavkam in sodelavcem, katerih je preveč, da bi omenil vse. Ne morem pa mimo dveh najožjih sodelavk: žal pokojne Alenke P. Lauko in Aleksandre Pretnar – bili smo nerazdružljiva trojka. Hvala tudi vsem ostalim, brez katerih DEMOS na Škofjeloškem ne bi tako preprečljivo zmagal. Najbolj pa sem hvaležen svoji družini, saj brez opore mojih dragih ne bi zmogel *»stati inu obstati«.*

VIRI IN LITERATURA:

Feltrin, Franci, osebni arhiv, Škofja Loka.

Hovik, Aleksandra, osebni arhiv, Škofja Loka.

Likar, Ivan, osebni arhiv, Škofja Loka.

Enotni v zmagi : osamosvojitev Slovenije. Ljubljana : Nova revija, 2006, 336 str.

Andrej Novak

Liberalno-demokratska stranka v Škofji Loki in volitve 1992

Kot drugod po Sloveniji s(m)o tudi v Škofji Loki člani in članice Liberalno-demokratske stranke prve volitve v Državni zbor RS pričakovali z optimizmom in zanosom.

Iz nekdanje ZSMS (Zveze socialistične mladine Slovenije) je nastala stranka, ki se je želela s programom in z dejanji postaviti ob bok evropskim strankam liberalne, demokratične in reformistične provenience.

Na prvih demokratičnih volitvah po 2. svetovni vojni je stranka nastopila z imenom ZSMS – Liberalna stranka. Po brezplodnih borbah o pravici uporabe imena s »kranjskimi liberalci« Vitomirja Grosa se je stranka leta 1991 preimenovala v Liberalno-demokratsko stranko in kratica LDS bo slabi dve desetletji predstavljala eno najpomembnejših strank slovenskega političnega prizorišča.

21. 3. 1992 je predsednik stranke postal dr. Janez Drnovšek. 14. 5. je Drnovšek prevzel vodenje slovenske vlade, LDS pa je iz opozicijske postala vladna stranka.

Leta 1992 je Škofja Loka veljala za trdno oporišče Liberalno-demokratske stranke. Temelji so bili postavljeni z uspešnim nastopom na volitvah v Skupščino Slovenije in volitvah v škofjeloško občinsko skupščino.

K temu je pripomogla ekipa, sestavljena iz kombinacije oseb, ki so v ZSMS delovale že prej (predvsem imam tu v mislih Blaža Jesenka, kot sekretarja občinskega odbora, in Zorana Thalerja, najvidnejšega Ločana v ZSMS na republiški ravni) in tistih, ki so z ZSMS sodelovali ob civilno-družbenih pobudah ali pa so se priključili v obdobju pred volitvami (Slavko Gaber, Janez Krek, Milica Antić Gaber, Marjan Luževič, Gorazd Jelovšek in drugi).

Jedro škofjeloške LDS v času pred volitvami 1992 so sestavljali delegati takratne občinske skupščine, izvoljeni na listi LDS: Marjan Luževič, Andrej Novak, Gorazd Krajnik, Katarina Jelenc (sedaj por. Peternelj) in Janez Krek[1].

1 Poleg njih so na listi ZSMS-LS kandidirali še Jože Novak, Janez Sušnik, Alojzij Bogataj, Franc

Občinskemu odboru LDS je predsedoval Andrej Novak, sekretarka odbora je bila Alenka Arambašič. Sedež odbora je bil na Kidričevi 1, v Domu ZZB, popularno in/ali posmehovalno imenovanem tudi White House ali Kremelj; tam so namreč domovale vse škofjeloške družbeno-politične organizacije: ZK, SZDL, sindikati, ZSMS in ZZB.

Preden se posvetimo prvim volitvam v Državni zbor RS je treba omeniti še dvoje pomembnih volitev, ki so bile v istem letu.

Volitve predsednika RS

Prve volitve predsednika RS so bile istočasno z volitvami v Državni zbor RS. Na volitvah, kjer je z absolutno večino že v prvem krogu zmagal Milan Kučan, je LDS nastopila s kandidatom dr. Ljubom Sircem.

Dr. Ljubo Sirc je bil kandidat, ki ga je med takratnimi strankami lahko predlagala le LDS (no, morda bi kaj takega zmogli še demokrati). Njegova osebna zgodovina je bila fascinantna; med 2. svetovno vojno je bil član skupine Stara pravda, ki je bila nekaj časa del Osvobodilne fronte; po izključitvi Stare pravde iz OF je zbežal v Švico, se kasneje pridružil partizanski vojski ter sodeloval v zaključnih bojih za osvoboditev. Kmalu po koncu 2. svetovne vojne je (skupaj z očetom) komunistični oblasti postal sumljiv. V Nagodetovem procesu je bil celo obsojen – na smrt! Kazen je bila sicer spremenjena v 20-letno zaporno kazen s prisilnim delom. Po sedmih letih zapora je bil izpuščen in je uspel pobegniti v Anglijo. Na univerzi v Freiburgu (Švica) je doktoriral iz ekonomije, predaval je v Bangladešu in Glasgowu. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je v Veliki Britaniji ustanovil in dolga leta vodil Center za preučevanje komunističnih gospodarstev. Še posebej močan vpliv je imel na Anatolija B. Čubajsa in Jegorja T. Gajdarja, svetovalca nekdanjega ruskega predsednika Borisa Jelcina.

Slogan Sirčeve kampanje je bil *Ljubo doma, Slovenija v svetu*. Sama kampanja se je izkazala za spodletelo srečanje med sedemdesetletnim intelektualcem, ki se je v domovino vrnil kot tujec, in volivkami in volivci (celo tistimi, ki so volili LDS!), ki v njem enostavno niso videli osebe, ki bi bila primerna za predsedovanje Sloveniji. Le dober odstotek prejetih glasov je bil veliko razočaranje, predvsem za dr. Sirca in tudi LDS, ki pa je ta fiasko zlahka pozabila ob uspehu na volitvah v Državni zbor RS. Dr. Sirc je bil prepričan, da je za njegov neuspeh kriva zarota, enaka mnenja so bila (in so še) prisotna znotraj LDS nenaklonjeni javnosti.[2] Nobene zarote ni bilo: ugledni dr. Sirc enostavno ni bil pravi kandidat. Vprašanje je, kdo bi lahko pravi kandidat LDS sploh bil. Volivke in volivci, ki so glasovali za LDS (in večina drugih), so glasovali za Milana Kučana.

Pisanec, Žužana Brence - Konc, Marko Pleško, Kristina Hafner, Tanja Lazar, Tomaž Ravnikar, Erika Braniselj, Milan Hafner, Marko Črtalič, Nataša Bokal, Blaž Jesenko, Venčeslav Šturm, Jože Logar, Slavko Gaber, Zoran Thaler. Večina niso bili člani stranke.

2 Gl. na primer članek Jožeta Košnjeka, Dr. Ljubo Sirc je za vedno doma, *Gorenjski glas*, 27. 1. 2017.

Volitve v Državni svet RS

Leta 1992 so prvič potekale tudi volitve v Državni svet RS. Med predstavnike lokalnih interesov je bil na posrednih volitvah izvoljen tudi kandidat LDS in Združene liste dr. Ivan Kristan (izvoljen je bil kot predstavnik področja nekdanjih občin Kranj, Škofja Loka in Tržič). Dr. Ivan Kristan, stanujoč v Škofji Loki, je bil med drugim redni profesor ljubljanske Pravne fakultete, tudi njen dekan, rektor ljubljanske univerze in sodnik Ustavnega sodišča SFRJ. Prav njemu gredo zasluge, da jugoslovansko ustavno sodišče ni sprejelo začasne odredbe zoper *Zakon o plebiscitu*, kar je omogočilo, da je plebiscit 23. decembra 1990 potekal brez zapletov.

Slovenija, zgodba o uspehu

V zgodni jeseni leta 1992 se je zdelo, da je pred mlado in malo Slovenijo uspešna prihodnost. Osamosvojitvena vojna, kratka – a ne brez travm, je bila potisnjena ob stran, optimizem je, kljub vsemu, prevladoval tudi na gospodarskem področju, država je hitela s sprejemanjem nove, svoje zakonodaje. Čakale so nas prve volitve v Državni zbor RS.

Priponka LDS. *(oblikovanje: Matjaž Vipotnik)*

LDS je na volitvah nastopila z dvema sloganoma: *Slovenija – zgodba o uspehu* in *Ne levo ne desno. Na bolje.* Prav zgodba o uspehu je bil slogan, ki je od vseh v dosedanji zgodovini političnih kampanj v Sloveniji najbolje povzel pričakovanja volivk in volivcev. Zgodba za sloganom je bila seveda precej bolj razdelana: Slovenija LAHKO postane zgodba o uspehu, če bo izpolnjena vrsta pogojev. Čez leta je seveda slogan ohranil sporočilnost tudi v sarkastični obliki, kot priročen komentar na vsako nespametno ali neuspelo potezo oblasti ali težavo v naši državi.

Glavni adut LDS je bil dr. Janez Drnovšek, nekajmesečni in drugi po vrsti predsednik slovenske vlade (po demokratičnih volitvah), nekdanji član in predsednik predsedstva SFRJ.

Volilna zakonodaja je bistveno spremenila način, na katerega so bili izbrani poslanke in poslanci Državnega zbora RS. V 8. volilnih enotah s po 11. okraji so nastopali posamezni kandidati in kandidatke: izvoljeni so bili kandidati z največjim relativnim deležem glasov, upoštevaje celotni delež glasov, ki so jih prejele stranke oziroma predlagatelji kandidatur.

Škofjeloška kandidata LDS in volilna kampanja

GLASOVNICA ZA VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR

volilna enota: 1
okraj: Škofja Loka Kranj

21. LDS - Liberalno-demokratska stranka
dr. Slavko Gaber

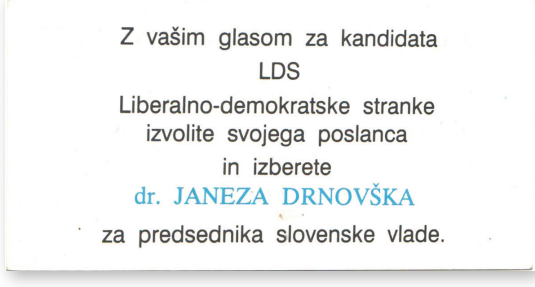
LDS
LIBERALNO-DEMOKRATSKA STRANKA

GLASOVNICA ZA VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR

volilna enota: 1
okraj: Škofja Loka

21. LDS - Liberalno-demokratska stranka
Zoran Thaler

LDS
LIBERALNO-DEMOKRATSKA STRANKA

Z vašim glasom za kandidata
LDS
Liberalno-demokratske stranke
izvolite svojega poslanca
in izberete
dr. JANEZA DRNOVŠKA
za predsednika slovenske vlade.

Kandidatski vizitki Zorana Thalerja in Slavka Gabra. Hrbtna stran vizitk je bila enotna.

Kot najbolj logična izbira za kandidata LDS v dveh novih škofjeloških okrajih sta se ponujala Zoran Thaler in dr. Slavko Gaber.

O samih kandidaturah je odločil odnos teh dveh posameznikov do sedenja v Državnem zboru RS.

Zoran Thaler je bil kot poslanec (delegat) LDS izvoljen že na prvih demokratičnih volitvah leta 1990.[3] Rojen Ločan, dijak škofjeloške gimnazije, ponosni študent FSPN.[4] Starša sta bila zaposlena v Škofji Loki. Z vrsto prijateljev iz šolskih in taborniških časov,[5] predstavnik vsega pozitivnega, kar je ZSMS storila in za kar si je prizadevala, z izkušnjami z mednarodnega parketa (nenazadnje je bil namestnik zunanjega ministra Dimitrija Rupla), star zgolj 30 let – kdo bi lahko bil boljši kandidat? In Zoran Thaler (med prijatelji Zok) je želel priti v parlament.

Dodati pa moramo, nad delom Zorana Thalerja niso bili navdušeni prav vsi v LDS. LDS je (upravičeno) veljala za stranko, v kateri so se kresala različna mnenja in pristopi. Nekateri vidni člani (Jožef Školč, Jaša Zlobec, Franco Juri) so imeli pomisle-

3 Na kandidatni listi ZSMS-LS v 7. volilni enoti (Gorenjska) so bili polega Zorana Thalerja še Roman Lavtar, Petra Škofic, Andrej Kokot, Jelko Kacin, Marjeta Ferlan (iz Gorenje vasi) in Franci Zavrl.

4 Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, sedaj Fakulteta za družbene vede. V Thalerjevi družbi, ki je v svojem 3. in 4. letniku študija »osvojila« FSPN, najdemo Milana Balažica, Boruta Pahorja, Igorja Lukšiča in Dejana Verčiča. Thalerjevo prijateljevanje s Pahorjem je kasneje tudi odločno pripomoglo k presenetljivi kandidaturi Zorana Thalerja za poslanca evropskega parlamenta na listi SD.

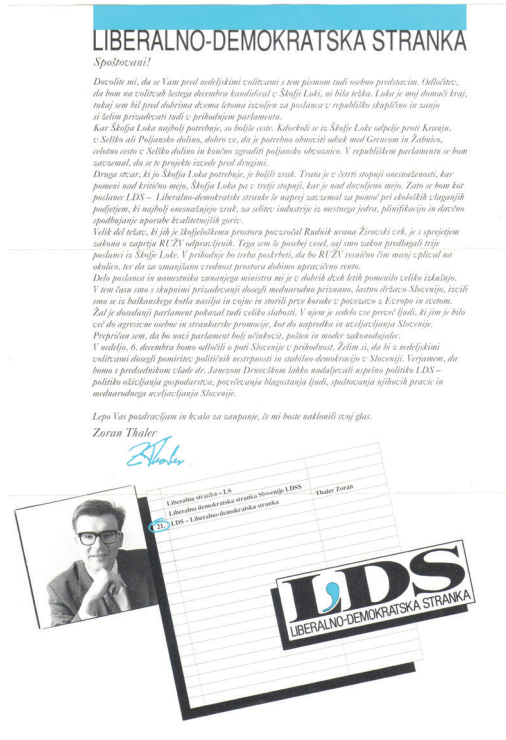
5 Prav ta taborniška družba se je najtežje soočila z obtožbami in Thalerjevim priznanjem o sprejemanju podkupnine v EU parlamentu.

ke ob tem, da je Thaler v času Peterletove vlade postal namestnik zunanjega ministra Dimitrija Rupla, češ da s tem ruši notranjo enotnost stranke in je táko sodelovanje v nasprotju s programskimi načeli stranke;[6] nekaj malega pa je bilo zraven brez dvoma tudi nevoščljivosti.

Dr. Slavko Gaber je bil kandidat LDS za poslanca (delegata) v Zboru občin (takrat še kot mag.), nekdanji profesor na škofjeloški gimnaziji in minister za šolstvo že v prvi Drnovškovi vladi, ob tem eden vodilnih poznavalcev volilnih sistemov v Sloveniji, intelektualec, član Debatnega kluba 89 (skupaj s Slavojem Žižkom, Mladenom Dolarjem, Tomažem Mastnakom, Gregorjem Golobičem, Pavlom Gantarjem, Renato Salecl in ostalimi), iz katerega je nastalo intelektualno jedro LDS. Vendar posebne želje po poslanski funkciji Slavko Gaber (vsaj takrat) ni imel.

Seveda pa je bil pripravljen kandidirati, in sicer v dveh okrajih – v enem škofjeloškem – in za LDS enako težavnem kranjskem. Jasno je bilo, da je možnost za izvolitev dr. Slavka Gabra le teoretična.

Program za nastop na volitvah in glavnino volilne kampanje je pripravila stranka na državni ravni. Oblikovana je bila enotna podoba kandidatskih plakatov, organizirano je bilo fotografiranje kandidatov, vsak kandidat je prejel določeno količino vizitk, namenjenih neposrednim srečanjem z volivkami in volivci. Vsak lokalni odbor je prejel določeno količino priponk, za opremo stojnic so bile na voljo pristopne izjave, pripravljeni so bili radijski in televizijski spoti za objavo na lokalnih radijskih postajah in eventualnih TV mrežah, pripravljena je bila tudi posebna oglasna risanka, namenjena predvajanju v kinematografih.[7]

LIBERALNO-DEMOKRATSKA STRANKA

Spoštovani!

Dovolite mi, da se Vam pred nedeljskimi volitvami s tem pismom tudi osebno predstavim. Odločitev, da bom na volitvah lestega decembra kandidiral v Škofji Loki, ni bila težka. Loka je moj domači kraj, tukaj sem bil pred dobrima dvema letoma izvoljen za poslanca v republiško skupščino in zanjo si želim pridavedcati tudi z pribodnjim parlamentu.
Kar Škofja Loka najbolj potrebuje, so boljše ceste. Kdorkoli se iz Škofje Loke odpelje proti Kranju, v Selško ali Poljansko dolino, dobro ve, da je potrebno obnoviti odsek med Grencom in Žabnico, celotno cesto v Selško dolino in končno zgraditi poljansko obvoznico. V republiškem parlamentu se bom zavzemal, da se te projekte izvede pred drugimi.
Druga stvar, ki jo Škofja Loka potrebuje, je boljši zrak. Treba je v čerti stopnji onesnaževanji, kar pomeni nad kritično mejo, Škofja Loka pa v tretji stopnji, kar je nad dovoljeno mejo. Zato se bom kot poslanec LDS – Liberalno-demokratske stranke še naprej zavzemal za pomoč pri ekoloških vlagnajih podjetjem, ki najbolj onesnažujejo zrak, za selitev industrije iz mestnega jedra, plinifikacijo in daljčno spodbujanje uporabe kvalitetnejših goriv.
Velik del težav, ki jih je škofjeloškemu prostoru pozzročal Rudnik urana Žirovski vrh, je s sprejetjem zakona o zaprtju RUŽV odpravljenih. Tega sem še posebej vesel, saj smo zakon predlagali trije poslanci iz Škofje Loke. V prihodnje bo treba poskrbeti, da bo RUŽV res čim manj opažal na okolico, ter da za zmanjšano vradnost prostora dobimo upravičeno rento.
Delo poslanca in namestnika zunanjega ministra mi je v dobrih dveh letih pomenilo veliko izkušnjo. V tem času smo s skupnimi prizadevanji dosegli mednarodno priznanje, lastno državo Slovenijo, izvili smo se iz balkanskega kotla nasilja in vojne in storili prve korake v povezavo z Evropo in svetom. Žal je dosedanji parlament pokazal tudi veliko slabosti. V njem je vedno vse preveč ljudi, ki jim je bilo več do agresivne osebne in strankarske promocije, kot do napredka in uveljavljanja Slovenije. Prepričan sem, da bo novi parlament bolj učinkovit, pošten in moder zakonodajalec.
V nedeljo, 6. decembra bomo odločili o poti Slovenije v prihodnost. Želim si, da bi s nedeljskimi volitvami dosegli pomiritev političnih nestrpnosti in stabilno demokracijo v Sloveniji. Verjamem, da bomo s predsednikom vlade dr. Janezom Drnovškom lahko nadaljevali uspešno politiko LDS – politiko uveljavljanja gospodarstva, povečevanja blagostanja ljudi, spoštovanja njihovih pravic in mednarodnega uveljavljanja Slovenije.

Lepo Vas pozdravljam in hvala za zaupanje, če mi boste naklonili svoj glas.

Zoran Thaler

Liberalna stranka – LS
Liberalno demokratska stranka Slovenije LDSS
21. LDS – Liberalno-demokratska stranka
Thaler Zoran

LDS
LIBERALNO-DEMOKRATSKA STRANKA

Thalerjevo *Pismo volivkam in volivcem.*
(foto: Tone Stojko; oblikovanje: Matjaž Vipotnik)

6 Zoran Thaler se je večkrat znašel v neusmiljenih, a brez dvoma duhovitih in markantno izrisanih karikaturah Franca Jurija. Tako na karikaturi *Slovenija ponuja mednarodnim silam svoje sodelovanje* (Juri, Franco: *Slavna naša zgodovina,* 2. dopolnjena izdaja, izdala LDS, Ljubljana, januar 1992) vidimo Zorana, ki s fesom na glavi kot kurirček spremlja Dimitrija Rupla, ta pa se v družbi Peterleta in Janše podaja v iraško puščavo.

7 Risanka je bila zamišljena humoristično: skušala je, v mejah dobrega okusa, kot smo ga takrat

Liberalno-demokratska stranka, v veliki meri po zaslugi njenega prvega predsednika Jožefa Školča, je veliko pozornosti namenila oblikovanju vsega, pod kar se je podpisala. Del te zavezanosti se je kazal tudi v predvolilni kampanji. Plakate, vizitke, strankine priponke in pisma kandidatov ter pristopno izjavo – vse je oblikoval priznani oblikovalec Matjaž Vipotnik. Portrete kandidatk in kandidatov za plakate in pisma je izdelal fotograf Tone Stojko.

Kampanja leta 1992 je potekala v predinternetnih časih. Za komuniciranje so bili uporabljeni množični mediji (kolikor so pravila in sredstva dovoljevala), vsa gospodinjstva so prejela pismo kandidata; zelo pomembni so se zdeli plakati, medtem ko smo se prave kampanje na terenu šele učili.

Lokalni odbori in kandidati, tako tudi škofjeloški, so morali poskrbeti za plakatna mesta, organizacijo srečanj z volivkami in volivci ter individualne programske poudarke posameznega kandidata.

Ker je bilo članstvo v LDS v sami Škofji Loki številčnejše kot v obeh dolinah in Žireh in so bile glede na volilni sistem tudi možnosti za izvolitev kandidata v Škofji Loki izrazito boljše, smo večino časa posvetili kandidaturi Zorana Thalerja. Več je bilo stojnic, večje je bilo število plakatnih mest, več je bilo individualnih nagovorov volivk in volivcev.

Pismo kandidata, skrbno oblikovan letak, je prejelo vsako gospodinjstvo, in sicer v zadnjem tednu pred volitvami. Razlog za (pre)pozno distribucijo je bil prozaičen. Zaradi poznega žreba številk oziroma vrstnega reda kandidatov na glasovnici se je s tiskom, čeprav so bile vse ostale vsebine že pripravljene, odlašalo. Opozoriti na vrstni red se je upravičeno zdelo pomembno, tudi zaradi namerno povzročene zmede z imeni nastopajočih strank. Poleg LDS (ki se je še pred kratkim imenovala ZSMS – Liberalna stranka oziroma ZSMS – LS) je na volitvah nastopila tudi Liberalna stranka (LS) in še bolj nenavadna združba s kratico – LDSS, ki je bila ustanovljena tik pred volitvami, z očitnim namenom, da se LDS, računajoč na nepozornost volivcev na samih voliščih, odškrne nekaj glasov. Zato so bile, poleg drugih opozoril, na pismu volivcev izpisane kratice LDS, LS in LDSS ter obkrožena številka pred kratico LDS. Rezultati volitev so pokazali, da ni šlo za prazen strah: fantomska LDSS je prejela več kot odstotek glasov, LDS pa je zaradi tega imela skupno vsaj enega poslanca manj.

Pismo volivcem je bilo kratko, kandidat je moral skrbno paziti na jasnost sporočila. Zoran Thaler je v pismu izpostavil boljše cestne povezave, poljansko obvoznico, kakovost zraka na Trati in sprejetje Zakona o zapiranju RUŽV, katerega sopredlagatelj je bil. Torej teme, s katerimi se je ubadal tako on sam kot delegati LDS v občinski skupščini. V pismu sledi sklicevanje na Thalerjevo primarno domeno – mednarodne odnose (povezavo z Evropo). Pred zaključnim pozdravom zasledimo še sporočilo, da se z glasom za Zorana Thalerja izvoli dr. Drnovška

razumeli, smešiti politične tekmece, od Grosa (LS) z bananinim olupkom do Jelinčiča (SNS) z orožjem, volivec – gledalec se je na poti v kino moral umikati ogromni »demokratski« pikapolonici, na koncu pa mu je LDS zaželel miren ogled kino predstave.

za predsednika vlade (kar je bilo še bolj eksplicitno izpostavljeno na kandidatskih vizitkah).

Slavko Gaber je pismo začel s prepričanjem, da morata biti moč in bogastvo pridnih rok in brihtnih glav enakomerno razporejena po Sloveniji. Po obvezni omembi boljših cestnih povezav je večino prostora namenil doseganju višje ravni znanja, kakovostnemu podiplomskemu študiju, sodelovanju s tujimi univerzami in organiziranju učinkovitega šolskega sistema. V tekstu najdemo tudi stališče, ki reprezentira takratno (ne le škofjeloško) LDS: *Tuj mi je strah pred vsem, kar je drugačno*.

Kot mnogi drugi kraji po Sloveniji je bila tudi Škofja Loka prizorišče plakatnih vojn. Plakati strank in kandidatov so bili pogosto tarče slučajnih (ali tudi ne slučajnih) vandalov, zato jih je bilo treba nadomeščati z novimi, v navalu jeze se je pomotoma (ali ne) prelepil tudi kak konkurenčni plakat in krog se je zavrtel znova; vendar je bila tudi ob teh otroških igrah Škofja Loka nekaj posebnega.

Ob prvih demokratičnih volitvah leta 1990 smo na travniku ob Kidričevi cesti (kjer vsako leto veselo plapolajo zastave ob Pokalu Loka) na gradbeno konstrukcijo postavili ogromno platno, ki smo si ga izborili v Ljubljani. Na njem je bila natisnjena prečrtana igralna kocka in slogan ZSMS – LS *Prepričaj se – preden te prepričajo!* Neko jutro smo konstrukcijo našli na tleh. Sumili smo, da je šlo za namerno dejanje, dokazati pa nismo mogli ničesar.

V kampanji leta 1992 pa so bili dan za dnem (noč za nočjo) potrgani naši veliki plakati, dimenzij 2 x 5 metrov, s sliko dr. Janeza Drnovška in enim od sloganov. Zadevo smo prijavili policiji, ki pa ni pokazala prevelike vneme pri iskanju krivcev. Vendar velikih plakatov ni bilo tako enostavno nadomestiti kot manjših, kandidatske. Vezano je bilo na stroške tiska, precej dodatnega dela, v nič pa je šel seveda tudi strošek najema plakatnih površin. V času pred kampanjo so se pojavili prvi mobilni telefoni. Za današnje čase ogromnih dimenzij in še višjih cen. Ko

Velike plakate LDS so v Škofji Loki uničevali res temeljito. *(foto: Alenka Arambašič)*

smo ugotovili ponavljanje ur trganja plakatov, smo postavili zasedo; ko smo opazili storilca, smo poklicali policijo, ki se je takrat odzvala in storilca ujela na delu. Zadeva se ni končala popolnoma nedolžno, saj sta se morala zagovarjati pred sodiščem in bila deležna tudi obsodbe oziroma denarne kazni za povračilo škode, čeprav je bilo očitno, da gre za naročeno dejanje (storilca sta se pripeljala kar od daleč, čeprav še v škofjeloški občini). Na lastno pest pa političnih botrov nismo iskali, vendar bi, glede na kasnejše in sedanje dogajanje, to morda morali storiti.

Vabilo oškodovancu na glavno obravnavo

Opr. št. K 16/93

Na vseh vlogah navedite to opravilno številko!

LDS - OBČINSKI ODBOR ŠKOFJA LOKA

(osebno ime) (poklic)

v ..... v razpravni

Dne 25.8.1993 ob 11.00 uri bo pri tem sodišču, na enoti v Škofji Loki, soba št. ..... orani izven poslopja sodišča, v zgradbi Titov trg 4

glavna obravnava zoper obdolženca .....

zaradi: kaznivega dejanja po čl. 177/I KZ RS v zv. s čl. 22 KZ SFRJ ter čl. 4 UZ RS

Sporočamo vam, da se bo obravnava opravila, tudi če ne pridete. V tem primeru bo na obravnavi prebrana vaša izjava o premoženjskem zahtevku. Če ne pridete, pa ste bili v redu povabljeni ali vam vabila ni bilo mogoče vročiti, ker sodišču niste prijavili spremembe naslova ali prebivališča, se bo štelo, da ne nameravate nadaljevati pregona, če bi javni tožilec na glavni obravnavi umaknil obtožbo.

Ne glede na izid kazenskega postopka se vam lahko naloži plačilo stroškov postopka, ki ste jih povzročili po svoji krivdi.

TEMELJNO SODIŠČE V KRANJU

sodišče v ....., enota v .....

dne 27.7. 1993

TO VABILO PRINESITE S SEBOJ!

Sodnik:

BORIS PODOBNIK

po odredbi sodnika

Zč. obr. 36 — Vabilo oškodovancu na glavno obravnavo 2516-XXII-2948-92 — Uradni list Republike Slovenije in Tiskovna zbornica Slovenije, Ljubljana, Poštnina plačana pri pošti 1102 Ljubljana, Poštnina Drž. zal. Slov. — **Obr. 9,206**

Vabilo oškodovancu na glavno obravnavo: slabo leto po volitvah sta bila storilca – uničevalca plakatov za svoja dejanja obsojena na Temeljnem sodišču v Škofji Loki.

V škofjeloški predvolilni kampanji (oziroma delovanju LDS) leta 1992 je aktivno sodelovalo od 30 do 40 ljudi. Prepričani smo bili, da morajo biti človekove pravice in pravna država na prvem mestu, da je kljub želenemu razvoju gospodarstva vedno treba skrbeti tudi za socialno pravičnost. Devet od desetih volivk in volivcev je prišlo na volišča, vsak četrti glas je bil namenjen LDS. Zoran Thaler[8] je postal poslanec, dr. Janez Drnovšek je dobil mandat za sestavo nove vlade, postal je predsednik vlade. Slavko Gaber je (p)ostal minister za šolstvo.

V časih, ko Slovenijo obdaja bodeča žica, je dobro pomniti, da ne zmagujejo vedno ksenofobija, lažne novice in sovraštvo do drugače mislečih.

8 Poleg Zorana Thalerja je bil za poslanca izvoljen tudi Maksimilijan (Maks) Lavrinc iz Kamnika. Kasneje je kot nadomestni poslanec namesto Thalerja v DZ prišel še Matjaž Peskar z Jesenic.

Aleksander Igličar

Škofja Loka in Ločani v osamosvojitveni vojni junija 1991

Ob 25-letnici slovenske državnosti je Muzejsko društvo Škofja Loka v sodelovanju z Zvezo veteranov vojne za Slovenijo odbor Škofja Loka in Loškim muzejem v četrtek, 24. 11. 2016 pripravilo pogovorni večer *Škofja Loka in Ločani v osamosvojitveni vojni junija 1991*. Na njem so sodelovali aktivni udeleženci vojne za Slovenijo **Stane Bertoncelj,** tedanji poveljnik Teritorialne obrambe (TO) Škofja Loka**, Leon Tušar,** tedanji poveljnik čete TO**, Brane Virant,** tedanji komandir Postaje milice Škofja Loka, **in Jože Stanonik**, poveljnik voda TO. Pogovor je vodil **Aleksander Igličar**, aktivni udeleženec bojev na letališču Brnik.

Brane Virant, Stane Bertoncelj, Aleksander Igličar, Leon Tušar in Jože Stanonik na Blaznikovem večeru. *(foto: Milena Igličar)*

V nadaljevanju je prikazano ključno delovanje pripadnikov loške TO in milice v letu 1991, ki je bilo predstavljeno na večeru, dopolnjeno z dodatnimi navedbami iz literature, ki je navedena na koncu prispevka.

Teritorialna obramba (TO) Slovenije se je oblikovala leta 1968 z osnovnim namenom organiziranja splošnega ljudskega odpora in sodelovanja z Jugoslovansko ljudsko armado (JLA) v primeru vojnega delovanja. V štabih TO na občinskih in državnih nivojih so bili redno zaposleni oficirji in drugo pomožno osebje, vojaki pa so bili rezervisti, se pravi moški, ki so zaključili obvezno vojaško usposabljanje. Rezervisti so se občasno urili na nekajdnevnih »orožnih vajah«, večinoma pa seveda niso bili aktivirani. Organiziranost TO se je spreminjala, a osnovno poslanstvo je ostajalo ves čas isto.

Leon Tušar se je na TO Škofja Loka zaposlil kot oficir leta 1980. S političnimi spremembami konec 80. let prejšnjega stoletja sta se začela spreminjati tudi vloga in pomen TO. JLA je postajala vse bolj branik starega socialističnega sistema in hkrati podpornik političnih idej velike Srbije, saj so Srbi imeli prevladujoč vpliv v JLA. Slovensko politično vodstvo je TO prepoznalo kot izhodišče za vzpostavitev slovenske vojske.

Tako razmišljanje je seveda zaznalo tudi vodstvo JLA, ki je maja 1990 izdalo ukaz, da se mora orožje TO prenesti pod nadzor JLA. V Škofji Loki je TO imela orožje skladiščeno v prostorih Vojašnice Jožeta Gregorčiča na Partizanski cesti, ki je bila seveda pod nadzorom JLA. To je pomenilo, da navzven ni bilo nobenih sprememb, saj je JLA orožje TO že imela pod nadzorom. Po maju 1990 so loški pripadniki TO začeli s skrivnim odvažanjem orožja iz skladišč TO v vojašnici na druga tajna skladišča. Aktivnosti so potekale v strogi tajnosti, saj JLA zanje ni smela izvedeti. Pomembno vlogo je imel skladiščnik TO Rudi Fojkar, prevoze pa sta večinoma opravljala Alojz Stržinar in Rudi Zadnik, tedanji načelnik loške civilne zaščite. Pri »kraji lastnega orožja« je prišlo do povezav s podoficirjem JLA Božidarjem Ramšakom, ki je služboval v loški vojašnici in je, po svojih najboljših močeh, pomagal pri »kraji« in to takrat, ko je opravljal dežurno službo v vojašnici. Na ta način je loška TO do junija 1991 na tajne lokacije, ki so bile večinoma v kletnih prostorih hiš zaupnih oseb, prenesla veliko orožja.

V začetku junija 1991 je bilo v formacijah TO Škofja Loka evidentiranih 895 pripadnikov. Prva mobilizacija je bila v ponedeljek, 24. 6. 1991, in sicer 25. čete TO, ki je štela 94 pripadnikov in je bila po mobilizaciji nastanjena v prostorih Rudnika urana Žirovski Vrh. Prav tako je bila ta dan mobilizacija oddelka za vzdrževanje zvez in častnikov rezervne sestave ter poveljstva TO, ki so se menjavali na dežurstvu v Gasilskem domu Škofja Loka, kjer je bil mirnodobni sedež loške TO.

Območni štab TO Škofja Loka je bil podrejen Pokrajinskemu štabu TO Gorenjske, od tam je dobival povelja za mobilizacijo in delovanje svojih vojaških enot. V sredo, 26. 6. 1991, popoldan je bil za pomoč enotam TO na Ljubelju napoten vod 25. čete TO, ki mu je poveljeval Boštjan Hafner.

Kot je znano, je bila v sredo, 26. 6. 1991 v Ljubljani osrednja slovesnost ob razglasitvi samostojne države Slovenije. Osrednji govornik, tedanji predsednik Milan Kučan, je svoj nagovor zaključil z besedami: *»Nocoj so dovoljene sanje. Jutri je nov dan«.* In res, v četrtek, 27. junija, v zgodnjih jutranjih urah so iz vojašnic JLA proti mejnim prehodom in letališču Brnik krenile tankovske enote s ciljem, da vzpostavijo nadzor nad mejnimi prehodi in s tem preprečijo nadaljevanje aktivnosti za vzpostavitev samostojne slovenske države. Pri njihovi nameri so se jim zoperstavili pripadniki TO, milice in mnogi državljani; na cestah so postavili barikade, ki so tankom JLA oteževali njihovo napredovanje. Prišlo je do prvih vojaških spopadov, žal tudi žrtev.

Stane Bertoncelj je osamosvojitveni večer preživel pred tedanjo Občino Ljubljana Bežigrad, kjer so posadili spominsko lipo. *»Še pred koncem mi je kurir*

prinesel pisni ukaz, da moram takoj v štab TO Škofja Loka, kjer bom prevzel poveljevanje. Pohitel sem v Škofjo Loko in vojaško uniformo oblekel kar pred svojimi kolegi, znanci, ki sem jim odslej poveljeval. Kmalu po četrti uri smo iz Kranja prejeli ukaz, da moramo na letališče Brnik poslati okrepitve in tja smo napotili preostanek 25. čete TO pod vodstvom kapetana Branka Benedičiča in kapetana Andreja Jakliča.«

Ko so pripadniki loške TO prispeli na letališče, so bili na koncu pristajalne steze že tanki JLA. Loški teritorialci so bili razporejeni ob pomožni dovozni cesti do letališke stavbe. Popoldan je prišlo do streljanja s tankovskim in pehotnim orožjem, ki je trajalo vse do večernih ur, ko je začelo močno deževati. Ponoči so bili loški teritorialci premeščeni iz območja letališča v bližnje vasi (Brnik, Cerklje, Šenčur), kjer so naslednje dni varovali položaje pred morebitnim desantom pehotnih enot JLA.

V boju s tanki JLA se je izkazal Staroločan Roman Marguč, ki je bil pred junijem 1991 zaposlen kot skladiščnik gorenjskega štaba TO. S protitankovskim orožjem armbrust je uničil tank JLA na letališki stezi in pripadnikom JLA, zlasti naborniko, vliv strah v kosti, ki je nedvomno močno vplival na delovanje pripadnikov JLA v naslednjih dneh.

Čez dan, v četrtek, 27. junija, je bila še mobilizacija preostalih enot TO, ki so bile nastanjene na območju Lajš nad Gorenjo vasjo in v Zadružnem domu Hotavlje. Enoti sta bili naslednji dan premeščeni na območje Škofje Loke, kjer sta nadzirali komunikacijske poti in sodelovali pri izvzemu preostalega orožja TO iz vojašnice JLA, ki se je zgodil v petek, 28. junija 1991.

V loški vojašnici je bil nastanjen inženirski polk JLA, ki je štel okrog 30 pripadnikov. Načrt za blokado vojašnice je bil v sodelovanju s Postajo milice Škofja Loka izdelan že pred agresijo JLA na Slovenijo. Takoj po agresiji so bile blokirane poti do vojašnice in izklopljena elektrika, vode pa zaradi objektivnih razlogov ni bilo mogoče zapreti. Vodstvo TO je od vodstva vojašnice zahtevalo, da je treba preostalo orožje TO prenesti iz območja vojašnice. Začela so se pogajanja s podpolkovnikom Vladom Radulovićem, komandantom vojašnice, ki je bil pripravljen ustreči zahtevam TO, vendar je imel znotraj svojega štaba oficirje, ki so temu

Posledice bombnega napada letal JLA na brniško letališče. *(foto: Igor Modic, fotodokumentacija Dela)*

ostro nasprotovali. Napadu na vojašnico JLA v Škofji Loki in izvzemu orožja je poveljeval kapetan Leon Tušar. Pripadniki TO so skupaj s sodelavci loške milice zavarovali vse dostope do vojašnice. O predaji orožja TO se je z vodstvom vojašnice pogajal Rudi Fojkar, ker pa ga okrog 13. ure ni bilo na dogovorjenem mestu, so pripadniki TO začeli streljati. Vojake JLA je to presenetilo, večina stražarjev se je predala brez boja. Kljub temu je eden od njih na oddaljenem stražarskem mestu pod Kamnitnikom iz strahu sprožil rafal proti vodnemu zajetju nad Kamnitnikom in pri tem smrtno ranil Mohorja Berganta iz Stare Loke, ki se je s prijateljem povzpel na Kamnitnik, od koder je opazoval dogajanje v vojašnici. S sabo je imel daljnogled in najverjetneje je sončni odblesk vzbudil pozornost stražarja, da je v strahu nagonsko sprožil smrtonosni rafal. Stražar, bil je mlad vojaški obveznik, se sprva ni zavedel, kaj je storil. Ko je izvedel za smrt mladega Mohorja, je doživel šok.

Pripadniki TO so začeli z natovarjanjem svojega orožja in se po ukazu vodstva TO iz Kranja nato umaknili iz vojašnice. Orožje so odpeljali na varno, in sicer v rove Rudnika urana Žirovski Vrh.

V naslednjih dneh so se nadaljevala pogajanja za celovit prevzem vojašnice in zajetje vseh pripadnikov JLA, ki so bili še v njej. Pogajanja s strani TO, ki jih je vodil komandant TO Stane Bertoncelj so potekala v prostorih vojašnice; ti so bili v času pogajanj, za vsak primer, ves čas pod nadzorom pripadnikov TO. Stane je povedal, da pogajanja niso bila enostavna, v določenih trenutkih tudi zelo živčna, na robu ekscesa. Predstavniki JLA so mu stalno govorili, da naj se pogaja tako, da bo po končni zmagi JLA imel mirno vest pred zmagovalci. Iz teh besed se vidi, kako trdno so bili nekateri oficirji JLA prepričani v svojo zmago oziroma prevlado nad Slovenijo. Med enim od pogajanj so prinesli kavo zanj in za štiri pogajalce JLA. Stane je iz previdnosti zavrtel pladenj, na katerem so bile skodelice, da ga slučajno ne bi zastrupili. Pogajanja so obrodila miren zaključek in na Blaznikovem večeru je Stane loškemu arhivu izročil originalni podpisan dogovor o prevzemu vojašnice s strani TO, ki se je zgodil v torek, 2. 7. 1991. Srbski in črnogorski pripadniki JLA so bili odpeljani v prostore nekdanje šole na Malenskem vrhu, kjer so jih stražili pripadniki milice. Za ostale vojake so bili vzpostavljeni stiki z njihovimi sorodniki, ki so jih čez nekaj dni prišli iskat in jih odpeljali domov.

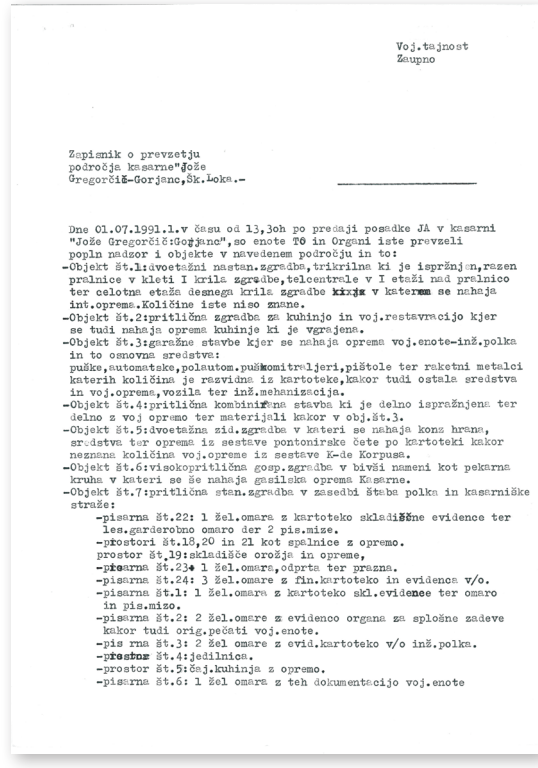
V torek, 2. julija ponoči, je enotam TO na Štajerskem na pomoč odšla četa TO Škofja Loka pod vodstvom kapetana Leona Tušarja in kapetana Jožeta Habjana. Četa je najprej delovala na Letališču Maribor, nato pa je bila napotena v Gornjo Radgono; v spopade neposredno ni bila vključena, v Škofjo Loko se je vrnila 6. 7. 1991.

Za loške pripadnike TO in milice je bil velik varnostni zalogaj tudi varovanje republiške koordinacijske skupine (KORS), ki je bila najvišje poveljniško telo Republike Slovenije med slovensko osamosvojitveno vojno. V njej so bili, med drugimi, Janez Janša, minister za obrambo, Igor Bavčar, minister za notranje zade-

ve, Tone Krkovič, poveljnik posebne enote MORIS, Janez Slapar, Miran Bogataj in še nekateri drugi. Skupina KORS se je 6. 7. 1991 za štiri dni nastanila na Zaprevalu pod Starim vrhom, na kar spominja spominska plošča, ki je bila pred leti odkrita na Demšarjevi domačiji na Zaprevalu.

Brane Virant je postal komandir Postaje milice Škofja Loka 1. 7. 1986. V tem času so bile pod njegovim vodstvom še oddelki milice v Gorenji vasi, Železnikih in Žireh. V Škofji Loki je bilo okrog 30 miličnikov, na ostalih oddelkih pa do 6. Po letu 1987 so pripadniki organov za notranje zadeve začeli sistematično spremljati gibanje potencialno nevarnih oseb ter nadzirati mesta in lokale, kjer bi se lahko zadrževali. Po oblikovanju novega občinskega vodstva leta 1990 (župan Peter Hawlina, predsednik izvršnega sveta Vincencij Demšar) so z njim takoj vzpostavili dobro in uspešno sodelovanje. Zaradi varnosti so iz prostorov občinskega vojaškega odseka v prostore milice prenesli seznam vojaških nabornikov in s tem JLA onemogočili dostop do njih. V začetku leta 1991 je milica svoje orožje, ki ga imela v celoti shranjenega na svoji postaji, prenesla na tajne lokacije. Milica je nadzirala vse premike vojakov JLA, še zlasti gibanje oficirjev. Loška milica je bila vključena tudi v osebno varovanje Ivana Omana, člana predsedstva Republike Slovenije.

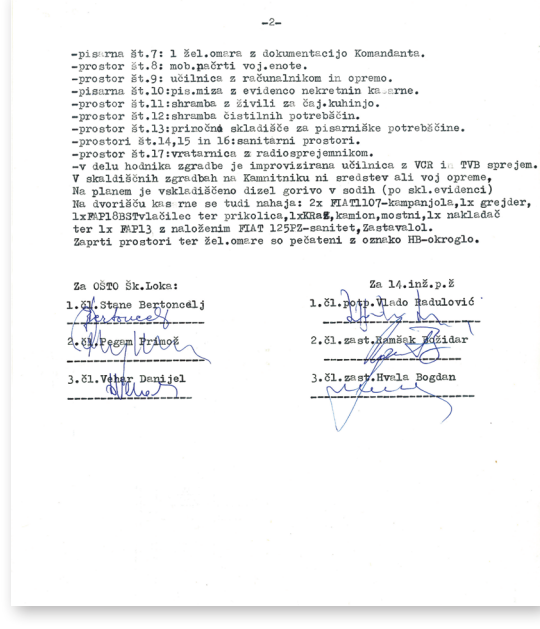
Loška milica je izjemno dobro in uspešno sodelovala z vodstvom loške TO, po besedah Braneta Viranta je to

Voj.tajnost
Zaupno

Zapisnik o prevzetju
področja kasarne"Jože
Gregorčič-Gorjanc,Šk.Loka.-

Dne 01.07.1991.l.v času od 13,30h po predaji posadke JA v kasarni "Jože Gregorčič:Gorjanc",so enote TO in Organi iste prevzeli popln nadzor i objekte v navedenem področju in to:
-Objekt št.1:dvoetažni nastan.zgradba,trikrilna ki je ispražnjen,razen pralnice v kleti I krila zgradbe,telcentrale v I etaži nad pralnico ter celotna etaža desnega krila zgradbe kkxjx v katerem se nahaja int.oprema.Količine iste niso znane.
-Objekt št.2:pritlična zgradba za kuhinjo in voj.restavracijo kjer se tudi nahaja oprema kuhinje ki je vgrajena.
-Objekt št.3:garažne stavbe kjer se nahaja oprema voj.enote-inž.polka in to osnovna sredstva:
puške,automatske,polautom.puškomitralјeri,pištole ter raketni metalci katerih količina je razvidna iz kartoteke,kakor tudi ostala sredstva in voj.oprema,vozila ter inž.mehanizacija.
-Objekt št.4:pritlična kombinirana stavba ki je delno ispražnjena ter delno z voj opremo ter materijali kakor v obj.št.3.
-Objekt št.5:dvoetažna zid.zgradba v kateri se nahaja konz hrana, sredstva ter oprema iz sestave pontonirske čete po kartoteki kakor neznana količina voj.opreme iz sestave K-de Korpusa.
-Objekt št.6:visokopritlična gosp.zgradba v bivši nameni kot pekarna kruha v kateri se še nahaja gasilska oprema Kasarne.
-Objekt št.7:pritlična stan.zgradba v zasedbi štaba polka in kasarniške straže:
-pisarna št.22: l žel.omara z kartoteko skladiščne evidence ter les.garderobno omaro der 2 pis.mize.
-prostori št.18,20 in 21 kot spalnice z opremo.
prostor št.19:skladišče orožja in opreme,
-pisarna št.23+ l žel.omara,odprta ter prazna.
-pisarna št.24: 3 žel.omare z fin.kartoteko in evidenca v/o.
-pisarna št.1: l žel.omara z kartoteko skl.evidence ter omaro in pis.mizo.
-pisarna št.2: 2 žel.omare z evidenco organa za splošne zadeve kakor tudi orig.pečati voj.enote.
-pis rna št.3: 2 žel omare z evid.kartoteko v/o inž.polka.
-prostor št.4:jedilnica.
-prostor št.5:čaj.kuhinja z opremo.
-pisarna št.6: l žel omara z teh dokumentacijo voj.enote

-2-

-pisarna št.7: l žel.omara z dokumentacijo Komandanta.
-prostor št.8: mob.načrti voj.enote.
-prostor št.9: učilnica z računalnikom in opremo.
-pisarna št.10:pis.miza z evidenco nekretnin kasarne.
-prostor št.11:shramba z živili za čaj.kuhinjo.
-prostor št.12:shramba čistilnih potrebščin.
-prostor št.13:prirочna skladišče za pisarniške potrebščine.
-prostori št.14,15 in 16:sanitarni prostori.
-prostor št.17:vratarnica z radiosprejemnikom.
-v delu hodnika zgradbe je improvizirana učilnica z VCR in TVB sprejem.
V skladiščnih zgradbeh na Kamnitniku ni sredstev ali voj opreme,
Na planem je vskladiščeno dizel gorivo v sodih (po skl.evidenci)
Na dvorišču kas rne se tudi nahaja: 2x FIATl107-kampanjola,lx grejder, lxFAP18B3Tvlačilec ter prikolica,lxKRAZ,kamion,mostni,lx nakladač ter lx FAP13 z naloženim FIAT 125PZ-sanitet,Zastavalol.
Zaprti prostori ter žel.omare so pečateni z oznako HB-okroglo.

Za OŠTO Šk.Loka:
1.čl.Stane Bertoncelj
2.čl.Pegam Primož
3.čl.Vehar Danijel

Za 14.inž.p.ž
1.čl.potp.Vlado Radulović
2.čl.zast.Kamšek Rožidar
3.čl.zast.Hvala Bogdan

Podpisan dogovor o prevzemu loške vojašnice, 1. 7. 1991.

primer enega najboljših sodelovanj med obema varnostnima skupinama v Sloveniji. Ker so slovenske varnostno-obveščevalne službe napovedovale agresijo JLA, je milica 24. in 25. 6. 1991 izvedla mobilizacijo celotne rezervne sestave organov za notranje zadeve. Po agresiji JLA je milica tesno sodelovala z vodstvom TO in nadzirala vse pomembne prometne komunikacije, skrbela za varovanje ujetih pripadnikov JLA, še zlasti oficirjev, ter vzdrževala javni red in mir. Vloga milice oziroma organov za notranje zadeve se v osamosvojitveni vojni za Slovenijo prevečkrat zanemarja, saj se prevelik poudarek namenja pripadnikom TO, ki je zaradi narave svojega delovanja seveda mobilizirala večje število pripadnikov kot milica.

Jože Stanonik je bil v enoto TO mobiliziran v četrtek, 27. 6. 1991, proti večeru. Spominja se, da sta bila ata in mama zaskrbljena, vendar ne panična. Mama mu je prvič v življenju naredila križ na čelo, ata pa mu je rekel: *»Pazi nase in na svoje.«* Zbirno mesto je bilo v Zadružnem domu na Hotavljah. Ognjeni krst je doživel naslednji dan, ob blokadi loške vojašnice. V svojih spominih, ki so objavljeni v knjigi *Moški na položajih, ženske v strahu, otroci na češnjah*, je med drugim zapisal (str, 131): *»Čutil sem nelagodje. Ko je padel prvi strel, sem se otresel vseh spon, ki so me še pred trenutkom vezale. Prepričan sem bil, da se mi ne more nič zgoditi. Najbolj čudno pri vsej stvari se mi zdi danes to, da bi brez premisleka streljal na nasprotnika. Pred sabo bi imel samo to, ali jaz ali on. Ko se danes spominjam vseh dogodkov, ki so se nam dogajali v tej desetdnevni vojni za Slovenijo, sem vesel, da sem bil del mozaika v izgradnji naše dežele. Vrtinec dogajanja me je vsrkal ne da bi pomislil, kaj se mi lahko zgodi. V sebi sem imel občutek zanosa, da se podajam v delo, ki se ga splača dobro opraviti.«*

Avtor članka sem bil v enoto TO Škofja Loka mobiliziran v ponedeljek, 24. 6. 1991. Ker je bila žena Milena tedaj noseča, so me dodelili za varovanje štaba TO v Škofji Loki, glavni del enote pa je bil nastanjen v Rudniku urana Žirovski Vrh. Enota je bila v četrtek, 27. 6. 1991 zjutraj napotena na letališče Brnik.

V svojih spominih, ki so objavljeni v knjigi *Moški na položajih, ženske v strahu, otroci na češnjah* sem med drugim zapisal (str. 119): *»Pozno popoldan so se zaslišali prvi streli in detonacije granat, ki so padale v gozd za nami. Ob prvih strelih smo se vojaki v strahu zbrali skupaj in oficirji so nas seveda jezno nagovorili, češ, kakšni vojaki pa smo. Nato smo se ponovno razporedili v ravni črti ob cesti, polegli za drevesa in z napetimi puškami čakali na vojake JLA. Krogle so nekaj časa švigale nad našimi glavami, hujših spopadov pa na srečo ni bilo. Med streljanjem sem vse čas premišljeval, kako ničvredno je človeško življenje v takih trenutkih. Sreča te krogla in življenje ugasne, torej je življenje vredno ene vojaške krogle. Vojaški spopad in streljanje smo le »povohali« pa mi je misel že ušla na vse tiste, ki so doživeli grozodejstva druge svetovne vojne. Šele takrat sem dojel, kaj je moj stari oče – Tomažev ata hotel sporočiti, ko je vedno pravil, samo vojne ne, vojna je najhujša stvar na svetu. V tem času sem tudi veliko razmišljal o vrednotah, za kakšne malenkosti sem se prepiral z ženo ali starši in sklenil, da bom odslej živel drugače. Ko sedaj gledam nazaj, ugotavljam,*

da je ta kratek čas vojaškega streljanja zelo spremenil moje razmišljanje in obnašanje. Lažje sem razločeval pomembne stvari od nepomembnih, za katere se seveda nisem več kaj dosti sekiral. Od takrat naprej drugače gledam na mnoge stvari, med drugim tudi na težke vojne razmere v mnogih krajih sveta.«

Spopadi med vojsko JLA in pripadniki TO Slovenije ter slovenske milice so potekali do 7. 7. 1991, skupaj torej 10 dni, zato je velikokrat govora o desetdnevni vojni za Slovenijo. V spopadih in bojih je padlo 8 pripadnikov TO, 11 oseb TO je umrlo zaradi drugih vzrokov, 6 pripadnikov organov za notranje zadeve, v JLA sta umrla dva Slovenca, umrlo je 12 drugih slovenskih državljanov (med njimi Mohor Bergant), 11 civilistov iz drugih držav ter 42 pripadnikov JLA. Skupaj je bilo torej 88 žrtev.[1]

V nedeljo, 7. 7. 1991 so na Brionih potekala petnajsturna naporna pogajanja o zaključku spopadov med slovensko (Kučan, Drnovšek, Peterle, Bučar in Rupel), hrvaško, srbsko in zvezno delegacijo ob navzočnosti predstavnikov evropske skupnosti (Van Den Broek, J. Poos, J. Pinheiro). Podpisana je bila t. i. *Brionska deklaracija*,[2] ki je določala takojšnjo prekinitev vseh spopadov in trimesečni moratorij, v katerem se bodo po demokratični poti iskale rešitve. Predsednik Milan Kučan je o deklaracija dejal: *»Včeraj se je na Brionih znova odločalo med vojno in mirom. V razmerah, v kakršnih zdaj živimo in ki niso niti vojna niti mir, je to, kar prinaša deklaracija, veliko. Dokončno bo o tem presodila slovenska skupščina, ki bo odločala o tem, ali naj zaplet rešujemo po mirni in demokratični poti ali po poti, ki prinaša vojno in kaos.«*

Nadaljnji pogovori med Slovenijo, drugimi jugoslovanskimi republikami in vodstvom JLA so pripeljali do mirne rešitve. V noči s 25. na 26. 10. 1991 je iz koprskega pristanišča odplula ladja z zadnjimi vojaki jugoslovanske vojske. Tako se je v zgodovino slovenske državnosti ta dan zapisal kot sklepno dejanje nastajanja samostojne države Slovenije.

Ustavljen tank JLA na cesti pred Komendo.
(foto: France Stele)

1 Poimenski seznam žrtev je objavljen v knjigi *Moški na položajih, ženske v strahu, otroci na češnjah*, str. 52.

2 Besedilo *Brionske deklaracije* je objavljeno v knjigi *Slovenija skozi ogenj do neodvisnosti*, str. 66 do 68.

VIRI IN LITERATURA:

Klemenčič, Milan: *Osamosvojitev na Gorenjskem : 1989–1991*, II. del. Tržič : Policijsko veteransko društvo Sever – Gorenjska, 2013.

Rešek, Anton (urednik): *Vloga Teritorialne obrambe Gorenjske v procesu osamosvajanja Republike Slovenije 1990–1991*. Kranj : Pokrajinski odbor Zveze veteranov vojne za Slovenijo, 2016, 459 str.

Stanonik, Marija; Irena Uršič (urednici): *Moški na položajih, ženske v strahu, otroci na češnjah : zbirka spominov na vojno za obrambo samostojne Slovenije leta 1991.* Ljubljana : Muzej novejše zgodovine : Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, 2011, 564 str.

Stele, France: *Slovenija skozi ogenj do neodvisnosti*. Komenda : [samozaložba] F. Stele, 1991, 113 str.

Mira Bergant

Mohor – kako smo ga izgubili

V desetdnevni vojni za Slovenijo je bil ubit moj sin **Mohor Bergant**, roj. 25. 8. 1973, stanoval je v Stari Loki 30, Škofja Loka.

28. junija ob pol dveh popoldne me je hčerka poklicala v službo in povedala, da bodo teritorialci napadli škofjeloško kasarno. Takoj sem pomislila na sina Mohorja, ki ga je zelo zanimalo vse o osamosvojitvi Slovenije. Hčeri sem naročila, naj mu pove, da ne sme nikamor iz hiše, da ne bi šel morda celo gledat napada na vojašnico. Kmalu smo zaslišali streljanje in en strel »mi je šel skozi srce«. Nisem imela več obstanka v službi in tudi direktor nam je vsem rekel, da gremo lahko domov. Doma me je že čakal Mohorjev prijatelj, ki je bil ves bled in je sedel na pragu hiše. Rekel je, da sta bila z Mohorjem na Kamnitniku, da je Mohorja zadel strel in je poslal po pomoč, ker ne čuti nog. Z avtomobilom sem se takoj odpeljala tja, ustavili so me teritorialci, češ da je območje zaprto. Povedala sem jim, da grem pogledat, kaj je s sinom, ki potrebuje pomoč. Bili so že seznanjeni, da je nekdo ranjen in je k njemu na poti rešilec. Svetovali so mi, naj grem v Zdravstveni dom Škofja Loka, ker bom tako najprej lahko videla sina. Tam so me odpeljali v dežur-

Šestnajstletni Mohor Bergant. *(iz družinskega arhiva)*

no sobo in kmalu smo po radijski zvezi slišali reševalca iz rešilnega avtomobila, ki je rekel: *»Mi je prav žal, ta fant je mrtev.«* Zastal mi je dih, stemnilo se mi je pred očmi in komaj sem se zavedla, da mi je zdravnica v roko dala injekcijo za pomiritev. Žalostno novico sem želela povedati možu, ki je bil na poti iz službe, zato sem telefonirala hčerkama in naročila, naj se takoj zglasi v zdravstvenem domu.

Kmalu nato so z rešilcem pripeljali Mohorja. Odšli smo do rešilca, zdravnica je potrdila njegovo smrt, mene pa je policist vprašal po njegovih osebnih podatkih. Nato je prišel mož in šele tedaj sem začela jokati.

Pot domov je bila žalostna, doma je bilo še huje, ko smo hčerkama povedali, da je bil Mohor smrtno ranjen in je umrl.

Pozneje smo izvedeli, da sta sin in njegov prijatelj odšla na Kamnitnik, manjši hrib, ki se dviga nad kasarno. Tam je nekaj zemlje v naši lasti in tja sta se napotila oba mladoletnika. Mohor je imel s sabo daljnogled in je opazoval dogajanje v vojašnici. Naenkrat so nanju začeli streljati od strani. Streljal je stražar, ki je bil v stražarnici na vzhodnem delu vojašnice, ki ni vedel, kaj se dogaja v vojašnici. Bil je ves zmeden in je verjetno ujel odsev Mohorjevega daljnogleda, zato je streljal v tisto smer in sina zadel.

Spraševali smo se, kako to, da so otroci lahko neovirano prišli na Kamnitnik. Zvedeli smo, da je bil vod teritorialcev samo 50 metrov za njima, dostop naj bi menda varovala tudi milica, vendar jima dostopa na vrh niso preprečili.

Ob smrti je bil Mohor star 17 let in 10 mesecev. Bil je lep fant, visok 195 cm, zelo bister. Končal je 3. letnik kranjske gimnazije, naravoslovno-matematične usmeritve. Čez tri dni naj bi odšel na Dunaj na izpopolnjevanje nemškega jezika. Že kot osnovnošolec in pozneje tudi kot srednješolec se je udeleževal občinskih in republiških tekmovanj iz logike, matematike, fizike, angleščine in drugih predmetov. Kaj vse bi še lahko dosegel v življenju!

Ko so bili decembra 1990 objavljeni rezultati referenduma, smo na njegovo pobudo odprli šampanjec in nazdravili novim časom. Po 25. juniju 1991, ko je JLA napadla Slovenijo, je po drevesih ob cesti lepil letake proti JLA, ki jih je sam oblikoval na računalniku. 27. junija, dan pred njegovo smrtjo, sta se s prijateljem s kolesom odpeljala v Ljubljano in tam kupila majice z napisom Samostojna Slovenija. V tej majici je bil ubit.

Naslednji dnevi, meseci, leta so bili žalostni. V začetku, takoj po smrti in pogrebu, je bilo nevzdržno, v srcu je peklo, zdelo se mi je, da se bom vsak čas zbudila iz morečih sanj in bo vse dobro ter po starem. Vendar kljub vsemu čez mesece nekako sprejmeš dejstvo, da ga ne bo več nazaj, da ne bo nikoli več prihitel v kuhinjo in vprašal: *»Mami, kaj je za jesti?«* Da ne bo nikoli več rekel: *»Mami, malo grem ven ...«* Neštetokrat sem se spraševala: ZAKAJ, ZAKAJ RAVNO NAŠ MOHOR. Koliko naključij je bilo, da se je to dogodilo. Ali mu je bilo to namenjeno? Opazovala sem dozorevanje njegovih prijateljev in se velikokrat spraševala, kaj bi bilo z mojim sinom, kaj bi študiral, kakšno službo bi imel, kakšno družino bi si ustvaril.

Država je za svojce žrtev osamosvojitvene vojne lepo poskrbela. Lepo, vendar ne za vse. Ob obletnicah 25. junija in 26. decembra ali ob drugih priložnostih so predsednik države, predsednik vlade in predstavniki Zveze rezervnih vojaških starešin vabili svojce žrtev vojne na sprejeme in proslave – ne pa nas. Javna občila so o sprejemih vedno poročala. Vsakokrat me je zbodlo v srcu in nisem se mogla obraniti joka. Razmišljala sem, ali morda tudi naš Mohor ni dal svojega življenje za njemu ljubo Slovenijo? Bil je civilna žrtev vojne, vendar ali njegovo življenje ni enako dragoceno kot življenje drugih? Sinova smrt je bila za nas osebna tragedija, ki smo jo lažje sprejemali, ker smo vedeli, da je družina prispevala svoj veliki krvni davek na oltar domovine. Spraševali smo se, ali je mogoče, da Slovenija in njeni predstavniki ne poznajo vseh žrtev vojne (na srečo jih je bilo zelo malo), delajo razliko med njimi?

Po praznovanju 15-letnice osvoboditve Slovenije sem pisala protestno pismo predsedniku države in predsedniku vlade in od takrat naprej tudi nas vabijo na sprejeme.

Pripis

Gornji prispevek je bil prvič objavljen v knjigi *Moški na položajih, ženske v strahu, otroci na češnjah : zbirka spominov na vojno za obrambo samostojne Slovenije leta 1991*, ki sta jo ob dvajsetletnici vojne za obrambo samostojne Slovenije uredili ddr. Marija Stanonik in Irena Uršič ter izdal Muzej novejše zgodovine Slovenije v sodelovanju z Inštitutom za slovensko narodopisje ZRC SAZU, leta 2011. Za dovoljenje za ponatis v Loških razgledih se avtorici Miri Bergant in obema urednicama lepo zahvaljujemo.

Uredniški odbor

Blaž Kavčič

25 let škofjeloškega gospodarstva

Izvleček

V prispevku obravnamo razvoj škofjeloškega gospodarstva v obdobju po osamosvojitvi Slovenije leta 1991. Globalizacija je bila v tem obdobju temeljni svetovni megatrend, njegove posledice so izrazito in naraščajoče vplivale tudi na škofjeloško gospodarstvo, saj je sodobni svet vedno bolj prepleten in soodvisen. Temeljna ugotovitev prispevka je, da se je škofjeloško gospodarstvo v tem obdobju prestrukturiralo in se dokaj uspešno vključilo v svetovne gospodarske tokove. Ugodna je bila tudi ohranitev medsebojne prepletenosti industrije, obrti in zadružništva ter pozitivna povezanost z razvojem širšega družbenega okolja na Škofjeloškem. Podrobneje obravnavamo procese v političnem in ekonomskem okolju, ki bodo v prihodnje na škofjeloško gospodarstvo imeli še močnejši vpliv.

Ključne besede: *gospodarstvo, Škofja Loka, Slovenija, globalizacija, politična ekonomija, megatrendi, avtomobilska industrija, bančništvo, zadružništvo, obrt, kmetijstvo, šolstvo življenjsko-sekvenčni in denarno-sekvenčni sistemi.*

Abstract

Twenty-five years of the Škofja Loka economy

The paper discusses the development of the Škofja Loka economy in the period since Slovenia gained independence in 1991. Globalization has been the basic global megatrend during this time; its effects are pronounced and it has a growing impact on the Škofja Loka economy, because the modern world is increasingly intertwined and interdependent. The main finding of the paper is that the Škofja Loka economy was restructured in this period and included fairly successfully into global economic flows. The preservation of the interdependence among industry, crafts and cooperatives and the positive correlation with the development of the wider social environment in Škofja Loka is also favourable. It treats in more detail processes in the political and economic environment that will have an even stronger impact on the Škofja Loka economy in the future.

Keywords: *economy, Škofja Loka, Slovenia, globalization, political economy, megatrends, automobile industry, banking, cooperatives, small business, agriculture, education, life-sequential and cash-sequential systems.*

Namen tega prispevka je predstaviti nekaj najpomembnejših dejstev o razvoju škofjeloškega gospodarstva v obdobju samostojne slovenske nacionalne države. Kakšno je bilo začetno stanje ob osamosvojitvi leta 1991 in kakšno je danes? Kakšne so bile najpomembnejše spremembe v političnem in makroekonomskem okolju v Sloveniji, Evropi in svetu? Smo v obdobju intenzivne globalizacije, povezanosti vseh družbenih in gospodarskih tokov in dejavnosti. Kako se je škofjeloško gospodarstvo prilagajalo spremembam v okolju in kako se je razvijal odnos med škofjeloškim gospodarstvom in družbenim okoljem Občine Škofja Loka? Kako harmonično so se razvijala medsebojna razmerja med posameznimi gospodarskimi segmenti, kot so obrt, industrija, zadružništvo? Pri pridobivanju podatkov so mi prijazno pomagali v BSC, poslovno podpornem centru, Območni gospodarski zbornici, Območni obrtno-podjetniški zbornici in drugih institucijah. Vsebinske ocene preteklega gospodarskega dogajanja, sedanjega trenutka in perspektiv so mi zaupali direktorji največjih podjetij v občini (LTH Castings Ulitki d. o. o., Knauf Insulation d. o. o., Filc d. d. in SIBO Group d. o. o.), Loške zadruge, Šolskega centra, obrtniki in podjetniki. Pri povzetkih nekaterih najpomembnejših slovenskih makroekonomskih kazalcev mi je pomagal mag. Velimir Bole iz Ekonomskega inštituta (EIPF).

Glavne značilnosti in procesi globalnega političnega in makroekonomskega okolja

Makroekonomski in geopolitični dejavniki razvoja in njihov vpliv na škofjeloško gospodarstvo

Človeštvo je že v 80. letih 20. stoletja doseglo raven razvitosti znanja in tehnologij, ki bi lahko omogočila kakovostno življenje vseh zemljanov. Lahko bi spoštovali principe trajnostnega upravljanja z omejenimi naravnimi viri in zagotavljali naravno in družbeno okolje, ki bi omogočalo in spodbujalo ljudi k aktivnemu, ustvarjalnemu in sodelovalnemu življenju. Tem razmeram se je človeštvo precej približalo s stanjem v zahodnih demokracijah v obdobju 50. do 70. let 20. stoletja, v t. i. »zlati dobi kapitalizma«. V obdobju od 80. let naprej pa gredo megatrendi v drugo smer. Prevladuje **ekstraktivna** naravnanost, tako v odnosu do naravnega okolja kot v odnosu do ljudi. Vsako leto zaradi lakote umre več otrok kot v času holokavsta! Propadanje naravnega okolja povzroča vse več bolezni in alergij, trend naraščanja nekaterih vrst rakastih obolenj bo v naslednjih letih povzročil do 70 % povečanje te bolezni. Uničevanje vrst organizmov je doseglo raven t. i. tretjega uničenja, obdobja dinozavrov. Vremenske ujme se stopnjujejo. Doktrina, ki daje podlago in okvir za tak odnos do narodnih gospodarstev in sveta, je **neoliberalizem z visoko in naraščajočo financializacijo.** Povečujejo se nesorazmerja na globalni, nacionalni in osebni ravni. Navedena nesorazmerja povečujejo nevarnost 3. svetovne vojne in nepovratnega uničenja naravnega oko-

lja. Postavlja se vprašanje, ali se stvari kar same zlagajo skupaj v tej smeri, ali pa je v ozadju zavestno usmerjanje svetovnih megatrendov. Razmišljanja heterodoksnih mislecev, znastvenikov in publicistov so pogosto marginalizirana kot čudaško zatekanje k »teorijam zarote«.

Poglabljanje v dokumente, kot so Washingtonski konsenz, Trumanova doktrina, Brezsinskega doktrina, Wolfowitzeva doktrina, Monrojeva doktrina in kontinuiteta v dokumentih WTO, EU, Lizbonski pogodbi, TTIP, TPP, CETA, TISA, TRIPS in drugih aktualnih dokumentih, **potrjuje domnevo o zavestnem vodenju človeštva v določeni smeri**. Sámo dejstvo, da se številne svetovne elite in gremiji ukvarjajo z načrtovanjem temeljnih smeri in načinov razvoja človeštva, bi bilo lahko logično in pozitivno. Vprašanje pa je, kakšni **motivi in vrednote** vodijo najvplivnejša svetovna omrežja. Vodilni misleci in publicisti heterodoksne, tj. korpokraciji nepodrejene miselnosti (Chomsky, West, Wolin, Hedges, Zinn, Klein, Hudson, Kelton, Murphy, Chang, Craig, Kall ...) se strinjajo v oceni, da v najvplivnejših omrežjih prevladujejo osebnosti in doktrine, ki so nasprotne humanizmu, nasprotne motivom in usmeritvam »dobrega«.

Kaj je dobro in kaj slabo?

Kakovost človekovega življenja**, koncept dobrega**, lahko zasledujemo v zgodovinski kontinuiteti:

Platon, Sokrat, Aristotel, Kant, Nietzsche

Aristotel:

Zlobnost

Nebrzdanost

Zadržanost

Krepostnost

DOBRO povezujemo s **trajnostno, stabilno, harmonično, državotvorno!**

DOBRO življenje je **kakovostno življenje**, ki je možno samo v **kakovostni družbi**, utemeljeni na **družbeni pravičnosti** in v **kakovostnem naravnem okolju**. Dobra država je tista država, ki skrbi za trajnostno uporabo vseh človeških in materialnih virov, ki omogoča in spodbuja razvoj in uporabo potencialov vsakega državljana, ki motivira dosežke v skupno dobro in vsakemu državljanu omogoča dostojanstvo. Pomembni svetovni ekonomisti, na čelu z Josephom Stiglitzem, Nobelovim nagrajencem za ekonomijo, nekdanjim glavnim ekonomistom Svetovne banke, se strinjajo s stališči Karla Polanyia, da je umeščenost (embededness) gospodarstva znotraj družbe kot celote nujna za obstoj in razvoj človeštva. Temu bi lahko dodali, da je nujna tudi umeščenost finančnega sektorja znotraj gospodarstva in družbe. Najbolj celovito se do teh vprašanj opredeljuje kanadski filozof John McMurty v okviru money-sequenced (denarno-sekvenčnega)

ali life-sequenced (življenjsko-sekvenčnega) družbeno-ekonomskega sistema.

Umestno je vprašanje, ali so ljudje v osnovi dobri ali slabi. Uveljavljena ameriška pravnica Zephyr Teachout v svoji knjigi o korupciji zagovarja stališče, da so ljudje nagnjeni k dobremu razmišljanju in dejanjem ali k negativnemu razmišljanju in dejanjem – v odvisnosti od **sistema** (družbenega okolja, institucij), ki jih motivira in usmerja. Eden od gradnikov neoliberalne doktrine in propagande je krepitev slabe vesti državljanov, da so sami krivi za svoje težave in da samo pohlep (greed) vodi k uspehu. Najuspešnejši bodo najbogatejši in njihovo bogastvo bo kapljalo navzdol in ustvarjalo pozitivne učinke tudi za potrošniške množice.

»Biblija« politično ekonomskega dogajanja v zadnjih desetletjih je **Washingtonski konsenz** (WK), katerega glavni akterji so BIS, IMF, Svetovna banka, EU, Evropska centralna banka, FED, Wall Street ...

Leta 1989 je bilo oblikovanih naslednjih 10 priporočil WK:

1. države naj se čim manj zadolžujejo in se izogibajo velikim fiskalnim deficitom glede na BDP;
2. preusmeritev javnih izdatkov od subvencij k zagotavljanju široko zastavljenih ključnih storitev za rast in revne, kot so npr. osnovna izobrazba, zdravstveno varstvo, infrastrukturno investiranje;
3. davčna reforma v smeri širjenja davčne osnove in nizke progresivnosti davkov;
4. skromne, tržno določene obrestne mere;
5. konkurenčna valutna menjalna razmerja;
6. liberalizacija trgovine: liberalizacija uvoza, s posebnim poudarkom na odpravi kvantitativnih omejitev (licence ipd.); morebitna zaščita le z nizkimi in poenotenimi carinami;
7. liberalizacija neposrednih tujih investicij;
8. privatizacija državnih podjetij;
9. deregulacija: odprava regulative, ki omejuje tržni dostop ali omejuje konkurenco, razen tiste, ki je utemeljena z varnostjo, okoljskimi in potrošniškimi normami in razumnim nadzorom finančnih insitucij;
10. pravna zaščita lastniških pravic.

Marsikaj od naštetega se sliši dobro in bi bilo, teoretično, lahko vsaj delno koristno za razvoj narodnih gospodarstev. Vendar pride do znane razlike med obliko in vsebino, med parolami in realnim življenjem, med privlačnimi naslovi in prikritimi načrti. In res je prišlo do pomembnih makroekonomskih premikov v **negativni smeri**, če naredimo konkretne primerjave po posameznih področjih:

Pred 1980	Od 1980 naprej
Obrestne mere, ki določajo cene za obveznice, delnice in nepremičnine	
Stalno naraščanje do maksimuma pri 20 % – zato so bile cene obveznic in drugih naložb nizke.	Padajoče obrestne mere spodbujajo naraščanje delniških tečajev in delniškega prometa, kar je vplivalo tudi na povečevanje cen nepremičnin.
Raven plač	
Stalno naraščanje povprečnih in agregatnih realnih plač in življenjskega standarda.	Stagnacija realnih povprečnih in agregatnih plač, z naraščajočim deležem stroškov za odplačilo dolgov, stanovanja in socialnih prispevkov.
Politična filozofija	
Prevladuje socialno-demokratska politika, keynesianska javna poraba kot proticiklični stabilizator.	Neoliberalna deregulacija in privatizacija, demontaža socialnih programov in javnih investicij v infrastrukturo.
Davčna filozofija	
Progresivna obdavčitev prihodkov, obdavčenje nepremičnin in finančnega bogastva.	Premik težišča obdavčenja od nepremičnin, raznih oblik finančnih naložb, visokih prihodkov na plače, zaposlene in potrošnike (DDV).
Razdelitev premoženja in prihodkov	
Trend enakomernejše porazdelitve premoženja in prihodkov.	Naraščajoča polarizacija in koncentracija premoženja in prihodkov v rokah 1 %.
Bančna regulacija	
Po svetu in tudi v ZDA (kjer to ureja zakon Glass - Steagall) je bančno poslovanje s komitenti ločeno od špekulativnega investicijskega bančništva.	Ukinitev zakona Glass - Steagall leta 1999 v ZDA je sprožila usodne, velikanske spremembe, tako v ZDA kot po svetu. Wall Street je začel ustanavljati holdinške družbe, ki so absorbirale komercialne banke in hranilnice. Od Čila do postsovjetske zveze so bančne podružnice prevzele nadzor nad industrijskimi družbami in skupinami.
Pravna država	
Pregon finančnih prevar, še posebej po Savings&Loans krizi (1980).	Dekriminalizacija finančnih in računovodskih prevar, še posebej pod ameriškim generalnim tožilcem Ericom Holderjem.
Pokojnine	
Pokojninsko zavarovanje zagotavlja zaposlenim dostojno pokojnino ob upokojitvi po medgeneracijskem, solidarnem, »pay-as-you-go« sistemu. Javni pokojninski sistem zbrana sredstva nalaga v zanesljive naložbe v okviru narodnega gospodarstva, s tem se sproti povečujeta povpraševanje in potrošnja.	Pokojninski kapitalski načrti so reducirani na individualno ali skupinsko nalaganje v pokojninske sklade, ki v praksi izginejo v stečajih. Upravljavci denarja sredstva nalagajo v špekulativne naložbe, ki so praviloma izven realnega sektorja in ne spodbujajo rast družbenega proizvoda.
Računovodstvo in kakovost statistike	
Močna državna regulativa zagotavlja poštene finančne in ekonomske statistike. Revizijsko podjetje Arthur Andersen je bilo npr. likvidirano zaradi svoje prevarantske vloge pri poneverbi Enron.	Prilagojeno računovodstvo in podružnice, ki niso izkazane v bilancah (po vzoru Enrona), povzročajo naraščajočo nerealnost korporativnih izkazov z namenom, da se izognejo davkom.

Upniško/dolžniška zakonodaja	
Izrazito humanitarna naravnanost do dolžnikov na temelju zakonov o stečaju in odpis dolgov.	Osebni stečaj je postal težji, predvsem ko so v ZDA narasli dolgovi gospodinjstev, podjetij in države. Zadolžene države so prisiljene javni sektor privatizirati z odprodajami rentniško naravnanih privatnih kupcev.
Mednarodna trgovina in finance	
Trgovinske bilance konkurenčnost običajno kažejo na osnovi relativnih cen in življenjskih stroškov.	Stroški delovne sile in proizvodni stroški vse bolj odražajo obresti, najemnine in druge elemente finančno-zavarovalniško-nepremičninskega sektorja, ne pa toliko direktnih proizvodnih stroškov.

Visoko financializirani kapitalizem, s tem ko ignorira **končno naravo** virov in zanemarja dolgoročno blaginjo planeta in biotske raznovrstnosti, **ogroža našo eksistenco!**

Temeljne nevarnosti za obstoj in razvoj človeštva:

- razmah naraščajočega števila vojaških konfliktov na raven 3. svetovne vojne;
- propadanje naravnega okolja;
- povečevanje neenakosti, propadanje javnih socialnih sistemov;
- naraščajoče negativno učinkovanje družbenih razmer, ki ljudi izločajo iz aktivne vloge in jih silijo na družbeni rob bolezni, depresije, kriminala, drog, obupa;
- pretirano potrošništvo, hedonizem, razvrat, sprijenost bogatih elit, plehkost medosebnih odnosov;
- pretirane razlike v premoženju in dohodkih.

Naštete nevarnosti imajo **skupni imenovalec:**

Ogromna in naraščajoča koncentracija – koncentracija finančne in politične moči! Po podatkih Oxfam ima 62 posameznikov v lasti toliko premoženja kot 4 revnejše milijarde zemljanov! To pomeni, da ima kontrolo nad vsem premoženjem na Zemlji 0,00000885 % posameznikov. Milijarderjev v dolarjih je okrog 1800. Če bi se naselili v eni državi, bi bila ta država, s 1.800 prebivalci, na 3. mestu na svetu po premoženju (za ZDA in Kitajsko).

Mehanizem, ki omogoča to koncentracijo in obvladovanje politike s finančnimi sredstvi, prebivalstvo pa s propagandnimi sredstvi poneumljanja, histerizira in zavaja, je **finančno-špekulativni sektor,** ki z naraščajočim obsegom **zadolževanja** povzroča upadanje gospodarske in družbene moči prebivalstva in realnega sektorja. Gre za makroekonomski sindrom »debt-induced deflation« ali z zadolževanjem povzročenega upada kupne moči in povpraševanja.

Temeljne značilnosti sodobnih gospodarskih razmerij so naslednje:

- 1/3 vrednosti vsakega nakupa gre za obresti;
- obresti gredo privatnim bankam, ki ustvarjajo denar kot dolg – pri tem je znesek dolga v vsakem primeru višji, kot je znesek, ki je bil posojen;
- v obdobju finančnega balona je v ZDA več kot 40 % vseh dobičkov pobral finančni sektor – v primerjavi s 7 % leta 1980;

- med 21.000 do 32.000 milijard dolarjev je skritih v davčnih oazah – okrog 1/3 svetovnega BDP. Večina denarja izvira z Wall Streeta.

Koncentrirana finančna moč popolnoma obvlada politični sistem. Številni analitiki in naraščajoče število politikov se strinja, da so politične stranke postale zastopnice izključno interesov Velikega kapitala, interesi državljanov pa nimajo ustreznega verodostojnega zastopstva. Za razumevanje globalnih megatrendov in vzrokov je bistveno razumevanje teorije in prakse **propagande**. Nekateri se morda spominjajo izraza »agitprop« – agitacija in propaganda iz časov socializma. Dejansko pa gre za dolgoročno prisoten mehanizem obvladovanja človeških množic, katerega teoretične in praktične predpostavke je v 20. letih prejšnjega stoletja postavil Edward Bernays v ZDA, vnuk bolj znanega psihoanalitika Sigmunda Freuda, s katerim je tudi sodeloval. Bistvo tega pristopa je v obvladovanju človekovih želja prek njegove podzavesti. Prvi velik in uspešen propagandni projekt je Edward Bernays izvedel po naročilu ameriške tobačne industrije in dosegel dramatično povečanje števila kadilcev med ženskami srednjega in višjega razreda. Od takrat se je razvila globalna propaganda, industrija, ki vključuje Hollywood, socialna omrežja, glavne medije ... Ne da bi se zavedali, so naše nakupovalne, volilne in druge življenjske odločitve v veliki meri usmerjane prek podzavesti. Samo z upoštevanjem tega dejavnika lahko razumemo, kako ljudje sprejemajo zmanjševanje zanesljivosti in kakovosti delovnih mest, uničevanje naravnega in družbenega okolja, perverzne razlike v dohodkih in premoženju, glasujejo za politike, ki ne dajejo nobenega razumnega dokaza, da bodo delovali v interesu večine državljanov.

Krono nadaljevanja popolnega podrejanja interesov državljanov in nacionalnih držav Velikemu kapitalu predstavljajo globalni sporazumi (poleg že delujočega NAFTA, še TPP, TPIP, CETA, TISA, ISDS, TRIPS ...), ki nimajo veliko opraviti s trgovino, ampak dejansko predstavljajo razveljavitev nacionalnih ustav, saj vzpostavljajo absolutno dominacijo globalnih korporacij. Tam, kjer sporazumi že delujejo – npr. v ZDA, Kanadi, Srednji in Latinski Ameriki, Egiptu ... vidimo, kam to vodi. Kanada je zaradi NAFTA in CETA postala najbolj tožena država na svetu – posledica ukrepov države za zaščito okolja so milijardne odškodnine, ki jih korporativno razsodišče dosodi korporacijam. Brez možnosti pritožbe! Na tej osnovi se je že začel kopičiti špekulativni kapital, ki investira v vse bolj pogoste tožbe korporacij proti državam. Posredno državljani plačujejo perverzne igre Velikega kapitala. V EU se je podpis CETA nekoliko majal, a kamenček v uničevalno kolesje je spustila le Valonija, pa še ta se je po nekaj dneh uklonila. Pojavljajo se politiki, politične usmeritve, gibanja, ki v ospredje svojega programa postavljajo vzpostavitev pogojev za **harmonično delovanje družbe kot celote**, za trajnostne odnose med državami in državljani, med ljudmi in planetom, med gospodarstvom in negospodarstvom, med realnim in finančnim sektorjem. Zaenkrat je največja moč teh idej prišla do izraza v ZDA, v stališčih Bernieja Sandersa in predvsem dr. Jill Stein, ter vrste vse močnejših gibanj – velik del je povezan z Ralphom Naderjem, deluje pa tudi v zastopanju pravic zapostavljenih segmentov

prebivalstva. Podobno programsko platformo ima novi predsednik britanskih laburistov Jeremy Corbyn. Progresivne ideje so bile brutalno zatrte v Grčiji, pojavlja se panevropsko gibanje za demokratizacijo Evrope. Glavni nosilci so blizu t. i. »sočutni« liberalni demokraciji, ki je zelo agilna pri vprašanjih svobode in svoboščin posameznikov, posameznih skupin ter interesov, ima v marsičem prav, vendar idej ne postavlja v dovolj jasnem družbenem, ekonomskem in razrednem kontekstu. Pri vprašanju beguncev je npr. težišče obravnave na humanosti, solidarnosti in vključevalnosti ... ni pa dovolj jasno izpostavljeno, da so valovi beguncev v osnovi negativen družbeni, ekonomski in socialni pojav, ki ima svoje **vzroke**. Da je v osnovi nesprejemljivo, da Veliki kapital povzroča vojna stanja zaradi svojega interesa po moči in denarju in s tem povzroča razdejanje in valove beguncev. Od pomembnih politikov na svetovni ravni je to najbolj jasno predstavila dr. Jill Stein – namreč **vzrok in posledico.** Poleg tega so progresivna stališča dobila najmočnejšo oporo v Grčiji na referendumu leta 2015, a je bila državljanom naklonjena opcija reševanja grškega problema s strani Trojke z demonstrativno brutalnostjo zatrta v kali. Globalnega pomena so zmage Jeremyja Corbyna – novega predsednika angleških laburistov – španskega Podemos, italijanskih 5 zvezd ... V Italiji je bila kot predstavnica protikorupcijskega gibanja 5 zvezd Virginia Raggi izvoljena za županjo Rima.

Vse progresivne pobude pa doživijo kapitalske in propagandne protiukrepe. Po močnem valu osamosvajanja latinskoameriških držav izpod izkoriščevalstva ameriških korporacij v preteklem desetletju v zadnjem obdobju zaznavamo val prevratov, voden s strani globalnih korporacij (npr. odstavitev brazilske predsednice Dilme Roussef), zato je na globalni ravni težko predvideti, kako bo v prihodnosti – **revolucionarne spremembe v korist človeka ali popolna dominacija globalne oligarhije.**

V dneh zaključevanja tega prispevka je prišlo tudi do razpleta predsedniških in parlamentarnih volitev v ZDA. Za marsikoga je bil 8. novembra 2016 za predsednika presenetljivo izvoljen Donald Trump. Številni analitiki med glavne vzroke tega volilnega izida uvrščajo revolt ogroženih slojev prebivalstva, ki je pred obdobjem predsednika Busha desetletja živelo kakovostno in perspektivno življenje srednjega razreda. Podoben glas protesta torej, kot je povzročil izstop Velike Britanije iz EU. Za Evropo in Slovenijo je politična usmeritev ZDA, kot največje svetovne velesile, ki jo nekateri imenujejo kar globalni imperij, zelo pomembna. V tem kontekstu je z nekaj optimizma možno pričakovati kratkoročno umirjanje, npr. odnosov med ZDA in Rusko federacijo. Trump je tudi napovedoval odstop od sklepanja globalnih sporazumov, ki sem jih omenil v uvodnem delu.

Tudi za škofjeloško gospodarstvo bi bilo to lahko posredno pozitivno, saj bi lahko prišlo do umirjanja odnosov med finančnim in industrijskim sektorjem. Na drugi strani pa je zaskrbljujoča sestavina tako Trumpovih stališč kot stališč republikanske stranke nepriznavanje človekovega vpliva na okoljske spremembe. Že v retoriki med volilno kampanjo je Trump napovedal nove davčne olajšave za najbo-

gatejše, ohranjanje in krepitev industrije fosilnih goriv (premog, nafta), nadaljnje širjenje okoljsko zelo škodljivega frackinga (pridobivanja nafte z hidravličnim drobljenjem skrilavcev), zaostritev odnosov z Iranom ... Vprašanje je tudi, kako in ali bodo v praksi zaživele pozitivne parole o izboljšavah za delavske množice in ustvarjanje *Velike Amerike*. Analitiki argumentirajo izvolitev Donalda Trumpa podobno kot visoko podporo Baracku Obami pred 8 leti in Berniju Sandersu letos – vzbujanje dovolj prepričljivega upanja na **spremembo**. Ob tem pa se volilci odločajo vse bolj bojazljivo in zaradi učinka kognitivne disonance, bojazni pred še večjo neugodnostjo, kot je obstoječa, so odločitve v okviru »varnosti« pričakovanj. Bolj kakovosten program in vrhunskost osebnosti predsedniške kandidatke dr. Jill Stein je prepričal samo dober odstotek ameriških volilnih upravičencev.

Evropa

Začetki Evropske unije (EU) v letu 1950 so bili pospremljeni s principi humanosti in miru (Adenauer, De Gaulle, Monnet), konkretno je npr. Schumanova deklaracija v zvezi z ustanovitvijo skupnosti (dejansko kartela) za premog in jeklo vsebovala naslednje ideje:

- Svetovnega miru ni mogoče zagotoviti brez ustvarjalnih prizadevanj, sorazmernih z nevarnostmi, ki ga ogrožajo.
- Evrope ne bo mogoče oblikovati naenkrat ali po enem načrtu. Zgrajena bo s konkretnimi dosežki, ki bodo najprej ustvarili dejansko solidarnost.
- Združevanje proizvodnje premoga in jekla bo spremenilo usodo regij, ki so bile dolgo podvržene proizvodnji vojaškega orožja, katerega žrtve so nenehno bile.

Strateške zamisli globalno vplivnih posameznikov, omrežij in institucij glede poslanstva evropske povezave so bile verjetno že v začetku različne, velike so bile, in so tudi še, razlike med uradnimi deklaracijami in dejansko vsebino. EU je bila spočeta kot kartelni dogovor za premog in jeklo. Odpira se vprašanje, kaj si je kdo predstavljal pod sintagmo »solidarnost«. Solidarnost koga s kom? Bogatejših z revnejšimi ali revnejših z bogatimi bankirji? Soočanje EU z grško krizo je dejansko predstavljalo izsiljeno solidarnost državljanov EU s špekulativnimi bankirji, predvsem Nemčije, Francije in v ozadju tudi ZDA.

Danes lahko ugotovimo:

- EU nima konsistentne organiziranosti. Še teoretično ne obstojijo, zato posledično v praksi ne morejo delovati kot obvladujoče, **demokratične** institucije, ampak EU dejansko upravlja **finančna oligarhija** prek Evroskupine, ECB in Evropske komisije – neizvoljenih in delno tudi nezakonitih organov;
- evro je strokovno nedorečena valuta, niti teoretično ni definiran mehanizem uravnavanja ekonomskih razmerij med različno razvitimi regijami;

- v obdobjih krize posameznega nacionalnega gospodarstva EU ne deluje razvojno, ampak v odnosu do članice v težavah uveljavi plenilska načela finančne oligarhije;
- odločanje upravljavcev EU je motivirano z interesi korporacij, ne z interesi državljanov;
- BREXIT pomeni veliko zaostritev odnosov, lahko tudi začetek razpada EU. Motivi angleških volivcev za izhod iz EU so bili raznorodni – od nacističnega ekstremizma do utemeljenega nezadovoljstva z institucijo EU;
- tudi v Italiji in na Nizozemskem so prisotne močne pobude za izstop iz Evroskupine;
- geopolitično je EU v krizi, saj jo upravljavci usmerjajo v konflikt z Rusijo, namesto da bi EU svojo razvojno perspektivo gradila z razvojem evrazijskega prostora, predvsem v povečanem sodelovanju z Rusijo, Kitajsko in Indijo.
- taka EU kot je danes, ni v interesu državljanov držav članic EU!
- Pomenljiva je manj znana izjava dr. Roberta Mundella, »očeta« evra, kanadskega elitnega ekonomista, Nobelovega nagrajenca: *Evro je način, da parlamentom vzamemo kakršen koli vpliv na monetarno in fiskalno politiko. S tem je nadležna demokracija umaknjena iz ekonomskega sistema.*

V javnosti vse večjo pozornost dobivajo poročanja svobodnih medijev o dokumentih, iz katerih izhaja, da je bila EU v marsičem dejansko zamisel CIA, da bi v povezavi z NATO-m nadzorovali in nadvladali Sovjetsko zvezo ter preprečili evrazijsko povezovanje.

In res je EU do večine držav članic vzpostavila neofevdalni odnos.

Slovenija

Slovenija 1990-2015	1990	1993	1995	2000	2005	2010	2015
BDP (M€)	13.945	10.849	16.209	21.700	28.722	35.485	38.570
Število prebivalcev	1.960.000	1.970.000	1.980.000	1.987.000	1.997.000	2.047.000	2.063.000
Število zaposlenih	909.743		745.237	768.172	813.100	835.039	804.637
BDP/prebivalca (€)	7.115	5.507	8.186	10.921	14.383	17.335	18.696
BDP/zaposlenega (€)	15.328		21.750	28.248	35.324	42.495	47.935
Realna rast BDP (%)	-8,2		4,1	4,6	4,0	1,2	2,3
Saldo tekočega računa/BDP (%)	3,0		-0,5	-2,8	-1,8	-0,1	5,2
Obresti javnega dolga/BDP (%)	1,0		0,0	0,5	0,5	1,2	2,4
Javni dolg/BDP (%)		11,7	10,8	19,5	24,3	33,5	70,7
Znesek obresti na javni dolg (M€)	143	0	6	101	132	433	932

Nekateri makroekonomski podatki za Slovenijo v obdobju 1990–2115. *(vir: mag. Velimir Bole)*

Osnovne ugotovitve o slovenskih trendih v obravnavanem obdobju:

- bruto družbeni proizvod (BDP) je ob osamosvojitvi najprej nekoliko upadel, v kasnejših letih se je povečal z indeksom 355 (1993–2015);
- število prebivalcev se je povečalo, število zaposlenih pa zmanjšalo, kar je predvsem posledica staranja prebivalstva;
- realna rast BDP je bila ob osamosvojitvi negativna, dosegla zelo solidno raven okrog 4 % do obdobja gospodarske krize (2008), v zadnjem obdobju je, glede na splošne razmere v Evropi, ponovno na solidni ravni (2,4 % leta 2015);
- delež javnega dolga se je v zadnjih 20. letih povečal z indeksom 604! Pri tem pa ne gre za razsipnost države pri »dobrih« postavkah proračuna – šolstvo, zdravstvo, pokojnine ... –, ampak za prevzem dolgov iz privatnih nepremičninskih in privatizacijskih špekulacij na ramena slovenskega davkoplačevalca;
- poleg zgornjih podatkov je ilustrativen še podatek, da je bil saldo tekočega računa plačilne bilance države leta 2004 pozitiven, leta 2008 pa negativen, in sicer v znesku 10 milijard evrov;
- najbolj zaskrbljujoč podatek je slabo finančno upravljanje države, saj je v obdobju 2000–2015 prišlo do povečanja deleža obresti za plačilo javnega dolga, z indeksom 480. To je posledica globalno prisotnega procesa zadolževanja privatnega sektorja zaradi nepremičninske in privatizacijske evforije, neizogibnega poka napihnjenih balonov in prevzema obveznosti v javni dolg. Državljani torej na koncu plačujejo dolgove špekulantskih omrežij.

V kontinuiteti trendov poosamosvojitvenega obdobja je Slovenija na poti v neofevdalizem. Na vodilnih pozicijah ni zaznati vsebinskega spoštovanja ohranjanja in krepitve slovenske nacionalne suverenosti.

Gospodarsko jedro je še vedno čvrsto in dinamično – kljub, ne zaradi, upravljanja države. Posebej dinamičen je izvozni sektor, ki je tesno povezan z nemško avtomobilsko industrijo. Še vedno je relativno močan kmetijsko-zadružni kompleks, vendar so perspektive vprašljive zaradi izgube nacionalnih pozicij na področju bančništva, zavarovalništva, trgovine, energetike, prometa, vode, industrije ...

Zaradi servilnosti vodilnih struktur je Slovenija pogosto poskusni zajček – do kod oligarhija v posameznem trenutku lahko gre, ne da bi bil revolt prevelik. Na koruptiven način je bilo v »sanacijo« bančnega sektorja vrženih več kot 5 milijard evrov, namesto da bi v dokapitalizacijo bank investirali 400 milijonov evrov. Na podoben način poteka demontaža nacionalnih gospodarskih in negospodarskih sistemov – SDK, NLB, NKBM, SIB, Celjska banka, Factor banka, Triglav banka, Tovarna sladkorja Ormož, Mercator, Letališče Brnik, Elan, TAM ... Z letošnjim letom so pokojninske zavarovalnice za več kot 50 % znižale pokojninske rente! Prizadetih je več kot 500 000 Slovencev – predvsem mladih, a se nihče od poklicanih niti ne oglasi niti ne reagira na opozorila.

Škofja Loka

Presenetljivo je, da so podatki o prvih letih samostojne Slovenije »izgubljeni«, s kolegi iz BSC jih iz uradnih virov nismo mogli pridobiti. Precej zgovorno sliko o razvoju škofjeloškega gospodarstva pa vseeno lahko dobimo z analizo podatkov za zadnjih 15 let. Temeljni pokazatelji za pet največjih gospodarskih subjektov v občini so naslednji:

Primerjava podatkov za 5 največjih gospodarskih družb leta 2000 in leta 2015. *(vir: GZS, BSC)*

Prvih 5 leta 2000	Prihodek (€)	Zaposleni	Dobiček/Izguba (€)
Mercator Gorenjska d.d.	69.852.829	809	1.784.552
Termo d.d.	37.297.384	432	2.774.921
TCG Unitech LTH d.d.	33.286.492	608	2.515.477
Jelovica d.d.	22.230.921	718	-50.125
Tehnik d.d.	19.449.462	412	408.375
Skupaj	**182.117.088**	**2.979**	**7.433.200**

Prvih 5 leta 2015	Prihodek €	Zaposleni	Dobiček/izguba €
LTH Castings d.o.o.	205.609.000	1.513	25.303.000
Knauf Insulation d.d.	104.170.000	421	8.774.000
Filc d.d.	66.731.000	248	13.698.000
Bosch Rexroth d.o.o.	33.245.000	271	89.000
SIBO G d.o.o.	28.909.000	206	3.439.000
Skupaj	**438.664.000**	**2.659**	**51.303.000**

Indeks 2015/2000	241	89	690

Na osnovi navedenih pokazateljev lahko ugotovimo:

- škofjeloško gospodarstvo, če posebej pogledamo pet največjih subjektov po prihodku, je v obdobju samostojne Slovenije doseglo izjemno rast prihodka, ki se je povečal za 2,4-krat, še višjo rast dobička, ki se je povečal za skoraj 7-krat, število zaposlenih v petih največjih podjetjih pa se je zmanjšalo za 10 %;
- okrepile so se klasične industrijske dejavnosti, prišlo pa je do upada trgovine, gradbeništva in lesno-predelovalne industrije;
- največji gospodarski subjekti so izrazito usmerjeni v izvoz, nekatere družbe so tudi v delni ali popolni tuji lasti;
- dobri finančni rezultati izvirajo iz uspešnega povezovanja dolgoročne tradicije škofjeloškega gospodarskega prostora, visoke delovne kulture

na ravneh, od proizvodnih in režijskih delavcev do visoko strokovnega tehničnega in poslovnega kadra;
- pomembna je močna obrtniška dejavnost, tako tista, ki je v tesni povezavi z večjimi industrijskimi podjetji, kot tista, ki se razvija bolj samostojno, z usmeritvijo na razvejan domači in tuji trg;
- prisotna je intenzivna povezanost industrije z občinskimi izobraževalnimi institucijami, še posebej s Šolskim centrom, kjer se usposabljajo številni kakovostni kadri s področja strojništva in lesarstva. Mehatronika se je izoblikovala v eno strateških področij škofjeloškega gospodarskega razvoja.

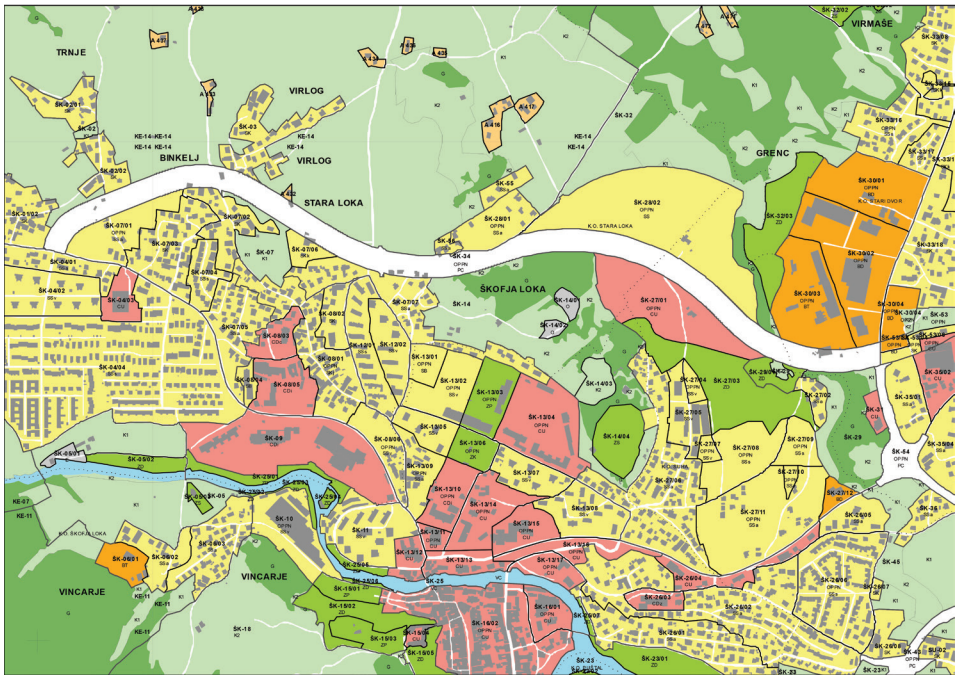
Zelo pomembno vlogo imajo tudi zadruge, predvsem Loška zadruga in Loške mesnine. Skupen prihodek teh dveh subjektov, v višini skoraj 45 milijonov evrov, bi zadruge uvrstil med največje gospodarske subjekte v občini. Še bolj pomembno pa je poslanstvo zadrug, ki delujejo v interesu kmetov, obrtnikov in uporabnikov ter zagotavljajo dobre pogoje za proizvodnjo, pridelavo, predelavo, trženje in financiranje na področjih hrane, lesa ter drugih proizvodov in storitev.

Med razgovori s poznavalci gospodarskih in družbenih razmer v občini se je kot eno izmed najpomembnejši področij izpostavilo področje planiranja. V ta okvir so nekateri uvrščali tematiko prostorskega planiranja in kritično vprašanje industrijskih in obrtnih con. Prav v zadnjih letih so se stvari kar pozitivno razvile, zaživela je industrijska cona na Trati, prometne razmere se postopoma urejajo, dolgoletna travma zaradi obrtne cone na Trati se je razpletla, izpraznjena lokacija Jelovice je omogočila kratkoročno zadovoljive možnosti za nekatere proizvodne dejavnosti. Najhitreje rastoči gospodarski subjekti pa že ugotavljajo, da svojih potreb po širitvi ne morejo več realizirati v okviru škofjeloških prostorskih možnosti. Potrebo po močnejšem družbenem planiranju vidijo tudi v vodstvu Obrtne zbornice.

Industrijska cona Trata je imela bistven pozitiven vpliv na razvoj številnih večjih in manjših podjetij. Izgradnja krožišča in ločenega vzhodnega dostopa v IC Trata je prispevala h gospodarski učinkovitosti in kakovosti življenja v občini. *(vir: arhiv Občine Škofja Loka)*

Škofjeloška občina je pravilno izpostavila prioriteto povezovanja različnih vrst javnega in privatnega prometa, nadaljnje uspešno reševanje teh vprašanj pa bo možno samo z jasnim državnim konceptom in dejansko podporo razvoju javnega prometnega omrežja. Občina je uspela po več desetletnih prizadevanjih realizirati pomembne izboljšave prometne pokritosti občinskega prostora in s tem pomembno podporo gospodarskim dejavnostim. Poljanska obvoznica s predorom, krožišča, kakovostna povezava industrijske cone s podvozom, zametek povezave s severno obvoznico (še v projektu) in povezavo s cesto Ljubljana–Kranj (še v projektu) – vse to omogoča višjo raven kakovosti življenja in gospodarskega delovanja v občini. Bo pa potrebno kakovostno družbeno planiranje za nadaljnji razvoj umeščanja novih železniških povezav v prostor, povezavo z avtocestnim križem, tovorni in potniški terminal na Trati ter povezovanje različnih vrst prometa.

Severna obvoznica bo predstavljala pomembno zaokrožitev za potek tranzitnega prometa mimo središča Škofje Loke. Krepijo se perspektive za življenjsko okolje občanov in za uspešen gospodarski razvoj. *(vir: OPN, Občina Škofja Loka)*

Podrobnejši podatki o razvoju Občine Škofja Loka in njenega gospodarstva so razvidni iz naslednje tabele:

Podatki za Občino Škofja Loka in gospodarske družbe s sedežem v občini za obdobje 1991-2015

Prebivalstvo		***1991***	***2000***	***2005***	***2010***	***2015***	***Sprememba v obdobju 2000-2015 (Indeks 2015/2000)***	***Vir***
Število prebivalcev	Občina Škofja Loka	20.843	22.040	22.246	22.693	22.912	103,96	SURS
	Slovenija	1.965.986	1.987.755	1.997.590	2.046.976	2.062.874	103,78	SURS
	% Škofje Loke v Sloveniji	1,06 %	1,11 %	1,11%	1,11 %	1,11 %	100,17	SURS
Indeks staranja (razmerje med starim prebivalstvom (starim 65 let in več) in mladim prebivalstvom (starim od 0 let do 14 let), pomnoženo s 100)	Občina Škofja Loka	53,10	64,40	84,09	97,93	104,44	162,17	SURS
	Slovenija	37,60	87,79	108,66	117,36	122,69	139,76	SURS
Povprečna starost (leta)	Občina Škofja Loka		36,70	38,50	40,10	41,20	1,12	SURS
	Slovenija		38,80	40,40	41,60	42,60	1,10	SURS
Aktivno prebivalstvo			***2000***	***2005***	***2010***	***2015***	***Sprememba v obdobju 2005-2015 (Indeks 2015/2005)***	***Vir***
Število delovno aktivnih prebivalcev (po občini bivanja)	Občina Škofja Loka (Škofja Loka je občina bivanja)		8.426	9.461	9.201	9.378	99,12	SURS
	Slovenija		768.172	813.529	818.975	803.644	98,78	SURS
	% Škofje Loke v Sloveniji		1,10 %	1,16 %	1,12 %	1,17 %	100,34	SURS
Število delovno aktivnih prebivalcev (po občini delovnega mesta)	Občina Škofja Loka (Škofja Loka je občina delovnega mesta)		7.784	8.866	7.869	8.816	99,44	SURS
	Slovenija		768.172	813.529	818.975	803.644	98,78	SURS
	% Škofje Loke v Sloveniji		1,01 %	1,09 %	0,96 %	1,10 %	100,66	SURS
Delež delovno aktivnih prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo (po občini bivanja)	Občina Škofja Loka (Škofja Loka je občina bivanja)			24,17 %	29,99 %	35,04 %	144,97	SURS
	Slovenija			20,99 %	26,10 %	32,50 %	154,84	SURS
	% Škofje Loke v Sloveniji			1,34 %	1,29 %	1,26 %	93,94	SURS
Delež delovno aktivnih prebivalcev z višjo in visoko izobrazbo (po občini delovnega mesta)	Občina Škofja Loka (Škofja Loka je občina delovnega mesta)			17,11 %	22,70 %	27,29 %	159,50	SURS
	Slovenija			20,99 %	26,10 %	32,50 %	154,84	SURS
	% Škofje Loke v Sloveniji			0,89 %	0,84 %	0,92 %	103,70	SURS
Število registrirano brezposelnih	Občina Škofja Loka		622	572	677	780	136,36	SURS
	Slovenija		104.583	91.889	100.504	112.726	122,68	SURS
	% Škofje Loke v Sloveniji		0,59 %	0,62 %	0,67 %	0,69 %	111,16	SURS
Stopnja registrirane brezposelnosti	Občina Škofja Loka		6,5	5,7	6,7	7,7	135,09	SURS
	Slovenija		12	10,2	10,7	12,3	120,59	SURS
Povprečna mesečna bruto plača zaposlenih	Občina Škofja Loka		721,75 €	1.061,92 €	1.396,58 €	1.593,55 €	150,06	SURS
	Slovenija		799,82 €	1.157,07 €	1.494,88 €	1.555,89 €	134,47	SURS
	% Škofje Loke v Sloveniji		90,24 %	91,78 %	93,42 %	102,42 %	111,60	SURS

Poslovanje gospodarskih družb			*2002*	*2005*	*2010*	*2015*	*Sprememba v obdobju 2002-2015 (Indeks 2015/2002)*	*Vir*
Število gospodarskih družb	Občina Škofja Loka		427	473	559	657	153,86	AJPES
	Slovenija		38.051	43.711	55.734	65.214	171,39	AJPES
	% Škofje Loke v Sloveniji		1,12 %	1,08 %	1,00 %	1,01 %	89,78	AJPES
Število zaposlenih	Občina Škofja Loka		7.083	6.181	4.747	5.369	75,80	AJPES
	Slovenija		469.165	474.601	462.643	444.839	94,82	AJPES
	% Škofje Loke v Sloveniji		1,51 %	1,30 %	1,03 %	1,21 %	79,95	AJPES
Sredstva	Občina Škofja Loka		485.659.549 €	560.327.896 €	600.936.970 €	731.427.587 €	150,61	AJPES
	Slovenija		57.925.659.505 €	74.985.198.676 €	100.306.373.169 €	88.706.009.716 €	153,14	AJPES
	% Škofje Loke v Sloveniji		0,84 %	0,75 %	0,60 %	0,82 %	98,35	AJPES
Kapital	Občina Škofja Loka		238.707.576 €	241.860.715 €	241.982.597 €	422.367.762 €	176,94	AJPES
	Slovenija		26.804.369.161 €	32.297.727.227 €	37.935.952.682 €	39.751.652.142 €	148,30	AJPES
	% Škofje Loke v Sloveniji		0,89 %	0,75 %	0,64 %	1,06 %	119,31	AJPES
Skupni prihodki	Občina Škofja Loka		574.826.249 €	539.379.165 €	516.217.722 €	813.947.980 €	141,60	AJPES
	Slovenija		49.133.658.383 €	60.193.840.157 €	75.317.646.193 €	81.780.548.907 €	166,45	AJPES
	% Škofje Loke v Sloveniji		1,17 %	0,90 %	0,69 %	1,00 %	85,07	AJPES
Neto čisti dobiček / čista izguba	Občina Škofja Loka		8.347.547 €	16.259.861 €	10.237.931 €	66.921.278 €	801,69	AJPES
	Slovenija		952.588.469 €	1.807.427.464 €	-256.496.512 €	1.640.010.486 €	172,16	AJPES
	% Škofje Loke v Sloveniji		0,88 %	0,90 %		4,08 %	465,65	AJPES
Neto dodana vrednost	Občina Škofja Loka				160.146.000 €	263.211.000 €		AJPES
	Slovenija				16.675.270.000 €	18.293.537.000 €		AJPES
	% Škofje Loke v Sloveniji				0,96 %	1,44 %		AJPES

Temeljne ugotovitve na osnovi podatkov iz tabele so naslednje:

- Število prebivalcev Škofje Loke se je v zadnjih 25 letih povečalo s podobnim indeksom, kot to velja za Slovenijo – v absolutni številki za 2 069;
- delež starejših se je v Škofji Loki povečeval hitreje kot v Sloveniji, vendar še ni dosegel slovenskega povprečja;
- povečalo se je tako število delovnih mest v občini kot število delovno aktivnih občanov, še vedno pa je v Škofji Loki več delovno aktivnih občanov kot delovnih mest;
- za skoraj 60 % se je v občini povečalo število delovnih mest z višjo in visoko izobrazbo;
- stopnja registrirane brezposelnosti je v Škofji Loki precej nižja (7,7 %) kot v Sloveniji (12,3 %);
- povprečna bruto plača je v Škofji Loki višja (indeks 102,42) in se je v zadnjih 25 letih za 16 odstotnih točk bolj povečala kot v Sloveniji;
- število gospodarskih družb se je v Škofji Loki povečalo nekoliko manj kot v Sloveniji;
- število zaposlenih v gospodarskih družbah se je v Škofji Loki zmanjšalo za okrog 20 odstotnih točk več kot v Sloveniji;
- skupni prihodki gospodarskih družb v Škofji Loki so se povečali za 25 odstotnih točk manj kot v Sloveniji;

- gospodarske družbe v Škofji Loki so bolje prestale obdobje gospodarske krize (2008, 2009), finančni rezultat se je sicer znižal, a je ostal pozitiven;
- škofjeloško gospodarstvo je zelo povečalo svoj delež v dodani vrednosti Slovenije – od 0,96 % na 1,44 %;
- gospodarske družbe v Škofji Loki ustvarjajo 3,7-krat višji dobiček na prebivalca, kot je slovensko povprečje.

Sklepne ugotovitve in perspektive

Škofjeloško gospodarstvo je v obdobju preteklih 25 let šlo skozi turbulentno prestrukturiranje. Nekatere pomembne poslovne dejavnosti so ugasnile, npr. razmeroma veliko trgovsko podjetje Loka, hladilniška industrija, pretežni del tekstilne industrije, razmeroma veliko gradbeno podjetje Tehnik. Pozitivno je, da sta se ohranjali in celo krepili dovolj izrazita harmoničnost medsebojnih razmerij in sodelovanje med posameznimi pomembnimi družbenimi ter gospodarskimi segmenti:

- izobraževanje, prometna, komunalna in druga infrastruktura, umetnost, zdravstvo, zdrava voda in prehrana v odnosu do gospodarstva;
- industrija, obrtništvo, zadružništvo v medsebojnih razmerjih.

Tako konkretni podatki kot kvalitativne ugotovitve na podlagi pogovorov s številnimi gospodarstveniki in drugimi pomembnimi akterji v občini, dokazujejo, da je škofjeloško gospodarstvo trdno in dinamično. To daje osnovo za **optimizem** glede razvoja v kratkoročnem obdobju naslednjega leta ali dveh. Dolgoročno se ta ugoden trend lahko nadaljuje, so pa prisotne naslednje **dileme in nevarnosti:**

- škofjeloško gospodarstvo je, podobno kot slovensko, zelo izvozno orientirano. Zelo je izpostavljena vloga nemške avtomobilske industrije. Morebitne težave te industrije bi se utegnile izrazito prenesti na slovenske in, v tem okviru, škofjeloške izvoznike;

Industrijska cona Trata – Sever (2015). *(vir: arhiv Občine Škofja Loka)*

- nadaljevanje svetovnih megatrendov, kot so dominacija finančnega špekulativnega kapitala, politične in širše družbene usmeritve, ki zapostavljajo kakovost človekovega življenja in krepijo vlogo kratkoročnega profitnega motiva, privatizacija in finalizacija zdravstva, pokojninskega sistema, šolstva, širjenje vojn, krepitev vojn proti terorizmu, vojn proti drogam ..., bi pomenilo negativen scenarij za temeljne vrednote škofjeloškega družbenega in gospodarskega prostora – tradicijo, dostojanstvo, zavzeto, pošteno plačano delo, zdravo življenjsko okolje, zdravo hrano iz lokalnega okolja, zdravo vodo in zrak kot dobrine;
- pospešena preusmeritev nemške industrije v električna vozila ali/in na prevozne sisteme nove generacije je lahko nevarnost za slovenske proizvajalce.

KRATICE:

BDP	bruto državni proizvod
BIS	Bank for International Settlements – Banka za mednarodne poravnave, Basel, Švica, »centralna banka centralnih bank«
BREXIT	izstop Velike Britanije iz Evropske unije
CETA	Comprehensive Economic and Trade Agreement – prostotrgovinski sporazum med Kanado in Evropsko unijo
CIA	Central Intelligence Agency – Centralna obveščevalna agencija, ameriška civilna obveščevalna služba, deluje prvenstveno izven ZDA
DDV	davek na dodano vrednost
ECB	European Central Bank – Evropska centralna banka, Frankfurt, Nemčija
EU	Evropska unija
FED	Federal Reserve System – centralnobančni sistem ZDA
IMF	International Monetary Fund – Mednarodni denarni sklad
ISDS	Investor-state dispute settlement – sistem, s katerim posamezna korporacija toži državo
NATO	North Atlantic Treaty Organization – 28-članska vojaška povezava ZDA in drugih držav
Oxfam	mednarodna konfederacija človekoljubnih organizacij s sedežem v Londonu
TISA	Trade In Services Agreement – predlagani globalni sporazum za liberalizacijo storitev bančništva, medicine, transporta
TPP	Trans-Pacific Partnership – trgovinski sporazum ZDA in drugih severnoameriških in azijskih držav
TRIPS	the agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights – menarodni pravni sporazum med članicami WTO o intelektualni lastnini

TTIP	Transatlantic Trade and Investment Partnership – predlagani trgovinski sporazum med ZDA in EU
WB	World Bank – Svetovna banka
WK	Washington consensus – Washingtonski konsenz, 10 standardnih ukrepov za upravljanje držav v razvoju, 1989
WTO	World Trade Organization – Svetovna trgovinska organizacija
ZDA	Združene države Amerike

LITERATURA:

Brown, Ellen: *The Public Bank Solution*. Baton Rouge : Third Millennium Press, 2013.

Chang, Ha-Joon: *Bad Samaritans : the guilty secrets of rich nations and the threat to global prosperity*. London : Random House Business, 2008, 276 str.

Chang, Ha-Joon; Grabel, Ilene J.: *Reclaiming development : an alternative economic policy manual*. London ; New York : Zed Books, 2014, cop. 2004, 224 str.

Chang, Ha-Joon: *23 Things They Don't Tell you about Capitalism*. London : Allen Lane, an imprint of Penguin Books, 2010, 286 str.

Chomsky, Noam: *Failed states : the abuse of power and the assault on democracy*. London : Hamish Hamilton, An imprint of Penguin books, 2006, 311 str.

Chomsky, Noam: *Power systems : conversations on global democratic uprisings and the new challenges to U.S. empire*. New York : H. Holt, 2013, 211 str.

Chomsky, Noam: *Profit pred ljudmi : neoliberalizem in globalna ureditev*. Ljubljana : Sanje, 2014, 192 str.

Galbraith, James K.: *The end of normal : the great crisis and the future of growth*. New York [etc.] : Simon & Schuster, cop. 2014, 291 str.

Galbraith, John Kenneth: *Ekonomika nedolžne prevare : resnica našega časa*. Ljubljana : Družba Piano : Mladina, 2010, 96 str.

Hudson, Michael: *The Bubble and Beyond*. Dresden : ISLET-Verlag, 2015, 558 str.

Hudson, Michael: *Killing the Host: How Financial Parasites and Debt Destroy the Global Economy*. Dresden : ISLET-Verlag, 2015.

Kennard, Matt: *The Racket*. London : Zed Books, 2015, 400 str.

Klein, Naomi: *This Changes Everything : capitalism vs. the climate*. London : Allen Lane, 2014, 566 str.

Klein, Naomi: *Doktrina šoka : razmah uničevalnega kapitalizma*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2009, 580 str.

Klein, Naomi *No logo*. Ljubljana : Maska, 2004, 431 str.

Martin, Felix: *Money*. London : Bodley Head, 2013.

McMurtry, John: The Cancer Stage of Capitalism, From Crisis to Cure. Pluto Press. 2013, 392 str.

Murphy, Richard: *The Courageous State; Rethinking economics, society and the role of government*. Cambridge : Searching Finance Ltd, 2011, 332 str.

Murphy, Richard: *The joy of tax : how a fair tax system can create a better society*. London : Corgi Books, 2016, 311 str.

Nader, Ralph: *Breaking Through Power*. San Francisco : City Lights Publishers, 2016.

Piketty, Thomas: *Capital in the 21st Century*. Cambridge (Mass.) ; London : Belknap Press of Harvard University Press, 2014, 685 str.

Polanyi, Karl: The Great Transformation, Beacon Press, 2001, 317 str.

Saviano, Roberto: *Gomóra : potovanje v krvavi imperij neapeljske camorra*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2008, 229 str.

Saviano, Roberto: *ZeroZeroZero*. Milano : Feltrinelli, 2013, 448 str.

Stiglitz, Joseph E.: *Making Globalization Work*. New York : W. W. Norton & Company, 2006.

Stiglitz, Joseph E.: *Freefall*. New York ; London : W. W. Norton & Company, 2010, 361 str.

Summary

Twenty-five years of the Škofja Loka economy

The paper discusses the development of the Škofja Loka economy in the period since Slovenia gained independence in 1991. The core of the analysis is the treatment of selected quantified data, relationships and trends. Meaningful comparisons are made of the dynamics of the relationship to the social, municipal environment and development relationships to national average values. The Škofja Loka economy was already strongly linked to the international arena at the very beginning, and the article sheds some light on the situation of the Škofja Loka economy in relation to the main environmental factors - political and macroeconomic. A realistic view of the advantages and disadvantages of the Škofja Loka, Slovenian and global economic moment and prospects depending on the leading global processes, in the opinion of the author is only possible with a heterodox (as opposed to orthodox) approach. On this basis, the impact of the global environment on the Škofja Loka economy and society is analysed with the aid of the findings of globally relevant heterodox and more left-wing neoclassical authors. In order to judge whether some of the economic and social trends are positive or negative, namely, we need to define the basic criteria. How important is the quality of human life, which is defined to a critical extent by the quality of the natural and social living environment? An inconvenient truth is that it is not considered to have a leading role in the dominant, highly financialized neoliberal orientation. People avoid this truth mainly due to the effect of propaganda and cognitive dissonance. It is of critical importance in the long term for the Škofja Loka whether the real sector (industry, crafts, cooperatives) will continue to lose in relation to the financial sector in the distribution of values in the national and global economies. Further financialization of the economy and society constitutes a threat to the long-term prospects of the Škofja Loka industrial core.

In the 25 years, the Škofja Loka economy has successfully adapted to the challenges of globalization, it has survived the economic crisis better than the Slovenian economy as a whole and, in recent years, has greatly strengthened the financial results of business. In this paper, we find a positive development of harmony between the main economic sectors (industry, trade, cooperatives) and the non-economic environment (municipal operations and infrastructure, educational system, cultural and sporting environment, work culture and life values of the population of the municipality).

Razgledi

Mojca Šifrer Bulovec

»Klekljanje slovenske čipke«

Tradicionalna umetnostna obrt, ki je doma tudi na Loškem

Izvleček

»Klekljanje slovenske čipke« ima na območju Slovenije skoraj stoletno neprekinjeno tradicijo. Razvilo se je na ozemlju Slovenije, ki je po 1. svetovni vojni pripadalo Kraljevini Jugoslaviji. Za klekljano slovensko čipk so značilni motivi, povzeti tudi po ljudskih motivih in ornamentih ali pa so bili oblikovani na novo. Vodilno vlogo pri nastanku »klekljanje slovenske čipke« je imela Ljubljana kot slovenska prestolnica, v kateri so delovale ustanove, ki so v določenem zgodovinskem trenutku prevzemale pobudo in usmerjale razvoj klekljane slovenske čipke. Pri svojem delu so se v veliki meri usmerjale proti klekljarskima območjema Poljanske in Selške doline s središči v Žireh, Gorenji vasi in Železnikih. Enota »Klekljanje slovenske čipke« je bila leta 2015 vpisana v Register žive kulturne dediščine Slovenije. Skupaj z enoto »Klekljanje idrijske čipke« je bilo klekljanje čipk leta 2016 razglašeno ***za živo mojstrovino državnega pomena.***

Ključne besede: *klekljanje, klekljanje slovenske čipke, čipkarska šola, društvo.*

Abstract

"Slovenian bobbin lace"

A traditional art craft, which is also part of Škofja Loka tradition

"Slovenian bobbin lace" has an unbroken tradition in Slovenia of almost a hundred years. It developed on the territory of Slovenia, which was part of the Kingdom of Yugoslavia after the First World War. Motifs of Slovenian bobbin lace are characteristic, taken from folk motifs and ornaments, or newly designed. Ljubljana, as the Slovene capital in which institutions functioned, had a leading role in "Slovenian bobbin lace", taking the lead at a particular historical moment and guiding the development of Slovenian bobbin lace. Their work was largely directed towards the lacemaking areas of the Poljane and Selca valleys, with centers in Žiri, Gorenja vas and Železniki. The unit »Slovenian bobbin lace" was entered in the Register of the living cultural heritage of Slovenia in 2015. Together with the unit "making Idrijan bobbin lace" in 2016 bobbin lace was declared a ***living masterpiece of national importance.***

Keywords: *making bobbin lace, Slovenian bobbin lace, lace-making school, society.*

Unesco je leta 2003 sprejel *Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine*, ki naj bi prispevala k njenemu boljšemu varovanju, spoštovanju, dvigu zavedanja o njeni pomembnosti in zagotavljanju mednarodnega sodelovanja ter pomoči. Med nesnovno kulturno dediščino konvencija uvršča tudi tradicionalne obrtne veščine, ki jih skupnosti prepoznavajo kot del svoje kulturne dediščine, s katero se identificirajo in skrbijo za njeno ohranjanje. Slovenija je konvencijo ratificirala leta 2008 in od tega leta naprej se nesnovna kulturna dediščina vpisuje v **Register žive kulturne dediščine**.[1] Prva enota, vpisana v register, je bil *Škofjeloški pasijon* (15. 12. 2008). Danes register šteje že 56 enot.

Pod številko EID 2 – 00040 je bila 24. 5. 2015 vpisana enota »**Klekljanje slovenske čipke**«. Obrazložitev za vpis klekljanje slovenske čipke v Register žive dediščine sta pripravili Mojca Ferle, MGML – Mestni muzej Ljubljana, in Mojca Šifrer Bulovec, Loški muzej Škofja Loka. V utemeljitvi za vpis piše: *Klekljana slovenska čipka je eden od prepoznavnih simbolov slovenske identitete in ima na območju Slovenije skoraj stoletno neprekinjeno tradicijo. Slovenska čipka, za katero so značilni motivi, povzeti tudi po ljudski ornamentiki, se je razvila zaradi političnih sprememb po prvi svetovni vojni.*

Priprave za vpis v register so se začele leta 2013. Predlagateljici sta predlog vpisa usklajevali v številnih strokovnih debatah s koordinatorjem – Slovenskim etnografskim muzejem in kustosinjami Mestnega muzeja Idrija. Za vpis je bila potrebna strokovna utemeljitev, ki je upoštevala nova dognanja v zvezi s klekljano čipko. Omeniti moramo diplomsko delo Tadeje Primožič *Tehnike, elementi, motivika in aplikacije klekljanih čipk na Slovenskem v 20. stoletju.* Pomembna sta še pregledna članka: *Ljubljana in razvoj klekljane čipke na Slovenskem* ter *Klekljana čipka, enim drobiž, drugim prestiž* avtorice *Mojce Ferle*, ki pojasnjujeta vlogo Ljubljane v razvoju klekljane slovenske čipke. Razvoj uporabe, prodaje in izdelave čipke v slovenskih deželah od sredine 16. do konca 18. stoletja s poudarkom na zgodovini klekljanja v Ljubljani je v razpravi *Ko je obleka (še) naredila človeka* predstavila dr. Irena Žmuc. Vlogo čipke v likovni umetnosti in obrti od 16. stoletja do danes je v prispevku *Prepletanje niti, umetnosti in obrti* opisala Ana Pokrajac Iskra.[2]

Pomen klekljarske tradicionalne obrtne veščine, ki danes prehaja tudi na nivo sodobne umetnosti, je prepoznala tudi država Slovenija. V prostorih Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani je 28. 1. 2016 potekala obrazložitev **Odloka o razglasitvi klekljanja čipk za živo mojstrovino državnega pomena.** Sestavljata jo dve enoti žive dediščine: Klekljanje idrijske čipke in Klekljanje slovenske čipke. Za slednjo sta Mojca Ferle in Mojca Šifrer Bulovec

1 Jerin, Židov, *Register žive kulturne dediščine Slovenije (2008–2015)*, str. 8.

2 Primožič, *Tehnike, elementi, motivika in aplikacije klekljanih čipk na Slovenskem v 20. stoletju*; Ferle, Ljubljana in razvoj klekljane čipke na Slovenskem, str. 138–153; Ferle, *Klekljana čipka, enim drobiž, drugim prestiž*, str. 53–95; Žmuc, Ko je obleka (še) naredila človeka, str. 19–51; Pokrajac Iskra, Prepletanje niti, umetnosti in obrti, str. 57–121.

pripravili obrazložitev odloka s slikovno predstavitvijo in z razstavo čipk, ki so jih prispevali vsi nosilci. Odlok o razglasitvi **klekljanja čipk** za **živo mojstrovino državnega pomena** je bil 18. 3. 2016 objavljen v *Uradnem listu RS*, št. 21/2016.

Vpis v register seveda ne bi bil mogoč brez nosilcev, ki skrbijo za ohranjanje klekljane slovenske čipke kot žive dediščine. To so: Čipkarska šola Žiri, Čipkarska šola Železniki, Klekljarsko društvo Cvetke Žiri, Turistično društvo Železniki, klekljarska sekcija, Klekljarsko društvo Deteljica Gorenja vas in Društvo klekljaric Koroške.

Z vpisom »klekljanje slovenske čipke« v Register žive dediščine ter razglasitvijo klekljanja čipk za živo mojstrovino državnega pomena so avtorji vzorcev za klekljano slovensko čipko in klekljarice za svojo delo dobili potrditev in utemeljeno razpoznavnost, ki jih postavlja v enakovreden položaj in ob bok idrijski čipki.[3] Želimo si, da bi nosilci in risarji vzorcev priznanje s pridom uveljavili pri svojem nadaljnjem ustvarjalnem delu.

Z vpisom so bila med ustvarjalci in izdelovalci klekljane čipke končno presežena tudi tako imenovana *»rovtarska nesoglasja«*, kot se je o tej problematiki kritično izrazil priznani novinar Miha Naglič v prilogi *Gorenjskega glasa*, v *Snovanjih* (29. 11. 2016, str. 14).[4]

Predlagateljici se zavedata, da je pojem »klekljanje slovenske čipke« širši javnosti nov, saj se je na Slovenskem v zadnjih 50-letih v medijih govorilo le o idrijski čipki. Zato so v nadaljevanju predstavljena zgodovinska dejstva o klekljanju slovenske čipke ter o pomenu mesta Ljubljana, ki je s klekljano čipko povezana bolj, kot smo domnevali do sedaj. V Ljubljani, slovenski prestolnici, so delovale pomembne osrednje državne ustanove, ki so v ključnih zgodovinskih trenutkih prevzemale pobudo in usmerjale razvoj klekljane čipke na Slovenskem. V obdobju med obema svetovnima vojnama je v Ljubljani deloval Državni osrednji zavod za žensko domačo obrt, po vojni Državni prodajni zavod za domačo in umetno obrt (DOM Ljubljana) in krajši čas tudi Šola za umetno obrt v Ljubljani. Državni osrednji zavod in DOM sta se pri svojih trgovskih poslih obračala predvsem na znani klekljarski območji – Selško in Poljansko dolino ter tudi Horjul in Polhov Gradec. Tako sta poleg Idrije tudi Ljubljana in njeno širše klekljarsko zaledje pomembno prispevala k razvoju in ohranjanju klekljarstva na Slovenskem.

Nastanek in razvoj »klekljane slovenske čipke«

Na Slovenskem so se čipke v oblačilni kulturi plemstva začele pojavljati v drugi polovici 16. stoletja, ko so se imenitniki slovenskih dežel začeli oblačiti po »francosko«.[5] Klekljana čipka, ki je predstavljala statusni simbol, prestiž in prefi-

3 Jerin, Židov, *Register žive kulturne dediščine Slovenije (2008–2015)*, str. 54. Enota »Klekljanje idrijske čipke« je bila v register vpisana pod št. EID 2-00028, leta 2013.

4 Naglič, *Snovanja 97*, str. 14–15.

5 Žmuc, Ko je obleka (še) naredila človeka, str. 25.

njen okus lastnika, se je v moški modi obdražala do srede 18. stoletja, v ženski pa do danes. Plemstvo je za svoje potrebe kupovalo predvsem uvožene, od druge polovice 17. stoletja dalje pa tudi domače – kranjske in idrijske čipke.[6]

Prvo omembo klekljanja na Slovenskem najdemo v Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske* (1689), kjer piše: *»Izdelujejo pa tudi raznovrstne nizozemske in beneške čipke tu v Ljubljani in jih pošiljajo v razne dežele ter jih daleč naokoli raznašajo posebni kramarji.«*[7] Sredi 18. stoletja je v Ljubljani in njenih predmestjih klekljalo 45 klekljaric, ki so med drugim izdelovale tudi pečne čipke. Iz arhivskega gradiva je razvidno, da je bila v Ljubljani okoli leta 1747 ali po letu 1752 ustanovljena manufaktura klekljanja,[8] ki je izdelovala *»zelo cenjene čipke«*.[9] Zaradi potreb po klekljanih izdelkih in razširjenosti te obrti je cesarica Marija Terezija v Ljubljani leta 1763 ustanovila prvo klekljarsko šolo na Slovenskem. Na njej so poučevali risanje vzorcev, klekljanje po vzorcih s svilo, garnom in sukancem. Do leta 1768, ko je bila šola ukinjena, je pouk klekljanja obiskovalo 200 učenk. Po ukinitvi šole je komerčni konsenz pozornost preusmeril v Idrijo, kjer je bilo klekljanje v polnem razmahu.[10] Poleg Ljubljane in Idrije se je v 18. stoletju klekljalo tudi v Kamniku, Radovljici in logaškem gospostvu.[11]

Iz rudarske Idrije, kjer se čipke prvič omenjajo leta 1696, se je klekljanje v 19. stoletju širilo na območje Trnovskega gozda in Primorske (Tolminsko in Goriško), na cerkljansko in loško območje. Tu se je v drugi polovici 19. stoletja razvilo pomembno klekljarsko središče s centri v Žireh, Gorenji vasi in Železnikih. Na prelomu 19. v 20. stoletje je v Selški in Poljanski dolini klekljalo že 370 oseb, v Kamniku z okolico pa okoli 400.[12]

Za razvoj te obrti je Ministrstvo za trgovino na Dunaju leta 1876 ustanovilo čipkarsko šolo v Idriji. Na slovenskem delu Avstro-Ogrske monarhije je država ustanovila še čipkarske šole v Izoli (1880), Soči (1884), na Otlici (1885), v Čepovanu (1891) in Bovcu (1896), v začetku 20. stoletja pa še v Cerknem in Horjulu pri Ljubljani (1900), Polhovem Gradcu (1906 ali 1907), v Žireh (1906),

6 Mal, *Stara Ljubljana in njeni ljudje*, str. 25.

7 Žmuc, Ko je obleka (še) naredila človeka, str. 31.

8 *Prav tam*, str. 41.

9 *Prav tam*, str. 51.

10 Verbič, O začetkih slovenskega čipkarstva s posebnim ozirom na Idrijo, str. 159; Žmuc, Ko je obleka (še) naredila človeka, str. 39–51.

11 Makarovič, *Klekljane čipke*, b. n. s.; Žmuc, Ko je obleka (še) naredila človeka, str. 41. Leta 1763 je v središču Ljubljane klekljalo 22 klekljaric, v ljubljanskem predmestju Krakovo pa še 23, ki so iz debelega sukanca izdelale okoli 1100 metrov debelih čipk, ki so jih prodajale v Ljubljani. V Kamniku je bilo 20 klekljaric, ki so izdelale 3200 metrov navadnih deželnih čipk. Radovljica je imela 5 klekljaric, ki so prav tako delale navadne deželne čipke. Za vse pa je bilo navedeno, da komaj zaslužijo za preživetje. Tako je bilo, brez Idrije, v deželi popisanih 72 klekljaric.

12 Makarovič, *Klekljane čipke*, b. n. s.

Železnikih (1907), na Trati pri Gorenji vasi v Poljanski dolini in v Sovodnjah ob Soči ter Velikem Dolu na Krasu (1909). Čipkarske šole so bile podružnice Osrednjega čipkarskega tečaja na Dunaju, ki je bil ustanovljen leta 1879.[13] Osrednji čipkarski tečaj je šole zalagal z vzorci in sukancem, od njih pa je jemal izdelane čipke.

Med 1. svetovno vojno (1914–1918) je izdelovanje čipk zaradi pomanjkanja sukanca močno nazadovalo. Po 1. svetovni vojni je nova meja med Kraljevino SHS in Kraljevino Italijo zahodni del Slovenije (Primorska in del Notranjske) priključila Italiji in Idrijo ločila od matičnega ozemlja. Na nadaljnji razvoj klekljane čipke na Idrijskem je močno vplival italijanski trg in povzročil uveljavitev ozkega, t. i. idrijskega risa.[14] Klekljarski kraji, ki so ostali v okviru Kraljevine SHS, od 1929 Kraljevine Jugoslavije, so odigrali ključno vlogo pri ohranjanju starih klekljarskih tehnik in elementov ter nadaljnjem razvoju klekljane slovenske čipke.

Pokrajinska vlada za Slovenijo je že leta 1919 ustanovila **Osrednji zavod za žensko domačo obrt** v **Ljubljani** (od leta 1929 Državni osrednji zavod za žensko domačo obrt, DOZ). Zavod je deloval na treh področjih: izobraževanju, produkciji in prodaji klekljane čipke ter nekaterih drugih ženskih ročnih del ter promociji slovenske klekljane čipke.

Dekorativni vzorci, zapuščina družine Šantel. *(foto: Andrej Peunik)*

13 Hodnik, Zgodovina čipkarske šole v Idriji, str. 174, 180.

14 Gnezda, O zgodovini idrijske čipke, str. 10.

Domicijan Serajnik: *Kosec*, matrica, 30. leta 20. stoletja, tuš na pavs papirju. *(hrani: MGML, 60771)*

Za prvega ravnatelja Osrednjega zavoda za žensko domačo obrt v Ljubljani je bil imenovan **Ivan Vogelnik** (1919–1923), ki je zaslužen za organizacijo in ponoven zagon čipkarskih šol v Horjulu, Železnikih, Žireh, na Trati pri Gorenji vasi in v Polhovem Gradcu. Poleg tega je ustanovil še čipkarski šoli v Kamni Gorici (1920) in Fari pri Kočevju (1923).[15] Po njegovi smrti je bil za direktorja zavoda imenovan **Božo Račič** (1923–1946), ki si je prizadeval za oblikovanje čim bolj prepoznavne *»slovenske čipke«, »čipke z narodno noto«*. Prav zato ga lahko uvrstimo med *»praktike narodnega sloga«* na Slovenskem.[16]

Nastanek nove države je spodbudil rast narodne zavesti. Novi vzorci za čipke so vsebovali narodne motive in ornamente, povzete po narodnih vezeninah, pečah ali pa so bili oblikovani na novo. Pri tem so sodelovali tudi slovenski umetniki. Slikar **Maksim Gaspari** je npr. narisal osnutke figuralnih motivov *Kranjca* in *Kranjice* v narodni noši v dveh variantah: s pečo ali avbo pri ženski figuri in polhovko ali klobukom pri moški figuri. **Saša Šantel,** slikar, skladatelj in pedagog, je v čipko prenašal motive vezenin slovenskih peč. Znana je njegova čipka *Gorenjski šopek*.

15 Račič, Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na loško območje, str. 131–133.

16 Rogelj Škafar, Upodobljene sledi narodne identitete, str. 131–133.

Razstava DOZ v Dubrovniku, 1937. *(hrani: Loški muzej Škofja Loka, F/3364)*

Ahitekt in grafik **Domicijan Serajnik** je v klekljano čipko vnašal narodne ornamente kot tudi moderne figuralne oblike.[17] Na to temo sta najbolj znani njegovi deli *Kosec in Žanjica*.

Po njihovih osnutkih in svojih idejah je vzorce za klekljano čipko risala risarka **Marija Reven**. Rojena je bila v Idriji, kjer je obiskovala čipkarsko šolo. Svoje znanje je nadgradila na osrednjem čipkarskem tečaju na Dunaju, kjer je pridobila odlično risarsko znanje. Kot učiteljica klekljanja je nekaj časa poučevala v Čipkarski šoli v Železnikih in Gorenji vasi, med obema vojnama pa je bila zaposlena kot strokovna učiteljica klekljanja in risarka vzorcev na DOZ.[18] Sama je risala tudi avtorske vzorce, najbolj prepoznaven je njen *»slovenski pušeljc«*.[19] Po upokojitvi Marije Reven v šolskem letu 1932/33 jo je nadomestila Antonija Thaler iz Železnikov.[20] Osnutke za čipke so pred 2. svetovno vojno risali še **Avgusta Šantel ml.**, **Henrika Šantel**, **Maks Fabiani** in **Bara Remec**.[21]

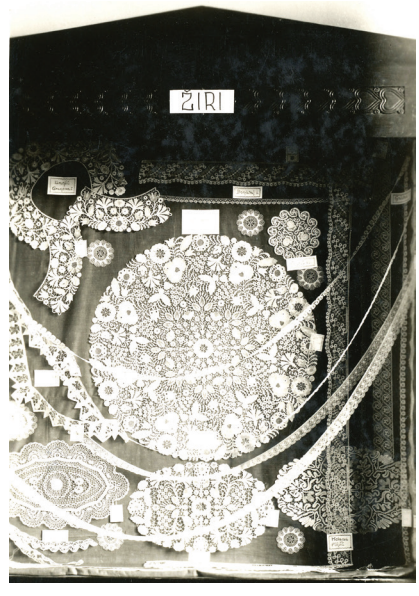
17 Račič, Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na loško območje, str. 127.

18 Ferle, Izdelki so čisti, brez napak in lepo izdelani. O čipkarski šoli na Trati in klekljanju v Gorenji vasi, str. 84.

19 Ob zaključku jugoslovanske razstave v Kodanju, Slovenec, št. 76, 2. 4. 1930, str. 3.

20 Ferle, Klekljana čipka, enim drobiž, drugim prestiž, str. 69.

21 Pokrajac Iskra, Prepletanje niti, umetnosti in obrti, str. 103.

Razstavna vitrina Čipkarkske šole Žiri na obrtno-industrijski razstavi v Škofji Loki, 1936.
Na sredini je čipka *Gorenjski šopek*, naklekljana po predlogi slikarja Saša Šantla.
(hrani: Loški muzej Škofja Loka, F/3251)

DOZ je čipke predstavljal na tujih in domačih razstavah ter sejmih. Na mednarodnih razstavah je bil prejemnik številnih nagrad in priznanj: srebrna medalja leta 1925 v Parizu, zlata medalja 1929 v Barceloni, diplome z zlato medaljo leta 1930 v Solunu, zlata medalja leta 1938 v Parizu ter dve diplomi z zlato kolajno in častnim darilom v Berlinu. DOZ je razstavljal še v Helsinkih, Münchnu, Haagu, Köbenhavnu, Bukarešti itd.[22] O razstavi v Haagu Božo Račič poroča, da je bilo *»... zelo častno zastopano naše čipkarstvo s prvovrstnimi izdelki, ki imajo povsem nacionalno noto.«*[23] Na mednarodnih razstavah se je pogosto dogajalo, da so tuji trgovci naše klekljane čipke prodajali pod tujim imenom, in sicer kot ruske, malteške, češke, bruseljske, angleške bedfordske. Iz tega razloga si je Račič prizadeval: *»... prilagoditi vse delo našim razmeram in ga postaviti na čim bolj etnografsko bazo, da se ohrani našim ročnim delom narodni značaj, ki dela ta dela za tujce privlačnejša in poživlja ter poglablja našo narodno kulturo. ... Potrebno je začeti na novi podlagi, da je začela dobivati naša čipka popolnoma svoj narodni značaj.«*[24]

DOZ je z najlepšimi izdelki dveh čipkarskih šol z loškega ozemlja – Čipkarske šole Žiri in Čipkarske šole Železniki – sodeloval tudi na pomembni obrtno-industrijski razstavi v Škofji Loki leta 1936. V vabilu so zapisali: *»Opozorimo, da se odpošljejo dela takoj po razstavi v inozemstvo in jih ne bode več mogoče videti. ...«*.

22 Slovenske ročno klekljane čipke, katalog podjetja DOM Export, str. 2–3.

23 R(ačič), Na razstavi naših ročnih del v Haagu, str. 3.

24 Račič, Državni osrednji zavod za ženski domači obrt v Ljubljani, str. 237.

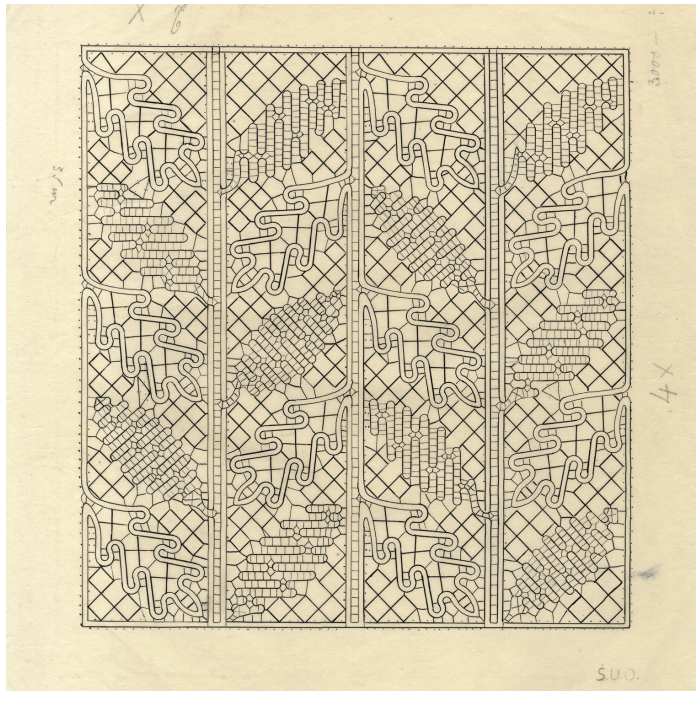
Učiteljski zbor Državnega osrednjega zavoda v Ljubljani (1928). Od leve proti desni, prva vrsta: Eliza Leben, Jerica Podobnik, Božo Račič, Frančiška Feigl, Frančiška Vogelnik; druga vrsta: Marija Reven, Julija Kos, Katinka Gnezda, Josipina Seljak, Lea Pelhan, Ana Vehar; tretja vrsta: Katarina Munih, Jelka Urh, Marija Izlakar.
(foto: Hugo Hibšer, Ljubljana; hrani Loški muzej Škofja Loka, F/6604)

Razstavljene čipke so bile poslane v Egipt, Ameriko in Nemčijo.[25]

Za promocijo in prodajo čipk je DOZ v tridesetih letih 20. stoletja natisnil **Katalog Jugoslovanske čipke** s prilogo v več jezikih in 596 fotografijami čipk (med katerimi je večina slovenskih klekljanih čipk).[26] Vse to ne bi bilo mogoče brez strokovno usposobljenih učiteljic klekljanja in klekljaric. Učiteljski zbor DOZ je leta 1928 štel 8 učiteljic klekljanja, ki so se šolale na Dunaju.[27]

Po podatkih iz leta 1929 je v 159. krajih, na slovenskem delu Kraljevine Jugoslavije, klekljalo 8000 ljudi.[28] Največ čipk za DOZ so izdelali v Žireh, Železnikih, Poljanski in Selški dolini, Polhovem Gradcu in Horjulu.[29] *Ilustrirani Slovenec* poroča, da so Žiri *središče slovenskega čipkarstva*.[30] Na žirovskem območju je tedaj klekljalo 2500 ljudi.[31]

25 Ferle, Klekljana čipka, enim drobiž, drugim prestiž, str. 73.
26 Ferle, Ljubljana in razvoj klekljane čipke na Slovenskem, str. 146.
27 Leskovšek, *Stalež srednjih in strokovnih šol v Sloveniji*, str. 17.
28 Slovensko čipkarstvo. Ob desetletnici Državnega osrednjega zavoda za ženski domači obrt v Ljubljani, *Ilustrirani Slovenec*, str. 4.
29 *Jugoslovanske čipke*, str. 181.
30 Napredek naših ženskih domačih obrtov, str. 100–101.
31 Makarovič, *Klekljane čipke*, b.n.s.

Vzorec Marice Albreht, Žiri, *Hrastov list*, ki ga je izdelala kot dijakinja v ŠUO v Ljubljani. *(hrani: MGML)*

Po 2. svetovni vojni, ko Državni osrednji zavod za žensko domačo obrt ukinejo, je trgovino s čipkami in drugimi umetnostno-obrtnimi izdelki leta 1946 prevzel **Državni prodajni zavod za domačo in umetno obrt** v **Ljubljani**, ki se je kasneje preimenoval v Trgovsko podjetje za domačo in umetno obrt (DOM Ljubljana). Skrb za strokovno izobraževanje je prevzela **Šola za umetno obrt v Ljubljani.**

Ko so se leta 1948 odprle meje na zahodu, je DOM postal glavni izvoznik domačih in umetnostno-obrtnih izdelkov, med katerimi je prevladovala klekljana čipka. Leta 1952 je za odkup čipk odprl poslovalnice v Žireh, Cerknem in Sovodnju, leta 1961 pa ustanovil še sedem novih v Poljanski dolini. V naslednjih letih je odkupno mrežo razširil še v Selško dolino, Črni vrh nad Idrijo, Črni vrh nad Polhovim Gradcem, Vrhniko, Horjul in nekatere druge kraje po Sloveniji.[32] Za promocijo in prodajo klekljane slovenske čipke je DOM izdal več katalogov *Slovenske klekljane čipke*. V osemdesetih let 20. stoletja je bil DOM žal ukinjen, skrb za razvoj in prodajo čipk pa so prevzeli zasebniki, društva in klekljarske šole.

Za promocijo klekljane čipke je DOM v ljubljanskih Križankah leta 1961 in 1964 organiziral slovenski čipkarski festival. Klekljano čipko so ohranjali tudi na

32 Ferle, Ljubljana in razvoj klekljane čipke na Slovenskem, str. 149.

lokalnem nivoju. V Žireh je Čipkarska zadruga leta 1952 organizirala prvi čipkarski festival na Slovenskem. V Železnikih pa Turistično društvo Železniki od leta 1963 neprekinjeno organizira Čipkarske dneve.

Račičeva predvojna prizadevanja za oblikovanje narodne – slovenske čipke je med leti 1946–1963 nadaljevala **Šola za umetno obrt v Ljubljani** (ŠUO), kjer je Neža Pelhan Klemenčič poučevala klekljanje in risanje vzorcev za čipko. Poleg narodnih motivov je učenke vzpodbujala, da so pri oblikovanju novih vzorcev črpale motive iz rastlinskega, živalskega in fantazijskega sveta ter ornamentike, skratka, stremelo se je za izdelavo drugačnih čipk. Neža Pelhan Klemenčič je tudi sama risala avtorske vzorce. Čipke *Jerbas, Kolo, Petelinčki, Ob žetvi* ali *Kosci* so njeno delo.[33] Po reorganizaciji Šole za umetno obrt v Ljubljani in ukinitvi oddelka za klekljanje (1963) so bili spodrezani strokovni temelji za razvoj klekljane čipke v osrednji Sloveniji. V Idrijo so bili odnešeni najkakovostnejši vzorci in mojstrsko izdelane čipke iz Šole za umetno obrt v Ljubljani. Danes jih pod imenom »idrijska čipka« najdemo razstavljene v idrijskem muzeju. Najboljše vzorce iz Šole za umetno obrt v Ljubljani hranijo v idrijski čipkarski šoli. Ti vzorci predstavljajo približno petino njihovega fonda,[34] ki so ga »avtorsko zaščitili« z oznako »Čipkarska šola Idrija«.

V slovenskem merilu je med dvajsetimi diplomantkami čipkarstva na Šoli za umetno obrt izstopala **Mira Kejžar** (1926–2002) iz Škofje Loke.[35] V svojem ustvarjalnem opusu je narisala več kot tisoč vzorcev za podjetje DOM, za vajenice učenkam na čipkarskih šolah, v klekljarskih krožkih in tudi po naročilu za različne stranke. V sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja, ko je čipka na Slovenskem doživljala veliko krizo, je Mira Kejžar vztrajala pri risanju vzorcev, klekljanju in posredovanju znanja. Konec 80. let 20. stoletja je kot edina risarka vzorcev v Sloveniji izdala prvi priročnik za klekljanje čipk, namenjen predvsem mentoricam klekljarskih krožkov.[36]

Z loškega območja se je klekljanje širilo še v druga območja Slovenije. **Marija Apohal** (rojena v Železnikih) je zaslužna za širjenje klekljanja na Koroškem, kamor se je poročila. Leta 1991 je na Prevaljah začela voditi krožke klekljanja za učence in odrasle. Od tu se je znanje razširilo po vsej Koroški, kjer se je s časom (po njeni zaslugi) razvil »nov« center klekljanja na Slovenskem. Svoje znanje je nadgradila še z diplomo šole klekljanja Mire Kejžar v Škofji Loki.[37]

Na Loškem in v širšem slovenskem prostoru se vse bolj uveljavlja vizija Mire Kejžar, ki je zapisala: *Čipka ne sme biti muzejsko pričevanje o naši preteklosti in ne podcenjen folklorni izdelek. Ohraniti in razvijati jo moramo kot dragocenost in sestavino stalnega kulturnega ustvarjanja sedanjega in prihodnih rodov*.[38]

33 *Prav tam*, str. 148–149.

34 Koder Grajzar, Tehnološki in oblikovni razvoj idrijske čipke, str. 52–53.

35 Ferle, Klekljana čipka, enim drobiž, drugim prestiž, str. 89.

36 Primožič, Življenje s klekljano čipko, str. 159–160.

37 Zupanc, Iz Gorenjske je prenesla znanje klekljanja na Koroško, str. 272–276.

38 Kejžar, *Klekljanje, b.n.s.*

Njeno vizijo uresničuje hčerka **Vida Kejžar** iz Škofje Loke, ki riše avtorske vzorce in ustvarja modernejše interpretacije klekljanih čipk. Vida motive črpa iz bogate zakladnice klekljarske dediščine, ki jo nadgrajuje ali popolnoma na novo oblikuje s svojo izpovedno močjo, bogatim znanjem klekljarskih tehnik ter poznavanjem njihovih zakonitosti. V vzorce najpogosteje izrisuje motive iz rastlinskega, živalskega, nabožnega in pravljičnega sveta. Prisega na minimalizem, stilizacijo motiva, enostavne linije ter uravnoteženo kompozicijo v razmerju polnih in praznih prostorov.[39]

Sodobna klekljana čipka presega svoj dekorativni status. Segla je globoko v svet umetnosti, kjer jo ustvarjalci vidijo kot sugestiven medij za preslikavo časa, kot beležnico človekovih sanj, izkušenj, dilem in iskanj. Tako je o čipki v času, ki ga živimo, zapisala kustosinja Loškega muzeja Barbara Sterle Vurnik, avtorica razstave *Vmesni prostor.* Dela sodobnih umetnikov, povezanih s čipko, je razstavila v Galeriji na gradu v Škofji Loki, 2016.[40] Med ustvarjalci naj omenim le Manco Ahlin ter Ivo in Urha Sobočan iz Žirov.

Manca Ahlin iz Žirov sedaj živi in dela v New Yorku. Po izobrazbi je arhitektka in s tehniko klekljanja aktivno oblikuje prostor. Njena čipka ni le okrasni, temveč sestavni del bivalnega prostora. Omembe je vredna pregradna stena iz čipk v restavracije Stix v New Yorku. Med njene avtorske projekte spada tudi interier kavarne Srčkovka v Idriji. Za razstavo Vmesni prostor je sklekljala velikansko črno srce iz bombažne vrvi – kot simbol hrepenenja po domovini, simbol vezi in korenin; hkrati je to umetniško delo tudi odsev njenega pogleda in skrbi za trenutno družbeno situacijo v Sloveniji, ki mladim ni naklonjena.[41]

Na razstavi se je predstavil tudi oblikovalec **Urh Sobočan**. V svojih delih združuje sodobno digitalno ilustracijo in tradicionalno čipko, ki jo je po njegovih predlogah naklekljala njegova pokojna babica **Iva Sobočan** iz Žirov. V delih prepoznamo težnjo po stiku z domovino, saj Urh živi in dela v Luxemburgu. Razstavljene čipke ne pripovedujejo le zgodbe o njihovi družini, temveč so tudi družbeno angažirane, saj v njih prepoznamo teme slovenske polpretekle zgodovine.[42]

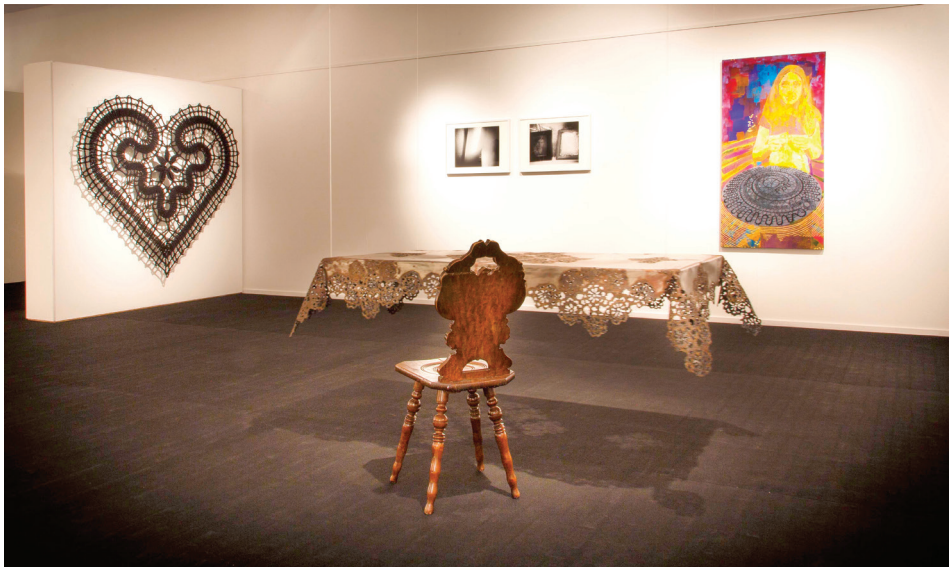
Družbene spremembe, iskanje lastne/narodne identitete in skrb za ohranjanje kulturne dediščine na eni strani ter iskanje novih izraznih možnosti v sodobni umetnosti je pripomoglo k ohranitvi klekljane čipke na Slovenskem in zanimanje zanjo narašča. Po podatkih Afrodite Hebar Kljun se je decembra 2016 organizirano klekljalo v 123 klekljarskih društvih, sekcijah ali skupinah, v kar 92 krajih po vsej Sloveniji. Slovenske klekljarice se aktivno vključujejo v mednarodno organizacijo za klekljano in šivano čipko OIDFA, ta ustanova pa jim je zaupala organizacijo **svetovnega čipkarskega kongresa junija 2016 v Ljubljani.**

39 Šifrer Bulovec, Mira in Vida Kejžar, avtorska čipka, str. 72–73, 90–91.

40 Sterle Vurnik, Vmesni prostor: refleksija čipke v sodobnih umetniških delih, str. 9–17.

41 Sterle Vurnik, Predstavitev razstavljenih del – Manca Ahlin, str. 32–33.

42 Sterle Vurnik, Predstavitev razstavljenih del – Urh Sobočan, str. 56–57.

Razstava *Vmesni prostor* v Galeriji na Gradu, junij 2016. Srce iz bombažne vrvi je delo Mance Ahlin. *(foto: Aleksander Jesenovec; hrani Loški muzej Škofja Loka)*

VIRI IN LITERATURA:

Ferle, Mojca: Izdelki so čisti, brez napak in lepo izdelani. O čipkarski šoli na Trati in klekljanju v Gorenji vasi. V: *Loški razgledi* 57, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2010, str. 81–96.

Ferle, Mojca: Klekljana čipka, enim drobiž, drugim prestiž. V: *Čipka, enim drobiž, drugim prestiž*, Ljubljana : Mestni muzej, 2016, 144 str.

Ferle, Mojca: Ljubljana in razvoj klekljane čipke na Slovenskem. V: *Idrijska čipka, z nitjo pisana zgodovina*, Idrija : Mestni muzej, 2012, 239 str.

Gnezda, Mirjam: O zgodovini idrijske čipke. V: *Idrijska čipka in njeno mesto med evropskimi čipkami*, Idrija : Občina, 2006, 79 str.

Hodnik, Mira: Zgodovina čipkarske šole v Idriji. V: *Idrijska čipka, z nitjo pisana zgodovina*, Idrija : Mestni muzej, 2012, 239 str.

Jerin, Anja; Židov, Nena: *Register žive kulturne dediščine Slovenije : (2008–2015)*. Ljubljana : Slovenski etnografski muzej, 2015, 62 str.

Jugoslovanske čipke. [Prodajni katalog]. Ljubljana : Državni osrednji zavod za ženski domači obrt [193?].

Kejžar, Mira: *Klekljanje*. Ljubljana : Delavska enotnost, 1988, [30] str., 29 pril.

Koder Grajzar, Tina: Tehnološki in oblikovni razvoj idrijske čipke. V: *Idrijska čipka, z nitjo pisana zgodovina*, Idrija: Mestni muzej, 2012, 239 str.

Leskovšek, Janko: *Stalež srednjih in strokovnih šol v Sloveniji*. Ljubljana : Profesorsko društvo, 1928, 32 str.

Makarovič, Marija: *Klekljane čipke : [vodnik po razstavi]*. Ljubljana : Slovenski etnografski muzej; Idrija : Mestni muzej, 1970, 30 str.

Mal, Josip: *Stara Ljubljana in njeni ljudje*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1957, 226 str.

Naglič, Miha: *Snovanja* 97, 29. 11. 2016. Kranj : Gorenjski glas, 1967 str. 14–15.

Napredek naših ženskih domačih obrtov. V: *Ilustrirani Slovenec* 6, št. 13, 30. 3. 1930, Ljubljana : Fran Kulovec, 1924–1932, str. 100–101.

Ob zaključku jugoslovanske razstave v Kodanju. V: *Slovenec* LVIII, št. 76, 2. 4. 1930, Ljubljana : Ljudska tiskarna, 1873–1945, str. 3.

Pokrajac Iskra, Ana: Prepletanje niti, umetnosti in obrti. V: *Čipka, enim drobiž, drugim prestiž*, Ljubljana : Mestni muzej, 2016, 144 str.

Primožič, Tadeja: *Tehnike, elementi, motivika in aplikacije klekljanih čipk na Slovenskem v 20. stoletju : diplomska naloga*. Žiri : [T. Primožič], 1997, 163 f.

Primožič, Tadeja: Življenje s klekljano čipko. V: *Loški razgledi* 47, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2000, str. 153–168.

R(ačič), B(ožo): *Na razstavi naših ročnih del v Haagu*. V: *Jutro*, leto 10, št. 278, 27. 11. 1929, str. 3.

Račič, Božo: Državni osrednji zavod za ženski domači obrt v Ljubljani. V: *Spominska knjiga : 1888–1938 /* ob 50-letnici izdala Državna tehniška srednja šola v Ljubljani, v Ljubljani : Državna tehniška srednja šola, 1938, 275 str.

Račič, Božo: Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na loško območje. V: *Loški razgledi* 15, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1968, str. 123–139.

Rogelj Škafar, Bojana: *Upodobljene sledi narodne identitete : zbirka risanih zapisov učencev Otona Grebenca v Slovenskem etnografskem muzeju*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011, 173 str., (zbirka Ethnologica. Dissertationes 9.

Slovensko čipkarstvo : ob desetletnici Državnega osrednjega zavoda za ženski domači obrt v Ljubljani. V: *Ilustrirani Slovenec* V, št. 131, 23. 9. 6. 1929, Ljubljana : Fran Kulovec, 1924–1932, str. 180–181.

Slovenske ročno klekljane čipke. Katalog. Ljubljana : Dom Export [1952].

Sterle Vurnik, Barbara: Vmesni prostor : refleksija čipke v sodobnih umetniških delih. V: *Vmesni prostor*, Škofja Loka : Loški muzej, 2016, str. 9–17.

Sterle Vurnik, Barbara: Predstavitev razstavljenih del – Manca Ahlin. V: *Vmesni prostor*, Škofja Loka : Loški muzej Škofja Loka, 2016, str. 32–33.

Sterle Vurnik, Barbara: Predstavitev razstavljenih del – Urh Sobočan. V: *Vmesni prostor*, Škofja Loka : Loški muzej Škofja Loka, 2016, str. 56–57.

Šifrer Bulovec, Mojca: Mira in Vida Kejžar, avtorska čipka. V: *Vmesni prostor*, Škofja Loka : Loški muzej Škofja Loka, 2016, str. 72–73, 90–91.

Verbič, Marija: O začetkih slovenskega čipkarstva s posebnim ozirom na Idrijo. V: *Kronika* XVII, št. 3, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Sekcija za krajevno zgodovino, 1969, str. 157–160.

Zupanc, Ciril: *Iz gorenjske je prenesla znanje klekljanja na Koroško*. V: *Loški razgledi* 58, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2011, str. 272–276.

Žmuc, Irena: Ko je obleka (še)naredila človeka. V: *Čipka, enim drobiž, drugim prestiž*, Ljubljana : Mestni muzej, 2016, 144 str.

Summary

"Slovenian bobbin lace"
A traditional craft that is also part of the Škofja Loka tradition

"Slovenian bobbin lace" has almost a century of tradition in Slovenia. It developed here when Slovenia was part of the Kingdom of Yugoslavia. The Slovenian Provincial Government in 1919 established the Central Institute for Women's Handicrafts in Ljubljana (after 1929 the National Central Bureau of Women's Handicrafts, DOZ). The Institute worked in three areas: education, production and sale of lace and certain other women's handiwork. The director of the Institute, ***Bozo Račič*** *(1923-1946), strove to create very recognizable »Slovenian lace" or "lace with a national character." New patterns therefore contained ethnic motifs and ornaments. In doing so, he collaborated with Slovenian artists: Saso Šantlom, Gaspari, Domicijanom Serajnikom and others. "Slovenian lace" received numerous awards and recognitions at international exhibitions. Most lace for DOZ was made in Žiri, Železniki, the Poljane and Selca valleys, Polhov Gradec and Horjul.*

After the Second World War, Račič's pre-war efforts to design and create national - Slovenian bobbin lace were continued. Trade in lace and other art craft products was taken over in 1946 by the National Sales Institute for Cottage and Art Crafts in Ljubljana (later the Trading Company for Cottage and Art Crafts - DOM Ljubljana). The School of Arts and Crafts in Ljubljana took care of professional training and the development of Slovenian bobbin lace during the years 1946-1963.

On a Slovenian scale, ***Mira Kejžar*** *(1926-2002) from Škofja Loka stood out among the twenty graduates in lace at the School of Arts and Crafts, because she created more than a thousand patterns for DOM. At the end of the 1980s, as the only pattern maker in Slovenia, she published the first guide to bobbin lace. Her vision that we should maintain and develop lacework "as a valuable ingredient and permanent cultural creation of the present and future generations", is pursued by her daughter,* ***Vida Kejžar****, who draws original patterns and creates a modern interpretation of lace. Today, bobbin lace often surpasses its decorative status and extends deep into the world of art. Among Škofja Loka creators, I will mention only* ***Manca Ahlin*** *and* ***Urh Sobočan****, who otherwise live and work abroad. Social changes, the search for our own/national identity and concern for the preservation of the cultural heritage, on the one hand, and the search for new possibilities of expression in contemporary art, on the other, have contributed to the preservation of bobbin lace in Slovenia.*

The unit »Slovenian Bobbin Lace" is entered in the Register as living cultural heritage of Slovenia. Together with the unit "Making Idrija Bobbin Lace ", under the heading of ***bobbin lace*** *in 2016 it was declared to be a* ***living masterpiece of national importance****.*

Mojca Ferle

Spogledovanje slovenske klekljarske dediščine s svetom

Izvleček

Povod za pisanje prispevka je bil 17. svetovni čipkarski kongres, ki ga je od 24. do 26. junija 2016 gostila Ljubljana. Obiskalo ga je nekaj manj kot 500 registriranih udeležencev in okoli 1800 dnevnih obiskovalcev. K uspešni predstavitvi slovenske klekljarske dediščine na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani so v veliki meri prispevali tudi udeleženci s širšega škofjeloškega območja. Pohvalne so bile tudi njihove predstavitve in sprejem tujih obiskovalcev v domačih čipkarskih krajih.

Ključne besede: *svetovni čipkarski kongres, OIDFA, čipkarske prireditve, kulturna dediščina.*

Abstract

Presenting the Slovenian lacemaking heritage to the world

This paper has been written because the 17th World Lace Congress, which was held from 24 to 26 June 2016, was hosted by Ljubljana. It was attended by almost 500 registered participants and 1,800 daily visitors. The successful presentation of the Slovenian heritage of lacemaking at the Ljubljana Exhibition was to a great extent enabled by participants from the wider area of Škofja Loka. Praise was also expressed for their presentations and reception of foreign visitors in local lace locations.

Key words: *World Lace Congress, OIDFA, lacemaking presentations, cultural heritage*

17. svetovni čipkarski kongres OIDFA, Slovenija 2016

Ob strokovnem vrednotenju in priznavanju klekljanja v Sloveniji, ki smo ga dosegli z vpisom v nacionalni register, razglasitvijo za živo mojstrovino državnega pomena in soglasjem, da pripravimo skupno nominacijo za vpis na UNESCO-v

reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, je po več kot štiriletnih pripravah Slovenijo doletela še ena čast. Leta 2016 je Ljubljana, in z njo Slovenija, gostila 17. svetovni čipkarski kongres mednarodne organizacije OIDFA. Slovenija je za nekaj dni postala meka in svetovna čipkarska prestolnica. V to živahno vrvenje so bili kot bele niti v čipko vtkani in povezani nosilci žive dediščine, klekljarice ter številni posamezniki, klekljarska društva in čipkarske šole s širšega loškega območja: Škofje Loke, Poljanske in Selške doline, Gorenje vasi, Žirov in Železnikov.

Mednarodna organizacija za klekljano in šivano čipko (OIDFA)

Mednarodna organizacija za klekljano in šivano čipko (v nadaljevanju: OIDFA) je bila ustanovljena 1982. Leta 2016 je bilo v njej včlanjenih 2125 strokovnjakov in ljubiteljev čipk (www.oidfa.com) iz 35 držav sveta, med njimi tudi 73 članov iz Slovenije. Štirikrat letno izdaja bilten s članki o zgodovini čipkarstva v posameznih državah, z informacijami o muzejih, razstavah, prinaša vzorce čipk ipd. Najpomembnejši dogodek organizacije je bienalni svetovni čipkarski kongres.

Iz knjige vzorcev: *Jesensko drevo*, avtor vzorca Erazem Stanonik, 12 let, ČŠ Žiri, čipko sklekljala Marica Albreht. *(foto: Maja Ferle)*

Slovenija je kandidaturo dobila na kongresu leta 2012 v Caenu v Franciji. Kongres je namenjen srečanju članov, izmenjavi mnenj in izkušenj, pridobivanju novih znanj in znanstev. Zato je velik organizacijski zalogaj, saj pod njegovim okriljem potekajo delavnice in predavanja, razstave z nacionalnimi predstavitvami članic, razstavne in prodajne stojnice, generalna konferenca, predstavitev natečajnih izdelkov na predhodno razpisano temo ipd.

Organizacijski odbor za pripravo kongresa je sestavljalo 9 ustanovnih članov in tri pridružene članice: Afrodita Hebar Kljun, Ljubljana, predsednica; Metka Fortuna, podpredsednica, Bojan Sever, blagajnik, Karmen Makuc, tajnica, vsi iz Idrije, Ivana Leskovec, Cerkno, Tatjana Trontelj, Polhov Gradec, Irena Benedičič, Železniki, Mili Primožič iz Žirov in Mojca Ferle iz Škofje Loke ter tri pridružene članice: Simona Strgulc Krajšek, Barbara Videnšek, Tatjana Mizori Zupan, vse iz Ljubljane. Odbor je pripravil bogat kongresni in obkongresni program.

Kongres je obiskalo nekaj manj kot 500 registriranih udeležencev in 1800 dnevnih obiskovalcev. Registrirani udeleženci so v kongresni torbi prejeli dve publikaciji: zbornik s povzetki strokovnih predavanj v angleškem, francoskem in slovenskem jeziku[1] ter knjigo vzorcev, v kateri smo z vzorci klekljanih in dveh mreženih čipk predstavili čipkarsko ustvarjalnost Slovenije. Med 40 objavljenimi vzorčnimi predlogami jih je 21 narisalo 12 risarjev z loškega območja (7 iz obeh čipkarskih šol), vzorčne čipke je klekljalo13 klekljaric, od tega je 6 avtorskih čipk (kar pomeni, da jih je narisala in izdelala ista oseba).[2]

Delavnice Irene Benedičič se je udeležilo trinajst udeleženk iz Avstralije, Velike Britanije, ZDA, Kanade, Južnoafriške republike, Danske in Japonske. *(foto: Irena Benedičič)*

1 Leskovec, *Proceedings of the 17th World Lace Congress of OIDFA.*

2 Ferle, *Pattern book of the 17th World Lace Congress of OIDFA.*

Delavnice

V tednu pred kongresom, od 20. do 23. 6., so v Cerknem, Idriji, Ljubljani, Železnikih oziroma v Sorici in Žireh potekale strokovne delavnice, na katerih so tuje registrirane udeleženke kongresa spoznavale bogato in raznoliko čipkarsko dediščino Slovenije (ena delavnica je predstavila šivano paško čipko s Hrvaške). Na dvajseturnih delavnicah so se spoprijele z izdelavo in učenjem slovenskih klekljarskih tehnik, elementov in motivov: spoznavale so idrijsko čipko, izdelano v ozkem in širokem risu, cvetlični motiv in se preizkusile v risanju vzorcev.

V Žireh sta potekali dve delavnici. Na prvi, z naslovom Jabolko in jabolčni cvet, je bil poudarek na klekljanju širokega risa in izdelavi značilne žirovske cvetke. Vodila jo je Marica Albreht, energična upokojena strokovna učiteljica klekljanja na Čipkarski šoli (v nadaljevanju: ČŠ) Žiri in tedanja predsednica klekljarskega društva Cvetke. Drugo delavnico Satovje, prostor kjer domuje klekljana čebela, je vodila Branka Grošelj, učiteljica klekljanja na ČŠ Žiri. Tudi tu so udeleženke spoznale značilne klekljarske tehnike, ki se klekljajo na Žirovskem.

Irena Benedičič, učiteljica klekljanja na ČŠ Železniki, je vodila delavnico Jagodovo perje, za katero je priredila star vzorec iz Železnikov.[3]

Cvetke so si svoj prostor izbrale pod Prešernovim spomenikom. Pridružila se jim je tudi ddr. Marija Stanonik. *(foto: Maja Usenik)*

Čipka na ulici

Začetek kongresa je v četrtek, 23. junija, naznanil velik čipkarski dogodek Čipka na ulici, za katerega je bilo veliko zanimanje. Ko so prijave presegle 1000 domačih in tujih prijavljenih, so glavnim organizatorkam skoraj klecnila kolena, saj je bilo treba zagotoviti 150 kompletov miz in klopi v najožjem središču Ljubljane od Prešernovega trga čez Tromostovje, na Stritarjevi ulici in Mestnem trgu. V odlični zaključni organizaciji Simone Strgulc Krajšek, s pomočjo tabornikov in gasilcev, je mega čipkarski dogodek uspel. Čipkarji vseh generacij, z raznih delov sveta in iz slovenskih krajev, so

3 Congress 2016 – Courses, str. 22–29; Benedičič, Primožič, Klekljam ...str. 1.

na različno oblikovanih blazinah izdelovali tako klekljane kot šivane čipke. Nepregledna množica je bila prava paša za oči, doslej najbolj množično izdelovanje čipk na svetu bi bilo vredno vpisa v Guinessovo knjigo rekordov.

To je bil odličen uvod v kongres in čipkarskim sladokuscem je zagotovo vtisnjen v nepozaben spomin. Klekljanja na ulici so se udeležili tudi člani vseh »loških« klekljarskih društev in učenci čipkarskih šol. Nekateri so kljub soparni vročini četrtkovega popoldneva vztrajali do poznih ur.[4]

Ko so čipkarice počasi zapuščale večerno klekljarsko prizorišče, je v ljubljanski mestni hiši potekala generalna konferenca OIDFE. V vodstvene organe so bile izvoljene tri predstavnice iz Slovenije: članica izvršnega odbora je postala Afrodita Hebar Kljun, namestnica članice izvršnega odbora Simona Strgulc Krajšek in članica upravnega odbora Mojca Ferle.

Predavanja

Na osrednjem kongresnem prostoru, Gospodarskem razstavišču v Ljubljani, so od 24. do 26. 6. potekala strokovna predavanja, razdeljena v več vsebinskih sklopov. V prvem sklopu *Zgodovina čipkarstva na Slovenskem* sta se dogajanja na Loškem dotaknili dve predavateljici. Dr. Tadeja Primožič je predstavila tehnike, elemente, motive in aplikacije v klekljani čipki na Slovenskem, v svojem drugem predavanju pa je orisala nastanek in razvoj družinskega podjetja A. Primožič.[5] Mojca Šifrer Bulovec, kustosinja v Loškem muzeju Škofja Loka, je podrobneje predstavila klekljanje na Loškem.[6]

V sklopu *Sodobno čipkarstvo* je predavala Žirovka Manca Ahlin, mag. arhitekture. Zanjo čipka ni le eleganten modni dodatek ali nežni dekorativni element bivalnega prostora. S pomočjo računalniškega oblikovanja

Mojca Šifer Bulovec na svetovnem čipkarskem kongresu predstavlja klekljano čipko na Loškem. *(foto: Maja Usenik)*

4 Congress Ljubljana 2016, str. 17; Rokavec, Čipko so pripeljali na mestne ulice, str. 11.

5 Primožič, Techniques, elements, motifs and aplications of bobbin lacemaking in Slovenia, str. 9–15; ista, The A. Primožič Company and bobbin lace, str. 50–55.

6 Šifrer Bulovec, Bobbin lace – the Loka »point«, str. 16–22.

in sodobnih tekstilnih materialov daje čipki novo razsežnost, saj jo razume kot uporabni predmet in element sodobnega oblikovanja notranjega in zunanjega prostora. Z inovativnim pristopom dosega uspehe zlasti v tujini.[7]

V tretjem sklopu *Čipkarske šole se predstavijo* je Marijan Žakelj, ravnatelj OŠ Žiri, predstavil 110-letno kontinuirano delovanje ČŠ Žiri in njene projekte, dosežke in nagrade, ki jih je šola uresničila in dosegla v zadnjem času.[8] Zanimivo »veččutno« predstavitev več kot stoletne zgodovine klekljanja in čipkarske šole v Železnikih je predstavila Katarina Primožič, prof. slovenščine in bibliotekarka na OŠ Železniki.[9]

Naslednji sklop predavanj *Čipkarske prireditve v Sloveniji* je odprla Katja Mohorič - Bonča, kustosinja Muzeja Železniki. Predstavila je Čipkarske dneve v Železnikih, ki z najdaljšo neprekinjeno tradicijo potekajo že od leta 1963. Razstave, sprevod, tekmovanje v klekljanju, športne in zabavne prireditve vsako poletje v Železnike privabijo številne strokovnjake in ljubitelje klekljane čipke.[10] Slovenske klekljarske dneve v Žireh, letos so bili že deseti po vrsti, je predstavila Mojca Albreht, članica Cvetk. V desetih letih so kar nekajkrat presenetile z izvirnimi razstavami čipk (Evropa v čipki, Drevesa).[11]

Razstavne stojnice in razstave

Tudi na sejmiščnem delu smo med številnimi stojnicami lahko srečali predstavitvene stojnice iz dveh čipkarskih središč. Postavljeni sta bili na vidnem mestu in na obeh so bili z obiskom ter odzivom obiskovalcev zelo zadovoljni. Železnikarji so se predstavili z najlepšimi *Klekljanimi mojstrovinami iz Železnikov*, Žirovci pa s predstavitvijo projekta *Živeti čipko*.

V galerijskem prostoru razstavišča je rezultate raziskovalne naloge *Od starih tehnik do novih vzorcev* predstavila Jana Rihtaršič iz Železnikov. Bila je prejemnica prve štipendije OIDFA za mlade čipkarske ustvarjalce. Raziskovala je stare klekljarske tehnike in vzorce iz domačega kraja ter na njihovi podlagi oblikovala nove vzorce za čipke. Povzetek naloge je objavila tudi v OIDFA biltenu 4/2015.[12]

Tu je bila tudi razstava natečajnih izdelkov na temo *Mladost*. Celoten razpis in organizacijo natečaja ter pripravo razstave je vodila Irena Benedičič iz Železnikov. Na natečaj je prišlo več kot 70 izdelkov z vsega sveta. Neodvisna komisija je ocenjevala skladnost čipke z razpisano temo, originalnost in mojstrstvo v izdelavi. Prva in tretja nagrada sta šli v tuje roke (Katherine Brandle, Velika Britanija; Bronislava Bacílková, Republika Češka), odlično drugo mesto pa je s

7 Ahlin, Lace in a space, str. 56–59.
8 Žakelj, The Žiri Lace School, str. 86–90.
9 Primožič, Železniki Lace School, str. 91–97.
10 Mohorič Bonča, Lace Days in Železniki, str. 99–105.
11 Tomažič, Slovene Days of Bobbin Lacemaking in Žiri, str. 113–117.
12 Rihtaršič, Lace Collection in the Železniki Museum, str. 4–7.

svojo avtorsko čipko osvojila Rozina Kum iz Straže pri Novem mestu. V kategoriji mladi čipkarji že nekaj let prve nagrade osvajajo učenci slovenskih čipkarskih šol (leta 2012 Tina Mesec, ČŠ Železniki, za čipko Zmajski most, leta 2014 učenki Klara Laknar in Hana Vrhovnik, ČŠ Žiri, za čipko na temo Vinska etiketa). Letos je prvo mesto zasedla Sara Pregelj iz Vipave, oddelek ČŠ Idrija, za čipko Gugalnica.[13]

Izleti – predstavitev čipkarstva na Škofjeloškem

Istočasno z dogajanjem v Ljubljani so bili za udeležence kongresa organizirani tudi dnevni in poldnevni izleti v čipkarska središča (Cerkno, Gorenja vas, Idrija, Polhov Gradec, Škofja Loka, Železniki, Žiri). Za spoznavanje čipkarske dediščine s širšega škofjeloškega območja sta bila pripravljena dva izleta. Prvi je vključeval oglede čipkarskih razstav v Žireh in Gorenji vasi, drugi je bil namenjen ogledu čipkarskih razstav v Železnikih in Škofji Loki. Celoten program je bil vključen tudi v pokongresno turo Čipkasti in naravni biseri Slovenije. Prvi in drugi dan petdnevnega izleta je bil namenjen obisku Idrije, Žirov, Gorenje vasi, Škofje Loke in Železnikov.

Na svetovni čipkarski kongres so se na Loškem pripravljali kar nekaj časa, zato so se tujim obiskovalcem pokazali v najboljši luči. Napoved celotnega programa so strnili v dvojezični zloženki, z lepim zaključnim posvetilom loški vsestranski čipkarski ustvarjalki Miri Kejžar (1916–2002); leta 2016 je minilo 90 let od njenega rojstva.

Žiri

V Žireh so se članice klekljarskega društva Cvetke predstavile z več razstavami na več razstaviščih. Poleg stalne razstave *Evropa v čipki* je bila na ogled tudi razstava *S čipko skozi življenje*, ki so jo pripravile za letošnje 10. Slovenske klekljarske dneve. Velike pozornosti so bile deležne čipke, ki so prispele na natečaj *Prepusti se domišljiji*. Vzorec za natečaj je narisala Vida Kejžar, klekljarice pa so, z lastnim izborom klekljarskih tehnik, izdelale vsaka svojo fantazijsko ptico. Razstavo z duhovno vsebino je zasnovala skupina Cvetk v sodelovanju z učenkami ČŠ Žiri. V Kapeli »Male Cvetke« v župnišču cerkve v Žireh so pripravile razstavo klekljanih izdelkov *S čipko skozi cerkveno leto*. Posamezne dele cerkvenega leta, od adventa do binkošti, so upodobile s klekljanimi simboli, značilnimi za posamezni del cerkvenega leta. Devet čipk za devetdnevnico ob svetem letu božjega usmiljenja so klekljale učenke ČŠ Žiri. Čas med letom je bil predstavljen z bogoslužnim tekstilom. Bogati mašni plašči in štole, okrašeni z belo ali zlato klekljano čipko, so kapeli dodali še posebej svečan in razkošen videz.

V avli kinodvorane je radovednost obiskovalcev zbujal *Pogled skozi čipkasto okno.* V zanimivo instalacijo (iz vrvi sklekljana pregrada in čevljarska kopita s

13 Congress 2016 – Prize winners, str. 8–9.

Iz natečaja Prepusti se domišljiji: avtorica vzorca Vida Kejžar, *Rajsko ptico* naklekljala Mara Ferle; zasebna last. *(foto: Maja Ferle)*

panoramskim pogledom na Žiri v ozadju) je Manca Ahlin povezala domači kraj in tradicionalni obrti, ki sta do nedavna dajali kruh večini Žirovcev.

V stari šoli, kulturnem središču Žirov, kjer domuje tudi muzej, je bilo poleg stalne razstave *Klekljanje v Žireh* še več miniaturnih postavitev. ČŠ Žiri je predstavila delček že omenjenega projekta *Živeti čipko – Living lace,* ki so ga predstavili ob svoji 110-letnici. Projekt so zasnovali na medgeneracijskem sodelovanju in čipki kot spremljevalki vsakdanjega življenja Žirovcev.

Čipkaste mojstrovine **Ive Sobočan** (1930–2015) smo lahko občudovali na več razstavah, tudi v Škofji Loki in Ljubljani. V žirovski Stari šoli smo poleg čipk lahko videli priznanja za njeno mojstrstvo ter »pouštar« z zadnjo čipko, kjer so Ivini kleklji obstali in utihnili. Ivina čipka je bila izbrana tudi za priložnostno znamko, ki jo je Pošta Slovenije izdala ob svetovnem čipkarskem kongresu.[14]

Za piko na i sta domačina Franc Temelj in Stane Kosmač pod strop sobe v prvem nadstropju muzeja obesila prosojno čipkasto instalacijo žirovskih čipk, *Poklon žirovskim klekljaricam in klekljarjem*.[15]

V galeriji Hiša klekljanih čipk A. Primožič 1888 so posebej za kongres pripravili priložnostno razstavo *Čipka včeraj in danes.* Po stenah so bili razpeti ogromni stari vzorci na modrem papirju za čipke, ki so se morale klekljati na velikih »pouštrih« in z izredno debelim sukancem.

14 https://www.posta.si/zasebno/znamke-in-filatelija/galerija/postna-znamka/72765/17-svetovni-cipkarski-kongres

15 M. M. Klekljarska nit časa, str. 20.

Gorenja vas - Poljane

Klekljarsko društvo Deteljica Gorenja vas je pripravilo razstavo *Čipka nekdaj in danes*. Predstavljene so bile čipke, ki so jih po vzorcih Mire in Vide Kejžar sklekljale članice društva, posebej pa so se s svojimi čipkami predstavili domačinka **Erika Štrus** in učenci klekljarskih krožkov na OŠ Ivana Tavčarja Gorenja vas in OŠ Poljane. Deteljice so izdale tudi priložnostno dvojezično zloženko.

Železniki

Uvodni dogodek v obkongresne čipkarske prireditve je bilo 24 ur klekljanja in domačih obrti v Kulturnem domu Železniki. Na večjem punklju je bil napet vzorec avtorice Vide Kejžar, s klekljanjem pa so se spoprijele najprej domače izkušene klekljarice in se menjavale vsake pol ure, tudi ponoči. H klekljanju so povabile še klekljarice iz okoliških krajev in s Hrvaške, priložnost so dobili tudi učenci domače čipkarske šole. Dogodek v organizaciji Turističnega društva Železniki je odlično uspel, popestrili so ga tudi s predstavitvijo domačih (tekstilnih) obrti.[16]

Čipkarska zbirka Muzeja Železniki, ki ji je dala svoj pečat nepozabna **Tonika Ramovš**, je v kongresnem letu doživela temeljito prenovo. Premišljen vsebinski koncept, v katerem so zaobjeli začetke klekljanja, izobraževanje, prodajo čipk, pribor za klekljanje, značilno izrazje in načine klekljanja v Selški dolini, je namenjen najširši muzejski publiki: predšolskim in šolskim skupinam, odraslim, ki klekljanja ne poznajo, in poznavalcem, ki se vedno znova vračajo na ogled mojstrsko izdelanih čipk po starih vzorcih.

V galeriji muzeja so se na razstavi *Generacije čipkaric* predstavile selške klekljarice, od najmlajših, ki prva znanja nabirajo v ČŠ Železniki, do najbolj izkušenih. Občudovali smo lahko tudi mojstrovine že pokojnih klekljaric. Na čipkarskih dnevih lahko že nekaj let zaporedoma občudujemo bogoslužni tekstil. Klekljano cerkveno dediščino so tokrat predstavili v cerkvi sv. Frančiška.[17] Navdušujejo zlasti starejši oltarni prti, za njihov brezhibni videz že vrsto let skrbi **Tončka Šuštar.**

Škofja Loka

Loški muzej Škofja Loka je pod krovnim naslovom *Vmesni prostor* predstavil interdisciplinarni projekt, v katerem so avtorice združile tradicijo klekljane čipke in njen odsev v sodobnih umetniških praksah.[18] Izhodišče projekta je bila stalna etnološka zbirka, s predstavitvijo zgodovine klekljanja na Loškem, avtorice Mojce Šifrer Bulovec, in logičnim nadaljevanjem iste avtorice z razstavo *Mira in Vida Kejžar, avtorska čipka*, v Galeriji Ivana Groharja; iz bogatega opusa so bile razstavljene avtorske čipke mame Mire in hčerke Vide Kejžar, ki sta glavni nosilki oblikovnega razvoja čipke na loškem in širšem slovenskem prostoru. Z izborom

16 Valh Pintar, Čipke v juniju privabile v Železnike veliko ljudi, str. 19.

17 Šubic, Klekljali bodo ves dan, str. 8; Valh Pintar, Prenovljena čipkarska zbirka, str. 18.

18 Sterle Vurnik (ur.), *Vmesni prostor*.

Mira in Vida Kejžar: Avtorska čipka v Galeriji Ivana Groharja. *(foto: Aleksander Jesenovec)*

avtorskih čipk in nekaterih uporabnih izdelkov Vida išče nove možnosti implementacije čipke v oblačilne in vsakdanje uporabne predmete.[19]

Barbara Sterle Vurnik je bila avtorica razstave *Vmesni prostor – Refleksija čipke v sodobnih umetniških vizualnih praksah*, v Galeriji na gradu. Skupinska razstava z zanimivim izborom 14 umetnikov in umetniške skupine, ki jim tradicionalno izdelana (klekljana) čipka ponuja ustvarjalni izziv in jo *»manifestirajo v večmedijskem vmesnem prostoru, na prepletu različnih tehnoloških praks; vse od klasične klekljane čipke, slik, risb, grafik, objektov, instalacij, videa in konceptualnih praks.«*[20] S podobnim konceptom je bila postavljena tudi razstava Maje Smrekar *Preživetveni komplet za antropocenega* v Galeriji Stolp na Loškem gradu. Multimedijska umetnica nas je spodbujala k razmisleku o brezbrižnem ravnanju z našim okoljem (planetom) in nam ponudila interaktivni komplet za preživetje.

V hodniku muzeja je bila postavljena *Vitrina meseca*, v sodelovanju z dr. Janezom Cerkvenikom iz Filatelističnega društva Lovro Košir jo je uredila Jana Fojkar. Razstavljene znamke, pisma in drugo drobno tiskano poštno gradivo so bili na temo klekljane čipke.

Priložnostna filatelistična razstava na temo čipke je bila postavljena tudi v avli pošte v Frankovem naselju.

19 Šifrer Bulovec, Mira in Vida Kejžar, str. 72–75.

20 Nabergoj, Uvod, str. 1.

Na razstavi v Sokolskem domu Jernej Jemc zavzeto predstavlja velik punkelj, imenovan Zamorc. *(foto: Maks Košenina)*

V Rokodelskem centru DUO na Mestnem trgu so bile na ogled *Drugačne čipke*: čipke v steklu, v nežni polsteni kopreni, umetniško rezljane v les in kot sopotnice drugih rokodelskih izdelkov.

Sokolski dom je gostil dve razstavi: v veliki vhodni dvorani se je predstavilo uspešno družinsko podjetje Čipke Mojca z razstavo *Skrivnosti čipke* in *30 let podjetja Čipke Mojca*, saj je kongresno leto sovpadlo z njihovim 30-letnim jubilejem. Za uvod v razstavo so pokazali sto parov klekljev, izdelanih iz sto različnih vrst lesa, ki rastejo v Sloveniji, na drugi strani sto tekstilnih materialov za čipke, zlasti sukancev različnih kakovosti in barvnih odtenkov. Njihov logo, srce z rožico iz kitic, pa stari vzorci in trgovci s čipkami, star klekljarski pribor in še bi lahko naštevali. A njihov letošnji zaščitni znak je bil ogromen punkelj, imenovan Zamorc, z velikim vzorcem različnih klekljarskih tehnik (tudi tega je narisala Vida Kejžar); velika atrakcija je bil tudi na kongresnem sejmiščnem prostoru. Čipko je klekljalo že več kot 330 klekljaric iz Slovenije in tujine, v njeno izdelavo je bilo vloženih že več kot 327 ur dela, izdelane pa je okoli tri četrtine čipke. Najmlajše klekljarice so bile stare šest let, najstarejši klekljar pa 93 let. V preddverju Sokolskega doma je bila razstava *Vrnitev,* projekt, v katerem sta družinsko tradicijo klekljanja s svojim znanjem nadgradila vnuk in babica, Urh Sobočan, v tujini izobražen oblikovalec, in že omenjena mojstrica Iva Sobočan. S sodobno ilustracijo in klekljano slovensko čipko sta ustvarila neponovljive čipke z zgodbo.

Ljubljana

Na kratko omenjam še obkongresne razstave v Ljubljani, kjer so bili udeleženi tudi posamezniki s Škofjeloškega. Razstavico v Narodnem muzeju Slovenije omenjam v tem kontekstu zgolj zaradi izjemnosti razstavnega eksponata – »Valvasorjeve čipke«.[21] Bila je razstavljena le kratek čas, saj občutljivost drobnega čipkastega fragmenta žal ne dopušča daljšega razstavljanja. Gre za najstarejši ohranjen originalni košček klekljane čipke iz 17. stoletja, najden v Sloveniji.

Na razstavi *ČIPKAste vezi* v Slovenskem etnografskem muzeju (SEM) smo lahko spoznali univerzalnost čipke in njeno večpomenskost. *»... S svojimi nitnimi prepleti in vzorci simbolizira nevidne vezi med različnimi časi, prostori in ljudmi ...«* je zapisala avtorica dr. Janja Žagar.[22] Na razstavi so kot strokovni sodelavci iz muzejev, klekljarskih društev, čipkarskih šol in posamezniki (bodisi kot izdelovalci in/ali zgolj darovalci čipk) sodelovali številni, mnogi med njimi so bili v članku že omenjeni. Ob koncu razstave so v SEM izdali tudi dvojezični katalog, ki izvrstno dopolnjuje razstavo. Škoda, da tujim obiskovalcem ni bil dosegljiv v času kongresa.[23]

Detajl z razstave *Čipka, enim drobiž, drugim prestiž*, v ozadju so na steni matrice dijakinj Šole za umetno obrt v Ljubljani. Večino čipk po starih vzorcih so za muzejsko zbirko naklekljale mojstrice iz Selške in Poljanske doline, ljubljanskega klekljarskega zaledja.
(vir: dokumentacija MGML; foto: Andrej Peunik)

21 Košček čipke iz družinske grobnice Valvasorjev na gradu Medija pri Izlakah je v 19. stoletju odkril zgodovinar Peter Radics. Žmuc, Ko je obleka (še) naredila človeka, str. 31, 33.

22 Žagar, *Čipkaste vezi*, str. 5.

23 Prav tam.

V MGML – Mestnem muzeju Ljubljana je v soavtorstvu Mojce Ferle, Irene Žmuc in Ane Pokrajac Iskra nastala razstava *Čipka, enim drobiž, drugim prestiž*. Prikazovala je socialno navskrižje med tistimi, ki so si čipke lahko privoščili kot statusni simbol in znamenje prestiža, in tistimi, ki so jih izdelovali. Med šolami je bila izpostavljena Šola za umetno obrt v Ljubljani, ki je leta 2016 praznovala 70-letnico delovanja, prikazano je bilo sodelovanje slovenskih umetnikov pri oblikovnem in motivnem razvoju slovenske čipke. Drugi del razstave je predstavil vlogo čipke v delih sodobnih umetnikov in oblikovalcev. Spremljajoča dvojezična monografija prinaša nova spoznanja tudi o klekljanju na Loškem.[24]

Nekaj misli za konec

Leta 2016 je bilo čipkam namenjeno veliko pozornosti. *Klekljanje slovenske čipke* je bilo vpisano v nacionalni register nesnovne kulturne dediščine, država je *klekljanje čipk* razglasila za živo mojstrovino državnega/nacionalnega pomena in začela s pripravami nominacije *Klekljanja čipk v Sloveniji* za vpis na UNESCO-v reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

Uspešno je bil zaključen tudi 17. svetovni čipkarski kongres. V imenu izvršnega odbora OIDFE je organizacijo in izvedbo pohvalila predsednica Kajsa Borg. Organizacijskemu odboru je bilo še večje priznanje številna udeležba registriranih udeležencev in dnevnih obiskovalcev iz tujine (obisk domačih je žal močno omejila cena dnevnih vstopnic, 20 evrov na osebo).

Kongresni program in predstavitve slovenske klekljarske dediščine so pomembno soustvarjali tudi nosilci dediščine z loškega območja. Ob finančni podpori občin in predvsem s prostovoljnim delom tistih, ki so jim čipke in dediščina pomembna sestavina vsakdanjega življenja, je bila izdana skupna programska zloženka. Klekljanje čipk jim je simbol lokalne in nacionalne identitete.

Tuji obiskovalci so bili navdušeni nad množico mladih klekljaric in tudi klekljarjev. Na loškem območju se letno izobražuje okoli 250 osnovnošolcev v čipkarskih šolah Železniki in Žiri. Nekaj deset jih veščine klekljanja pridobiva v sklopu interesnih dejavnosti v osnovnih šolah škofjeloške občine. Res razveseljivo število! Čipkarske šole skrbijo za usvajanje klekljarskih elementov in tehnik ter kakovostno izdelavo čipk.

V tehnološkem in motivnem razvoju ter oblikovanju novih vzorcev pa se čuti vrzel. Trenutno na tradiciji klekljane slovenske čipke gradi le ena risarka vzorcev, Vida Kejžar. S svojimi čipkami je prepoznavna tudi v mednarodnem prostoru. V zadnjem času vse več ustvarja klekljano avtorsko čipko. Na Selškem ji sledi ena, mogoče dve risarki, enako tudi na Žirovskem, več je posnemovalcev oziroma prerisovalcev. Čipkarske šole bi morale graditi na značilnih motivih slovenske klekljane čipke in spodbujati mlade k risanju in oblikovanju novih vzorcev in aplikacij tudi za uporabne predmete. Da mladi zmorejo in znajo, so dokazali z

24 Ferle (ur.), *Čipka. enim drobiž, drugim prestiž*.

vzorci, ki so jih prispevali za »kongresno« knjigo vzorcev, in dokazujejo z nagradami ter priznanji na mednarodnih natečajih.

Bogato znanje na mlajše, pa tudi med sabo, prenašajo klekljarice, ki so včlanjene v klekljarska društva, sekcije in skupine. Tudi Loka premore mojstrice klekljanja, ki pa so včlanjene v društva po dolinah. Podjetje Čipke Mojca s kakovostnim materialom zalaga celoten slovenski in čezmejni prostor.

Promocijsko gradivo je bilo letos natisnjeno tudi v angleškem jeziku, kar je pohvalno in naj postane navada. Na predstavitvenih zloženkah nosilcev klekljanja pa smo pogrešali zaščitni znak registra žive dediščine, do katerega imajo pravico vsi, ki so vanj vpisani. Kljub večkratnemu nagovarjanju in spodbujanju prav nihče ni izkoristil priložnosti, pa čeprav bi šlo zgolj za prestiž in druge kratkoročne koristi za enkrat ne bi bilo. Z znakom registra bi tujce nevsiljivo opozorili na svojo dodano vrednost in priznanje s strani države, saj so v tujini na oznake kulturne dediščine pozorni in krajem, kjer se pojavljajo, zagotavljajo tudi večji turistični obisk. Zamujena priložnost za turistično promocijo, ki bi bil lahko dolgoročni vložek za prihodnost!

Kljub temu lahko zapišemo, da se je škofjeloška čipkarska srenja, in z njo Slovenija, več kot dostojno predstavila svetu in take priložnosti, kot je bil svetovni čipkarski kongres, lep čas ne bo več imela.

VIRI IN LITERATURA:

Ahlin, Manca: Lace in a space. V: Leskovec I. et al. (ur.): *Proceedings of the 17th World Lace Congress of OIDFA*, Ljubljana : Ustanova OIDFA kongres Slovenija, 2016, 157 str.

Benedičič, Irena; Primožič, Katarina: *Klekljam in pri tem uživam!* 17. svetovni čipkarski kongres in Čipkarska šola Železniki, tipkopis za *Ratitovška obzorja,* 30. 6. 2016.

Bulletin OIDFA. Congress 2016 Edition. 17th World OIDFA Lace Congress and the General Assembly, Ljubljana – Slovenia – Belgija, 2016.

Congress 2016 – Courses. V: *Bulletin OIDFA*, 4, 2016, str. 22–29.

Congress 2016 – Prize winners. V: *Bulletin OIDFA,* 4, 2016, str. 8–9.

Congress Ljubljana 2016. V: *Bulletin OIDFA*, 4, 2016, str. 17.

Ferle, Mojca (ur.): *Čipka, enim drobiž, drugim prestiž*. Ljubljana : Mestni muzej, 2016, 144 str.

Ferle, Mojca: *Pattern book of the 17th World Lace Congress of OIDFA*. Ljubljana : Ustanova OIDFA kongres Slovenija, 2016, 42 str.

Hočevar, Ksenja: S čipko skozi cerkveno leto. V: *Družina*, 21. 6. 2016, Ljubljana : Družina, 2016. https://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/clanek/s-cipko-skozi-cerkveno-leto.

Leskovec, Ivana et al. (ur.): *Proceedings of the 17th World Lace Congress of OIDFA*. Ljubljana : Ustanova OIDFA kongres Slovenija, 2016, 157 str.

M. M.: Klekljarska nit časa. V: *Loški utrip*, julij 2016, Škofja Loka : Freising, 2002–, str. 20.

Mohorič Bonča, Katja: Lace Days in Železniki. V: Leskovec I. et al. (ur.): *Proceedings of the 17th World Lace Congress of OIDFA*, Ljubljana : Ustanova OIDFA kongres Slovenija, 2016, 157 str.

Nabergoj, Saša: Uvod. V: Sterle Vurnik B. (ur.): *Vmesni prostor*, Škofja Loka : Loški muzej, 2016, str. 1.

Primožič, Katarina: Železniki Lace School. V: Leskovec I. et al. (ur.): *Proceedings of the 17th World Lace Congress of OIDFA*. Ljubljana : Ustanova OIDFA kongres Slovenija, 2016, 157 str.

Primožič, Tadeja: Techniques, elements, motifs and aplications of bobbin lacemaking in Slovenia. V: Leskovec I. et al. (ur.): *Proceedings of the 17th World Lace Congress of OIDFA*, Ljubljana : Ustanova OIDFA kongres Slovenija, 2016, 157 str.

Primožič, Tadeja: The A. Primožič Company and bobbin lace. V: Leskovec I. et al. (ur.): *Proceedings of the 17th World Lace Congress of OIDFA*, Ljubljana : Ustanova OIDFA kongres Slovenija, 2016, 157 str.

Rihtaršič, Jana: Lace Collection in the Železniki Museum. V: *Bulletin OIDFA*, 4, 2015, str. 4–7.

Rokavec, Živa: Čipko so pripeljali na mestne ulice. V: *Dnevnik*, 24. 6. 2016, Ljubljana : Dnevnik, 2016, str. 11.

Sterle Vurnik, Barbara (ur.): *Vmesni prostor*. Škofja Loka : Loški muzej, 2016.

Šifrer Bulovec, Mojca: Bobbin lace – the Loka »point«. V: Leskovec I. et al. (ur.): *Proceedings of the 17th World Lace Congress of OIDFA*, Ljubljana : Ustanova OIDFA kongres Slovenija, 2016, 157 str.

Šifrer Bulovec, Mojca: Mira in Vida Kejžar : avtorska čipka. V: Sterle Vurnik B. (ur.), *Vmesni prostor*, Škofja Loka : Loški muzej, 2016, str. 72–75.

Šubic, Ana: Klekljali bodo ves dan. V: *Loški glas*, 31. 5. 2016, Kranj : Gorenjski glas, 2007–, str. 8.

Tomažič, Zlatka: Slovene Days of Bobbin Lacemaking in Žiri. V: Leskovec I. et al. (ur.): *Proceedings of the 17th World Lace Congress of OIDFA*, Ljubljana : Ustanova OIDFA kongres Slovenija, 2016, 157 str.

Valh Pintar, Renata: Čipke v juniju privabile v Železnike veliko ljudi. V: *Loški utrip*, julij 2016, Škofja Loka : Freising, 2002–, str. 19.

Valh Pintar, Renata: Prenovljena čipkarska zbirka. V: *Loški utrip*, julij 2016, Škofja Loka : Freising, 2002–, str. 18.

Žagar, Janja: *Čipkaste vezi*: razstava Slovenskega etnografskega muzeja, junij–december, Ljubljana : Slovenski etnografski muzej, 2016, 71 str.

Žakelj, Marijan: The Žiri Lace School. V: Leskovec I. et al. (ur.), *Proceedings of the 17th World Lace Congress of OIDFA*, Ljubljana : Ustanova OIDFA kongres Slovenija, 2016, 157 str.

Žmuc, Irena: Ko je obleka (še) naredila človeka. V: Ferle M. (ur.), *Čipka, enim prestiž, drugim drobiž*, Ljubljana : Mestni muzej, 2016, 144 str.

https://www.posta.si/zasebno/znamke-in-filatelija/galerija/postna-znamka/72765/17-svetovni-cipkarski-kongres

Summary

Presenting the Slovenian lacemaking heritage to the world

In 2016, Ljubljana, and with it Slovenia, hosted the 17th World Lace Congress of the International Organisation for Bobbin and Needle Lace, OIDFA. For a few days, Slovenia became the world capital of lace. In this lively bustle, bearers of the living heritage, lace makers and many individuals, lacemaking societies and lace-making schools in the wider Loka area were interwoven and connected like white threads in lace: Škofja Loka, Poljane and Selca valleys, Gorenje vas, Žiri and Železniki. Their contribution was not inconsiderable.

OIDFA was founded in 1982. In 2016, it numbered 2,125 affiliated experts and lovers of lace from 35 countries of the world, including 73 members from Slovenia. The most important event is the organization's biennial World Lace Congress. The organizing committee of the congress in Slovenia prepared a rich congress and accompanying program.

In the week before the congress, technical workshops were held for foreign registered congress participants to learn about the rich and diverse heritage lace of Slovenia. In Sorica, the participants were shown "strawberry feathers," old lace from Železniki, in Žiri they were tested in the production of typical Žiri flowers and lace motifs with honeycombs and bees.

At the main Congress venue in Ljubljana, the ethnologists Mojca Šifrer Bulovec and Tadeja Primožič lectured on the history of lace in Škofja Loka and Manca Ahlin on lace as an element of spatial design; the two lacework schools of Železniki and Žiriwere presented (Katarina Primožič and Marijan Žakelj) and lace days were held in Žiri and Železniki (Mojca Albrecht and Katja Mohorič Bonča). Slovenian bobbin lacemakers from Selca and Poljane valleys were presented in the exhibition stands and exhibitions.

Two excursions were organised to demonstrate the lace-making heritage of the broader area of Škofja Loka. Twenty-three events, exhibitions and installations were prepared for congress participants.

Many compliments were expressed, but even greater recognition of the successful presentation of the program of the organizers and collaborators was the number of registered participants (just under 500) and 1800 daily visitors from abroad.

Mateja Kavčič, France Štukl

Loški rotovž ob obnovi 2015

Izvleček

Loški rotovž je s svojo rdečo poslikano fasado ena najpomembnejših mestnih arhitektur. Središčno vlogo v mestu ima ne le zaradi arhitekturnih, temveč tudi zgodovinskih pomenov. V hiši se je odvilo mnogo zgodb, življenjskih in političnih. V večstoletnem obstoju je utrpela tudi veliko škode, a se je kljub temu ohranila do danes. Vzrok njene vzdržljivosti je v kakovostni konstrukciji in trajnih tehnikah, ki gradijo njeno arhitekturo, nekaj pa so pripomogle tudi zgodovinske okoliščine, ki dediščini niso vedno prizanesljive. V zadnji obnovi, ki se je odvijala v letih 2015–2016, se je močno poškodovani stavbi vrnilo nekaj njenih kvalitet, s katerimi danes gradi mestno središče in ponovno vedno bolj »pisano Loko«.

Ključne besede: *mestna uprava, arhitektura, rotovž, stavbni razvoj, konservatorstvo - restavratorstvo, fasada, freska.*

Zusammenfassung

Das Rathaus von Loka bei der Erneuerung 2015

Das Rathaus von Loka mit seiner rot gemalten Fassade ist eine der wichtigsten Architekturen in der Stadt. Es ist sowohl wegen seiner Architektur und als auch seiner Geschichte von großer Bedeutung. In dem Gebäude sind nämlich viele politische und auch Lebensgeschichten geschehen. Durch Jahrhunderte erlitt es auch große Schaden, aber es erhielt sich bis zu den heutigen Tagen. Der Grund für seine Haltbarkeit sind gute Konstruktion und haltbare Technik, auf denen seine Architektur basiert, einen Teil brachten aber auch historische Gegebenheiten, die der Erbe gegenüber nicht immer nachsichtig waren, bei. Bei der letzten Renovierung, die in den Jahren 2015–2016 geschah, wurde das stark geschädigte Gebäude mit einigen ihren Qualitäten wieder erneut. So baut es heute mit anderen Gebäuden zusammen die Innenstadt, die immer mehr als buntes Loka empfunden ist.

Schlüsselwörter: *die Stadtverwaltung, die Architektur, das Rathaus, die Bauentwicklung, die Bauerhaltung (Konservation, Restaurierung), die Fassade, die Freske (Freskogemälde).*

Rotovž – središče mesta

Mesto se od okoliških naselij vedno razlikuje po svoji središčnosti, pomembnosti in naprednosti. To mu omogočajo okoliščine, ki so bile v *Loških razgledih* že neštetokrat opisane in razložene in jih na tem mestu ne bi ponavljali. Zato v njem nastajajo arhitekture, katerih pomen je vezan na njihovo vlogo v mestu. V sestavku se posvečava orisu pomena in ohranitve ene najpomembnejših stavb v mestnem jedru, rotovžu, ki je bil nosilec mestne uprave in s tem središče mestnega dogajanja.

Odsev življenja mesta je berljiv tudi v mestni arhitekturi in prav to je tisti nevidni čar, ki ga zavedno ali nezavedno, poznavalci ali naključni obiskovalci vsrkavamo vase v svojem vsakdanu ali opazovanju. Središčno vlogo, vir dohodka in blagostanja mesta omogočajo obrti in trgovina, ki so se odvijali na osrednjem trgu – placu. Središče mesta vedno tvorijo najpomembnejše zgradbe: rotovž ali mestna hiša (danes Mestni trg 35), ki je sedež mestnega sodnika; na nasprotni strani trga je nadzor mestni oblasti, ljudska »skupščina«. To je mestni Komun (v primorskih mestih bolj znana kot »loggia«), pokrita lesena lopa med stavbami, ki je bila šele kasneje pozidana v stavbo. Tu se je ob volitvah mestnega sodnika zbirala in »firbcala« gmajna (občani), ko so na rotovžu od izbranih meščanov volili mestnega sodnika. V njej so shranjevali gasilno orodje (»komunalno opremo«) in od tod še danes gasilski emblem na fasadi (danes trgovina Mercator, Mestni trg 9). Rotovž je torej že od nekdaj izpostavljen opazovanju – »firbcanju gmajne«! In zato tudi kužno znamenje ne stoji slučajno tam, v središču trga je urban in vsebinski poudarek prostora. A s pomembnimi arhitekturami še nismo zaključili. Nad vsem, v gradu, bdi vrhovna oblast, spodaj ob enih od mestnih vrat pa utrjena kašča – skladišče pobranih davkov. Za dušni mir se skrbi v cerkvi, takoj za gradom najbolj opazni mestni dominanti. Tik ob njej sta vikariat – cerkvena uprava – ter prva šola.

Mesto so pred napadi od zunaj varovali obzidje in pet mestnih vrat, ki so mesto vsak večer varno zaprla. Med danes strnjenimi hišami so bile zato povezave med obema trgoma, eden njih je bil tudi na mestu komuna, kjer se na vzhodni strani še vedno lepo vidi opazovalni pomol, trije od njih so prehodni še danes: Pekel, Vahtnica in stara šola. Odsev pomembnih vsebin v izgradnji mesta je viden v kateremkoli srednjeveškem mestu ne le v Škofji Loki, tako strukturo lahko najdemo tako v Firencah kot Kopru, Ptuju ali Mariboru. Stavbe, v katerih domuje mestna upravna oblast, so zato vedno v središču, sredi glavnega trga in tudi arhitekturno izstopajo. Loški rotovž je svoj pomen izkazoval z rdečo poslikano fasado ter majhnim zvonikom sredi strehe.

Za zdravo pamet bi kazalo moliti še danes!

Rotovž je sedež mestne uprave. V njem je zasedal mestni sodnik, od 19. stoletja dalje župan. Od leta 1271 do 1800 se je zvrstilo okrog 123 mestnih sodnikov.[1] V 19. stoletju so dokončno razdelili sodno, upravno in samoupravno oblast ter voditeljem občin dali naziv župan. Župan je opravljal svoje občinske, samoupravne zadeve in izročene zadeve, za katere ga je pooblastila višja oblast (cesar). Domače področje je bilo: gospodarjenje z občinsko lastnino, skrb, da si bode človek varen »života« in svojine; danes bi temu rekli človekove pravice. Županova pristojnost so bile občinske ceste, skrb za okolje, trgovanje, zdravstvo, socialo, nadzor nad družino in delavci, skrb za moralo, domovinske in enostavnejše gradbene zadeve, šolstvo in drugo. Za državo je opravljal vojaške in davčne zadeve, tisk in druge, s postavami določene zadeve. Loka je kot mestna občina iz starih časov podedovala tudi pravico do svoje mestne policije. Sedež vseh teh opravil je bil na rotovžu, od tu so izhajala tudi navodila za občinske uslužbence. Na občini so bili poleg župana še tajnik, občinski svet, pozneje tudi občinska uprava. Občinski uslužbenci so bili: mestni pometač, prižigalec luči, stražnik, nadstražnik, gozdni paznik, občinski sluga, občasno so najemali delavce. Sluga je tudi bobnal na določenih mestih in zbranim bral razglase – od tod izvira fraza zbobnati ljudi. Vse službe in opravila so določili s statutom.

Razprava *Novi škofjeloški mestni red iz leta* 1747 dr. Jožeta Žontarja[2] zanimivo povzema stare prvine, glede delovanja pa je edinstvena primerjava z današnjimi časi. Spore pri potrjevanju mestnega sodnika, nesoglasja med sodnikom in mestnim svetom, pritožbe občine (»koroporacije meščanov«) na deželno glavarstvo, nesoglasja s freisinškim gospostvom in loškim glavarjem, pripombe na »familiarnost in nered v mestnih financah«, hujkaštva in upornost so zgodbe, ki jih je preteklost že neštetokrat premlela. Od tod tudi koristna navada: *»... Vsak dan zasedanja senata, naj ob četrtkih, ki so navedeni spodaj, gospod vikar opravi v cerkvi sv. Jakoba mašo za loški senat. To je na četrtek po Treh Kraljih, po četrti postni nedelji, po osmini praznika Svetega rešnjega telesa, in po prazniku sv. Mihaela. V nedeljo pred praznikom sv. Jurija so po izteku treh let volitve ali potrditev (electio vel confirmatio) mestnega sodnika. Zgodaj zjutraj je peta maša gospoda vikarja s klicanjem sv. Duha (Pridi Sv. Duh). Po volitvah sledi zahvalna pesem (Tebe Boga hvalimo). Za to opravilo dobi gospod vikar 2 libri ...«*.[3] Za zdravo pamet bi bilo koristno moliti še danes!

Na rotovžu so bili tudi varuhi »mere in vage«. Mesto Loka je bila freisinška posest, zato so imeli svojo mero in vago, neodvisno od dežele Kranjske. Ko so v 16. stoletju prišli nadzorniki deželnega kneza (cesarski) preverjat mere, so ugotovili, da v Loki nimajo kaj iskati, ker za to niso pristojni. Ugotovili so le, da sodnik

1 Blaznik, *Škofja Loka*, str. 314.

2 Žontar, Novi škofjeloški mestni red iz leta 1747, str. 128–136.

3 Štukl, *Loški rotovž*, 2016.

ni znal ne pisati in ne brati in ne govoriti nemško; torej se je na rotovžu govorilo po kranjsko.[4]

Na občini je bil v pritličju za današnjim lokalom tudi zapor. Danes bi rekli, tisti do streznitve. O delovanju zapora priča naslednji pripetljaj, zapisan v Občinskem arhivu za policijske zadeve, ki ga hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana:

»... Slavnemu mestnemu županstvu v Škofji Loki.

Dne 4. septembra t. l. popoldne je bilo več žensk na potoku »Sevšca« pod Lahovem mostu, ki so perilo prale. Med taistim časom prideta 22 letni Peter Fortonatto in Alojzij Grafič 19 let star, oba iz Forjana provinc Udine sedaj kamnoseka v Kamnitniku, stanujoča v Škofjiloki hštv. 39 ter začneta dotičnim ženskam, ki so prale se žnimi cukati pod kikle jih zvodo škropiti.

Ker je to mladini v pohujšanje, ki so vidili to nespodobno vedenje. Oba pa sta bila tako pijana, da nista nič vedla kaj delata. Ker se je blo pa zabati danebi naprej kakšne večji nerednost storila, sta bila od podpisanega v občinski zapor odvedena.

Mestno stražništvo v Škofjiloki dne 4. septembra 1905. Anton Kermc nadstražnik.[5]

Iz rotovža so, podobno kot v srednjem veku, še med obema vojnama sporočali volilne rezultate. O predvojnih volitvah je poročal »marelmohar« Lovro Planina, občinski odbornik in banski svetnik: *»Liberalci .... Klerikalci .... kamanisti en glas in en žebelj.«* Glas (kroglico) si je oddal sam nosilec liste, žebelj mu je podtaknil hudomušen Ločan.[6]

Usoda stavbe

V svoji dolgi zgodovini je tudi gradbena struktura hiše doživela marsikaj. Od srednjega veka naprej je bilo v Loki več požarov, številni so bili samo delni, posebno v 17. stoletju. Za plac je bil najbolj katastrofalen požar 7. oktobra 1660, zgodil se je ponoči. Pogorelo je 32 do 35 najlepših hiš,[7] kapela sv. Trojice in samostan sv. Klare. Požar naj bi izbruhnil v svislih hiše zraven rotovža, kjer je stanoval pek. Podrobnejšo zgodbo o požaru nam je odkril dr. Dušan Kos v 51. številki *Loških razgledih*.[8] Požar je izbruhnil v dvoriščnem delu rotovža, v zadnji sobici ali šupi na rotovžu, kjer je bila mestna kruharna. To je bil prostor, kamor so loški peki nosili v prodajo kruh, katerega kakovost je preverjal mestni kruhovski komornik. Peke z najslabšim kruhom, ki je ostajal, so kaznovali, v Ljubljani na primer tako, da so jih v kletkah potapljali v Ljubljanico. V kruharni se torej ni peklo, zato vzrok požara ni mogel biti v njej. Do požara je prišlo, ko si je poročeni kamrar Sebastijan

4 Vilfan, Poročilo o kontroli krčmarskih meril iz leta 1579, str. 241.

5 Štukl, *Loški rotovž*, 2016.

6 Štukl, *Loški rotovž*, 2016.

7 Blaznik, *Škofja Loka,* str. 314.

8 Kos, Ko je strast še žgala Loko, str. 59–76.

Perko poželel svojo deklo Marušo, prešuštvovati naj bi začela že okrog osmih. Požar je izbruhnil med 22. in 23. uro. V slamo jima je padla luč in zanetila požar. Pravdo proti Perku so na začetku vodili v Loki, pozneje v Ljubljani. Izrečena sodba se je slabo iztekla za Marušo, ki so jo izgnali iz Loke, in sodnega pomerija. Perko pa je v Ljubljani z raznimi proceduralnimi in pravniškimi zvijačami dosegel nedolžnost. Mesto naj bi mu moralo izplačati še horentno odškodnino za sodne stroške in duševno trpljenje. Kako mu je to uspelo? Perkov sin Janž je bil odvetniški pomočnik v Ljubljani. Poučna zgodba, zlasti za današnje čase!

Stavba rotovža je sčasoma postala preskromna za številne razraščajoče dejavnosti oblasti. V drugi polovici tridesetih let prejšnjega stoletja si je občina prizadevala zgraditi novo stavbo na več lokacijah v Loki, splet okoliščin pa je pripeljal do tega, da sta v njeno last prišli dve sosednji hiši, severno in južno od rotovža. V načrtih je bilo celo, da bi podrli vse tri hiše in nastal bi nov rotovž ter prostori za sresko načelstvo in druge urade. Tudi ta zgodba je poučna za današnje čase kot nazoren primer, v katerem je spomeniški službi in banski upravi z zavračanjem ambicioznih idej in načrtov uspelo ohraniti rotovž in z njim historično mestno jedro; dokončno uničenje stavbe pa sta preprečila pomanjkanje sredstev ter začetek vojne.[9]

Po 2. svetovni vojni so bila v rotovžu samo še stanovanja. Ob obnovi, ki se je velikopotezno izvajala v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja, so bile vse tri stavbe prenovljene v t. i. družbena stanovanja in petstoletna kontinuiteta je bila s tem prekinjena. Občina je svojo upravo preselila najprej v »Sodnijo« (danes Poljanska c. 1) ter v 80. letih v Žigonovo hišo. Tu se je zgodila podobna temeljitost, kot je bila načrtovana za stari rotovž. Ena najlepših vež je bila obnovljena do nerazpoznavnosti in upravni prostori so se razporedili vse do podstrešnih sob. Občina je rotovž dokončno izgubila ob tranziciji iz Socialistične Republike Slovenije v Republiko Slovenijo, s tako imenovanim Jazbinškovim zakonom. Nova občinska oblast se ni lotila zamenjave stanovanj. Z obnovo Žigonove hiše in Sokolskega doma se je tako mestna uprava osrediščila na drugi strani placa.

Arhitektura rotovža

Vse pomembne stavbe na svoj pomen navzven opozarjajo z zunanjimi atributi – posebno obdelano fasado, poslikavo, grbi, napisi, portali in zvoniki. Stavba rotovža je verjetno nastala po potresu leta 1511, ko so, kot kažejo gradbeni elementi, zakoličili sedanjo stavbno črto glavnega trga. Rotovž je uglednega videza, čeprav bi na placu našli še imenitnejše hiše, celo takšne s pomolnimi nadstropji. Zgradili so si jih potomci loškega malega plemstva in meščanstva, gospoščinskih in mestnih uradnikov; Homan, Schwarz, Wolkensperg, Rasp, Oberhuber, Kos, Lukančič, Jugovic, Jenko, Prenner, Radovič in drugi. Vsa stoletja je bila rotovžu v

9 Štukl, Drobci iz spomeniškega varstva v Škofji Loki, str. 43–48.

ponos poslikana fasada. Z njo pomembno prispeva k barvitosti Loke, ki ji niso zaman rekli »pisana Loka«. Od uličnega tlaka do strehe poslikana fasada je izjemna, poznamo posamezne primere v Kopru in Gradcu, sicer pa so v celoti poslikane fasade v naši okolici zelo redko ohranjene. Podobo rotovža imamo dokumentirano tudi na starih upodobitvah. Iz 17. stoletja so kar tri, Merianova,[10] Valvasorjeva[11] ter sopotniška votivna.[12]

Sopotniška votivna podoba dokazuje, da je bila fasada takrat že rdeče poslikana. Vse upodobitve potrjujejo tudi obstoj zvonika na strehi, kar je bilo značilno za mestne hiše, še vedno so ohranjeni na primer na rotovžih v Ljubljani, Mariboru in Kranju. Zvon v stolpiču naj bi naznanjal pomembne dogodke, ki so se dogajali na rotovžu. Stolpič dokazujejo tudi črno-bele fotografije iz začetka 20. stoletja. Oblike njegove strehe na fotografijah niso enake, očitno so ga večkrat obnavljali in s tem deloma spreminjali, dokler ga niso dokončno odstranili, po izročilu menda med obema vojnama.

Na čas gotike na rotovžu opozarja značilen vhodni portal na usločeni hrbet (esselbogen), v notranjosti pa so gotski portali in masivni stebri v pritličju nadgrajeni z renesančnimi stebrišči v dveh etažah, ki tvorijo eno najlepših arkadnih dvorišč v Loki. Številni obokani prostori in masivna gradnja so kljub požarom in potresom ohranili stavbo. Okrog leta 1840 je stavba obsegala:

»Rotovž na Zgornjem placu, krit s skodlami; v pritličju obokana veža, trgovski velb, zraven vahtnica in štala; prvo nadstropje obokana predsoba, velika stanovanjska soba in kamra, nato zadaj shramba na dvorišču, nato soba zadaj, poleg kuhinja in drvarnica; II. nadstropje predsoba s prostorno sobo, obokana shramba nad dvoriščem in majhen turn, pokrit s pločevino.«[13]

Ob koncu 19. stoletja je Franc Pokorn za *Dom in svet* opisal pisano Loko. V opisu rotovža je tudi opis treh figur, ki jih danes na fasadi ni več. *»Zlasti zanimivo presno sliko je imela na pročelju mestna hiša ali »rotovž«. Podoba je kazala veliko kolo, na katerem je stala vladajoča oseba z napisom: »Ich regiere« (t. j. vladam). Pod njo pleza po kolesu druga na kvišku rekoč: «Ich will aber herrschen« (hočem vladati). Pod kolesom pa leži tretja z besedami: »Ich habe schon abgetan« (opravila sem). Pač pomenljiva slika, kažoč, kako premenljivo je vse na svetu. Danes zapoveduje oblastno jeden, jutri se mora umakniti drugemu, močnejšemu! ...«.*[14] Ni znano, kdaj so se zgodbe naveličali, sklepamo pa lahko, da je bila vsa fasadna poslikava delno odstranjena in prekrita z novim ometom v začetku 20. stoletja, ko je bil na osrednje mesto naslikan starojugoslovanski grb.

10 Matthäus Merian, Merian - Škofja Loka.

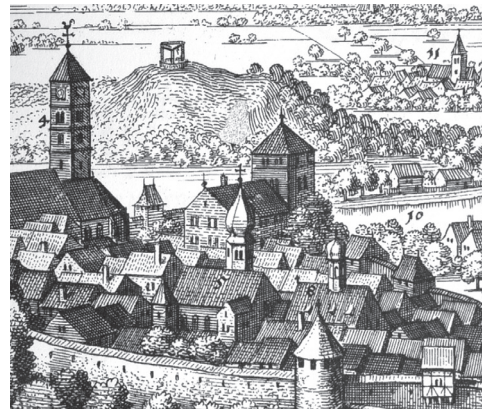
11 Valvasor, *Slava*, 1984, str. 225.

12 Loški muzej, Votivna podoba.

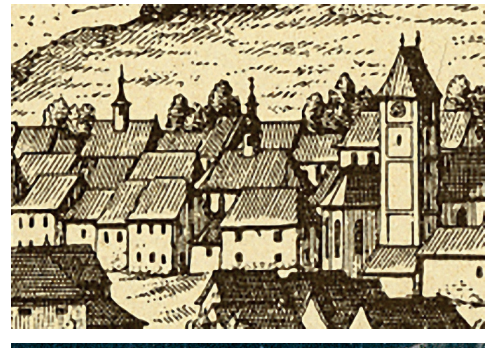
13 Štukl, *Knjiga hiš* II, str. 69.

14 Pokorn, Loka, 1894, str. 145.

Izrez iz Merianove upodobitve Loke, 1649; viden zvonik na strehi rotovža; izrez M. Kavčič.
(vir: Merian - Škofja Loka)

Izrez iz Valvazorjeve upodobitve Loke, 1679; viden zvonik na strehi rotovža; izrez M. Kavčič.
(vir: Slava vojvodine Kranjske, 1984, str. 225)

Izrez s sopotniške votivne podobe, 1698, viden zvonik na strehi rotovža; izrez M. Kavčič.
(vir: Votivna podoba, Loški muzej Škofja Loka)

Izrez z razglednice Škofje Loke med obema vojnama, viden dvojni čebulast zvonik na strehi rotovža; izrez M. Kavčič.
(vir: arhiv Boštjana Debeljaka)

Izrez z razglednice Škofje Loke med obema vojnama, viden enojni čebulast zvonik na strehi rotovža; izrez B. Debeljak.
(vir: arhiv Boštjana Debeljaka)

Obnova in konservatorsko-restavratorski posegi 2015

Konservatorsko-restavratorski poseg se vedno začne s pregledom arhivov, poročil o predhodnih restavriranjih in oceno poškodb. Pogled v arhive je pokazal, da je bila fasada restavrirana v pripravah na praznovanje 1000-letnice mesta, leta 1973. Ekipa restavratorjev pod vodstvom prof. Franceta Kokalja jo je takrat temeljito preiskala in pod beleži so našli ostanke poslikav, sestavljenih iz kompozicije stebrov, medaljonov, cvetlic in raznih figuralnih detajlov, za katere se je izkazalo, da so fragmenti celovite kompozicije na fasadi. Osrednji prizori, o katerih piše Pokorn, so bili verjetno namerno odstranjeni, v njihovo sredino je bil nameščen starojugoslovanski grb. Zopet, in ne zadnjič, se je »oblastnik moral umakniti drugemu, močnejšemu«.

O stanju po odkrivanju poslikane fasade priča natančen posnetek Inštituta za geodezijo in fotogrametrijo. Na njem je dobro vidno, koliko poslikav je bilo originalnih in koliko so jih restavratorji ob tej obnovi lahko rekonstruirali. Viden je že omenjeni grb v sredini ter razlika v strukturi zidu pritličja in nadstropij, ki podpira domneve, da so bila lesena nadstropja pozidana kasneje. Zgovoren je tudi podatek, s kakšnimi izhodišči razpolagajo restavratorji, kadar na podlagi fragmentov sestavljajo kompozicijo celote, katere podatke je možno rekonstruirati ali med seboj povezati ter kje se ustavijo zaradi pomanjkanja informacij.

Na fasadi so z obnovo prikazali različne faze gradnje – pritličje sestavljata gotska obdelava glavnega vhoda in trgovske odprtine 19. stoletja, nadstropje je enovito poslikano v renesančni poslikavi, starojugoslovanski grb se je umaknil novim oblastem. Svetle zaplate so ostale tam, kjer podatkov ni bilo in karkoli bi dodali, bi bilo zavajanje.

Posledice požara v nesrečnem dogodku na Silvestrovo 2014–2015, v katerem je bilo uničenih več podstrešnih stanovanj v rotovžu in sosednjih stavbah, so bile preveč velike, da ne bi sledila zahtevna obnova stavbe. Poškodbam na ometu, ki so se nakopičile v štirih desetletjih po obnovi, so se pridružile poškodbe zaradi ognja, zmrzali in izločanja soli. Če se omejimo samo na fasado, je ogenj uničil lesen napušč, poškodoval omet in barvne plasti. Vlaga in zmrzal sta pustili posledice predvsem na zgornjih okenskih okvirjih, dotrajana pa so bila tudi vsa lesena okna.

Stanje fasade po odkrivanju poslikav leta 1974, Inštitut za geodezijo in fotogrametrijo. *(vir: arhiv ZVKDS Restavratorski center)*

Pregled poškodb fasade mnogo pove tudi o njenih gradivih in tehnikah. Vhodni portal (»na oslovski hrbet«) je izdelan iz škofjeloškega konglomerata, mestu najbližjega možnega kamnoloma, a prekrit s tanko plastjo obarvanega ometa. Portali in okvirji so prilagojeni barvitosti fasade, zato so pisanih barv. A poslikava ni le dekorativnega pomena, pomenila je površinsko zaščito kamna, ki se nam je prav zaradi nje ohranil tako dobro. Vsi okenski okvirji niso iz enakih gradiv, v 1. nadstropju so dragocenejši (kamniti, »piano nobile«), v 2. nadstropju pa kar iz opeke, a izvedeni z enako profilacijo in barvami kot kamniti. Značilnost, ki jo je uvajalo baročno obdobje – videz mora biti enoten in bleščeč, konstrukcija pa je lahko cenena! Poslikave na ometu so v celoti v fresko tehniki (oziroma »presni poslikavi« po Pokornu), ki zagotavlja, da se ohranijo tako dolgo – več kot 400 let je že njihov rok trajanja.

Glede na vrste gradiv so se na fasadi zvrstile tudi ekipe restavratorjev, specialistov za posamezne izvedbe. Poslikave so zahtevale pozoren poseg, ki se je začel z naravoslovnimi preiskavami, šele nato z ukrepanjem. Strokovnjaki so izvedli analize slojev barvnih plasti in določili uporabljene pigmente in veziva, preiskali so spremembe pigmentov, določili sestave ometa ter ugotovili prisotnost vodoto-

Stanje poslikav po požaru, januar 2015. *(foto: Mateja Kavčič)*

Konserviranje – restavriranje poslikav, oktober 2015. *(foto: Mateja Kavčič)*

pnih soli.[15] Nato se je začel večmesečni poseg dodatnega odkrivanja poslikav, ki so bile predvsem na robovih zamazane z zidarskim ometom, odstranjevanja slabih beležev ter odstranjevanja nečistoč s površin. Trdovratne nečistoče in preslikave so lahko odstranili le s kemičnimi sredstvi. Slabo vezane barvne plasti so utrdili, prhke nosilne omete so injektirali. Najbolj zahtevno je bilo odstranjevanje soli, ki so z izločanjem na površini s sabo odnašale tudi dragocene ostanke pigmentov. Ko je bil original utrjen in njegovo razpadanje zaustavljeno, je sledilo zapolnjevanje poškodb na površini ometa ter rekonstruiranje poslikav, a le na mestih, kjer je bilo podatkov za doslikavo dovolj. Zaključni poseg je retuša poslikav. Izenačevanje originalnih poslikav s patino ter s tistimi iz zadnje obnove, ki so s časom spremenili odtenke, terja veliko preciznosti in likovnega občutka. Vse doslikave se tudi v tehniki »črtkanja« razlikujejo od originala, tako da vsak pozoren opazovalec, seveda od blizu, lahko vidi, kaj je original izpred 500 let in kaj smo dodali leta 2015.[16]

Poškodbe na zidanih in kamnitih elementih fasade je reševala ekipa konservatorjev – restavratorjev, specialistov za kamen.[17] Kamniti in zidani okvirji niso bili poškodovani le zaradi požara, temveč tudi razpokani, predvsem zaradi premikanja stavbe ob potresih ali posedanj terena ter vmesnih popravil. Neprimerna je bila tudi vgradnja oken. Najverjetneje so bila v obnovi v sedemdesetih letih 20. stoletja na okenske okvirje nameščena dvojna – zunanja in notranja okna. Ker so bila okna v 2. nadstropju večja od odprtin, so robove zgornjih okvirjev grobo obtesali.

Konservatorji – restavratorji so delo začeli z najbolj grobimi poškodbami, odstranjevanjem cementnih zapolnitev in trdovratnih umazanij ter odstranitvijo zunanjih oken. Vsa okna so morali zamenjati z novimi lesenimi, vgrajenimi na notranji strani kamnitih okvirjev, tako da je bilo mogoče pisane okvirje restavrirati v njihovo celovito obliko. Manjkajoče robove zidanih okvirjev so ponovno pozidali in dopolnili z modelirno malto. Okenske police so odstopale od podlage, dve od njih pa sta bili razpokani in povešeni. Za najbolj uničeno okensko polico so izdelali nov odlitek iz umetnega kamna, ostale razpoke pa sidrali v trdne podlage, injektirali in domodelirali. Nečistoče so konservatorji – restavratorji odstranjevali na suho, s čopiči ali skalpeli, sledilo je mokro čiščenje z vodo, gobicami ter ščetkami; na kamnitih policah so uporabljali parni čistilec, le na najbolj stabilnih kamninah pa tudi peskanje. Na nekaj mestih na okvirjih so se pojavljale vodotopne soli. Te so odstranjevali s celuloznimi oblogami in destilirano vodo. Potek razsoljevanja so spremljali z merjenjem prevodnosti, ki se je zmanjševala z vsako naslednjo oblogo. Med posameznimi nanosi so površino očistili z destilirano vodo in gobicami. Utrjenim kamnitim elementom so dopolnili vse manjkajoče

15 Lesar Kikelj et. al., *Program*, 2015.

16 Dela na poslikavah je izvajala ekipa konservatorjev – restavratorjev pod vodstvom mag. Ljubiše Milića, ak. slik., ZVKDS Restavratorski center.

17 Dela na kamnitih arhitekturni elementih je izvajala ekipa konservatorjev – restavratorjev pod vodstvom Saše Stržinar, ak. rest.

Okvirji zgornjih oken, poškodovani zaradi vgradnje okna na zunanji strani.
(foto: Mateja Kavčič, januar 2015)

Zbirka poškodb na kamnitem okvirju: plasti nečistoč, poves, razpoke, grobe domodelacije, kovinski vrivki, izsoljevanje, odlomi in odkruški.
(foto: Saša Stržinar, september 2015)

Odstranjevanje neprimernih cementnih zapolnitev s kamnitih portalov.
(foto: Saša Stržinar, september 2015)

finalne površine ter jih nato barvno retuširali v poslikano členitev.[18]

Fasado je bilo treba zaključiti še z novim napuščem, ki je bil v celoti uničen, obenem pa ob obnovi v 70. letih vgrajen prenizko, tako da je prekrival del fasadne poslikave. Zato se je nova strešna konstrukcija morala dvigniti toliko, da je omogočila izvedbo ometanega polkrožno oblikovanega napuščа. Tudi novo izvedbo so krovci izdelali na klasičen način, ki v zadnjih letih izginja iz arzenala obrtniških znanj. Izveden je na leseni podkonstrukciji iz moralov in letvic ter ometan, tako da daje videz zidanega venca ter se iztekla v ravnino poslikane fasade. Izvedba brez rabe novodobnih stiroporov in podobnih poenostavitev, ki postajajo tudi pri obnovah dediščine, žal, vedno bolj pogoste.

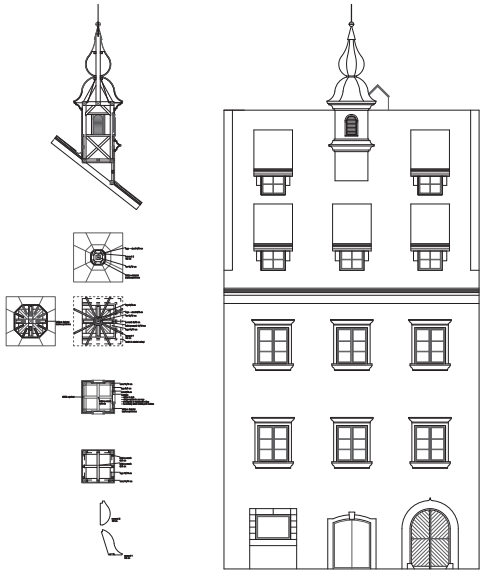
Zamenjava najbolj poškodovane police z novo.
(foto: Saša Stržinar, september 2015)

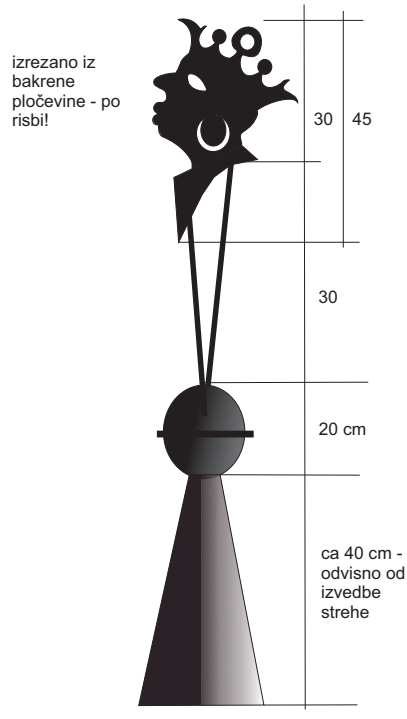
Retuša kamnitih elementov na fasadi rotovža.
(foto: Saša Stržinar, september 2015)

Z obnovo strehe se je ponudila tudi priložnost povrniti rotovžu njegov zvonik, katerega (vsaj okvirno) obliko še prepoznamo na starih fotografijah. Natančne ponovitve ni bilo možno narediti, ker je iz fotografij možno razbrati le različne čebulaste oblike strehe ter sklepati, da je izvedena v pločevini. Zaradi novih oken podstrešnih stanovanj in velikega dimnika na zadnji strani smo mu spremenili položaj in ga premestili s slemena nižje, v sredino med zgornja strešna okna. Oblečen je v bakreno pločevino in zaključen s silhueto zamorca, ki naj bo dodatek našega časa. Zvona danes ni v njem, če pa bo rotovž dobil v prihodnosti sebi primerno vsebino, ga je možno dodati. Njegovo izvedbo v konservatorskem žargonu lahko imenujemo interpretacija, ne rekonstrukcija, kajti za slednjo smo imeli premalo podatkov. Kljub strešnim oknom, ki polnijo zunanjo podobo strehe, je zvonik nov prostorski poudarek, ki sporoča, da ta hiša ne sodi med običajne primerke in skriva številne zgodbe iz življenja mesta.

18 Stržinar, *Poročilo*, 2015.

Načrt fasade z novim zvonikom: Škerjanc, Potočnik, Kavčič, PZI Domplan d. d.

Načrt novega zaključka zvonika: Potočnik, Kavčič, ZVKDS Restavratorski center.

Rotovž po dokončanju del na fasadi. *(foto: Mateja Kavčič, marec 2016)*

Zakaj ohranjati?

V zgoraj opisanih zgodbah je tudi poskus razložiti, zakaj varuhi dediščine vztrajamo na ohranjanju obstoječega. Principi ohranjanja so različni, a za kakovostne so se izkazali vedno tisti, ki so upoštevali in spoštovali preteklo vloženo delo, znanje, gradiva, umetnostne pobude in zgodovinska ozadja. Tako kot danes so tudi nekoč oblikovalski vplivi prihajali od drugje, a so bili predelani (interpretirani) z lokalnim znanjem in zmožnostmi do take mere, da so razpoznavni po okolju, v katerem so nastali, ne po okolju, iz katerega so prišli. Ne glede na to, kdo je bil izvajalec, so nekdanje izvedbe rezultat ročnega dela in večstoletnih izkušenj. To pa je nekaj, kar danes nezadržno izginja. Izvajalci se ne šolajo več v rokodelskih načinih obdelav, domačih gradiv ni možno ali se jih ne splača več pridobivati, ker so (kje je tu logika?) predragi. To, kar danes nekritično uporabljamo tudi pri delu s spomeniki, so industrijske izvedbe in vnaprej pripravljene mešanice gradiv, ki jih prodajajo trgovske mreže. To je del globalnih zgodb, ki so videne povsod po svetu in z njimi neopazno izginja tudi kulturna raznolikost. Unikati, ki jih danes vrednotimo kot kulturne spomenike, si zaslužijo kaj več od anonimnega uvoza globalnih izdelkov in idej. Mesto prek nemih arhitektur sporoča številne zgodbe, zaradi tega je zanimivo in danes tudi tržno. To, s čimer mesto danes trži, ni več njegova ekonomska ponudba, temveč prostor in zgodbe, ki jih ponuja. Tudi življenje prebivalcev je s tem obogateno.

Namesto togega pogleda na dediščino kot preživeto, zamrznjeno zgodovino, bi bil čas, da jo znamo gledati tudi skozi prizmo trajnostnega razvoja. Aktualnost te teme dokazujejo načini, kako je bila grajena. Za gradnjo se je uporabljal najbližji kamnolom, ki ni terjal transporta, za tlake prodec, ki ga je nanesla reka, gradbeni materiali – opeka, kamen in apno – so bili v okolici. Za energijo se je koristil rečni tok, prvo elektriko so proizvedle turbine ob Selščici, da o lesnem gradivu, sekancih, ali po domače drveh, ne govorimo. Tudi okna, ki sama zračijo prostor, loške hiše že imajo, celo več, v medprostorih dveh oken so pravi mali zimski vrtovi. Življenje nekoč – je bilo kaj drugega kot ekološko, bio in energetsko varčno? To je le nekaj drobcev iz poznavanja kakovostnih rešitev, ki nam jih ponuja dediščina, in še mnogo jih bo treba odkriti. In če že trajnosti danes ne zmoremo razvijati na osnovi teh svojskih rešitev, ohranimo vsaj dokaze o tem za prihodnje generacije in s tem etično držo do okolja in dediščine. Dediščina je več kot le lepo ozadje za naše novodobne kreacije. Niti ni poligon za trgovce, ki brezkompromisno menjajo vse staro z novim. Skratka: mesto je original. Ali sami cenimo ta original in ali smo osveščeni, se konec koncev vedno pokaže s tem, kako so obnove izvedene. So spoštovale in prenesle vrednote dediščine naprej ali pa so jih v imenu »napredka« zanikale, prekrile ali celo uničile? S tem, kako dediščino ohranjamo, dokazujemo zgolj in predvsem svojo integriteto.

VIRI IN LITERATURA:

Avguštin, Cene: *Škofja Lok*a. Maribor : Založba Obzorja, 1988, 39 str. (zbirka Kulturni in naravni spomeniki Slovenije ; 131).

Blaznik, Pavle: *Škofja loka in loško gospostvo : 973–1803.* Škofja Loka : Muzejsko društvo Škofja Loka, 1973, 560 str.

Kos, Dušan: Ko je strast še žgala Loko ... O mestnem požaru leta 1660, sojenju požigalcema ter njunem (ne)kaznovanju. V: *Loški razgledi* 61*,* Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2014, str. 59–76.

Lesar Kikelj, Marina; Žbona, Nina; Kavčič, Mateja: *Program in predračun konservatorsko restavratorskih posegov na fasadi po požaru, Šk. Loka – rotovž Mestni trg 35, EŠD 744.* Ljubljana : Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Restavratorski center, 2015.

Merian, Matthäus: Merian - Škofja Loka. Pridobljeno 25. 10. 2016 na:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Merian_-_%C5%A0kofja_Loka.jpg.

Pokorn, Franc: Loka : krajepisno-zgodovinska črtica. V: *Dom in svet*, letnik 7, Ljubljana: Katoliško tiskovno društvo, 1894.

Potočnik, Irena; Kavčič, Mateja: *Škofja Loka – rotovž Mestni trg 35, EŠD 744. Rekonstrukcija/ interpretacija zvonika na strehi*. Ljubljana : Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Restavratorski center, junij 2015.

Stržinar, Saša: *Poročilo o konservatorsko-restavratorskem posegu na starem rotovžu v Škofji Loki*. Ljubljana : Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Restavratorski center, 2015.

Škerjanc, Andreja, (odg. vodja projekta): *Rekonstrukcija ostrešja, izvedba nekdanje zvončnice v vzhodni strešini in rekonstrukcija dveh podstrešnih stanovanjskih enot v večstanovanjskem objektu po požaru*. PZI dokumentacija, Domplan d. d., PE Urbanizem, 2015.

Štukl, France: Drobci iz spomeniškega varstva v Škofji Loki : tri neizvedene adaptacije in cestna varianta. V: *Loški razgledi* 27, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1980, str. 34–52.

Štukl France: *Knjiga hiš v Škofji Loki*. 2. Ljubljana : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1984, 221 str. (zbirka Gradivo in razprave/Zgodovinski arhiv Ljubljana ; 7).

Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki*. 3. Ljubljana : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1996, 329 str., (zbirka Gradivo in razprave/Zgodovinski arhiv Ljubljana ; 17).

Štukl, France: Loška meščanska arhitektura s posebnim ozirom na leseno gradivo in razmišljanje o njej. V: *Loški razgledi* 26, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1979, str. 55–61.

Štukl , France: *Loški Rotovž*, rokopis, 2016.

Valvasor, Janez, Vajkard: *Slava vojvodine Kranjske : izbrana poglavja*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1984, 354 str.

Vilfan, Sergij: Poročilo o kontroli krčmarskih meril iz leta 1579. V: *Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino*, let. 36, št. 3, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev, 1988, str. 240–242.

Votivna podoba požara na Spodnjem trgu v Škofji Loki leta 1698. Škofja Loka : Loški muzej Škofja Loka, 1840 (kopija slike iz leta 1689), olje/platno, 55 x 79 cm (inv.št. : UZ/7).

Žontar, Jože: Novi škofjeloški mestni red iz leta 1747. V: *Loški razgledi* 5, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1958, str. 128–136.

Zusammenfassung

Das Rathaus von Loka bei der Erneuerung 2015

Die Stadtverwaltung fand bis zu der Mitte des 20. Jahrhunderts im Rathaus statt, worauf auch seine Lage und sein Aussehen oder äußerliches Bild aufmerksam machen. Die Architektur von diesem Rathaus ist eine Besonderheit im slowenischen Raum. Bei der Bauentwicklung, in der den spätgotischen Elementen die Eigenschaften der Renaissance und des Barocks folgen, ist am meisten außergewöhnlich seine im Ganzen gemalte rote Fassade. Die Archivquellen weisen auch darauf hin, früher einen Turm auf dem Dach zu geben, was sonst typisch für die Rathäuser ist, aber dieser wurde von dem Rathaus in Loka während der beiden Kriege beseitigt.

Die Naturkatastrophen, die Unfälle, die der Mensch verursachte und der Regierungswechsel

vernichteten die Baukonstruktion nie so stark, um nachher ihre Architektur- und Raumbedeutung nicht ersetzen zu können. Die hochwertigen Konstruktionen, Materiale und die feste Bauform erhielten sich in wesentlichen Grundelementen jahrhundertelang sogar bis heute.

Bei der Erneuerung nach dem Brand im Jahr 2015 wurden die Arbeiten sowohl an der Renovierung der Dachwohnungen als auch an dem Äußeren durchgeführt. Mit den Restaurator- und Konservatoreingriffen wurde das Fresko – Gemelde an der ganzen Fassade erhalten.

Die Bemalung wurde entdeckt und das erste Mal restauriert und konserviert schon in 70er Jahren des 20. Jahrhunderts. Bei der letzten Renovierung mussten die Fenstersteinrahmen, die Portale an der Außenfassade umgebaut und die ausgedienten Fenster ersetzt werden.

Mit Hilfe der alten Fotos bauten wir auch den Turm auf dem Dach.

Mit der Erneuerung bekommt das Rathaus allmählich seine zentrale Rolle in der Stadt. Im nächsten Schritt verlangt es aber noch entsprechenden Inhalt, den es einst schon hatte.

Miha Preinfalk

Plemstvo na Loškem

– primeri socialne mobilnosti in novih identitet

Izvleček

Zgodovina Škofje Loke in nekdanjega loškega gospostva je neločljivo povezana s plemstvom. Glede na ostale kraje v Sloveniji prav tu zasledimo nadpovprečno število plemiških rodbin oziroma posameznikov s plemiškim nazivom. Najmanj je bilo plemstva, ki je izviralo še iz srednjega veka. To so bili v glavnem ministeriali freisinškega škofa, ki so se počasi dvigovali po družbeni lestvici in se skušali čim bolj osamosvojiti. Veliko bolj so ozemlje Loškega zaznamovale novoveške plemiške rodbine. To so bili uslužbenci freisinškega škofa, večinoma meščanskega porekla, ki jim je uspel preskok med plemiče. Sem so sodili trgovci, ki so si običajno z velikim premoženjem zagotovili plemiško diplomo, in na koncu še graščaki, torej plemiči, ki so večinoma prišli od drugod, potem ko so kupili katerega od gospostev oziroma gradov na Loškem. V 19. stoletju se med plemiči pojavijo predvsem meščani, ki so si plemiško diplomo prislužili kot zvesti uradniki ali vojaški častniki.

Ključne besede: *Škofja Loka, plemstvo, meščanstvo, socialna mobilnost, identitete.*

Extrakt

Der Adel im Loka Gebiet

– Beispiele der sozialen Mobilität und neuen Identitäten

Die Geschichte von Škofja Loka und die der ehemaligen Loka – Herrschaft ist unzertrennlich mit dem Adel verbunden. Im Vergleich mit anderen slowenischen Städten kann man gerade hier die überdurchschnittliche Zahl der adeligen Familien bzw. Individuuen mit der adeligen Herkunft finden. Den Adel, der noch aus dem Mittelalter stammte, gab es am wenigstes. Das waren vor allem Ministerialen des Bischofs von Freising, die allmählich auf der sozialen Skala aufstiegen und versuchten, sich selbständig zu machen.

Viel öfter waren die neuzeitlichen Adelsfamilien zu treffen. Das waren die Angestellten des Bischofs von Freising, vor allem bürgerlicher Abstammung, denen der Sprung unter die Adeligen gelang. Dazu gehörten die Kaufleute, die sich mit

ihrem Vermögen das Adelsdiplom versichert konnten und am Ende noch die Burgherren, also Adelige, die meistens von irgendwoanders gekommen waren und kauften manche Herrschaften oder Burge im Loka – Gebiet.
Im 19. Jahrhundert tauchten aus den Adeligen vor allem die Bürger auf, die sich als treue Beamte oder Militäroffiziere das Adelsdiplom verdient hatten.
Schlüsselworte: *Škofja Loka, der Adel, das Bürgertum, die soziale Mobilität, die Identitäten.*

Splošno o plemstvu

Plemstvo nekdanje Avstro-Ogrske je po koncu 1. svetovne vojne dokončno dočakalo svoj zaton. Nekateri ga danes označujejo s sintagmo »izgubljeni stan«,[1] saj so bili vsi plemiški nazivi in z njimi povezani privilegiji po letu 1918 v večini novih držav, ki so vzniknile na pogorišču nekdanje Avstro-Ogrske, formalno odpravljeni, ponekod celo prepovedani. Tudi v slovenskem prostoru je plemstvo za dolgo časa skorajda povsem izginilo iz kolektivnega spomina, saj je bilo kot domnevni tujek, ki mu v slovenski zgodovini ni mesta, deležno načrtne pozabe. Že vse od pojava nacionalizmov od druge polovice 19. stoletja so bili plemiči na Slovenskem okarakterizirani kot tujci, katerih glavni cilj je bilo izžemanje slovenskega kmeta, v 19. stoletju pa preprečevanje slovenskega narodnega prebujanja.[2]

Vendar je izrinjanje plemstva iz zgodovine nekega prostora izkrivljanje zgodovinske slike. Plemstvo je dolga stoletja kot nosilec politične in družbene moči delovalo tudi kot gonilo kulturnega in gospodarskega razvoja. Seveda njegova vloga ni bila enoznačna, ampak je imelo tudi plemstvo, kot vsak družbeno-zgodovinski pojav, svoje pozitivne in negativne strani. V marsičem se je ločilo od preostalih družbenih slojev tudi po zaslugi pravila, da »plemstvo obvezuje« (Adel verpflichtet). To je bil skupek nenapisanih pravil, ki se jih je moral držati vsak član plemiške družbe, da je smel ostati v njenem krogu. Mednje so šteli zvestobo vladarju, domovini in Cerkvi, primerno izobrazbo, upoštevanje moralnih vrednot in stanu primerno življenje. Kazen za kršenje teh pravil je bila izločitev iz plemiške družbe, za kazensko sankcionirane kršitve s strani države je bil predviden celo odvzem plemiškega statusa.

Plemstvo še zdaleč ni bilo homogena, enotna skupina ljudi, temveč zelo heterogen družbeni sloj, v katerem so bile razlike lahko izredno velike, celo nepremostljive. Glede na starost, ugled in pomen plemiških družin ga lahko v splošnem razdelimo na tri skupine. Prvo skupino je sestavljalo t. i. **praplemstvo** (Uradel); sem so sodile plemiške rodbine, katerih plemiški status je bil tako star, da se njegovega začetka ni dalo ugotoviti. Njihove korenine so po navadi segale v srednji vek, rodbine, ki so sodile v to kategorijo, so veljale za najuglednejše in najvplivnejše.

1 Žvanut, *Od viteza*, str. 8.

2 Apih, Plemstvo, str. 170–176; tudi Štih, Srednjeveško plemstvo, str. 61–72; Preinfalk, Zgodovinopisje, str. 507–516.

Druga velika skupina znotraj plemiške družbe je bilo t. i. **plemstvo obleke ali plemstvo denarja**, včasih imenovano tudi pisemsko plemstvo. V večini primerov je šlo za novoveške plemiške družine, ki so plemiški status pridobile na podlagi denarja, izobrazbe, tudi vojaških ali gospodarskih zaslug, vsem pa je bilo skupno to, da jim je vladar plemiški naziv podelil s posebno listino, z diplomo oziroma s pismom. Povzdigi so bili praviloma rezervirani le za moške in so zajeli tudi vse njegove zakonske potomce. Plemiški naziv se je tako dedoval le po moški strani, kar je pomenilo, da je rodbina veljala za izumrlo, ko ni bilo več moških nosilcev plemiškega priimka.

Po koncu Svetega rimskega cesarstva (1806) oziroma vzpostavitvi Avstrijskega cesarstva (1804) je nastala nova skupina plemstva, ki ga poimenujemo **avstrijsko plemstvo**. To skupino so predstavljali vsi tisti posamezniki in njihovi potomci, ki jim je plemiški naziv podelil avstrijski cesar. Za razliko od starega plemstva, ki je sodilo še v čas Svetega rimskega cesarstva, je avstrijsko plemstvo uživalo manjši ugled, saj je veljalo za mlado in povzpetniško. Mnogokrat je bil povzdig avtomatiziran, povezan s katerim od odlikovanj (npr. redom železne krone) ali z zakonsko predpisano dolžino služenja v vojski.

Vse tri skupine plemstva so se le redko mešale med seboj. Pogosto sta jim bila skupna le plemiški status in pravica do uporabe plemiškega grba. Ločevanje se je ohranjalo tudi zato, ker so člani posameznih plemiških skupin poročne partnerje praviloma iskali med sebi enakimi. Pregrade med temi skupinami so bile visoke in trdne, a ne nepremostljive. Običajno je bil vzrok za njihovo padanje finančne narave – mlajše rodbine so bile največkrat premožnejše od starejših. Čeprav take zveze niso bile zaželene, so od njih imeli koristi vsi – mlajše rodbine so si popravile družbeni status, starejše pa so bile deležne močne finančne injekcije in pomladitve genskega materiala.

Ko je posameznik, običajno meščanskega porekla, prejel listino o poplemenitenju, je praviloma začel živeti v skladu z novim statusom, kar je pomenilo spremembo socialne identitete. Novopečeni plemič je skušal v čim večji meri posvojiti in prevzeti način obnašanja, ki je sodil k novemu stanu, opuščal je stare navade ter se ravnal po drugih pripadnikih plemiškega stanu. To je npr. pomenilo tudi to, da je prenehal s prejšnjimi meščanskimi dejavnostmi, kot sta bila trgovina in obrt, in je svoj kapital usmeril v nakup zemljiške posesti. Opravljanje poklica ni bilo v skladu s plemiškim idealom; plemič naj živi od zemljiške rente in ne od dela svojih rok. Vendar je bil to zgolj ideal – pogosto se je zgodilo, da novi plemiči niso znali ali niso hoteli opustiti prejšnjih vzorcev vedenja in družbenega delovanja. V tem primeru lahko govorimo le o poplemenitencih in ne o pravih plemičih. To je veljalo le do odprave fevdalizma leta 1848; po tem letu so se družbena razmerja in tudi razmerja znotraj plemiške družbe močno spremenila in se dejansko postavila na glavo; razlike med (novimi) plemiči in meščani skoraj niso bile več opazne.

Vendar sprememba identitete ni bila le socialna, pač pa pogosto tudi nacionalna. To se je večkrat pokazalo s spremembo prvotno slovenskega rodbinskega

imena, ki ga je rodbina opustila in ga zamenjala z nemškim. Običajno so bila nemška imena sprva zgolj predikati, torej tista dodatna imena, ki so jih člani rodbine dobili ob povzdigu in so jih začeli vedno pogosteje uporabljati namesto izvornega imena. Takšen primer so npr. škofjeloški Oblaki, pri katerih je prvotno slovensko ime povsem izrinil predikat Wolkensperg. Podobno lahko ugotovimo za rodbino Blagotinšek (Blagatinscheg), graščake na Majšperku in Ravnem polju na prelomu 18. in 19. stoletja, ki jih danes poznamo le pod njihovim predikatom Kaiserfeld.[3] Spremembe nacionalne identitete so bile zlasti opazne od druge polovice 19. stoletja dalje, ko so bila nacionalna trenja že zelo močna in izrazita. Praviloma so, sprva slovenske, rodbine po poplemenitenju (ali celo že prej) prevzele nemško identiteto, medtem ko so bili obratni primeri izredno redki. Eden takšnih je bil npr. Jožef Emanuel grof Barbo - Waxenstein z Rakovnika na Dolenjskem (1825–1879), ki se je javno deklariral za Slovenca in slovenskega grofa. A to je veljalo le do njegove smrti, saj so njegovi potomci spet prešli v nemški tabor.[4] Tovrstne spremembe nacionalne identitete pri poplemenitenih rodbinah so se jasno pokazale tudi po letu 1918, ko so mnoge od njih zapustile slovenski prostor v okviru nove jugoslovanske kraljevine in se odselile v (nemško) Avstrijo.[5]

Plemstvo na Loškem

Če ugotovitve, ki so splošno veljale za celotno cesarstvo, projiciramo na območje loškega gospostva in širše območje Škofje Loke, lahko hitro potrdimo, da te (z določenimi pridržki) veljajo tudi za to območje. Še več, plemstva je bilo v Škofji Loki in okolici sorazmerno zelo veliko, veliko več kot drugje na nekdanjem Kranjskem (če seveda pustimo ob strani Ljubljano kot deželno prestolnico). Tako so bile tudi na Loškem prisotne vse tri skupine plemstva, pri čemer je bilo srednjeveškega sorazmerno malo. V glavnem je šlo za ministeriale freisinškega škofa, ki so se počasi dvigovali po družbeni lestvici in se skušali čim bolj osamosvojiti (npr. vitezi Loški). Nekaterim od njih je to dejansko uspelo, posledica je bila razdelitev loškega gospostva. To od konca srednjega veka ni bilo več enotno, ampak so znotraj njega nastala nova samostojna gospostva, npr. Puštal (po zaslugi vitezov Puštalskih) ali Stara Loka (za nastanek tega so bili zaslužni predvsem Siegersdorfi). Staro plemstvo oziroma praplemstvo se je na Loškem pojavljalo tudi v povezavi z oskrbništvom gospostva; škof je namreč to funkcijo v srednjem veku praviloma podeljeval starim plemiškim rodbinam, katerih pomen in ugled sta pozneje v novem veku močno narasla (Lamberg, Gallenberg, Thurn), a opaznejšega pečata na Loškem niso pustile.[6]

3 Kaiserfeld, Ravno polje, str. 71.

4 Preinfalk, *Plemiške rodbine, 16. stoletje*, str. 36.

5 O problematiki plemstva gl. npr. Preinfalk, Auerspergi, str. 21–30 (s tam navedeno literaturo).

6 O plemstvu na Loškem je največ pisal Pavle Blaznik, gl. npr. *Škofja Loka in loško gospostvo*, passim.

Veliko bolj so ozemlje Loškega zaznamovale novoveške plemiške rodbine, njihovim začetkom sledimo nekako od 16. stoletja dalje, razdelimo pa jih lahko v tri skupine. To so bili bodisi uslužbenci freisinškega škofa, večinoma meščanskega porekla, ki jim je uspel preskok med plemiče, nadalje so sem sodili trgovci, ki so si običajno z velikim premoženjem zagotovili plemiško diplomo, in nazadnje so bili tu še graščaki, torej plemiči, ki so večinoma prišli od drugod in so kupili katerega od gospostev oziroma gradov na Loškem. Te skupine so se med seboj prepletale in prehajale iz ene v drugo.

Oskrbniki freisinškega škofa

Ena od vodilnih rodbin na Loškem, katere člani so se povzpeli kot oskrbniki freisinškega škofa, so bili nedvomno **Raspi**.[7] Prvi Rasp na današnjem slovenskem ozemlju je bil Pavel Rasp, ki je z Bavarske na Kranjsko prišel v začetku 16. stoletja. Literatura, podprta z rodbinsko tradicijo, navaja, da je Pavla na začetku 16. stoletja (1501) menda sam kralj Maksimilijan I. povabil v Ljubljano in mu zaupal položaj deželnega upravitelja. Toda glede na Raspov bavarski izvor bi bilo vzroke za njegov prihod na Kranjsko mogoče bolj upravičeno iskati prav v povezavi s freisinškim škofom, saj je Rasp kmalu po prihodu v novo domovino (1508) prevzel mesto oskrbnika loškega gospostva in to funkcijo opravljal vse do smrti šestnajst let pozneje (1524).[8] Vmes je leta 1512 res zasedel položaj deželnega upravitelja, bil hkrati sprejet še med kranjske deželane ter sedem let zatem (1519) izvoljen še za stanovskega poverjenika. Na Loškem je bil aktiven tudi na področju umetnosti, saj je njegovo ime povezano s prezidavami škofjeloške župnijske cerkve in cerkve v Crngrobu. Cesar Maksimilijan I. mu je leta 1510 podelil delež pri idrijskem rudniku in leta 1518 naziv kranjskega deželnega svetnika.[9]

Nagrobnik Viljema Raspa iz leta 1562 v dvorcu Stara Loka. *(foto: Marijan Smerke)*

7 O Raspih gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 16. stoletje*, str. 195–227 (s tam navedeno literaturo).

8 Prav tam, str. 125, 451.

9 Cevc, Nagrobnik, str. 55.

Hitri karierni integraciji v kranjsko elito je sledila tudi družinska. Pavel se je, verjetno kmalu po prihodu na Kranjsko, poročil s članico ene najstarejših tukajšnjih plemiških rodbin, z Uršulo pl. Gallenberg, prek katere so Raspi pozneje prišli do dveh gallenberških grajskih stavb v vzhodni okolici Ljubljane – gradu Osterberg in bližnjega dvorca Dol.[10] Iz tega zakona sta znana samo sinova Janez Sajfrid († 1548/49) in Viljem († 1562), začetnika dveh glavnih linij Raspov na Kranjskem: linijo Janeza Sajfrida lahko označimo za osterberško-krumperško (po gradovih Osterberg in Krumperk) in Viljemovo za starološko (po dvorcu Stara Loka, ki ga je Viljem pridobil s poroko z Agnes pl. Siegersdorf). Medtem ko je Viljemova linija ves čas ostala viteška in imela posest predvsem v Škofji Loki in okolici, so bili člani linije Janeza Sajfrida imetniki številnih grajskih stavb po osrednjem Kranjskem in dosegli baronski in celo grofovski naziv. Razlika med obema linijama se je kazala tudi genealoško – medtem ko se je osterberško-krumperška linija začela sorodstveno povezovati z drugimi baronskimi in grofovskimi rodbinami, so poročni partnerji starološke linije ostajali predstavniki nižjega plemstva, celo meščanstva. V tem primeru lahko govorimo o različnih identitetah dveh rodbinskih linij – prva, ki je bila premožnejša, je bila veliko uspešnejša pri integraciji v plemiško družbo, druga pa je zaradi finančnih zagat izgubljala »plemiškost« in ostajala na ravni (loškega) meščanstva.

Potomci Viljema Raspa niso bili prav dolgo starološki graščaki – gospostvo so med letoma 1595 in 1618 postopoma prodali družini Papler, ki je pozneje tudi dobila plemiški naziv in se je imenovala po Stari Loki. Kljub temu so po Viljemovi smrti še štiri generacije njegovega potomstva ostale v Škofji Loki. Čeprav so bili po poreklu Nekranjci, so se uspešno vključili in poistovetili s tamkajšnjim (tudi slovenskim) prebivalstvom. O tem priča Viljemov sin Baltazar († 1583), ki je bil zelo aktiven protestant. V njegovem zapuščinskem inventarju je zabeleženih več Luthrovih knjig in tudi dva slovenska prevoda Biblije (enega je hranil v Ljubljani, enega v Stari Loki) in celo dva Trubarjeva Katekizma iz leta 1575. Da so Raspi znali slovensko, potrjuje tudi Baltazarjev vnuk Janez Jurij (1624–1689/92), ki je kot uradnik loškega gospostva vodil t. i. *Raspovo knjigo obrazcev*, knjigo, ki je bila namenjena prepisovanju raznih listin kot vzorcev za sestavljanje podobnih dokumentov. V njej je poleg nemških in latinskih besedil tudi 14 obrazcev v slovenskem jeziku. Po njegovi smrti je knjižico podedoval in dopolnjeval njegov sin Maksimilijan Leopold (1673–1742),[11] ki je kot župnik deloval predvsem v Kamniku.

Maksimilijan Leopold, mecen in pospeševalec umetnosti in šolstva, je bil morda najslavnejši član rodbine Rasp. Med drugim je prispeval za gradnjo nove ljubljanske stolnice, zaslužen je bil za prenovo in zidavo nekaterih cerkva v Kamniku in okolici, podpiral je domače umetnike, na lastne stroške je v Kamniku

10 ARS, AS 730, fasc. 71; prim. Grilc, Prispevek, str. 272–274.

11 Golec, Raspova knjiga obrazcev.

ustanovil šolo za tamkajšnje otroke ter najbolj nadarjene pošiljal v jezuitski kolegij v Ljubljano. Ob vsej njegovi aktivnosti ne preseneča, da je imel kot član Akademije operozov vzdevek Neutrudni (*Indefessus*), bil pa je tudi član Dizmove družbe.[12]

Maksimilijan Leopold, ki je umrl leta 1742, je bil pripadnik zadnje generacije staroloških Raspov; ta se, čeprav številčna (13 otrok), v moški liniji ni nadaljevala. Več otrok je pomrlo že v najzgodnejših letih, tisti, ki so odrasli, so se skoraj brez izjeme odločili za cerkveno življenje, kar je verjetno posledica slabega gmotnega položaja družine. Zadnja od otrok je bila Marija Kordula (1668–1719) sestra Maksimilijana Leopolda, ki si je edina ustvarila družino. Njen mož je leta 1692 postal Vid Andrej Fürnpfeil pl. Pfeilheimb (1641–1697), ki je bil – po naključju – prav tako eden zadnjih članov svoje rodbine.

Fürnpfeili so bili še ena rodbina nekranjskega izvora, ki se je družbeno povzpela prek loškega oskrbništva.[13] O rodbini imamo relativno veliko podatkov po zaslugi znanega kranjskega genealoga Janeza Gotarda Lukančiča pl. Hertenfelsa (1665–1711), ki je bil z družino sorodstveno povezan – njegova žena je bila namreč Marija Cecilija Fürnpfeil. V njegovi genealoški zbirki daleč največ prostora zavzemajo ravno podatki o Fürnpfeilih, z dnevnikom oziroma avtobiografskimi zapiski ženinega deda Korbinijana vred. Rodbina je izvirala iz Freisinga in bila več generacij v službi tamkajšnjih knezoškofov. Najstarejši znani prednik loških Fürnpfeilov je bil tesar in gradbeni mojster Jurij (Georg) Fürnpfeil (1522–1595), ki mu je leta 1583 takratni škof vojvoda Ernest Bavarski (1554–1612) za zvesto službo izdal grbovno pismo in s tem njemu in njegovim potomcem podelil grb. V njem je bil lev, ki je v šapah držal navzdol obrnjeno puščico, kar je bila aluzija na rodbinsko ime (Pfeil = puščica). Rodbina s pridobitvijo grba sicer še ni postala plemenita (pridobitev grba namreč ni bila nujno povezana s plemiškim statusom), dobila pa je dobro izhodišče za preskok v plemiške vrste. To ji je uspelo pol stoletja pozneje, ko je bil Jurijev sin Janez (Johann) (1559–1632) kot tajnik freisinškega škofa leta 1631 povzdignjen v plemiški stan in je hkrati dobil tudi izboljšavo grba.

Za Škofjo Loko sta bila pomembna njegova sinova Korbinijan (1597–1657) in Sigmund (1602–1657), ki sta si tu ustvarila družino in oba zasedala pomembne funkcije v škofovi službi. Korbinijan je bil najprej protipisar in je vodil ter zapisoval gospoščinske dohodke in izdatke, potem pa je postal oskrbnik, kar je bila najvišja funkcija v upravi loškega gospostva. Brat Sigmund je bil sprva trgovec, nato je postal mestni svetnik in predstojnik mestnega špitala, nekaj časa je bil tudi mestni sodnik, leta 1649 pa ga je freisinški škof imenoval za kaščarja v loškem gospostvu. Tako se je tega leta vsa loška uprava združila v rokah bratov Fürnpfeil.[14]

12 *Spominska knjiga*, 1. del, str. 139.

13 O Fürnpfeilih gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 16. stoletje*, str. 96–108 (s tam navedeno literaturo).

14 Blaznik, Iz življenja, str. 33–39.

Čeprav sta bila brata že od leta 1631 plemenita, sta leta 1649 zaprosila za ponovno potrditev plemiškega naziva, izboljšanje grba in predikat »Pfeilheimb«.[15] S tem sta hotela poudariti in nadgraditi svoj plemiški status, ki ga pa ne onadva ne njuni potomci niso nikoli povsem prevzeli za svojega. Njihove nepremičnine so ostale vezane na mestno pomirje (Korbinijan je bil lastnik t. i. Kasarne (danes Blaževa ul. 10)), tudi ko so se nekateri njuni potomci preselili v Ljubljano ali na Dunaj, so ohranili meščanski način življenja.[16]

Korbinijanovo vejo Fürnpfeilov je tako v Škofji Loki nadaljeval Vid Ferdinand (1638–1687), njegov najstarejši sin iz drugega zakona. O njem ni znano, da bi v Škofji Loki opravljal kakšno funkcijo, se je pa čutil že veliko bolj plemiča kakor njegov oče in se je vedno bolj izmikal nadzoru freisinškega škofa. Tako je dal enega od privilegijev raje potrditi cesarju Leopoldu I. kakor škofu, čeprav je bil formalno škofov podložnik; cesar je to seveda rade volje storil in s tem pokazal, da si prilašča kompetence, ki so dotlej pripadale škofu.[17]

Korbinijanova veja Fürnpfeilov je v Škofji Loki ostala do začetka 18. stoletja, ko je v moški liniji izumrla, medtem ko sta se oba poganjka Sigmundove veje posušila v začetku 18. stoletja na Dunaju (starejši) oziroma konec 17. stoletja v Ljubljani (mlajši). Danes na rodbino v Škofji Loki spominja nekaj nagrobnikov v cerkvi v Stari Loki, Loškem muzeju in nunski cerkvi. Omenjeni so tudi v romanu Jeje Jamar Legat o Kaibetovi hiši.[18]

Med plemstvo so se zavihtele tudi druge rodbine, ki so bile v službi freisinškega škofa, vendar so manj znane in tudi manj raziskane. To so bili npr. že omenjeni **Paplerji**, ki so leta 1650 dobili predikat Altenlack (torej Stara Loka),[19] rodbina Kos, njen začetnik je bil loški protipisar in škofijski svétnik Janez Jakob Kos, leta 1710 poplemeniten s predikatom Kossen.[20] Podobne temelje so imeli tudi **Grundlerji** in **Pečaherji**, katerih plemiška diploma se ni ohranila niti v osnutku,[21] zato je njihovo raziskovanje močno oteženo. Precej visoko so se

15 ÖStA, AVA, Adelsakte, Wappenbrief von Fuernpfeil, Georg, 31. VII. 1583; Adelsakt von Fuernpfeil, Corbinian, 14. X. 1635; Adelsakt von Führenpfeil, Corbinian u. Sigmund, 5. II. 1649.

16 Blaznik, *Škofja Loka*, str. 317, 318. Hišo si je delil z bratom Sigmundom, v lasti rodbine pa je ostala vse do 18. stoletja (Štukl, *Knjiga hiš*, II, str. 138).

17 Blaznik, *Škofja Loka*, str. 318.

18 Jamar Legat, Jeja: *Kaibetova hiša na škofjeloškem Placu: 1511–1914*. Ljubljana: Sanjska knjiga, 1998.

19 Brata Janez in Jakob Papler sta leta 1650 dobila potrditev plemiškega naziva in predikat Altenlack, verjetno pa njun plemiški status izvira iz leta 1623, ko je plemiški naziv z izboljšavo grba dobil Karel Papler (Frank, *Standeserhebungen*, 4, str. 33).

20 Frank, *Standeserhebungen*, 3, str. 66.

21 V Frankovem seznamu nobilitacij ne zasledimo ne Pečaherjev ne Grundlerjev. Grundlerjeva plemiška diploma je omenjena le v zapuščinskem inventarju za Janezom Grundlerjem iz leta 1682, čigar očeta Jeremijo Grundlerja je kot loškega protipisarja cesar Leopold I. neznano kdaj poplemenitil s predikatom Grünberg (ARS, AS 309, šk. 33, G-36).

Nagrobnik Volfa Andreja Fürnpfeila iz leta 1697 v nunski cerkvi v Škofji Loki. *(foto: Barbara Žabota)*

povzpeli **Lampfrizheimbi**, ki so leta 1674 dobili celo baronski naziv.[22] Vse te rodbine še čakajo na temeljitejšo raziskavo.

Trgovci

Druga družbena skupina, iz katere je v veliki meri izšlo novoveško plemstvo na Loškem, so bili trgovci. Trgovina je bila na tem območju zelo pomembna, saj je bila Škofja Loka na pomembni trgovski poti med Štajersko in Italijo. Poplemenitene škofjeloške trgovske rodbine predstavljajo lep primer novoveške socialne mobilnosti, saj je kar nekaj od njih iz skromnih podložniških začetkov s podjetnostjo uspelo prodreti najprej v meščanske in nato še v plemiške vrste, kljub temu pa so se le redko otresle dotedanjega načina življenja. Večinoma so ostale napol meščanske, ker jim je to bolj ustrezalo, saj so s trgovanjem bolje živele kot od zemljiške rente, po drugi strani pa so stari način življenja ohranjale tudi zato, ker so se njihovi člani večinoma poročali med seboj oziroma s sebi enakimi in le redko se je kateremu od njih uspelo poročiti v višje plemstvo. Gre torej za poplemenitene, a nikoli zares plemenite rodbine.

Še najbolj uspešno so se v plemiško družbo integrirali **Oblaki** oziroma **Wolkenspergi**. Ti so v generacijah, ki so sledile povzdigu med plemstvo konec 17. stoletja, povsem opustili trgovino, postali pravi zemljiški gospodje, med njiho-

22 Leta 1674 sta barona postala Jurij Viljem Lampfrizheimb, svetnik freisinškega škofa ter svetnik in mestni glavar v Škofji Loki, ter njegov brat Franc Matija; hkrati sta brata dobila tudi izboljšavo grba (Frank, *Standeserhebungen*, 3, str. 105).

vimi poročnimi partnerji pa najdemo člane starih in uglednih grofovskih rodbin, kot so bili Thurni, Lichtenbergi in Auerspergi. Začetki plemiške rodbine Oblak - Wolkensperg segajo v zahodni del Polhograjskega hribovja. Andrej Oblak je bil v prvi polovici 17. stoletja še gruntar v Gorenji vasi, njegov sin Marko pa se je sredi stoletja naselil v Škofji Loki, začel trgovati z železom in platnom in si v mestu kupil hišo. Tam se je avgusta 1657 poročil z meščanko Katarino Skerpin. Sledil je hiter vzpon, leta 1688 je postal plemič s predikatom Wolkensperg in kupil več notranjskih gospostev (Lož, Snežnik, Postojna), ki so jih njegovi potomci kmalu prodali naprej.[23] Še najdlje je v rodbinski lasti ostalo gospostvo Puštal, ki ga je Marko leta 1696 kupil od baronov Apfaltrerjev. Leta 1753 je njegov vnuk Franc Anton rodbini pridobil še baronski naziv.[24] Prvotni priimek Oblak so povsem opustili in se pisali samo Wolkensperg. Nedvomno so jih rodbinske povezave z grofovskimi rodbinami privedle do tega, da so v začetku 19. stoletja tudi sami zaprosili za grofovski naziv, vendar cesar njihovi prošnji ni ugodil. Rodbina je v Puštalu ostala do 2. svetovne vojne in tudi po vojni je bilo Hildi, poročeni Svoboda, zadnji predstavnici rodbine, dovoljeno, da je do smrti (2012) prebivala v delu puštalskega dvorca.[25]

Popolna integracija v kranjsko plemiško elito je uspela tudi (do nedavna precej pozabljenemu) Matevžu **Segalli** (1665–1722), podložniku s Sorškega polja, čigar socialni vzpon in sprememba identitete sta bila v njegovem času precej edinstvena. Rodil se je leta 1665 podložniku in kmečkemu trgovcu s platnom Mihaelu Reženu (tudi Erženu) v Spodnjih Bitnjah pri Škofji Loki. Pri 22. letih je prevzel dedovo kmetijo v Stražišču pri Kranju in je kot novi lastnik majhne desetine leta 1692 postal deželni svobodnik. Kmalu zatem se je preselil v Škofjo Loko, postal njen meščan in začel uporabljati priimek Segalla. Kot je pojasnil v prošnji za poplemenitenje, je to storil zaradi trgovskih stikov z Italijo (Segalla je namreč italijanski prevod priimka Režen). Leta 1705 mu je cesar Jožef I. podelil predikat »von Segalla zum Winkhlern«, in sicer po imenu njegove kmetije v Stražišču, slovensko imenovane V kotu.

Tudi po pridobitvi plemiškega naziva je nadaljeval s trgovanjem, zlasti z železom, in vzdrževal živahne poslovne stike z italijanskim okoljem. Pomembna prelomnica v njegovem življenju je bilo leto 1715, ko je kupil obsežno zemljiško gospostvo Bela Peč in se preselil na Jesenice. Še istega leta so ga kranjski deželni stanovi sprejeli med deželane in Matevž pl. Segalla je tako postal eden pomembnejših Kranjcev. Ko se je okoli leta 1717 tretjič poročil, je pred oltar popeljal plemkinjo – Marijo Suzano pl. Semenič, tudi tri svoje hčere je oženil s plemiči. Njegov rod je po moški strani izumrl že v drugi generaciji, v krajih, od koder je izviral, pa je spomin nanj hitro zbledel.[26]

23 ÖStA, AVA, Adelsakte, Adelsakt von Oblaccho, Marcus, 4. VII. 1688.

24 ÖStA, AVA, Adelsakte, Adelsakt von Oblackh v. Wolkensperg, Franz Johann Anton, 14. VIII. 1753.

25 O Wolkenspergih gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 17. stoletje*, str. 192–205 (s tam navedeno literaturo).

26 O Matevžu Segalli in njegovi družini gl. Golec, Matevž Režen pl. Segalla, str. 413–440.

Grb rodbine Kunstl - Baumgarten.
(vir: Jutta v. Auersperg, risba)

Delno se je med fevdalce zavihtela tudi rodbina **Kunstl** (tudi Kunstelj) iz Pungerta pri Škofji Loki, katere najstarejše omembe segajo v začetek 16. stoletja. V freisinških davčnih knjigah za Škofjo Loko je neki Jakob Kunstl vpisan že leta 1501. V naslednjih desetletjih so se nekateri člani rodbine preselili v Škofjo Loko, se tam oprijeli fužinarstva in trgovine z železom in zelo obogateli. V drugi polovici 16. stoletja Kunstle že srečamo med škofjeloškimi mestnimi svetniki in mestnimi sodniki. V začetku 17. stoletja sta se brata Janez in Gregor Kunstl iz Škofje Loke preselila v Ljubljano, kjer sta postala ugledna trgovca: Janez je bil v trgovskih povezavah s Trstom in je postal član notranjega sveta, Gregor pa je odprl trgovino z deželnimi pridelki in vinom ter zelo obogatel. V Ljubljani je kupil več hiš, denar je posojal celo deželnim stanovom. Kmalu po pridobitvi ljubljanskega meščanstva (1613) je postal najprej član zunanjega sveta, nato notranjega sveta, štirikrat je bil izvoljen za mestnega sodnika, leta 1638 pa še za župana, kar je ostal do smrti (konec oktobra 1639).[27]

Posamezni rodbinski člani so se večkrat potegovali za povzdig v plemiški stan, tudi Gregor, ki pa ga je prehitela smrt. Končno je uspelo šele njegovemu bratu Janezu, ki je v prošnjo za plemiški povzdig pritegnil še nečaka Marka Antona (Gregorjevega sina). Leta 1646 sta bila stric in nečak povzdignjena med plemiče s predikatom Baumgarten (nemško ime za Pungert), s katerim sta želela poudariti svoje loške korenine.[28]

27 O Kunstlih gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 17. stoletje*, str. 85–90 (s tam navedeno literaturo).

28 ÖStA, AVA, Adelsakte, Hofadelsakt von Künstl, Marcus Antonius u. Johann, 10. X. 1646.

Rodbina se je tako razcepila v dve veji. Janezova veja je obdržala priimek Kunstl in v Ljubljani izumrla sredi 18. stoletja. Podroben pregled njenih članov kaže, da se nikoli niso povzpeli nad raven »mestnega« plemstva. To je uspelo šele liniji Janezovega nečaka Marka Antona, ki je z nakupom gospostva Polhov Gradec postal fevdalec. Z novim statusom zemljiškega gospoda si je ambiciozni Mark Anton zgradil tudi novo identiteto: zaprosil je za povzdig v baronski stan, se odpovedal meščanskemu priimku Kunstl in predikatu Baumgarten ter prevzel novo ime, ki je bilo nemško poimenovanje gospostva Polhov Gradec – postal je **baron Billichgrätz**.[29] Zelo uspešen je bil tudi pri integraciji v staro kranjsko plemiško elito. Če je bila njegova prva žena Ana Elizabeta Engelshaus še članica rodbine, ki se je sicer sklicevala na starodavni, a nedokazan plemiški naziv, je druga žena Johana Sibila baronica Gall - Gallenstein že bila iz vrst starega kranjskega plemstva. Njegovemu istoimenskemu sinu je uspel še večji met, saj je leta 1698 pred oltar popeljal celo grofico – Eleonoro Ursini - Blagaj, katere mati je bila grofica Auersperg. Nova baronica se je zavedala pomembnosti, ki je bila povezana z njenim visokim poreklom, kar je zelo demonstrativno pokazala štiri desetletja pozneje. Čeprav je očitno ni motilo, da se je njen tast rodil še kot meščan, je zelo nasprotovala poroki svojega sina Marka Antona III. z Marijo Rozalijo Qualiza, češ da je nevesta premalo plemenita. Rodbina Marije Rozalije je sicer prav tako imela meščanske korenine, a je bila sama kot pravnukinja poplemenitenca že četrta generacija z modro krvjo, torej je bila njena plemiška tradicija celo daljša od Billichgrätzove. Do poroke je kljub nasprotovanju ženinove matere prišlo leta 1736 in prek nje se je rod Billichgrätzov nadaljeval še dve generaciji, dokler ni po moški liniji izumrl v začetku 18. stoletja.[30]

V precej manjši meri kot Kunstlom (oziroma baronom Billichgrätzom) se je v fevdalno elito uspelo povzpeti **Lukančičem**, še eni trgovski rodbini iz Škofje Loke.[31] Kot novopečeni plemiči so pridobili nekaj manjših zemljiških gospostev, vendar izbire njihovih poročnih partnerjev kažejo, da so se večinoma poročali s sebi enakimi člani novonastalega plemstva. Izjema sta le dve nevesti iz rodbine Gall - Gallenstein, vendar je ob tem treba poudariti, da ta rodbina, čeprav je bila na Kranjskem prisotna že več stoletij, ni sodila med premožnejše in zato tudi njeni člani na ženitnem trgu praviloma niso segali ravno visoko.

Lukančiči so bili v 16. stoletju škofjeloški meščani, ki so obogateli s trgovino z železom. Eden najbolj aktivnih in premožnih je bil Boštjan ali Sebastijan Lukančič, ki si je pridobil več deset desetin, tudi zunaj loškega gospostva. Njegov vnuk, prav tako Sebastijan, je v oporoki leta 1647 pripravil materialno podlago za

29 ÖStA, AVA, Adelsakte, Adelsakt von Billichgrätz, Marcus Anton, 7. IV. 1684. O Billichgrätzih gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 17. stoletje*, str. 9–18 (s tam navedeno literaturo).

30 Tu je šlo lahko tudi za druge vzroke, zaradi katerih je ženinova mati nasprotovala poroki, in ne nujno stanovsko-hierarhične. Gl. tudi Kos, *Zgodovina morale*, 1, str. 253–254.

31 O Lukančičih gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 17. stoletje*, str. 102–110 (s tam navedeno literaturo); gl. tudi Golec, *Valvasorji*, str. 141–143.

prihod kapucinov v Škofjo Loko, a se je to zgodilo šele več let po njegovi smrti,[32] vnukinja Marija pa je bila prva opatinja ljubljanskega klariškega samostana.[33] Drugi člani rodbine so se vojaško udejstvovali v habsburških vojnah in na podlagi teh zaslug je leta 1671 Gabrijel Lukančič, kranjski deželni pisar in doktor obojega prava, zaprosil za povzdig v plemiški stan. Pri tem se je skliceval tako na svoje plemiške prednike (mati Marija Kristina Rasp, babica Lukrecija Lamberg, hči deželnega glavarja Jakoba Lamberga, ena od prababic pa je bila Agnes Siegersdorf, po kateri je bil povezan tudi s koroškim plemstvom) kot na lastno, domnevno plemiško poreklo, ki pa ga ni mogel dokazati, saj je po njegovih besedah njegovo družino zadela huda nesreča in jim je požar uničil veliko premoženja, med drugim tudi dokumente, ki so dokazovali njihov plemiški stan.[34]

V treh zakonih je imel Gabrijel Lukančič več otrok, od katerih so štirje sinovi odrasli, trije od njih so bili tudi graščaki. Najstarejši Jurij Andrej je od ženinih sorodnikov kupil gradič Mala Loka pri Trebnjem, a je mlad umrl in ni zapustil potomcev. Najznamenitejši je bil drugi sin Janez Gotard, genealog in heraldik, ki

Nagrobnik Gabrijela Lukančiča iz leta 1683 v cerkvi v Stari Loki. *(foto: Tina Arh)*

32 Blaznik, *Škofja Loka*, str. 226, 341, 342.

33 Hančič, *Klarise*, str. 73–76.

34 ÖStA, AVA, Adelsakte, Adelsakt von Lukhantschitsch, Gabriel, 24. XII. 1671.

je bil tudi član Družbe sv. Dizma, z vzdevkom Plamenec (*der Angeflamte*). Njegova genealoška zbirka v več delih je še danes eden od temeljev za raziskovanje kranjskega plemstva in kranjske zgodovine.[35] Po očetu je podedoval Staro Loko, a jo je leta 1705, nekaj let pred smrtjo, prodal Janezu Juriju Prešernu.[36] Graščak je bil tudi najmlajši Gabrijelov sin Sigmund Jožef (1684–1749), ki je bil lastnik Lukovca pri Brezovici in Cerkna pri Gabrovki. Zanimivo je, da so trije mlajši Gabrijelovi sinovi imeli skupaj skoraj trideset otrok, a so vse tri njihove linije – s tem pa tudi celotna rodbina – izumrle prav v tej generaciji, saj prav nobeden od moških potomcev ni imel družine.

Če so si nekatere rodbine za dvig med plemiško elito prizadevale zato, da bi se vanjo tudi same čim bolj integrirale, so druge rodbine vodili drugačni motivi. O tem priča njihovo delovanje po dosegu plemiškega statusa, saj kljub njemu niso spremenile načina življenja, ampak so še naprej vztrajale pri meščanskih dejavnostih. Med njimi je treba vsekakor omeniti rodbino **Jenko**, katere del je bil leta 1749 poplemeniten s predikatom **Jenkensheim**. Začetnik te rodbinske veje je bil trgovec Janez Jakob Jenko, o njegovem življenju ne vemo prav veliko. Še največ izvemo iz njegove prošnje za povzdig v plemiški stan.[37] V njej pravi, da se že vse življenje ukvarja s trgovino s platnom, ki je bila na Loškem zelo pomembna gospodarska panoga, in to ne le znotraj avstrijskih dednih dežel, ampak ga je pot vodila tudi čez morje, v Italijo. Ugled in bogastvo sta mu omogočila, da je v rodni Škofji Loki vrsto let zasedal položaj notranjega svetnika, v prošnji pa ni pozabil omeniti, da je zvestobo monarhiji izkazal tudi v težkih vojnih časih in državi dvakrat podaril po 1100 goldinarjev. Država je prošnji ugodila in mu leta 1749 podelila plemiški naziv s predikatom Jenkensheim.[38]

Njegov najstarejši sin je bil Janez Jurij, ki si je kot trgovec na Reki pridobil veliko premoženje. Pozneje se je vrnil v Škofjo Loko, kjer je imel hišo z vrtom na trgu številka 29, v okolici mesta pa več njiv in travnikov. Njegov zapuščinski inventar iz leta 1790 razkriva tudi, da je imel ob smrti še vedno v lasti dvonadstropno hišo na Reki in drugo nadstropje skladišča (magacina), ki je stalo v njeni neposredni bližini, denar pa je imel naložen še v hiši reškega lekarnarja Jožefa Emilija.[39] Na imenitnost Janeza Jurija in njegove žene Marije Ane, rojene pl. Bono, kažeta njuna portreta iz leta 1755, ki ju nekateri umetnostni zgodovinarji pripisujejo Fortunatu Bergantu (portreta sta kot del zbirke Karla Strahla v prvi polovici 20. stoletja prišla v Narodno galerijo). Kar trije od štirih odraslih sinov Janeza

35 Danes jih hranijo v Arhivu Republike Slovenije v Zbirki rokopisov (ARS, AS 1073, I-43r, I-44r, I-45r).

36 Smole, *Graščine*, str. 458.

37 ÖStA, AVA, Adelsakte, Hofadelsakt von Jenkho, Johann Jakob, 13. XII. 1749.

38 O Jenkensheimih gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 18. stoletje*, str. 77–82 (s tam navedeno literaturo).

39 ARS, AS 309, šk. 48, J-56.

Jurija so stopili med duhovnike,[40] le četrti sin Ignac je ostal v posvetnem stanu; bil je uradnik, služboval je na Bavarskem, v Burgauu in Meitingenu, pozneje pa se je vrnil na Kranjsko, kjer je bil v Ljubljani gubernialni svetnik in okrožni glavar ter na prelomu 18. in 19. stoletja študijski direktor za ljubljansko gimnazijo.[41] Poročen je bil z baronico Alojzijo Ehrenfeld, njena oporoka razkriva zanimiv detajl iz plemiške hierarhije. Čeprav sta bila oba zakonca plemiča in je žena po pravilih prevzela možev priimek in stan, se je Alojzija podpisala kot »baronica Ehrenfeld, poročena pl. Jenkensheim«.[42] Njeno baronstvo je očitno močno prekašalo nižji in manj pomemben plemiški naziv moža, zato se mu Alojzija kljub poroki ni bila pripravljena odpovedati.

Drugorojeni sin Janeza Jakoba Jenkensheima Janez Jožef, začetnik srednje veje Jenkensheimov, se je iz Škofje Loke preselil v Stražišče in je trgoval s platnom in siti. Čeprav je ob smrti leta 1768 zapustil sina Antona, ki je bil tudi njegov univerzalni dedič (dva sinova sta umrla že v otroštvu), je njegovo sitarsko dejavnost pozneje prevzel njegov zet Natalis Pagliarucci, zdravnik in graščak na kranjskem Khislsteinu, saj je sin Anton kot najstnik umrl v Novem mestu.[43]

Tretji sin Janeza Jakoba je bil Marko Anton (v nekaterih virih tudi Maksimilijan), začetnik mlajše veje Jenkensheimov. Bil je glavni dedič po očetu in je po njem podedoval hišo na naslovu Mesto 120 (danes Mestni trg 36), hkrati pa je nadaljeval očetovo trgovino v Škofji Loki in bil v letih 1760–1763 tudi oskrbnik loškega špitala.[44] Z Marijo Jožefo Feichtinger je imel (vsaj) štirinajst otrok, a so bile ob njegovi smrti žive samo še tri hčere, zato je z njegovo smrtjo leta 1810

Grb rodbine Zanetti v cerkvi sv. Jakoba v Škofji Loki. *(foto: Barbara Žabota)*

40 Pokorn, *Šematizem*, str. 125, 126.
41 Ciperle, Ljubljanska gimnazija, str. 117.
42 ARS, AS 308, serija III, J-52.
43 Žontar, Platnarstvo in sitarstvo, str. 89–102.
44 Štukl, *Knjiga hiš*, II, str. 68–69.

mlajša veja Jenkensheimov po moški strani izumrla.[45] Jenkensheimi so torej kljub pridobljeni »modri krvi« obdržali svojo staro identiteto in so vse do izumrtja ostali to, kar so bili od nekdaj – trgovci. Ali se za tudi vsebinski preskok med prave plemiče niso znali ali niso zmogli ali niso hoteli odločiti, pa je že drugo vprašanje.

Prav tako so trgovci (kljub plemiškemu statusu) ostali člani kranjske veje rodbine **Zanetti,** ki je izvirala iz Benetk.[46] Prvi član na Kranjskem je bil Antonio, ki se je naselil na Suhi pri Škofji Loki in vodil uspešno trgovino med svojo novo in nekdanjo domovino. Po lastnih besedah je v deželo vsako leto pripeljal 50.000 goldinarjev, da je z njimi nakupil razno blago in ga izvozil v domovino. Leta 1661 je zaprosil za plemstvo, čeprav se za ta korak morda niti ne bi bil odločil, če ga v to ne bi prisilile okoliščine. Kot trgovec je namreč predstavljal neljubo konkurenco drugim loškim trgovcem, ki so nad njim in njegovo družino nenehno negodovali. Skupaj z loškim glavarjem so ugovarjali, ko se je njegov sin Bartolomeo/Jernej potegoval za loško meščanstvo. Vendar negodovanje loške konkurence podjetnih Zanettijev ni ustavilo. Da bi se laže in bolj neovirano posvetili poslu, je Antonio sklenil, da se »umakne« v plemiške vrste. Plemiški status je namreč poplemenitencu med drugim prinesel spremembo glede jurisdikcije – poplemeniteni meščani niso bili več podsodni mestnemu sodišču, temveč ograjnemu, na kar je najbrž računal tudi Zanetti.[47] Njegova prošnja je bila pri cesarju ugodno sprejeta, verjetno toliko bolj, ker je imela gospodarska uspešnost Zanettijev blagodejne učinke tudi na cesarsko blagajno – vanjo se je iz njihovega mošnjička vsako leto nakapljalo 25.000 goldinarjev. Cesar je Antoniovi prošnji tako ustregel ter njega in vse njegove potomce leta 1661 povzdignil med plemiče Svetega rimskega cesarstva.[48]

Predsodke in negodovanje Ločanov so Zanettiji premagovali še na druge načine. Eden teh je bilo tudi pletenje sorodstvene mreže in Antoniov sin Jernej je svojo boljšo polovico že našel na Kranjskem. Leto pred povzdigom rodbine Zanetti med plemstvo je njegova žena postala Marija Jakoba Grundler, hči loškega protipisarja (finančnega uradnika) Jeremije Grundlerja, ki je bil v času Leopolda I. tudi sam poplemeniten s predikatom Grünberg. S poroko je Jernej Zanetti dobil posest oziroma hišo z njivo v Loki, imenovano Grundlerjeva pristava ali tudi Štemarje. Posest je bila last Zanettijev približno sto let – do sredine 18. stoletja, rodbina pa je na Kranjskem izumrla leta 1804.

45 ARS, AS 309, šk. 48, J-85.

46 O Zanettijih gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 17. stoletje*, str. 206–212 (s tam navedeno literaturo).

47 Podobne primere najdemo tudi v drugih mestih. V Ljubljani je bil takšen npr. trgovec Štefan Graffhaiden, ki je leta 1665 dobil plemiški naziv in se je tako izognil mestnemu sodišču zaradi neizpolnjevanja dolžnosti, ki mu jih je nalagalo ljubljansko meščanstvo. A kljub plemiškemu nazivu se je Štefan še naprej ukvarjal z meščanskimi posli, eden njegovih sinov Florijan je bil v letih 1720–1723 in 1729–1732 celo ljubljanski župan. Gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine, 17. stoletje*, str. 81–84.

48 ÖStA, AVA, Adelsakte, Adelsakt von Zanetti, Anton, 19. IV. 1661.

Avstrijsko plemstvo

19. stoletje je z ustanovitvijo Avstrijskega cesarstva, ki je delno nadomestilo ukinjeno Sveto rimsko cesarstvo, tudi na Loško pripeljalo nove tipe plemičev. To so bili predvsem meščani, ki so si plemiško diplomo prislužili kot zvesti uradniki. Nekateri so samo izhajali iz Škofje Loke ali njene okolice, kariero pa so si ustvarili v širnem svetu. Pravi plemiški način življenja in prebivanje v dvorcih, ki so veljali za prototip plemiškega prebivališča, sta bila pri njih prej izjema kot pravilo. Za posvojitev klasičnih plemiških navad je tovrstnim poplemenitencem enostavno zmanjkalo časa. Pogosto se je zgodilo, da je zaslužni posameznik plemiški naziv dobil v poznih letih, ko je imel že otroke ali celo vnuke. Ti tako še niso bili deležni prave plemiške vzgoje in je niso mogli prevzeti v svoj svet vrednot. Sprememba identitete iz meščanske v plemiško je bila v takšnih primerih šele na začetku (če je do nje sploh prišlo), njen razvoj pa je bil s koncem monarhije leta 1918 dokončno prekinjen.

Med poplemenitenimi loškimi rojaki posebno mesto zavzema Oto **Detela**, ki je bil kar dvakrat imenovan za kranjskega deželnega glavarja (med letoma 1890 in 1906). Njegova družina po očetovi strani je sicer izvirala iz Moravč, medtem ko je bil oče njegove matere Karoline Dietrich Jožef Dietrich, od leta 1803 graščak na Ajmanovem gradu pri Sv. Duhu.[49] Tako se je tudi življenje njegovega vnuka Ota Detele začelo in končalo tam. Oto Detela je v zgodovini znan predvsem kot konservativni politik. Več kot trideset let je bil poslanec v kranjskem deželnem zboru, od leta 1907 do smrti tudi član gosposke zbornice dunajskega parlamenta. Cesar Franc Jožef mu je za zasluge podelil viteški red železne krone III. stopnje, kar mu

Grb rodbine Detela, v katerem je upodobljena cerkev v Crngrobu.
(vir: Jutta v. Auersperg, risba)

49 Smole, *Graščine*, str. 67.

je posledično prineslo plemiški stan. Za grb si je izbral kranjskega orla, kar nakazuje njegovo navezanost na to nekdanjo habsburško deželo, cerkev v Crngrobu, ki stoji nedaleč od njegovega rojstnega kraja, in deteljo, s čimer je njegov grb postal govoreči.[50] Po njegovi smrti (1917) je Ajmanov grad podedovala njegova hči Marija, poročena Guzelj.[51]

Med graščaki na Loškem posebno mesto nedvomno zasedajo **Strahli** iz Stare Loke. Grad je v njihove roke prišel v začetku 19. stoletja, ko se je Friderik Anzelm Strahl, častnik avstrijske vojske, po rodu iz nemškega Erfurta, poročil s Terezijo Demšar, hčerjo tedanjega starološkega graščaka Jožefa Demšarja. Strahl je Staro Loko od ženine družine najprej vzel v zakup, potem pa v celoti odkupil.[52] Čeprav so Strahli trdili, da so plemiškega porekla, tega niso mogli dokazati z nobenim dokumentom. Negotovost je razrešil cesar Franc Jožef, ki je sinu Friderika Anzelma Edvardu leta 1873 podelil dedno avstrijsko viteštvo.[53]

Edvard Strahl je bil zelo izobražen človek, privrženec nemške ustavoverne stranke na Kranjskem ter odličen pravnik, s posebnim nagnjenjem do umetnosti. S pomočjo žene Cecilije (rojene pl. Pettenegg) se je lotil zbiranja umetnin, pozneje pa je k zbirki dodal še podedovane slike po svojem stricu Francu Ksaverju Demšarju, ki je bil po zgodnji smrti staršev tudi njegov skrbnik. Vsestransko aktiven je tudi pesnikoval in objavljal; znani so celo nekateri njegovi prevodi Prešernovih pesmi.

Zbirateljstvo je pozneje nadaljeval Edvardov edinec Karel, ki je zbirko precej povečal, tako da se je lahko kosala z najpomembnejšimi umetniškimi zbirkami v Srednji Evropi. Ker ni imel otrok, je precejšnji del zapuščine pod ugodnimi pogoji zapustil raznim slovenskim inštitucijam, kot so Narodni muzej, Etnografski muzej in Narodna galerija. Preostali del zbirke je bil razprodan na dražbi ali pa so ga podedovali (skupaj s samim gradom v Stari Loki) sorodniki njegove žene, družina Fraenzl pl. Vesteneck, ki pa niso imeli velikega posluha za umetnost.[54]

Danes na Strahle še vedno spominja grb nad baročnim portalom vzhodnega pročelja dvorca v Stari Loki, ki za seboj skriva tudi zanimivo zgodbo. Grb je namreč t. i. alianční, torej dvojni, in predstavlja zakonsko zvezo Karla Strahla in Marije Alojzije (Mimi) pl. Lehmann. Strahla je žena kmalu po poroki zapustila, vzrok naj bi bila njegova gospodovalna gospodinja Johana Nepomucena Strupi. Zakonca sta nato 23 let živela ločena od mize in postelje. Žena je večino teh let preživela v samostanu Brezmadežnega spočetja v Jarosławu na današnjem južnem Poljskem, kjer je poučevala glasbo in nemško literaturo. Leta 1909 se je

50 ÖStA, AVHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Detela, Otto, 30. XI. 1898.

51 O družini Detela gl. Rugále in Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti, 1. del*, str. 47–53 (s tam navedeno literaturo).

52 Smole, *Graščine*, str. 458.

53 ÖStA, AVFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Strahl, Eduard, 5. IX. 1873.

54 Polec, Spominu, str. 79–83.

Aliančni grb Karla viteza Strahla in njegove žene Alojzije pl. Lehmann nad vhodom v dvorec Stara Loka. *(foto: Barbara Žabota)*

vrnila v Staro Loko in se temeljito lotila notranje in zunanje prenove dvorca.[55] Verjetno je bila takrat vzidana tudi omenjena heraldična plošča z aliančnim grbom, ki je (sicer poškodovana) vidna še danes.[56]

Delno je s Škofjo Loko povezana tudi usoda družine Gozani, italijanskih markizov, katerih ena veja je živela tudi na Kranjskem in leta 1817 prejela avstrijski plemiški naziv.[57] Resnična zgodba, ki bi bila zaradi melodramatičnosti vredna romana, pripoveduje o Carlu Giovanniju Gozaniju, ekscentričnem markizu iz Casala Monferrata v Piemontu, ki se je sprl z vsemi sorodniki in se odločil, da vse premoženje zapusti daljnemu sorodniku Janezu Nepomuku Gozaniju na Kranjskem. Ker pa je ta medtem umrl (leta 1836), je dedič postal njegov najstarejši sin Feliks, skromen uradnik v Škofji Loki, ki je tako čez noč obogatel. Podedoval je 7 milijonov lir, obsežno posest v severni Italiji, palačo v Torinu (kamor se je preselil z družino) in Casalu (kjer je postal župan) ter naziv markiz di San Giorgio. Vendar se novopečeni bogataš ni izkazal kot dober gospodar in denar je hitro kopnel. Prodajati je moral posest za posestjo in proti koncu je živel v takšni revščini, da mu je morala njegova hči Pavlina dajati mesečno rento. Leta 1879 je

55 Polec, Spominu, str. 72–73.

56 O družini Strahl gl. Rugále in Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti, 1. del*, str. 174–178 (s tam navedeno literaturo). Najnovejše: Komić Marn, *Strahlova zbirka*.

57 ÖStA, AVFHKA, Adelsakt, Hofadelsakt von Gozani, Felix Marquis, 13. V. 1817.

naredil samomor.[58] Ta zgodba se je v več različicah ohranila do danes, zapisano pa najdemo pri Josipu Vošnjaku (tam je priimek Gozani spremenjen v Gazoli)[59] in v zgodovinskem romanu Jeje Jamar - Legat o *Kaibetovi hiši na škofjeloškem Placu.*[60]

Med plemstvo se je v 19. stoletju povzpelo tudi nekaj škofjeloških meščanov oziroma iz loških meščanskih družin izvirajočih posameznikov. Omenimo lahko npr. Simona **Wilfana**, zgodovinskega in nabožnega pisca, ki se je leta 1802 rodil v Karlovcu št. 41 (danes Poljanska cesta 1) v Škofji Loki kot sin tamkajšnjega meščana, barvarja Antona Wilfana. Simon je vse šole naredil v Ljubljani (nekaj časa je bil tudi Prešernov sošolec, študiral pa je skupaj s Slomškom in Barago) leta 1825 in bil posvečen v duhovnika. Kot kaplan je deloval v več gorenjskih krajih, leta 1834 je postal vojaški kurat v 17. pehotnem polku in 1838 župnik v Kranjski Gori, kjer je ostal naslednjih 28 let. Leta 1867 je odšel v Novo mesto, kjer ga je cesar najprej imenoval za kanonika, dve leti pozneje pa še za 27. novomeškega prošta. Na tem mestu si je posebno prizadeval za ureditev kapiteljskega arhiva in je znatno povečal kapiteljsko knjižnico. Za svoje delo je leta 1876 prejel red železne krone III. stopnje, na podlagi česar je zaprosil še za avstrijsko plemstvo.[61]

S Škofjo Loko je bil tesno povezan tudi Adolf **Elsner**, zadnji predsednik deželnega sodišča na Kranjskem pred razpadom monarhije. Rodil se je leta 1856 v Postojni, a se je družina kmalu po njegovem rojstvu preselila v Škofjo Loko. Po izobrazbi je bil pravnik, leta 1883 je postal sodnik na okrožnem sodišču v Škofji Loki. Tu se je tudi poročil, rodile so se mu tri hčere. Pozneje je služboval še na Vrhniki, v Kranju, Ljubljani in Gradcu, leta 1912 pa je postal predsednik deželnega sodišča v Ljubljani. Prejel je več odlikovanj, septembra 1918, tik pred koncem monarhije, pa še plemiško diplomo.[62]

V širšo rodbino loških Jenkov, ki je v 18. stoletju že dala eno (ali celo dve) plemiško vejo, je sodil tudi Valentin **Jenko**, ki ga je poklicna pot popeljala v policijske vrste in mu leta 1893 prinesla tudi plemiški naziv. Rodil se je leta 1821 v Škofji Loki očetu Valentinu, takrat c. kr. nižjemu gozdnemu inšpektorju v Vodnjanu, in materi Johani, ki je izvirala iz znamenite loške rodbine Homann.[63] Deležen je bil dobre izobrazbe, ki jo leta 1845 uspešno zaključil s pravnim doktoratom na dunajski univerzi. Še istega leta ga je pot zanesla v domačo Kranjsko, saj je postal praktikant pri mestnem in deželnem sodišču v Ljubljani. To je bil verjetno njegov zadnji daljši stik z domovino, saj je od tedaj dalje vedno služboval

58 O rodbini Gozani gl. Rugále in Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti, 2. del*, str. 24–35.

59 Vošnjak, Odlomki, str. 709–711.

60 Jamar Legat, Jeja: *Kaibetova hiša na škofjeloškem Placu: 1511–1914*.

61 O Simonu Wilfanu gl. Rugále in Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti, 1. del*, str. 201–202 (s tam navedeno literaturo). ÖStA, AVHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Wilfan, Simon, 10. XII. 1876.

62 O družini Elsner gl. Rugále in Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti, 2. del*, str. 57–59 (s tam navedeno literaturo). ÖStA, AVHKA, Adelsakte, Adelsakt von Elsner Adolf, 30. IX. 1918.

63 NŠAL, Župnijski arhiv Škofja Loka, matične knjige, R 1816–1827.

zunaj domače Kranjske – najprej v severni Italiji kot komisar pri lombardsko-beneški generalni vladi, nato pri policijski direkciji v Benetkah in policijskem komisariatu v Vidmu (Udine). Leta 1867 je bil premeščen k dunajski policijski direkciji, leta 1882 pa je dobil naziv vladnega svetnika in postal policijski direktor v Gradcu, kjer je ostal do upokojitve (1878). Ob upokojitvi mu je cesar za zvesto službo podelil plemiški naziv s častnim nazivom Edler. Jenko si je za grb izbral modrega orla, s čimer je morda hotel poudariti povezanost s svojo domovino Kranjsko.[64] Družina je izumrla že z njegovim sinom Oskarjem leta 1907, ki je bil avstrijski častnik.[65]

Nekaj poplemenitenih posameznikov je izviralo iz širše loške okolice, zlasti iz Železnikov. Eden od njih je bil tudi Albert **Levičnik**, pravnik in predsednik deželnega sodišča v Ljubljani, ki se je sicer rodil na Koroškem, vendar je bil njegov oče Jurij Levičnik, prav tako pravnik, doma iz Železnikov. Albert je po končanem študiju na Dunaju služboval po raznih sodiščih na Kranjskem in zlasti na Spodnjem Štajerskem. V začetku osemdesetih let 19. stoletja je na pobudo pravosodnega ministra Alojza Pražáka kot ministrski tajnik nastopil službo na pravosodnem ministrstvu na Dunaju. Tam je ministru pomagal pri pripravi t. i. Pražákove jezikovne naredbe, s katero je med drugim uvedel slovensko uradovanje na slovenskih sodiščih. Ko je minister odstopil, se je tudi Levičnik (v začetku devetdesetih let) vrnil na deželno sodišče v Ljubljano. Tam je bil najprej višji sodni svetnik, nato podpredsednik in od 1898 predsednik sodišča. Pod njegovim predsedovanjem so v Ljubljani zgradili novo sodno palačo, ki stoji še danes. Po dvanaj-

Grob družine Levičnik na pokopališču v Železnikih. *(foto: Barbara Žabota)*

64 Biografija Valentina Jenka povzeta po ÖStA, AVA, Adelsakte, Hofadelsakt von Jenko, Valentin, 16. II. 1893.

65 ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K. 1238, Jenko Oskar. Novico o nenadni smrti sta objavila *Neues Wiener Tagblatt* (31. 10. 1907) in *Prager Tagblatt* (1. 11. 1907).

stih letih (1910) se je na lastno željo upokojil in ob tej priložnosti ga je cesar za njegovo zvesto in izvrstno opravljeno službo povzdignil v plemiški stan. Za grb si je izbral orla, ki je običajno simboliziral službo državi, in liktorski snop, ki je aludiral na njegovo pravniško kariero.[66] Ta grb je vklesan tudi na njegovem grobu na pokopališču v Železnikih. Njegovi potomci na Slovenskem živijo še danes.[67]

Iz Železnikov je bil doma tudi Anton **Globočnik**, slovenski narodni buditelj, upravni uradnik in strokovni pisec, ki si je za zvesto službo monarhiji prav tako prislužil povzdig v avstrijski dedni plemiški stan. Rodil se je leta 1825 v Železnikih, na Racovniku št. 37, v podjetniški fužinarski družini. V gimnazijo je hodil v Ljubljani, pravo je doštudiral na Dunaju. Že v dijaških letih se je navzel slovenske domoljubnosti (takrat je svoj priimek začel podpisovati s »č« in ne več z »zh« ali »tsch«) in ji ostal zvest vse življenje, hkrati pa je ohranil tudi zvestobo avstrijski monarhiji. Na Dunaju je postal tajnik tamkajšnjega Društva Slovenija in je pozival k zedinjenju Slovencev *»v jedno skupno upravno celoto, da se uvede slovenski jezik v slovenskih deželah v šole in urade in da se Avstrija ne združi pretesno z Nemčijo«*. S Petrom Koslerjem je na podlagi kranjskih heraldičnih barv za slovenske narodne barve določil belo-modro-rdečo kombinacijo.[68]

Njegova prva služba je bila pri mestnem in deželnem sodišču v Ljubljani, nato pa ga je pot zanesla na Hrvaško in tam je služboval v Osijeku, Stubici in Čakovcu. Zavzemal se je za zahteve Hrvatov proti Ogrski glede priključitve Međimurja. Najpomembnejši del njegovega delovanja se je začel leta 1863, ko je prišel v Postojno. Tam je bil najprej okrajni predstojnik in od leta 1867 okrajni glavar. S tega položaja je pospeševal zlasti šolstvo in aktivno sodeloval pri promociji Postojnske jame. Na njegovo pobudo so v jamo napeljali tire in električno razsvetljavo ter jo s tem odprli za turizem, pred jamo so zasadili park ter z drevoredom povezali jamo in mesto. Leta 1884 je tudi preprečil, da bi jama prišla v zasebne roke. Po več kakor dvajsetih letih v Postojni se je leta 1885 kot vladni svetnik vrnil v Ljubljano in se pet let pozneje (1890) upokojil. Takrat ga je cesar za njegovo zvesto in uspešno službo povzdignil v plemiški stan, s častnim nazivom Edler. Globočnik si je za predikat izbral pridevnik Sorodolski; nanaša se na reko (Selško) Soro, ki teče skozi njegov rojstni kraj.[69]

66 ÖStA, AVFHKA, Adelsakte, Adelsakt von Levičnik, Albert, 11. XI. 1910

67 O družini Levičnik gl. Rugále in Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti, 2. del*, str. 99–105.

68 O Antonu Globočniku gl. Rugále in Preinfalk, *Blagoslovljeni in prekleti, 2. del*, str. 20–23.

69 ÖStA, AVHKA, Adelsakt, Hofadelsakt von Globočnik, Anton, 2. XI. 1890.

Zaključek

Zgodovina Škofje Loke in nekdanjega loškega gospostva je neločljivo povezana s plemstvom. Morda veliko bolj od ostalih krajev po Sloveniji, saj prav tu zasledimo nadpovprečno število plemiških rodbin oziroma posameznikov s plemiškim nazivom. Od mest na nekdanjem Kranjskem je Škofja Loka po število plemiških rodbin dejansko takoj za Ljubljano – tako takih, ki so izvirale s tega območja, kot takih, ki so na Loško prišle od drugod. Mnogim (predvsem trgovcem) je bila prav Škofja Loka odskočna deska za nadaljnji družbeni vzpon.

Tako kot na večini slovenskega ozemlja je tudi na Loškem plemstvo izginilo najpozneje do konca 2. svetovne vojne. Z eno samo izjemo, ki predstavlja fenomen v celotnem slovenskem prostoru. Rodbina baronov (Oblak) Wolkensperg, ki je bila tudi sicer najbolj intenzivno in najdlje povezana s tem območjem, je na Loškem ostala tudi po vojni. Še več, zadnja članica rodbine, baronica Hilda (poročena Svoboda), je smela celo prebivati v dvorcu svoje rodbine, kar je eden redkih, če ne celo edini primer pri nas. Umrla je leta 2012 kot ena zadnjih pripadnic visokega plemstva v slovenskem prostoru.

V 19. in začetku 20. stoletja je kar nekaj posameznikov s plemiškim nazivom, ki so živeli na Loškem ali so od tu izvirali, pomembno vplivalo na razvoj slovenske narodne ideje. Če to v manjši meri velja za družino Detela, ki sicer ni skrivala slovenskih korenin, a ni aktivno posegala v slovensko politično in kulturno sfero, pa v tem kontekstu ne moremo mimo Simona Wilfana, Alfreda Levičnika in Antona Globočnika. Prav slednji je eden tistih posameznikov, katerih delovanje je pustilo najopaznejše sledi, čeprav teh danes ne povezujemo več z njihovim imenom. Globočnik je tako npr. zaslužen za osnovni videz slovenske zastave pa tudi začetke turizma v Postojnski jami. Velike zasluge za današnjo slovensko identiteto moramo pripisati tudi Karlu Strahlu, ki se sicer ni identificiral s slovenskim narodnim gibanjem, vendar pa je s svojo umetniško zbirko postavil enega od temeljev Narodne galerije in Narodnega muzeja. Plemstvo na Loškem je tako po eni strani spreminjalo lastno identiteto in hkrati pustilo svoj pečat tudi pri oblikovanju slovenske nacionalne identitete.

VIRI:

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani.

AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani.

AS 730, Gospostvo Dol.

AS 1073, Zbirka rokopisov.

Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL)

Župnijski arhiv Škofja Loka, matične knjige, R 1816–1827.

Österreichisches Staatsarchiv, Wien (ÖStA)

AVA – Allgemeines Verwaltungsarchiv (Adelsakte)

KA – Kriegsarchiv (Qualifikationslisten)

LITERATURA:

Apih, Josip: Plemstvo in narodni razvoj. V: *Ljubljanski zvon* 1887, V Ljubljani : Tiskovna zadruga, 1881–1941, str. 170–176, 282–287, 351–357, 403–407.

Blaznik, Pavle: Iz življenja loškega plemstva v 17. stoletju. V: *Loški razgledi* 17, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1970, str. 33–39.

Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo*. Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1973, 560 str.

Cevc, Emilijan: Nagrobnik viteza Viljema Gotholda Raspa v Stari Loki. V: *Loški razgledi* 23, Škofja Loka : Muzejsko društvo 1976, str. 55–62.

Ciperle, Jože: Ljubljanska gimnazija 1773–1808, 1. del. V: *Kronika* 28, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1980, str. 111–121.

Frank, Karl Friedrich v.: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806*, I. Schloss Senftenegg, 1967; II. Schloss Senftenegg, 1970; III. Schloss Senftenegg, 1972; IV. Schloss Senftenegg, 1973; V. Schloss Senftenegg, Senftenegg : Selbstverlag Schloss Senftenegg, 1967–1974.

Golec, Boris: Matevž Režen pl. Segalla (1665–1722) – od podložniškega otroka s Sorškega polja do zgornjesavskega gospoda. V: *Kronika* 64, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2016, (Iz zgodovine Zgornje Gorenjske), str. 413–440.

Golec, Boris: Raspova knjiga obrazcev – mala zakladnica uradovalne slovenščine 17. in prve polovice 18. stoletja. V: *Arhivi* 31, Ljubljana : Arhivsko društvo Slovenije, 2008, str. 63–96.

Golec, Boris: *Valvasorji. Med vzponom, Slavo in zatonom*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015, 514 str.

Grilc, Viktor: Prispevek k zgodovini gospostva Osterberg. V: *Kronika* 53, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije 2005, str. 267–282.

Hančič, Damjan: *Klarise na Kranjskem*. Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 2005, 468 str.

Kaiserfeld, Hans: Ravno polje, zibelka sodobne ovčereje na Štajerskem. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 75 (n. v. 40), 1990 (Iz zgodovine Ravnega polja), Maribor : Obzorja str. 69–90.

Komić Marn, Renata: *Strahlova zbirka v Stari Loki in njena usoda po letu 1918* (doktorska disertacija). Ljubljana : [R. Komić Marn], 2016, 616 str.

Kos, Dušan: *Zgodovina morale,* 1. del. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015, 488 str.

Pokorn, Frančišek: *Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788*. V Ljubljani : Knezo-škofijski ordinariat ljubljanski, 1908, 288 str.

Polec, Janko: Spominu Edvarda in Karla Strahla. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino* 10, št. 3–4, 1930, Ljubljana : Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo, 1921–1944, str. 43–210.

Preinfalk, Miha: *Auerspergi. Po sledeh mogočnega tura*. Ljubljana : Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2005, 640 str.

Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem : 16. stoletje. Del 1, Od Barbov do Zetschkerjev*. Ljubljana: Viharnik, 2016, 376 str.

Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem : 17. stoletje. Del 1, Od Billichgrätzov do Zanettijev.* Ljubljana: Viharnik, 2014, 282 str.

Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem. 18. stoletje. Del 1, Od Andriolija do Zorna.* Ljubljana: Viharnik, 2013, 285 str.

Preinfalk, Miha: Zgodovinopisje na Slovenskem in njegov odnos do plemstva. V: *Zgodovinski časopis* 58, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2004, str. 507–516.

Rugále, Mariano; Preinfalk, Miha: *Blagoslovljeni in prekleti. Del 1, Plemiške rodbine 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana : Viharnik, 2010, 252 str.

Rugále, Mariano; Preinfalk, Miha: *Blagoslovljeni in prekleti. Del 2, Po sledeh mlajših plemiških rodbin na Slovenskem*. Ljubljana : Viharnik, 2012, 271 str.

Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1982, 712 str.

Spominska knjiga ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma : 1688–1801 (faksimile). [Ljubljana] : Fundacija Janeza Vajkarda Valvasorja, 2001, 363 str.

Štih, Peter: Srednjeveško plemstvo in slovensko zgodovinopisje. V: *Melikov zbornik. Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje* (ur. Vincenc Rajšp idr.), Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001, str. 61–72, 1124 str.

Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki*, 2. Škofja Loka [i. e.] Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1984, 221 str.

Vošnjak, Josip: Odlomki iz človeške tragikomedije. III. del. Usodni dan. V: *Ljubljanski zvon* V, 12, 1. 12.1885, v Ljubljani : Tiskovna zadruga, str. 708–715.

Žontar, Josip: Platnarstvo in sitarstvo v Loškem gospostvu v 18. stoletju. V: *Loški razgledi* 3, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1956, str. 89–102.

Žvanut, Maja: *Od viteza do gospoda*. Ljubljana: Viharnik, 1994, 223 str.

Die Zusammenfassung

Der Adel im Loka Gebiet

– Beispiele der sozialen Mobilität und neuen Identitäten

Der Adel als ehemaliger Teil der eliten Gesellschaft in den habsburgischen Ländern war keine homogene, einheitliche soziale Gruppe, sondern sehr heterogene Gesellschaftsschicht, in der sogar unüberwindbare Unterschiede herrschten. Am meisten angesehen unter ihnen war der Uradel, dessen Anfänge in den Mittelalter zurück greifen. Dem Adel folgte der Kleidungsadel und Geldadel, manchmal auch der Briefadel genannt. Das waren die neuzeitlichen Adelsfamilien, die ihren adeligen Titel (Status) aufgrund des Geldes, der Ausbildung, der militären und wirtschaftlichen Verdienste bekommen hatten. Im 19. Jahrhundert entstand eine neue Adelsgruppe, der sogenannte österreichische Adelsgruppe genannt wurde. Dazu gehörte jeder Einzelne und seine Nachfolger, dem der Adelstitel vom österreichische Kaiser zugeteilt wurde. Zu dessen Zuteilung kam es oft automatisch, wenn es um einen Preis (z. B. Orden der Eisen Krone) oder den gesätzlich geordneten Militärdienst ging.

Die Erhöhung zu dem adeligen Stand führte bei jedem Individuum bzw. seiner Familie auch zu der Änderung der Identität, die nicht nur sozialer sondern auch nationaler Bedeutung war (vor allem im 19. Jahrhundert). Auf dem slowenischen Gebiet wurden die ursprünglich slowenischen Namen schon mehrmals in der Geschichte aufgegeben und mit den deutschen Namen ersetzt.

Auch auf dem Gebiet der Loka – Herrschaft und weiterem Gebiet von Skofja Loka waren alle Adelsgruppen anwesend, wobei der Anteil des Mittelalterlichen relativ klein war. Am meisten ging es um die Ministerialen des freisinger Bischofs, die langsam auf der Gesellschaftsskala aufstiegen und versuchten, so gut wie müglich sich selbständig zu machen (z.B. die Ritter von Loka). Viel mehr wurde das Loka Gebiet von den neuzeitlichen adeligen Familien bestimmt. Es ging um die Angestellten des freisinger Bischofs, meistens bürgerlicher Abstammung, denen der Satz unter die Adeligen gelang. Die wichtigsten Familien unter denen waren die Familien Rasp und Fürnpfeil. Auf dem Loka – Gebiet gab es auch viele Kaufleute, die wegen ihres großen Vermögens zu dem Adelsdiplom kommen konnten. Dazu gehörten z. B. die folgenden Familien: Oblak - Wolkensperg, Kunstl, Režen - Segalla, Lukančič, Jenko - Jenkensheim, Zanetti ... Viele von denen wollten den adeligen Status haben, um die Bürgerpflichte zu vermeiden.

Mit der Gründung des österreichischen Kaiserreichs, das teilweise das abgeschaffene Heilige Römische Reich ersetzte, erschienen sich auch auf dem Loka – Gebiet neue Adelstype. Das waren vor allem Bürger, die als treue Beamte zum Adelsdiplom gekommen waren. Einige von ihnen lebten tatsächlich im Loka – Gebiet, die anderen, zwar von diesem Gebiet abstammend, machten aber weltweit ihre Karriere (z. B. Detela, Wilfan, Elsner, Globočnik, Levičnik ...). Einige hatten auch einen wichtigen Einfluss auf die Entwicklung der slowenischen Nationalidee genommen. So haben sie einerseits eigene Identität geändert, als auch bei der Formung der slowenischen Nationalidentität ihren Abdruck gelassen.

Tomaž Križnar

Nabiralnik za darove pod starološkim Gavžnikom

Izvleček

O nabiralniku za darove pod starološkim Gavžnikom je bilo napisano že marsikaj, vendarle je ostalo še veliko neznanega. V članku avtor odgovori na nekaj ključnih vprašanj o njegovem nastanku, avtorjih, vsebini in materialu. Poleg tega je izdelan 3D model iz fotografij in 3D vizualizacija oziroma rekonstrukcija njegovega prvotnega stanja. Podani so tudi zaključki oziroma odgovori na zastavljena vprašanja in dileme.

Ključne besede: *nabiralnik za darove, Opferstock, starološki Gavžnik, rekonstrukcija prvotnega stanja, 3D model, material, Prtižev križ.*

Abstract

Offertory box beneath Stara Loka Gavžnik

Many things have been written about the offertory box beneath Stara Loka Gavžnik but a great deal still remains unknown. In the article the author answers some key questions about its creation, authors, contents and material. In addition, a 3D model has been created from photographs and a 3D visualisation or reconstruction of its original condition. Conclusions or answers to questions raised and dilemmas are also given.

Keywords: *offertory box, Opferstock, Star Loka Gavžnik, reconstruction of original state, 3D model, material, Prtižev križ.*

Uvod

Klemen Karlin, predsednik Kulturno-zgodovinskega društva Lonka Stara Loka, me je pred nekaj časa poklical in vprašal, če bi bil pripravljen sodelovati na Strahlovem večeru, z naslovom Starološki Gavžnik nekoč in danes, in sicer v okviru Dnevov evropske kulturne dediščine 2016, 30. 9. 2016, v Jurjevi dvorani v Stari

Loki. Z veseljem sem potrdil sodelovanje pri pogovoru, skupaj z dr. Francetom Štuklom in Alojzijem Pavlom Florjančičem, ki ga je vodil Mihael Habicht.

Namen prireditve je bil predvsem preveriti kakovost prostora glede na novo zgrajeno naselje in osvetliti zgodovinska dejstva v zvezi z lokacijo in objekti na njej. Ker je morda še najbolj zanimiv in nekoliko skrivnosten, hkrati pa tudi najbolj ogrožen, prav nabiralnik za darove ob cesti, smo večino pogovora namenili njemu.

Kaj sploh je Opferstock?

Opferstock ali nabiralnik za darove je namenjen zbiranju darov, predvsem denarja, tako od romarjev kot domačinov. V kamen je bila vložena kovinska skrinjica, ki je bila zgoraj zaklenjena in pritrjena, da se ni dala odstraniti. Pokrita je bila z nadstreškom, da se darovi ali denar ne bi zmočili. Zadaj zgoraj, spredaj ter levo in desno so bile različne slike na lesenih ploščah. Zadaj je bila slika pritrjena z vijaki, na stranicah kamna pa so bile pritrjene z žeblji, ki so bili skozi lesene slike zabiti v lesene vložke v nabiralniku. En žebelj in leseni vložek sta še ohranjena (leva stran, desna spodnja luknja).

Prvotni videz in lokacija

Nabiralnik za darove je bil postavljen ob cesti v Crngrob, na desni strani, ob vznožju hribčka, na katerem je Prtižev križ.[1] Za temelje so spodaj postavili nekaj velikih ploščatih skal v več plasteh, na katere so dali izravnalni beton, nanj pa nabiralnik za darove.

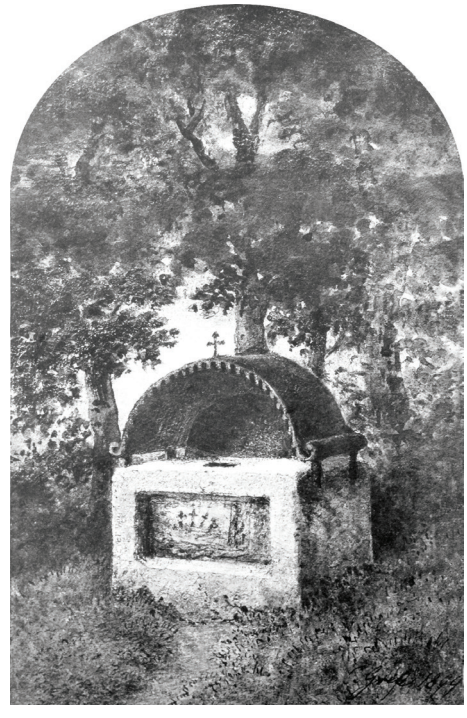
Upodobitev Konrada Grefeja iz leta 1899 je najstarejši in najbolj veren prikaz prvotne podobe nabiralnika za darove. Na njej se še vidi upodobitev Kalvarije, Golgote s tremi križi. Nad njimi je narisano še nekaj, morda prav starološki Gavžnik s tremi gavgami/vislicami.

Nabiralnik za darove je bil tudi svojevrsten smerokaz. Levo, desno in spredaj so vdolbine, v katere je možno pritrditi lesene poslikane table. Na desni strani je bil sv. Jakob,[2] ki je kazal pot proti Škofji Loki, na levi Marijino oznanjenje, ki je kazalo proti Crngrobu, zgoraj in zadaj pa na polkrožni tabli sv. Jurij, ki ja kazal proti Stari Loki.

Na zgornji strani je bila kvadrasta vdolbina za darilno skrinjico. Nad vsem je bila lepo okrašena polkrožna pločevinasta streha, z majhnim križem na vrhu. Streha je bila z vijaki pritrjena na kovinske nosilce, ki so bili spodaj vstavljeni v nabiralnik in zaliti s svincem.

1 Hribčka se je prijelo ljudsko ime Bohk.

2 Apostol sv. Jakob Starejši (Veliki) je bil obglavljen; leta 44 ga je dal Herod Agripa v Jeruzalemu zapreti, bičati in obglaviti z mečem.

Konrad Grefe: Opferstock bei Bischoflack, akvarel 1899. *(vir: Peter pl. Radics, Alt-Krain (Stara Kranjska), Dunaj – Ljubljana, 1900)*

Današnji videz nabiralnika za darove. *(foto: Tomaž Križnar)*

Današnje stanje in lokacija

Nabiralnik za darove danes ni v zavidljivem stanju. Na lokaciji pod starološkim Gavžnikom je počasi razpadal, del za delom. Najprej so propadle slikarije na lesenih ploščah, počasi tudi pločevinasta streha; darilno skrinjico so odstranili že prej.

Dolgo časa je spodnji del nabiralnika za darove več ali manj pozabljen kljuboval zobu časa. Večina mimoidočih ga sploh ni opazila, saj je bil obraščen s travo. O njem krožijo razne zgodbe,[3] od tega, da je bil podstavek za gavge/vislice, pa do tega, da so na njem sekali glave, kar pa je vse seveda daleč od resničnega namena. Strokovno se je teme najbolj obširno lotil dr. France Štukl v več člankih v *Loških razgledih* in drugih publikacijah.

Prava kalvarija oziroma križev pot pa se je za nabiralnik za darove začela pred dobrimi desetimi leti, z gradnjo stanovanjskega naselja na hribu nad njim, ki se vzpenja v starološki Kamnitnik. Gradnja in izkopi so se povsem približali nabiralniku za darove in grozilo je, da bo uničen ali pa končal na kakšni deponiji. Tako je pač trenutno stanje duha, staro in lepo se mora umakniti novemu, modernemu, brezosebnemu, če želite.

Zahvalimo se lahko nekaj zavednim posameznikom, da so nabiralnik za darove zaščitili in ga 7. 6. 2016 začasno odpeljali v Virlog, od tam pa na vrt Loškega gradu, kjer se nahaja danes.

V zvezi z nabiralnikom za darove se poraja vrsta vprašanj

Od kod izhaja?

Ali je res del znamenja, ki je bilo na mestu sedanje Dolenčeve hiše v Stari Loki?[4] Ali je morda del Krvavega križa, ki naj bi bil na tem mestu? Po tretji razlagi[5] gre za podstavek križa, ki je nekoč stal na mestu Marijine kapelice ob Mrcinkovi hiši na Fari.

Morda pa je bil nabiralnik za darove narejen na novo in postavljen prav z namenom, da naključni mimoidoči ali pa romarji darujejo.

Kdo ga je postavil in kdaj?

Na obe vprašanji lahko odgovorimo dokaj natančno. Pa začnimo najprej z vprašanjem kdaj? To vprašanje je izjemnega pomena, saj lahko razjasni marsikatero neznanko in dosedanja ugibanja v zgodbi nabiralnika za darove.

Ko me je Klemen prosil za sodelovanje, sem si želel nabiralnik za darove najprej natančno ogledati in ga izmeriti. Saj veste, pri zavarovalni pogodbi je

3 Nekaj takih zgodb je v knjigi Lojzeta Zupanca *Kamniti most*.

4 Štukl, *Loški razgledi*, prav tako *Knjiga hiš v Škofji Loki* III : *Stara Loka in njene hiše*.

5 Florjančič, *A glej, na tem polju je obrodil stoteren sad: zbornik Župnije sv. Jurija Stara Loka*, str. 332.

pomemben drobni tisk, pri objektih, kot je nabiralnik za darove, pa detajli. Že pri prvem ogledu so se pokazale zanimive podrobnosti. V eni izmed lukenj za pritrditev lesenih plošč s slikarijami sem naletel na žebelj, ki je bil vložen v lesen vložek. Žebelj je bil »žični«,[6] narejen torej iz žice. Ti žeblji so novejše izdelave, prvič so jih patentirali v Franciji leta 1806, imenovali so se francoski ali pariški žeblji. Glede na to, da so poslikane lesene plošče morda tekom časa zamenjali, s tem pa tudi žeblje in vložke, to ni ravno trden dokaz o času izvora.

Digitalni 3D model zgornje površine, narejen iz fotografij. *(izdelal: Janez Križnar)*

Drugi zanimiv detajl je matični vijak s še privito šesterokotno matico na železnem nosilcu, ki je nosil zadnjo leseno slikano ploščo. Čeprav je vijak že predzgodovinska iznajdba, so take standardizirane matične vijake začeli izdelovati med letoma 1800–1810 v ZDA in Veliki Britaniji. Kljub temu pa to ni zadostna osnova za določitev točne starosti nabiralnika za darove.

Srečno naključje pa je botrovalo odkritju prave letnice njegovega nastanka.

Drugič sem ga šel merit in fotografirat zgodaj dopoldan po deževni noči. Zgornja ploskev se je ravno sušila, na vdolbenih delih pa je bila površina še mokra. Tako sem na levi zgornji strani opazil veliki številki 1 in 8. Začel sem iskati še na desni strani in našel številko 4 in 1 (lahko tudi 7); šele digitalna izdelava 3D modela iz fotografij[7] je pokazala, da je zadnja številka res 1. (slika 3)

Tako je razrešeno tudi vprašanje o času nastanka. Na zgornjem delu je namreč letnica 1841. Številke so že nekoliko zabrisane, a vseeno vidne. Zanimivo je, da je tip črk povsem podoben tistemu iz originala druge darilne listine, datirane s 23. 11. 973, cesarja Otona II. freisinški škofiji.

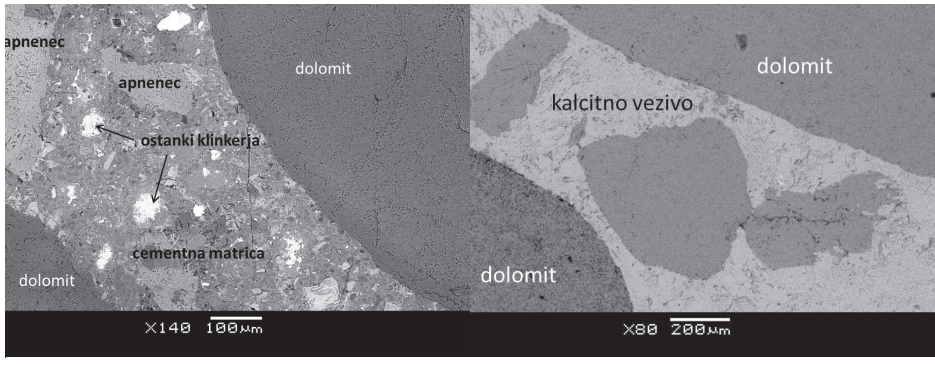
Glede na letnico torej lahko odgovorimo tudi na vprašanje, kdo je postavil nabiralnik za darove. Tedaj je bil starološki župnik Jakob Dolenc[8] in gotovo je

6 Žični žeblji so narejeni iz dovolj trdne žice in so krožnega prereza. Starejši kovani in štancani (izrezani) so bili kvadratnega prereza.

7 Zahvaliti se moram bratu Janezu Križnarju.

8 Jakob Dolenc, starološki župnik in dekan med letoma 1839 in 1846.

imel odločilno besedo pri postavitvi. A le ugibamo lahko, zakaj in s kakšnim razlogom je bil nabiralnik za darove postavljen. Morda zato, ker je bil običaj, da se darilna skrinjica postavi ob znamenju ali zaradi nekdaj množičnih romanj v Crngrob.

Mikroposnetki vzorcev materiala. Levo podložni beton in desno apnenčeva dolomitna breča.
(fotografije analize materiala: ZAG)

Iz kakšnega materiala je nabiralnik?

Ob natančnem pregledu nabiralnika za darove na vrtu Loškega gradu sem podvomil, da je sploh kamnit, saj iz loškega kamnitničana očitno ni. Kamenčki v konglomeratu kamnitničana so okrogli prodniki, pri nabiralniku pa so oglati, z ostrimi robovi. Pomislil sem na beton, saj so ga leta 1841 že poznali.[9] Poleg tega je dobro vidno, da je bil nabiralnik postavljen in uravnan na večje kamne. Za uravnavo in povezavo pa je bil uporabljen beton.

Ker nisem strokovnjak za kamen oziroma beton, sem za pomoč pri ugotavljanju materiala prosil doc. dr. Ano Mladenović, vodjo Laboratorija za beton, kamen in reciklirane materiale na Zavodu za gradbeništvo Slovenije.

Po odvzemu vzorcev so v njihovem laboratoriju z analizo potrdili, da je spodnji material, uporabljen za uravnavo in povezavo, beton, sam nabiralnik pa je kamnit, in sicer iz apnenčeve dolomitne breče.

Kaj nam povedo mere?

Nabiralnik za darove je globok in visok točno 50 cm. Vdolbini levo in desno merita 30 x 30 cm, dolg je 97 cm. Odprtina za darilno skrinjico je velika 30 x 30 cm. Vse mere so zaokrožene na cm, kar pomeni, da je nabiralnik za darove že načrtovan in narejen v metričnem sistemu. Decimalni metrični sistem so pri nas uvedli Francozi v času Ilirskih provinc.[10]

9 Portlandski cement je bil patentiran leta 1824.

10 V Franciji je bil metrični sistem uradno uveden 1793, uporabljali pa so ga že nekaj let prej.

Ali je nabiralnik za darove pomemben?

Seveda! Nabiralnik za darove je pomemben spomenik svojega časa in kraja. Pregledal sem kar nekaj materiala, nisem naletel na podoben nabiralnik za darove (pretežno so pokončni). Torej ima tudi vrednost edinstvenosti.

Tomaž Križnar: računalniški model in vizualizacija prvotne podobe nabiralnika za darove.

Kako ga obnoviti in kje postaviti?

Seveda je vsak spomenik na neko mesto postavljen z razlogom. Trenutno je lokacija razvrednotena, v zgodovinskem in kulturnem kontekstu pa je pomembna. Loški turistični delavci so pripravili tematsko pot v Crngrob, ki gre tu mimo. Zanimivosti ob tej poti in zgodbe, vezane nanje, pa pot samo še popestrijo. Po mojem mnenju nabiralnik za darove sodi na mesto prvotne postavitve. Je del zgodovine in če se ga postavi na drugo mesto, se ta zgodovina potvarja in izgubi. Upam, da bodo pristojni zmogli toliko poguma in razuma, da nabiralnik za darove, seveda obnovljen, postavijo na prvotno mesto pod Prtiževo znamenje.

VIRI IN LITERATURA:

Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo : (973–1803).* Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, str. 258, 361.

Florjančič, Alojzij Pavel: Ležeče znamenje pod Gavžnikom. V: *A glej, na tem polju je obrodil stoteren sad : zbornik Župnije sv. Jurija Stara Loka,* Ljubljana : Salve, 2015, str.: 332–333, (zbirka Memorabilia Locopolitana ; 23).

Pokorn, Franc: Loka : krajepisno zgodovinska črtica. V: *Dom in svet* 7, št. 12, Ljubljana : Katoliško tiskovno društvo, 1894, str. 246.

Radics, Peter, pl.: *Alt-Krain (Stara Kranjska).* Dunaj : Ljubljana, 1900.

Štukl France: *Knjiga hiš v Škofji Loki. 3, Stara Loka in njene hiše*. Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1996, str.: 123, 170, 245, (zbirka Gradivo in razprave ; 17).

Štukl France: Krvavo znamenje. V: *Loški razgledi* 49, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2002, str 201–203.

Štukl, France: Loške vislice na Gavžniku. V: *Loški razgledi* 36, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1989, str. 39–43.

Zupanc, Lojze: *Kamniti most*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1973, str. 17–18, 21.

Summary

Offertory box beneath Stara Loka Gavžnik

The article has been created from material that the author prepared for the meeting, Stara Loka Gavžnik formerly and today, in the framework of Days of European Cultural Heritage 2016, 30.9.2016, in Jurjeva dvorana in Stara Loka.

Because of the construction of a housing settlement above the original location of the offertory box, this was physically at risk. The residents of Stara Loka therefore moved it to a safe location and from there it was taken to the garden of Loka Castle. The condition is not very impressive since no one has cared for it for a long time. It no longer has a roof, painted wooden panels and offertory box itself.

We know quite a lot about the offertory box and its appearance in the past. Questions remain as to where it originated, why it was set up in this location, who erected it, from what material it is made etc. So I measured it exactly, also made a graphic 3D reconstruction of the original condition and obtained a 3D photoscan of the existing condition, and came to some interesting conclusions.

The offertory box was made in the mid-19th century, probably precisely for this purpose. It is certainly an important memento of its time and has its greatest importance in the original location. It was erected there because of the pilgrimage trail to Crngrob and also because of Prtiž shrine on the hill or the possible Stara Loka Gavžnik.

The computer model and visualisation are the work of Tomaž Križnar.

Tone Košir

Karlovške padarske bukve

Izvleček

V NUK hranijo več rokopisnih ljudskomedicinskih knjig, med njimi tudi rokopisne padarske bukve, ki jih poimenujemo karlovške – po zaselku vasice Dolenja Ravan v Poljanski dolini – in so nastale leta 1851. Knjižica je napisana v bohoričici in je odlično ohranjena. Kraj in čas nastanka sta vpisana, ne pa tudi pisec, ki sem ga neuspešno skušal identificirati tudi s pomočjo zapisanih opomb k noveli Ivana Tavčarja V Karlovcu. *Posebej izstopa piščeva lepa pisava, očitno znanje tedanje slovenske slovnice, verjetno je poznal glasbo in bil tudi teološko izobražen. Vsebina knjižice, ki je sicer podobna drugim prepisom Lipičevih padarskih bukev, je napisana zelo pregledno. Opis tipanja pulza je za čas nastanka zelo sodoben in še vedno uporaben. Vsebina je očiščena vraževerja. Naštete značilnosti potrjujejo prepričanje, da ne gre za običajni prepis predloge, ampak za avtorsko delo.*

Ključne besede: *Branko Čušin, Dolenja Ravan, Dolenčice, karlovški, ljudskomedicinska knjiga, rokopisne padarske bukve, zdravilna zelišča, zbrana dela Ivana Tavčarja.*

Abstract

Karlovac barber surgeon's book

Several manuscript books of folk medicine are kept in NUK, including the manuscript barber surgeons' book, designated Karlovac after a settlement of the village of Dolenja Ravan in Poljanska dolina, which was created in 1851. The book is written in Bohorič script and is excellently preserved. The place and time of its creation are noted but not the author, whom I tried unsuccessfully to identify also with the aid of written notes to the novel by Ivan Tavčar, V Karlovcu/In Karlovac. The writers fine script in particular stands out and his clear knowledge of the then Slovene grammar; he was probably familiar with music and was also theologically educated. The content of the book, which is similar to other transcriptions of the Lipič barber surgeon's book, is written very clearly. The description of taking the pulse is very modern for the time of creation and still useful. The content is free of superstition. The enumerated characteristics confirm the view that it is not a normal transcription of a draft but an original work.

Key words: *Branko Čušin, Dolenja Ravan, Dolenčice, from Karlovac, folk medicine book, medicinal herbs, collected works of Ivan Tavčar*

Uvod

Gospa Helena Janežič me je opozorila, da je v rokopisnem oddelku NUK shranjena še ena rokopisna ljudskomedicinska knjiga, ki je sredi 19. stoletja nastala na Loškem.[1] Poznala jo je že Meta Sterle in jo omenila v obsežnem zapisu o ljudskem zdravilstvu v *Loških razgledih* (1990). Knjigo je pri zdravilstvu uporabljal Jaka Rant, po domače Kočar iz Dolenčic pri Javorjah. Dal mu jo je javorski župnik Kregar, pri katerem se je Rant učil brati in pisati. Izvor knjige naj bi bil pri Karlovških iz Dolenje Ravni.[2] V nadaljevanju bom skušal navedbe Sterletove potrditi in jih razširiti, poleg tega pa prikazati tudi vsebino bukev, saj ta v *Loških razgledih* še ni bila predstavljena.

Prav zaradi omembe Sterletove, da je knjiga povezana s Karlovškimi, jo poimenujem *karlovško*. Ob vsebini, ki sledi drugim rokopisnim padarskim bukvam na Loškem, pa povsem odprto ostane vprašanje, kdo jo je napisal oziroma prepisal.

O Karlovcu

V 60. številki *Loških razgledov* je bila objavljena natančna predstavitev Karlovških, kot se imenuje zaselek vasi Dolenja Ravan.[3] Pri ponovnem prebiranju zapisa ne najdem povezave med tamkaj živečimi in piscem knjige. **Valentin Jereb** (1799–1881) se je rodil prezgodaj, da bi leta 1851 napisal obravnavano knjigo, verjetno pa tudi pisati ni znal, njegovi sinovi pa so bili premladi. Leta 1845 rojeni Valentinov sin **Gregor** je sicer študiral, a v nastanek datiranih bukev ni mogel biti vpleten. Če bi v Karlovcu živel še kdo, ki bi bil tako vešč pisanja, kot je vidno v rokopisni knjigi, bi ga pisatelj Ivan Tavčar v pripovedi o Karlovških verjetno omenil.

Pri iskanju poti obravnavane knjige do Karlovških me je gospa Helena Janežič opozorila na Tavčarjevo novelo *V Karlovcu,* ki je prvič izšla leta 1880. Vključena je bila tudi v Tavčarjeva zbrana dela, ki so izšla leta 1929. Tej zbirki je opombe napisal njen urednik dr. Ivan Prijatelj; v njih je identificiral večino oseb, ki nastopajo v noveli.[4] V opombah ni nič, kar bi kazalo na povezavo z obravnavano knjigo. Tudi v zapisu Lojzeta Perka, ki je v Poljanah učiteljeval v letih 1903–1925, ne najdem povezave z njo.[5] Leta 1951 so izšla Tavčarjeva zbrana dela, tudi novela *V Karlovcu*. Zbirko je uredila in opombe napisala Marja Boršnik. Za moj zapis je pomemben odstavek na strani 513, ki se nanaša na stavek v noveli: *Karlovčanje pa so imeli ustna svoja poročila, po katerih so poznali rastline in njih skrivnostne moči.* V zvezi z njim je avtorica zapisala: *Imeli so rokopisno knji-*

1 V NUK jih vodijo pod Ms 1483, Knjiga ljudskega zdravilstva iz leta 1851 (1).

2 Sterle, Ljudsko zdravilstvo na Loškem, str. 92.

3 Janežič, Tavčarjev in moj Karlovec, str. 173–190.

4 Prijatelj, Urednikove opombe, str. 475–477.

5 Perko, Revolucija v dr. Tavčarjevi noveli *»V Karlovcu«*, str 2.

go o zdravljenju, spisano leta 1851 v bohoričici, ki jo je kasneje kupil domači zdravnik Jakob Rant iz Dolenčic (danes last »Kočarjevih« v Dolenčicah). To knjigo je leta 1871 prepisal v gajici bivši Karlovški študent Gregor Jereb. Ta prepis hrani prof. Janez Dolenc iz Četene Ravni, ki mi je dal oba rokopisa v pogled. Jereb izjavlja v predgovoru, da je dal prvotni knjigi brez naslova naslov Knjiga domačih zdravil *in jo jezikovno popravil. Vsebina te knjige je žalostnosmešen primer ljudskega vraževerja, omejenosti, krutosti in izkušenj. Ne dá se dognati, če je Tavčar to knjigo poznal, vsekakor pa se ta zanimivi dokument domačega zdravljenja deloma ujema z njegovimi podatki*.[6] S tem zapisom je povezava obravnavane knjige s Karlovškimi potrjena, kot je zapisala Meta Sterle. Ni znano, če je znal gospodar Valentin Jereb brati, verjetneje bi to spretnost pripisali njegovemu bratu Anžonu, ki je veliko potoval po svetu, na domači zemlji pa postavil mlin in žago, stope ter stiskalnico za izdelavo lanenega olja.[7] Anžon je bil pameten in šegav posebnež, ki je na Tolminsko hodil po žepne nožiče.[8] Kdorkoli že – Karlovški so imeli padarske bukve in jih verjetno vsaj kdaj v zimskem času tudi vzeli v roke.

Dva zapisana podatka potrjujeta, da je obravnavana knjiga original in ne prepis Gregorja Jereba; prvič: je brez naslova, ki ga prepis ima; in drugič: napisana je v bohoričici in ne gajici.

Opomba Marje Boršnik je zanimiva tudi po vsebinski plati. V obravnavi vsebine bukev se pokaže, kako se njena ocena knjige razlikuje od moje. V nadaljevanju bom bralcu sporočil, da v knjigi ni vraževerja, na tem mestu pa zapišem, da tudi ne krutosti in omejenosti. Pri priporočenih postopkih in pripravkih so zapisana le pretirana pričakovanja glede učinka. Takšno je bilo tedaj znanje ljudskih zdravilcev, ki niso imeli potrebne medicinske izobrazbe. Treba je razumeti, da se je tudi medicina – sicer hitreje kot zdravilstvo – stalno razvijala in je bilo marsikaj, kar je prej veljalo za doktrinarno pravilno, kasneje ovrženo in opuščeno, kar se seveda dogaja še danes. Obravnavano knjigo štejem za boljšo med vsemi ohranjenimi ljudskimi medicinskimi knjigami z Loškega.

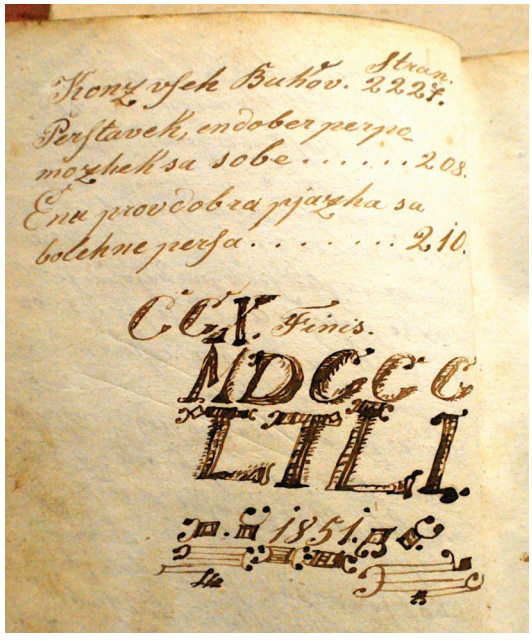
Čas in kraj nastanka rokopisne knjige

Čas nastanka karlovških bukev je zapisan na dveh mestih, prvič na koncu kazala in drugič na strani 207. Na prvem je z rimskimi številkami zapisana najprej zadnja stran bukev *(CCX = 210)*, pod njo letnica *MDCCC (1800)*, pod to pa še *LTLI*. Če se malo poigramo z zapisanimi črkami, pridemo do zaključka, da sta prvi dve črki morebiti LI (51), a se je zapisovalec pri okraševanju zmotil in iz enke je nastal T. Ker ga je to očitno motilo, je številko LI zapisal še enkrat – pravilno. Ne upamo postaviti teze, da LT pomeni začetnici priimka in imena zapisovalca,

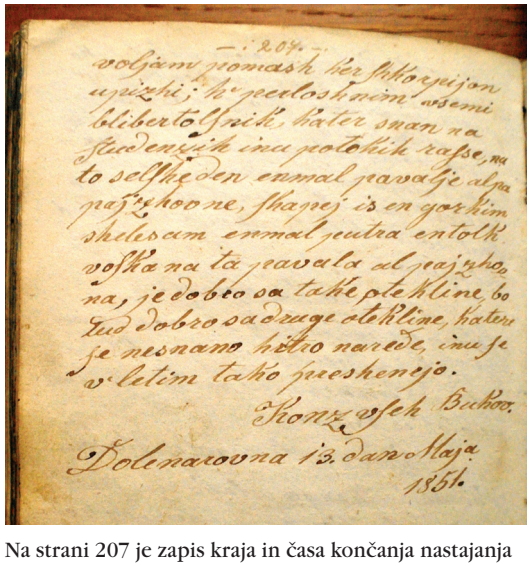
6 Boršnik, Opombe, str. 511–516.

7 Janežič, Tavčarjev in moj Karlovec, str. 183.

8 Glej opombo 5.

Okrašeni zapis na zadnji strani kazala. CCX je stran 210, Finis pa v latinskem jeziku pomeni konec, zaključek.

Na strani 207 je zapis kraja in časa končanja nastajanja prepisa.

čeprav bi to bilo zanimivo in v pomoč pri iskanju njegovega porekla. Pod rimskimi številkami je letnica zapisana še z arabskimi. Zanimiva in morda povedna je okrasitev spodnje letnice s štirivrstičnim notnim črtovjem in kvadratnimi notami. Po zapisu na spletu sklepam, da gre za kvadratno notacijo in štiričrtno koralno lestvico, ki je bila v uporabi v srednjem veku.[9] Je zapisovalec hotel bralcu sporočiti, da pozna cerkveno glasbo, se z njo tudi ukvarja?

Drugi zapis, ki ga najdemo na strani 207, je pomemben zaradi dveh podatkov. Zapisovalec je z delom zaključil 13. maja 1851, kar pomeni, da je začel pisati v zimskem času, ko je bilo zunaj manj kmečkega dela. Pomembna je omemba kraja nastanka rokopisa, Dolenja Ravan (zapisano: *Dolenarovna*). Tam so bile le tri domačije, ena od njih karlovška, ki je imela hišno število 3. Ne moremo pa izključiti možnosti, da je zapisovalec morda pisal po naročilu za nekoga iz Dolenje Ravni, recimo za karlovškega gospodarja Valentina Jereba. A namiga, da se je prav on ukvarjal tudi s padarstvom, doslej nisem zasledil. Na to pa kaže prej omenjeni zapis Boršnikove, da so se Karlovški spoznali na rastline in njihove skrivnostne moči, saj sicer domači študent Gregor Jereb verjetno ne bi začutil potrebe po moderniziranem prepisu prvotne knjige.

9 Glej notni zapis na https // sl. wikipedia.org.

Kdo je spisal oziroma prepisal knjigo?

Pisec knjige ni znan, saj v knjigi ni podpisan oziroma napisan. Na osnovi natančnejšega pregleda pisave, jezika, strukture in vsebine knjige mu je mogoče pripisati nekatere pomembne značilnosti. Bil je izobražen, poznal je tedanjo slovensko slovnico (sredina 19. stol.), nemški in latinski jezik, verjetno tudi glasbo. Imel je smisel za natančnost in red. Iz nekaterih zapisanih postopkov in priporočil sklepam, da je imel verjetno teološko izobrazbo. Njegovo šolanje je možno postaviti v četrto desetletje 19. stoletja, kar kaže na mlajšo osebo. Je bil eden od poljanskih kaplanov? Jetični duhovnik oziroma semeniščnik na okrevanju v (domačih) poljanskih hribih? V besedilu sem iskal poljanske narečne besede, ki bi pokazale njegovo poreklo, a jih je bore malo, tako: *devje* (divje), *obejs* (obesi), *to* (beri tò = tu-kaj), *tok* (beri: tôk = takó) in *von* (ven) in so komaj omembe vredne.

Našel nisem nobenega dokaza, da bi se okoli leta 1851 v teh krajih zadrževal duhovnik Simon Jan (roj. 1819, Kovor pri Tržiču), ki je najprej več let kaplanoval na Dolenjskem, Primorskem in v Zasavju, ko pa je zbolel, je prišel na zdravljenje na Gorenjsko. Po zboljšanju je bil vikar pri Sv. Lenartu na Selškem, leta 1862 pa je prišel službovat v Lučine, kjer je odprl prvo šolo v tem kraju.[10] Kot pisca izključim Jurija Humra, ki je v letih 1857–1862 župnikoval v Stari Oselici in je bil daleč okoli znan zdravilec. Po starosti bi sicer ustrezal (roj. 1819, Vodice nad Kamnikom)), a je na Poljansko prišel šest let za nastankom knjige in ni bil povezan ne z župnijo Poljane ne z Dolenjo Ravnjo, kjer je knjiga nastala, pa tudi njena vsebina ni v sozvočju z njegovimi zdravilskimi metodami.

Pisava v obravnavani knjigi je nekoliko podobna tisti, ki smo jo našli v *Rohotnikovih živinozdravniških bukvah*, nastalih leta 1836, kar je le petnajst let pred tokrat obravnavanimi. Nekoliko sta si podobna tudi okrašena zapisa v obeh knjigah, predvsem pa oba najdemo na istem mestu, na koncu kazala. Avtor živinozdravniške knjige je Anton Košenina, znani zdravilec iz Puštala pri Škofji Loki, a nismo mogli izključiti možnosti, da je knjigo narekoval drugi osebi, vešči pisanja in risanja.[11] Ta podobnost sicer kaže na možnost, da bi bil zapisovalec obeh bukev lahko isti. Vendar se pri tokrat obravnavanih kaže tolikšen napredek v znanju in veščinah pisanja med letoma 1836 in 1851, da je možnost istega zapisovalca treba ovreči.

Vprašljiva se zdi tudi možnost, da bi tokrat obravnavano knjigo narekoval puštalski zdravilec Anton Košenina. Malo je verjetno, da bi v petnajstih letih njegovo znanje zdravilstva toliko napredovalo, da bi bil sposoben narekovati oziroma napisati po vsebini in obliki dokaj drugačno ljudskomedicinsko knjigo, ki se v marsičem razlikuje od nam znanih Lipičevih in Košeninovih prepisov. Ta razlika

10 Košir, ***Življenje na Lučinskem skozi stoletja***, str. 96.

11 Košir, Rohotnikove padarske bukve, str. 139.

je tolikšna, da omogoča prepričanje, da ne gre zgolj za prepis, ampak za avtorsko delo. Tudi ta ugotovitev potrjuje nepovezanost karlovških bukev s Košenino. Gledano s tedanjimi očmi je bil v času nastanka obravnavane knjige Košenina že v letih, star že 52 let. Poleg naštetega pa v obravnavani knjigi ni značilnih znakov za pisanje po nareku.

Pot bukev iz Dolenčic v NUK

Naslednje vprašanje je povezano s prinosom obravnavane knjige v NUK. Helena Janežič mi je sporočila podatek iz zapisane *provenience* (izvora) knjige v NUK. 12. 6. 1979 jih je prinesel Branko Čušin (1935–2009) s Koroške Bele, amaterski slikar. Imel je številno družino in je bil do leta 1985 zaposlen pri Zavarovalnici Triglav Kranj kot cenilec škod. Pri opravljanju svojega dela je bil veliko na terenu, zagotovo tudi v Poljanski dolini. Imel je »nos« za vrednost starin, na katere je pri delu naletel. Nekaj so mu jih ljudje dali, nekatere je tudi kupil in s prodajo nabranega prispeval v družinski proračun. Obravnavano knjigo je prodal v NUK, doma se ne spomnijo, da bi jo kdaj omenjal.[12]

Milka Štilec iz Dolenčic mi je povedala: *Jaka Rant je bil moj ded. Moja mama Pavla mi je večkrat pripovedovala, da je njen ata imel več zdravilskih knjig, med njimi tudi »črne bukve«. Vse recepte za zdravljenje ljudi in živine je imel zapisane. Mama je zdravilske knjige dala nekomu, da bi jih oddal v arhiv oziroma muzej, ni vedela ali v Loko ali Ljubljano. Sedaj imamo še samo neko knjižico z recepti za zdravljenje živine. Ded Jaka naj bi imel tudi dragocen prstan, ki ga je uporabljal pri zdravljenju. Kljub iskanju ga po njegovi smrti niso našli*.[13]

Par Kočari po vojski niso imeli požara, je pa pogorela hiša Par Mih v Dolenčicah pred kakšnimi petdesetimi leti.[14] *Pri nas, Par Mih, je hiša zgorela avgusta 1971. Zagotovo smo bili zavarovani, saj je ata kmalu zgradil novo hišo, pogorišče pa opustil in kasneje prodal za vikend. Smo najbližji sosedje Kočarjevih*.[15]

Z veliko verjetnostjo in skoraj brez dvoma zapišem, da je Branko Čušin st. dobil obravnavano knjigo pri Kočarjevih v času, ko je pri sosedu Mihu ocenjeval škodo pogorele hiše.

Opis knjige

Karlovške padarske bukve so že na prvi pogled uporabna knjižica, nekoliko manjša od drugih ohranjenih padarskih bukev: visoke so 15,5 cm, široke 11,5 cm

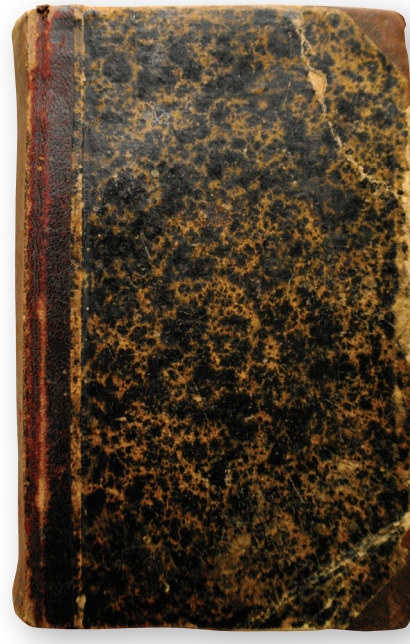
12 Povedal Branko Čušin ml. s Koroške Bele, 11. 10. 2016, in njegovo e-pismo, 13. 10. 2016.

13 Povedala Milka Štilec, Dolenčice št. 12, 11. 10. 2016

14 Povedala Francka Možina, Degerinova, Dolenčice št. 4, 11. 10. 2016.

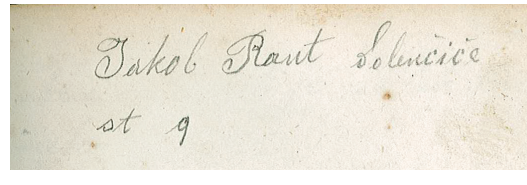
15 Povedal Janez Oblak, Dolenčice št. 11, 11. 10. 2016.

in debele 2,0 cm. Platnice so iz trdega kartona, oblečenega v *grahast* zaščitni papir. So odlično ohranjene, brez sledov mišjih zobkov ali knjižnega molja, tudi opaznejših madežev nimajo. To govori o redkejši uporabi, pa še to s posebno skrbjo. Kot da jih je imel oziroma uporabljal lastnik, ki je vedel, kaj je čistoča rok. Ne vemo, kdo je knjigo uporabljal pred Jakom Rantom, zanj pa je ohranjeno poročilo, da je *o svojem zdravljenju govoril, /.../ da je za zdravje najvažnejša čistoča*.[16] Ta navedba vsaj posredno kaže, da je poznal tudi umivanje rok, zato v bukvah ni opaznih madežev in druge umazanije. Bukve so bile zvezane pred pisanjem in jih kasneje niso prevezali ali obrezovali, kar sklepam na osnovi zunanjega videza zapisov, saj ni sledov po odrezanih delih besed oziroma črk.

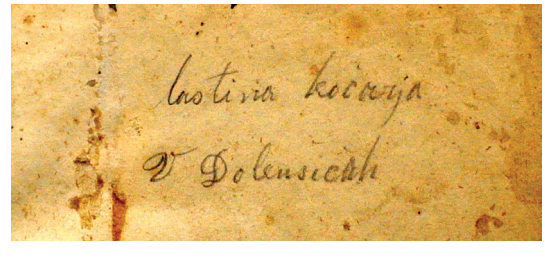
Platnica karlovških bukev.

V knjigo je zvezanih 124 listov rjavkastega papirja srednje kakovosti; popisanih je 229 strani, 19 pa je praznih.

Zapis lastništva bukev na prvi notranji strani.

Notranjost razdelimo na dva sklopa. Na prvih 18. neoštevilčenih straneh je napisano kazalo s solidno in pregledno razporeditvijo in zapisom številke strani, kjer vsebino najdemo.

Podpis lastnika na koncu kazala.

Na zadnji strani kazala je letnica nastanka bukev, zapisana v rimskih in arabskih številkah, kar sem že opisal. Naslednja stran je prazna in tu je prostor za podpis našel kasnejši uporabnik Jakob Rant iz Dolenčic.

Sledi v kazalu napovedana celotna vsebina bukev, ki obsega 211 popisanih oštevilčenih strani, ostalo jih je še 19 nepopisanih. V bukvah je en sam kasnejši zapis. V pisavi Jake Ranta je na drugi notranji strani napisano: *sa jetka na jetrih* in *126,* kar pomeni, da se opomba nanaša na zdravilno zelišče polaj, ki je opisano na tej strani.

16 Sterle, Ljudsko zdravilstvo na Loškem, str. 92.

O pisavi in jeziku

Pisava nas napelje na misel, da so bukve nastale v sorazmerno kratkem času, saj so napisane z istim črnilom in isto roko, brez kasnejših dodajanj. Uporabljen jezik je na sorazmerno visoki ravni, kar kaže na šolanega zapisovalca. To potrjuje tudi obvladanje tedanje kranjske oziroma slovenske slovnice. Običajnih napak v bukvah ne zasledimo. Le malo je zapisanih zdravilnih zeliščˇ, ki jih zapisovalec ne bi znal prebrati iz uporabljene predloge. Posebej moram omeniti ločila, saj povsem pravilno uporablja vejice med podrednimi stavki, zato je zapisano besedilo lepó in z lahkoto berljivo ter razumljivo. Uporablja tudi podpičja.

Bukve so sicer napisane v bohoričici, a z uporabo številnih gajiških novosti: pogosto je namesto prejšnje črke »u« napisana pravilnejša črka »v«. Dosledno pisec uporablja črko »j«, ki jo pravilno loči od črke »i«. To je prvi začetek pisanja v gajici, ki so jo sicer redki že uporabljali pred letom 1850, večina pisanja veščih pa še ne. Pisec je pisal »sh« za črko »š«, pri čemer je v večini primerov črka »s« gotiška, ostra. V drugih primerih pa včasih napiše gajiško črko »s«, včasih pa gotiško, na primer v povezavi s črko »t«. Dosledno namesto črke »z« piše gajiški »s«.

Predloga, ki jo je uporabljal pisec

Pregled kazala in zapisane vsebine kaže na enega od prepisov Lipičevih padarskih bukev iz leta 1810. Morda je bil pisec blizu enemu od piscev rokopisnih bukev, ki jih pripisujejo zdravilcu Antonu Košenini iz Puštala. Ta možnost dodaja kamenček k identificiranju pisca, kar smo že omenili pri zapisu letnice nastanka prepisa na zadnji strani kazala. Še bolj se približamo, če primerjamo zbrane podatke in mnenja o piscu Pirčevih padarskih bukev.[17] Zanj smo namreč prepričani, da je bil doma na Poljanskem, in sicer zaradi uporabljenih narečnih besedah iz okolice Poljan ali Javorij. Tudi čas nastanka obeh prepisov je skoraj isti. Primerjava pisav je podobna, je pa pri karlovških bolj izpiljena in znanje slovnice dosti boljše. Vendar je možnost, da bi ta prepis nastal na osnovi Pirčevega prepisa majhna, saj tega postavimo bliže sredini petdesetih let kot letu 1850, seveda pa te možnosti ne moremo izključiti.

Naročnik bukev

Ni izključeno, da jih je neznani pisec spisal oziroma prepisal prav za Karlovške z Dolenje Ravni. Verjetno jih je doma dobil nekdanji študent Gregor Jereb, jih leta 1871 prepisal v gajici, s slovničnimi popravki, in jim dodal tudi naslov.

17 Košir, Pirčeve padarske bukve, str. 197–198.

Ob razmisleku o obravnavani knjigi se je oblikovala tudi povsem nepreverjena možnost, da obstajajo trije primerki karlovških bukev, od katerih poznamo samo dva, drugega in tretjega. Na to misel pripelje neskladje med letom nastanka (1851) in za tisti čas piščevim neverjetnim znanjem slovnice (uporaba ločil in knjižnih besed). Kaj pa, če je Gregor Jereb naredil dva prepisa prvotnega besedila? Pri prvem naj bi ohranil bohoričico, a zadržal vse zapisane podatke iz prvega zapisa, na primer kraj in čas nastanka, in se poigral tudi z okraski na koncu kazala. To bi bil prepis, ki ga hranijo v NUK. Zatem pa bi naredil še drugi prepis v gajici in mu dodal naslov ter letnico 1871. Ta dva naj bi pri prof. Janezu Dolencu videla Marja Boršnik. Iz zapisanega sledi (možni) zaključek, da sta original iz leta 1851 in tretji prepis za zdaj izgubljena. Zadrego bi pojasnili, če bi našli gajiški prepis iz leta 1871, kar bi omogočilo primerjavo obeh rokopisov, ohranjenega in gajiškega. V zapuščini prof. Janeza Dolenca, ki jo hranijo na ZRC SAZU, prepisa iz leta 1871 niso našli.[18] Tako naše razmišljanje ostane brez dokazov.

O vsebini

Kazalo je napisano zgledno. Je pregledno in ima samo eno napako: na koncu kazala je napisana stran 2227, pravilno pa je stran 207. Že v kazalu je napoved *Perstavka*, dopolnila z opisom dveh zdravilnih pripravkov. Presenečajo nekatere v kazalu sodobno zapisane besede, ki jih dostikrat niti v mlajših prepisih nismo našli: *božjast, brinje, grozdje, ogenj, olje, dolgo, ne more govoriti, primejo, ustaviti* itd. Tudi to kaže na možnost, da ta prepis ni nastal leta 1851 (glej prejšnji odstavek).

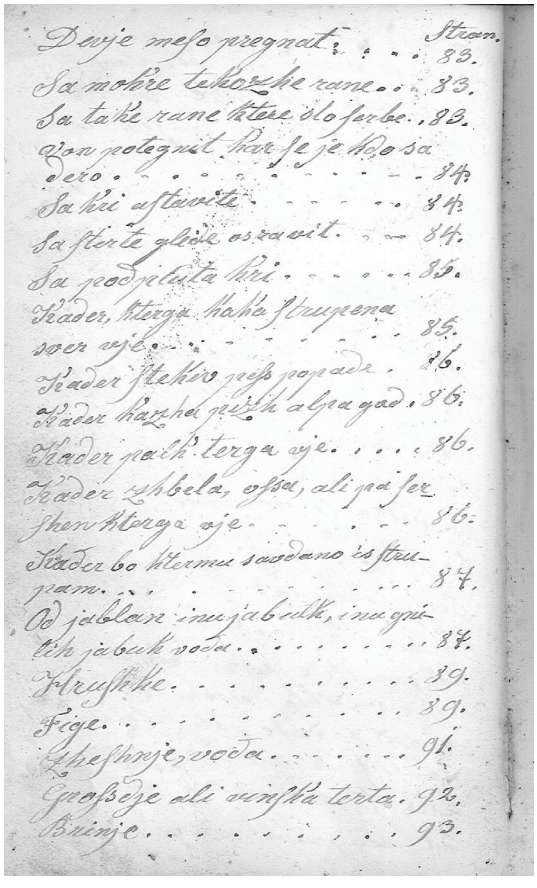
Pri opisu vsebine se bom zadržal manj časa, saj se precej približa Pirčevim bukvam. Obsega pet poglavij, imenovanih bukve. Enaka razporeditev je tudi v drugih prepisih Lipičevih bukev.

Prve bukve obsegajo 21 strani, na njih so opisana navodila za jemanje, ogledovanje in ovrednotenje urina, seča. Prikaz je zelo pregleden, naveden po točkah, opisi so kratki in zapisana so le najpomembnejša dejstva.

Lovljenje in hranjenje vode je opisano v petih točkah. Ogledovanje vode ima pet postavk. Opisanih je kar 17 različnih barv vode, od čiste kot navadna voda do zelene in črne. V vodi se lahko najde celo 16 različnih *reči*, od kolobarja do moškega semena.

Najobsežnejše je ocenjevanje, ovrednotenje vode (*Kako voda sodit more*). V tem delu je samo pri posamezni barvi naštetih veliko možnih vzrokov, na primer pri črni vodi kar 16. Najusodnejša je črna, gosta in smrdljiva voda, ki pomeni smrt. Bela voda, ki je čista kot navadna voda, ima 8 možnih vzrokov. V petem je dokaj sodoben opis: *Ana lepa zhista bela voda, katera en mal na kri zikne, pomeni kamen* (v sečilih, op. avt.). Tudi rdeča voda ima več kot 10 vzrokov, med njimi tudi: *Erdezha, gosta kot uolje inu smerdi, pomeni smert.*

18 E-pismo Barbare Ivančič Heleni Janežič, 14. 10. 2016.

Stran.
Devje meso pregnat . . . . 83.
Sa mokre tekozhe rane . . 83.
Sa take rane kteire ilo serbe . 83.
Von potegnit kar se je kdo sa
zero . . . . . 84.
Sa kri ustaviti . . . . . 84.
Sa sterte gliže oszravit . . 84.
Sa goodpitita kri . . . . . 86.
Kader, kterga kakha strupena
zver vje . . . . . 86.
Kader stekliro pes popade . 86.
Kader kazhe gerdh alpa gad . 86.
Kader paikh terga vje . . . . 86.
Kader zhbela, osa, ali pa ser
shen kterga vje . . . . . 86.
Kader bo kterma zavedano is strup-
jam . . . . . 87.
Od jablan inu jabelk, inu gori-
lih jabelk vozta . . . . . 87.
Shrushke . . . . . 89.
Fige . . . . . 89.
Zhreshnje, vozta . . . . . 91.
Groshezje ali minshta terta . 92.
Brinje . . . . . 93.

Neoštevilčena 8. stran kazala.

Pri kolobarju na vodi je naštetih 11 vzrokov; večina njih se zdi neverjetnih. Na primer tale: *Je zerkel erdezh inu majhen, pomen, de glava boli na desn stran.* Ali pa: *Zhe je zerkel selen kot trava pomen, de bo pamet zgubu.*

Pri peskasti vodi pa je med tremi vzroki tudi dokaj uporaben: *Velik peska na vod pomen kamen u mehiri.* Zapis zagotovo drži.

V opisih se zadrži tudi pri ocenjevanju ženske vode, kjer je opisanih osem različnih stanj. Med njimi jih je več kaj malo uporabnih oziroma verjetnih, na primer: *Zhe je voda zhista inu svetla kot (navadna) voda pomen, de je zhenska nerodovitna.* Zelo podobno je pri dekliški vodi, kjer prav takšna voda pomeni, da je še nedolžna. Če pa je pri ženski voda temnejše sivkaste barve, pomeni, *de se sama tolaž*. Če pa je plava, temna in mastna, *pomen de je devištvo zgubila inu je en moshki par nje biu*.

Zelo zanimivi so tudi zapisi v drugem poglavju v ***drugih bukvah***, ki obsegajo samo tri strani, od 22 do 24, z naslovom *Kunsht na shila poznat*. V njem so za tisti čas dokaj napredna navodila, marsikatero še vedno uporabno in blizu navodilom sodobne zdravniške propedevtike. Tu zdravilca imenuje *Arzat*, nemško. Predstavljam zapis pod naslovom *Koko se zhila mora shlatat. Arzat, kadar pride k bovniku na sme sa roka prijet, kot se bovnik kaj ustrašu Arzata, tok mu zhila hitrej tepe* (utripa, op. avt.). *Roka tvoja ne sme bit prevezh merzla ne prevezh vrozha inu prim taleva roka bovniku, prim s tvoja desno* (levo bi bilo pravilno glede nadaljevanja tega opisa, op. avt.) *roko cel mehko, tok de tvoj perst glih na zhila pride is tvojo levo roko. Prim sa prste bolnika en mal teri (tri, op. avt.) inu drzhi ga tok dougo, de bosh 4 zhlake nashtev*. Sledi šest ugotovitev oziroma nasvetov pri ugotavljanju bolezni iz tipanja srčnega utripa.

To poglavje je v primerjavi z drugimi prepisi izjemno kratko in vsebuje samo najpomembnejša navodila, kar govori v prid dejstvu, da je pisec dobro poznal zdravilstvo in je pisal veliko bolj samostojno kot drugi znani prepisovalci. To bi mogli vsaj pogojno razumeti tudi kot dokaz za nekakšno avtorstvo.

Obsežnejše so ***tretje bukve*** z naslovom *Vse Erznije od useh erzhi*. Obsegajo 63 strani, od 24 do 87. Naštete so bolezni in opisana priporočena zdravila zanje. Začne pri glavi in nadaljuje navzdol po drugih delih telesa: vrat, prsni koš, trebuh, vodenica (izraziti znaki so bili na nogah). Zanimiv je zapis ob težkem porodu, ki ga navajam v gajici: *Is kozje repce koraude nared inu ih porodnic okul uratu obejs, bo pri tej prič porod to; al koker hitro porodi, berž koraude preč se morja vzet, če ne, bo šlo use od nje, tud Duša*. Strokovne razlage za tako učinkovito pomoč ni. Še manj verjetno se zdi naslednje priporočilo: *Od pravga* (otrokovega) *oča voda en kozarc dej popit, to par te prič nuca. Če pa* (voda) *taprauga oča ni, je smert par te prič, kot bi s ozhmi trenu.* To navodilo kaže na poskus, da bi od porodnice izvedeli, s kom je zanosila. Zdi se, da je prišlo v poštev samo pri neporočenih ženskah. Začudimo se tudi navodilu, kako doseči porod mrtvega otroka: *Tamertev plod von* (ven) *spraut al pred kurbam to skrivej, kar morš. Erdeča metlika na črnem vin skuhej, med noge polož. Vijolce kuhej na vod, polož na trebuh, bo kuj tud von*. Obe zadnji priporočili kažeta na teološko izobrazbo zapisovalca.

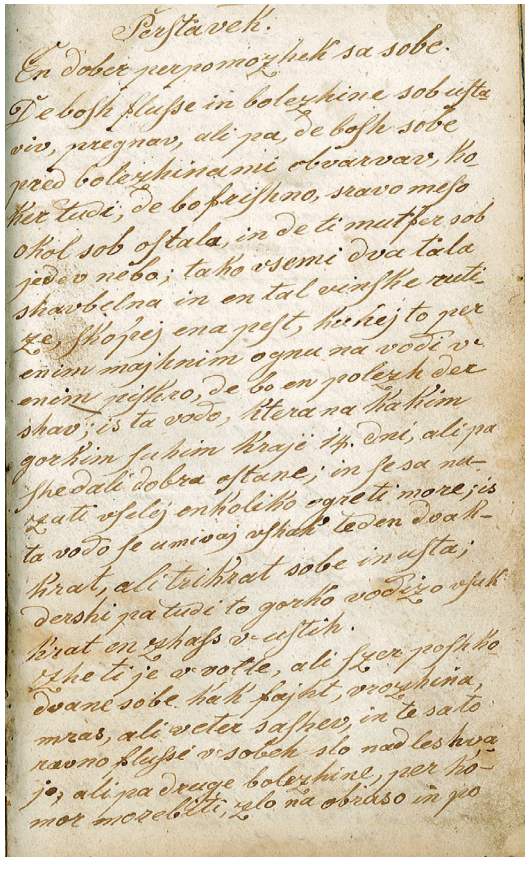
Ena od redkih besed, ki je pisec ni poznal niti je ni znal pravilno prebrati oziroma prevesti, je *Mankulija*. Šele iz opisanih znakov razberemo, da gre za melanholijo. Čudi za padarske bukve sorazmerno zgodnja uporaba te diagnoze in naslednji zapisani znaki: ni vesel, nič ne more, nič se mu ne da. Če bi še pripisal, da vse vidi črno, bi se znaki ne razlikovali od sodobnih opisov depresije.

V ***četrtih bukvah*** so opisana drevesa in njihovi deli, ki se lahko uporabijo v zdravilstvu. Poglavje je napisano po enem od Lipičevih prepisov in obsega 12 strani, od 87 do 99. Vsako drevo je poimenovano z nemškim in kranjskim imenom. Največ se zadrži pri brinju in bezgu.

Pete bukve vsebujejo opis 59 zdravilnih zelišč in številne zdravilne pripravke. To poglavje je – kot že prejšnje – veren prenos iz drugih prepisov Lipičevih bukev. So najobsežnejše, saj obsegajo 108 strani; na 89 straneh (100–188) so opisana zdravilna zelišča. Na 18 straneh pa sledijo navodila za pripravo tinkture in zapis o ženskih boleznih z naslovoma *Od maternze* ter *Nauk tem shenskam*. Na koncu so navodila za pripravo mazil (*žavb*) in ukrepi pri kačjem piku, za težave z žolčem (*Kader se ktermu sholzh zlije*) in še pomoč pri polomljenih rebrih ter zvitih in spahnjenih sklepih (*glidah*). Čisto na koncu je zapisana pomoč pri piku škorpijona.

Sledi zaključek vseh petih poglavij bukev z zapisom kraja in datuma zaključka pisanja.

Na prvi pogled se zdi, da so zadnje štiri strani knjige, z naslovom *Perstavek* (str. 208–211), napisane naknadno. Proti temu govori vključitev tega poglavja v kazalo. Prvo navodilo je *En dober perpomozhek sa sobe* (za zobe) */.../ koker tud, de bo frishno, sravo* (zdravo) *meso* (dlesen) *okol sob ostalo; /.../ dershi pa tudi to gorko vodico vsakikrat en zhas v ustih.* Priporoča redno, dvakrat ali trikrat na teden, umivati in spirati zobe in dlesen s priporočeno vodo, v kateri je prej kuhal

Dodatek na strani 208.

žajbelj in vinsko rutico. Znano je, da so podobno vodo za izpiranje ust poznali in priporočali še po 2. svetovni vojni. Sledi navodilo za pripravo *Ene prav dobre pijazhe ali Té sa bolehne persi*. Pri tem čaju je zapis, ki smo ga našli tudi v *Rohotnikovih padarskih bukvah*,[19] a zapisan je po svoje, z drugimi vrednostmi denarja: *Vse te rezhi skupaj, kterih bosh dolgo dosti za pijazha jemev, te bodo koshtale kakih 18 zvajerjov;*[20] *ko bi jih pa v Apoteki jeskav, bi te pa koshtale prezej enih groshev*. Torej bi *surovine* za čaj stale dobrih sedem grošev.

Naj za zaključek naštejem nekaj posebnosti obravnavanih bukev. Za čas nastanka solidno znanje slovenske slovnice in svojski avtorski pristop sem že opisal. Druga pomembna značilnost je, da ne zasledimo kakršnega koli vraževerja, ki je bilo v prepisih prej in tudi kasneje še vedno prisotno. V njih ni nobenega navodila ali priporočila za zdravljenje bolezni domačih živalih, kar podpira misel, da so bila napisana po naročilu za tedaj znanega zdravilca, z veliko verjetnostjo iz bližine njihovega nastanka. Prikrito je ostalo, kako so prišle v roke javorškega župnika Kregarja, ki jih je po zapisu Sterletove izročil zdravilcu Jaku Rantu – Kočarju iz Dolenčic. Pisnih dokazov za povezavo med piscem teh bukev in Karlovškimi nisem našel.

Zahvala

Zahvaljujem se gospe Heleni Janežič, ki me je opozorila na karlovško ljudsko-medicinsko knjigo, mi omogočila njen pregled v NUK in me usmerila k avtorjem opomb k Tavčarjevi noveli V Karlovcu. *Hvaležen sem tudi vsem, ki so mi pomagali pri pojasnitvi zanimive poti knjige iz Dolenčic v NUK.*

19 Košir, Rohotnikove padarske bukve, str 132.

20 Cvajar, po naše dvojača, je bil avstrijski novec za dva solda oziroma krajcarja, vinarja. Pet krajcarjev je bil en groš.

KRATICE IN OKRAJŠAVE:

DZS	Državna založba Slovenije
NUK	Narodna in univerzitetna knjižnica
ZRC	Znanstveno raziskovalni center
SAZU	Slovenska akademija znanosti in umetnosti
ml.	mlajši
st.	starejši

VIRI:

Spletna stran:

https // sl. wikipedia.org. /wiki/ notni zapis.

Drugi viri:

Čušin, Branko ml., Koroška Bela, pripoved, 11. 10. 2016, in njegovo elektronsko pismo, 13. 10. 2016.

Ivančič, Barbara, ZRC SAZU, elektronsko pismo Heleni Janežič, 14. 10. 2016.

Možina, Francka, Degerinova, Dolenčice 4, pripoved, 11. 10. 2016.

Oblak, Janez, Dolenčice 11, pripoved, 11. 10. 2016.

Štilec, Milka, Dolenčice 12, pripoved, 11. 10. 2016.

LITERATURA:

Boršnik, Marja: Opombe. V: Ivan Tavčar: *Zbrano delo* 1, v Ljubljani : Državna založba Slovenije, 1951, 446 str.

Janežič, Helena: Tavčarjev in moj Karlovec. V: *Loški razgledi* 60, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2013, str. 173–190.

Košir, Tone: Rohotnikove padarske bukve: V: *Loški razgledi* 61, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2014, str. 125–142.

Košir, Tone: Pirčeve padarske bukve: V: *Loški razgledi* 62, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2015, str. 195–207.

Košir, Tone: *Življenje na Lučinskem skozi stoletja*. Lučine : Krajevna skupnost, 2010, 436 str.

Perko, Lojze: Revolucija v dr. Tavčarjevi noveli »V Karlovcu«. V: *Slovenski narod*, 63, št. 30, 6. 2. 1930, Ljubljana : Narodna tiskarna, 1868–1943.

Prijatelj, Ivan: Urednikove opombe. V: Tavčar, Ivan: *Tavčarjevih zbranih spisov II. zvezek*, v Ljubljani : Tiskovna zadruga, 1929, 480 str.

Sterle, Meta: Ljudsko zdravilstvo na Loškem. V: *Loški razgledi* 37, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1990, str. 87–122.

Summary

The Karlovac barber surgeon's book

This paper describes a folk medicine book, named Karlovac after a hamlet of the village of Dolenja Ravan in the Poljane valley. It is well-preserved. It is a unique transcription made in 1851 from one of the Lipič transcripts but is different from them in form as well as a significant part of the content. The time and place in which the manuscript was transcribed are recorded but the author remains hidden, although from the form and content it can be concluded that he was precise, mastered the then Carniolan or Slovene grammar, and German and Latin languages. He was also probably theologically educated and knowledgeable in music. Above all, he knew about healing, because the content of the book differs so much in certain sections from other manuscript copies that I consider it to be among original versions. The book is written in Bohorič script but with many gajica grammatical rules. Twenty years after its creation in 1871 it was transcribed by the Karlovac student, Gregor Jereb, with grammatical corrections and into gajica. This transcript was preserved by Janez Dolenc from Četina Ravna but it has not been found in his legacy.

There are almost no spelling errors in the book. Some of the recommendations or instructions are quite modern for the time of creation of the manuscript and were even recommended after the 2nd World War. The book contains a number of unrealistic expectations about the effectiveness of the medicinal preparations but no superstitions or spells. The whole is intended for the treatment of people. A number of the recommendations given for the treatment of female diseases and problems are delicate - not just for the mid-19th century but even for a half century later.

Finally, this book was used by the healer Jaka Rant, a Kočar from Dolenčice. His daughter handed the book over to an antique collector, who promised to take it to an archive. It was given to NUK in 1979 by Branko Čušin from Koroška Bela.

Franc Križnar

Prelepa Škofja Loka od nekdaj do danes – v glasbi

Izvleček

Prispevek prinaša glasbene žanre in avtorje; skladatelje, ustvarjalce in izvajalce: ansamble, soliste in zbore v okviru glasbe z Gorenjske, iz Škofje Loke in njene okolice. Gorenjska, in Škofja Loka v njej, je gričevnata pokrajina, mesto leži v spodnjem delu regije, pod reko Savo in v sotočju obeh Sor: Poljanske in Selške. Zgodba se začne z glasbo Ansambla bratov Avsenik, ki sicer ni neposredno (po)vezan s Škofjo Loko, pač pa z glasbo, lepoto, Gorenjsko in s tem posredno tudi s Škofjo Loko, in se zaključi z glasbo v Loki in današnjimi glasbeniki. Prispevek prinaša pregled vsega, kar je povezano z glasbo, od ansamblov, Brižinskih spomenikov, cerkvenega dostojanstvenika, dirigenta, fagotistov, flavtistov, folklornih ansamblov, ljudskih plesov, (glasbenih) festivalov, prek glasbenikov, harmonikarjev, izdelovalcev inštrumentov, kapelnikov – dirigentov, kitaristov, klarinetistov, muzikologov, organistov, pedagogov, pevcev, pevskih zborov, pianistk in pianistov, piscev, potopisca, preporoditelja, saksofonistov, skladateljev, tolkalcev, violinistov, violončelistov, kontrabasista do zborovodij in dijakov ter študentov glasbe.

Ključne besede: *avtorji, skladatelji, ustvarjalci, izvajalci, ansambli, solisti, zbori.*

Abstract

Beautiful Škofja Loka from the Past to the Present – in Music

The paper discusses music genres and authors; composers, creators and performers: ensembles, soloists and choirs from Gorenjska, from Škofja Loka and its surroundings. Gorenjska, and Škofja Loka within it, is a hilly landscape; the town lies in the lower part of the region, below the river Sava and between the confluence the two Sora rivers: the Poljanska Sora and the Selška Sora. The story begins with the music of the ensemble of the Brothers Avsenik, who are not directly linked to Škofja Loka; but connected with music, beauty, Gorenjska and thus indirectly with Škofja Loka, too. It finishes with music in Škofja Loka and today's musicians there. The contribution provides a review of everything connected with music, from ensembles, the Freising manuscripts, church dignitaries, conductors, bassoonists, flautists, folklore

G. Plautzius: *Flosculus vernalis,* Aschaffenburg (Nemčija), 1621; naslovnica in zadnja stran tiska.

ensembles, folk dances, music festivals, to musicians, accordionists, makers of musical instruments, bandmasters-conductors, guitarists, clarinettists, musicologists, organists, pedagogues, singers, choirs, pianists, music writers, travel writers, the Renaissance, saxophonists, authors-composers, percussionists, violinists, cellists, a double-bassist, to choirmasters and pupils and students of music.
Keywords: *authors, composers, artists, performers, ensembles, soloists, choirs.*

Uvod

"[...] V ustvarjalnem procesu pa pokrajina ni v neposredni zvezi. Vseeno obstaja razloček med mojo vizijo glasbe in Gorenjsko: 'dežela Kranjska nima lepš'ga Kra(n)ja ko je z okolišem ta, podoba raja' (France Prešeren, Krst pri Savici – Krst) ... ugotovili smo, da je Gorenjska bogata predvsem z godci in godčevstvom. Zato tukaj ni slišati balad, romanc ipd., ampak v ples obrnjeno ljudsko glasbo. Zato fenomen Avsenikov – Joževcev iz Begunj na Gorenjskem v slovenski umetni glasbi ni nič nenavadnega. ... No, morda bi pri Gorenjcih govoril o večji ksenofobiji, upiranju tujstvu, kot pri drugih. Priznam, da sem to lastnost sprva jemal kot značajsko slabost, danes se popravljam: možno jo je razložiti kot naravni obrambni sistem zoper vdore nezaželenega, nevarnega, škodljivega. Kajpak ima vsaka lastnost svoje skrajnosti. ... Najbrž sem delno tudi sam

eden tistih Gorenjcev, ki ohranjajo v sebi spomin na stoletja zaničevan narod, ki se še vedno ne zaveda povsem svojih dejanj. Zato mu beseda prej zastane, kot da bi se mu razvnela […].«[1]

Prelepa Gorenjska, ponos si mi ti,
kdorkoli te vidi, te znova želi!
Gorovja, planine in bistre vode,
zelene doline povsod te krase.

Spomladi, ko planšar odide v gore,
ko mora pustiti v dolini srce,
takrat se odeneš v tisoč cvetov,
pastir pa zavriska, ker pušeljc 'ma nov!

Ne bom te pozabil, kjerkoli bi bil,
preveč sem lepot se že tvojih naužil!
Očaka Triglava le kdo ne pozna,
na jezeru čolnič se v vetru igra.

Ponoči, ko fantič na lestvi stoji,
ko od svoj'ga dekleta rdeč nagelj dobi,
takrat se mu lunca poredno smehlja,
a fant si zavriska, ker nagelj ima.[2]

Od gorenjskih – škofjeloških muzikantov in glasbe, ki se je pojavila v tem prostoru že v davnini in je prisotna tako ali drugače še danes, veje neke vrste specifika. V muzikološkem in sociološkem pogledu je to zagotovo fenomen in zato predmet /te/ raziskave, ki tako ali drugače to pokrajinsko značilnost loči od preostale slovenske in mednarodne scene; pa naj bo to na ljudskem ali umetnem, ustvarjalnem ali poustvarjalnem področju. Prav zato bom skušal to glasbeno posebnost pogledati in ji prisluhniti po glasbeno, torej z glasbo v glasbi. Vsi omenjeni, pa še drugi tovrstni postopki, kljub vsem (z)možnostim ne morejo in niti nočejo biti (do)končni.

1 Iz intervjuja z akademikom Urošem Krekom, slovenskim skladateljem (1922–2008), v: Križnar, *Portreti gorenjskih glasbenikov,* str. 109, 115, 117.

2 Pesem je nastala v Avsenikovem ansamblu, 1957, avtor besedila je Ferry Souvan (1919–1974). Informator: Ivan Sivec, 25. 3. 2015. Na: http://pesmi.si/avsenik/prelepa-gorenjska/, 25. 2. 2015. V angleščini se prevodi njenih prvih verzov glasijo:
Beautiful Upper Carniola region,
Just open your eyes and enjoy in
Breathtaking beauty …

Bisernica – Veterani, Reteče (ust. 2000, vodja Marjan Igličar). *(foto: Peter Košenina)*

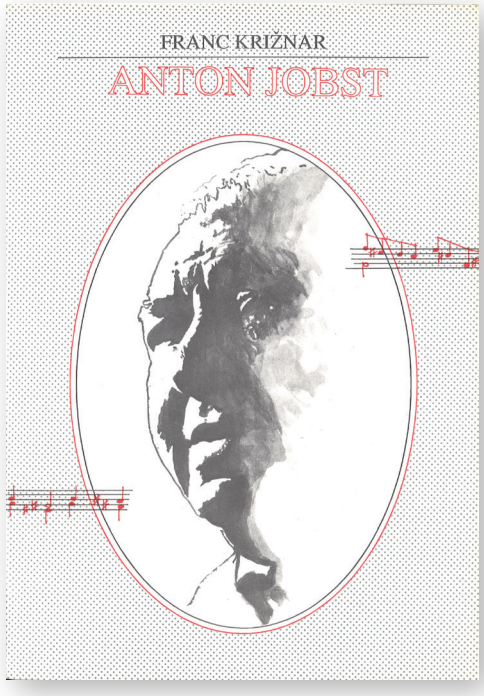
Oskar Dev: *Prelepa je Selška dolina*, (1922). *(vir: Jugoslovanske narodne pesmi za moški in mešani zbor, Dunaj, 1923)*

Omenjeni vpogled in morebitni tovrstni sklepi so soodvisni od siceršnje vpetosti Gorenjske in Škofje Loke v vsenacionalni geografski, duhovni in kulturni prostor. Med naštete gorenjske – škofjeloške izvajalce in ustvarjalce pa sem uvrstil vse tiste, ki so bili rojeni in živijo tukaj, so se na Gorenjsko in v Škofjo Loko priselili in delujejo zdaj tukaj ali/in pa so bili le mimobežno tako ali drugače povezani s Škofjo Loko, pa tudi tiste, ki so iz rodne Škofje Loke odšli v druge nacionalne ali/in internacionalne prostore. Zato je tudi njihov (glasbeni) opus marsikdaj le refleksija, odsev specifičnega življenja, dela in bivanja v Škofji Loki. Glasba je v omenjeni razpravi časovno uokvirjena v zadnjih 1500 let, od srednjega veka[3] pa do danes. Zato je hkrati glasnica preprostih ljudi in njihove lakote ter navezanosti na zemljo (ljudska glasba), glas verstva oziroma cerkve (liturgična glasba), trgovine, izobraženstva itd. (kar vse sodi v umetno oziroma umetniško glasbo).

Anton Jobst: *Žirovska (besedilo D. Konc)*.

3 Od propada zahodnorimskega cesarstva (leta 476) do odkritja Amerike – Amerigo Vespucci jo je odkril leta 1507 – nemški reformator in kartograf Martin Waldseemüller je obe na novo odkriti celini leta 1516 vrisal na zemljevid sveta, *Carta marina navigatoria*; op. avt.

Naslovnica knjige Franca Križnarja: *Anton Jobst* (Ljubljana, 1990) z Jobstovim portretom *(Stane Kosmač, risba)*.

Gorenjski – škofjeloški muziki

Od tipično gorenjskih – širših – škofjeloških ansamblov je zagotovo na prvem mestu Mestni pihalni orkester Škofja Loka (1876→), sledijo ansambel Fantje s Praprotna (1962→), vokalni kvintet, ki se je leta 1964 združil z inštrumentalnim triom Ansamblom Lojzeta Slaka, etno skupina Štedientje (2003→), ansambel za staro glasbo Capella Carniola (2004→), vokalno-inštrumentalni ansambel narodno-zabavne glasbe Dor Ma Cajt (2005→), ženska vokalna skupina Sorške kresnice (2010→), inštrumentalni oktet osmih ustnih harmonik Sorarmonica (2012→),[4] vokalno-inštrumentalna skupina Hozentregarji (2014→) in še bi lahko naštevali.

Brižinski (tudi *Freisinški) spomeniki* so najstarejši znani ohranjeni zapisi v slovenskem in najstarejšem latiničnem zapisu, v katerem od slovanskih jezikov nasploh. Najtesneje so povezani s Škofjo Loko, saj spadajo v zvrst srednjeveškega cerkvenega slovstva. Rokopisni zbornik je bil last brižinskega škofa Abrahama (umrl 994), služil naj bi mu kot bogoslužni priročnik pri njegovem delovanju med slovanskim prebivalstvom. Po pisavi v karolinški minuskuli sklepajo, da so slovenski zapisi nastali med letoma 972 in 1039, njihovo izvirno besedilo naj bi bilo iz 9. stoletja.

4 Inf. Vladimir Hrovat, Medvode, elektronsko pismo, 23. 12. 2015; hrani avtor.

Marijan Gabrijelčič (1940–1998).
(foto: Tihomir Pinter)

Na besedilo *Brižinskih spomenikov*, treh staroslovanskih spomenikov iz 10. stol, je slovenski skladatelj Jakob Jež (roj. 1928) napisal istoimensko kantato za tenor, bas, dva mešana zbora, otroški zbor, trobila in tolkala. Njena prva izvedba je bila v Ljubljani, 27. 7. 1971. Slovenski skladatelj Marijan Gabrijelčič (1940–1998), tudi bivanjski Škofjeločan, je na to temo zložil kantato za sopran, flavto, violončelo, mešani zbor, zvonove in orgle *Glagolite* (1997). Njena prva izvedba je bila v Škofji Loki, v nunski cerkvi, 28. 6. 1997.

Marijan Gabrijelčič: *Glagolite,* 1997 (naslovnica in prva str. tiska partiture).

Med **cerkvenimi dostojanstveniki**, ki so, ne le v Škofji Loki, temveč tudi širše, pustili tudi glasbeni pečat, je nedvomno duhovnik, teolog in škof, šolnik, gospodarstvenik, narodni buditelj in glasbenik dr. Andrej Karlin (15. 11. 1857, Stara Loka–5. 4. 1933, Maribor). Med dirigenti je to skladatelj, muzikolog, duhovnik in urednik dr. Anton Dolinar (13. 1. 1894, Trata/Gorenja vas–1. 8. 1953, Yates Centre/Kansas, ZDA). Med **fagotisti**, med temi redkimi inštrumentalnimi solisti, je pomemben Ločan Anton Rupar (2. 7. 1938, Škofja Loka) – dolgoletni solist osrednjega državnega simfoničnega orkestra Slovenske filharmonije. Damir Huljev (30. 3. 1958, Osijek) samo živi v Škofji Loki in je solist v Simfoničnem orkestru RTV Slovenija. Drugi uveljavljeni glasbeniki so: **flavtistki** Vesna Jan Mitrović (27. 3. 1969, Kranj), solistka orkestra Opere in baleta SNG Ljubljana, in Patricija Mihelač Korica (27. 1. 1971, Kranj), solistka orkestra SF), **pedagoginje** Lar/is/a Zurunić (30. 8. 1971, Ljubljana),[5] Liza Hawlina (11. 6. 1975, Ljubljana), Anja Burnik (4. 5. 1976, Ljubljana),[6] Ana Kavčič Pucihar (3. 12. 1976, Ljubljana) in Barbara Volčič (18. 11. 1989, Kranj).

Med **folklornimi ansambli** imata pomembno mesto Folklorna skupina Škofja Loka (umet. vodja Marko Krajnik; 1977→)[7] in tamburaška skupina Bisernica (Reteče; umet. vodja Janez Kermelj et al; ustanovljena 1922; od 1971→ *Bisernica*).[8]

Od **glasbenih festivalov** (v Škofji Loki) je treba izpostaviti tako specifične, tj. značilne, kot tudi tiste z najdaljšo tradicijo in ne nazadnje še one, ki so s svojo uveljavitvijo že dali svoj pečat Škofji Loki in segli tudi zunaj nje: Srečanje ljudskih pevcev in godcev na Sv. Ožboltu nad Škofjo Loko (1997→), Koncerti ORGLE &: v Papirnici pri Škofji Loki (2009→), mednarodni festival pihalnih orkestrov Loka jo piha, ki ga prireja Mestni pihalni orkester Škofja Loka (2009→), in Večeri slovenskih viž v narečju, najprej na Sv. Andreju nad Škofjo Loko, sedaj na Loškem gradu (2001→).

Med **glasbeniki** naj omenim organista in skladatelja Lovra Hafnerja (10. 8. 1883, Binkelj–10. 6. 1963, Preska/Medvode), duhovnika Don Kosta Jer/nej/ka Seljaka (23. 8. 1893, Sovra/Žiri–14. 6. 1968, Brezje), harmonikarja in skladatelja Jožeta Burnika (2. 8. 1947, Jesenice), kulturnega delavca Janeza Jocifa (5. 1. 1960, Ljubljana), kitarista in jazzista Primoža Grašiča (30. 6. 1968, Kranj) in umetnostnega zgodovinarja Boštjana Sokliča (26. 10. 1962, Jesenice). Med **harmonikarji** sta to Jernej Jemc (24. 12. 1974, Kranj) z ansambli Trio Jemc, Štrio Jemc, Muzika Mešano na žaru, Duet Accordon idr.)[9] in pedagog Jernej Hostnik (27. 2. 1979, Kranj).

5 Inf. L. Zurunič, Ljubljana, elektronsko pismo, 22. 3. 2016; hrani avtor.
6 Inf. A. Burnik, Škofja Loka, elektronsko pismo, 21. 3. 2016; hrani avtor.
7 Inf. Marko Krajnik, Škofja Loka, elektronsko pismo, 4. 1. 2016; hrani avtor.
8 Inf. Marjan Igličar in Janez Kermelj, Škofja Loka, ustno.
9 Inf. J. Jemc, Škofja Loka, elektronsko pismo, 22. 8. 2016; hrani avtor.

Omeniti moram tudi **izdelovalce inštrumentov**; naj jih nekaj naštejem: Simon Otonič, orgle (1730, Kranjska–6. 11. 1784, Maribor), Blaž Demšar, godala (2. 3. 1903, Selca nad Škofjo Loko–23. 12. 1981, Ljubljana), Atelje Demšar, Ljubljana, goslarstvo (1927→), samostojni kulturni delavec Daniel Musek, diplomirani mojster goslar, Škofja Loka (Kranj, 1976)[10] in drugi.

Med glasbeniki je veliko **kapelnikov – dirigentov** (tudi Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka), vsi so bolj ali manj glasbeni profesionalci, med njimi pa najdemo tudi kakšnega (ne)poklicnega, zelo redko pa so nešolani glasbeniki. Mestni pihalni orkester Škofja Loka so vodili: Oton Sadar (10. 11. 1864, Škofja Loka–1919, ?), Zoran Pianecki st., Zoran Pianecki ml., ljubljanski klarinetist in pedagog Josip/Jožef Trmota, Josip Eliška, Anton Pöschl, Jože Matek, pedagog Edvard Lipovšek (1. 1. 1901, Poljane nad Škofjo Loko–17. 3. 1973, Škofja Loka,),[11] pedagog Lojze Štajer (21. 6. 1906 Škofja Loka–12. 11. 1985), Hans/Henis, Janko Ravnik/h/ar (30. 4. 1908, Oberhausen/Nemčija–24. 4. 1968, Tuzla/Federacija BiH),[12] klarinetist in pedagog Oskar Škulj (14. 12. 1912, Trst–11. 4. 1995, Škofja Loka), pedagog Ivo Gulić (1. 9. 1935, Sinj/Hrvaška), pedagog Janez Ravnikar (13. 8. 1937, Škofja Loka), pravnik Franc Sever (31. 1. 1948, Škofja Loka), trobentač Velimir Piskač (8. 1. 1959, Maribor)[13] in trobentač Roman Grabner (13. 3. 1969, Slovenj Gradec).[14] Od preostalih dirigentov je tu še mladi Žiga Kert (2. 1. 1992, Kranj), ki vodi simfonični orkester Crescendo Škofja Loka (2013→) in mešani pevski zbor Crescendo Škofja Loka (2015→).[15]

Folklorna skupina Škofja Loka, (ustanovljena 1977).

10 Inf. D. Musek, Škofja Loka, elektronski pismi, 22., 24. 8. 2016; hrani avtor.
11 Inf. žup. ur. Škofja Loka, zanj Matej Nastran, elektronsko pismo, 10. 8. 2016; hrani avtor.
12 Inf. Tomaž Ravnihar, Ljubljana, elektronski pismi, 11. 5. in 8. 8. 2016, hrani avtor, in Andreja in Oto Ravnihar, Škofja Loka, ustni vir, 3. 8. 2016; vsi potomci oziroma sorodniki.
13 Inf. V. Piskač, Škofja Loka, elektronsko pismo, 20. 4. 2016; hrani avtor.
14 Kapelniki godbe na pihala/pihalnega orkestra (danes *Mestni pihalni orkester,* Škofja Loka), z nepopolnimi (biografskimi) podatki so uvrščeni po kronološkem vodenju (op. avtor).
15 Inf. Ž. Kert, Kranj, elektronsko pismo, 30. 8. 2016; hrani avtor.

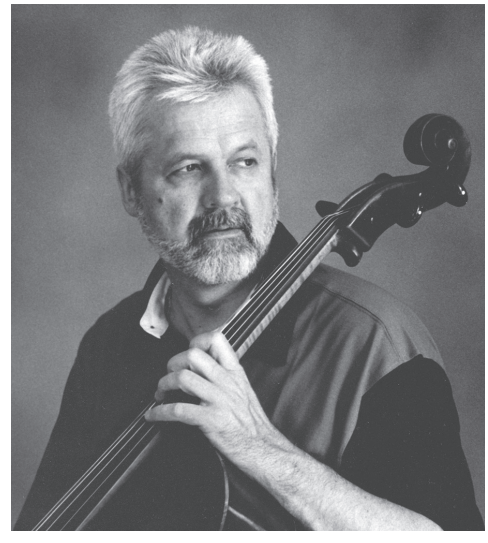
Organist Tone Potočnik (roj. 1951).
(foto: Tihomir Pinter)

Med **kitaristi** so: pedagoga Uroš Lovšin (10. 3. 1957, Celje–19. 7. 2007, Škofja Loka) in Denis Kokalj (15. 4. 1970, Kranj), skladatelj Uroš Rakovec (25. 2. 1972, Kranj), mag. art, pevec, producent in tonski tehnik Dejan Lapanja (21. 9. 1981, Kranj),[16] pedagogi mag. Luka Vehar (14. 10. 1982, Kranj), pevec Lenart Rupar (22. 4. 1985, Kranj) in Janez Golob (21. 11. 1985, Kranj); med **klarinetisti** solist in pedagog Stanislav Kermelj (22. 10. 1914, Reteče–8. 5. 2004 Stara Loka)[17] in pedagog Vlado Stanek (26. 9. 1948, Mele/Gornja Radgona). Med **muzikologi** so mag. Vida Kopač (7. 5. 1953, Celje), novinar-urednik, pedagog in pisec dr. Franc Križnar (20. 11. 1947, Ljubljana) in pedagoginja in zborovodkinja Ana Prevc Megušar (29. 6. 1969, Kranj).[18]

V okviru podružnice Narodne čitalnice v njenem zgodovinskem razvoju zasledimo tudi marsikatero glasbeno dejavnost, osebnost in opus, tudi v Škofji Loki (1862). Kako je bilo to pomembno za nastanek in nadaljnji razvoj glasbe v Škofji Loki, pove tudi današnje stanje v glasbenem šolstvu, ljubiteljski in poklicni glasbeni dejavnosti, tudi zunaj Loke. Med **organisti** so uveljavljeni: pedagog, zborovodja in skladatelj Anton Potočnik (13. 1. 1951, Bukovica v Selški dolini), zborovodja Tone Čadež (16. 3. 1961, Kranj), zborovodja Gregor Voje (12. 4. 1966, Ljubljana),[19] pedagog, mag. art. Klemen Karlin (22. 3. 1973, Kranj), Andrej Prosen (25. 3. 1973, Kranj), zborovodja Matjaž Rink (17. 8. 1975, Kranj), zborovodja David Končan, dr. medicine (22. 9. 1976, Kranj), zborovodja Andrej Žagar (18. 1. 1977, Kranj)[20] in Lenart Golob (30. 3. 1982, Kranj).

16 Inf. D. Lapanja, Škofja Loka, elektronsko pismo, 31. 5. 2016; hrani avtor.
17 Inf. Marjana Nemec, Trzin, Kermeljeva hči; ustno, 9. 4. 2015.
18 Inf. Ana Prevc Megušar, Selca, elektronski pismi, 4. 1. in 4. 8. 2016; hrani avtor.
19 Inf. G. Voje, Škofja Loka, elektronsko pismo, 22. 3. 2016; hrani avtor.
20 Inf. A. Žagar, Škofja Loka, elektronsko pismo, 29. 3. 2016; hrani avtor.

Violončelist Miloš Mlejnik ml. (roj. 1947).
(foto: Tihomir Pinter)

Med glasbenimi **pedagogi** so klarinetist Miško Gal (16. 6. 1903, Feretići/Subotica/Rep. Srbija–9. 11. 1966, Škofja Loka),[21] Anton Kvaternik (30. 12. 1914, Šmarata/Sv. Marjeta/Stari trg pri Ložu, Loška dolina–28. 3. 1998, Beograd),[22] Franjo Zorko (7. 2. 1916, Senovo–22. 2. 1995 Radovljica),[23] zborovodja Janko Jocif (13. 4. 1919, Koprivnik–12. 7. 1997, Golnik),[24] (ljubiteljski) violončelist Miloš Mlejnik, st. (25. 9. 1921, Škofja Loka–23. 8. 2012, Škofja Loka),[25] pevka Marija Schulz, roj. Lotrič (21. 12. 1930, Železniki), zborovodkinja Pavla Grahek, roj. Erjavec (11. 6. 1935, Šebrelje/Cerkno), harmonikar, pianist in zborovodja Aleksander Sašo Zagoršek (2. 8. 1944, Ljubljana), zborovodja in organizator Slobodan Poljanšek (1. 12. 1944, Beograd–3. 5. 2003, Žiri),[26] pevec in orgličar Valentin Bogataj (14. 2. 1945, Podgora/Gorenja vas), harmonikar, organizator, politik, violončelist in zborovodja Viktor Zadnik (26. 8. 1948, Ljubljana), harmonikar in pianist Milenko Arnejšek (4. 10. 1948, Ptuj–13. 2. 2009, Kranj), dirigent in pihalec Dušan Mlakar (11. 3. 1950, Ljubljana), zborovodkinja Irena Rupnik (24. 10. 1954, Cerkno), harmonikar (diatonična harmonika) Janez Fabijan (3. 5. 1960, Kranj), uglaševalec in restavrator klavirjev Gorazd Jan (5. 4. 1963, Ljubljana),[27]

21 Inf. Valentin Jesenovec, Škofja Loka, elektronska pisma med 22. 6. in 20. 7. 2016; hrani avtor, in žup. ur. Škofja Loka, zanj Matej Nastran, elektronsko pismo, 14. 7. 2016; hrani avtor.

22 Inf. Marija Kvaternik Ristić, Beograd, ustna inf., 29. 5. 2016.

23 Inf. Ljubo Zorko, Škofije. Zorkov sin; elektronski pismi, 26. 5. in 23. 8. 2016; hrani avtor.

24 Inf. Janez Jocif, Preddvor. Jocifov sin; elektronsko pismo, 28. 3. 2016; hrani avtor.

25 Inf. Miloš Mlejnik, ml. sin Miloša Mlejnika, st.; elektronsko pismo, 5. 5. 2016; hrani avtor.

26 Inf. Irena Rakovec Poljanšek, Žiri, Poljanškova vdova; elektronsko pismo, 20. 4. 2016; hrani avtor.

27 Inf. G. Jan, Vrhnika, elektronsko pismo, 21. 3. 2016; hrani avtor.

Tenorist Aleksander Aco Biščević (roj. 1984) v vlogi Kastorja v operi *Kastor in Poluks* J. P. Rameauja v berlinski Komični operi (2014).

Irena Ravnikar (15. 11. 1963, Škofja Loka),[28] zborovodja Andrej Žakelj (2. 3. 1965, Kranj,), skladatelj Boris Vodopivec (9. 8. 1965, Kranj), zborovodkinje Maja (Marija) Voje (12. 6. 1970, Kranj),[29] Alenka Zajec (4. 8. 1970, Kranj),[30] Branka Potočnik Krajnik (23. 3. 1971, Kranj), Marta Omejc Gulič (20. 7. 1971, Kranj),[31] pozavnist in dirigent Damjan Tomažin (8. 7. 1973, Ljubljana),[32] organist Andrej Benedik (17. 12. 1973, Kranj),[33] Tina Martinčič, roj. Čadež (2. 7. 1989, Kranj)[34] in drugi.

Najštevilčnejši so zagotovo **pevci** različnih smeri in žanrov: tenorist Jože/Josip Gostič (5. 3. 1900, Stara Loka–25. 12. 1963, Homec/Domžale), pedagog in skladatelj Franc Wilfan Babič (27. 3. 1909, Škofja Loka–11. 6. 1986, Celovec), tenorist Leopold Polenec (14. 11. 1912, Puštal/Škofja Loka–5. 10. 1974, Ljubljana), baritonist in zborovodja Tomaž Tozon (29. 11. 1937, Ljubljana), tenorist Janez Lotrič (26. 7. 1953, Železniki), sopranistka in pedagoginja Vera Mlejnik (1. 7. 1954, Škofja Loka), sopranistka in zborovska pevka Zdenka Anžur Tozon (23. 8. 1954, Ljubljana), tenorist, harmonikar in pedagog Janez Triler (2. 2. 1965, Kranj), učiteljica Uršula Ramoveš (10. 9. 1968, Kranj)[35] s pesnikom Janezom Ramovešom (21. 9. 1965, Suša pod Blegošem v Poljanski dolini)[36] in njunim vokalno-inštru-

28 Inf. I. Ravnikar, Slovenske Konjice, elektronsko pismo, 25. 7. 2016; hrani avtor.
29 Inf. G. Voje, Škofja Loka, prav tam.
30 Inf. A. Zajec, Ljubljana, elektronsko pismo,22. 3. 2016; hrani avtor.
31 Inf. M. Omejc Gulič, Koper, elektronski pismi z dne 19. 7. in 5. 8. 2016; hrani avtor.
32 Inf. D. Tomažin, Domžale, elektronsko pismo, 17. 4. 2016; hrani avtor.
33 Inf. A. Benedik, Škofja Loka, elektronsko pismo, 21. 3. 2016; hrani avtor.
34 Inf. T. Čadež, Gorenja vas/n. Šk. Loko, elektronsko pismo, 22. 3. 2016; hrani avtor.
35 Inf. U. Ramoveš, Gorenja vas/n. Šk. Loko, elektronski pismi, 18. 4. in 5. 8. 2016; hrani avtor.
36 Prav tam.

mentalnim ansamblom Fantje z Jazbecove grape (2006→),[37] kantavtor Jan Plestenjak (27. 3. 1973, Ljubljana), pevec zabavne glasbe in kitarist Jernej Tozon (27. 1. 1980, Ljubljana), baritonist in pedagog Janez Hostnik (12. 1. 1981, Kranj), tenorist in pianist Aleksander Aco Biščević (17. 4. 1984, Kranj), Maja Triler (23. 10. 1995, Kranj), Lina Voje (7. 3. 1996, Ljubljana)[38] in drugi.

Od **pevskih zborov** (vsi so amaterski, tj. ljubiteljski) so na Škofjeloškem: Grudnove šmikle v Železnikih (Marjeta Naglič; 2002→), Mladinski mešani pevski zbor Gimnazije Škofja Loka (Žiga Kert; 2007→),[39] Mešani pevski zbor Lubnik, Škofja Loka (Urban Tozon; 1980→), Škofjeloški oktet, Škofja Loka (Andrej Žagar; 2007→). Precej številčni so v Škofji Loki tudi **pianistke** in **pianisti**: pedagoginji Marija Kocijančič (15. 10. 1943, Škofja Loka) in mag. Jasna Kalan (5. 8. 1944, Ljubljana), pedagog in skladatelj Blaž Pucihar (19. 3. 1977, Ljubljana), pevka in skladateljica Neža Buh/Neisha (5. 1. 1982, Ljubljana) in študent Tomaž Hostnik (25. 9. 1992, Kranj). Med cerkvenimi **pisci** ne moremo mimo Ahaca Stržinarja (11. 5. 1676 Suha/Škofja Loka–17. 5. 1741, Nazarje) in pisatelja, šolnika in glasbenika Josipa Levičnika (6. 4. 1826, Železniki–8. 1. 1909). Italijanski **potopisec** Paolo Santonino (ok. 1440, Stroncone/Nurmi, Umbrija–ok. 1508–10, Udine/Videm), tajnik kardinala in oglejskega patriarha Marca Barba, je prvi pisal in poročal o glasbi samostanov in cerkva na Gorenjskem, tudi v Škofji Loki, proti koncu 15. stol. v svojem dnevniku. Sledi **preporoditelj** in duhovnik Jakob Volčič (14. 7. 1815, Sv. Andrej/Zminec–10. 11. 1888, Zarečje/Pazin).

Saksofonisti so: skladatelj Miloš Ziherl (4. 8. 1914, Škofja Loka–3. 2. 1945, S. Ferdinando/Bari), skladatelj Andy (Andrej) Arnol (31. 5. 1947, Železniki–22. 7. 2002, Jesenice), jazzist Jaka Hawlina (7. 4. 1973, Ljubljana) in Irena Šmid (26. 4. 1978, Kranj). Tudi **skladatelji** so (tako kot pianisti) celo najbolj številčni: Gabriel Plavec, poznan tudi kot Plautz, Plautzius, Carniolus (roj. v drugi polovici 16. stol.–11. 1. 1642, Mainz) – ta je s svojimi deli (vsa so izšla na tujem – Nemškem) prestopil lokalne meje in postal last celotnega nemškega, če že ne kar evropskega prostora. Plavec se je umetniško razvil šele v Mainzu, sprostil svoje ustvarjalne moči in postal osebnost evropskega pomena. Skladatelji so še: duhovnik Luka Dolinar (14. 10. 1794, Bodovlje/Škofja Loka–27. 8. 1863, Šmartno v Tuhinjski dolini), Anton Dolinar (11. 1. 1847, Lučine–5. 11. 1930, Mekinje/Kamnik), zborovodja in sodnik Oskar Dev (2. 12. 1868, Planina/Rakek–3. 8. 1932, Maribor), organist in pedagog Anton Jobst (12. 9. 1894, Brdo pri Šmohorju/Avstrija–11. 7. 1981, Žiri), pedagog mag. Marijan Gabrijelčič (18. 1. 1940, Gorenje polje/Anhovo–23. 6. 1998), pianist in pedagog Peter Kopač (21. 8. 1949, Jesenice), zborovodja in pedagog dr. Andrej Misson (2. 8. 1960, Novo mesto), pedagog Pavel Dolenc (10. 10. 1968, Kranj), pedagog David Beovič (28. 2. 1977, Kranj) in drugi.

37 Prav tam.

38 Inf. G. Voje, Škofja Loka, prav tam.

39 Inf. Ana Prevc Megušar, prav tam.

Violinist Andrej Kopač kapeli Puštalskega gradu.

Od **tolkalcev** sta to Klemen Markelj (15. 2. 1977, Kranj) in Jaka Strajnar (22. 2. 1978, Kranj). Med škofjeloškimi godalci so na prvem mestu **violinisti in violist**: Alojz Drnovšek (2. 6. 1940, Reteče), pedagog Armin Sešek (22. 2. 1951, Beograd), Andrej Kopač (23. 8. 1978, Ljubljana), Ivan Pejić (24. 9. 1979, Beograd), študenta Ana Julija Mlejnik (17. 11. 1990, Kranj) in Ervin Luka Sešek (26. 3. 1991, Beograd), Ana Dolžan (1. 6. 1992, Kranj)[40] in celo dve nadobudni, mladi in že zelo uspešni dijakinji – dvojčici na Konservatoriju za glasbo in balet v Ljubljani Ana in Kaja Sešek (14. 11. 2000, Ljubljana); med tenorskimi godali pa še **violončelisti** pedagog Adolf Ravnihar (17. 6. 1912, Oberhausen/Nemčija–9. 4. 1961, Ljubljana),[41] univ. pedagog na ljubljanski Akademiji za glasbo Miloš Mlejnik ml. (4. 2. 1947, Ljubljana), Jošt Kosmač (16. 5. 1984, Kranj), Jaka Trilar (28. 4. 1987, Kranj)[42] in Nika Seljak (15. 12. 1992, Kranj);[43] brat Jake Trilarja, Žiga Trilar, je študent **kontrabasa** na Akademiji za glasbo (13. 5. 1992, Kranj).[44]

Med **zborovodji** sta to še Valentin Pirc (10. 2. 1915, Škofja Loka–29. 9. 2004, Škofja Loka)[45] in pedagog Urban Tozon (10. 2. 1979, Ljubljana). Na koncu ne moremo mimo vsaj treh nadobudnih **dijakov** in **študentov**, ki nadaljujejo v Glasbeni šoli Škofja Loka (ustanovljena 1949) začeto šolanje, in sicer so to: baritonist/evfonist Simon Tavčar, študent na ljubljanski AG (7. 7. 1992, Kranj), pozavnist Niko Mir, študira v Münchnu na Visoki šoli za glasbo in gledališče (13. 3. 1996, Ljubljana), njegova sestra – hornistka Ana Mir pa v Ljubljani na Konservatoriju za glasbo in balet (5. 11. 2000, Ljubljana); bolj ali manj so vsi trije še dodatno zrasli v Mestnem pihalnem orkestru Škofja Loka.

40 Inf. Maja Zupanc, Glasbena šola Škofja Loka; elektronsko pismo, 14. 6. 2016; hrani avtor.

41 Inf. Miloš Mlejnik, ml., Škofja Loka, elektronsko pismo, 5. 5. 2016; hrani avtor, in Tomaž Ravnihar, Ljubljana, Adolfov vnuk; elektronsko pismo, 11. 5. 2016; hrani avtor.

42 Inf. J. Trilar, Škofja Loka, elektronski pismi, 21. 3. in 4. 8. 2016; hrani avtor.

43 Inf. Maja Zupanc, prav tam.

44 Inf. J. Trilar, brat Žige Trilarja; prav tam.

45 Inf. Vladimir Pirc, Škofja Loka, Pirčev sin; elektronsko pismo, 17. 5. 2016; hrani avtor.

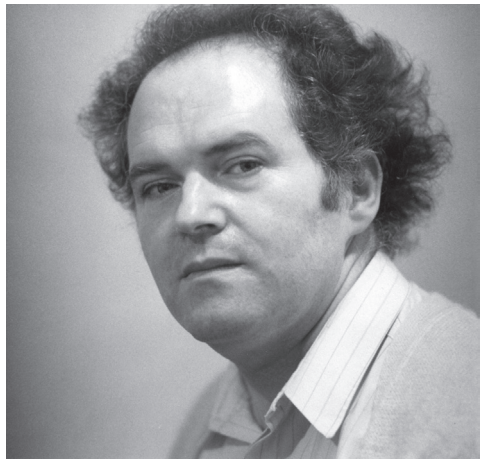
Namesto sklepa

Med tiste, med katerimi iščemo in najdemo ali tudi ne značilno glasbeno gorenjskost, škofjeloškost, ločimo tako produktivne – ustvarjalce (avtorje in skladatelje) kot reproduktivne – izvajalce (ansambli, solisti, zbori ...). Med enimi in drugimi obstaja bistvena (glasbena) razlika medija, s katerim so tako ali drugače posegli v škofjeloške glasbene karakteristike, značilnosti. Med njimi je gotovo večja ali manjša verjetnost, da bomo zadano specifiko, značilnost tudi opazili in jo morda celo dokazali. Ansambli so zagotovo med prvimi, ki si zaslužijo vsaj del teh škofjeloških značilnosti. Morda so najbolj tipično gorenjski in s tem posredno loški (pa spet ne vsi), prav *Brižinski spomeniki*, ne toliko po (izvirni Ježevi ali/in Gabrijelčičevi) glasbi kot po besedilu, saj so vezani neposredno na Škofjo Loko in njene arhaizme. Skladatelji znajo tudi v tem delu vedno znova ujeti patinirano slovensko, če že ne gorenjsko in škofjeloško glasbeno preteklost.[46] Edini cerkveni dostojanstvenik je le toliko tipično škofjeloški, kolikor se njegovo specifično in tipično (cerkveno) delo nanaša na konkretne geografske pojme. Med njimi so na

Capella Carniola, ustanovljena 2004.

46 Rijavec, K vprašanju slovenskosti slovenske instrumentalne glasbe, str. 10.

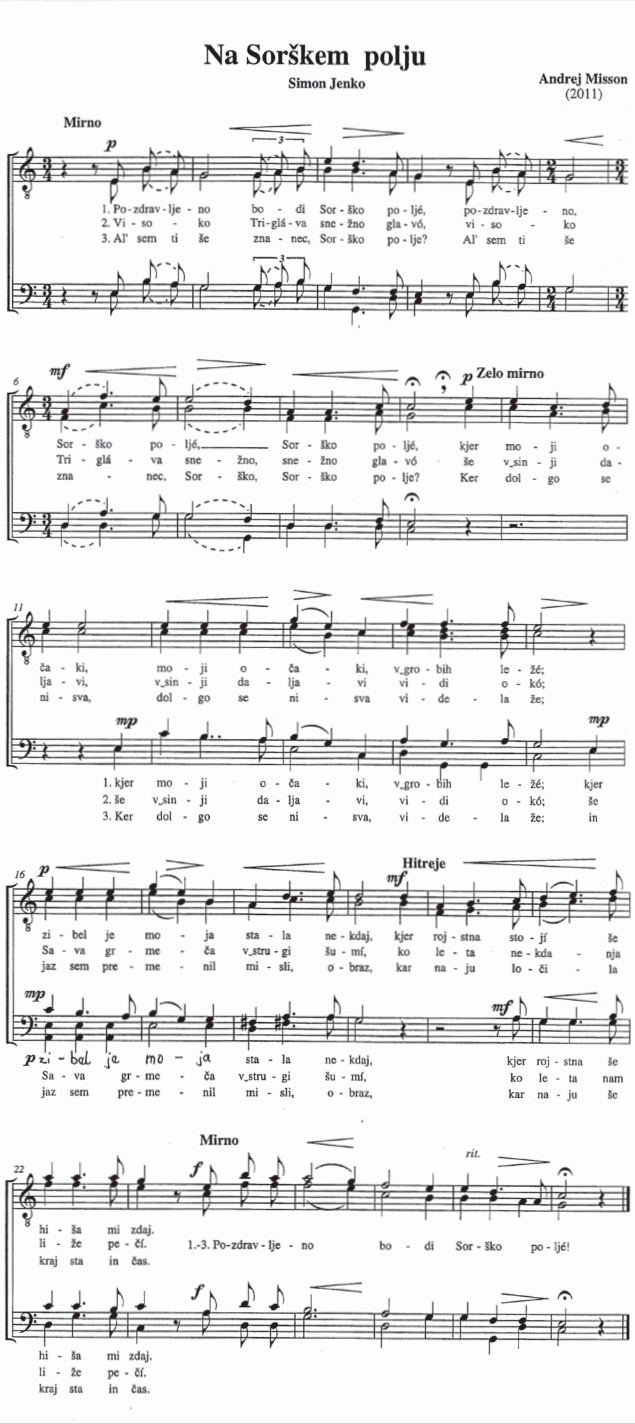

Peter Kopač (roj. 1949).
(foto: Tihomir Pinter)

tem prostoru edinstveni prav folklorni ansambli ljudskih plesov in glasbeni festivali.; prav nič pa spet dirigent, fagotista, flavtisti, glasbeni pedagogi, glasbeni publicisti – muzikologi in saksofonisti; razen, kolikor bi pri publicistih našli kakšen posebno velik nabor tovrstnih, torej gorenjskih – (škofje)loških člankov oziroma člankov o loški glasbi in Ločanih. Med glasbeniki, ki jim pogosto dodajamo še kakšne dodatne in specifične afinitete pa ta, torej izrazita pripadnost tej škofjeloškosti v glasbi, spet drži le deloma in posamično; ne moremo pa je generalizirati. Povsem nasprotno to spet velja za izdelovalce najrazličnejših glasbenih inštrumentov, ki so bili množični v preteklosti in jih je tudi danes ostalo še nekaj, čeprav so v Škofji Loki zelo redki. Nekaj več verjetnosti o škofjeloških vsebinah in oblikah njihovega izražanja lahko najdemo med kantavtorji, medtem ko pri kitaristih ne. Narodna čitalnica v Škofji Loki je prav gotovo zaslužna izključno za tovrstno škofjeloško glasbeno produkcijo in reprodukcijo, posledično celo do današnjega časa. Organisti, pedagogi, pevci in pevski pedagogi, z nekaterimi izjemami, svojih poustvarjalnih dosežkov niso posebej obarvali z izpostavljenimi in ugotovljenimi škofjeloškimi kvalifikatorji. Vsega navedenega je kar največ v smislu izvirne škofjeloškosti najti v repertoarju (seveda med preostalim) v številnih ljubiteljskih pevskih zborih, nič pa med harmonikarji, pianisti in pianistkami. Cerkveni pisci so spet bolj univerzalni, slovenski, kot pa gorenjsko, škofjeloško značilni. Morda bi slednje iskali in našli edino med saksofonistom – skladateljem – aranžerjem M. Ziherlom in edinim škofjeloškim glasbenim preporoditeljem Jakobom Volčičem; čeprav je prav slednji večino svojega dela in opusa zapustil hrvaški Istri. Edini potopisec (Santonino) je še kako pomemben za prikaz gorenjskega, posredno tudi škofjeloškega, glasbenega življenja v davnem 15.–16. stol. Za violiniste in violončeliste tega spet ne moremo ne iskati, kaj šele najti, saj gre za izrazite glasbene virtuoze, izvajalce (poustvarjalce). Tudi med učitelji lahko najdemo le sekundarne, škofjeloške elemente, ne pa da bi s svojim delom neposredno prispevali v ta nacionalni in krajevno obarvani izraz.

Posebno poglavje škofjeloške glasbe ali/in škofjeloškosti v glasbi pa lahko iščemo in najdemo med številnimi **avtorji** in **skladatelji**. Z zgodnje časovne oddaljenosti je to zagotovo Gabriel Plavec, s svojim povsem samosvojim in individualnim opusom, v katerem pa kljub uglasbenima latinščini in nemščini najdemo marsikaj slovenskega, če že ne kar škofjeloškega. Od novodobnih skladateljev je tu zagotovo še opus skladateljev in avtorjev srednje in mlajše generacije, katerih čas ne da šele prihaja (D. Beovič, P. Dolenc, P. Kopač, A. Misson idr.), ampak še traja. Njihova, torej starejša in novejša glasbena ustvarjalnost pa zagotovo že sedaj zveni veliko bolj internacionalno in nacionalno, slovensko, kaj šele pokrajinsko, gorenjsko in škofjeloško. Gre za ozir glasbenega materiala, njegovega oblikovanja in estetsko-emocionalni pomen, za pristen »muzikantski element« ali celo za »mediteransko-slovansko varianto avantgardizma.« Marsikdaj je to pevska barva z »neba južno od Alp.« Gre za upoštevanje geografskih in klimatskih značilnosti, rasne posebnosti, ki so v polpreteklosti doživele absurdno izpeljavo. Gre za duh časa in končno, a ne nazadnje, skozi prizmo skladateljske osebnosti projicirane nacionalne in pokrajinske glasbene karakteristike ali/in – splošnejše, a manj pomembne – značilnosti narodove mentalitete – same spremenljivke, ki so glede na omejeno, bolj metaforično prevedljivost glasbenega medija bolj interpretativne kot pa objektivno apologetske narave. Končno gre za zgodovinski proces več kot tisoč let stare Škofje Loke. Seveda ne more biti nobenega dvoma, da nacionalnih in pokrajinskih (gorenjskih in škofjeloških) posebnosti ne smemo enačiti z uporabo slovenskega jezika oziroma z razmeroma neproblematično dokazljivimi ritmičnimi in harmonskimi značilnostmi ter še bolj zgovornimi potezami melodične dikcije. Pri zastavljenem hotenju gre za nekoliko več. Gre za iskanje in nakazovanje tistih »okrasnih pridevkov,« ki bi jih kljub prekrivanju s podobno označenimi, drugih, tj. negorenjskih in neškofjeloških stvaritev, torej brez samozvanega, gorenjskega in s tem tudi škofjeloškega »copyrighta« lahko v posameznih primerih interpretirali kot verjetni ali vsaj možni odsev določenih pokrajinskih – krajevnih potez ali samo ene pokrajinske – krajevne poteze oziroma mentalitete, ki so posledice določenega, tako ali drugače, v času in prostoru »gorenjsko-škofjeloško« pogojenega traitementa, obravnave zvočne izpovedi in glasbene misli. Tak barometer je začel dialektično beležiti rast in nihanja obrisov pokrajinskega ali kar samo krajinskega – krajevnega, ki se je polagoma izvijalo iz spon utilitarizma, variante, ki je umetniško in razvojno manj zanimiva.

Na področju vokala se je gorenjska, škofjeloška glasba znova približala ravni sočasnega slovenskega in s tem posredno tudi evropskega glasbenega ustvarjanja. Inštrumental je v tem še zaostajal, bolj kratkosapno kot zgoščeno liričen. Kljub temu pa mu še vedno ne manjka v žlahtni melodiki gorenjskih, škofjeloških in s tem tudi slovenskih prvin, tega blagohotnega odseva čitalniške dobe in njenega samozadovoljnega družabnega življenja. Pri tem so bili češki vzori, slovanska in slovenska ideologija, visok čas nacionalnih šol, tekmovanje s tujerodnim in domačim ter medla slutnja lastne identitete; vse silnice so se križale v ustvarjalnem

Andrej Misson: *Sorško polje*, (Simon Jenko).

Andrej Misson (roj. 1960).
(foto: Tihomir Pinter)

žarišču in cilju njihovega početja; pa hkrati idejnoestetska nebogljenost, folklorna zavest, amaterizem, literokritična vokalnost, šibke izvajalske možnosti. Kajti Evropa – zahodna in vzhodna – je sočasno gradila narodnostne identitete na visoki (intelektualni, strokovni, vsebinski) ravni inštrumentalne muzike in glasbenega odra z razkazovanjem ljudske dediščine, izvirno mitologijo ter estetsko občutljivostjo, ki ji Slovenci, in z njimi tudi Gorenjci in Škofjeločani, (še) niso bili kos. Konec koncev je tudi v Škofji Loki še vedno šlo za *'pristnost' domačijskega*.[47] V tem je Slovencem, Gorenjcem in Škofjeločanom še dodatno pripisati (po Antonu Trstenjaku) odsev neodločnosti in premajhne pokončnosti, nemara celo kot odmev dejstva, da so bili v stari Avstriji (1868–1918) prav Slovenci najboljši železniški uradniki.[48] Tu pa so še take značajske posebnosti, kot sta npr. bolest, bolečina – obe potencirani kot individualizirani kategoriji – kar bi že lahko primerjali s tradicionalnim slovenskim, gorenjskim in škofjeloškim rožnim vrtičkom, a tokrat v introvertiranih fantazmagoričnih barvah – seme, ki »mutatis mutandis«[49] še vedno klije na slovenskih in gorenjskih tleh, tudi v Škofji Loki. Ne moremo tudi mimo duhovitosti, sarkazmov, groteske, drznosti, nekakšnih jeder mobilnosti, kar vse je preko Škofje Loke, Gorenjske in Slovenije enako zajadralo v svetovna morja. Zato so prav pozna 20. in 30. leta 20. stol. pomenila prvo in pravo zlato dobo slovenske, gorenjske in škofjeloške glasbe. Ta se je v vseh kompozicijskih zvrsteh slogovno povsem »konvertibilno« primerjala s sočasnimi evropskimi glasbenimi prizadevanji, čeprav je marsikje še ni dohajala. Postavlja se vprašanje: mar niso slovenske nacionalne in s tem tudi gorenjske pokrajinske in škofjeloške krajinske poteze bolj očitne v kakšni drugi zvrsti umetnosti. Morda v likovni umetnosti ali arhitekturi? Prav tako se moramo zavedati dejstva, da inštrumentalna glasba tudi pri najbolj muzikalnem narodu ne more odsevati vsega. Gotovo obsta-

47 Loparnik, Slovenska glasba in slovenska cerkev : 19. stoletje, str. 163.

48 Rijavec, Slovenskost slovenske glasbe, str. 100.

49 S potrebnimi (izvršenimi) spremembami.

Sorarmonica, ustanovljena 2012 (v Gračišću na Hrvaškem, 2015).

ja cela vrsta karakterističnih črt, ki jim ni mogoče najti glasbenega ekvivalenta. Toda glede na to, da jih več kot samo slutimo, kaže, da odsevajo celo v inštrumentalni glasbi, ne da bi si pri tem domišljali, da je bil s tem zapisom zarisan popoln topografski zemljevid stereotipov slovenskosti ali/in gorenjskosti in škofjeloškosti. Vprašanje je tudi, če je kaj takega sploh možno oziroma, če lahko to z glasbo sploh razvozlamo?[50]

Pristne slovenske in s tem tudi gorenjske in škofjeloške note seveda niso dane same po sebi, če skladatelj oziroma avtor »pade v folkloro,« ampak s tem, če črpa »glasbene domisleke iz sebe, iz svoje notranjosti;« ker niti Škofjeločan niti Gorenjec in niti Slovenec ni mogoče, da bi komponiral v kakih drugih tonih kakor v pristno slovenskih, gorenjskih in škofjeloških.[51] Zato merilo slovenskosti ali/in gorenjskosti in škofjeloškosti ne more biti v mehaničnem premem sorazmerju s stopnjo uporabe folklore, ampak hodi ponekod tudi bolj zakrita pota, s čimer pa njena ekspresivna avtentičnost ni v ničemer zmanjšana. V najslabšem primeru, ki je glede na medij še celo ustreznejši, ostane »samo« glasbeno doživeta, ne pa tudi pojmovno in racionalno, pokrajinsko ali krajinsko in krajevno spoznana, kar je v absolutnem smislu v okviru te umetnosti itak nemogoče.[52] Vsekakor pa je njeno trenutno stanje, torej vzporeditev v začetku 21. stol., izenačena. Pri tem pa že označene značajske poteze škofjeloške, gorenjske in slovenske glasbe še vedno doživljajo transformacije in retuše, nekatere stopajo v ozadje, medtem ko se nekatere šele prvič pojavijo na obzorju: staro se skuša prilagoditi, novemu

50 Rijavec, K vprašanju, str. 12.

51 Bedina, Nazori Slavka Osterca v tradiciji v glasbi in o glasbenem nacionalizmu, str. 94.

52 Supičić, Estetika evropske glazbe, str. 130.

pa manjka izkušenj in je morda prav zato tako samozavestno in prodorno, kar samo bogati in spreminja paleto po nepotrebnem podedovane, a sociološko razložljive slovenske in še posebej gorenjske in škofjeloške skromnosti. Tipično neslovensko, negorenjsko in neškofjeloško pa je zagotovo pojav največjih vzponov in zvočnih krikov, kakor tudi ne najpritajenejšega šepetanja ali dolgih mirujočih barvnih linij.[53] Kako neslovensko in celo negorenjsko in neškofjeloško zveni torej tole: izvajalci in ustvarjalci, ki znajo in se ne bojijo premikati gorá zvoka? V čem in ali res za vsako ceno iskati in najti v dandanašnji slovenski, gorenjski in škofjeloški glasbi njeno *mediteransko-slovansko-slovensko varianto avantgardizma?*[54] Morda vse tole že meji bolj na kritiko škofjeloških, gorenjskih in slovenskih značajskih potez? Pripomnimo lahko še, da se je medtem do danes marsikaj od slovenske, gorenjske in škofjeloške glasbe že tudi povsem internacionaliziralo, univerzaliziralo in s tem posredno niveliziralo krajevne, regionalne in nacionalne kazalce, se preprosto evropeiziralo, postalo je last pluralistično osveščene Evrope. Vse to pa hkrati pomeni njeno največjo vrednost in vrednoto. Tudi pri slednjih: tolkalcih, violinistih, violončelistih ter dijakinji in študentih glasbe iz Škofje Loke zunaj nje ni najti kakšne posebne škofjeloške karakteristike oziroma specifike.

VIRI:

Arhivski viri:

Glasbena šola, Škofja Loka.

Mapa *Kritike,* arhiv 10. kongresa Mednarodnega muzikološkega društva, Oddelek za muzikologijo Filozofske fakultete, Ljubljana, 3.–8. 9. 1967.

Mestni pihalni orkester Škofja Loka, Škofja Loka.

ZAL, Enota v Škofji Loki (arhivi oziroma fondi Gasilskega društva, društva Sokol in Glasbene šole Škofja Loka).

Spletne strani in elektronski viri:

Križnar, Franc: The development of Slovenian music from the remoteness to the contemporary. V: Buzarovski archive, Skopje : Buzarovski archive, 2014), vol. 1, na: http://buzar.mk/BuzArJournal.html

http://casopisi.junis.ni.ac.rs/index.php/FUVisArtMus/article/view/1570/1098.

http://cultcenter.net/?p=1934, fotografija.

www.gorenjci.si, 7., 8. in 27. 3. 2015.

Križnar, Franc: Ivan Grohar and Oskar Dev : An Interdisciplinary and Multidisciplinary Fragment Comparison of Their Artistic Works in Škofja Loka/Slovenia (1905–1911). V: *Kultura*, 7, Skopje, 2014, str. 37–51, http://journals.cultcenter.net/index.php/culture.

http://pesmi.si/avsenik/prelepa-gorenjska/, 25. 2. 2015.

Križnar, Franc: The music of Slovenia from the past to the present. V: Fontes artis musicae,

53 Lajovic; Kogoj; Vurnik, Umetnik in družba. Slovenska glasbena misel po prvi vojni, 7 sl.

54 Prim. mapo *Kritike*, arhiv 10. kongresa Mednarodnega muzikološkega društva, Oddelek za muzikologijo Filozofske fakultete, Ljubljana (1967).

Vol. 60, No. 1, Kassel [etc.] : Bärenreiter-Verlag, 2013, str. 17–25, na http://www.jstor.org/journal/fontartimusi.

Zvočni posnetki:

"Loka jo piha« 140 let [Zvočni posnetek] : (1876-2016) / Mestni pihalni orkester Škofja Loka. Maribor [i. e. Škofja Loka] : CD Studio [i. e. Mestni pihalni orkester Škofja Loka], 2016, 1 CD (46 min., 34 sek.) : stereo ; 12 cm + knjižica ([10] str.).

Drugi viri:

Križnar, Franc: *Glasba izza časov Tavčarjeve Visoške kronike : glasba in ples v romanu in Tavčarjevem času med Poljanami (Visokim), Nemčijo in Škofjo Loko (začetek 17.–začetek 20. stol.)*. Škofja Loka : Loški muzej, 13. 11. 2013.

Križnar, Franc: *Glasba na besedila – poezijo Simona Jenka : predavanje na simpoziju Obudimo Simona Jenka*. Kranj : Mestna knjižnica Kranj, 13. 10. 2015.

Križnar, Franc: *Luka Dolinar : življenje in delo : predavanje ob 150-letnici smrti duhovnika, skladatelja, nabožnega pesnika in prevajalca*. Šmartno v Tuhinju : Župnija Šmartno v Tuhinju, 31. 8. 2013.

Križnar, Franc: *Oskar Dev in Ivan Grohar : fragmentarna primerjava njunega umetniškega opusa v Škofji Loki 1905–1911.* Škofja Loka : Loški muzej, 9. 12. 2012.

Križnar, Franc; Bukovšek, Marijan: *O orglah in skladatelju Antonu Jobstu: v okviru Žirovskih dni.* Žiri, 19. 9. 2014.

Križnar, Franc; Čadež, Tone*: 120 let po rojstvu Antona Jobsta tostran in onstran Karavank (med njegovo rodno koroško Ziljo in slovenskimi Žirmi) : vabljeno predavanje na 46. izobraževalnem seminarju za cerkvene pevke in pevce, organiste, pevovodje, kantorje, liturge in mladinske skupine* v *Katoliškem domu prosvete v Tinjah*. Tinje, 27. 2. 2015.

INFORMATORJI:

Benedik, Andrej, Škofja Loka.
Burnik, Anja, Škofja Loka.
Glasbena šola Avsenik, Begunje na Gorenjskem.
Hrovat, Vladimir, Medvode.
Igličar, Marjan, Škofja Loka.
Jan, Gorazd, Vrhnika.
Jemc, Jernej, Škofja Loka.
Jesenovec, Valentin, Škofja Loka.
Jocif, Janez, Preddvor.
Kermelj, Janez, Škofja Loka.
Kert, Žiga, Kranj.
Krajnik, Marko, Škofja Loka.
Lapanja, Dejan, Škofja Loka.
Martinčič, Tina, roj. Čadež, Gorenja vas nad Škofjo Loko.
Mlejnik ml., Miloš, Škofja Loka.
Musek, Daniel, Škofja Loka.

Nastran, Matej, Župnijski urad Škofja Loka.
Nemec, Marjana, Trzin.
Omejc - Gulič, Marta, Koper.
Pirc, Vladimir, Škofja Loka.
Piskač, Velimir, Škofja Loka.
Poljanšek, Irena, Žiri.
Prevc - Megušar, Ana, Selca.
Ramoveš, Uršula, Gorenja vas nad Škofjo Loko.
Ravnihar, Andreja in Oto, Škofja Loka.
Ravnihar, Tomaž, Ljubljana.
Ravnikar, Irena, Slovenske Konjice.
Ristić, Marija, Beograd.
Sivec, Ivan, Mengeš.
Tomažin, Damjan, Domžale.
Trilar, Jaka, Škofja Loka.
Trojar, Jože, Škofja Loka.
Voje, Gregor, Škofja Loka.
Zajec, Alenka, Ljubljana.
Zorko, Ljubo, Škofije.
Zupanc, Maja, Glasbena šola Škofja Loka.
Zurunič, Larisa, Ljubljana.
Žagar, Andrej, Škofja Loka.

LITERATURA:

*Beautiful Gorenjska : guide to the permanent exhibi*tion. Kranj : Gorenjski muzej, 2014, 143 str.

Bedina, Katarina: Nazori Slavka Osterca v tradiciji v glasbi in o glasbenem nacionalizmu. V: *Muzikološki zbornik* 3, 1967, Ljubljana : Znanstvena založba Filozofske fakultete, 1965–, str. 89–94.

Budkovič, Cvetko: *Razvoj glasbenega šolstva na Slovenskem I : od začetkov 19. stoletja do nastanka konservatorija*. Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1992, 398 str.

Glasbena Loka : zbornik ob 60-letnici Glasbene šole Škofja Loka. Škofja Loka : Glasbena šola, 2009, 141 str.

Hanc, Marjana: Dvanajst sob z zgodovinskim razgledom. V: *Delo*, 19. 12. 2012, Ljubljana : Delo, 1959–, str. 19.

Križnar, Franc: Ali je bil Franc Wilfan Babič (1909–1986) škofjeloški glasbenik, morda tudi eden naših prvih glasbenih kritikov? V: *Loški razgledi* 47, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2000, str. 99–122.

Križnar, Franc: Anton Dolinar (1894–1953) : 120-letnica rojstva in 60-letnica smrti. V: *Loški razgledi* 61, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2014, str. 171–194.

Križnar, Franc: *Anton Jobst : 1894-1981: življenje in delo glasbenika in skladatelja*. Ljubljana : Pegaz, 1990. 179 str. (zbirka Pegaz/Znanje).

Križnar, Franc: Beautiful Gorenjska music – past and present. V: *Facta Universitatis. Series,*

Visual Arts and Music, no. 1 (2016), vol. 2, Niš : University of Niš, 2015–, str. 15–30.

Križnar, Franc: Biskup dr. Andrej Karlin (1857–1933) = škof dr. Andrej Karlin. V: *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture : Pasijonska baština kajkavskih krajeva*, Zagreb : Pasionska baština, 2016, str. 24.

Križnar, Franc: Dvoje obletnic rojstev glasbenikov – kulturnih delavcev Ločanov v letu 1994. V: *Loški razgledi* 41, Škofja Loka : Muzejsko društvo 1994, str. 265–272.

Križnar, Franc: Glasba v Prešernovem času in prostoru. V: *Prešernovi dnevi v Kranju : simpozij ob 150-letnici smrti dr. Franceta Prešerna,* Kranj : Mestna občina Kranj, 2000, str. 495–508.

Križnar, Franc: Glasbena Slovenija od nekdaj do danes. V: *Zgodovinski časopis* št. 4, 1996, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1947–, str. 585–588.

Križnar, Franc: Lovro Hafner (1883–1963) – slovenski glasbenik : organist in skladatelj (dopolnilo in dodatna raziskovalna izhodišča – seznam zvočnih posnetkov). V: *Loški razgledi* 41, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1994, str. 254–257.

Križnar, Franc: Luka Dolinar (1794–1863) : 220-letnica rojstva in 150-letnica smrti. V: *Loški razgledi* 60, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2013, str. 207–222.

Križnar, Franc: Ob 60-letnici smrti skladatelja Oskarja Deva (1868–1932) : prispevek k Devovi monografiji (biografiji in bibliografiji) in fragment skladateljevega dela ter življenja v Škofji Loki (1905–1911). V: *Loški razgledi* 39, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1992, str. 105–136.

Križnar, Franc: Opus Jakoba Volčiča (1815–1888) in njegovi vplivi v glasbi : prispevek duhovnika in preroditelja ob 200-letnici rojstva. V: *Loški razgledi* 61, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2015, str. 209–226.

Križnar, Franc: Orgle v podružnični cerkvi Marijinega oznanjenja v Crngrobu (Škofja Loka). V: *Glasba v šoli in vrtcu*, letn. 18, št. 1/2, Ljubljana : Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2007–, str. 28–34.

Križnar, Franc: Orgulje u filijalnoj crkvi Navještenja Gospodinova u Crngrobu. V: *Sveta Cecilija* letn. 79, št. 1–2, Zagreb : HKD sv. Ćirila i Metoda, 2009, str. 10–16.

Križnar, Franc: *Portreti gorenjskih glasbenikov*. Maribor : Center za interdisciplinarne in multidisciplinarne raziskave in študije Univerze, Inštitut glasbenoinformacijskih znanosti, 2006, 315 str.

Križnar, Franc: Sarajevska epoha slovenskega tenorista Poldeta Polenca (1912–1974) je bila v letih 1954–1962 njegov solistični vrhunec : prispevek za bio- in bibliografijo. V: *Loški razgledi* 52, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2005, str. 189–224.

Križnar, Franc; Pinter, Tihomir: *Sto slovenskih skladateljev : sodobni glasbeni ustvarjalci.* Ljubljana : Prešernova družba, Vrba, 1997, 285 str.

Križnar, Franc; Pinter, Tihomir: *Sto slovenskih glasbenikov*. Ljubljana : Prešernova družba, 2002, 251 str.

Križnar, Franc: Stota obletnica rojstva tenorista in škofjeloškega rojaka Jožeta Gostiča. V: *Loški razgledi*, 47, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2000, str. 275–280.

Križnar, Franc: Življenje in delo žirovskega skladatelja in glasbenika Antona Jobsta (1894–1981). V: *Loški razgledi* 36, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1989, str. 97–109.

Križnar, Franc: Župnik in glasbenik Don Kosto (Jer/nej/ko) Seljak. V: *Loški razgledi* 51, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2004, str. 207–248.

Lajovic, Anton; Kogoj, Marij; Vurnik, Stanko: *Umetnik in družba : slovenska glasbena misel po prvi vojni*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1988, 497 str.

Leksikon jugoslavenske muzike, 2 zv. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 589, 575 str.

Loparnik, Borut: Slovenska glasba in slovenska cerkev : 19. stoletje. V: *Vloga Cerkve v slovenskem kulturnem razvoju 19. stoletja : simpozij 1989*, v Ljubljani [etc.] : Slovenska matica [etc.], 1989.

Osebnosti : veliki slovenski biografski leksikon, 2 zv. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2008, 646, 647–1375 str.

Petdeset let Glasbene šole Škofja Loka : 1949–1999. Škofja Loka : Glasbena šola, 1999, 116 str.

Pihalni orkester Škofja Loka. Škofja Loka : Pihalni orkester, 1996, 32 str.

Prelepa Gorenjska : vodnik po stalni razstavi. Kranj : Gorenjski muzej, 2012, 143 str.

Ravnihar, Tomaž: *Trenutki v času*. Ljubelj : samozaložba, 2011, 202 str.

Ravnik, Janko: Marijan Lipovšek. V: *Klavirske skladbe*, Ljubljana : Društvo slovenskih skladateljev, 1973 (zbirka: Edicije Društva slovenskih skladateljev ; 537).

Rijavec, Andrej: K vprašanju slovenskosti slovenske instrumentalne glasbe. V: *Muzikološki zbornik* 15, Ljubljana : Znanstvena založba Filozofske fakultete, 1979, str. 5–12.

Rijavec, Andrej: Slovenskost slovenske glasbe. V: *Slovenski glasbeni dnevi* (1990), Ljubljana : Festival, 1990, str. 97–103.

Sivec, Ivan:, *Tisoč najlepših besedil : Slovenija - zibelka narodnozabavne glasbe*. Kamnik : Ico, 2002, 352 str.

130 let godbeništva v Škofji Loki. V Škofji Loki : Mestni pihalni orkester Škofja Loka, 2006, 38 str.

Supičić, Ivan: *Estetika evropske glazbe : povijesno-tematski aspekti.* Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti in umjetnosti, 1978, 302 str.

Škulj, Edo: *Leksikon cerkvenih glasbenikov*. Ljubljana : Družina, 2005, 479 str.

Škulj, Edo, 2013. *Leksikon orgel in orglarjev : orgle, orglarji, skladatelji, pisci.* Škocjan pri Turjaku : Župnija , 2013, 400 str.

Summary

Beautiful Škofja Loka from the Past to the Present – in Music

While the motto of this article is taken from one of the famous Avsenik (Vilko and Slavko Avsenik) melodies, Beautiful Gorenjska (words by Ferry Souvan, 1957), the author provides an insight into all types of music and genres in Škofja Loka. With some of the most significant authors (composers), performers and others who are associated in one way or another with Škofja Loka, through a review of ensembles, the Freising manuscripts, church dignitaries, conductors, bassoonists, flautists, folk ensembles, folk dances, music festivals and pedagogues, musicians, accordionists, instrument makers, musicologists, organists, teachers, singers, pianists, writers, travel writers, revivalists, saxophonists, composers, percussionists, violinists, cellists,

double bassists and conductors, and finally school pupils and students of music, he establishes in all the aforementioned fields specific local (Škofja Loka), provincial (Gorenjska) and even national (Slovenia) particularities of the music, in comparison, for example. with other such Slovenian (musical) characteristics. In addition to historical development in this evolution, he argues locally conditioned Slovenian music as a whole and also some specifics. In this, performers and their achievements (even though they are often not merely local, provincial and national) are not such as would deviate excessively from the rest, except in the case, for example, of typical folk creativity. It is thus among creators - authors, writers - more around the latter, so those so specific as to appear only and uniquely in Škofja Loka. Perhaps in this measurement, the local specificities of music and musical art are not easily measurable, so the author devotes further attention to the fine arts and architecture. The most significant, for example, are the Freising manuscripts as literary art, which also challenged at least two composers musically: Jakob Jež and Marijan Gabrijelčič. Among organists, Tone Potočnik rose far above narrow Škofja Loka boundaries, singers include compatriots Jože Gostič, Leopold Polenec, Janez Lotrič, Jan Plestenjak, and the young tenor and pianist Aleksander Aco Biščević, the singer, author and composer Neza Buh – Neisha; among composers Gabriel Plavec, Marijan Gabrijelčič, Peter Kopač and Andrej Misson, and among performers the cellist Miloš Mlejnik, jn. In all this it is a matter of seeking and finding specific provincial-territorial features and attitudes of mind, which are the consequences of a certain treatment, conditioned in one way or another in time and space by "Gorenjska-Škofja Loka," producing such treatment of musical confessions and musical thought. In what and whether indeed a "Mediterranean-Slavic-Slovenian variant of the avant-garde" can be sought and found in today's Slovenian, Gorenjskan and Škofja Loka music?

Bojan Kofler

Prva najdba črnivca *Helops rossii* v Sloveniji

Izvleček

V literaturi ni podatkov, da bi bil Helops rossii (Tenebrionidae) *kdajkoli najden v Sloveniji. Avtor članka poroča o prvi najdbi enega samega primerka te toploljubne vrste pri nas. Najdba v Škofji Loki se je zgodila daleč od do sedaj znanih najdišč in odpira vprašanje, ali nemara ne gre za nov element slovenske favne hroščev; torej za enega tistih novodobnih prišlekov, ki jim je globalna otoplitev zadnjih desetletij omogočila širitev njihovega območja daleč na sever, na nova, do pred kratkim za njih prehladna področja.*

Ključne besede: *Coleoptera, Tenebrionidae, favna, Slovenija.*

Abstract

First find of* Helops *rossii* (Tenebrionidae) *in Slovenia

There are no data in the literature that Helops rossii (Tenebrionidae) has been found anywhere in Slovenia. The author of the article reports the first find of a single specimen of this thermophilous species here. The find in Škofja Loka (western part of Slovenia) occurred far from previously known sites and raises the question of whether it is not perhaps a new element of Slovene beetle fauna; thus one of the new immigrants that global warming in recent decades has enabled extension of their habitat far to the north to new areas, until recently too cold for them.

Key words: *Coleoptera, Tenebrionidae, fauna, Slovenia*

Uvod

Črnivci *(Tenebrionidae)* s skoraj 20 000 vrstami predstavljajo eno večjih skupin hroščev, v Sloveniji pa so zastopani le z okoli 30. Pretežna večina hroščev te skupine je namreč toploljubna, zato so posebno bogato zastopani v suhih stepah, polpuščavah in puščavah južne Evrope, Azije, Afrike in Južne Amerike. Okrog 90 % vseh vrst je črne barve, od tod tudi njihovo ime. V južni Afriki in drugih tropskih območjih srečamo tudi kovinsko zelene, rdeče, purpurno in popolnoma belo obarvane vrste. Med našimi črnivci prevladujejo odtenki sive in črne barve. So pretežno nočne živali. Dan preživijo zakopani v pesku, pod večjimi kamni, deskami, v razpokah in drugih skritih kotičkih, od koder prilezejo na plan, ko se zmrači, iščoč hrano. Odrasle živali in njihove ličinke se hranijo z organskimi odpadki, gnijočim lesom, lesnimi gobami, hifami plesnimi, gnilim listjem, obžirajo korenine in liste številnih rastlin, ne zavračajo pa tudi blata in telesnih izločkov drugih živali. Številne vrste, na primer mokar, so hudi gospodarski škodljivci. Po obliki telesa so črnivci raznoliki, vsi pa imajo zelo trdo, močno hitinizirano, golo ali dlakavo telo. Tipalnice so kratke, kijaste ali betičaste, noge dolge in močne, lahko tudi zelo kratke. Med njimi najdemo komaj 1 milimeter velike pritlikavce in do 5 centimetrov velike velikane. Živijo vsepovsod okrog nas, med drugim tudi v človeških bivališčih (mrtvaški sel), kleteh, gospodarskih poslopjih, mravljiščih in ptičjih gnezdih. Ti prebivalci gnezd so seveda dobri letalci, povsem v nasprotju s številnimi drugimi neletečimi vrstami, ki so brezkrile ali imajo reducirana krila (Fritz, *Rororo Tierwelt, Insekten 2*; str. 250–251; Drovenik, *Živalstvo Slovenije*, str. 389).

Helops rossii v Sloveniji

Helops rossii je markantna, do 20 mm velika, modro-črna, kovinsko se lesketajoča vrsta črnivca, ki je prav zaradi svojega videza zanimiva tudi za nepoznavalce hroščev. Primerki dosežejo velikost od 13 do 20 milimetrov. Lovimo jih lahko od januarja do decembra. Vrsta je prisotna v Avstriji, Italiji, Črni gori in na Hrvaškem (Wikipedia, 2016). Drovenik (Drovenik, *Živalstvo Slovenije*, str. 389) navaja, da pri nas živi sorodna vrsta *Helops coerulescens*, ki je po videzu zelo podobna *Helopsu rossii* in poseljuje submediteranski del naše domovine. Vezana naj bi bila zlasti na okolja, kjer je prisoten kostanj (*Castanea sativa*); ličinke se namreč hranijo s trohnečim lesom kostanjev, odrasli primerki pa v njem prezimujejo. Vrsta je pri nas vedno veljala za redko, zaradi masovnega odmiranja kostanjevih dreves pa lahko pričakujemo njeno nadaljnje nazadovanje.

V literaturi ni podatkov, da bi bil *Helops rossii* kdajkoli najden v Sloveniji, vendar je vrsta znana iz naše bližine. Sam imam v zbirki številne primerke s hrvaškega dela Istre (Novigrad, Karigador, Duga uvala, Poreč, Pula, rt Kamenjak).

Črnivec *Helops rossii*, naravna velikost 16,0 mm. *(foto: Mira Kofler)*

Ko sem se toplega junijskega večera (9. 6. 2015) vrnil z nočnega lova hroščev, me je v trati pred našo hišo čakalo presenečenje. V soju svetilke se je v travi motovilil primerek nenavadno velikega črnivca. Kasnejši pregled pod stereo lupo je pokazal, da gre nedvomno za lep primerek *Helopsa rossii.* Pravilnost določitve mi je potrdil specialist za to skupino hroščev, gospod Manfred Kahlen iz Innsbrucka (Tiroler Landesmuseum Ferdinandeum, Innsbruck). Primerek je shranjen v zbirki CBKS (Collection Bojan Kofler, Slovenia) in opremljen z naslednjimi podatki:

Listič 1: »Podlubnik, Škofja Loka, SLO, 9. 6. 2015, Leg. B. Kofler«.

Listič 2: »*Helops rossii*, Det. B. Kofler, 2016«.

Listič 3: »*Helops rossii*, Germar 1817, Det. Kahlen, 2016«.

Ugotovitve

Nepričakovana najdba črnivca vrste *Helops rossii* v Škofji Loki je prva najdba te vrste v Sloveniji. Zgodila se je daleč od do sedaj znanih najdišč in odpira vprašanje, ali nemara ne gre za nov element slovenske favne hroščev; torej za enega tistih novodobnih prišlekov, ki jim je globalna otoplitev zadnjih desetletij omogočila širitev njihovega območja daleč na sever, na nova, do pred kratkim za njih prehladna področja.

LITERATURA:

Fritz, Hieke: *Rororo Tierwelt, Insekten* 2. Leipzig - Jena - Berlin : Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, 1974.

Sket, Boris; Gogala, Matija; Kuštor, Valika; Drovenik, Božidar: *Živalstvo Slovenije*. Ljubljana : Tehniška založba Slovenije, 2003, 664 str.

Wikipedia, the free encyclopedia – Helops rossii. Pridobljeno 15. 7. 2016, na https://en.wikipedia.org/wiki/Helops_rossii.

Zusammenfassung

Die erste Funde von Helops rossii (Tenebrionidae) in Slowenien

Diese wärmeliebende Art war bis jetzt nur in Österreich, Kroatien, Italien und Montenegro bekannt. In der Literatur sind keine Daten zu finden, die das Bestehen von Helops rossii in Slowenien bestätigten. Die zufällige Funde in Škofja Loka (westlicher Teil Sloweniens) ist die erste derartige Funde bei uns. Es ist weit weg von den bisher bekannten Fundorten geschehen und dadurch stellt sich die Frage, ob es vielleicht sich um ein neues Element der slowenischen Käferfauna handelt; also um einen von den Neulingen, denen die globale Erwärmung in den letzten Jahrzenten die Verbreitung ihres Territoriums weit nach Norden, wo es aber noch vor kurzem für sie zu kalt war, ermöglichte.

Ana Marija Miklavčič

Osebnosti iz Škofje Loke, Poljanske in Selške doline v spletnem biografskem leksikonu Gorenjci.si

Izvleček

Pomembni Ločani, Poljanci in Selčani so dobili svoje mesto v vzajemnem biografskem leksikonu Gorenjci.si, ki so ga v Mestni knjižnici Kranj zasnovali konec leta 2008 in je prvi te vrste v Sloveniji. Zbirka je prosto dostopna prek spleta, zato je dosegljiva praktično vsakomur. Predstavlja znane Gorenjke in Gorenjce, ki so s svojim delom vplivali na vsa področja življenja v vaseh, mestih in pokrajini. Taka zbirka je zelo pomembna za vsako lokalno skupnost, saj se z njeno pomočjo skupnost promovira, utrjuje svojo edinstvenost, ugled in samozavest.

Ključne besede: *spletni biografski leksikoni, splošne knjižnice, Gorenjci.si, znamenite osebnosti, Škofja Loka, Selška dolina, Poljanska dolina, domoznanstvo.*

Abstract

Personalities from Škofja Loka, Poljanska and Selška valley in the web biographical lexicon Gorenjci.si

Important persons from Škofja Loka, Poljanska and Selška valley have been given a place in the comprehensive biographical lexicon Gorenjci.si, prepared by Kranj Municipal Library at the end of 2008 and the first of its kind in Slovenia. The collection is freely accessible via the internet, so it is available to practically anyone. It presents well-known personalities from Gorenjska who, through their work, have had an impact on all spheres of life in villages, towns and countryside. Such a collection is very important for every local community, because it helps the community promote and reinforce its uniqueness, reputation and self-esteem.

Key words: *web biographical lexicon, general libraries, Gorenjci.si, well-known personalities, Škofja Loka, Selška valley, Poljanska valley, local studies.*

Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino je kraj rojstva in delovanja mnogih pomembnih in zanimivih osebnosti, ki so močneje zaznamovale zgodovino ter podobo tega območja na najrazličnejših področjih ustvarjanja. V preteklosti so bile zabeležene v posameznih enciklopedijah in leksikonih, vendar nikoli zbrane na enem mestu. Veliko jih ni bilo niti zabeleženih in hitro bi bile lahko pozabljene. S pojavom slovenskih spletnih biografskih leksikonov, ki so začeli nastajati konec devetdesetih let 20. stoletja v slovenskih splošnih knjižnicah in tudi drugih ustanovah, temu ni več tako. Pomembni Ločani, Poljanci in Selčani so dobili svoje mesto v vzajemnem biografskem leksikonu Gorenjci.si, ki so ga zasnovali v Mestni knjižnici Kranj (MKK) in je prvi te vrste v Sloveniji. Njegova glavna značilnost je odprtost. Vzajemnost namreč pomeni, da gesla oblikujejo različne institucije in organizacije na Gorenjskem ter drugje ter jih z oddaljenega mesta neposredno vnašajo v leksikon,[1] ki je zaživel novembra 2008. Po osmih letih delovanja vsebuje biografske podatke 1244 osebnosti.[2] Dejstvo je, da se lokalne skupnosti vedno bolj zanimajo za svojo zgodovino, s katero utrjujejo svojo edinstvenost, ugled in samozavest. Predstavitev pomembnih osebnosti in njihovih dosežkov v nekem kraju ali pokrajini osvetljuje sedanjost in zgodovino tega območja ter napoveduje prihodnji razvoj. Na ta način se lokalna skupnost tudi promovira. Z vstopom na splet je digitalna zbirka oseb postala laže in širše dostopna, saj dosega tudi uporabnike izven svojih tradicionalnih fizičnih meja.[3]

Obseg območja, ki ga pokriva leksikon, in kriteriji za izbor oseb

Gorenjska obsega severozahodni del Slovenije v zgornjem Posavju. Zavzema najvišje dele slovenskih Alp ter severozahod Ljubljanske kotline. Danes se ime navadno omejuje na širše zaledje največjega mesta Kranja in zajema zgornje Posavje, področje nad sotočjem Save s Soro ter gornje porečje Pšate, manj pa se rabi za Kamniško-Bistriško ravnino in Ljubljansko polje.[4] V leksikon so poleg oseb z območja ožje Gorenjske, to je območja današnjih upravnih enot Kranjska Gora, Gorje, Jesenice, Žirovnica, Bohinj, Bled, Radovljica, Kranj, Naklo, Šenčur, Cerklje, Tržič, Jezersko, Preddvor, Škofja Loka, Gorenja vas - Poljane, Železniki in Žiri, zajete tudi osebe s širšega območja Gorenjske, ki je nekdaj segalo do Tuhinjske doline in vključuje še občine Domžale, Kamnik, Komenda, Lukovica, Medvode, Mengeš ter Vodice. Od leta 2014, ko je začel delovati kamniško-komendski leksikon, biografije pokojnih osebnosti s tega področja vnaša kamniška knjižnica.[5]

Vanj so vključeni podatki o osebnostih, ki so rojene na Gorenjskem, so tukaj živele in/ali se šolale, predvsem pa so s svojim delom zaznamovale razvoj pokra-

1 Leban, Vtipkajmo Gorenjci.si, str. 7.
2 Podatek je posredovala Jana Zeni Bešter iz Mestne knjižnice Kranj, 3. 11. 2016.
3 Zeni Bešter, Slovenski spletni biografski leksikoni, str. 91.
4 *Enciklopedija Slovenije* zv. 3, geslo Gorenjska, str. 268.
5 Zeni Bešter, Slovenski spletni biografski leksikoni, str. 93–94.

jine v zgodovini in sedanjosti: pisatelji, pesniki, literarni ter umetnostni zgodovinarji in kritiki, novinarji, slikarji, glasbeniki, arhitekti, duhovniki, znanstveniki, raziskovalci, profesorji, gospodarstveniki, politiki, športniki ...[6] Osnovni nabor oseb je nastal na podlagi knjižnih virov, kot so *Slovenski biografski leksikon, Enciklopedija Slovenije, Osebnosti : veliki slovenski biografski leksikon* ter del, v katerih so zbrane pomembne osebnosti s posameznega strokovnega ali interesnega področja (umetniki, znanstveniki, glasbeniki, športniki ...).[7] Nekdanji direktor MKK Viljem Leban je ob zagonu leksikona priznal, da določanje kriterijev za umestitev neke osebe v leksikon ni bilo lahko delo. Ti kriteriji so *»težko določljivi že, če jih gledamo z različnih zgodovinskih perspektiv in ocenjujemo z različnih vrednostnih stališč in sistemov, čigav prispevek je predstavljal za Gorenjsko nek pomemben mejnik in čigav ne. Sčasoma, ko bo vanj vključenih vse več ljudi, se bo verjetno ta kriterij spreminjal in bo spletni leksikon Gorenjci.si vse bolj prehajal v nekakšen »Kdo je kdo na Gorenjskem«*.[8] Nabor imen je torej širok, saj so v leksikon vključeni tudi posamezniki, ki jih nacionalni leksikon zaradi drugačnih kriterijev ne bi zajel, na področju Gorenjske pa so precej prepoznavni. V njem najdejo mesto tudi osebe, ki delujejo v lokalnem okolju ali se s svojim delom šele uveljavljajo. Leksikon ne postavlja časovnih omejitev, zato v njem sobivajo osebnosti iz bolj ali manj oddaljene preteklosti in tisti, ki ustvarjajo sedanjost. Predvsem pri slednjih je zelo dobrodošla elektronska oblika leksikona, saj je gesla mogoče nenehno dopolnjevati.[9] V pretežni meri je izbor prepuščen vnašalcem gesel, svoje predloge pa lahko poda tudi širša javnost, kar omogoča interaktivnost leksikona. Na spodnji levi strani vstopne strani portala se nahaja povezava do spletnega obrazca, v katerega vsak posameznik lahko vnese svoje predloge za osebo, ki se mu zdi primerna za uvrstitev v leksikon. Predloge lahko posreduje tudi na elektronski naslov gorenjci@mkk.si. Nad izborom oseb bedi uredniški odbor. Zbirka imen in podatkov raste ter se dopolnjuje, tako da nikoli ni dokončna.

Vstopna stran portala Gorenjci.si.

6 http://www.gorenjci.si/, pridobljeno 18. 10. 2016.

7 Zeni Bešter, Slovenski spletni biografski leksikoni, str. 92.

8 Leban, Vtipkajmo Gorenjci.si, str. 7

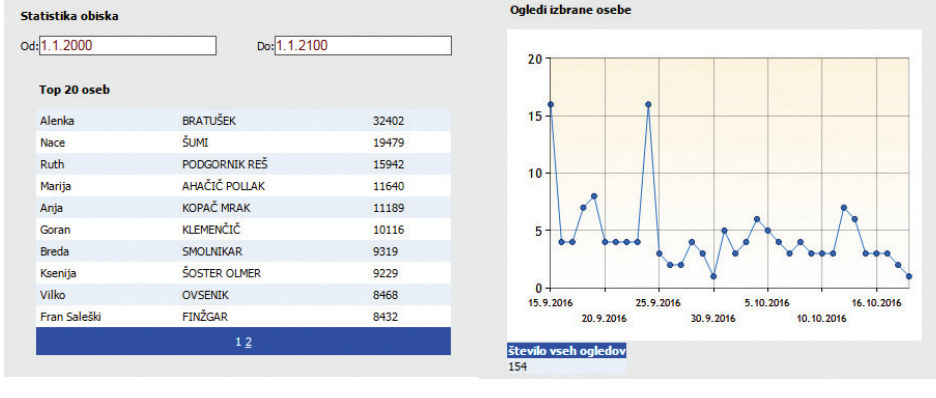
9 Petrovič, Zaživel je spletni biografski leksikon Spodnjepodravci.si, str. 17.

Ustvarjalci leksikona

Leksikon upravlja Mestna Knjižnica Kranj (MKK), in sicer v sodelovanju z drugimi gorenjskimi knjižnicami (Občinska knjižnica Jesenice, Knjižnica Antona Tomaža Linharta Radovljica, Knjižnica Toneta Pretnarja Tržič ter Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka), vsebine pa dodajajo tudi muzeji (Loški muzej Škofja Loka, Gorenjski muzej Kranj), šole in druge ustanove (Kranjski komedijanti). MKK, ki je idejni pobudnik, je v sodelovanju s kranjskim grafičnim podjetjem Qualitas pripravila programsko osnovo in portal oblikovala. Nov partner (ustanova) pri projektu mora pred začetkom vnosa vsebin podpisati pogodbo z MKK, v kateri so določene pravice in dolžnosti obeh. Ta predvsem zavezuje partnerje, da na portalu objavljajo biografske opise, fotografije, bibliografske podatke, spletne povezave ter drugo gradivo in informacije v skladu z vsebinsko zasnovo portala ter da z gradivom, ki ga objavljajo, razpolagajo zakonito. Upravljavcu portala pa daje pravico urejanja vsebin, kar vključuje tudi odstranitev objavljenih vsebin, če niso v skladu z vsebinsko zasnovo portala ali njihova objava predstavlja kršitev avtorskega prava in drugih pravic intelektualne lastnine.[10]

Vsak pridruženi posameznik dobi uporabniško ime in geslo, ki mu omogoča dodajanje novih vsebin. MKK nudi osnovno usposabljanje in navodila za vnos gesel na portal. Pavšalno se ocenjuje, da je za izdelavo enega gesla potrebnih osem ur, kar vključuje zbiranje gradiva, preučevanje, izdelavo članka in vnos vsebine na portal. Za kakovost biografskih gesel in izbor oseb skrbi štiričlanski uredniški odbor, ki ga sestavljajo predstavniki osrednjih območnih knjižnic. Avtorji gesel podatke zbirajo v različnih knjižnih in neknjižnih virih. To so lahko enciklopedije in leksikoni, knjige, članki v periodičnih revijah, zborniki ter spletni viri. Vir so lahko tudi osebe same, ki jih z njihovo pomočjo uvrstimo v leksikon.

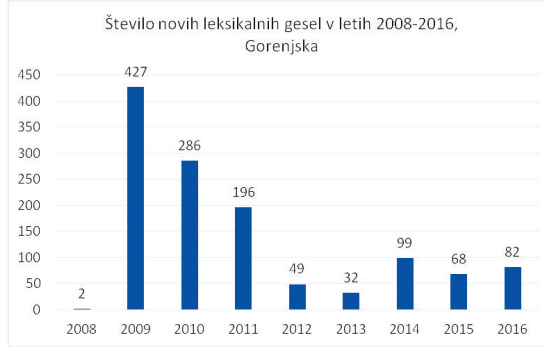
Pred začetkom dodajanja nove vsebine mora kreator preveriti, da osebe v leksikonu še ni. Kadar vnašalec dobi nove podatke o osebi, ki jo je vnesel v leksi-

Statistika obiska posameznih gesel in število ogledov izbrane osebe v različnih časovnih obdobjih.

10 http://webtool.gorenjci.si/o_leksikonu/pogodba, pridobljeno 18. 10. 2016.

Število novih leksikalnih gesel po posameznih letih. [11]

kon, lahko te podatke samo doda ali naredi popravke. Če pa želi popraviti ali dopolniti geslo, ki ga je vnesla druga ustanova, se mora obrniti na urednika leksikona iz MKK. Vnos nove vsebine v leksikon je nezahteven, vnašalcu pa so vedno pri roki spletna navodila v uredniškem okolju. Posebna pozornost je namenjena objavi fotografij. Te ne smejo biti vzete z drugih spletnih strani ali skenirane iz knjig in časopisov, razen če je uporabo dovolil avtor fotografije. Pred uporabo fotografije drugih avtorjev je torej treba pridobiti avtorske pravice. V uredniškem okolju je vnašalcu na voljo tudi vpogled v statistiko ogledov s strani uporabnikov portala. Trenutno največ ogledov beležijo osebe iz sveta politike. Možen je tudi pregled statistike ogledov pri izbrani osebi v različnih časovnih obdobjih.

Nove vsebine v leksikonu trenutno oblikuje 21 posameznikov. Največ gesel je prispevala MKK, in sicer v prvih dveh letih delovanja portala. Na Škofjeloškem nove vsebine prispevata Loški muzej in Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka.

Elementi predstavitve posamezne osebnosti

Osebe so predstavljene faktografsko. Le posamezni spletni biografski leksikoni tudi ocenjujejo oziroma vrednotijo posameznikov ustvarjalni opus (npr. Slovenski biografski leksikon, Koroški biografski leksikon).[12] Opisi so objektivni in zajemajo le preverjene ali že objavljene podatke. Geslo v leksikonu sestavlja več podatkovnih polj. Prvi element vnosa sta

Geslo v leksikonu.

11 Podatke je posredovala Jana Zeni Bešter iz MKK, 3. 11. 2016

12 Zeni Bešter, Slovenski spletni biografski leksikoni, str. 92.

ime in priimek osebe. Sledi navedba **dejavnosti**, s katero se oseba ukvarja, oziroma njenega poklica. Če ima oseba več dejavnosti, se jih več tudi navede. Pri tem je vnašalcu v pomoč že oblikovan seznam dejavnosti, ki se lahko dopolnjuje. Naslednja rubrika prinaša **datum in kraj rojstva in smrti ter občino**, v kateri je oseba delovala, oziroma s katero jo običajno povezujemo. Sledi jedrnat **življenjepis osebe** – s podatki o šolanju, izobrazbi, zaposlitvi ter nagradah in priznanjih. Pod biografijo so navedeni **viri in literatura**, iz katere je avtor gesla črpal podatke. Dodane so **povezave** na druge spletne strani (polna besedila člankov, zvočni in video posnetki, fotografije ...), ki osebnost predstavljajo bolj podrobno. Opisu osebe je dodana ena ali več fotografij, ki so povezane z njenim delom in življenjem. Pod geslom sta navedena **ustanova**, ki je geslo prispevala, in **datum zadnje spremembe** oziroma popravka gesla.

Uporaba leksikona in načini iskanja

Portal Gorenjci.si nudi prost dostop do biografskih digitalnih vsebin vsem uporabnikom spleta. Ker je dostopen prek spleta, njegova uporaba ni časovno ali krajevno omejena. Vsak lahko podatke iz leksikona uporabi v nekem drugem delu, gradivo lahko prosto predela, objavi in distribuira, vendar pod pogojem, da navede vir teh podatkov in da to ni v komercialne namene.[13] Uporabnik leksikona ima tudi možnost natisniti posamezno geslo.

Portal je pregleden in za uporabo nezahteven. Začetna stan je razdeljena na več rubrik. To so rubrike »*Zadnji vnosi*«, »*Rojeni v tem mesecu*« in »*Naključne osebe*«; njihovo ime že samo pove, kaj vsebujejo. Uporabniki leksikona imajo več možnosti iskanja. Pri hitrem iskanju v iskalno okno vpišemo ime ali priimek osebe, za katero poizvedujemo. Napredno iskanje omogoča kombiniranje iskalnih kriterijev: imena in priimka, datuma in kraja rojstva ter smrti, poklica, stoletja rojstva ali občine delovanja. Možno je tudi iskanje po začetnicah priimka, po poklicih oziroma dejavnostih ali kraju delovanja. V levem zgornjem kotu vstopne strani se nahaja zemljevid Gorenjske, z označenimi ustanovami, ki so prispevale vsebine, in seznamom oseb iz posamezne občine. Loški muzej je do 1. 11. 2016 vnesel 47 oseb, predvsem s področja likovne umetnosti. Za Knjižnico Ivana Tavčarja Škofja Loka, ki prav tako dodaja vsebine, podatki žal niso navedeni.

Leksikon v spodnji orodni vrstici omogoča povezavo do drugih regionalnih biografskih leksikonov, ki so poleg kranjske knjižnice v naslednjih letih prevzeli platformo podjetja Qualitas. Po istem principu deluje še devet leksikonov, ki se navzven razlikujejo le po barvi ozadja: celjsko-zasavski, notranjski, pomurski, posavski, primorski, spodnje-podravski, štajerski in zasavski. Tudi tu glavnino vsebin prispevajo osrednje območne knjižnice.

13 Leban, Vtipkajmo Gorenjci.si, str. 7.

Prednosti spletnega biografskega leksikona pred knjižno verzijo:

- neomejen in brezplačen vstop na daljavo prek spleta,
- možnost vnosa novih gesel,
- dopolnjevanje in popravljanje obstoječih gesel,
- iskanje oseb po različnih kriterijih (priimek, ime, dejavnost, leto rojstva ali smrti, občina delovanja),
- dodane so povezave do drugih spletnih mest, ki omogočajo bolj poglobljeno proučevanje osebe,
- možnost interakcije uporabnikov portala, ki lahko predlagajo nove osebe za vnos, dopolnitve ali popravke,
- vstopna stran ponuja rubrike »Rojeni v tem mesecu«, »Zadnji vnosi« in »Naključne osebe«, ki naj bi pritegnile čim več uporabnikov.

Načrti za prihodnost

Načrtuje se, da bi se v prihodnosti regijski biografski leksikoni združili, kar bi uporabnikom omogočalo pregled nad osebnostmi celotnega slovenskega ozemlja. Postavlja pa se vprašanje, kako ohraniti regionalno povezanost oseb. Nekatere osebe so namreč prisotne v več leksikonih, ker so se rodile oziroma delovale v različnih krajih, tam pustile svoj pečat, vsako območje pa poudari lokalne posebnosti. Od leta 2013 se že prej našteti regijski spletni leksikoni, skupaj s kamniško-komendskim, ki edini deluje na drugačni platformi, združujejo pod vstopno točko Znani.Slovenci.si, ki uporabnikom omogoča enoten vpogled v zbrane vsebine; vključuje 3820 oseb.[14]

Vstopna stran spletnega biografskega leksikona Znani.Slovenci.si.

14 http://www.znanislovenci.si/, pridobljeno 6. 11. 2016.

Osebnosti iz Škofje Loke in okolice ter Selške in Poljanske doline v leksikonu Gorenjci.si

Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka (KIT) v okviru svoje domoznanske dejavnosti skrbi za območje današnjih občin Škofja Loka, Gorenja vas - Poljane, Železniki in Žiri. Zato sem v drugem delu članka pod drobnogled vzela osebnosti, ki jih v leksikonu najdemo iz teh štirih občin. Do 1. 11. 2016 jih je bilo **232**: **38** iz občine Gorenja vas - Poljane (GV - PO), **143** iz Škofja Loke (ŠL), **27** iz Železnikov (ŽE) in **24** iz Žirov (ŽI). Največ gesel je bilo vnesenih leta 2009, v prvem letu delovanja leksikona (80 gesel oziroma 34 %). V naslednjih dveh letih se je število gesel prepolovilo. Leta 2012 in 2013 so bila vnesena samo 4 gesla. V letu 2014 je bilo predvsem po zaslugi Loškega muzeja Škofja Loka kreiranih 40 gesel (17 %). Gre predvsem za vnos osebnosti z likovnega področje: slikarjev, kiparjev in oblikovalcev. Zadnji dve leti je nastalo 18 novih gesel, ko je k projektu pristopila tudi Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka (KIT). Glavnino gesel je prispevala MKK (67 %), sledi ji Loški muzej (19 %) in KIT (6 %). 13 gesel so prispevale same osebe, ki so uvrščene v leksikon, 4 gesla pa posamezniki izven ustanov.

Če pogledamo delitev po spolu, lahko ugotovimo, da ženske predstavljajo le dobro desetino (13 %) osebnosti. Pod Občino Železniki ne najdemo zabeležene nobene ženske! To je v dobršni meri posledica dejstva, da v preteklosti ženske niso imele enakih možnosti pri šolanju in uveljavljanju v javnem življenju kot moški, delno pa zato, ker so najbrž še vedno zapostavljene.

	Moški		**Ženske**	
	Pokojni	Aktivni	Pokojna	Aktivna
GV - PO	21	11	2	4
ŠL	85	40	3	15
ŽE	20	7	0	0
ŽI	7	10	0	7
Skupaj	**133**	**68**	**5**	**26**

Število osebnosti v leksikonu glede na spol.

Na obravnavanem področju se je rodilo 85 % osebnosti, 15 % pa se jih je priselilo od drugod. Kar polovica prvih (51 %) se je kasneje odselila iz rodnega kraja in delovala drugje. Nekateri so se po upokojitvi vrnili. Dve osebi sta z območjem povezani le prek očetov, ki sta izvirala iz teh krajev. Slikar Gojmir Anton Kos (1896–1970) je bil sin v Selcih rojenega zgodovinarja Franca Kosa, kipar Ivan Zajec (1869–1952) pa je bil sin na Sovodnju rojenega kiparja Franca Ksaverja Zajca. Pri teh osebah se postavlja vprašanje, če so sploh primerne za uvrstitev v leksikon. Tudi igralec Janez Hočevar - Rifle (1940), ki je nekaj let živel v vasi

Dorfarje, po mojem mnenju ne spada v leksikon Gorenjci.si, ker v kraju ni pustil kakšnega pečata.

Zanimalo me je tudi rojstvo osebnosti glede na stoletje. Slabi dve tretjini (61 %) sta rojeni v 20. stol., 29 % pa v 19. stoletju. Stavbar Jurko iz Loke in slikar Andrej iz Loke, ki sta se rodila konec 15. stol., segata najdlje v zgodovino. Doktor teologije in profesor Josip Demšar (1877–1980) iz Škofje Loke je dočakal najvišjo starost, 103 leta. Med živimi osebnostmi je najstarejši v Žireh rojeni arhitekt in fotograf Anton Mlakar (1921), ki že dolga leta živi v Škofji Loki. Najmlajša oseba, ki je našla mesto na portalu, je smučarski skakalec Peter Prevc (1992) iz Dolenje vasi pri Železnikih. Povprečna starost vseh oseb je 64,82 let.

	15. st.	16. st.	17. st.	18. st.	19. st.	20. st.
GV - PO				2	15	21
ŠL	3	1	4	7	39	89
ŽE			1	3	12	11
ŽI				1	2	21
Skupaj	**3**	**1**	**5**	**13**	**68**	**142**

Število osebnosti glede na stoletje rojstva.

Predvidevala sem, da je večina osebnosti visoko izobražena, kar je moja analiza podatkov potrdila. Rezultate prikazuje spodnja tabela:

	Doktorat, magisterij	Univerzitetna, višja, visoka izob.	Srednja, poklicna izobrazba	Ostalo, ni podatka
GV - PO	9	21	2	6
ŠL	45	80	10	8
ŽE	6	17	4	0
ŽI	8	9	5	2
Skupaj	**68**	**127**	**21**	**16**

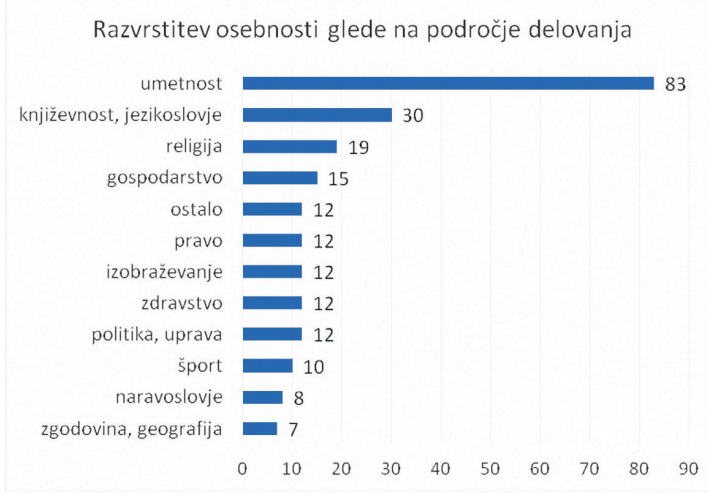
Število osebnosti glede na stopnjo izobrazbe.

Kar 92 oseb (40 %) se je izobraževalo oziroma izpopolnjevalo izven meja današnje Slovenije. Ta številka je precej visoka zaradi tega, ker je bila Univerza v Ljubljani ustanovljena šele leta 1919, pa še takrat je imela samo 5 fakultet (teološko, pravoslovno, filozofsko, tehnično in medicinsko, zadnja je imela samo dva pripravljalna letnika).[15] Na Slovenskem so visokošolski teološki in filozofski študij

15 *Enciklopedija Slovenije*, zv. 14, geslo Univerza, str. 52.

vpeljali jezuiti v začetku 17. stol., vendar niso smeli podeljevati akademskih stopenj.[16] Večina univerzitetno izobraženih je do takrat študirala na univerzah na Dunaju, v Gradcu in Pragi.

Osebnosti v leksikonu so se v pretežni meri udejstvovale na več področjih. Pri analizi področja delovanja osebnosti sem upoštevala prvo navedeno dejavnost oziroma tisto, ki jo je oseba opravljala večino svojega časa in po kateri je prepoznavna. Najbolj zastopani so naslednji poklici: slikar (42), duhovnik (19), glasbenik, pevec oziroma skladatelj (17), zdravnik (12), profesor ali učitelj (12), pravnik (12) ter literarni ustvarjalec (12). Mnogo oseb je bolj prepoznavnih po dejavnosti, ki so jo opravljali poleg poklica, za katerega so se izšolali.

Število oseb delujočih na posameznih področjih.

Več družin se lahko ponaša z več člani, ki so bili izbrani v leksikon. Izstopata družini Plestenjak in Mlakar iz Škofje Loke. V družini Plestenjak so to: slikarka Dora Plestenjak (1934) s sinovoma Janom Plestenjakom (1973), glasbenikom, in Domnom Slano (1967), slikarjem, ter njen brat slikar Janez Plestenjak (1939) s sinom Matejem Plestenjakom (1966), ki je kipar, in hčerjo Petro Plestenjak Podlogar (1963), ki rezbari. V družini Mlakar so v leksikon uvrščeni arhitekt Anton Mlakar (1921), po rodu iz Žirov, ter njegova sinova Simon (1954) in Peter (1951). Prvi je slikar, drugi filozof. Antropologinja in domoznanka Petra Leben Seljak (1959), ki živi in deluje v Žireh, je hči že pokojnega arheologa Franceta Lebna (1928–2002). Operna pevka Manja Mlejnik (1915–1998) je bila teta violončelista Miloša Mlejnika (1947) iz Škofje Loke. Geolog in publicist Alojzij Pavel Florjančič (1940) je v leksikonu skupaj z ženo, knjižničarko Ano Florjančič (1944); oba sta v Škofjo Loko priseljena. S Sv. Tomaža v Selški dolini sta bila brata

16 *Enciklopedija Slovenije*, zv. 14, geslo Visoko šolstvo, str. 268–271.

Jernej (1819–1869) in Lovro Pintar (1814–1875), oba sadjarja, drugi tudi duhovnik in politik. V Občini Gorenja vas - Poljane so najštevilčnejše zastopani člani družine Šubic, slikarji in podobarji. Ogledamo si lahko življenjepis bratov Štefana (1820–1884) in Janeza st. (1830–1898) ter Janezovih sinov Jurija (1855–1890) in Janeza ml. (1850–1889). Najdemo tudi moža in ženo Janeza (1965) in Uršulo Ramoveš (1968), ki ustvarjata na glasbenem področju.

In še bi lahko naštevali ...

Pri pregledovanju leksikona sem naletela na mnogo zanimivih podrobnosti iz življenja osebnostih, ki govorijo o tem, kako pomembni in zanimivi ljudje so živeli in živijo med nami. Ste vedeli da:

- se je slikar Anton Ažbe (1862–1905) v času študija preživljal s poučevanjem igranja na citre,
- da je duhovnik Jožef Dagarin (178–1850), rojen v Železnikih, pokopal Franceta Prešerna in popisal njegovo literarno zapuščino,
- da je ekonomist in politik Viktor Žakelj (1943) predsednik Protestantskega društva Primož Trubar,
- da je pokojni slikar Pavle Bozovičar (1910–2001) kot dijak počitnice preživljal v dvorcu na Visokem, kjer mu je pomagala Franja Tavčar,
- da se je prvi šolani okulist na Slovenskem Ludvik Gerbetz (1805–1880) ukvarjal z zdravljenjem zastrupitve z živim srebrom,
- da je operna pevka Manja Mlejnik (1915–1998) med 2. svetovno vojno pomagala pisatelju Prežihovemu Vorancu, da ga Italijani niso izročili Nemcem,
- da je kemik in agronom Ernest Kramer (1854–1907), rojen v Škofji Loki, začetnik kemijske bakteriologije ...

Zaključek

Spletni biografski leksikon Gorenjci.si pozitivno prispeva k identiteti in samozavesti Gorenjcev in vsake posamezne občine. Smiselno bi ga bilo čim bolj izkoristiti za promocijo lokalne skupnosti in dosežkov njenih posameznikov. V ta namen bi lahko večje ustanove (občine, šole, muzeji, arhivi, društva, župnije ...) na svojih spletnih straneh nudile povezavo do portala. Leksikon je bogat informacijski vir za širšo javnost pri njenem delu ali raziskovanju. K projektu bi moralo pristopilo več ustanov ali posameznikov, vnašanje oseb pa bi moralo biti bolj sistematično. Pri izboru so nam v pomoč domoznanski zborniki *Loški razgledi, Železne niti* ter *Žirovski občasnik*, ki med drugim prinašajo tudi članke o pomembnih osebnostih, njihovem delu ter občinskih nagrajencih. Marsikateri namig najdemo tudi v lokalnih časopisih, kot so *Loške* in *Podblegaške novice, Ratitovška obzorja* ter *Žirovske stopinje*.

VIRI IN LITERATURA:

Enciklopedija Slovenije, zvezek 3. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1989, 416 str.

Enciklopedija Slovenije, zvezek 14. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2000, 416 str.

Gorenjci.si., pridobljeno 17. 10. 2016, na http://www.gorenjci.si/.

Leban, Viljem: Vtipkajmo Gorenjci.si. V: *Kranjčanka* : priloga *Gorenjskega glasa za dame in pametne gospode*, leto 12, št. 1 (jan. 2010), Kranj : Gorenjski glas, 2010, str. 7.

Petrovič, M.: Zaživel je spletni biografski leksikon Spodnjepodravci.si. V: *Knjižničarske novice*, letn. 25, št. 10/11, Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 2015, str. 17.

Zeni Bešter, Jana. Podatki, posredovani po elektronski pošti, 3. 11. 2016.

Zeni Bešter, Jana: Slovenski spletni biografski leksikoni. V: *E-domoznanstvo : učinek sodobne informacijske tehnologije na domoznansko dejavnost v knjižnicah na Slovenskem*, Ljubljana : Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, 2016, str. 91–97.

Znani.Slovenci.si., pridobljeno 19. 10. 2016, na http://www.znanislovenci.si/.

Summary

Personalities from Škofja Loka, Poljanska valley and Selška valley in the web biographical lexicon Gorenjci.si

The web biographical lexicon Gorenjci.si, which was published online in November 2008, presents significant personalities who, with their life and work, helped create the image of the Gorenjska region. In it are classified persons who were born or resided in the defined geographical area, and those whose achievements are considered to be above average. There is unfortunately no universal criterion for the selection of people. They include 232 people from Škofja Loka and its surroundings and the Poljane and Selca valleys. The lexicon has unrestricted access for all web users and the local information that it brings with digitization has become global. In the future, it should be merged with other regional biographical lexicons, which would allow users an overview of the personalities of the entire Slovenian territory.

The article highlights in the first part the selection criteria for the personalities, the structure of the lexicon and search methods. It continues with an analysis of the personalities listed in the lexicon of today's municipalities of Škofja Loka, Gorenja vas - Poljane, Žiri and Železniki. Deceased male persons dominate. Half of the people of the area in question moved from their place of birth and worked elsewhere during their lifetimes. Most of the people are highly educated. Many were creative in a number of fields, mostly in the sphere of art. However, there are gaps that those entering the content should more systematically fill because I think that the list of important personalities of Škofja Loka, Selška and Poljanska valley that deserve a place in the lexicon is still long.

Boštjan Soklič

Berko – od mavrice do lastne zvezde

Loški slikar Berko je prvi predstavnik hiperrealizma ali fotorealizma v slovenskem slikarstvu. Najbolj je poznan po slikah v tehniki akrilnega slikarstva na platno ter grafikah s floristično motiviko, manj pa po bravuroznih barvnih risbah s podobno motiviko in računalniških tiskih.

Berko: *Platana z veduto Loke*, akril, platno, 125 x 150 cm.

V Loškem muzeju smo se ob umetnikovem jubileju – sedemdesetletnici – odločili, da na regionalni ravni pripravimo večjo pregledno retrospektivno razstavo, ki naj bi predstavila njegov celotni opus. Zasnovali smo jo glede na specifiko umetniških tehnik in vsebinskih opredelitev, pri oblikovanju različnih oblikovnih in vsebinskih sklopov pa je bilo naše vodilo celovita predstavitev avtorjevega izjemnega prispevka k slovenski likovni stvarnosti. Retrospektiva je bila zamišljena kot konceptualni dogodek na izbranih prizoriščih in lokacijah: pripravili smo jo v sodelovanju s sorodnima institucijama – Gorenjskim muzejem iz Kranja in Medobčinskim muzejem iz Kamnika. Predstavitev Berkovega ustvarjanja se je odvila v treh dejanjih, ki so na treh ločenih lokacijah avtorjev opus sestavila v celoto. Na Loškem gradu smo predstavili dela v tehnikah olja in akrila, v Kamniku sklope v tehnikah barvnega svinčnika, v Gorenjskem muzeju v Kranju pa so bile poleg slik na ogled postavljene še grafike v mešanih tehnikah (sitotisk, računalniški tiski ...). Natančen koncept pregledne razstave v treh delih je nastal v sodelovanju treh kustosov – Saše Bučan iz Medobčinskega muzeja Kamnik, Damirja Globočnika iz Gorenjskega muzeja v Kranju in Boštjana Sokliča iz Loškega muzeja Škofja Loka. S svojimi strokovnimi besedili so teoretično utemeljili avtorjevo likovno kreativnost in njegov pomen za razvoj sodobne slovenske likovne umetnosti.

Pojav hiperrealizma

Fenomen, poimenovan hiperrealizem ali superrealizem, je posledica turbulenc v prelomnem obdobju svetovne zgodovine, ki so ga zaznamovali številni dramatični dogodki in spremembe na različnih ravneh človekovega bivanja in delovanja. To so bila leta intenzivnega razvoja znanosti ter korenitih družbenih in ideoloških sprememb. Zgodil se je v času hladne vojne, vojne v Vietnamu, študentskih gibanj in protestov, razcveta alternativnih družbenih skupin, pojava neuvrščenih in številnih žarišč na Bližnjem vzhodu. Čeprav je hiperrealizem izšel iz lahkotnega poparta, se vsebinsko in oblikovno od njega precej razlikuje. Po igrivem popartu so nastopile hiperrealistična izrazna hladnost, brezosebnost in ironičnost, ki so pod spolirano fasado kazale družbenokritični obraz, na primer v delih ameriških slikarjev Johna Salta, Roberta Cottinghama, Richarda Estesa in Ralpha Goingsa. Optimizem poparta je zamenjal oster likovni jezik, izpolnjen s sarkazmom objektivno podane stvarnosti, do obisti razkrivajoč varljiv blišč sodobnega sveta.

Hiperrealizem je tradicionalno uveljavljenim realističnim in minimalističnim načinom upodabljanja dodal novo presežno vrednost, konvencionalnosti realistične stilne izpovedi pa »transfuzijo« svežih idej, inventivnih pristopov in vidikov.

V Sloveniji in na širšem območju nekdanje države Jugoslavije so bili kritiki v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja predvsem naklonjeni modernističnim likovnim tokovom in abstraktni likovni govorici. Figuralno umetnost so dojemali estetsko retrogradno in idejno konformistično ter jo kot tako zavračali. Že v zgodnjih šestdesetih letih so pod vplivom evropskih in ameriških umetnostnih tokov v slovenskem prostoru začela nastajati dela, zaznamovana z drugačnimi težnjami. Med mlajšo generacijo se je uveljavila »nova figuralika«, ki je pojmovno označevala sintezo novejših oblik in načinov figuralnega slikarstva od poparta do fotorealizma in drugih smeri s prepoznavno motiviko. Ob pomoči novih tehnologij in z uporabo podob množičnih medijev so »novi figuraliki« spreminjali konvencionalne vizualne načine in razvijali lokalne različice izvornih smeri, zanimive zaradi drugačnosti od zahodnih vzorov. Umetniki (slikarji Srečo Dragan, Kostja Gatnik, Tomaž Gorjup, Janez Hafner, Herman Gvardjančič, Zmago Jeraj, Boris Jesih, Bogoslav Kalaš, Metka Krašovec, Lojze Logar, Lado Pengov in kiparka Duba Sambolec) so začeli v svoja dela vključevati podobe z elementi, značilnimi za fotorealizem.

Berko je bil pri uporabi množičnih podob in njihovih kontekstov neposreden, vendar pa je v motiviko subtilno vnesel tudi svoje vsakdanje intimne izkušnje sveta; na enem od njegovih zgodnejših del je na primer vso površino platna zasedla naslovnica popularne revije.

Zanimivo in po svoje nenavadno je, da naša prva hiperrealista – slikarja Franc Berčič Berko in Franc Mesarič – ne izhajata iz slovenske prestolnice, temveč iz province; Berko iz Škofje Loke, Franc Mesarič pa iz Murske Sobote. Oba sta že ob koncu šestdesetih let v svoja dela vnašala elemente poparta. S tem sta pokazala odklon od uveljavljenih oblik umetniškega izražanja in prevladujočih norm slovenskega likovnega modernizma. Berko je slike ameriških slikarjev poznal, ker jih je videl v živo, navdušile pa so ga tako po vsebinski kot formalni plati. Začel je poveličevati, a hkrati razgaljati nove (importirane) oglaševalske pojave v takratni socialistični družbi, izpostavljati elemente glamurja in pompoznih reklam, običajno v kombinaciji s takrat »moderno« arhitekturo po zahodnih vzorih. Upodabljanje arhitekture in detajlov eksterierja Berka povezuje z Metko Krašovec in Francem Mesaričem, vendar pa je arhitektura na platnih naših slikarjev podana izrazito osebno in prijazneje kot na primer na spoliranih, hladnih delih ameriških avtorjev. Pri Berku je tak odnos do arhitekture najbolj razviden iz serije v tehniki barvnih svinčnikov z začetka osemdesetih let prejšnjega stoletja. Svet, ki ga slika Berko, je urbaniziran – prepreden z množičnimi mediji. Umetnik priznava, da ga fascinirajo podobe *»modelov sreče v kontekstu oglaševalskega paradiža na zemlji – sveta, v katerem se ti želje lahko izpolnijo v sekundi«*, pa tudi diametralna nasprotja umetno ustvarjenega »raja«.

Berkova večplastna vizualnost

Berko: *Lip gloss,* 1974, akril, platno, 100 x 100 cm.

Prvi Berkovi umetniški projekti so povezani z abstraktnim slikarstvom in likovnimi posegi v urbani prostor. Njegova najbolj znana konceptualna akcija je bila barvanje asfaltne poti v parku pred ljubljanskim sodiščem, ki se je zgodila leta 1974.

Po izteku dvomesečnega potovanja po nekaterih evropskih prestolnicah se je povsem odvrnil od abstraktnih zasnov. Začel je izdelovati fotokolaže in podobe, značilne za fotorealizem. Pri tem vztraja še danes.

Berko s svojim umetniškim početjem prepričljivo simulira predstavnost, kakršne na primer fotografija ne more, in s tem širi vizualne okvire. Pri svojem delu v fazi zbiranja informacij uporablja fotografsko kamero, vendar njegove podobe niso kopije fotografij vsakdanjosti: so precizni prikazi stvarnosti na način, drugačen od klasične ali digitalne fotografije. Površine, svetlobni efekti in sence predmetov so na Berkovih slikah bolj jasne in bolj čiste kot na fotografijah in predmetih samih. Tudi po zaslugi preprostih tehničnih pomagal, ki mu omogočajo verodostojen »prenos« motivičnih podrobnosti na slikarsko površino. Optični napravi, ki ju občasno uporablja, sta diaprojektor in diaskop. V prvi delovni fazi (po večini) barvne pozitivne posnetke izbranega motiva projicira na projekcijsko platno, s katerega s svinčnikom prenaša osnovne konture na slikarsko podlago. Barvne odtenke na dia-filmu analizira s pomočjo preprostega monoskopa ali diaskopa, prek katerega si diapozitive oglеduje in se odloča za ustrezne odtenke. Uporablja diaskope, ki jih gledamo proti svetlobi, in tiste z vgrajeno žarnico z baterijo. Seveda Berko ni prvi umetnik v zgodovini likovne umetnosti, ki v procesu slikanja uporablja optične pripomočke. Že v času renesanse sta tako camero obscuro in najrazličnejše sisteme leč uporabljala Jan van Eyck in Vermeer iz Delfta, s fotografskimi posnetki pa so si stoletja pozneje pomagali Ingres, Delacroix, Courbet in mnogi drugi slikarji realisti. Berko je v prvi polovici 70. let

s pridom začel uporabljati čopič oziroma razpršilec za nanašanje barv (t. i. aerografija, ameriška retuša), ki mu je omogočal tanke nanose barv in eleganco barvnih prehajanj.

Pravzaprav je Berko eden prvih slovenskih slikarjev (če ne prvi), ki je podobo iz množičnih medijev s kontekstom vred ovekovečil na platnu ter jo estetsko in izvedbeno pripeljal do perfekcije (*Ličilo*, maj 1974, akril in zračni čopič na platnu). Prav na tej sliki, ki nas zapeljuje z barvami in erotičnim prizvokom, uporablja vizualna sredstva, značilna za reklame. Napol priprte ustnice, negovani

Berko: *Spomin na Rim*, 1974, akril, platno, 200 x 150 cm.

nohti in izzivalno nameščena šminka oddajajo sugestivna sporočila, pri čemer imata drznost podobe in uporaba komercialnih barv takojšen učinek. Slika ponazarja moč reklam, ki so postale (na žalost) eden od temeljev urbane civilizacije. Podoben motiv je dobro desetletje pred Berkom obdelal ameriški popartist James Rosenquist (*Študija za Marilyn*, 1962, olje na platno), a je polovico glave glavnega lika prekril s steklenim kozarcem in tako zavestno »izmaličil« estetsko popolno izvorno reklamno podobo. V preslikavi reklamnega motiva (reklame za šminko) iz ilustrirane revije se je neposredno navezal na komercialno fotografijo iz tiskanega medija in jo na način popartističnega povzemanja »warholovsko« uporabil. Avtor izhodiščne fotografije (tudi oblikovalec) ni bil slikar sam, ampak modni fotograf.

Istega leta je Berko javnost presenetil s črno-belo sliko velikega formata *Spomin na Rim*, na kateri se je (po fotografski predlogi) naslikal z ženo Zdenko. Prav pri tem delu ima gledalec občutek, da zre v gigantsko razglednico. V prvem planu upodobljena subjekta se v procesu likovnih prenosov pretvarjata v izpostavljena objekta, ki delujeta kot psihološka študija na gigantskem (jumbo) plakatu; v teku umetniškega procesa je izvorna fotografija mladega para postala objekt slike – večpomenska metapodoba transformirane fotografske realnosti z maksimalnim deležem avtorske navzočnosti. Ker je slika *Spomin na Rim* vzorčni primer fotorealizma, je bila izpostavljena na pomembni in obsežni fotorealistični razstavi v Budimpešti leta 2011. Brez pretiravanja lahko rečemo, da je omenjena slika eno najpomembnejših del evropskega fotorealizma.

Berko – boter postmedijskega slikarstva

V zgodnjih delih je Berko večkrat bliže popartističnim praksam kot hiperrealizmu, v poznejših sklopih pa s pomočjo večplastnih barvnih nanosov, lazurnega načina slikanja in uporabe zračnega čopiča išče najboljše načine in možnosti za doseganje in preseganje fotografskih efektov. To je tudi eden od glavnih razlogov za njegov mehkejši način slikanja gladkih tonskih prehodov, ki njegove slike delajo podobne fotografijam. Veliko podob (z odbleski) je nastalo pod vplivom dvojnih osvetlitev v fotografiji.

Berko je predhodnik prodorne generacije ustvarjalcev *»postmedijskega slikarstva«*, kakor ga je leta 2005 označil Igor Zabel, in eden prvih slikarjev, ki so svojo pozornost namenjali aktualni medijski kulturi podob in njihovi vsebini v času sedemdesetih let prejšnjega stoletja ter tako »tlakovali pot« mlajšim ustvarjalcem eklektičnih slik ustavljenih televizijskih, filmskih in naključno najdenih internetnih prizorov, vizualnih momentov iz ulične umetnosti, družinskih fotoalbumov, knjig, reklam in detajlov iz vsakdanjega življenja. Marko Košan je leta 2009 ugotovil, da Berkov radikalni realizem predstavlja svojevrsten most med hiperrealistično in popart estetiko sedemdesetih let in medijsko strukturiranimi ter eksploatiranimi podobami, ki jih je v klasični slikarski medij prevzela genera-

cija mlajših slovenskih umetnikov. V prvi vrsti je mislil na Saša Vrabiča, Žiga Kariža in Miha Štruklja; to velja tudi za Viktorja Bernika, Tobijasa Putriha, Arjana Pregla in Gorazda Krnca, ki s slovensko modernistično slikarsko tradicijo niso obremenjeni. Pri svojem delu uporabljajo različne sodobne računalniške programe (Photoshop, CorelDRAW idr.).

V Sloveniji kritiki hiperrealizmu sprva niso bili naklonjeni. Mitja Visočnik je o hiperrealizmu na Slovenskem zapisal: *»V deželi nastanka sta ga (hiperrealizem!) dokaj hitro sprejela likovno občinstvo in kritika, v Sloveniji pa je v mnogočem doživljal usodo svojega predhodnika, poparta. Vrsto let ga je spremljal negativni prizvok, zato so kritiki, ki so v njem vendarle prepoznavali likovne kvalitete, raje uporabljali druge izraze, novi, magični, objektivni, radikalni ... realizem, kot da bi bilo s samim poimenovanjem smeri moč spremeniti ali vsaj dalj časa prikriti bistvo in ost teh slik.«*

Berkovo značilno perfekcionistično slikarstvo je svojevrstna modifikacija fotorealizma. Na njegovih platnih sicer zaznavamo ironične namige na potrošniško evforijo, a je razvidno, da ga svet glamurja, povezanega z denarjem, urbanimi sredinami in ne nazadnje tudi s spolnostjo, privlači in intrigira. Umetnik priznava svoje navdušenje nad velemestno slikovitostjo in živahnim utripom urbanosti. Fascinirajo ga *»prizori zemeljskega oglaševalskega paradiža«* in iluzija sodobnosti – zrežirana predstava izmišljenega sveta, po katerem hlepijo množice. A to je samo ena plat njegovega ustvarjanja. Stremljenje k realizmu ga vzporedno usmerja k likovnemu dokumentiranju urbane krajine z razvidnimi lokalnimi in regionalnimi posebnostmi in topografsko določljivostjo (serija *Štemarski vrt*, 2003–2009). Pozornost vzbujajo tudi cikli portretnih upodobitev družinskih članov ter novodobni popartistični kolaži v kombinaciji grafičnih in digitalnih tehnik, ki so nosilci Berkovih intimnih razmišljanj in hkrati odzivi na aktualne dogodke. Nemalokrat so provokativni, a vedno s ščepcem humorja.

Izhodišča Berkovega realizma in hiperrealizma

Berkova artikulirana likovna govorica nas nagovarja z atraktivnimi kompozicijami in precizno risbo v skladju s koloritom jasnih, intenzivnih tonov, izpolnjujočih konture pazljivo preštudiranih oblik. Vsi ti konceptualni elementi so prisotni že na slikah iz zgodnjega obdobja (*Chesterfield*, 1973, akril, *Najdražji bicikl na svetu*, akril, 1975). V poznejših sklopih se je barvna intenzivnost umirila, kričečo barvitost pa so zamenjali pridušeni toni. Barvna umirjenost, celo hladnost, je najopaznejša v podobah urbanega ambienta. Berko z načinom upodabljanja in povečevanja detajlov, spominjajočih na revijalne ilustracije, svoji čutni tematiki dodaja še družbeno kritično sporočilnost. Dokazuje nam, da je individualist širokega likovnega spektra, ki (za razliko od mnogih vizualnih umetnikov) tudi v potrošniškem vidiku vsakdanjosti prepoznava momente, vredne umetniške obdelave in (pre)interpretacije.

Berko: *Chesterfield*, 1973, akril, platno,100 x 100 cm.

Upodabljanje človeške figure veliko pove o Berkovem poznavanju proporcev in temeljitem obvladovanju slikarskih osnov. Glavne značilnosti figuralnih podob so: frontalna postavitev, statika, ritem in dinamika svetlobno-odbojnih (refleksivnih) akcentov ter tipografski znaki in reklamni napisi. Ikonografski repertoar v okviru poznane in človeku umljive motivike Berko osmišlja na način, ki ga je mogoče razložiti na več ravneh. Pri njem je naslov dela enako pomemben člen celote kot ostali slikarski gradniki. Naslov (s svojo simbolno sporočilnostjo) je namenjen predvsem tistim, ki želijo prodreti globlje v vsebinsko podstat upodobitve. Berko se ne zaustavlja zgolj pri zunanji pojavnosti, temveč raziskuje notranje zakone, po katerih snovnost funkcionira; z uporabo ustreznih likovnih sredstev podaja naravne odnose v maniri alegorij, ki jih predstavljajo detajli uporabnih predmetov iz vsakdanjega življenja. Sporočila, ki jih umetnik želi posredovati publiki, kritikom in javnosti, intrigirani z individualno karizmo in deli, nosijo v sebi izčrpne odgovore na nešteta eksistencialna vprašanja, povezana ne samo z ustvarjalnostjo in osebnostjo njega samega, temveč nas vseh. Njegova izraznost nam kaže posebno senzibilnost za zaznavanje občutka časa in prostora, v katerem živi, zmožnost refleksije sodobne medijske kulture in smisel za likovno narativnost.

Smisel tega triptiha je: Živimo v potrošniški družbi, kopičimo stvari in jih odmetujemo. Radi pa bi živeli v lepem okolju. Če pa slike nekoliko zamenjamo, nam sporoča: Imeli smo lepo naravo, vendar kopičimo stvari in sedaj imamo, kar imamo – smeti.

Berko: *Bogastvo*, *Bižuterija*, 1978, akril, platno, 100 x 100 cm.

Berko: *Bogastvo*, *Deponija* 1978, akril, platno, 100 x 100 cm.

Berko: *Bogastvo, Kostanji na Krki*, 1978, olje na platnu, 100 x 112 cm.

Berkov antiglamour

Na svoji prvi fotorealistični razstavi v Galeriji Loškega muzeja (1976) je Berko poleg slik in risb predstavil še 200 projiciranih barvnih diapozitivov deponije odpadkov ob potoku Sušica.V sklopu risb na papirju, narisanih s svinčnikom (*Smetišče*, 1975), se Berko s polno mero zavesti o pogubnosti neodgovornih človekovih dejanj osredinja na vprašanja, povezana s problematiko onesnaževanja in hkrati ohranjanja okolja. Izbrano tematiko interpretira s čustveno prizadetostjo, kontrastno obdeluje posamezne motive ter vzpostavlja dialog med samim seboj in ogroženim naravnim habitatom. Intimno in aktivistično, neposredno ali posredno ustvarja platformo lastnih pogledov kot podlago za nadaljnja razmišljanja in okoljevarstvene akcije. Pri tem v dialog vključuje gledalca, usmerja njegovo pozornost na posamična vprašanja ter aktivno sodeluje v gradnji zavesti o pomembnih, lahko tudi usodnih družbenih vprašanjih. Berkove risbe smetišč so dokumentarni (verodostojni) risarski posnetki stanja obmestnih območij, izpolnjenih z loško floro. Beležijo nespametne človekove intervencije v naravo in njihove posledice. Serija risb, nastala *in situ*, odkriva devastirane in akromatične dele nekdaj neokrnjenega loškega pejsaža, ki delujejo kot kataklizmične scenografije v znanstvenofantastičnih filmih. Narava, simbol prvinske lepote in inspiracije v Berkovih risbah, prevzema vlogo žrtve človeške prisotnosti. Prizori govorijo o paradoksu napredka, poudarjajo pomembnost interakcije in komunikacije umetnika z lokalno skupnostjo. Kot taki prek umetniškega medija aktivirajo vprašanja, danes še aktualnejša kot v času nastanka. Dela privlačijo s svojo bizarno lepoto, a šokirajo s spoznanjem o realnosti stanja naše naravne dediščine. Podobe narave, zaradi delovanja različnih kemikalij, odpadnega materiala in podobnega, transformirane do neprepoznavnosti, ne prikazujejo samo nenavadnih odpadnih konstrukcij v kontekstu prepoznavnih oblik loške krajine, temveč tudi močno ekspresijo umetnikovega gneva zaradi katastrofalne stopnje naravne ogroženosti in občih posledic onesnaževanja.

Kmalu po nizu risb z ekološko tematiko začne Berko v drugi polovici sedemdesetih let fotorealistične izseke iz krajine zavzeto upodabljati v tehniki olja in zračnega čopiča, s katerimi opozarja na neokrnjene primestne naravne oaze, ki počasi, a zanesljivo izginjajo (*Kostanji nad Krko*, 1978). Svojo ljubezen do lepote narave in navdih ob njenem doživljanju izpoveduje v stiliziranih motivih okrasnih rastlin z domačega vrta (božične zvezde, vinike, flamingovci, tulipani) iz devetdesetih let, izvedenih v tehniki sitotiska in mešanih tehnikah. Tematika »plamenaste« božične zvezde v neštetih variantah ga okupira več let, z njo navdušuje publiko na mednarodnih grafičnih razstavah doma in v tujini. Najbolj spektakularno (s stenskim grafičnim frizom sitotiskov v velikem formatu) jo predstavi leta 1999, in sicer domačemu občinstvu na razstavi v dvorani Loškega muzeja na Loškem gradu. Izčiščeno floralno motiviko (v kombinaciji s svojim psevdonimom, ki prevzame vlogo reklamnega napisnega transparenta ali zaščitnega

Razstava v galeriji Loškega muzeja, 1999. Postavitev 36 Berkovih grafik iz cikla *Zvezde za Zdenko.*

znaka) je Berko uporabil tudi v digitaliziranih grafikah iz cikla *Nikoli niste daleč od Berkove zvezde*, kjer božična zvezda postane simbol umetnikove virtualne prisotnosti v različnih urbanih ambientih evropskih in svetovnih prestolnic, od Ljubljane, Benetk in New Yorka do Tokia.

Berko – poetični raziskovalec (lastne) realnosti

V kontekstu zgodovine slovenske likovne umetnosti si zaradi originalnosti in pomenljivosti zaslužijo posebno mesto še Berkove lastne podobe in podobe sorodnikov, ki se ne navezujejo na tradicionalne oblike portretne prezentacije. Mogoče so »odklonu« od ustaljenih oblik botrovale spremenjene družbene okoliščine in socialne strukture znotraj katerih je umetnost nastajala (in še nastaja), ali pa so zgolj plod Berkovega poglobljenega razmišljanja o smislu slikarskega početja in umetniškega poslanstva. Njegove likovne inovativne »samopodobe« niso sramežljive introspektivne samorefleksije umetnika, temveč pričevanja elegance in prefinjenega okusa slikarja, ki vztrajno in potrpežljivo išče najboljša sredstva za prikazovanje lastne pojavnosti v sferi figuralnega realizma. Berko ni le tvorec estetskih vrednot in iskalec likovnih presežkov; je dokumentalist in akter pestrega dogajanja znotraj dinamičnega raziskovalnega procesa na področju neidealiziranega realizma ter režiser, ki si prizadeva tako po tehnični kot umetniški plati doseči popolnost lastnega izdelka. Samopodobe humorno razodevajo veselje in zvedavost do življenja v njegovih najrazličnejših pojavnih oblikah in barvah.

Berko na področju računalniške grafike povezuje slikarske in fotografske izkušnje z grafičnimi, redefinira in radikalizira slikarska vprašanja ter raziskuje nove tehnične zmožnosti. Že od leta 2005 kot likovni pripomoček uporablja digitalno fotografijo, povezano s fotomontažo. Vsebinsko ostaja zvest urbanim

Berko: *Helios*, 1983, barvni svinčniki, 32 x 41 cm.

temam, fotografsko osnovo pa duhovito nadgrajuje z grafičnimi intervencijami, ki v novih konstelacijah terjajo od avtorja drugačne ustvarjalne prijeme.

Na digitalnih grafikah iz cikla *Nikoli niste daleč od Berkove zvezde* se njegova prisotnost (na trenutke spominjajoča na pojavljanje Alfreda Hitchcocka v lastnih filmih) interaktivno kaže na več načinov: kot surogat – psevdonim v obliki napisa Berko na različnih nosilcih, od svetlobnih napisov, reklamnih panojev do avtomobilskih tablic, kot simbol božične zvezde (s katero se v kombinaciji s psevdonimom identificira) in kot fizični lik s prepoznavnimi atributi. Obogaten z realnimi izkušnjami iz okolij, v katera virtualno umešča svoje zvezde, nam Berko omogoča prestop v nove prostore likovne percepcije, sam pa (kot tvorec) prihaja do točke, ko njegovi grafični elementi in izpeljanke dobijo nove pomenske dimenzije.

V imaginarni sintezi fotografiranih realnih prizorišč in preciznih oblikovnih insertih gnezdi vsebinsko jedro Berkovih razmišljanj, mnenj, idej in pogledov na globaliziran civilizacijski splet, ki ga živimo. Serija digitalnih grafik slavi množično kulturo; z njo Berko privede svoje delo do točke, ko resničnost in iluzija postaneta eno, vsakdanjost pa se spreminja v umetnost.

Berko: *Nikoli niste daleč od Berkove zvezde* ..., 2009, digitalna podoba.

Berko: *Nikoli niste daleč od Berkove zvezde*, Galerija 2011, digitalna podoba.

In še!

Franc Berčič Berko se je rodil 8. 3. 1946 v Ljubljani. Leta 1968 je diplomiral na ljubljanski Pedagoški akademiji pri prof. Francetu Uršiču in prof. Zoranu Didku. Med leti 1974 in 1978 je poučeval na Gimnaziji Škofja Loka, od leta 1978 je v svobodnem poklicu.

Berko je bil večkrat izbran za reprezentančne razstave, tako jugoslovanske kot slovenske umetnosti, na Cipru, Portugalskem, Nizozemskem, Poljskem, v Romuniji, Franciji, Nemčiji idr. Sodeloval je na več kot 40 mednarodnih grafičnih bienalih in trienalih (Krakov, Aleksandrija, Bhopal, London, Tokio, Talin, Ottawa, Novosibirsk ...), samostojno pa se je predstavil na več kot 70 razstavah doma in po svetu.

Za svoje delo je prejel vrsto pomembnih nagrad: Plečnikovo nagrado za diplomsko delo na Šoli za oblikovanje in fotografijo, 1. nagrado za celostno grafično podobo *1000 let Loke*, Groharjevo štipendijo, Prešernovo nagrado gorenjskih občin, Kranj, Grand prix, 8. International Miniature Art Biennial, Ville-Marie, Kanada, Jakopičevo nagrado, Ljubljana, 1. nagrado, Nagrado občinstva (segnalati dal pubblico) L`arte e la Montagna, Milano, Italija • Premija, Miniprint international; Cadaques, Španija idr.

Živi in ustvarja v Škofji Loki.

Pregledna razstava, Loški grad, september 2016.

Občini in občinski nagrajenci

Miha Ješe

Nagovor župana Občine Škofja Loka ob koncu leta 2016

Drage občanke in občani, spoštovani prisotni!

Sklepamo leto, ki ga bom osebno skušal čim prej pozabiti, za delovanje občine pa ima izjemen pomen. Po samih izvedenih občinskih investicijah so bila med triletnim obdobjem rekordna obsežna vlaganja v javno infrastrukturo: ceste, oskrbo z vodo, odvajanje in čiščenje odpadnih voda ter nove investicijske cikluse v javno družbeno infrastrukturo. Lahko rečemo, da je bilo letošnje leto obdobje priprav na nova vlaganja in bogatega družbenega dogajanja, ki je vrhunec doseglo v začetku decembra, z vpisom *Škofjeloškega pasjona* v zaščito nesnovne kulturne dediščine UNESCA.

Zadnja leta je glavni cilj delovanja občinske uprave dvig kakovosti življenja občank in občanov. Ko analiziramo, kaj je bilo na tem področju narejenega, smo lahko upravičeno ponosni. Imamo aktivno gospodarsko in družbeno okolje; zelo bogate kulturne, športne in socialne strukture, podkrepljene z dobrim delovanjem gospodarskih družb, na temelju velikih razvojnih vlaganj. Glavni temelj je vsekakor stabilno gospodarsko okolje ter družbena nadgradnja dobro organiziranega zdravstvenega varstva, prometne varnosti in čistega okolja. Gospodarski razvojni potencial je še nadalje aktiven, najboljša loška podjetja nadaljujejo gospodarsko rast in se pripravljajo na investicije, na podlagi katerih bodo zmanjšani tudi vplivi na okolje; skoraj polni so zapuščeni obrati v stari industrijski coni na Trati, delovanje je razširil SIBO, Domel se je vselil v prostore nekdanje LTH, nove investicije načrtuje Filc, Knauf Insulation je bistveno znižal, že sicer bistveno nižje od predpisanih meja, izpuste v ozračje in Messer je pridobil gradbeno dovoljenje. Edina črna točka je, žal, stečaj Šeširja, ki pa ne bo imel bistvenih socialnih posledic, zato pa toliko večjo na našo bogato cehovsko in gospodarsko tradicijo.

Garant za nadaljevanje uspešnega poslovanja je tudi sodelovanje gospodarstva s srednjimi šolami, kjer imamo valilnico novih razvojnih potencialov in števil-

ne sodelujoče na mednarodnih olimpiadah znanja. Število brezposelnih na Loškem se je po letu 2008 letošnjega avgusta znižalo pod tisoč in se še zmanjšuje.

Na družbenem področju beležimo velike uspehe, naša društva in klubi so nadpovprečno aktivni. Dobili smo priznanje za energetsko najbolj učinkovito javno ustanovo in organizirali sklepno prireditev *Pozorni na okolje*, v kateri naše šole sodelujejo že od začetka. V oktobru so nas zdravniki opomnili, da smo na področju zdravstva podpovprečno uspešni, naši zdravniki so preobremenjeni in v veliki stiski s prostorom. Občina se je aktivno odzvala in skupaj z Osnovnim zdravstvom Gorenjske bomo poiskali ustrezne rešitve.

Skupinska fotografija ob sklepni prireditvi *Pozor(!)ni za okolje* (2016).
(vir: arhiv Pozor(!)ni za okolje – Goodyear Dunlop Sava Tires)

Letošnje leto je na področju občinskih investicij po eni strani zaključevanje in urejanje razmer po največjih lanskoletnih investicijah, po drugi pa že tečejo intenzivne priprave na nove. Južna obvoznica in sprememba prometnega režima še nista zadosti razbremenila starega mestnega jedra, zato so bili potrebni dodatni preventivni ukrepi za upočasnitev prometa, predvsem preko Spodnjega trga, in merjenja hitrosti. Pri tem beležimo zelo dobre rezultate, saj je delež prehitrih voznikov padel z dobrih desetih na tri odstotke. Omenjeni ukrepi imajo zelo različne reakcije uporabnikov, saj bi nekateri najraje zaprli celoten promet skozi staro mestno jedro, drugi bi ga pospešili. Naš cilj je zelo jasen: staro mestno jedro mora biti odprto in prijazno za prebivalce in obiskovalce, tranzit pa moramo preusmeriti na novo obvoznico.

Letos smo slavnostno odprli tudi južno dovozno cesto v industrijsko cono, uredili promet čez železniški prehod na Trati ter varen promet za pešce na območju železniške postaje. Ta cesta je tudi zametek nove vpadnice za loško območje in severno Primorsko, ki jo bo Direkcija Republike Slovenije za infrastrukturo vnesla v svoje razvojne načrte in bo del povezave z avtocestnim križem.

Protestni shod županov v Mednem maja 2016. Z leve: Milan Čadež (Občina Gorenja vas - Poljane), mag. Anton Luznar (Občina Železniki), mag. Janez Žakelj (Občina Žiri), mag. Miha Ješe (Občina Škofja Loka) in Nejc Smole (Občina Medvode).

S skupnim usklajenim delovanjem vseh štirih županov z Loškega in ob pomoči župana Medvod je direkcija uredila tudi most v Mednem. Asfaltirali smo nove odseke makadamskih cest in začeli z obnovami uničenih obstoječih (Gosteče, Koširjeva cesta). V proceduri je sprejetje načrta za severno obvoznico in tudi ureditev vodooskrbe, kanalizacije in čistilnih naprav v okviru projekta vseh štirih občin z Loškega.

Ureditev porečja Sor je bilo končano, nadaljujemo pa z gradnjo manjših manjkajočih kanalizacijskih odsekov. Začeli smo tudi z zamenjavo dotrajanih vodovodov, najprej v Podlubniku. Za protipoplavno zaščito smo podpisali pogodbo za sofinanciranje z državo, projekti so v sklepni fazi. Skupaj z Ministrstvom za okolje smo po poplavah uredili tudi vse desne pritoke Poljanske Sore in Sore. Nadaljujemo urejanje južnega dela starega mestnega jedra, vendar smo zaradi ponovljenega razpisa za izvajalca del z njimi začeli šele v začetku decembra. Konec leta je bil objavljen razpis za projektiranje novega vrtca Kamnitnik, z gradnjo bomo začeli v drugi polovici leta 2017. V teku so priprave na sprejetje novega Občinskega prostorskega načrta.

Pestro je bilo tudi na mednarodnem področju, kjer smo vse bolj prepoznavni. Praznovali smo 10-letnico pobratenja s Taborom in ob tej priložnosti na Češkem posadili že 48. lipo prijateljstva; končana so praznovanja obletnice pobratenja s Freisingom, v združenju evropskih mest Douselage smo postali bolj prepoznavni in se že pripravljamo na letno konferenco v letu 2020, postal pa sem tudi eden od treh podpredsednikov združenja. Dobro sodelujemo z vsemi vele-

poslaništvi, veleposlaniki pa Loko in Loško dobro poznajo, se udeležujejo našega vsakoletnega srečanja in pogosto k nam pripeljejo tudi svoje goste. V sodelovanju z ambasadami iz drugih držav se vrstijo mednarodni koncerti, razstave in drugi kulturni dogodki.

Družbeno življenje je v Loki vse bolj pestro. Tradicionalne prireditve Pokal Loka, Historial, Maraton Franja, Teden obrti in podjetništva, Teden podeželja, Oglasbena Loka, Loka jo piha, Smučanje in kolesarjenje po starem naših Rovtarjev so pogosto spremljane s priložnostnimi razstavami filatelistov ter z vse večjim sodelovanjem kulturnih ustanov. Vse več je tudi prepoznavnih novih dogodkov: LUFT, Tek štirih mostov, kolesarska tekmovanja in drugih priložnostnih dogodkov, kot je bila letošnja proslava 25-letnice državnosti, sodelovanje pri 25. svetovnem čipkarskem kongresu s predstavitvijo punklja rekorderja, državno športno tekmovanje diabetikov do uspehov naših rokometašev na olimpijadi, mladinske ekipe rokometašev državnih prvakov, finalistov balinarskega evropskega klubskega prvenstva, futsala in prejemnikov medalj v mednarodni areni Saša Bertonclja. Letos nas je še posebej presenetila Manca Notar, dobitnica odličja v suku. Omenim naj še 140. obletnico Prostovoljnega gasilskega društva Škofja Loka in njihovega dvojčka Mestnega pihalnega orkestra.

Pred nami so veliki izzivi: ureditev trga in otroškega igrišča Zamorc pred upravno enoto, ureditev javne infrastrukture za vrtec in medgeneracijski meddružtveni center v zahodnem krilu glavne stavbe nekdanje vojašnice, izgradnja vrtca, začetek izgradnje protipoplavne zaščite v Puštalu, obnova uničenih cest v Strmici, Luši, Gorajtah, pri Gostečah, nadaljevanje asfaltiranja makadamskih cest na podeželju (skupaj jih moramo asfaltirati še 26 km, predvidoma 5 km na leto), ureditev mostu v Ševljah, začetek odkupa NAME za namene knjižnice, nakup prostorov za knjižnico v Frankovem naselju, projektiranje ureditve Spodnjega trga in Pepetovega klanca, projektiranje protipoplavne zaščite Stare Loke in potrditev vse večjega števila občinskih podrobnih prostorskih načrtov za stanovanjsko gradnjo občanov. Najpomembnejše pa bodo strateške naložbe v naše življenje: priprava strategije za zdravstveno varstvo, dokončanje celostne prometne strategije in program urejanja stanovanjskega področja.

Ponosni smo lahko na naše uspehe, katerih vrhunec je bil v začetku decembra z vpisom *Škofjeloškega pasijona* v dediščino UNESCA, za kar so zaslužni predvsem naši pasijonci, nad tisoč prostovoljcev, Ministrstvo za kulturo, Etnografski muzej Ljubljana, številna društva in naši mušketirji, ki so nam priborili nominacijo: Jože Štukl, Aleksander Igličar in Jernej Tavčar – pod modrim in izkušenim vodstvom naše veleposlanice Magdalene Tovornik. To je dokaz, da s skupnimi močmi zares zmoremo vse. Slavje smo pospremili še s prvo etapo novoletne okrasitve mesta, leto pa bomo sklenili s tradicionalnim koncertom letošnjega slavljenca Mestnega pihalnega orkestra.

Vsem želim vesele božične praznike, čestitke ob dnevu osamosvojitve ter zdravo, razumevanja polno in srečno novo leto 2017.

Sabina Gabrijel

Priznanja Občine Škofja Loka za leto 2016

Zlati grb Občine Škofja Loka za leto 2016 prejme
DRUŠTVO MESTNI PIHALNI ORKESTER ŠKOFJA LOKA

za 140-letnico delovanja na glasbenem, kulturnem in družbenem področju.

Društvo Mestni pihalni orkester Škofja Loka (v nadaljevanju: MPO) je v letu 2016 praznoval 140-letnico delovanja. Je samostojno kulturno društvo v javnem interesu, ki ga sestavlja približno 50 članov, aktivnih ljubiteljev, izključno šolanih glasbenikov – godbenikov.

Z ljubiteljsko poustvarjalno dejavnostjo v glasbi že 140 let uresničuje svoje interese na področju kulture in s tem prispeva k bogatenju kulturnega življenja v svojem ožjem in širšem okolju. Je reden gost na vseh večjih dogodkih v Škofji Loki, med drugim na prireditvah Smučanje po starem, Pokalu Loka, Teku štirih mostov, pustni povorki (v sodelovanju z Vrtcem Škofja Loka in Zvezo prijateljev mladine Slovenije), Škofjeloškem pasijonu, praznovanju 1. maja (budnica), Tednu obrti in podeželja, slavnostnem koncertu ob dnevu državnosti, žalnih slovesnostih ob 1. novembru in drugih spominskih prireditvah.

Ansambel se je iz prvotne komaj 20-članske godbe na pihala razvil v ansambel s pikolom in flavtami, oboo in klarineti, saksofoni, trobentami, (francoskimi) rogovi, pozavnama, tubama, velikim in malim bobnom, činelami ter drugimi uglašenimi tolkali in (električno basovsko) kitaro.

V dolgoletni zgodovini so Mestni pihalni orkester vodili dirigenti Oton Sadar, Zoran Pianetzki st., Jožef Trmota, Josip Eliška, Anton Pöschl, Zoran Pianetzki ml., Jože Matek, Edvard Lipovšek (slednja sta delovala tudi med 2. svetovno vojno), Lojze Štajer, Miško Gal, Oskar Škulj in legendarni slovensko naturalizirani Hrvat iz Sinja v Dalmaciji Ivo Gulić (roj. 1935; 1957–2006); vmes pa so bili še Janez Ravnikar, Franc Sever, Vili Piskač in aktualni dirigent Roman Grabner (roj. 1969), zadnji dirigent MPO Škofja Loka že vse od leta 2007.

Orkester uspešno nastopa na tekmovanjih in srečanjih po Sloveniji ter vsaj enkrat letno zaigra tudi v tujini (Avstrija, Belgija, Francija, Hrvaška, Italija, Nemčija, Poljska idr.) in s tem širi prepoznavnost Škofje Loke in Slovenije tudi izven meja matične domovine.

Občasno se MPO udeleži tekmovanj, ki jih organizira Zveza slovenskih godb. Prejel je že več zlatih priznanj, zadnja odmevna nagrada je Pokal Vinka Štrucla iz leta 2013 v Ormožu, v kategoriji zabavnega programa, za katero je močno zaslužen tudi dirigent Roman Grabner, ki skrbi za nenehno rast kakovosti orkestra.

Orkester vsako leto organizira Mednarodni festival pihalnih orkestrov LOKA JO PIHA, na katerem poleg slovenskih godb sodelujejo tudi orkestri iz tujine. Letos bo ta festival organiziran že devetič in vsekakor postaja lepa tradicija v Škofji Loki, znana v godbeniških krogih, hkrati pa prispeva tudi k družbenemu dogajanju v mestu in oživlja turizem v sodelovanju s turističnimi organizacijami in lokalnimi podjetji. Orkester redno sodeluje tudi z lokalnimi institucijami družbenega pomena.

Ob koncu leta orkester pripravi tradicionalni božično-novoletni koncert, ki ga s posebnim zabavnim programom in pestrim glasbenim programom, ki gre v vsako uho, popestrijo izvrstni solisti orkestra. Občasno se orkestru na nastopih pridružijo tudi znani slovenski glasbeniki in pevci. Koncert se zdaj že več let izvaja v Športni dvorani Trata in privablja veliko število ljudi.

Ob 140. obletnici je orkester pripravil tudi izredno pomemben dogodek, in sicer izdajo prve uradne zgoščenke, ki bo vsekakor pomemben prispevek k zgodovini in promociji orkestra ter tudi Škofje Loke. Ob tej priložnosti je Zveza slovenskih godb godbenikom z dolgoletnim članstvom in posebnimi zaslugami podelila posebna priznanja:

– bronaste, srebrne in zlate medalje Bojana Adamiča,
– medalje za zasluge Mednarodne glasbene organizacije (CISM),
– križec za zasluge Mednarodne glasbene organizacije (CISM).

2. julija 2016 je orkester na občinski proslavi v Sokolskem domu prejel najvišje občinsko priznanje za svoje delo, ***zlati grb Občine Škofja Loka***. Predlagatelji priznanja so bili Razvojna agencija Sora (direktor Jurij Bernik), Center slepih, slabovidnih in starejših (direktorica Silva Košnjek), podjetje Loka turizem (Saša Jereb), Kulturnozgodovinsko društvo Lonka Stara Loka (predsednik Klemen Karlin), dr. Franc Križnar in Monika Tavčar.

Orkester družijo pozitivna naravnanost, sproščenost, prijateljstvo, družabnost, duhovitost, predvsem pa velika ljubezen do glasbe. Člani upajo, da se ta pozitivni duh med člani širi tudi navzven, vedno pa v svoje vrste vabijo nove člane in s svojim delovanjem vzgajajo mlade godbenike. Med člani pa je tudi veliko takih, ki imajo godbeništvo v družinski tradiciji, saj je v Društvu Mestni pihalni orkester Škofja Loka tudi več rodov posameznih družin. Tako Škofji Loki dajo ne le glasbeni in kulturni, ampak tudi družbeno pomemben prispevek.

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 2016 prejme msgr. dr. ALOJZ SNOJ

za pomemben prispevek k razvoju in utripu Župnije Stara Loka in celotne Dekanije Škofja Loka na področju kulture, vzgoje, pastorale, sociale in infrastrukture ter za njegovo požrtvovalnost in človekoljubnost.

Msgr. dr. Alojz Snoj, starološki župnik, je 25. maja 2016 praznoval 70. rojstni dan. Rojen v Zagorju ob Savi, kjer je odraščal še z dvema sestrama in dvema bratoma, je svojo življenjsko pot povezal s Škofjo Loko avgusta 2000, ko je nastopil službo župnika v Stari Loki. V 16. letih bivanja med nami je pomembno zaznamoval duhovni in kulturni utrip kraja, obenem pa s svojim delovanjem posegel tudi širše v slovenski prostor.

Že leta 2002 je dal porušiti in na novo zgraditi staro kaplanijo iz leta 1834, na njenem mestu pa so v enaki arhitekturi, s čutom za ohranjanje dragocene kulturne dediščine naših prednikov, postavili Dom na Fari.

Leta 2003 je v prostorih sedanjega župnišča uredil Vrtec Sončni žarek, ki je najprej sprejel dve skupini otrok drugega starostnega razreda, leta 2009 pa se je vrtec povečal, se preselil v prostore Doma na Fari, odprl vrata tudi otrokom prvega starostnega razreda in danes ga obiskuje okoli 100 otrok.

Leta 2005, ob 140-letnici blagoslovitve farne cerkve sv. Jurija v Stari Loki, je s skupino domačinov izdal *Kroniko župnije sv. Jurija Stara Loka – Več kot tisoč let*, ki predstavlja dragocen pomnik kulturne dediščine naše občine. Pomembna je za zgodovino nekdanjega celotnega freisinškega loškega gospostva in tudi širše.

Vse od prihoda na Faro si je prizadeval, da bi ponovno zaživela mogočna stavba nekdanjega župnišča oziroma dekanije. Najprej je z občino uredil vse potrebno, da so za vse stanovalce, ki jih je občina v župnijsko stavbo naselila po 2. svetovni vojni, našli nove domove in leta 2008 končno izpraznili starodavno župnijsko stavbo.

Leta 2015 je župnija Stara Loka praznovala 150. obletnico posvetitve farne cerkve sv. Jurija. Z velikim posluhom za ohranjanje dragocene kulturne dediščine je dr. Alojzij Snoj s sodelavci pripravil bogat program praznovanja. Osrednji dogodek je bil izdaja kulturno-zgodovinskega zbornika župnije sv. Jurija Stara Loka *A glej, na tem polju je obrodil stoteren sad*.

Dr. Snoj je odličen pastoralist, odlikuje ga izjemen čut za pravičnost, iskreno si prizadeva za graditev skupnosti, spoštuje dostojanstvo vsakega človeka in je vedno odprt za sodelovanje. Ni le zvest, pogumen, resnicoljuben in goreč duhovnik, temveč je tudi srčen borec za pravičnost, velik domoljub in pogumen zagovornik pravice do življenja, od spočetja do smrti. Prizadeva si za dobre odnose s sosednjim Centrom slepih, slabovidnih in starejših, kjer s sodelavci župnijske Karitas skrbi za duhovno oskrbo oskrbovancev doma. Odprt je za sodelovanje z mnogimi lokalnimi inštitucijami.

Na pobudo Gimnazije Škofja Loka in Območne obrtno-podjetniške zbornice Škofja Loka je odprl vrata farne cerkve, da v njej lahko že vrsto let prirejajo tradicionalne božično-novoletne koncerte. Prizadeva si tudi za dobre odnose in sodelovanje z OŠ Ivana Groharja.

Srebrni grb Občine Škofja Loka za leto 2016 prejme MARIJAN NOVAK

za svoje večletno uspešno in družbeno pomembno delo ter za zgledne uspehe in požrtvovalnost na področju čebelarstva na Loškem in širše.

Marijan Novak je že od rane mladosti povezan s čebelami, saj je čebelarstvo v njegovi družini dolgoletna tradicija. Že od malih nog je pomagal očetu pri čebelarskih opravilih, leta 1974 pa je z 8 panji začel samostojno čebelarsko pot. Kmalu je imel že 32 čebeljih družin, leta 1987 pa je skupaj z očetom kupil tovornjak za prevoz čebel, nanj namestil 66 panjev ter jih naselil s čebelami. Od takrat čebelari s približno stotimi čebeljimi družinami in je že vrsto let eden največjih škofjeloških čebelarjev.

Član Čebelarskega društva Škofja Loka je postal leta 1976. Že po treh letih se je aktivno vključil v njegovo delovanje pa tudi v delovanje Medobčinske zveze čebelarskih društev Škofja Loka (MZČD). Leta 1979 je postal član Nadzornega odbora MZČD, od leta 1982 do 1995, torej kar 13 let, je bil njen tajnik. Istočasno je od leta 1979 deloval tudi kot član Upravnega odbora Čebelarskega društva Škofja Loka. Med letoma 1996 in 2001 je bil blagajnik, med 2002 in 2007 pa tajnik ČD Škofja Loka. Pred osmimi leti je prevzel funkcijo predsednika ČD Škofja Loka in jo opravljal do letošnjega leta, ko je mesto predsednika prepustil mlajšim, še vedno pa svoje delo v društvu nadaljuje kot tajnik.

Marijan Novak pa ni aktivno deloval le na območju občine oziroma upravne enote Škofja Loka. Med letoma 2006 in 2009 je bil tudi dejaven član Čebelarske zveze Gorenjske, kjer je bil v teh letih član upravnega odbora, leta 2010 pa celo njen predsednik.

Novakova neizmerna energija, ki jo je vedno znova poklanjal čebelarstvu, je bila razpoznavna tudi na državnem nivoju. V začetku tega tisočletja je bil eden od zanesenjakov, ki so aktivno sodelovali pri gradnji čebelarskega centra Čebelarske zveze Slovenije na Brdu pri Lukovici. V mandatnem obdobju 2008–2012 se je aktivno vključil v delovanje Čebelarske zveze Slovenije, kjer je imel kar dve vlogi: bil je član Upravnega odbora ČZS in predsednik Komisije za odlikovanja in priznanja pri ČZS.

Prizadevanja Marijana Novaka za napredek slovenskega čebelarstva v čebelarskih krogih niso ostala neopažena. Za prostovoljno in aktivno delo je leta 1987 prejel priznanje Antona Janše III. stopnje, leta 1995 je bil prejemnik priznanja Antona Janše II. stopnje, leta 2002 pa je prejel še najvišje priznanje, ki ga je v čebelarstvu moč prejeti, saj mu je Čebelarska zveza Slovenije podelila priznanje Antona

Janše I. stopnje. Vsa ta priznanja so bila odraz njegovega nesebičnega, predanega in zavzetega dela, ki ga je opravljal v različnih organih društva, MZČD in ČZS.

Vsi vemo, da loški čebelarji danes domujejo v enem najlepših čebelarskih domov v Sloveniji. In prav Marijan Novak je najbolj zaslužen, da je tako. V letu 2002 je bil eden glavnih pobudnikov, da si čebelarji zgradijo svoj dom in skupaj s svojimi somišljeniki je ustvaril prostor – dom, kjer se loški čebelarji prav zares počutijo kot doma.

Bronasti grb Občine Škofja Loka za leto 2016 prejme OSNOVNA ŠOLA IVANA GROHARJA ŠKOFJA LOKA

za 30 let odličnega dela in uspehov šole na številnih področjih.

Osnovna šola Ivana Groharja Škofja Loka je v šolskem letu 2015/2016 praznovala 30-letnico delovanja. V tem letu je matično šolo v Škofji Loki obiskovalo 491 učencev, 40 otrok podružnično šolo (PŠ) Tadeusz Sadowski Bukovica, 15 PŠ Bukovščica in 15 PŠ Lenart. Zanje je skrbelo 80 delavcev šole.

V šolskem letu 1985/1986 je prva generacija šolarjev stopila v novoustanovljeno Osnovno šolo Ivana Groharja na matični šoli v Podlubniku in v treh podružničnih šolah: na Lenartu, Bukovici in v Bukovščici. To šolo so poimenovali po slikarju Ivanu Groharju, saj so, kakor njegov sejalec, ki seje seme, v želji, da bi obrodilo bogate sadove. Dirigentsko palico šole je prevzela že pokojna Bogomila Krvina, ki je šolo vodila do leta 1992. Po njeni upokojitvi je šolo do leta 2012 vodil Zlatko Košič, od takrat dalje je ravnatelj Marko Primožič.

Kmalu po ustanovitvi so na šoli stekli različni projekti, nekateri med njimi so postavljali temelje za novo šolsko zakonodajo. Med njimi naj omenimo opisno ocenjevanje v prvih razredih šolanja in poučevanje učiteljice in druge strokovne delavke v 1. razredu.

Že prva ravnateljica je dala velik poudarek delu z nadarjenimi učenci. Pod mentorstvom prizadevnih učiteljev učenci vsa leta osvajajo številna priznanja na državnih tekmovanjih v znanju in na področju turizma.

Uspešni so bili tudi na nacionalnem preverjanju znanja, saj so njihovi dosežki praviloma nad državnim povprečjem.

Na šoli si roko podajajo kultura, znanje in šport. V slovenskem prostoru je znano tudi šolsko glasilo *Macesni*. V športu so najbolj prepoznavni po dosežkih v rokometu in tekih, saj so bili večkrat šolski državni prvaki.

Šola organizira regijska in državna tekmovanja, pripravljajo in sodelujejo pa tudi na občinskih prireditvah. V zadnjih letih uspešno pridobivajo dodatna sredstva za projekte, ki pri učencih spodbujajo ustvarjalnost, podjetnost, inovativnost in gibalno aktivnost.

Učenci od 6. razreda dalje se veselijo šolskih plesov, ki jih sami organizirajo, radi zahajajo v šolsko knjižnico in računalniško učilnico.

Z naravoslovnimi in kulturnimi dejavnostmi spodbujajo otroke in odrasle k strpnosti, razumevanju drugačnih ter skrbijo za čisto naravo. Ves čas delovanja šole podpirajo in razvijajo prostovoljstvo.

Podružnice so središče kulturnega dogajanja, saj za vaščane pripravljajo razne prireditve in sodelujejo s krajevnimi skupnostmi pri drugih dogodkih.

Šola sodeluje s številnimi izobraževalnimi, kulturnimi in drugimi zavodi, ustanovami ter društvi in se aktivno vključuje v druga dogajanja v lokalni skupnosti.

Ena od temeljnih usmeritev šole je, da bi učenci dosegli čim boljše uspehe in hkrati ne bi bili prikrajšani za čare otroštva. S ponosom se ozirajo na njihove uspehe, ki so jih dosegli na različnih področjih: v kulturnem, političnem in gospodarskem življenju. Mnogi pa so uspeli kot ljudje, ki so znali poiskati srečo in jo deliti z drugimi.

Bronasti grb Občine Škofja Loka za leto 2016 prejme PROSVETNO DRUŠTVO SOTOČJE ŠKOFJA LOKA

za 20-letno kvalitetno, uspešno, širše družbeno pomembno in izjemno celostno delovanje na področju prosvete in kulture.

Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka je bilo 14. januarja 1996 ustanovljeno z namenom, da bi člani v njem razvijali, spodbujali, organizirali, usklajevali in zadovoljevali svoje potrebe in interese prek sekcij, v katerih delujejo. Društvo na širšem škofjeloškem območju zapolnjuje vrzel na področju, kjer nihče drug ne deluje. Gre za nadaljevanje tradicije prosvetnih društev, ki so začela delovati že pred več kot sto leti, in sicer z namenom ohranjanja in širjenja ljudskih vsebin in širokega kulturnega udejstvovanja.

Društvo ni cerkvena organizacija, vendar s svojim delovanjem v prostor vnaša katoliški duh in vrednote. Aktivni in uspešni so na področju prirejanja likovnih razstav in gledaliških predstav, literarnih večerov, glasbenih, turističnih, etnografskih, planinskih in drugih prireditev ter pri organizaciji strokovnih izobraževanj in predavanj na različnih kulturnih področjih. Pri tem sodelujejo s kulturnimi in turističnimi društvi iz Škofje Loke in obeh dolin pa tudi s Slovenci, ki živijo izven meja naše države, od Štandreža, preko Sel na Koroškem do Stuttgarta. Vsi člani v društvu delujejo prostovoljno.

Društvo je v dvajsetih letih delovanja pomembno zaznamovalo prosvetno in kulturno življenje. Na eni strani so odmevni vsakoletni dogodki, kot so: delavnica butaric na Placu, prireditev ob materinskem dnevu, semanji dan s srečanjem ljudskih pevcev in godcev na Sv. Ožboltu ter miklavževanje in jaslice na Mestnem trgu. Nekaj idej članov društva so prevzeli in jih naprej pripravljajo drugi; primer je uprizarjanje odlomkov iz *Visoške kronike* in *Kamnitega mostu* na Venerini poti. Pomemben segment delovanja društva je pomoč in sodelovanje pri uprizoritvah *Škofjeloškega pasijona*. Že leta 1999 (pri njegovi prvi ponovni uprizoritvi) je društvo s 130 prostovoljci odigralo ključno vlogo, nato pa je aktivno sodelovalo

tudi pri vseh nadaljnjih uprizoritvah. Društvo Sotočje je prav tako uvedlo pasijonska romanja in kuhanje starih loških jedi.

Z organiziranjem dobrodelnih prireditev in s koncerti vseh treh zborov, ki delujejo v okviru društva, skrbijo za bogatenje kulturnega in družbenega življenja v Loki.

Bronasti grb Občine Škofja Loka za leto 2016 prejme ŽUPNIJSKA KARITAS SV. DUH PRI ŠKOFJI LOKI

za 25-letno pomoč in delo v službi človekovega dostojanstva.

Župnijska Karitas Sv. Duh pri Škofji Loki je bila ustanovljena septembra 1991, pred tem pa je v župniji delovala skupina za dobrodelnost. Pred ustanovitvijo so organizirali izobraževanja in usposabljanja prostovoljcev za delo z ljudmi z različnimi potrebami. Namen Župnijske Karitas je pomagati mnogim ljudem, zato je dejavnost razvejana široko, da zajame tako tiste, ki so pomoči potrebni, kot tudi tiste, ki želijo pomagati. Celotnemu prebivalstvu župnije Sveti Duh pomagajo ob naravnih katastrofah, epidemijah raznih boleznih, pomagajo ostarelim, otrokom, šolam, pomagajo ob razvojnih težavah prebivalstvu v domačem kraju in po svetu. Ker v sami župniji ni večjih socialnih problemov, so svoje delovanje usmerili na pomoč ostarelim in bolnim.

Danes v Župnijski Karitas deluje deset stalnih sodelavcev, dvajset je občasnih, če je potrebno pa na raznih prireditvah in v akcijah radi priskočijo na pomoč tudi kulturni delavci, ostali občani, šole, društva, krajevna skupnost in Občina Škofja Loka.

Najbolj odmevne so dobrodelne prireditve, ki jih karitas vsako leto organizira, da zbere sredstva za pomoč družinam in posameznikom. Ob tem delujejo zelo povezovalno, saj pri organiziranju prireditev sodeluje veliko ljudi, med njimi je tudi nekaj mlajših, ki s prizadevnostjo in svojimi znanji pripomorejo h kakovostnim prireditvam, na katerih z veseljem nastopa veliko mladih domačih talentov.

V domačem kraju člani karitasa sodelujejo tudi pri oratoriju in počitniških dnevih. S svojim finančnim prispevkom starše deloma ali v celoti razbremenijo plačila aktivnosti za otroke.

Vsem krajanom, starejšim od 75 let, pošljejo čestitke za božične in velikonočne praznike, okrog 300 voščilnic izdelajo sami. Vsako leto organizirajo srečanje ostarelih in invalidov. Na prireditev povabijo okoli 100 krajanov, tudi tiste, ki živijo v domovih za ostarele. Najprej, v znak hvaležnosti in za priporočilo, obhajajo sveto mašo, nato pa jih povabijo na srečanje s kosilom. Dvakrat letno obiščejo in obdarijo tudi okrog 75 starejših in invalidov na domu, najbolj osamljene obiščejo večkrat, saj so ti bolj kot darila veseli družbe in pozornosti.

Karitas nudi pomoč socialno ogroženim in družinam z več otroki pri plačilu položnic, računov za nakup šolskih potrebščin in drugih računov. Skrbijo tudi za diskretnost in varovanje podatkov, da se prejemniki pomoči ne bi počutili izpostavljeni.

Glede na vse navedeno ugotavljamo, da je prav Župnijska Karitas Sv. Duh zgled sodelovanja in povezovanja z vsemi dejavniki v kraju in predvsem zgled solidarnosti ter sočutja.

Nagrajenci Občine Škofja Loka za leto 2016.

Sedijo (od leve): Hiacinta Klemenčič, Marko Primožič, Neja Mlakar, Marijan Novak, dr. Alojzij Snoj in Majda Kemperle. Stojijo: Vincencij Demšar, Zlatko Košič, Ivanka Dolenc, Andreja Štrekelj, Janez Sušnik, Anka Balažic, Meta Snoj, Franci Alič in mag. Miha Ješe. (foto: Tina Dokl, Gorenjski glas)

Jernej Tavčar

Od stoletnih potov do razvojnih koridorjev

Škofja Loka je staro mesto. Je mesto tistega tipa, ki je nastalo na območju zlitja, na stiku, stičišču. Določa ga stik gozdnatega alpskega predgorja in ravninskega sveta – rodovitnega prodnatega polja in zlitje, sotočje dveh rek, ki ustvarja stik dveh rečnih dolin. Škofja Loka je ultimativno stičišče, križišče in vozliče prometnic, trgovskih poti, ki so iz Furlanije, z Goriške in iz Istre vodile v notranjost Kranjske, Koroške in čez Štajersko naprej v Panonijo.

Škofja Loka je tudi mesto z mogočnim kamnitim mostom in osrednjim mestnim trgom. Loka je bilo mesto, v katerega se pride (ali pa gre skozenj) s posebnim namenom, končnim ali etapnim ciljem – čez most in skozi varovana mestna vrata.

In tako je bilo skoraj 600 let.[1] Prometni utrip je bil nujni sestavni (ineherentni) del mestnega življenja in gospodarskega utripa. Če bi usahnili dinamični prometni (in blagovni) tokovi, bi kaj kmalu zastala tudi gospodarstvo in življenje v mestu.

S postopnimi začetki industrializacije in motorizacije se je krepila vloga Lahovega (Šeširjevega) mosta, ki je s svojo ločnato podobo tik ob tovarni Šešir posta(ja)l simbol modernizacije mesta. Moderni betonski most postane ena prvih žrtev 2. svetovne vojne. Pred napredujočimi okupatorji so ga aprila 1941 v zrak pognale umikajoče se enote vojske Kraljevine Jugoslavije.

Čas okupacije obudi zanimanje za sodobno prometno povezavo preko Mestnega trga, ki jo napoveduje novo nastala vrzel na Cankarjevem trgu – takrat poimenovanim Neuer Platz.

Konec vojne pomete tudi s to nacional-socialistično norostjo. Po svobodi Cankarjev trg z novo brvjo čez Selško Soro v resnici bolje zadiha: prezračenost, pretočnost in večja osončenost mu vtisnejo nov, bolj mediteranski značaj.

Z novim Šeširjevim mostom, skupaj z intenzivnim razvojem motorizacije,

1 *Škofja Loka: starodavna lepotica*, str.3.

začrtajo novo prometno in razvojno os, ki iz prestolnice nove Socialistične republike Slovenije vodi čez Spodnji trg (Lontrg) iz prestolnice, preko občinskega središča Škofje Loke v Poljansko dolino in predvsem v Žiri ter naprej v kraje čez nekdanjo rapalsko mejo. Lokalna središča po 2. svetovni vojni v novem jugoslovanskem državnem okviru doživljajo dinamičen družbeno-ekonomski razvoj (industrializacijo in urbanizacijo) in postajajo vse pomembnejša zaposlitvena središča. Prebivalci škofjeloške občine iz Poljanske dolina se po tej (državni) regionalni cesti vozijo na delo v Škofjo Loko pa tudi v Kranj in Ljubljano.

Stopnja, obseg in intenzivnost motorizacije se povečujejo, povsem novo okoliščino predstavlja umeščanje in izgradnja Rudnika urana Žirovski vrh. Prometno-razvojna os Ljubljana–Poljanska dolina postane tudi (vojno) strateška os. Zaradi (iz)gradnje RUŽV (z)raste tudi Gorenja vas, ki po velikosti in funkciji preraste nekdanje tradicionalno središče Poljanske doline – Poljane.

Zaradi nove vloge in strateškega pomena ceste cesto v Poljansko dolino tudi prenovijo, posodobijo, kmalu se je oprime ime uran(ar)ska cesta. Po njej vozijo strateško pomembne, dragocene, celo nevarne surovine in snovi, ki jih tovornjaki vozijo skozi, za takšen tovor povsem neprimerne, mestne ožine Poljanske ceste in Spodnjega trga.

Škofja Loka potrebuje obvoznico. Ker se škofjeloške (in republiške) oblasti ne (z)morejo dogovoriti in odločiti o njenem poteku, do nje ne pride.

Leta 1991 razpade Socialistična federativna republika Jugoslavije, s tem je tudi konec blodnih sanj o Jugoslaviji kot o veliki jedrski sili. JNA ima obilo dela na bojiščih po Hrvaškem in v Bosni – in s konvencionalnim orožjem ...

Republika Slovenija postane samostojna in suverena država, ki se odpove pridobivanju uranove rude, kmalu se začne dolgi proces zapiranja RUŽV.

Spodnji trg je na dnu. *(foto: Gorazd Kavčič)*

V novi državi se z demokratičnostjo sprostijo tudi mehanizmi liberalizacije (prostega) trga in prvinski impulzi potrošništva med Slovenci, ki (dolgo potlačeno) latentno željo po spodobnem osebnem avtomobilu poženejo dobesedno do neba. Splošna, nebrzdana motorizacija kot postsocialistični in zgodnje (proto) kapitalistični fenomen ustvarja povečane, zgoščene, neprekinjene prometne tokove, ki povzročijo sklenjen jekleni obroč, ki dobesedno prepolovi mesto. Spodnji trg postane spodnji v vseh pomenih – in za več kot dve desetletji urbanistično in funkcionalno povsem odrezan od preostalega mestnega središča Škofje Loke.

To je trenutek, ko hipertrofirani prometni (blagovni) tokovi začnejo nevarno dušiti naše mesto.

Za nami je dolga pot: od časov, ko so prometni (trgovski, blagovni) tokovi skozi dolga stoletja prinašali vitalno (gospodarsko) energijo ekonomiji mesta. Prišli smo do točke, ko prav ti tokovi, začno delovati kontraproduktivno, omejevalno in zaviralno na gospodarstvo ter življenje mesta. To je točka, ki nujno zahteva izgradnjo poljanske obvoznice!

Dolga pot (do) obvoznice

Obvoznica je nov(odoben) infrastrukturni fenomen. Na nek način je zanikanje principov logike nastanka in ustroja mest. Nekdaj so vse poti, smeri, silnice vodile v mesto – v njegovo središče. Mestno središče je (bilo) križišče cest, stičišče, (prometno) vozlišče. Osrednji mestni trg v središču mesta je bil na križišču najpomembnejših cest. Forum. Čista konvergenca ...

Mesto je nastalo zaradi križišča. Mesto se je razvilo iz in okrog križišča. Mesto je (bilo) križišče.

Obvoznica je zanikanje tega temeljnega urban(istič)nega principa. Zgrajena je zato, da se mestu – mestnemu jedru – izogne, ga zaobide ... Vendar le zato, da ga prometna cesta ne povozi, zaduši, razreže – in naposled uniči.

V teku časa se na določeni stopnji družbeno-ekonomskega razvoja zato (lahko) pojavi potreba po izgradnji obvoznice.

»Promet se stalno povečuje, nivo prometnih uslug prav tako. Hkrati želimo prometno razbremeniti središče naselij; zato gradimo obvoznice, še bolje pa hierarhično višje omrežje, torej nove ceste. Na ta način nam starejše prometno omrežje služi kot lokalni distributer (...). Res je sicer, da se mnoge aktivnosti v naseljih, ki ga je promet zaobšel, zmanjšajo (trgovske, obrtne ...), vendar so učinki na dolgi rok ugodnejši (še posebej, če je dobro urejen javni promet).«[2]

In seveda sta potrebna čas in denar, da se takšna obvoznica tudi zgradi. Veliko časa in veliko denarja.

2 Pogačnik, *Urejanje prostora in varstvo okolja*, str. 98.

Drži, preteklo je res veliko časa, usmerjenih skupnih istosmernih naporov in finančnih sredstev, da se je obvoznica v resnici vendarle tudi zgradila. Da smo jo zgradili. Skupaj.

In res je tudi, da so nas po tej razvpiti obvoznici – po nečem, kar mesto zaobide – in ne po mestu samem (ali čemurkoli drugem) dolgo (pre)pozna(va)li domala po vsej Sloveniji. Dolgo načrtovanje in izgradnja obvoznice sta postala prepoznaven referenčni popkulturni fenomen. Skoraj nikoli brez ironičnih podtonov.

Glasbeni kritik Gregor Bauman je v luči dolgo in težko pričakovane povratniške plošče *Chinese Democracy* ameriške rock'n'roll skupine za Dnevnikov *Objektiv* zapisal: *»Fantomski album* Chinese Democracy *je nedolgo nazaj dobil še enega v nizu (ne)verjetnih datumov izida, ki se v neenakomernih intervalih pojavljajo že tja od leta 1998 dalje. Če bi hoteli zgolj na grobo povzeti vse govorice, ki so se v razno raznih kuloarjih popularne in rumene kulture pojavile v tem času, bi zagotovo zmanjkalo prostora v brani prilogi. S fenomenom "kitajske demokracije" so se ukvarjali resni in neresni časopisi, različne bolj ali manj nepreverjene zgodbice so cinične odmeve dobile tako na globalni, regionalni kot tudi mikrolokalni ravni. Še nedolgo nazaj je veljalo, da se bo na Kitajskem prej zamenjal politični režim ali da bo Škofja Loka dobila obvoznico, preden bodo Guns N' Roses izdali neštetokrat preloženi album.«*[3] Guns N' Roses so svoj povratniški album naposled izdali – zdaj že davnega – leta 2008 ... Kajti izgradnja obvoznice je obenem tudi sindrom neučinkovite zbirokratizirane države, brez prave razvojne vizije. Pravzaprav dveh: bivše Juge in samostojne Slovenije. Davna predhodnica »aktualnega drugega tira« ...

Začetek gradnje poljanske obvoznice na severnem portalu predora Pod Stenom, (22. 9. 2010).

Zgodba o poljanski obvoznici je najprej zgodba o izjemni kompleksnosti in zahtevnosti umeščanja (strateških) javnih infrastrukturnih objektov v prostor, o popolni odsotnosti smelih vizij regionalnega razvoja in strategij razvoja strateških infrastrukturnih oziroma razvojnih koridorjev. Je zgodba o (neusklajenih) politično-geografskih preferencah vsakokratne vladne garniture in afinitetah koalicijsko-strankarsko obarvanih »regionalnih« politikah (in projektih). O (ne)zainteresiranosti (ne)pristojnih ministrstev, njihovih strokovnih služb – in posameznih

3 Bauman, Guns N' Roses – na lovu za kitajsko demokracijo.

ministrov. O dolgotrajnih naporih in vztrajnih prizadevanjih ključnih ljudi pri Direkciji Republike Slovenije za infrastrukturo (DRSC) in DRI upravljanje investicij, Družbi za razvoj infrastrukture, d.o.o. (DRI). O izjemnih naporih in prizadevanjih škofjeloških županov. Vsaj dveh. O predanosti občinske uprave in pristojnih občinskih strokovnih služb. O prizadevanju več garnitur svetnikov Občinskega sveta Občine Škofja Loka. No, vsaj nekaterih od njih. O (pro)aktivni koaliciji županov, poslancev in nekaterih drugih visokih državnih funkcionarjev na Loškem.

Izgradnja poljanske obvoznice je seveda tudi, in predvsem, zgodba o iskrenih prizadevanjih, skupnih naporih in neomajnem vztrajanju večine Ločanov ... A, žal, tudi žalostna povest o uveljavljanju (p)osebnih in zasebnih kapric. In interesov. O politični preračunljivosti in politikantskih diverzijah. O zaskrbljenih občanih ...

Odkritje in blagoslov kipca sv. Barbare – zavetnice rudarjev na severnem delu predora Pod Stenom, (15. 2. 2011).

In še enkrat. Zgodba o poljanski obvoznici je predvsem zgodba o nedorečenosti pravnega sistema. O neupoštevanju prednosti javne koristi. O vsej kompleksnosti upravljanja javnih financ in pridobivanja nepovratnih evropskih razvojnih sredstev. O tem, kako bruseljske direktive znamo oplemenititi v deželi generičnega samoupravnega socializma ... O kriterijih javnih razpisov in načinu izbora izvajalcev gradbenih del. O lobiranju. O kartelnih dogovorih. O dvorcu Zemono. O stricih in botrih. O vzponu in padcu slovenske gradbene operative. O pohlepu. In maščevanju. O nestrateškosti, neodzivnosti. O razvojni in gospodarski (ne)daljnovidnosti. O pomanjkanju poguma. In o pogumu. O žrtvovanju. O pogorišču gospodarske krize. O odstopih, sestopih in procesih. O odpuščenih delavcih. O dolgem počasnem vzponu. O (pre)dolgem izboru novega izvajalca. O brutalnem konkurenčnem spopadu. O bizarnostih. O gradbenih podjetjih iz Republike Srbske. O pravnem pozitivizmu. O (skoraj) zapravljenih milijonih nepovratnih sredstvih. O (nerazumni) potrpežljivosti premnogih ljudi. In o revoltu (pre)dolgo mirnih ljudi.

Lontrg je vstal! *(foto: Gorazd Kavčič)*

Preboj predora Pod Stenom. *(foto: Marjan Cerar)*

Slovesnost ob odprtju, 10. 2015).
(foto: Peter Pokorn ml.)

Lontrg praznuje! (23. 10. 2015).
(foto: Peter Pokorn ml.)

O izboru novega gradbenega izvajalca v zadnji minuti. O največji gradbeni investiciji v občini kadar koli. O največjem in najzahtevnejšem infrastrukturnem projektu v državi tistega trenutka. O orjaškem gradbišču, konvojih natovorjenih tovornjakov in detonacijah v predoru. O garanju domačih, balkanskih in vzhodnoevropskih gradbenih delavcev ...

O lovljenju skrajnih rokov za izgradnjo in črpanje evropskih sredstev. O mrzlici tik pred njenim odprtjem. O velikem in iskrenem veselju ob odprtju obvoznice. O maratonskem teku od obvoznice do obvoznice ...

O nepozabni prvi vožnji skozi predor. In o neponovljivi vseljudski zabavi, ki se je dogajala na čast njenega odprtja. Verjamem, da sedanje generacije Ločanov ne bodo tako zlahka pozabile 20. in 23. oktobra 2015.

Čeprav poljanska obvoznica predstavlja ultimativni učbenik z najboljšim izborom socialističnih in tranzicijskih norosti, blaznosti in stranpoteh, se je vse skupaj naposled dobro izteklo! Poljanska obvoznica je zgrajena, objekt je fascinanten in funkcionalen. In dobro služi svojemu namenu. Zanj smo uspeli uspešno počrpati evropski denar.

To pa ni nepomembna stvar. Proslula TEŠ 6 se je recimo končala katastrofalno. Oziroma katastrofa še kar traja. Gradnja blejske obvoznice, ki ima prav tako dolg rep, pa se ni niti začela ...

Tudi medijska zgodba poljanske zgodbe je trajala, se je vlekla, več kot desetletje. Več desetletij. Dis-kontinuirano. Vse predolgo, premalo zgoščeno in premalo celovito. Čeprav je to snov, ki bi jo bilo vredno napisati v zgodbi. Ampak tudi to je še vedno zelo aktualna zgodba o (še vedno) živih in aktivnih ljudeh – z imeni

in priimki, ki se je nemara še ne bi dalo povedati povsem objektivno. Tudi prezgodaj je še in premalo je distance.

Pa še nekaj je. To je deloma tudi moja zgodba. Bil sem sicer (pre)daleč od središč(a) odločanja in torišča silnic dogajanja, a hkrati dovolj, celo preveč blizu, da bi bila ta zgodba lahko povsem objektivna.

Zato bom to dolgo in kompleksno zgodbo povzel povsem objektivno, kot so jo videli in zapisali pri vodilnem investitorju – Ministrstvu za infrastrukturo, Direkciji Republike Slovenije za infrastrukturo.

Zapis, ki sledi, je dobesedni povzetek brošure, naslovljene *Poljanska obvoznica Škofje Loke*, [4] ki jo je Direkcija Republike Slovenije za infrastrukturo izdala ob njeni izgradnji.

O POMENU OBVOZNICE IN IZBIRI TRASE

V strategiji prostorskega razvoja Slovenije je cestna povezava med Želinom in Jeprco opredeljena kot cestna povezava čezmejnega pomena, saj v širšem okviru pomeni cestno povezavo od Robiča (meja z Italijo) čez Tolmin, Cerkno in Škofjo Loko do Jeprce.

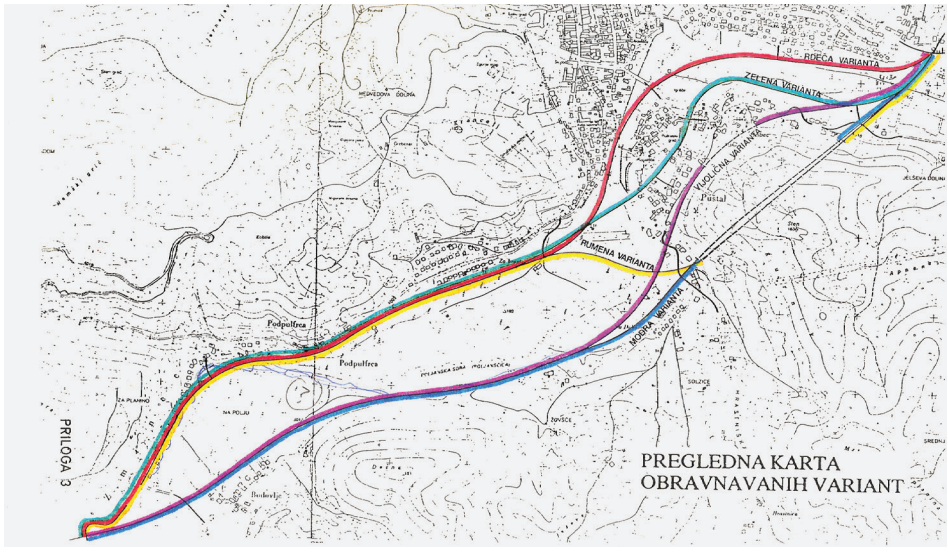
Umestitev predvidene trase ceste v Poljansko dolino je bila zaradi naravnih in kulturnih značilnosti krajine izredno zahtevna. Omejitve v prostoru so predstavljale predvsem kmetijske površine, kulturni spomeniki, vodovarstvena območja, geološke in hidrološke razmere ter bližina naselij, zato je bilo v preteklosti proučenih več variant poteka trase nove ceste.

Obvoznica Škofja Loka nadomešča odsek regionalne ceste R1-210 Jeprca–Zminec–Želin, ki poteka skozi staro mestno jedro. Škofja Loka ima eno od najbolje ohranjenih srednjeveških mestnih središč v Sloveniji. Leta 1987 je bilo mesto razglašeno za kulturni spomenik, ki pa ga je promet na regionalni cesti močno bremenil. Cesta med starimi zgradbami – prvič je bila Škofja Loka omenjena kot trg leta 1248, leta 1274 pa kot mesto – ni ustrezne širine za današnji promet, ni ustreznih površin za pešce, ponekod promet poteka izmenično enosmerno.

UMEŠČANJE TRASE V PROSTOR

V obdobju od leta 1979 do leta 1980 je bilo v prometni študiji obdelanih 11 variant cestne povezave s Poljansko in Selško dolino. Od teh je bilo na podlagi analize značilnosti prostora, analize poselitve, prometne študije in ankete za nadaljnje vrednotenje izbranih pet variant trase obvoznice.

4 *Poljanska obvoznica Škofje Loke*, str. 1–17.

Modra in rumena različica sta predvidevali gradnjo predora Sten, rdeča in zelena prestavitev struge Poljanske Sore in ukinitev vodovodnega črpališča, vijoličasta pa mali predor pod Hribcem ter gradnjo visokih opornih zidov zaradi poteka po strmem pobočju nad Puštalom.

Za vseh pet variant so bili izdelani idejni projekti. Vrednotenje variant je bilo opravljeno na podlagi metodologije in meril, ki jih je potrdila Skupščina Občine Škofja Loka.

Na podlagi strokovnega predloga z vidika prometno-tehničnih, ekonomskih in okoljevarstvenih meril je Izvršni svet Občine Škofja Loka junija 1991 potrdil modro varianto. Po javni razgrnitvi programskih zasnov sta bili v letih 1991 in 1992 izdelani še optimizacija ter primerjava modre in rumene variante.

V letu 1992 je bila podana sklepna ocena, da je najprimernejša modra varianta, in sicer na osnovi naslednjih kriterijev:

- vpliv na kmetijska zemljišča,
- vpliv na vodne razmere,
- vpliv na krajino,
- vpliv na biotope.

Modro varianto je kot najprimernejšo potrdilo tudi Ministrstvo za varstvo okolja in urejanje prostora.

V letu 1998 je Ministrstvo za okolje in prostor podalo stališče, naj občina nadaljuje postopke sprejemanja prostorskih sestavin planskih aktov občine in lokacijskega načrta za poljansko obvoznico. V okviru priprave lokacijskega načrta za izgradnjo poljanske obvoznice Škofje Loke so bila upoštevana vsa predhodna strokovna gradiva o naravnih in ustvarjenih lastnostih prostora ter izvedene aktivnosti in izdelana gradiva, opredeljena s programom priprave lokacijskega načrta:

- Študija hrupne obremenjenosti in izdelava predloga protihrupnih ukrepov,

- Poročilo o vplivih na okolje,
- Prometna študija za ureditveno območje Škofja Loka,
- Vizualizacija poteka trase ceste za potrebe javne razgrnitve,
- Maketa trase ceste na območju od križišča Suha do vstopa v predor,
- Primerjalna analiza ustreznosti projektiranih križišč,
- Hidrotehnično poročilo.

Javna razgrnitev osnutka lokacijskega načrta je bila od 20. 5. 2000 do 20. 6. 2000, v prostorih Občine Škofja Loka ter v krajevnih skupnostih Trata, Kamnitnik, Škofja Loka mesto in Zminec. Pripomba na ustni obravnavi, da se uredi izvennivojsko prečkanje za kolesarski in pešpromet, je bila upoštevana in vključena v odlok. Odlok o lokacijskem načrtu je bil sprejet 18. 4. 2002 in 31. 5. 2002 objavljen v *Uradnem listu RS,* št. 48/02. Gradnja obvoznice je bila z odlokom razdeljena na tri etape.

Priprava tehnične dokumentacije

Na podlagi sprejetega lokacijskega načrta se je v letu 2003 začela priprava tehnične dokumentacije za pridobitev gradbenega dovoljenja. Izveden je bil tudi javni natečaj za arhitektonsko in krajinsko oblikovanje prostora med križiščem na Suhi in vstopom v predor, kot je to narekovalo soglasje Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine.

Na podlagi pridobljene natečajne rešitve je bila izdelana tudi projektna rešitev križišča na Suhi, ki vključuje izvennivojsko prečkanje pešcev in kolesarjev na območju križišča. Vso dokumentacijo je investitor prejel v začetku leta 2006.

Pridobivanje zemljišč

Sporazumi so bili sklenjeni z več kot 100 lastniki. Le od dveh lastnikov so bile nepremičnine pridobljene s pravnomočno končanimi razlastitvenimi postopki, in sicer septembra 2009 in avgusta 2011. Zadnji nepravdni postopek za določitev odškodnine je bil končan v letu 2015.

Pripravljalna dela

Med pripravljalnimi deli sta bila v letih 2007 in 2008 izvedena rekonstrukcija Ljubljanske ceste z zgraditvijo križišča, v katerem se obvoznica priključuje na Ljubljansko cesto, in krožišče v Zmincu.

Gradbena dovoljenja

1. Gradbeno dovoljenje 26. 11. 2008
2. Gradbeno dovoljenje 25. 8. 2009
3. Gradbeno dovoljenje 18. 9. 2009
4. Gradbeno dovoljenje 3. 9. 2010
5. Gradbeno dovoljenje 4. 9. 2012
   – pravnomočno 14. 11. 2013

PROBLEMATIKA V ZVEZI S PROJEKTOM

Po sprejetju prostorskega akta za gradnjo obvoznice so se v zvezi s projektom v različnih fazah zvrstili številni problemi, ki so vplivali predvsem na časovni odmik izvedbe projekta.

Čeprav med javno razgrnitvijo projekta ni bilo ugovorov in predlogov za spremembo projekta (razen pripombe k ureditvi kolesarskega in pešprometa), so se v poznejši fazi, ko je projekt prešel v izvedbo, v povezavi s pridobitvijo zemljišč pojavile zahteve za spremembo tehnične rešitve na območju Suhe – namesto načrtovane rešitve križišča na Suhi je bila zahtevana gradnja viadukta v podaljšku mostu čez Soro. sl 8

Dodatno zamudo so povzročili dolgotrajni postopki razlastitve, saj tovrstni postopki v povprečju trajajo tri leta.

Zaradi neurejenih podatkov o zemljiščih je bilo razveljavljeno gradbeno dovoljenje za tretjo podetapo prve etape na območju Suhe, in sicer samo zaradi neskladja med digitalnim katastrom in dejanskim stanjem na terenu, in to na parcelah, na katere se gradbeno dovoljenje sploh ni nanašalo.

Časovno zamudo so povzročili tudi stečaji gradbenih podjetij in neurejeni predpisi o javnem naročanju. Z obveznim ponavljanjem postopkov javnega naročanja je bilo izgubljenih več mesecev (začasno zaprtje gradbišča, priprava popisov za nov razpis, postopek javnega naročanja z določenimi roki za oddajo ponudb, široke možnosti pritožb ponudnikov). Avgusta 2011 je skupina krajanov fizično preprečila gradnjo na prvi etapi.

O IZBIRI IZVAJALCEV

Prva etapa

Pogodba za izvedbo gradbenih del na prvi etapi je bila s podjetjem SCT, d. d. podpisana 13. 5. 2009, v skupnem nastopu s podjetjem CP Kranj, ki je, po stečaju SCT, d. o. o., prevzelo vlogo vodilnega partnerja.

Druga in tretja etapa

Pogodba za izvedbo del je bila 12. 8. 2010 podpisana s podjetjem Primorje, d. d. Zaradi likvidnostnih težav podjetja in stavke delavcev Primorja, d. d. so bila dela na trasi od predora do Zminca s 14. 5. 2012 ustavljena.

Po stečaju Primorja, d. d. je Direkcija RS za infrastrukturo zaradi delne razveljavitve razpisne dokumentacije in odprave odločb o izbiri izvajalca v fazi pravnega varstva v postopkih javnega naročanja izvedla štiri javne razpise za izbiro izvajalca (enega v letu 2012 in tri v letu 2013). Z novim izvajalcem, konzorcijem podjetij GGD, d. d., OHL ŽS, a. s. in ISKRA SISTEMI, d. d., je bila pogodba podpisana 23. 12. 2013. Rok za dokončanje del je bil 23. 8. 2015.

O OBSEGU PROJEKTA

Gradnja nadomestne regionalne ceste, ki je do zdaj potekala skozi staro mestno jedro Škofje Loke, je bila razdeljena na tri etape:

- I. etapa: od Ljubljanske ceste skozi Suho in čez Soro do vhoda v predor Sten v Puštalu,
- II. etapa: v predoru Sten in
- III. etapa: od izstopa trase iz predora Sten v naselju Puštal in skozi naselje Na Dobravi do priključka na obstoječo cesto v Poljanski dolini pri Zmincu.

OBSEG DEL

- gradnja 3.932 metrov ceste,
- gradnja 1 predora v dolžini 712 metrov,
- gradnja reševalnega rova v dolžini 492 metrov,
- gradnja 7 mostov, višine od 4 do 8 metrov,
- gradnja 6 križišč, od tega 3 krožišča,
- gradnja 2 podvozov,
- gradnja 2 podhodov,
- gradnja 5 opornih konstrukcij,
- regulacija vodotoka v dolžini 488 metrov,
- protihrupni ukrepi v dolžini 1.157 metrov,
- preložitev lokalnih cest in priključki v skupni dolžini 3.895 metrov,
- elektro in strojna oprema v predoru (oprema za obveščanje in reševanje),
- prestavitve in ureditve komunalnih vodov ter
- postavitev prometne opreme in signalizacije.

VREDNOST PROJEKTA

Ocenjena vrednost projekta znaša 51,8 milijonov evrov. Vrednost gradbenih del znaša 38 milijonov evrov. Projekt je v višini 85 % upravičenih stroškov sofinanciran iz Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR), kar po odločbi organa upravljanja znaša 35 milijonov evrov.

VODILNI NA PROJEKTU

Vodja projekta investitorja: Irena Zore Willenpart, odgovorni vodja projekta projektanta: mag. Miran Lozej, odgovorni vodja del: Iztok Tonejec, odgovorni nadzornik: Luka Brenk

ZAKLJUČEK

Od sprejetja potrebnih prostorskih aktov do začetka priprave tehnične dokumentacije ter gradnje je minilo toliko let, da so prebivalci že praktično pozabili, da so imeli možnost sodelovati v okviru javnih obravnav in tako vplivati na zasnovo projekta.

Tudi pri tem projektu se je izkazalo, da je postopek pridobivanja zemljišč za infrastrukturne projekte, ki se gradijo v javno korist, prezapleten. V času od leta 2005 do leta 2009 so bila od več kot 100 lastnikov pridobljena zemljišča oziroma objekti, pri treh strankah pa je bilo treba uveljaviti institut razlastitve. Neurejeni podatki o zemljiščih so velika postopkovna ovira tudi sicer. Gradbeno dovoljenje je bilo razveljavljeno samo zato, ker je obstajal razkorak med digitalnim katastrom in dejanskim stanjem na terenu, čeprav le pri parcelah, na katere se gradbeno dovoljenje sploh ni nanašalo. Posebno težavo pri implementaciji projekta so predstavljali tudi različni pogledi na tehnične rešitve, ki so se izoblikovali na lokalni ravni. Kljub pojasnilom, da to lahko ogroža izvedbo projekta, so bile dalj časa prisotne zahteve po spremembi projektnih rešitev na območju Suhe.

Na projektu poljanske obvoznice Škofje Loke se je izkazalo, da lahko en posameznik onemogoča izvajanje infrastrukturnega projekta nacionalnega pomena. Čeprav je bila lastnica zemljišč Republika Slovenija, zaradi prekrivanja pritožbenih postopkov ni mogla graditi. Interes 10 000 prebivalcev se je moral umikati trmi posameznika, ki ni imel razumevanja za skupno dobro.

Časovno zamudo so dodatno povzročili tudi stečaji gradbenih podjetij in neurejene razmere na področju javnega naročanja, saj se je s ponavljanjem postopkov javnega naročanja izgubilo več mesecev (priprava popisov za nov razpis; postopek, ki je določal roke za oddajo ponudb, široke možnosti pritožb ponudnikov).

Gradnja poljanske obvoznice Škofje Loke se je zaključila septembra 2015. Za uporabnike se bo povečala prometna varnost, krajši bodo potovalni časi, nižji bodo stroški. Dana bo možnost za razvoj mesta Škofja Loka in omogočeno razvojno povezovanje šibkejših in obmejnih regij z območjem osrednje Slovenije, izboljšali pa se bosta tudi dostopnost in povezanost z mednarodnimi tokovi.

Operacijo je delno financirala Evropska unija iz Evropskega sklada za regionalni razvoj (ESRR). Operacija se je izvajala v okviru Operativnega programa razvoja okoljske in prometne infrastrukture za obdobje 2007–2013; 3. razvojne prioritete Prometna infrastruktura 3. razvojne prioritete Prometna infrastruktura – ESRR; prednostne usmeritve Cestna infrastruktura.

Poljanska obvoznica iz zraka. *(foto: arhiv DRSI)*

EPILOG

Z gradnjo poljanske obvoznice smo nanjo iz (starega) mestnega središča Škofje Loke praktično preusmerili ves tranzitni promet, ki poteka med – in sedaj mimo – Škofjo Loko in Poljansko dolino.

Nova obvoznica bo prinesla občutne časovne in finančne prihranke gospodarskim družbam, tudi članom gospodinjstev, ki živijo in poslujejo v vplivnem območju obvoznice.

Predvsem pa je z izgradnjo poljanske obvoznice Škofja Loka po dolgem času spet postala enotno mesto. Funkcionalno celovito. Mesto, ki je zadihalo, kot eno. S polnimi pljuči. To pa je za celotno mesto, predvsem pa za tiste mestne predele – Spodnji trg, Studenec in Poljanska cesta – ki so bili (pre)dolgo fizično odrezani od mestnega središča, in zaradi tega podvrženi degradacijskim procesom, izjemen potencial.

Za samo mesto in omenjene mestne predele to predstavlja zares veliko razvojno priložnost. Zdaj se bo lahko začel pospešen urbani(stični) in gospodarski (podjetniški in turistični) razvoj mesta. Prenova propadajočega mestnega tkiva bo znova smiselna. Obvoznica je Lontrg vrnila ljudem. V nadaljnji perspektivi bo s selitvijo klavnice, preko območja Studenca, mesto spet našlo izgubljeni stik, povezavo z bregovoma obeh Sor.

Škofja Loka je starodavno mesto, ki je nastalo ob vodi, na strateški točki ob sotočju (Sovodnji) Poljanske in Selške Sore. Vodo nosi v svojem imenu. Loka izvorno pomeni mokroten svet ob vodi. Loka je mesto ob vodi. Voda je bistveni del njene identitete. Voda ji je stoletja zagotavljala varnost, komunikacijsko pove-

Lontrg je zaživel. *(foto: Peter Pokorn ml.)*

Avtor prispevka pred podobo sv. Barbare v predoru pod Stenom. *(foto: Gorazd Kavčič)*

zavo, dragoceno surovino, energetski potencial in plodne naplavine. Z industrializacijo in urbanizacijo je mesto postopoma izgubilo svojo primarno, prvinsko neposredno vez z vodo, v sedanjem času pa si ponovno želimo vzpostaviti trajn(ost)ni stik z njo. Sotočje je območje s posebno identiteto, izjemnim krajinskim, simbolnim in duhovnim potencialom. Tu se mesto najbolj približa vodi, vendar obstoječa klavnica ta stik onemogoča. Sotočje je tudi naravno stičišče obrečnih sprehajalnih poti ob Poljanski in Selški Sori. To bo prostor za mirne sprehode, tihe meditacije, aerobne rekreacije in kraj (na)ključnih srečanj ter prijetnega druženja.

S tem pa bo z eno potezo in v eni potezi odprta fizična in vizualna povezava med absolutno mestno dominanto – Loškim gradom (nekdaj realnim, zdaj le še simbolnim mestom najvišje oblasti) in sotočjem Sor – dvema bistvenima fizičnima karakteristikama našega mesta: škofovskim mestom na pomolu nad sotočjem dveh rek. Vmes se nahajajo osrednji Mestni trg, skrivnostno skriti mestni vrtovi, zvonik farne cerkve sv. Jakoba in Spodnji trg, ki se z zelenimi lokami stika z (ob)vodnimi površinami Poljanščice in Selščice. Zelo pisano. Čarobno. Mistično. Trajno. In trajnostno. Poljanska obvoznica je Spodnji trg, Studenec in Graben vrnila ljudem in dala našemu mestu novo priložnost. Ne zapravimo je.

VIRI IN LITERATURA:

Bauman, Gregor: Guns N′ Roses – Na lovu za kitajsko demokracijo. V: *Objektiv,* priloga časopisa *Dnevnik,* 23. 10. 2008, Ljubljana : Dnevnik, 2008.

Odar, Špela; Pipp, Peter; Pleško, Marko: *Škofja Loka : starodavna lepotica.* Škofja Loka : Turistično društvo Škofja Loka, 2011, [16 str.].

Pogačnik, Andrej: *Urejanje prostora in varstvo okolja : univerzitetni učbenik.* Ljubljana : Mladinska knjiga, 1992, 179 str.

Poljanska obvoznica Škofje Loke : gradimo z evropskimi sredstvi. Ljubljana : Direkcija Republike Slovenije za infrastrukturo, 2015, 17 str.

Ines Košenina

Moj pogled na življenje na Lontrgu v času pred obvoznico in po njej v 10 000 znakih

Letos praznujem **30**-letnico življenja na Spodnjem trgu. V hiši, kjer se je rodil moj tast. To je več kot polovico mojega življenja, pa je kljub temu manj kot **42** let. Motorni promet odriva življenje z javnih površin sodobnih mest šele dobrih **50** let. Odvisno od velikosti mesta so se ta postopoma spreminjala v mrežo prometnic. Javne mestne površine so zavzeli avtomobili ter trge, igrišča in parke spremenili v parkirišča. Povsod po svetu so že ugotovili, da je treba motorni promet regulirati, ne pa dopuščati. Mesto je narejeno po meri človeka, namenjeno je življenju, javne mestne površine pa so prostori za srečevanja.

Škofja Loka je načrtno grajeno srednjeveško mesto znotraj obzidja, v objemu dveh rek

Mesto je točka, je kraj, je prostor hiš, trgov, ulic in ljudi. Mesto ni premica. Kdor se v mestu ni nameraval ustaviti, ga je obšel. Vendar so se ustavljali, ker je bila ponudba privlačna: kosilo na poti, prenočišče, obrtnik, umetnik, trgovina, prijatelji, srečevanje, druženje ...

Začasna prometna ureditev je trajala 42 let

Škofja Loka je bila mesto samo še na Mestnem trgu, del srednjeveškega mesta je povozil motorni promet. Kljub temu je v vseh teh desetletjih Mestni trg samo životaril, nikoli ni zares oživel. Mogoče je kriva slaba karma, verjetno tudi delitev mesta na dva dela. Srednjeveško mesto je celota znotraj obzidja. Mesto je organizem, ki se skozi čas razvija v skladu s svojim značajem, lego in prebivalci. Hiše obkrožajo trge, ulice jih povezujejo, poti se prepletajo. Takega mesta ni mogoče kar razdeliti na dva dela, ampak je treba vse urejati celostno, v skladu z njegovo identiteto.

Medtem ko smo čakali na obvoznico, smo živeli in poskušali ohraniti življenje na Lontrgu.

Promet po regionalni cesti skozi staro mestno jedro. Lontrg, 8. 6. 2013. *(vir: osebni arhiv)*

Občina je svetilke za javno razsvetljavo namestila samo na Mestnem trgu. Na Lontrgu imamo podobne, ker so se sosedje organizirali in dobili nekaj denarja tudi od sponzorjev. Svetilke so naročili v Kropi in jih sami pritrdili na hiše.

Novoletno okrasitev so občinske službe veliko decembrov izvedle samo na Mestnem trgu. Lontržani so sami poskrbeli za izdelavo novoletnih lučk, ki so povezovale hiše na obeh straneh regionalne ceste in v prednovoletnem času Lontrg sami okrasili. V letih, ko je bil Mestni trg na silvestrski večer prazen in zapuščen, smo na Lontrgu imeli skromno silvestrovanje.

Motorni promet je naraščal, tako po gostoti kot teži tovornih vozil. Če bi se lahko kar odpeljali stran ... Žal so naše hiše in trg nepremična kulturna dediščina v varovalnem pasu regionalne ceste. Ta pas po zakonodaji varuje regionalno cesto pred nami, promet regionalne ceste povzroča škodo na hišah, ki pa je, zaradi regionalke pred hišnim pragom, ne moremo niti sanirati. Popravljali smo samo najnujnejše, ker smo bili desetletja »tik pred izvedbo obvoznice«.

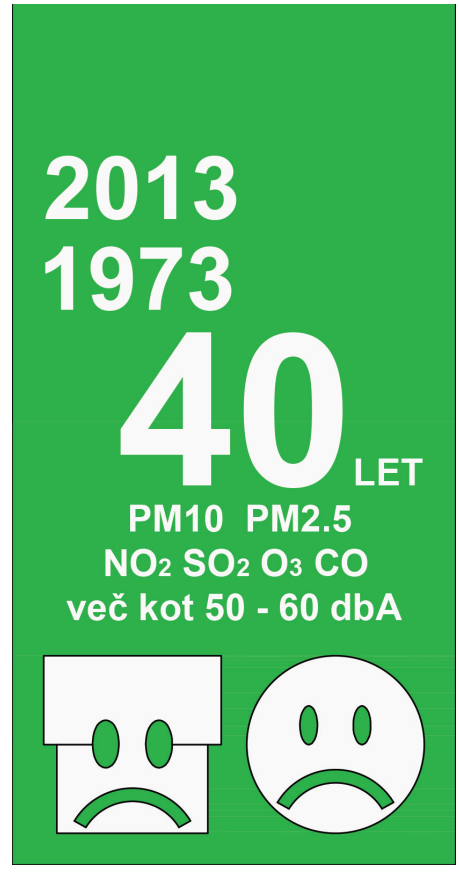
Prebivalci Spodnjega trga smo bili več kot 40 let ujetniki neuresničenih obljub.

Vsake toliko časa so nam sicer povedali, da obvoznica bo.Precej časa je bil med dvema hišama čez cesto razpet transparent z napisom **OBVOZNICA?**

V letu 2009 je bil postavljen terminski plan za dokončanje obvoznice leta 2013.Prvič smo se na prehodih za pešce zbrali v marcu 2010. Leta 2013 se je

zdelo, da bomo dobili le zapuščeno gradbišče. Naraščajoče obremenitve motornega prometa pa že **40 let začasno po Spodnjem trgu,** po strmini Grabna in skozi ožine Poljanske ceste. Na hiše smo izobesili zelene zastave in tiho sporočali, da je dovolj. Letos (letos je mišljeno leto 2013 – leto zelenih zastav) mineva 40 let od prometne ureditve, ki je začasno preusmerila ves promet preko Spodnjega trga. 40 let je dolga doba v našem življenju in ogromno časa za strokovno in kakovostno rešitev problemov.

Ker regionalni promet že zelo dolgo škodljivo vpliva na naše zdravje, na naše hiše in kakovost življenja na naši nevarni ulici, smo dali izdelati **zastavo.** Na njej piše 40 let, našteti pa so najbolj škodljivi delci, ki jih Agencija za okolje meri pri določanju kakovosti zraka (NO_2, SO_2, O_3, CO, zloglasna delca PM10 in PM2.5), in presežena mejna vrednost hrupa, ki je zakonsko določena za naše okolje. Spodaj sta drug ob drugem simbola žalostnega obraza: prebivalec in hiša na Spodnjem trgu.

Zastava Lontržanov.

Promet 40 let – ogroža naše ZDRAVJE – uničuje naše HIŠE naš TRG ugaša (ekonomsko, poslovno, turistično, kulturno, družabno …)

Mediji so razumeli sporočilo. Razširili so zgodbo o nerazumni zakonodaji, ki na podlagi pritožbe neizbranega izvajalca v resnici onemogoča izvedbo projekta. Če obvoznica ne bi bila dokončana v dogovorjenem roku, bi izgubili 21,7 milijonov evrov iz Evropskega sklada za regionalni razvoj.

V novembru je občinski svetnik Tomaž Paulus pozval k pisanju odprtih pisem. Odzvali so se: občinski svetnik Tomaž Paulus, Občinski odbor SLS Škofja Loka, Območna obrtno-podjetniška zbornica Škofja Loka, Gasilsko poveljstvo Občine Škofja Loka, Razvojna agencija Sora, Zdravstveni dom Škofja Loka, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Občinski svet Občine Škofja Loka z županom mag. Ješetom in Ines Košenina, s podporo podobno mislečih. Del mojega teksta govori o trgu.

Trg

Promet je Spodnji **trg** že davno spremenil v ulico in iz nje v nevarno prometno cesto. **Trg** v mestu pomeni zunanji prostor hiš in prostor srečevanja prebivalcev na vsakdanjih poteh in v prostem času. Ker ni življenja na trgu, ker je prostor nevaren in neprijazen pešcem, so v zadnjih letih postopoma zaprli vrata številni lokali v pritličju hiš. Z zapiranjem lokalov in praznimi pritličji se spreminja genska zasnova mesta. Škofja Loka je nastala v času, ko so bila srednjeveška mesta že skrbno načrtovana. Hiše so razporejene ob trgih in ulicah, v pritličju imajo meščani gospodarsko-poslovno dejavnost, v nadstropju bivajo, na trgih se srečujejo in družijo. Naše hiše s svojimi fasadami oblikujejo trg, prijetne odprte javne površine, ki jih zdaj obvladuje promet.

V mestna jedra nikakor ne sodijo prometnice, ki so namenjene tranzitnemu prometu. Promet ogroža naše zdravje, povzroča škodo na naših hišah, onemogoča sanacijo in vzdrževanje hiš, ustvarja neprimerno bivalno okolje, uničuje življenje mesta: gospodarsko, družabno, kulturno in turistično. Izkazalo se je, da mestna središča promet uničuje, da ni možno načrtovati dovolj širokih prometnic in dovolj parkirišč, ampak je treba promet urejati na drugačen način.

Javne mestne površine je treba vrniti pešcem, ustvariti prijeten prostor za prebivalce in obiskovalce. Revitalizacija mestnih jeder pomeni ponovno oživitev trgov in ulic z ljudmi, ki se tukaj srečujejo, zadržujejo in se ponovno vračajo, ker je prostor prijeten in zato privlačen.

Prijetno okolje privablja ljudi in omogoča delovanje lokalov, ko se pritličja hiš lahko ponovno odprejo v javni prostor.

Gradnja obvoznice se ni nadaljevala, zapletalo se je še naprej, zato smo iz hiš stopili na trg in hodili čez prehode za pešce.

Prvič v sredo, **27. 11. 2013, ob 14. uri**. Po desetletjih smo za pol ure ustavili promet in oživili javne površine mesta; številčno nas je bilo za eno dobro obiskano prireditev. Prebivalci Spodnjega trga, Puštala, Poljanske ceste in Ločani, pridružila se nam je skupina podjetnikov iz Poljanske doline. Protestne prehode čez cesto smo bili pripravljeni ponavljati do sklenitve pogodbe o nadaljevanju gradnje, ki bo obvoznico dokončala v predpisanem roku. Mediji so vztrajali z nami. Direkcija RS za ceste z direktorjem Gregorjem Fickom se je trudila z zapletenimi zakonitimi postopki in poskušala ujeti skrajne roke.

Na javnih površinah mesta smo se družili tudi v torek, 3. 12. 2013, ob 14.00 in ponovno ob 16.00, v petek, 6. 12. 2013, ob 13.00 in še ob 15.00, ker smo tukaj doma in lahko kadarkoli pridemo iz hiš. V četrtek, 12. 12. 2013, ob 15.00, in še sedmič, v sredo, 18. 12. 2013, ob 15.00, ko so na Direkciji za ceste v skladu z zakonom končno lahko zavrnili pritožbe in nadaljevali s postopki za izgradnjo poljanske obvoznice. Poveselili smo se kar takoj in še zunaj nazdravili.

Končno!

Po dveh letih smo oktobra 2015 dočakali otvoritev poljanske obvoznice.

Zavedala sem se, da je to šele prvi korak, vendar sem hotela videti več:

»Veselim se časa, ko znova postanemo trg ... to bo šele takrat, ko bodo obiskovalci po prireditvi z Loškega odra brezskrbno stopili v prostor in se ne bodo več »drenjali« po koritu ob hišah, ampak bodo sproščeno izmenjali vtise na prostoru med hišami.

To bo takrat, ko bodo hiše dobile nazaj svoj prostor pred hišami za srečevanje, druženje, stojnico z izdelki ... šele takrat bodo hiše odprle vrata in povabile v vežo. Pritličja hiš se bodo povezala z javnim prostorom mesta, trg bo zaživel, postal bo prostor srečevanja in življenja po meri človeka.

Avtomobili se bodo umaknili na določeno površino v sredini, vozniki bodo kulturno upoštevali prometna pravila in se zavedali, da so le gostje na poti – pot bo namenjena povezovanju, ne več tranzitu.

Prebivalci bomo sproščeno odprli do zdaj tesno zaprta vrata in se vrnili na javne površine. Ponovno se bomo naučili uporabljati prostor pred hišami, nekateri šele prvič, ker so bili rojeni po letu 1973.

Do takrat nas čaka še veliko dela in upanje, da se bo dalo delati skupaj s strokovnimi službami Občine Škofja Loka.«

Življenje na javnih površinah mesta, na trgu – Historial, 8. 6. 2016. *(foto: Vesna Križnar)*

Pričakovanja prebivalcev so bila velika, ker smo 42 let poslušali obljube, kako bo Spodnji trg zaživel po odprtju obvoznice. Tistih nekaj kilometrov obvoznice je vzelo preveč denarja, preveč prostora skozi Suho, Puštal, Bodovlje ... preveč vsega, da bi lahko ostala samo izbira. Predolgo smo jo čakali. Če se kakovost življenja na Spodnjem trgu, Poljanski cesti, v starem mestnem jedru in v Škofji Loki ne izboljša, je bilo vse zaman.

Presenečeni smo bili, ker se prometni režim ni spremenil takoj – tisti trenutek, ko je stekel promet po obvoznici. Tako velika sprememba je neprecenljiva priložnost za umirjanje in zmanjševanje motornega prometa skozi mesto. Takrat je najbolj primeren čas za omejitve hitrosti, jasno postavljene usmerjevalne table, kontrolo nad prometom, jasna obvestila, opozorila in sankcije. Edinstvena priložnost je bila zamujena, sprenevedanje pristojnih je bilo popolno.

V nekaj dneh smo prebivalci ugotovili, kdo je še vedno najmočnejši in najbolj agresiven.

Po nekaj dneh zatišja se je motorni promet vrnil v znatnem številu. Prehitri vozniki so zamenjali kolone vozil in prometne zastoje. Najhitrejša bližnjica skozi mesto, medtem ko se po regionalki od Loke do Kranja vozimo 50 km/h.

Presenečene so bile občinske službe: kot da se je obvoznica zgodila čez noč, kot da res niso pričakovali, da bo kdaj res dokončana. Nikjer oživitvenih načrtov, vizije, programov, vsebin, prenove za celotno mesto in še posebej za njegov povoženi del.

Razočaranje in odškodnine kot posledica

Hiša in avtobus, 25. 3. 2016. *(vir: osebni arhiv)*

Bistvo je v dragocenosti tega prostora. Odškodnine so le posledica – do tega je pripeljalo dolgotrajno nemarno ravnanje s tem prostorom in prebivalci. Odškodnine so v najboljšem primeru priznane največ za zadnja 3 leta, ne za 42 let.Posledica vprašanj brez odgovorov je zbiranje članov **Civilne iniciative za kvaliteto življenja na Spodnjem trgu in Poljanski cesti**. Njen namen je vzpostaviti dialog s pristojnimi občinskimi službami, da se končno začne odpravljati škoda, ki jo je mestu povzročila dolgotrajna prekomerna prometna obremenitev. Po izgradnji obvoznice so dani pogoji za oživitev mesta. Prostor je treba urediti. V prijetnem okolju se ljudje zadržujejo, srečujejo in ponovno vračajo. Vse to omogoča delovanje lokalov, ponudba loka-

Trg samo za en dan – Historial, 18. 6. 2016. *(foto: Vesna Križnar)*

lov povabi ljudi, prostor zaživi. Prebivalce je treba vzpodbujati, da popravijo škodo na hišah in uredijo fasade, ob tem pa nuditi strokovno podporo za pravilne posege na kulturni dediščini, priskrbeti namenska nepovratna sredstva in ugodna posojila. Osnova za kakovost življenja je oživitveni načrt, ki k sodelovanju povabi vse deležnike v prostoru.

Hočemo povezati mesto v celoto, zato je bil na našo pobudo Historial 2016 prvič tudi na Lontrgu. Uspeli smo se dogovoriti z županom in organizatorjem Razvojno agencijo Sora – Turizem in aktivno sodelovali v pripravah in dogajanju. Za uspešno oživitev prostora pa je treba najprej oziroma takoj umiriti motorni promet v mestu in doseči:

- omejitev hitrosti lokalnega prometa na 30 km/h,
- prepoved tranzitnega tovornega prometa v celoti, dovoljena omejena dostava v ta prostor po najbližji poti do cilja in po najbližji poti ven,
- prepoved za avtobusni promet, kakršnega poznamo zdaj, in uvajanje okolju prijaznega javnega prometa manjših dimenzij, ki lahko povezuje staro mestno jedro z novejšimi naselji Škofje Loke in okolico.

Ker vzporedno z otvoritvijo obvoznice niso bile pripravljene spremembe v mestu, se je pokazalo, da bo treba nadoknaditi zamujeno. Občina je poskušala zagate reševati s prometno študijo. Na ta način se prostor ne obravnava celovito, ampak enostransko strokovno s stališča motornega prometa in prometne varnosti, na podlagi prometne študije.

Mestni prostor ni cesta, ampak je predvsem bivalno okolje.

Bivalno okolje v mestu tudi ni spalno naselje, ampak je mreža mesto tvornih dejavnosti. Mesta so nastala in obstala zaradi povezovanja, združevanja, prepletanja vseh življenjskih vsebin, potreb, ponudbe, izdelkov, znanja, kulture, umetnosti ...

Kulturna dediščina že sama po sebi določa trajnostni razvoj mesta. Uspešno ohranitev dediščine in oživitev starega mestnega jedra je možno doseči le s presečnim povezovanjem strokovnjakov različnih področij. Ob tem pa je prav tako k sodelovanju pomembno pritegniti vse deležnike v prostoru in načrtovati skupaj s prebivalci ... **ker je v prostoru vse povezano** ... in ker samo prebivalci hiš lahko odprejo vrata in povežejo pritličja hiš z javnim prostorom mesta.

Post scriptum!

Mogoče se zdi, da je gosto pozidana srednjeveška struktura malce utesnjena, da bi potrebovala še nekaj prostora za obzidjem za zelene površine, parke, igrišča, za dostop do mesta, ustrezen prostor za avtodome in urejena parkirišča. Očitno je kljub zagatam še vedno dovolj prostora za industrijski obrat, ki deluje v območju mesta. Klavnica se že desetletja upira selitvi v industrijsko cono in zadržuje dragocene površine mesta nasproti Kašče.

Damjana Peternelj

V Občini Gorenja vas - Poljane so izpeljali največji kulturno-turistični dogodek zadnjih 93 let

Po čem si bomo zapomnili leto 2016?

Posebej slovesno so se v občini spomnili 25-letnice obstoja države, sicer pa je leto zaznamovalo nemalo dogodkov z različnih področij, še najbolj povorka na binkoštno nedeljo, 15. maja. Izpred Tavčarjevega dvorca na Visokem do Sokolskega doma v Gorenji vasi so se udeleženci dogodka **Od vasi do vasi Tavčarjeva pot drži** podali po scenariju iz leta 1923. Namenu so predali obnovljen Sokolski dom v Gorenji vasi, kot so to ob izgradnji, pred 93 leti, storili njihovi predniki.

Od vasi do vasi Tavčarjeva pot drži!

Več kot 150 udeležencev se je pri dvorcu in ob grobnici najprej poklonilo spominu na dr. Ivana Tavčarja. Povorka je krenila po stari cesti za Soro do Hotovlje; ob Šarovčevi hiši je z odlomkom iz Tavčarjeve črtice *Šarovčeva sliva* nastopila amaterska igralka Anica Berčič. Ob Šubičevi hiši v Poljanah so slovesno predali svojemu namenu ploščad pred hišo in varno cestno povezavo med središčem vasi in OŠ Poljane. Pot jih je od tu vodila v Žabjo vas, skozi Dobravo, Mihevk do OŠ Ivana Tavčarja, Gorenja vas, kjer so se jim pridružili predstavniki društev v občini s prapori; skupaj s Pihalnim orkestrom Alples Železniki in mažoretkami so v sprevodu krenili do Sokolskega doma. Tam so v kulturnem programu več kot navdušile večkratne državne prvakinje v cheerleadingu, Cvetke iz OŠ Cvetka Golarja Škofja Loka ter skupina Sokolov veteranov Sokolske zveze Slovenije. Zbranim je spregovoril starosta Sokolske zveze Dejan Crnek, ki je bil vesel ponovnega oživljanja sokolske tradicije, župan Milan Čadež pa je izpostavil: *»Izpolnili smo odgovornost do naših predhodnikov. To je tisto, kar bo največ štelo. Dogodek, ki smo ga danes izpeljali, je zanesljivo največji dogodek po tistem iz leta 1923.«*

Povorka je izpred Tavčarjevega dvorca krenila proti Poljanam in naprej v Gorenjo vas. *(foto: arhiv občine)*

Na čelu povorke, od šole do Sokolskega doma, so bili praporščaki s Pihalno godbo Železniki. *(foto: arhiv občine)*

Kulturni program je spremljala nabito polna dvorana Sokolskega doma. *(foto: arhiv občine)*

Skupaj z Bernardom Strelom, nadzornikom del, in Blažem Božnarjem (iz podjetja Zidarstvo Božnar) so slovesno prerezali trak ob predaji doma v uporabo, domači župnik Gregor Luštrek pa ga je s poljanskim župnikom Jožetom Stržajem tudi blagoslovil.

Prenova Sokolskega doma je stala 1.950.000 evrov, izvedena pa je bila v dveh letih in treh mesecih.

Dan državnosti

Poseben praznik je bil letos tudi dan državnosti, ki so ga obeležili v Novi Oselici, Poljanah in Gorenji vasi. Ob tem sta na dveh vzpetinah – Kuclju nad Poljanami in Planini nad Trebijo – zaplapolali slovenski zastavi. Župan Milan Čadež je povedal, da so jih postavili na pobudo domačinov: *»Prepričan sem, da je utrjevanje narodove zavesti v tem času še prav posebej potrebno in slovenski državni simboli to izražajo na prav poseben način. Naj nas državni simboli povezujejo po poteh, kjer hodimo ...«*

Da so jih v občini zastavili smelo, dokazujejo ne le izvedeni in začrtani projekti, pač pa tudi veliko število otrok: Leta 2016 je bil zabeležen rekorden vpis otrok v vrtec. V obeh vrtcih, Zala in Agata, so skupaj prejeli 170 vlog, kar je največ doslej.

Trak ob odprtju Sokolskega doma so prerezali (od leve proti desni): Blaž Božnar, župan Milan Čadež in Bernard Strel. *(foto: arhiv občine)*

.

Obenem so se daleč največje generacije prvošolcev zadnjih 20 let razveselili tudi na osnovni šoli v Gorenji vasi. Več kot 80 jih je vstopilo v razrede na matično šolo in v obeh podružnicah. V Poljanah se je število povečalo kar za 21; 41 jih je zakorakalo v stavbo matične šole, osem pa v podružnico v Javorjah.

Gospodarstvo

Z obnovo upravne stavbe so v Gorenji vasi ustvarili pogoje, da so se maja družbi Jelovica okna lahko pridružili sodelavci iz oddelkov veleprodaje, projektne prodaje na objektih in izvoza, ki so imeli do zdaj svoje prostore v Šenčurju. Tako so uspešno zaključili projekt koncentracije družbe v Gorenjo vas.

Podjetje Polycom iz Poljan je napovedalo, da bo v gospodarski coni Dobje gradilo med 10 in 12 milijonov evrov vredno investicijo, in sicer nov proizvodno-poslovni objekt.

V STC Stari vrh je občina, skupaj s škofjeloško, naročila izredno notranjo revizijo z namenom, da preuči zakonitost in smotrnost poslovanja družbe med letoma 2006 in 2014. Ugotovili so, da je družba že dalj časa kapitalsko neustrezna in zaznali netransparentnost poslovanja. Pred začetkom zimske sezone je z mesta direktorja odstopil Janez Pelipenko, za v. d. direktorja z enoletnim mandatom je bil imenovan Tomaž Trobiš.

Aprila, ko je minilo 40 let od ustanovitve Območne obrtno-podjetniške zbornice Škofja Loka, so na slavnostni prireditvi podelili tudi priznanja zaslužnim članom. Med njimi so bili tudi naši občani: Jernej Jezeršek, direktor Mizarstva Jezeršek, knjigovodkinja Tatjana Novak in Tomaž Potočnik, direktor podjetja Topos.

Sanacije cest sledijo dvoletnemu načrtu

Na občini so že konec leta 2015 na osnovi predlogov krajevnih skupnosti pripravili seznam najbolj poškodovanih cestnih odsekov za sanacijo v letih 2016 in 2017. Do sredine oktobra 2016 so izvedli glavnino načrtovanih del: celovito prenovo 500-metrskega odseka v Javorjevem Dolu ter zaključek sanacijskih del na petih lokacijah v Žirovskem Vrhu. Na novo so uredili in asfaltirali skoraj kilometer makadamske ceste Suša–Žetina ter razširili in asfaltirali najožji del ceste v Podpleče. Prav tako je na novo asfaltiran dober kilometer ceste skozi Kopačnico ter odseki v Podgori, na Fužinah, Muravah in vojaški cesti Predole, kjer so bili sanirani tudi cestni usadi. Zaključili so ureditev osrednje varne šolske poti do OŠ Poljane, na Hotavljah pa so na novo zgradili daljši odsek pločnikov skozi vas do odcepa za Slajko. Oktobra so predali namenu 1,6 kilometra dolg odsek v štirih letih obnovljene ceste Trebija–Stara Oselica, v vrednosti 310.055 evrov. Pri 380 kilometrih kategoriziranih občinskih cest jim dela ne bo zmanjkalo. Prav tako je bila v letu 2016 dograjena državna cesta na vstopu v Lučine, ki je pred leti, ob prenovi do konca strnjenega naselja, ostala v prvotnem stanju. Ob celotni glavni cesti skozi strnjeni del Lučin so naredili pločnik, ki bo otrokom omogočil varnejšo pot v šolo.

Na Direkciji za infrastrukturo so poskrbeli še za preplastitev več odsekov državnih cest v občini: med Srednjo vasjo in Gorenjo vasjo so preplastili 1,3 kilometrov dolg odsek, med Todražem in Lučinami skupno 800 metrov in na Trebiji 673 metrov cestišča.

Protipoplavna ureditev Poljan in sanacija Boršta

V Poljanah je občina po poplavah leta 2014 nadaljevala s protipoplavno ureditvijo. Konec poletja je končala gradnjo novega mostu čez Ločivnico, ki je dvignjen nad nivo stoletnih voda, struga potoka je tlakovana, njeni kamniti oporni zidovi utrjeni, vgrajena je nova varnostna ograja. Dokončanje mostu je bilo obenem tudi zaključek urejanja prometa na lokalni cesti, od križišča gostilne Na Vidmu do OŠ Poljane. Izvedena dela so stala 105.000 evrov.

Decembra so začeli v RŽV d. o. o. z interventnimi sanacijskimi ukrepi na odlagališču hidrometalurške jalovine Boršt, za katere je Ministrstvo za okolje in prostor odobrilo 300.000 evrov. Interventni drenažni ukrepi so pogoj za zaključek tehničnega pregleda odlagališča Boršt, brez katerega zaprtje rudnika ni možno. Izvajalec je pod telo odlagališča in v zaledje zavrtal 17 drenažnih vrtin, s čimer naj bi pospešili odvodnjavanje vode z območja odlagališča, ki še vedno plazi v dolino.

Zdravstvo – program pediatrije razširjen tudi na kurativo

Občini je končno uspelo, kar se je še v 2015 zdelo nemogoče: pridobili so koncesijo za lastno otroško ambulanto in z javnim razpisom otroško zdravnico – dr. Ido Rus. 3. oktobra so v gorenjevaškem zdravstvenem domu slovesno odprli prostore prenovljene pediatrične ambulante, ki so občino stali 60.000 evrov. V občini je skoraj 2 000 otrok, zato upajo, da bodo uspeli v prihodnosti pridobiti polni program otroške ambulante za vse dni v tednu. Ta že sedaj v Gorenji vasi deluje štiri dni tedensko, dva dni pa je zdravnica v Žireh, kjer so ambulanto odprli istega dne, samo 2 uri prej. Najpomembneje je, da so program razširili tudi na kurativo, česar doslej ni bilo.

V začetku leta je bil program fizioterapije v občini okrepljen za pol dodatne koncesije, kar pomeni dodatni 2 uri fizioterapije dnevno.

Okolica zdravstvenega doma v Gorenji vasi je dobila novo podobo z urejenimi parkirišči in interventnim dostopom, poleti so se zaključila dela v novem prizidku, kamor so se preselile tri zobozdravstvene ambulante in ambulanta družinske medicine.

Visoki politični obiski

V Poljansko dolino je 14. julija, ob svojem prvem uradnem obisku v Sloveniji, s kmetijskim ministrom Dejanom Židanom prispel Phil Hogan, evropski komisar za kmetijstvo in razvoj podeželja. Na Turistični kmetiji Ljubica v Vinharjih se je najprej srečal s člani Sveta za kmetijstvo in razvoj podeželja, obisk pa nadaljeval v Gorenji vasi na Kmetiji Pustotnik, kjer se jima je pridružila še slovenska komisarka Violeta Bulc.

Trak ob odprtju nove pediatrične ambulante so prerezali (od leve) župan Milan Čadež, dr. Ida Rus in Jože Veternik, direktor Osnovnega zdravstva Gorenjske. *(foto: arhiv občine)*

Obnovljeni prostori pediatrične ambulante v ZD Gorenja vas. *(foto: arhiv občine)*

Evropska komisarja Hogan in Bulčeva z ministrom Židanom na obisku Pri Pustotniku v Gorenji vasi.
(foto: Damjana Peternelj)

V februarju je bila na obisku ministrica za obrambo Andreja Katič, s katero so se na občini pogovarjali o možnosti prenosa nepremičnin in zemljišč, ki so v lasti Ministrstva za obrambo v Todražu, na občino. Ministrica si je na Golem Vrhu ogledala utrdbo Rupnikove linije, v kateri je bila kasneje, v maju, tudi seja Odbora za obrambo, ki je prvič potekala izven prostorov Državnega zbora in – pod zemljo.

Kultura: sprejet program za obdobje 2016–2020

Občinski svet je na 11. redni seji 16. junija sprejel Lokalni program za kulturo za obdobje 2016–2020, kar je sicer prvi tovrstni program od ustanovitve občine. Prioritetni cilji so razglasitev Tavčarjevega dvorca za kulturni spomenik državnega pomena in nadaljevanje njegove obnove, zaključek obnove in oprema Sokolskega doma ter dopolnitev opreme Šubičeve hiše.

6. maja so na dvorcu Visoko slovesno odprli štiri nove stalne razstave: *Visoška domačija pripoveduje*, *Zgodovinski in stavbni razvoj visoške domačije, O Kalanovih, O Ivanu in Franji Tavčar* ter obnovljeno črno kuhinjo iz 19. stoletja s še delujočim ognjiščem. Skupni projekt so zasnovali Občina Gorenja vas - Poljane, Loški muzej Škofja Loka in Zavod za varstvo kulturne dediščine. Konec maja so blagoslovili obnovljeno kapelico in grobnico rodbine Tavčar; obnovo so financirali potomci Tavčarjeve rodbine in jo decembra z darilno pogodbo prenesli v last in upravljanje občine.V preteklih letih je občina v dvorec vložila 270.000 evrov lastnih sredstev, ki so jih namenili za restavratorska dela in opremo v notranjosti dvorca, obnovo strehe kozolca, stopnic pred dvorcem, ureditev okolice, obsežno projektno dokumentacijo za pridobivanje soglasij in nakup solastniškega deleža Občine Škofja Loka na objektih dvorca in gospodarskega poslopja. Dvorec Visoko je bil celo leto gostoljubno prizorišče za mnoge prireditve. Enako živahno je bilo tudi v centru kulture – Šubičevi hiši, ki po odprtju, v septembru 2014, postopoma dobiva svojo pravo podobo in polno vsebinsko obliko.

Kljub temu da doslej ni bilo lokalnega programa kulture, je ta živela z delovanji mnogih društev in posameznikov, ob kulturnem prazniku so se 40. obletnice delovanja spomnili v KUD dr. Ivan Tavčar Poljane, ki je bilo ustanovljeno 3. decembra 1975.

Mladinska olimpijska prvakinja v smučarskih skokih je Poljanka!

Ema Klinec, smučarka skakalka, je postala olimpijska mladinska prvakinja in 12. marca so ji na igrišču ob šoli v Poljanah njeni sokrajani, domači in prijatelji pripravili prisrčen sprejem. Pozdravit so jo prišli njeni nekdanji in sedanji trenerji, predstavniki iz Smučarsko-skakalnega kluba Alpina Žiri in drugi.

Slast OI je okusil tudi maratonec Anton Kosmač. Vozovnico za Rio si je Hotaveljc pritekel že oktobra preteklo leto, ko je v Zagrebu izpolnil normo. Med 155 tekači iz 30 držav je v Riu s časom 2:29:48 osvojil 117. mesto.

Leto 2016 je prineslo tudi nekatere državne prvake na različnih področjih: 14-letni Marcel Stržinar iz Poljan je v poletni sezoni postal državni prvak v smučarskih skokih v kategoriji dečkov do 15 let. Matic Kokelj iz Kopačnice, ki že tretje leto vozi downhill, je osvojil naslov državnega podprvaka ter skupno zmago po točkovanju med mlajšimi mladinci (kategorija U17). 9-letni Žak Oblak z Dolenje Dobrave pa je postal državni prvak v motokrosu v kategoriji MX 50 Junior.

Ema Klinec – mladinska olimpijska prvakinja v smučarskih skokih. *(foto: Robert Peternelj)*

Odprli občinski pohodni krog

13. aprila je iz središča Poljan po novo trasiranem pohodnem krogu občine prvič krenilo 120 pohodnikov, ki so prehodili odsek od Poljan čez Gabrško Goro do Visokega. Z novo pohodno potjo želi občina prebivalce spodbuditi k zdravemu načinu življenja. Krog je dolg 89 kilometrov, v rekordnem času sta ga 23. aprila prehodila Janez Cankar in Jože Košir, zanj sta potrebovala 20 ur.

Precej adrenalinske so tudi mnoge druge prireditve – npr. Blatfejst, v letu 2016 že tretji po vrsti, z rekordnim obiskom: čez ovire se je podalo 806 tekmovalcev. Bencinskih hlapov so se naužili obiskovalci avgustovske mednarodne Gorsko-hitrostne dirke Lučine 2016, ki je privabila dirkače in gledalce iz več evropskih držav.

S presežniki so bili izpeljani še mnogi drugi športni dogodki, npr. 18. Visoški tek, 7. KBK, 6. Pokal polanskih puklov ...

Trud in delo sta (bila) opažena

In to že med najmlajšimi, ki se trudijo v turizmu. Kar tri šole v občini so se udeležile 30. državnega festivala **Turizmu pomaga lastna glava** in prejele zlato priznanje: OŠ Poljane, PŠ Javorje in PŠ Sovodenj – in gotovo je to dobra napoved za razvoj občinskega turizma v prihodnje. Zanj sicer vestno skrbijo v turističnih in drugih društvih, ki pripravljajo tradicionalne prireditve: Praznik žetve na Žirovskem Vrhu, Semanji dan na Hotavljah, Dan oglarjev na Starem vrhu, Srečanje z razgledom ...

Za vložen trud sta priznanje Gorenjske turistične zveze prejela Olga in Janez Šubic, ustanovna člana TD Žirovski Vrh. Planinska zveza Slovenije je Bojanu Šifrarju iz PD Sovodenj za prizadevno delo pri vzdrževanju planinskih poti podelila priznanje Alojza Knafelca.

Priznanje svetovnega ranga so si prislužili tudi na kmetiji Pustotnik; na mednarodnem sirarskem tekmovanju World cheese awards so v kategoriji mešanih sirov za sir kozovč prejeli srebrno priznanje. Na Izboru za mlado kmetico in mladega gospodarja 2016 je bila Marija Gantar iz Malenskega Vrha druga, Nejc Krek iz Volče pa tretji. Klemen Mezeg iz Debeni je postal Naj mladinski voditelj 2015.

70-letnico so obeležili gorenjevaški lovci, ki so razvili nov prapor. Enak jubilej so proslavili njihovi stanovski kolegi v Poljanah, ki so o lovu in drugih dejavnostih veliko objavili v jubilejnem zborniku. Društvo podeželskih žena je obeležilo 40-letnico delovanja in obstoja, polovico manj Motoklub Leteči Kranjci.

V Javorjah so obeležili 140-letnico župnije. Žlebedrova mama Angela Stanonik z Gorenjih Brd pa je visok jubilej – 100 let – praznovala 10. septembra.

Predsednik PGD Gorenja vas Gregor Stanonik je aktiven na svetovnem gasilskem podiju – na najtežjem gasilskem tekmovanju Firefighter Combat Challenge je zasedel 4. mesto in se uvrstil med elito sedmih Zemljanov, ki so v 25-letni zgodovini tekmovanja dosegli rezultat pod minuto in dvajsetimi sekundami. Slovenska ekipa je prejela naziv svetovnih podprvakov, zato je bil uradni sprejem zanjo letos zasluženo v Gorenji vasi.

Damjana Peternelj

Priznanja Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2016

Naziv častni občan Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2016 je posthumno prejel ALOJZIJ ŠTREMFELJ

za dolgoletno vodenje in rast podjetja Marmor Hotavlje ter delo in aktivnosti pri razvoju krajev pod Blegošem.

Rodil se je leta 1920 v Volaki. Še pred 2. svetovno vojno se je izučil za kovača. 1. marca 1950 se je pridružil kamnarjem na Hotavljah in z njimi ostal vse do upokojitve leta 1980. Kot bister in sposoben je bil nekajkrat »začasen«, skupaj pa direktor Marmorja Hotavlje kar 22 let. Imel je vizijo, vendar je bil stvaren pri njeni uresničitvi, saj so bile razmere več kot skromne. S širjenjem znanj so pod njegovim vodstvom uvajali sodobno tehnologijo in stroje, ki so olajšali težka dela in prinašali boljše zaslužke. Svoj življenjski cilj je z gradnjo proizvodne hale s sodobnimi stroji dosegel leta 1980.

Kot direktor je bil najtesneje povezan s kraji pod Blegošem. Z zaposlitvijo je domačinom omogočal, da so ostajali doma in si izboljševali življenjske razmere. Od leta 1951 je dejavno sodeloval v PGD Hotavlje, kjer je bil dolgoletni predsednik. Pomagal je pri elektrifikaciji vasi, napeljavi telefonskega omrežja ter gradnji cest.

Umrl je 12. oktobra 2002.

Priznanje je prevzel sin Marjan Štremfelj.

Priznanje Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2016 je prejela dr. MILENA ALIČ

za prispevek k prepoznavnosti in družbenemu življenju Javorij.

Milena Alič je bila rojena leta 1962 v Ljubljani. Živi na Muravah. Doštudirala je matematiko ter računalništvo in informatiko, doktorirala iz organizacije in poslovodenja, je prokuristka v lastnem podjetju ALZIT, d. o. o. Raziskuje zgodovi-

no in kulturno dediščino krajev, v katerih živi, ter sodeluje pri pripravi in izvedbi prireditev. Domačini jo najbolj poznajo po obsežni knjigi *V zavetju svetega Tilna*, ki je izšla leta 2010 ob 300-letnici posvetitve župnijske cerkve v Javorjah. Pred leti je pripravila predstavitev domačega kraja na Blaznikovem večeru v Škofji Loki, 2016 pa publikacijo ob 140-letnici ustanovitve župnije Javorje.

Priznanje Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2016 je prejel ANTON BOGATAJ

za izviren opis rodbin in ljudi fare Stara Oselica.

Anton Bogataj se je rodil leta 1941 v zaselku Pilovc v Podgori. Po končani nižji gimnaziji v Žireh je šolanje nadaljeval na ljubljanskem učiteljišču. Po nekaj letih pedagoškega dela je nadaljeval s študijem in osvojil strokovna ter jezikovna znanja, ki so bila potrebna za delo v mednarodni trgovini. Upokojil se je leta 2002, z družino živi v Škofji Loki. Pred leti je začel iskati podatke o svoji družini po očetovi strani, izdal jih je v knjigi *Pilovška kronika*, 1. del, ki jo je razširil z opisom vseh prebivalcev tega zaselka. Nadaljevanje je bila *Pilovška kronika*, 2. del, v kateri je opisal zgodovino oseliškega vikariata od ustanovitve leta 1753 dalje. Opisal je tudi vasi, ki spadajo v faro Stara Oselica: *Kronika vasi Fužine in vasi Kladje* je izšla 2014, *Kronika vasi Podgora in vasi Trebija* 2015 in *Kronika vasi Stara Oselica in vasi Hobovše* leta 2016.

Priznanje Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2016 je prejelo KULTURNO DRUŠTVO DR. IVAN TAVČAR POLJANE

za oblikovanje kulturne podobe Poljan.

Zametki oziroma organizirano delovanje kulturniških skupin društva segajo vsaj v začetek prejšnjega stoletja, ko je zaživela gledališka dejavnost. Na odru so oživeli liki Tavčarjevih literarnih besedil, ob njih pa rasle poljanske igralske legende v uprizoritvah *Ravbarskega cesarja*, *Cvetja v jeseni*, *Šarucove slive* ter več mladinskih predstavah. Postopoma so mesto v društvu našle tudi druge zvrsti umetniškega ustvarjanja in poustvarjanja. Glasbo so gojili Nonet Blegoš, Ženska vokalna skupina Okarina, sedaj sta dejavni zasedbi Planinca in Poljanski orgličarji.

V 90-ih letih so vzniknila fotografsko-likovna prizadevanja. Društvo se posveča tudi literarni besedi. Izšel je *Slovar poljanskega narečja*, otroci so dobili zbirko otroških zgodb, izdali so tudi pesniško zbirko *Sledi srca*.

Nagrado je prevzel predsednik Anton Bogataj.

Priznanje Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2016 je prejela LOVSKA DRUŽINA GORENJA VAS

za sobivanje z naravo in odgovoren odnos do divjadi.

Lovska družina Gorenja vas je priznanje prejela ob 70-letnici delovanja. Njihovo lovišče je danes eno večjih na Gorenjskem. Za razvoj družine sta bili pomembni splošna pravica do lova, s katero so se odprla vrata lova ljudem, ki so živeli z naravo, ter pravica do upravljanja z lovom. Začrtana pot je vodila k višji lovski etiki in strokovnosti ter porastu števila divjadi.

Družina je zgradila in tudi že obnovila lovsko kočo na Javorču, pred 30 leti je zgradila lovski dom v Gorenji vasi, lovska bivaka na Kovku pod Blegošem in v Vršajnu ter senik z bivakom v Makovcah.

Priznanje je prevzel starešina Danijel Vehar.

Priznanje Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2016 je prejelo PLANINSKO DRUŠTVO SOVODENJ

za delovanje na različnih področjih planinstva in promocijo kraja.

Planinsko društvo Sovodenj je v letu 2014 praznovalo 40-letnico delovanja, 2016 pa 30-letnico odprtja planinske koče. Že leta 1975 so ustanovili pionirski, mladinski, markacijski, vodniški in gospodarski odsek. Pod Ermanovcem so 1986 odprli planinsko kočo. Društvo je bilo pobudnik in prvi organizator tradicionalnih majskih pohodov na Blegoš, od leta 1999 je prireditelj januarskih pohodov na Bevkov vrh. Planinska zveza Slovenije je leta 2015 koči na Ermanovcu podelila certifikata Okolju prijazna koča in Družinam prijazna koča. Član in dolgoletni predsednik Planinskega društva Sovodenj Lovro Telban, ki je priznanje prevzel, je za izreden prispevek k razvoju planinske dejavnosti in življenjsko delo leta 2015 prejel svečano listino Planinske zveze Slovenije.

Priznanje župana Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2016 so prejeli RAUBARJI

za njihovo ohranjanje in negovanje poljanskega narečja in promocijo Poljanske doline.

Raubarji so basist Andrej Gabršek in pevec Miha Gabršek iz Peč pri Moravčah, kitarist Miha Križnar iz Poljan in harmonikar Blaž Jenkole iz Mavčič. Udeležili so se Festivala slovenskih viž v narečju v Škofji Loki, kjer so s skladbama v poljanskem narečju že dvakrat slavili po izboru občinstva. Za skladbo *Ke se parjatli ukop naberema* so leta 2015 poleg nagrade občinstva prejeli tudi nagrado za najboljšo melodijo festivala. Naslednje leto so prejeli nagrado občinstva za skladbo *Čez polanske griče*, nagrajen je bil tudi avtor besedila David Mohorič.

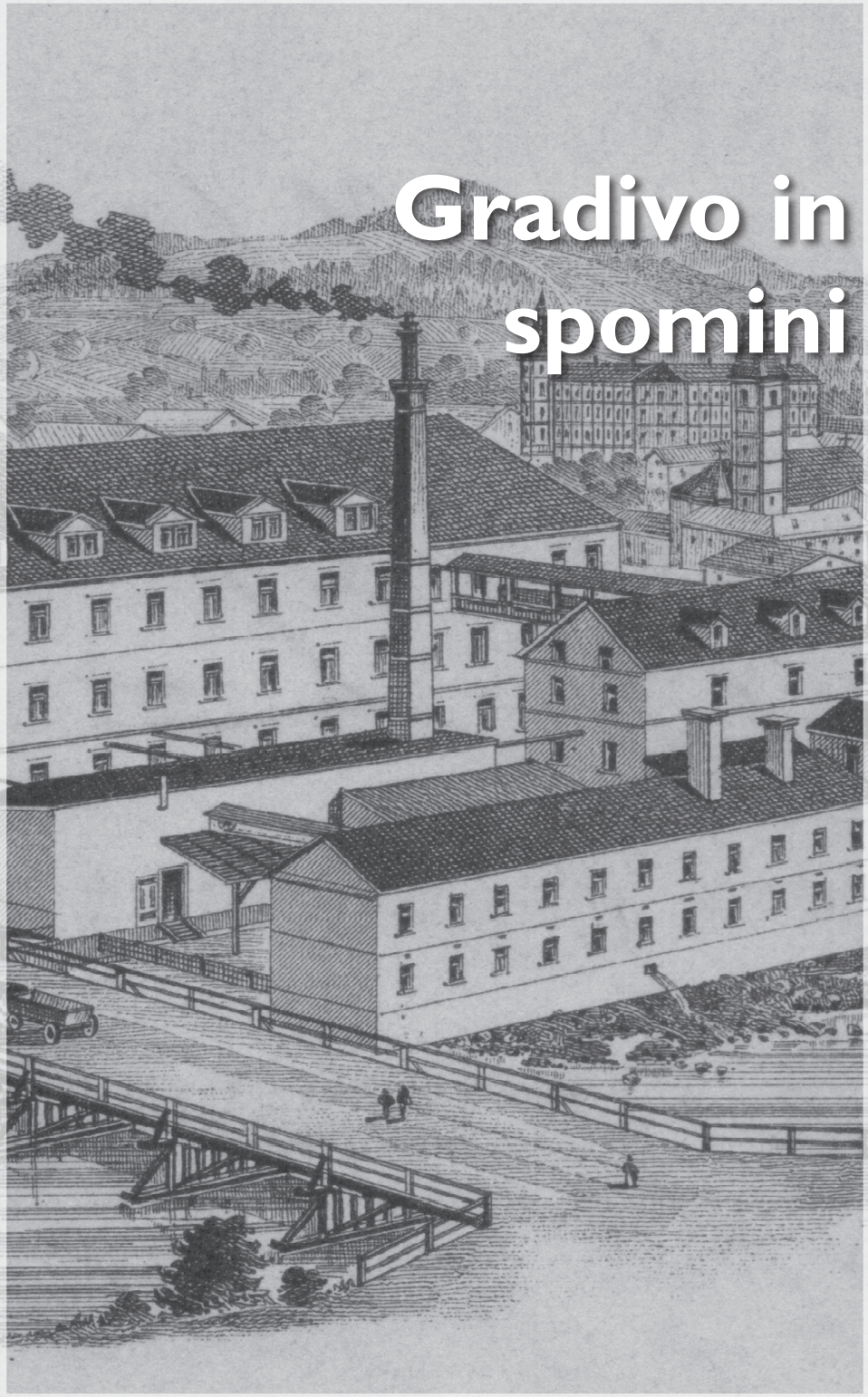

Prejemniki priznanj Občine Gorenja vas - Poljane za leto 2016 od leve proti desni: podeljevalca, župan Milan Čadež, Marjan Štremfelj v imenu Alojzija Štremflja, Lovro Telban za PD Sovodenj, Danijel Vehar za LD Gorenja vas, Anton Krek za KD dr. Ivan Tavčar Poljane, Anton Bogataj, dr. Milena Alič in Raubarji. *(foto: arhiv občine)*

VIRI:

Gorenjski glas : Gorenjska 2016. Letopis.
Objave na spletni strani Občine Gorenja vas - Poljane www.obcina-gvp.si.
Podblegaške novice, 2016.

Gradivo in spomini

Marija Stanonik

Srečko Kosovel v loški družbi

Uvod

Ta članek je nastal po zaslugi Dragice Sosič, dolgoletne vzorne oskrbnice in skrbnice Kosovelove domačije v Tomaju, ki mi je pri branju knjige Tineta Debeljaka *Loma Negra* (2003) odkrila, kdo od študentov slavistike je sestavil osmrtnico Srečku Kosovelu. Poslala mi je fotokopiji dveh pisem, ki ju je iz Škofje Loke tri dni po Srečkovi smrti poslal dr. Tine Debeljak njegovi sestri Anici v Tomaj.

Slovanski seminar

Kosovelov sodobnik Bratko Kreft izpričuje, da jih je *»kot strela z jasnega«* presenetila smrt njihovega študijskega kolega in somišljenika. V tiskarni je ravno dokončal *»'lomljenje 6. in 7. številke (Mladine)', ko sta pritekla Gspan in Košak«* s sporočilom, 'da je Srečko Kosovel umrl.' Kot prilogo so zato natisnili osmrtnico, ki se je končala z besedami: *»Prehodil in končal je pot od rojstva do Cukrarne. Zdaj smo sami. Uredništvo Mladine, Ljubljana, 28. maja 1926* (Vrečko, *Srečko Kosovel*, str. 511).

Nato so se Ciril Debevec, Ivo Grahor, Alfonz Gspan, Vinko Košak in Bratko Kreft v slovanskem seminarju dogovorili, *»kdo bo šel na pogreb, na katerem bo treba zastopati tudi literarno-dramatski krožek Ivan Cankar in uredništvo revije Mladina«* (Vrečko, *Srečko Kosovel*, str. 28).

Samo ugibamo lahko, zakaj Kreft ne omenja Tineta Debeljaka. Mogoče ga, ker je od leta 1945 zanj veljalo izobčenje tedanje komunistične oblasti, leta 1985 ni upal imenovati. Mogoče pa je, po skoraj šestdesetih letih od Kosovelove smrti, nanj prav zato nenamerno pozabil. Mogoče pa Debeljaka, čeprav je bil študent slavistike, res ni bilo zraven in je že tedaj med njimi obstajala močna nazorska diferenciacija.

Zakaj bi sicer Tine Debeljak objavil še drugo osmrtnico v pesnikov spomin? V pismu ženi, 2. junija 1954, piše: *»PS: Ali bo mogel fant ali kdor koli stopiti v*

kakšno knjižnico in prepisati osmrtnico pesniku Kosovelu (parte), ki je umrl 26. maja 1926. Sestavil sem ta parte jaz, pa bi ga rad imel za neki članek v Kos. spomin. Bi mi zelo ustregla.« (Debeljak, *Črni Kamnitni*k, str. 118)[1]

Umrl je

Srečko Kosovel

pesnik.

Na Krasu se mu je odprl grob —
in mi smo ostali sami z njegovo pesmijo.

Ljubljana, 28. maja 1926.

Slovenski seminar.

Osmrtnica, objavljena v Slovencu, 29. maja 1926.

Osmrtnica je bila objavljena hkrati v *Slovencu* (leto 54, 29. 5. 1926, št. 120, str. 8) in *Jutru* (leto 7, 29. 5. 1926, št. 121, str. 8): Objavljena osmrtnica je znamenje študentske solidarnosti in si skoraj ni mogoče misliti, da bi si jo Debeljak omislil na lastno pest.

Še isti dan je Tine Debeljak Srečkovi sestri Anici napisal sožalno pismo, naslovljeno: *Cenjena gdč. Anica Kosovel, cand. phil.,*[2] *Tomaj pri Trstu, Italija.*

Pismo se glasi:

Škofja Loka, 29. V. 26.

Žalostna Anica!

Ne znam besede, da bi potolažil Tvojo bol. – Nesrečni Srečko! Nam vsem je hudo: da bi videla naše obraze v seminarju, Anica! A še bolj težko je meni, ko vidim, da trpiš ti, dobra.

Sočustvujem s Teboj in s Tvojimi dragimi – Srečko pa živi v svoji pesmi med nami in s svojimi zvoki nas vabi tja, kamor je on šel pred nami, da pripravi pot.

Ne joči, Anica, Pozdrav

Tine.[3]

1 Debeljak nadaljuje: *»Če pa bi bilo mogoče dobiti od gospe Fonzka Gspana (?), ki je baje upravitelj rokopisov in zbirk v Državni knjižnici vsaj približen seznam stvari, ki so jih rešili iz moje knjižnice (ne gre mi za knjige, za rokopisno ostalino, zlasti mrtvih ...), bi bil hvaležen, da vsaj vem, kaj je šlo v nič in kaj je ohranjeno. Za te rokopise sem bil odgovoren pred zgodovino ...«* (Debeljak, *Črni Kamnitnik* str. 118).

2 Cand. phil. = kandidatka philologije [filologije]. Ali to pomeni, da je bila že absolventka?

3 Pismo je v arhivu Kosovelove hiše v Tomaju odkrila in mi njegovo fotokopijo poslala njena skrbnica Dragica Sosič. Za zaupanje se ji iskreno zahvaljujem.
V spremnem pismu piše: *»Draga gospa Marija, pred dnevi sem vzela v roke zavojčka pisem »Sožalij« družini in Anici ob Srečkovi smrti. Jih je kar precej in od znanih imen: Jarc, V. Bartolj, J. Vidmar, K. Širok, J. Štrekelj itd. Kar Vas bo posebej zanimalo, je od Tineta Debeljaka – Anici. Pošiljam Vam fotokopijo.«*

Drugo sožalno pismo je istega dne, 29. maja 1926, Srečkovi sestri pisala Dora (Pegan?), kasneje žena pesnika Antona Vodnika. Tudi ta naslov je karakterističen:

Gospodična Anica Kosovel, Tomaj pri Sežani, Venetia Giulia.[4]

Anica, Anica – v svojo noč me vzemi s seboj ... Kako naj se Tvoji bolesti darujem, da se bo odrešila kot ptica pod nebo? Kam naj iztrepečem svoj glas, da ga sprejmeš in mi ne bo tako strašno nemo pred Teboj.

Anica moja, vzemi, vzemi mojo roko, Tvojim ranam bova šli svetlob iskat in miru za trudno pot. – Anica!

Živim vsa s Teboj.

Tvoja DORA[5]

To pismo je sestavljeno zelo poetično, kakor da posnema poezijo Antona Vodnika. Ga je morda sestavil on?

Loška družba

O osebnih stikih Srečka Kosovela in Tineta Debeljaka priča pismo z dne 12. 2. 1923, v katerem kraški pesnik vošči loškemu študentu: »*Za tvoj god*[6] *ti pa želim eno fejst dekle, drugo pa že pride.*« (Kosovel, *Zbrano delo* III/1, str. 480)

Drugo pismo, napisano jeseni istega leta (13. 9. 1923), namiguje, da se je družil, tako s Tinetom Debeljakom kot Antonom Vodnikom.

Nikar ne zameri, da Ti pišem v nespodobni popotniški obliki – sem namreč na poti domov. Upam, da bo ta čas mnogo bolji, kakor je bil to v Ljubljani, podoben bo gotovo vsaj uram v Škofji Loki. Ali si govoril s Tonetom? [komentar o razstavi] Delaj bolj zase in manj za druge in bodi tako zdrav, kakor si doslej.

Iskrene pozdrave
Srečko

Obe Kosovelovi pismi Tinetu Debeljaku dokazujeta njuno medsebojno sproščenost, nasprotno, kakor ju doživlja Anton Ocvirk.[7] Vprašanje je, ali bi se sicer Debeljak

4 Avtorica se izogne imenu okupatorske države, vendar v skrbi, da bi naslovljenka pismo dobila, v italijanščini napiše ime upravne enote, ki ji danes rečejo Julijska krajina.

5 Pismo je v arhivu Kosovelove hiše v Tomaju odkrila in mi njegovo fotokopijo poslala njena skrbnica Dragica Sosič. Za zaupanje se ji iskreno zahvaljujem.

6 Praznik svetega Valentina, Debeljakovega zavetnika, je 14. februarja.

7 On trdi (Kosovel, *Zbrano delo* III/2, str 1178, Ocvirkov komentar), da je prišlo potem med njima do razhajanj zaradi različnih svetovnih nazorov.

tri leta pozneje trudil ohraniti spomin nanj ob njegovi smrti? Ali bi pisal njegovi sestri? Da pa sta ohranjeni le dve pismi Debeljaku, si je mogoče razložiti z njuno fizično bližino, saj sta bila oba študenta slavistike in zato že zaradi študija lahko več skupaj.

V loški krog je sodil tudi Anton Vodnik, saj se je poročil z dekletom iz Škofje Loke. Dora Pegam je študirala umetnostno zgodovino. Povezanost loških študentov s Srečkovo sestro Anico, slavistko, dokazuje tudi pesnikovo pismo Antonu Vodniku (Kosovel, *Zbrano delo* III/1, str. 532).

Sklep

Dragica Sosič se spominja:

1. da je v zapuščini Kosovelovih več razglednic Tineta Debeljaka z njegovih poti, tudi iz Prage;

2. preden se je poslovil iz Slovenije, se je prišel poslovit, predvsem od Stana Kosovela, ki ga je vabil s seboj. V tujini je moral začeti iz nič;

3. da so mu v Argentino pošiljali knjige. Tja je šla tudi Marija Povše iz Novega mesta, ki so jo iz srednje šole izključili zaradi krščanstva, ni smela več obiskovati gimnazije in maturirati. Anica ji je pomagala pri učenju za maturo. V Argentini je imela brata duhovnika, dva ali tri brate, ki jih je šla obiskat (telefonski pogovor z Dragico Sosič, 7. 6. 2015).

VIRI:

Časopisni viri:

Jutro 7, št. 121, 29. 5. 1926.

Slovenec 54, št. 120, 29. 5. 1926.

Drugi viri:

Pismo Tineta Debeljaka Anici Kosovel, Škofja Loka, 29. 5. 1926.

Pismo Dore Pegam Anici Kosovel, Škofja Loka, 29. 5. 1926.

Pismo Dragice Sosič [Dol pri Vogljah], 15. 7. 2015.

LITERATURA:

Debeljak, Tine: *Črni Kamnitnik = Loma Negra.* Ljubljana : Družina; Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2003, 255 str.

Kosovel, Srečko: *Zbrano delo* III/1. V Ljubljani : Državna založba Slovenije, 1977, 788 str.

Kosovel, Srečko: *Zbrano delo* III/2. V Ljubljani : Državna založba Slovenije, 1977, str. 799–1321.

Vrečko, Janez : *Srečko Kosovel*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011, 555 str. (zbirka: Monografije k Zbranim delom slovenskih pesnikov in pisateljev).

France Štukl

Od nitke do prvih tekstilnih tovarn

Oblačilna kultura je stara. Ko smo slekli živalske kože, je nastopila doba iskanja novih oblačilnih materialov in novih načinov oblačenja. Pokazalo se je, da spretnejši znajo izdelati lepša in boljša oblačila. Na ta način je nastala oblačilna obrt. Te specialiste – obrtnike spoznamo že po priimkih; na Trnju se leta 1428 npr. omenja Niclas Schneider. Pozneje se krojači omenjajo še v drugih delih gospostva. Ker se je dejavnost nekontrolirano širila in motila posameznike pri osnovnih zadolžitvah tlačanstva, so v mestih, kjer so bila središča obrti, tudi ta delovanja uredili v cehovski obliki. Prvikrat je krojaški ceh leta 1457 odobril škof Janez. Cehovski grb je ohranjen na sklepniku v prezbiteriju loške župnijske cerkve. Prizore krojaške in tkalske obrti najdemo na freski Svete Nedelje v Crngrobu. Nasprotja med privilegirano cehovsko obrtjo v mestu in obrtjo na podeželju so obstajala tja do cesarice Marije Terezije in Jožefa II, ki sta sprostila obrtno delovanje izven cehov v mestu in na podeželju.

Ekonomija Kranjske je v 18. stoletju *»visela na niti in vozu«* (Žontar). V »prevodu« bi rekli na volni, lanu in zaradi lege dežele tudi na prevozu. Že Valvazor poroča o ropotanju statev v skoraj vsaki hiši med Loko in Stražiščem. Predelava lanu je bila v svobodni trgovini, čeprav so v mestih, tudi v Loki, še bili cehovski mojstri. Na Kranjskem je bilo loško gospostvo med prvimi po predelavi lanu. V drugih gospostvih in regijah je bilo več predelave volne. Statve so bile tudi po hribovskih vaseh. Lan so dokupovali tudi na Koroškem. Lan v različnih stanjih, kodeljah, povesmih, kosih, blago v balah, je bil zapisan v urbarjih, dotah in testamentih ter drugih pogodbah. Kranjsko platno je šlo preko Trsta v Dubrovnik, Dalmacijo, na Sicilijo, v Neapelj, Romagno in Benetke. Preko reške luke so ga pošiljali v beneško Istro, Dalmacijo, Apulijo, Senigallio in Dubrovnik. V Trstu in na Reki smo našli Ločane še daleč v 19. stoletju. Bolj kot količine, ki so jih beležili na mitnicah in v pristaniščih, je zanimiva trditev loških trgovcev s platnom, da je bilo v tej trgovini samo pri družini Jugovic stalno v obtoku pol milijona goldinarjev. Za primerjavo naj navedem, da je bila lepa hiša na loškem Placu vredna okrog 3 000

do 5 000 goldinarjev, približno toliko, okrog 3 000 goldinarjev, pa tudi dober grunt. Seveda to ni bil denar v roki, ampak tudi zaloga v blagu, ki so ga poslali iz dežele ali prodajali na sejmih v Trstu, na Reki, v Sinigallii (pri Anconi), Vidmu (Udine) in drugod, tudi pri upnikih (mogoče roba ni bila takoj plačana).

Maloprodaja je potekala na sejmih po kranjskih mestih in krajih, kjer so imeli tržne pravice. Platno je bilo različne kakovosti. Neto iztržek je bil odvisen od carin in mitnin (lončka države) in raznih izrednih dajatev. Fino platno so imenovali *tinšico*, grobo pa *hodnik*, *hodnično platno*. Pri finem platnu niso mogli konkurirati Čehom in Šlezijcem. Platno je bilo v različnih širinah, od 59 do 69 cm, to je 3 male ali velike moške pedi. Tudi pri dolžinah in načinu zlaganja niso bili enotni. Ponekod so platno prodajali na utežne mere. Država je ugotavljala, da bi bila trgovina s platnom rentabilna pri izvozu nad 2 milijona goldinarjev. Seveda to trgovanje ni bilo individualno, ampak so ga prevzeli veletrgovci, ki so kot založniki le trgovali, proizvodnja pa je tudi po posredovanju oblasti ostala svobodna. Le redki posamezniki so po malem tudi trgovali.

V Loki je v okviru ceha delovalo 21 tkalcev, seveda brez pomočnikov, ki niso všteti. V gospostvu je sredi 18. stoletja delovalo 374 tkalcev: 174 kajžarjev, 194 gostačev in 6 gruntarjev. Svobodna produkcija je bila življenjskega pomena za podložnike in je reševala socialni položaj prebivalstva na Loškem. Pozimi je država organizirala predilske tečaje.

Na loškem ozemlju in v Stražišču so bili založniki Jenki od leta 1749 poplemeniteni v von Jenkensheim. Bogastvo se je kazalo že pri dotah, saj je Jakob Jenko otrokom dal dote v višini od 4 500 do 6 000 goldinarjev. V Loki je bil Jakob lastnik hiš Mestni trg št. 11 in št. 36. V lastništvu ga je nasledil najmlajši sin Marko Anton Jenko. Jenki so sodelovali tudi pri mestni upravi, Marko je bil špitalski mojster.

Druga takšna družina so bili Jugovici. Jakob Jugovic je bil mestni sodnik. Na Mestnem trgu so imeli hiši št. 38 in št. 39. Janez Tomaž Jugovic je pri Špitalski cerkvi ustanovil beneficij za poduk verouka za otroke. Oba duhovniška beneficija sta s smrtjo duhovnikov in v Jožefinskih reformah prenehala. Jakob pl. Jenkensheim je po mestni statistiki spadal med tako imenovane nehišne trgovce. S tem so poudarili trgovanje izven Loke, na terenu.

Tretja takšna družina so bili kmetje Demšarji iz Žetine pod Blegošem. Matevž Demšar si je kupil starološko graščino, v gradu ga je nasledil sin Jožef. V Trstu je v bolnici ustanovil in financiral štiri mesta za obolele Kranjce. Ob smrti je bil vreden več kot 100 000 goldinarjev. Za njim je graščina prešla v roke družine Strahl. Drugi sin Martin Demšar je dobil posestvo v Stražišču in si je sezidal še graščino na kmetiji v Dorfarjih. Njegov sin Vincenc je trgovino in posestvo v Dorfarjih zapravil, posest so pokupili upniki in žabniški kmetje, poslopja pa so se podrla.

S platnarstvom je bilo tesno povezano barvanje platna in od tukaj naslednji priimki: Farbarji, Ferbarji, Firbarji. Šibka točka slovenskega lanu je bila groba

kakovost, izpopolniti bi bili morali beljenje, monganje, valjanje in barvanje ter poenotiti in dopolniti merske in kakovostne standarde.

Že v 19. stoletju sta ta produkcija in trgovina pešali in konec stoletja propadli. Nihče od založnikov si ni upal koncentrirati proizvodnjo v manufakturo na mehaničnih statvah na parni pogon. Primanjkovalo je obratnega kapitala. Kmetje si v svoji značilni tradicionalistični starokopitni agrarni produkciji niso upali začeti z delom na veliko v 18. stoletju, ko je bila še konjuktura in bi lahko izkoristili tudi državne podpore. Premalo je bilo prilagajanja in tveganja, neugodne so bile tudi spremembe državnih ekonomskih politik. Spridilo se je seme. Lan je izpodrival bombaž. Globalna konkurenca je bila prehuda. Z delom so prenehali tudi barvarji, v Loki so npr. pri Firbarju v Karlovcu zaključili leta 1907. Posamezniki so platno tkali še po 2. svetovni vojni. Na platnarska opravila nas še spominjajo stari priimki in domača imena, ki so bila tja do 17. stoletja bolj vezana na svetniška imena in zemljiščne posebnosti. V 17. stoletju so se razvili priimki iz obrtnih terminologij, ki so bile povzete iz nemško govorečih področij. Iz platnarske in barvarske obrti izvirajo: Firbar (Farber, barvar), Bašar (Wasche, pralec), Lebar (Weber, Gorenjsko, od Stražišča naprej Webar tkalec), Hkaušč, Kalčič, Kavčič (tkalec, tkalčič), Bajžl, (Weissel, belilec), Bimšar (Bimsen, polirati, brusiti s plovcem), Mungar, Mongar (mongati, likati), Wrinar, Brinar (Wringen, ovijati, ožemati) itd.

V Davči kot turistično atrakcijo še gojijo lan in prikazujejo pridelavo in izdelavo platna (dan teric).

Zanimivo je, da se zemljiška gospostva niso v večji meri vtikala v to produkcijo in je bila v največji meri kmetov dohodek in priboljšek. Poudariti je treba, da je bil v obtoku domač kapital, čeprav so imeli posamezni »igralci« imena tujih plemiških družin. Danes bi rekli, da je šlo za rezidenčni kapital in rezidenčne lastnike. Zanimivo je, da je za to ugaslo produkcijo ostal potencial delovne sile vaškega proletariata, ki se je še povečal po zemljiški odvezi (1848) in okrepil ob izgradnji gorenjske železnice (1870). Te bonitete je pozneje izkoristila Gorenjska predilnica.

Gorenjska predilnica

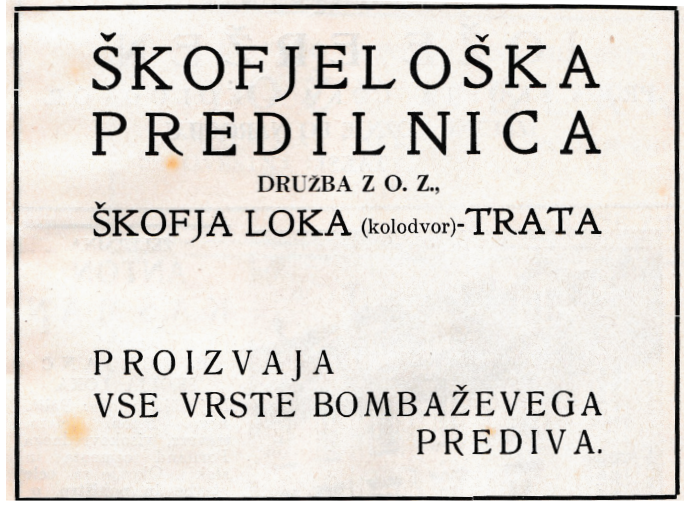
Leta 1928 so loški investitorji registrirali firmo Mlinostav, podjetje za izdelavo mlinskih strojev. Po postavitvi nekaterih tovarniških poslopij in izdelavi prvih mlinskih naprav je šla firma ob gospodarski krizi leta 1930 v stečaj. Največji upnik je bila Mestna hranilnica v Škofji Loki. Na pobudo starološke občine je loška hranilnica ponudila zemljišča in stavbe kranjski tekstilni tovarni Intex. Lastnika tega podjetja sta bila poljska državljana Pavel Markgraf in Gustav Horak. Občina Stara Loka je skupaj s Hranilnico podjetju nudila ugodne pogoje pri nakupu poslopij, dodatnih zemljiščih in pri kreditih. Starološka občina si je prizadevala, da pridobi v svoj teritorij močnejšega davkoplačevalca. Investitorji so vložili precej sredstev

v infrastrukturo, v lasten vodnjak, predelavo poslopij in napeljavo elektrike. Občina (Stara Loka) je določila, da bo sedež podjetja na Trati in da mora vsa gradnja potekati z domačimi podjetji, domačimi materiali in domačo delovno silo. Zidava tovarne se je morala začeti v petnajstih dneh po podpisu in sklepu pogodb.

Leta 1933 je bila ustanovljena Škofjeloška predilnica d. z. o. z., s sedežem na Trati. Družabnika sta bili lastnika Intexa v Kranju (Markgraf in Horak). Oba sta bila že naturalizirana v Kranju in sta tako predstavljala domač kapital. Podjetje je veljalo za jugoslovansko. Špekulativno so v registracijo vpisali tudi izdelovanje tekstilnega blaga ter pridobivanje enakih industrijskih obratov. Po nakupu rabljenih strojev naj bi začeli poskusno obratovati. V obratovanje se je vtaknilo ministrstvo vojske in mornarice, češ da gre za tuj kapital in da je obrat preblizu državni meji. Lastnika sta problem rešila s »slamnatim možem«, ki ga je odigral Franjo Sirc. Tega so vpisali kot lastnika in poslovodjo. Po umiritvi zadev sta se Markgraf in Horak poleg Franja Sirca spet dopisala kot poslovodji. Ko tega niso več potrebovali, je Sirc sam odstopil. Proizvodnjo so ves čas povečevali in leta 1941 začeli z gradnjo nove osrednje stavbe, ki so jo med vojno dogradili. V podjetju je bilo dobro organizirano delavsko gibanje. Pisec prispevka v *Krajevnem leksikonu dravske banovine* še poudarja, da podjetje letno izplača okrog milijon dinarjev na račun delavskih mezd. Že pred vojno so imeli v načrtu produkcijo kodranke, ki so jo realizirali šele po vojni. Lastništvo podjetja je bilo v bistvu domače, slovensko. Po vojni je tovarna postala družbena lastnina.

V *Spominskem zborniku Slovenije : ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije* so o Škofjeloški predilnici, družbi z. o. z. Škofja Loka - Trata zapisali:

Silnemu porastu tekstilne industrije, ki je po svetovni vojni pognala močne korenine tudi v Sloveniji, je sledilo veliko povpraševanje po vsakovrstni preji.

Predstavitveni letak Škofjeloške predilnice.

Zato se je leta 1933 ustanovila Škofjeloška predilnica , ki je pričela leta 1934 z obratovanjem. V teku leta 1937 je bilo podjetje znatno povečano. Tako, da je bilo konec leta 1938 v obratu že 13.000 vreten. V dveh izmenah zaposluje podjetje okrog 220 delavcev, kar je v socialnem oziru silno važno za gospodarsko življenje okolice. Tehnična oprema tovarne je izvedena po najnovejših vidikih, pri čemer se je polagalo posebno važnost na dobro zračenje, izpraševanje in primerno ogrevanje delovnih prostorov. Podjetje proizvaja vsakovrstno enonitno in večnitno prejo za tkalnice, prejo za triko in prejo za nogavice v vseh zaželenih oblikah. V zadnjem času je začelo podjetje izdelovati efektno prejo in namerava v kratkem vpeljati tudi predelavo umetnih vlaken.

Krennerjeva tovarna sukna

Prvi Jožef Krenner (1765–1814) je bil irhar. V Loko naj bi prišel še v času starih cehov iz nemških dežel, domnevno z Bavarske. Na začetku 19. stoletja je kupil mlinske stope in najel srednjeveški mlin pod šolo ali cerkvijo sv. Jakoba. Imel je že mikalke za odeje.

Njegov sin, tudi univerzalni dedič Franc (1797–1879), je bil na začetku tudi irhar. Sprva je deloval še kot najemnik, po letu 1850 pa že kot lastnik naprav in je nadaljeval tekstilno proizvodnjo kocev v starem mlinu pod šolo. Leta 1838 je razstavljal na obrtni razstavi v Celovcu in dobil posebno nagrado. Letno je proizvedel 2 000–3 000 odej. Imel je tudi proizvodnjo in nepremičnine v Kranju. Franc si je ustvaril premoženje z nakupom nepremičnin, hiš in agrarne posesti. Imel je 14 otrok, vendar jih je le nekaj ostalo živih. Za univerzalnega dediča je določil sina Alojzija (1841–1895).

Leta 1874 sta Alojz Krenner in Henrik Waneck skupaj registrirala **Družbo za obratovanje suknjarne.** Waneck je bil Sudetski Nemec, tehnični direktor pri Terpincu, največjem tekstilnem industrialcu na Kranjskem. Še istega leta je Waneck umrl in Krenner je sam nadaljeval obrt v Loki. Leta 1891 je kupil še Zechskovo tovarno v Vodmatu v Ljubljani.

Alojz starejši je nadaljeval z nakupi hiš, posebno v bližini in okrog svojega obrata, kjer je videl možnost širjenja proizvodnje ali poznejše špekulativne prodaje. Stalno je posodabljal tovarno, prostore in proizvodnjo. Dokupil je poslopje in zemljišče Pristava (bivši SGP Tehnik). Leta 1887 je postavil parni stroj. V poslovnih zadevah je bil trd pogajalec. Leta 1889 je pognal prvo turbino. V najboljših časih, okrog leta 1890, je zaposloval približno 100 ljudi, okrog 82 moških in 18 žensk. Poleg odej so izdelovali različne vrste blaga za gospode in dame, zimsko in letno flanelo, velur, loden, ševiot, blago za redovniške kute. Leta 1892 je prodal za 259 000 goldinarjev blaga. Prodaja je potekala po celotni takratni Avstriji, Šleziji in Moravski. V Ljubljani je največ trgoval s trgovcem Souvanom, v Loki pa z Janezom Nepomukom Kocelijem.

Krennerjeva tovarna in firma na poslovnem papirju.

V Loki so ga še bolj kot tovarnarja poznali kot prizadevnega občana. Deloval je v občinskih odborih, pri mestnih komunalnih zadevah, elektrifikaciji, šolskih zadevah, sociali in pri gasilcih. Posebno je bil pozoren do mestne ubožnice in šole, katerima je prispeval bogate donacije. Loka je po njegovi zaslugi leta 1893 dobila prvo električno razsvetljavo na Kranjskem. Postal je častni meščan, ta status je imel pred njim le še Janez Bleiweis. Po nenadni smrti je zapustil ženo in mladoletne otroke. Za univerzalnega dediča je določil sinova Alojza in Viktorja, hčerki pa je zapustil volilo, ki ga je uveljavila ob poroki. Že leta 1898 je Viktor svojo polovico dediščine zapustil Alojzu, ki je nadaljeval produkcijo, vendar še zdaleč ni bil tako podjeten in uspešen kot oče. Upadala mu je proizvodnja in število zaposlenih se je zmanjšalo na 66 moških in 13 žensk. Obrat v Vodmatu je leta 1903 prodal Dragotinu Hribarju, ki je tam začel znano tovarno pletenin. Alojz mlajši ni imel veselja do podjetništva, prehitevala ga je tudi konkurenca. Upadlo je zanimanje za sukno, prednost je dobil bombaž. Širiti pa je začel očetovo proizvodnjo elektrike. 1. svetovna vojna mu je prekinila že tako oslabljeno proizvodnjo. Leta 1913 je le še čistil vojaške odeje. Med 1. svetovno vojno je bila v tovarni vojaška bolnica.

Januarja 1919 je Alojz tovarno prodal bratu Viktorju, on pa jo je še istega leta prodal d. d. Šešir. Viktor je postal novi ravnatelj v moderni elektrarni v Skalcah in je brata zastopal pri nadaljnjih prodajah. Pristavo ob Selščici je prodal Jakobu Dermoti iz Železnikov, pristavo na Studencu pa sosedu prof. dr. Franu Jesenku. Ta jo je prodal naprej Schneiterju za njegovo tovarno turbin in stanovanje. Schneiterju je posredoval tudi pri nakupu novih zemljič, kamor je Schneiter preselil tovarno s Studenca. Nova tovarna je bila na mestu današnjega novega Petrola pri Plevni. Krennerja nista imela otrok in sta se kot rentnika preselila na Dunaj. Krennnerjevo hišo na Lontrgu sta prodala ravnatelju Šeširja Lojzetu Kmetiču. Nacionalizacija je Krennerje zadela le pri stari Kocarjevi hiši, ki so jo po letu 1945 kupili stanovalci, uslužbenci loške elektrarne. Leta 1921 so tovarno izbrisali iz obrtnega registra. Podjetje sta pokopala moderna globalna konkurenca in

pomanjkanje obratnih sredstev za posodabljanje. Alojz in Viktor tudi nista imela pravega motiva za širjenje in posodabljanje proizvodnje, ki je še v celoti potekala iz vodne turbine in parnega stroja z vertikalnimi in horizontalnimi prenosi z gredmi, jermeni in zobatimi kolesi. Takšen način pogona je obdržal tudi Šešir, posodobili so ga šele pozno po 2. svetovni vojni.

Podobno kot tkanje in barvanje platna nista prešla v industrijski obrat, je bilo tudi s klobučarstvom. Izdelava klobukov je bila bolj »hišno« delo. Tradicija klobučarstva je bila v Loki živa. Sredi 18. stoletja sta bila v mestu registrirana 2 klobučarja. Zgleda, da so imeli več tovrstnega dela krznarji in kaparji. V drugi polovici 19. stoletja se je klobučarska obrt okrepila. Leta 1869 je bilo že 20 klobučarjev, leta 1880 33, leta 1890 13 in leta 1931 6. Zadnji klobučar Jernej Tavčar je umrl leta 1967. Med sredino 18. in prav tako 20. stoletja je v Loki delovalo okrog 13 klobučarskih delavnic. Po uvedbi obrtne šole leta 1889 so jo klobučarji morali obvezno obiskovati. Do neke mere je tradicija loških klobučarjev le podlaga Šeširju, finančno pa ti obrtniki niso bili udeleženi v novem podjetju.

Tovarna klobukov Šešir Škofja Loka

Mislim, da še danes kar nekaj starih Ločanov ne ve, kaj pomeni šešir – klobuk. Ločani delajo, po domače rečeno v »Šišrju«. D. D. so vpisali v uradne registre v slovenskem, nemškem, francoskem, italijanskem in angleškem jeziku. Trgovanje so dosegli v celotni državi SHS, kjer so smeli kupovati tudi sorodna podjetja in ustanavljati nove tovarne. Konzorcij v ustanavljanju je od Jakoba Dermote odkupil poslopja, vodno turbino in parni kotel. V primerjavi s Predilnico je tovarna dobila zadovoljivo in perspektivno infrastrukturno doto, ki pa je v ugodnih povojnih pogojih ni znala izkoristiti v polni meri. Dermoto so pridobili tudi v konzorcij za ustanovitev tovarne. Od Ločanov sta nekaj časa sodelovala v organih družbe stavbenik Anton Ogrin in veleposestnik Josip Hafner (Pepe), pozneje pa še Rado Thaler. Kapital je bil v lasti Ljubljanske kreditne banke in Zadružne gospodarske banke. V konzorciju ni sodeloval noben loški klobučar, saj ni bilo potrebnega kapitala. 70 % delnic je bilo jugoslovanskega kapitala, 30 % avstrijskega, in sicer v lasti posameznikov, ki so živeli v Avstriji. Glavnica je znašala 5 milijonov kron ali 2,5 milijona dinarjev, sredi dvajsetih let prejšnjega stoletja so jo podvojili. Ob krizi sta imeli obe banki 96 % kapitala, 4 % pa Rado Thaler. Glavnico so zmanjšali na pol milijona dinarjev.

V kriznih letih sta proizvodnjo reševala prokurista inž. Zdenko Skalicky in Lojze Kmetič, ki je leta 1934 dobil naslov ravnatelja. Tovarna je začela z zastarelimi stroji in se počasi modernizirala. Ves čas pred vojno je imela še direkten transmisijski pogon, ki je zahteval močne vzdrževalne ekipe ter ključavničarsko in mizarsko delavnico. Surovine, kunčje kože, so bile domače in uvožene. Vrednost prodaje je bila leta 1922 skoraj 3 milijone, do leta 1940 pa je narasla na več kot 20 milijonov dinarjev. V prvih letih proizvodnje so letno prodali več kot 100.000

Predstavitveni letak Tovarne klobukov Šešir.

Predstavitveni letak industrijskih obratov Rada Thalerja.

kosov blaga, leta 1940 že več kot 350.000. Prodajali so na domačem tržišču in izvažali v Anglijo, Švico, Francijo, na Švedsko, Dansko, Nizozemsko, v Grčijo, Irak, pozneje še v Egipt, Turčijo, Bolgarijo, Palestino in na Ciper. Likvidnost so ohranjali na račun boljše kakovosti, zviševanja proizvodnje in nižanja cen (notranje rezerve). Izguba je bila le v letih 1928–1933 in takrat niso delili dividend. Število delavcev so prilagajali proizvodnji, variiralo je med 100 in 160–170. Največ jih je bilo leta 1940, ko je bilo nekaj časa zaposlenih okrog 265 ljudi, od tega 17 uslužbencev. Zaposlovali so selektivno glede na kvalifikacije in socialno stanje, tudi odpuščali so po socialnih kriterijih. Po kriznih letih je nastopil močan stavkovni val, pod vodstvom Jugoslovanske strokovne zveze (JSZ) (in ne komunistov). Ta je bil uspešen, ko je podjetje spet bolje poslovalo. Delavci so pridobili (s podkupnino) vpogled v bilance podjetja, izdelane za delavce, za davkarijo in tisto za družbo.

Slaba stran podjetja je bil za delavce proces proizvodnje z uporabo živega srebra. Za produkcijo je bil cokla zastarel transmisijski pogon. Obe bistveni težavi so odpravili šele precej po koncu vojne, največ v času direktorjev Valterja Galofa in pozneje Mira Pinteriča. Za spremenjeno tehnologijo proizvodnje je bil zaslužen inž. Berglez, ki je ukinil živosrebrne postopke. Po 2. svetovni vojni je tovarna postala družbena lastnina.

Industrijska obrata Rada Thalerja

Do 2. svetovne vojne sta nastala še dva tekstilna industrijska obrata, oba je registriral Rado Thaler. Občini Škofja Loka je po raznih osebnih zvezah uspelo doseči, da je Thaler registriral novi tovarni v Loki in davčnih obveznosti ni odnesel na Trato v Občino Stara Loka.

Leta 1929 je Rado Thaler registriral **Prešivanje odej na strojni pogon Škofja Loka**. Tovarno je postavil v Kapucinskem predmestju, v današnji Šolski ulici, obrat je bil arhitekturno moderno zasnovan, z upravno zgradbo in industrijskim delom. Celoto je obdajal urejen park, obdan s poznosecesijsko ograjo. Po vojni je bila tovarna podržavljena in proizvodnjo nadaljuje do danes, v novih prostorih na Trati, z imenom Odeja.

Brumen & Thaler družba z. o. z. tekstilna tovarna Škofja Loka

Drugo tovarno je Thaler v Vincarjih postavil skupaj s poznejšim družabnikom Brumnom. *Podjetje je ustanovil leta 1934 Rado Thaler kot tovarno za bombažne in mercerizirane tkanine. Pozneje se je tovarna izpopolnila, še posebno obrat apreture. Tovarna se je naselila v okolico Škofje Loke zato, ker so posedovali njeni lastniki, družba z.o.z., v tem okolišu še druge obrate in je bila s tem močno olajšana administracija. Nič manj važen moment za tukajšnjo namestitev pa je bilo domače strokovno usposobljeno delavstvo, ker je bila tu že pred vojno večja domača tekstilna industrija. Podjetje ima lastno mercerizacijo, barvarno in apreturo. Tovarna je nova in najmodernejše urejena. Pogon je električen s separatnimi motorji za vsak stroj. Surovine dobavljajo do 50 % domače predilnice, ostalo pa inozemstvo (Češkoslovaška, Poljska, Nemčija, Italija). Izdeluje vse vrste perilnega blaga: cefirje, popeline, flanele, barhente, cvirnato blago za damske obleke itd. Izdelke konsumira domači trg po vsej državi. Podjetje zaposluje večje število uradnikov in delavcev iz okolice Škofje Loke in Kranja.*

Tako je zapisano v *Spominskem zborniku Slovenije : ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije*, ki je izšel leta 1939.

Med vojno je tovarna obratovala in lastnik je materialno podpiral partizane. Nekaj let po vojni so tovarno preselili v Ajdovščino, prostore pa je prevzelo podjetje Motor (pozneje LTH).

Za zaključek

Sedaj od zgoraj obravnavanih dejavnosti delujejo še Gorenjska predilnica, Odeja in Šešir v likvidaciji. Za Šešir bi spet morali najti »novega Lojzeta Kmetiča«, ki naj bi tovarno ob krizi v tridesetih letih 20. stoletja likvidiral, vendar pa jo je rešil in rehabilitiral. V današnjem globaliziranem svetu bodo morali ob uveljavlje-

ni blagovni znamki poiskati neko ekskluzivno proizvodno nišo. V tekstilni industriji bodo morda nov material spet platno in druga naravna vlakna in ekskluzivno barvanje in potiskovanje. Pri klobukih bi kazalo obnoviti stare modele in uvesti vsaj polcilindre. Razvoj turizma bi pospešil tak razvoj. Pri obravnavi naše tematike se je pokazalo nekaj starih regionalnih konstant. Ko danes iščemo enakomerni trajnostni razvoj na vseh področjih, od pogleda na svet, demokracije, oblike vladavine in gospodarstva v sobivanju z naravo, bi opozoril na nekaj smeri, ki so se pokazale tekom stoletij.

Loško gospodarstvo je bilo vedno v rokah domačega kapitala. Loško gospostvo, okrajno glavarstvo, upravna enota, je prostor, ki generira dovolj delovne sile in kapitala. Spomnimo se Loške komunalne banke (danes Gorenjska banka). V smislu boljšega izkoristka bi se danes morali vključiti v celotno gorenjsko regijo. Izseljevanje s tega področja v polpretekli dobi je bilo politično izsiljeno, v celotnem obdobju pa je imelo v glavnem manjše demografske in ekonomske učinke. Določene generacije si vedno želijo pospešiti svoje materialno stanje, zato je enakomeren trajnostni razvoj tega področja nujen. Akumulacijo kapitala v obliki beneficijev iz 18. stoletja je izničil deloma že Jožef II., dokončno pa stroški 1. svetovne vojne. V današnji državi bi v tranziciji pokraden denar v davčnih oazah morali vrniti in takoj vložiti v neke proizvodne oblike, ki bi donašale trajnostni razvoj in dodano vrednost. Denar je najbolje shranjen v dobro naloženi produkciji.

Pa še napotek bralcem

Če bi se kdo od bralcev tega prispevka želel podrobneje seznaniti z obravnavano tematiko, mu svetujem naj vzame v roke:

Avsenek, Ivan: *Spominski zbornik Slovenije : ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije*. Ljubljana : Jubilej, 1939, 703 str.

Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo : (973–1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 560 str.

Krajevni leksikon dravske banovine. Ljubljana : Uprava Krajevnega leksikona dravske banovine, 1937, 715 str.

Posamezni izvodi *Loških razgledov*.

Pripis

Zgornji prispevek je bil predstavljen na Dnevih evropske kulturne dediščine v Škofji Loki, septembra 2016.

Matjaž Hafner, Marijan Masterl

Smučarski vod v Škofjeloški četi in rekviem za Jamnikovo domačijo

Namesto uvoda / Matjaž Hafner

V *Loških razgledih* že nekaj let ni bilo prispevka o času narodnoosvobodilnega boja na Škofjeloškem. Res je, da je večina akterjev tega našega veličastnega obdobja umrla, zgodovinarji pa se tej temi očitno izogibajo, kot da se je sramujejo. Letos spomladi, ko je vnuk Marijana Masterla pospravljal njegovo zapuščino, smo našli dragocene zapiske o prvih loških partizanih, ki so se po dražgoški bitki pred preganjanjem nemškega okupatorja in domačih kolaborantov zatekli na domačijo Jamnik, na hrib nad dolino Hrastnice, nasproti Osolnika.

Znano je, da se je Cankarjev bataljon po dražgoški bitki razdelil na Jeseniško, Selško, Poljansko in Loško četo. Vsaka od njih naj bi si v svojem okolju našla primerno zatočišče. Ločani so po dveh tednih iskanja in skrivanja našli razmeroma varno domačijo Jamnik, kjer so si končno odpočili in zacelili rane. Tam so preživeli skoraj mesec dni, dokler jih 10. marca 1942 po izdaji niso napadli Nemci.

Objavi v *Loških razgledih* sem namenil odlomek iz rokopisa: uvod, v katerem je kratko razloženo, kaj prispevek z naslovom ***Smučarski vod v Škofjeloški četi in rekviem za Jamnikovo domačijo*** pripoveduje o Škofjeloški četi in Smučarskem vodu iz Ljubljane.

Iz doslej objavljenih člankov v *Loških razgledih* je razvidno, da je bilo narodnoosvobodilno gibanje na Škofjeloškem močno razvito in pomembne partizanske aktivnosti so mesto našle tudi v splošni zgodovini NOB. Več pomembnih dogodkov pa je ostalo prezrtih in neobravnavanih. O Škofjeloški četi je bilo objavljenih nekaj posameznih podatkov, vendar nikjer celota. Avtor Marijan Masterl skuša v prispevku odgovoriti na več odprtih vprašanj.

O piscu Marijanu Masterlu (1917–2003)*

Marijan Masterl je bil rojen v zadnjem letu grozot 1. svetovne vojne in splošnega pomanjkanja. Doraščajoč v obdobju slovenskega narodnega zavedanja in povojne gospodarske krize, je dozoreval v okupacijskih in odporniških preizkušnjah 2. svetovne vojne ter se izoblikoval v široko razgledanega, ustvarjalnega in odgovornega zrelega človeka, kakovostnega in kritičnega strokovnega organizatorja, raziskovalca in pisca.

Po opravljeni gradbeniški učni dobi je najprej delal v podjetju Dedek iz Ljubljane (1936–1939) ter v občasnih prekinitvah opravil dva letnika srednje šole in šele po vojni šolanje dokončal z diplomo (1946) na arhitektonsko-gradbenem oddelku tehnične srednje šole v Ljubljani. Od leta 1942 je ilegalno sodeloval v odporniškem narodnoosvobodilnem gibanju in kot partizan organiziral in gradil prve vojaške tehnike na Gorenjskem ter ob zaključnih akcijah za osvoboditev za štab 9. korpusa NOV in POJ izdelal elaborat o nemških vojaških utrdbah v Benečiji - Julijski krajini, na Primorskem in Gorenjskem. Poznamo ga tudi kot fotografa, dokumentatorja medvojnih dogodkov, med njimi so najbolj znane **Partizanske smučine Cerkno 1945**, kjer je bil tudi tekmovalec in je za Janezom Štefetom in Rudijem Finžgarjem zasedel 3. mesto.

Po vojni je kot projektant in nadzornik deloval v ministrstvu za gradnje, med drugim kot vodja zadruge za obnovitev porušene vasi Dražgoše, pri regulaciji in izsuševanju na območju reke Strumice v Makedoniji ter pri gradnjah hidroelektrarn Medvode in Mavčiče. Ob prekinjenem študiju na gradbeni fakulteti je opravil strokovni izpit za višjega gradbenega tehnika, s pooblastilom za samostojno projektiranje in vodenje gradbenih del. Priznana mu je bila visokošolska stopnja strokovne izobrazbe. V letih 1954–1958 je bil direktor Splošnega gradbenega podjetja Tehnik iz Škofje Loke. Zatem se je ukvarjal z bančništvom, od Komunalne, prek Narodne, Splošne gospodarske in Kreditne do Ljubljanske banke, kjer je delal kot revizor programov za razširjeno reprodukcijo, bil direktor za področje ekonomsko-tržnega organiziranja, dolgoročnega kreditiranja oziroma preučevanja gospodarstva, od leta 1969 bančni svetnik generalnega direktorja in poslovodnega odbora banke, nekaj časa tudi svetnik generalnega direktorja Iskre Commerce v Ljubljani.

Za opravljanje teh zahtevnih nalog se je dodatno izobraževal na področjih bančniške organizacije in mehanografije ter izgradnje in financiranja zimskih športnih središč. Na področju bančništva je sestavil normative za načrtovanje bančnih zgradb v Sloveniji, pripravil projekt modernizacije in uvedbe sistema mehanografske obdelave podatkov v Narodni banki, vodil je izdelavo projektnih ravni gospodarskega razvoja Slovenije, združevanja sredstev in financiranja investicijskih objektov (izgradnja poslovne stavbe LB in Iskre v Ljubljani ter nekaterih njenih poslovalnic po Sloveniji, bil je odgovorni finančni strokovnjak pri gradnji Cankarjevega doma v Ljubljani).

Marijan Masterl pri opravljanju svoje projektantske službe. *(foto: iz osebnega arhiva)*

Na turističnem področju je pripravil študijo o vključevanju visokogorskega sveta Slovenije v turizem, programiral in vodil je investicijska dela pri generalni obnovi zimskošportnega središča na Krvavcu, naredil investicijski program rekreacijsko-turističnega centra Soriška planina, izdelal je primerjalni študiji o programiranju in načinih spodbujanja razvoja turističnega gospodarstva in zimskošportnih središč v zahodnih alpskih deželah in Sloveniji. Bil je stalni udeleženec mednarodnih kongresov za zimskošportno rekreacijo.

Velik del svoje javne družbene in publicistične dejavnosti pa je posvetil svojemu domačemu okolju, Škofji Loki. Ne le kot organizator in razvojni snovalec loškega gradbenega podjetja, gospodarski svetovalec občinskega vodstva, načrtovalec in vodja urbanističnega razvoja mesta in aktivni član lokalnih društev in organizcij, med drugim odbornik Muzejskega društva Škofja Loka, ampak tudi kot priznan strokovni in domoznanski pisatelj ter sodelavec zbornika *Loški razgledi* od začetka njegovega izhajanja in tudi drugih strokovnih publikacij.

Kot udeleženec narodnoosvobodilnega boja je ustvaril pomembno fotoreportersko dokumentacijo in bogato zbirko podatkov in pričevanj o dogajanju na loškem, širšem gorenjskem in primorskem območju. Iz tega gradiva je kot vodilni sodelavec črpal za publikacijo *Pomniki NOB na Škofjeloškem* (1986), je soavtor prispevkov o tragediji partizanov v Rovtu nad Crngrobom leta 1942 in o gorenjskem vojnem področju (v edicijah *Gorenjska v NOB*). Opisal je čudovito preživetje ranjenega partizana (januarja 1942) na Mošenjski planini (*Obzornik* 1988). Dokumentarno je med drugim obdelal požig vasi Pevno (1943), uboj partizanskih sodelavcev v Crngrobu (1944 in 1945), predrzno dogodivščino komandirja Krtine in nekatere druge dogodke iz tistega časa, vse v *Loških razgledih*. V drugih publikacijah je pisal o gradnji znamenite, toda za partizanske kurirje in aktiviste usodne Fuxove brvi čez Savo v Radovljici, o nesrečni smrti komisarke Brine, partizanskih tehnikah na območju Kokre, o tehniki Gorenjskega odreda, partizan-

skem tisku v Kamniških Alpah in pod Karavankami ter ciklostilni tehniki Jošt v kranjskem okrožju. Bil je soavtor zapisov o bojih na območju Krvavca v avgustu 1942 in pisec spominske publikacije *Partizanske smučine Cerkno '45* (Ljubljana, 1985).

Med njegove domačijske prispevke v *Loških razgledih* sodi vsestranska predstavitev iz ljudskega spomina o krajevnem posebnežu Blažu Peternelu – Blešku, njegovem času in okolju. Podobna je etnološka pripoved o gostaču, streharju in mnogoznalcu Platiševem Lukcu. V časopisnih reportažah je predstavil nekaj primerov starosvetnega stavbarstva na Loškem, zbral pričevanja o nekdanjih potujočih brusačih iz Rezije ter opisal življenjsko pot zavednega slovenskega duhovnika Arturja Blasutte iz Tera v Beneški Sloveniji.

Smučarski vod v Škofjeloški četi in rekviem za Jamnikovo domačijo / Marijan Masterl

Uvodno pojasnilo

O Škofjeloški četi je bilo že objavljenih nekaj posameznih podatkov, vendar nikjer celota. Njenega borca Franceta Kavčiča, ki je pripravljal gradivo čete, v kateri je bil vse od njene ustanovitve do konca, je žal prehitela smrt. Del svojega gradiva sem mu tudi posredoval, ker sem menil, da je on, kot njen soustanovitelj in politični komisar, najbolj pristojen, da jo napiše.

Ker je s smrtjo Franceta Kavčiča nastala vrzel v zgodovini Loške čete, sem sklenil, da njegovo začeto delo dopolnim sam. Življenje Loške čete sem preučeval v Zvezi ljubljanskih diverzantov smučarjev, ki so po dražgoških bojih pristali pri Škofjeloški četi.

Povod za to pisanje mi je dalo gradivo o praktični uporabi smuči in krpelj v NOV, ki ga zbiram že več let. Njegov osnovni namen je, da z njim ohranim čim več podrobnosti in dogodkov, ki bodo kasnejšim zgodovinarjem olajšali pisanje realne zgodovine tega obdobja.

Želim opozoriti na nekatere netočnosti, ki so zašle v *Loške razglede* v zvezi z zgodovinopisjem NOB na škofjeloškem ozemlju.

Uvod

V krvi kipeče cvetje pokopan
leži s prebelim čelom partizan.
In belo, belo, belo pada sneg,
zamete njega in zajcev, srnic beg.

Oton Župančič (1942)

Loška četa: od leve proti desni: Marijan Masterl - Brenko, Dolinar Justin - Adam France Kavčič - Veljko, Stane Konštantin - Borut, Pavle Kavčič - Miha. *(foto: iz osebnega arhiva*)

Prispevek obravnava znatno širšo problematiko, kot jo napoveduje naslov. Zajema namreč tudi tiste dogodke iz prvih mesecev narodnega upora, ki so bili kakorkoli povezani z vsebino, ki jo okvirja naslov, in sicer v želji, da bi gradivo postalo zaokrožena celota, ker le tako lahko dobi pravo veljavo v škofjeloškem in slovenskem prostoru.

Iz doslej objavljenih člankov v *Loških razgledih* je razvidno močno narodnoosvobodilno gibanje na škofjeloškem ozemlju. Pomembne partizanske aktivnosti so našle mesto tudi v splošni zgodovini NOB, več pomembnih dogodkov pa je ostalo prezrtih in neobdelanih. Tako je iz partizanske literature izostala namera, s katero so gorenjski politični voditelji in partizani, v okviru dogovorjene hkratne vstaje po Sloveniji, hoteli dvigniti oktobrsko vstajo v Škofji Loki. Na pripravo nanjo sicer kažejo posamezni obravnavani dogodki, ki pa analitično ostajajo nepovezani v celoto. Pravi razlogi, zakaj do dobro načrtovanega napada na Škofjo Loko in hkratnega dviga vstaje že v oktobru leta 1941 ni prišlo, tudi niso navedeni. Prispevek skuša odgovoriti na to vprašanje.

Na začetku narodnega upora proti tujim zavojevalcem je glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet pospeševalo razne oblike odpora. Od teh so v prispevku predvsem minerske sabotažne akcije. Iz posebne skupine mož, ki so v

Ljubljanski pokrajini te naloge opravljali pod neposrednim vodstvom glavnega poveljstva, je nastal minersko-sabotažni vod na smučeh. V zvezi s tem prispevek posega na Notranjsko, v Preserje, na Bloško planoto, kjer se je po napadu na Lož zaradi hitrega prihoda zime leta 1941 in po hudi stiski na Debelem vrhu rodil prvi partizanski smučarski vod – Dakijeva leteča patrulja.

Visoko nad dolino Hrastnice, na osamljeni kmetiji Jamnik (Sv. Barbara, Občina Škofja Loka), je bila po dražgoški bitki iz prvotne škofjeloške partizanske skupine borcev, ki jih je v te kraje pripeljal Jaka Bernard, 26. februarja ustanovljena Škofjeloška četa pod poveljstvom loškega rojaka Janeza Bernika in Ločana Franceta Kavčiča – Veljka, političnega komisarja.

Prvič je v literaturi, ki obravnava NOB, v tem gradivu objavljeno tridnevno posvetovanje pri Sv. Barbari, na katerem so Jože Gregorčič, Lojze Kebe, Maks Krmelj in Jože Krajc po zaključni bojni poti Cankarjevega bataljona po Selški in Poljanski dolini, po bojih v Dražgošah, po njegovi razpustitvi in zadušitvi decembrske vstaje 1941, ponovno kritično presodili pretekle dogodke ter sprejeli vrsto sklepov in pobud za oživitev pomladanske ofenzive, ki naj bi jo vodile na novo preverjene partizanske enote na Gorenjskem. Poročilo o tem posvetu je bilo po posebnem kurirju takoj odposlano glavnemu poveljstvu v Ljubljano.

Osrednji del prispevka obravnava skupino Ljubljančanov, ki jo je glavno poveljstvo v Ljubljani ustanovilo, opremilo in izurilo za bojevanje v zimskem času in na smučeh v gorskem svetu Gorenjske ter je iz literature znana pod imenom **smučarska četa**. Za odhod na Gorenjsko se je smučarski vod temeljito pripravljal, od decembra 1941 do svojega odhoda v začetku februarja 1942. Njegovo začetno jedro so tvorili diverzanti, ki so minirali železniški most čez Ljubljanico na progi Ljubljana–Trst pri Preserjah. Okoli petnajst mož – smučarjev naj bi po načrtih Glavnega poveljstva odšlo na Gorenjsko ravno v času, ko se je tam razplamtevala oborožena vstaja, s katero naj bi skušali priboriti prvo osvobojeno ozemlje v okupirani Sloveniji. Skupina je imela, poleg drugega, predvsem nalogo, da ruši prometne zveze, kar je bilo nujno povezano s težnjo, da se obdrži tudi osvobojeno ozemlje. Zaradi nerednih kurirskih zvez ljubljanski smučarski vod ni odšel na Gorenjsko 25. decembra 1941, kot je bilo načrtovano. Kurirsko zvezo je dobil šele po končanih bojih v Dražgošah.

To je bila prva skupina izbranih prostovoljcev, ki je iz Ljubljane leta 1942 odšla v partizane na Gorenjsko. Smučarski vod so sestavljali predvsem športniki, visokošolci in poklicni vojaki bivše jugoslovanske vojske. Iz Ljubljane je smučarski vod 13 mož odšel s kurirjem Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Cvetom Novakom 6. februarja 1942 in prispel z 12 možmi 10. februarja v škofjeloško partizansko skupino k Jamniku, v hišo Sv. Barbara št. 10, 6 km jugozahodno od Škofje Loke.

Ko se je smučarski vod zadrževal pri Jamniku, je na smučeh napravil nekaj patruljnih obhodov in napadov na nemške postojanke v okolici Medvod in Poljanski dolini. Čeprav so bili dražgoški in novi borci iz Ljubljane skupaj le kra-

tek čas, je bilo njihovo skupno četno življenje poučno za obe skupini, ki sta prej delovali vsaka pod drugim okupatorjem, ki sta vsaka na svoj način zaman poskušali preprečiti hitro naraščajoče narodnoosvobodilno gibanje. Pri tem sta uporabljali različne, a tudi podobne oblike ustrahovanja in uničevanja slovenskega naroda.

Obstoj smučarskega voda v sestavi Škofjeloške čete je bil kratkotrajen. 11. 3. 1942 so nemški policisti in orožniki v zgodnjih jutranjih urah napadli Škofjeloško četo in smučarski vod; bilo je sedem mrtvih, med njimi Marjan Sever, ki je miniral preserski most. Manj je znano, da je bila smrt padlega prostovoljca, partizanskega smučarja – diverzanta Marjana (Naceta) Severja iz Ljubljane povod, da je pesnik Oton Župančič Severjevi materi in njenemu sinu posvetil pesem *Partizanovi materi*. Marjanu Severju, ki je bil fant njegove hčerke Jasne – Dunje, je pesnik posvetil pesem *Z rdečim cvetjem*. Prav tako je partizanski pesnik Karl Destovnik – Kajuh Severju in njegovi materi napisal znano pesem *Materi padlega partizana*.

Gradivo hkrati opisuje postopni propad nekdaj trdne in ponosne Jamnikove domačije, danes neurejenega in nezaščitenega spomenika iz časov narodnoosvobodilnega boja, saj nam pred očmi iz leta v leto hitreje propada. A ne pozabimo, da je bila tam ustanovljena Škofjeloška četa in tu doživela ognjeni krst, v katerem je izgubila sedem borcev.

VIR:

*Berčič, Branko: Jubilant Marijan Masterl. V: ***Loški razgledi*** 44, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1997, str. 280–282.

Alojzij Pavel Florjančič, Jože Peter Kranjc

O delu komisij za grobišča povojnih pobojev v Občini Škofja Loka

Kratek povzetek za obdobje 1990–2016

Uvod

Škofja Loka je bila takoj po koncu 2. svetovne vojne primeren logistični kraj za sprejem množice vojnih beguncev, ki so jih domače oblasti zajele na begu ali pa so jih vrnili Angleži. Železniško sprejemališče je bila predvsem železniška postaja na Trati, v manjši meri pa pomožni tir v Žabnici. Hrvaški vojni begunci so bili od tam in s Kamnitnika odpeljani ali peš napoteni v Crngrob in tam umorjeni.[1] Zbirni begunski taborišči sta bili v nekdanjih nemških medvojnih barakah na Kamnitniku in Loškem gradu, kjer je bilo kratek čas tudi koncentracijsko taborišče vrnjenih slovenskih domobrancev, kasneje pa dve leti nemških vojnih ujetnikov. Večji del domobrancev so nato odpeljali v Šentvid nad Ljubljano. Domobranci iz gorenjskih oziroma bližnjih domobranskih postojank so bili z Loškega gradu izročeni lokalnim eksekucijskim skupinam ali pa so morali peš na posamezna morišča, ki so postala tudi primarna grobišča. Teh je bilo največ v Crngrobu in okolici, vključno s križnogorskimi podnožji in njihovimi grapami. Prav tako je bilo več morišč in grobišč na drugi strani mesta okoli Loškega gradu in za njim, nadalje od Hrastniške grape, Žovšč, Bodovelj, Lovrenške grape do Sopotnice in Breznice ter še marsikje. Med žrtvami v posameznih grobiščih so bili ponekod tudi nemški vojni ujetniki, ki so bili po prekopavanju grobišč (tako so nastala sekundarna grobišča) in premeščanju trupel tudi pogosto ubiti. Nekatere skupine ljudi, ki so bile kasneje iz Šentvida izpuščene in napotene domov, so doma prestregli lokalni eksekutorji in jih umorili.

1 Petnajst visokih funkcionarjev vlade NDH (Neodvisne države Hrvaške) so po zaslišanju v nekdanji Burdychovi lekarni oddvojili in odpeljali v Postojno ter nato v Zagreb, kjer so devetim sodili in od njih so jih šest usmrtili.

O pomorih in za grobišča na Loškem se je ves čas vedelo, vendar ljudje o tem niso govorili, vsaj javno ne. Nad temi morišči, grobišči in grobovi so zapihali »viharji jezni domačije«. Takoj po vojni se je začelo sistematsko čiščenje, odstranjevanje njihovih sledi,[2] prikrivanje morišč in grobišč, njih zamolčevanje ter zastraševanje in ustrahovanje ljudi. A nobena stvar ni tako skrita, da ne bi nekoč prišla na dan. Vsemu navkljub, s pomočjo prizadevnih iskalcev resnice, delovnih skupin in podporo lokalnih ter državnih upravnih struktur, se je premaknilo in danes velja Škofja Loka za uspešno okolje pri raziskavah grobišč povojnih pobojev in spremljajočih dejavnostih. Seveda je bilo to možno začeti šele na koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja, ob začetnih demokratičnih spremembah pri nas, po formalnem prenehanju totalitarnega komunističnega sistema ter turbulentnem in zaviralnem prehodu v normalno demokratično družbo. Je pa res, da je ta uspešnost trajala le omejen čas, v času vlad tako imenovanih strank slovenske pomladi. V začetku, med leti 1991 in 1994 ter 2002 in 2009, predvsem v času mandata prve, delno druge in osme vlade Republike Slovenije (2004–2008), ki so bile naklonjene reševanju prikritih morišč in grobišč. V prevladujočem času vlad tako imenovane kontinuitete pa so bile te aktivnosti močno ovirane in so praktično zamrle.

V nadaljevanju podajava kratek pregled dela komisij za reševanje vprašanj prikritih morišč in grobišč, od leta 1990 do vključno 2016.

O delu občinskih komisij za grobišča povojnih pobojev

Skupščina Občine Škofja Loka je 28. 11. 1990 izvolila Komisijo za ugotavljanje in urejanje grobišč, raziskovanje povojnih pobojev in drugih nepravilnosti (v nadaljevanju: Komisija za grobišča). Dodati moramo, da je tedanja Občina Škofja Loka vključevala sedanje občine Gorenja vas - Poljane, Škofja Loka, Železniki in Žiri. Na svoji prvi seji, 20. 2. 1991, je komisija evidentirala dvanajst možnih lokacij grobišč na Škofjeloškem.

Prvo komisijo v veliki Občini Škofja Loka je, v sestavi Vincencij Demšar, Franc Kožuh, Jernej Prevc, Jože Kranjc, Franc Podnar in Franc Gaber, vodil Vincencij Demšar. Do poletja 1991 so pripravili Odlok o zavarovanju neurejenih grobišč in grobov vojnih in povojnih žrtev, ki je bil junija sprejet na Skupščini

2 Zvezno ministrstvo za notranje zadeve je 18. 5. 1945 izdalo nalog, po katerem morajo NOO (Narodno osvobodilni odbori, tedanje najnižje upravne – krajevne – enote), kasneje KLO (Krajevni ljudski odbor) ukreniti vse potrebno, da se takoj odstranijo /zravnajo z zemljo/ vsa pokopališča in tudi posamezni grobovi okupatorjev in domačih izdajalcev ter se tako za njimi izbriše vsaka sled. Partizanskim grobovom pa morajo NOO odbori posvetiti vso skrb in nego, da bodo postali spomeniki hvaležnosti našim največjim junakom. NOO morajo ljudstvu razložiti, zakaj moramo odstraniti grobove okupatorja in domačih izdajalcev. *Obvestite nas, kaj ste ukrenili glede odstranitve grobov in kakšen odmev ima odstranitev pri ljudstvu. Smrt fašizmu – svobodo narodu*. Štev. 334/45, dne l2. junija 1945, Ministrstvo za notranje zadeve, minister Zoran Polič lr.

Občine Škofja Loka. Njen največji dosežek je bil, da so določili in vnesli v katastrski načrt k.o. Pevno, v merilu 1:2880, šest lokacij grobišč (prej so ta grobišča šteli za enega samega!) ter postavili označevalna znamenja, male lesene križe. Ta dokument Komisije za grobišča, pod številko 451-1/91-986 z dne 27. 9. 1991, hranijo v arhivu Loškega muzeja. Zabeležke Ministrstva za delo, družino in socialne zaveze k tej skici v občinskem arhivu nismo našli, manjka tudi skica grobišč. Smo pa oboje našli v arhivu Zveze združenj borcev za vrednote NOB Škofja Loka. Male lesene križe je komisija postavila še na grobiščih v Pevnem, na Žovščah, v Bodoljski in Lovrenški grapi ter verjetno še kje. Komisija je podprla in se strinjala s postavitvijo farne plošče v Žireh in dala priporočilo občinskemu Izvršnemu svetu za sofinanciranje, prav tako za spomenik v Poljanah, in zagotovila sofinanciranje postavitve spomenikov v Gorenji vasi in Lučinah. Dana je bila tudi pobuda za postavitev spominske plošče o povojnem zbirnem taborišču vojnih beguncev na Loškem gradu. Mandat prve komisije je trajal do konca leta 1994.

V naslednjem mandatu (od leta 1994 do 1998) komisija zelo verjetno ni bila niti imenovana. V procesu reforme lokalne samouprave so bile namreč leta 1994 na teritoriju nekdanje Občine Škofja Loka ustanovljene štiri nove: Občina Gorenja vas - Poljane, Občina Škofja Loka, Občina Železniki in Občina Žiri.

Znana grobišča povojnih pobojev v Občini Škofja Loka še vedno niso primerno označena.
V grobišču št. 6 v Crngrobu, tako imenovane Hudičeve štenge, ki je eno izmed množičnih grobišč vojnih beguncev hrvaške narodnosti, naj bi ležale predvsem žrtve ženskega spola. Grobišče je bilo potrjeno s sondiranjem. Informativna tabla, v ospredju vidimo le prazen okvir zanjo, je bila kmalu po postavitvi odstranjena.
(foto: Alojzij Pavel Florjančič)

Drugo komisijo za evidentiranje in ureditev prikritih grobišč je 13. 12. 2001 imenoval Občinski svet Občine Škofja Loka. V njej so bili Štefan Kalamar, Franc Jenko, France Krmelj, Vincencij Demšar, mag. Andrej Pipp, dr. France Leben in Anton Peršin. Na osnovi dostopnega dokumenta, št. 061-2/98, bi morda lahko sklepali, da gre za formaliziranje začetka mandata komisije v leto 1998. Iz tega časa ne poznamo poročil o delu komisije in tudi ne morebitnih opravljenih del. Leta 2001 sta Odbor za istraživanje žrtava porača, Hrvaškega društva Ljubljana, in slovensko Društvo za ureditev grobov postavila štiri velike lesene spominske križe na povojnih prikritih grobiščih v Crngrobu. Ne vemo, če je pri tem sodelovala tudi škofjeloška komisija.

Mandat **tretje komisije,** v sestavi Štefan Kalamar, Janez Pintar, mag. Andrej Pipp, Janez Prevodnik, Anton Bogataj, France Jenko, Jože Peter Kranjc, je trajal od leta 2002 do 2006; vodil jo je Janez Pintar. To je bilo prelomno obdobje, saj so se s pričevalci na terenu začele intenzivne in uspešne anketne akcije ter prva strokovna izkopavanja žrtev pobojev s sodelovanjem strokovnjakov, arheologov *in situ* (mag. Draško Josipović), z antropološkimi analizami okostij (dr. Petra Leban Seljak) in forenzičnimi genetskimi raziskavami (dr. Katja Drobnič). DNK analize sta opravljala Sodno medicinski inštitut Ljubljana in inštitut v Sarajevu. Sondiranja in izkopavanja je izvajalo podjetje Magelan skupina d. o. o. iz Kranja, pod strokovnim vodstvom mag. Draška Josipovića. Ker poznamo le del arhiva te komisije, so naši podatki lahko pomanjkljivi. Vemo za uspešno izkopavanje leta 2005 v Bodovljah (odkopano je bilo 25 žrtev, DNK potrjen s sorodniki 7-krat), leta 2006 za grajskim obzidjem (odkopano je bilo 5 žrtev) in v Lovrenški grapi (odkopano je bilo 29 žrtev, DNK potrjen s sorodniki 8-krat). Nekaj sond je nakazalo, da so bile grobne jame izpraznjene. Prihajalo je do določenih napetosti, nesporazumov in sporov med predsednikom komisije, občino ter republiško komisijo. Na splošno pa lahko delo te komisije ocenimo za zelo uspešno. Njena pomanjkljivost je, da ne poznamo njenih zaključnih letnih poročil ter njeno obširno delovno gradivo, posamezne najdbe pa tudi niso bile predane naslednji komisiji in poročila niso bila dana v občinski arhiv.

Četrta komisija za grobišča (2006–2010) ni bila več komisija občinskega sveta kot prejšnji dve, pač pa je postala posvetovalno telo župana. Tej novi šestčlanski komisiji (Jože Peter Kranjc, Štefan Kalamar, Janez Pintar, mag. Andrej Pipp, Anton Bogataj, Frančišek Jenko) je predsedoval Jože Peter Kranjc. V tem mandatu so leta 2007 iz grobne jame na Žovščah izkopali 11 skeletov žrtev, leta 2008 so sodelovali z republiško komisijo za grobišča, pod vodstvom dr. Mitje Ferenca, pri sondiranju crngrobskih grobišč, kjer sta bili pozitivni dve sondi (Crngrob 1 in Crngrob 5). Za grobišča v breznih pa je bilo sondiranje preplitvo. Leta 2009 so delavci podjetja Magelan iz Kranja iz Matjaževe jame pri Pevnem identificirali in izkopali 6 nepopolnih okostij. Antropološko analizo je opravila dr. Petra Leben Seljak, izvedeno je bilo vzorčenje za DNK analize.

Na Brezovcu nad Trnjem so leta 2009, zaradi novejše melioracije, ko so bile tam izorane kosti, našli le eno kost, simbolično zakopano pod premeščenim križem.[3] Tu naj bi bilo sicer zakopano sedem žrtev in za pet od njih se ve, kdo so bili. Raziskave domnevnih grobišč na Križni Gori in vrhom Soteske so bile neuspešne. Delo te komisije je bilo relativno uspešno, nova, velika normativnost protokola delovanja komisije pa je začela hromiti delo komisije. Zanjo je začelo zmanjkovati denarja, pravzaprav ga je zmanjkalo, saj so vsi stroški izgradnje kostnice padli na občinska pleča. V letu 2010 je škofjeloška občina na osrednjem pokopališču na Lipici

3 Vse druge izorane kosti je s površine pobrala Franconova Frančiška, sestra umorjenega Toneta Jenka iz Virloga, in jih zagrebla v družinski grob. Pravi primer starološke Antigone. Glej: *Starološki zbornik*, str. 310.

dogradila regijsko kostnico za posmrtne ostanke žrtev povojnih pobojev – ne le s škofjeloškega območja, temveč s celotne Gorenjske. Kostnica je bila tehnično prevzeta v naslednjem letu, vanjo pa so prenesli posmrtne ostanke 67 izkopanih žrtev.

Leta 2011 je nastopila svoj mandat **peta komisija** (Štefan Kalamar, mag. Andrej Pipp in Martin Habjan); predsedoval ji je Martin Habjan, ki je leta 2014 umrl. O rezultatih njenega dela nimamo podatkov.

Šesto komisijo za grobišča je mag. Miha Ješe, župan Občine Škofja Loka, 29. 1. 2016 osnoval kot svoje posvetovalno telo, v sestavi: Andrej Pipp, predsednik, dr. David Jezeršek, Štefan Kalamar in Ivan Likar, člani. Na ustanovni seji, 23. 2. 2016, Andrej Pipp funkcije ni prevzel, na predlog župana je postal predsednik komisije dr. David Jezeršek, Andrej Pipp pa podpredsednik.

V letu 2016 so uspeli z državnimi ustanovami doseči dva dogovora. Pri prvem je Občina Škofja Loka le sodelovala in ni bila podpisnik; Ministrstvo za gospodarstvo je namreč namenilo sredstva za ureditev notranjega dela kostnice (nakup regalov), spominsko ploščo na objektu ter označbe za dostop.

Drug dogovor je bil dvostranski, med Občino Škofja Loka in Ministrstvom za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, ki vključuje zunanje vzdrževanje vseh državno pomembnih grobov in grobišč, torej tudi okolico kostnice v Škofji Loki.

Največji dosežek Občine Škofja Loka pa je uvrstitev registra vojnih grobišč v Občinski prostorski načrt, kar pomeni, da imamo označena in popisana območja, ki imajo poseben status ter so po zakonu varovana.

Kostnica na pokopališču Lipica pri Škofji Loki, kjer se hranijo ostanki žrtev povojnih pobojev.
(foto: Alojzij Pavel Florjančič)

Konkretnih raziskav in izkopov grobišč ali posameznih grobov v tem letu na škofjeloškem območju ni bilo, čeprav potrebe so. To delo je sedaj v pristojnosti v aprilu 2016 ustanovljene Komisije vlade za reševanje vprašanj prikritih grobišč, pod vodstvom dr. Jožeta Dežmana. Upamo, da bo v petletnem mandatu prišlo do ustreznih premikov tudi na škofjeloškem območju.

Za zaključek

Omenjena vladna komisija je jeseni nekatera potrjena grobišča v naši občini obeležila z leseno ograjo, o čemer občinska komisija ni bila obveščena. Upajmo, da bo sodelovanje vzpostavljeno, saj le tako lahko pričakujemo, da se bodo nadaljevala ustavljena dela pri evidentiranju in raziskovanju prikritih grobišč ter praznih grobnih jam, da se bodo preverile ponavljajoče se govorice o zabetoniranih žrtvah v nekdanjih kletnih prostorih Loškega gradu in pod plesno ploščo na grajskem vrtu ter govorice in pričevanja o zagrebenih hrvaških otrocih na Omanovem travniku, za Elčevo kapelico ob cesti v Crngrob oziroma v Matjaževi jami, da se bodo razjasnila ugibanja, kaj je za jeseni 1945 zaminiranem vhodu nekdanjega rudarskega rova v Hrastnici (jama pr Bušnk). To so vprašanja, ki se kar naprej pojavljajo in terjajo argumentirane odgovore oziroma preverjanja na terenu samem.

VIRI IN LITERATURA:

Florjančič, Alojzij Pavel: Povojna grobišča v Crngrobu. V: *Loški razgledi* 48, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2001, str 217–244.

Jezeršek, David: Poročilo o delu Komisije za evidentiranje in urejanje povojnih grobišč Občine Škofja Loka v letu 2016.

Kranjc, Peter; Pivk, Marija: Poročilo o delu komisije za evidentiranje in urejanje povojnih grobišč Občine Škofja Loka v letih 2006–2010. Škofja Loka, junij 2010 (tipkopis).

Odredba o ustanovitvi Komisije za grobišča Občine Škofja Loka, št. 012-0001/201. Škofja Loka, Občina Škofja Loka. 29. 1. 2016.

Pintar, Janez: Starološka fara – kraj prikritih grobišč. V: *A glej, na tem polju je obrodil stoteren sad : zbornik Župnije sv. Jurija Stara Loka*, Ljubljana : Salve, 2015, str. 93–103.

Prevc, Jernej: Poročilo o Komisiji za ugotavljanje in urejanje grobišč, raziskovanje povojnih pobojev in drugih nepravilnosti, Občina Škofja Loka, Občinski svet, št. 595-1/97. Škofja Loka, 6. 12. 1996.

Zakon o prikritih vojnih grobiščih in pokopu žrtev (ZPVGPŽ). V: *Uradni listi Republike Slovenije*, št. 545-01/15-5/23, Ljubljana : Uradni list Republike Slovenije, 2015.

Helena Janežič

Človekove pravice in temeljne svoboščine: ZA VSE ČASE!

December 2016, Škofja Loka

Udeležence posveta v Kašči je nagovorila Vlasta Nussdorfer, varuhinja človekovih pravic. *(foto: Aleksander Igličar)*

Začetek decembra se je v Škofji Loki, v Galeriji Franceta Miheliča v Kašči na Spodnjem trgu, odvijal dvodnevni mednarodni znanstveni posvet ***Človekove pravice in temeljne svoboščine: ZA VSE ČASE***, ki ga je v soorganizaciji s Študijskim centrom za narodno spravo, Narodno in univerzitetno knjižnico, Loškim muzejem Škofja Loka ter Kulturno-zgodovinskim društvom Lonka Stara Loka pripravilo Muzejsko društvo Škofja Loka.

Posvet je bil namenjen široki javnosti in posvečen mednarodnemu dnevu človekovih pravic, ki ga po vsem svetu obeležujemo 10. decembra. Sodobna slovenska zgodovina je zaznamovana s totalitarnimi sistemi, v katerih so se drastično kršile človekove pravice in svoboščine, tako v času 1. in 2. svetovne vojne kot tudi v letih povojne komunistične vladavine. Organizatorje je vodila želja, da znanstveno in strokovno osvetlijo različne kršitve in opozorijo nanje, da se ne bi več ponavljale.

Škofja Loka je bila za kraj posveta izbrana zaradi burnih dogajanj v 20. stoletju in številnih tem, ki kličejo po obravnavi. Med 2. svetovno vojno so jo najprej zasedle italijanske sile (13. 4. 1941), nato je ozemlje okupirala nemška vojska (17. 4. 1941). Prve meščane je gestapo aretiral že 6. 5. 1941, v naslednjih tednih je bilo 26 družin izgnanih v Srbijo. Februarja leta 1944 so nemški okupatorji za Kamnitnikom ustrelili 50 talcev. Škofja Loka z okolico je bila prizorišče strahot predvsem takoj po koncu 2. svetovne vojne, ko je bil v škofjeloškem gradu zbirni

center za iz Vetrinja vrnjene domobrance, ki so jih od tod vozili v smrt v Kočevski Rog in na druga morišča po Sloveniji, nato zapori za nemške vojne ujetnike, nekaj časa ženski zapori in nazadnje kazensko-poboljševalni zavod.

Organizatorji so k sodelovanju povabili zgodovinarje, arhiviste, pravnike, sociologe, publiciste in druge raziskovalce s področja družboslovja in humanistike, posebej pa so pozvali avtorje, ki so v svojih prispevkih spregovorili o lokalni tematiki in primerih kršenja človekovih pravic nad posamezniki ali skupinami na območju Škofje Loke in okolice.

Zaradi številnih referentov je posvet potekal dva dni, 7. in 8. decembra. Prvi dan je dr. Andreja Valič Zver, direktorica Študijskega centra za narodno spravo, v slavnostnem nagovoru v imenu organizatorjev pozdravila navzoče. Sledili so nagovori Vlaste Nussdorfer, varuhinje človekovih pravic, mag. Mihe Ješeta, župana Občine Škofja Loka, in Michaela O'Flahertyja, direktorja Agencije Evropske unije za temeljne pravice (FRA), prek video posnetka.

Uvodni panel je vodila kustosinja Loškega muzeja Škofja Loka, zgodovinarka Biljana Ristić, ki je predstavila prve tri referente. Dr. Marko Novak, izredni profesor na Evropski pravni fakulteti v Novi Gorici, je spregovoril o *Človekovih pravicah v samopostrežbi*, nadaljeval pa je kustos Loškega muzeja mag. Jože Štukl, in sicer s predstavitvijo *Loškega gradu v 20. stoletju in usodo njegovih lastnic.* Panel je zaključila Helena Janežič iz Narodne in univerzitetne knjižnice, ki je s prispevkom *STOP, CENZURA! Prepovedana literatura in knjižnice 1945–1991* že napovedala tudi odprtje razstave z enakim naslovom. Ta je bila štiri dni na ogled v atriju Starega župnišča na Mestnem trgu, osvetlila je del naše polpretekle zgodovine, ko so se v tako imenovanih »bunkerjih« knjižnic znašli številni avtorji, katerih pogledi se niso skladali z uradnim pogledom na naša poglavitna življenjska vprašanja. Mnogih med njimi se ni smelo niti omenjati. S prebiranjem pesmi

Ogled razstave *STOP, CENZURA!* o prepovedani literaturi in knjižnicah 1945–1991 z avtorico Heleno Janežič iz NUK. *(foto: Aleksander Igličar)*

in odlomkov del Franceta Balantiča, Tineta Debeljaka, Ivana Hribovška, Draga Jančarja, Edvarda Kocbeka, Vladimirja Kosa, Karla Mauserja, Ade Škerl, Igorja Torkarja in Vitomila Zupana so sodelavci Narodne in univerzitetne knjižnice, Manja Gatalo, Meta Kojc, Borut Osojnik, Boris Rifl, Marijan Rupert in Mojca Trtnik ter avtorica razstave Helena Janežič nekdaj prepovedane in nezaželene avtorje spet vrnili v slovenski panteon.

Prvi večer posveta se je slovesno zaključil v nunski cerkvi – Cerkvi sprave, kjer je sv. mašo za žrtve medvojnega in povojnega nasilja, ob somaševanju duhovnikov dekanije Škofja Loka, vodil ljubljanski nadškof metropolit msgr. Stanislav Zore OFM. Obred je s petjem obogatil Škofjeloški oktet.

Naslednji dan je posvet potekal v dveh dopoldanskih in enem popoldanskem panelu. V prvem panelu, ki ga je vodil dr. Damjan Hančič, sodelavec Študijskega centra za narodno spravo, so nastopili dr. Vida Deželak - Barič s prispevkom *Opredelitev človekovih pravic ter dolžnosti v okviru Osvobodilne fronte slovenskega naroda med 2. svetovno vojno,* dr. Tamara Griesser - Pečar je spregovorila o *Operativnem načrtu tajne policije proti Cerkvi: Obdelava Ljubljanske in Lavantinske škofije leta 1947 in 1948*, dr. Jernej Letnar Černič je predstavil *Sedem zgodb o polpretekli zgodovini v postkomunistični Evropi*, dr. Helena Jaklitsch pa je imela referat z naslovom *Človekove pravice in človekovo dostojanstvo v skrajnih razmerah – Slovenci v povojnih taboriščih v Avstriji in Italiji.*

Po kratkem odmoru so se v drugem panelu, ki ga je moderirala dr. Tamara Grieser - Pečar, zvrstili en slovenski in trije hrvaški avtorji: dr. Milko Mikola je odstrl pogled na *Povojne kazenske ustanove v Škofji Loki*, dr. Vladimir Geiger je odločbo Ministrstva za notranje zadeve o odstranitvi pokopališč in grobov okupatorjev in narodnih sovražnikov predstavil v prispevku z naslovom *O provođenju odluke Ministarstva unutranjih poslova DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945: O uklanjanju grobalja i grobova "okupatora" i "narodnih neprijatelja" u Hrvatskoj nakon Drugog svetskog rata;* sledila je referentka dr. Marica Karakaš - Obradov z izvajanjem o nezaželenih narodnih manjšinah na Hrvaškem po 2. svetovni vojni *("Nepoželjne" nacionalne manjine u Hrvatskoj nakon Drugog svetskog rata)* in kot zadnja dr. Martina Grahek - Ravančić z zanimivim prispevkom o sodišču narodne časti *(Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege: rad sudova za zaštitu nacionalne časti Hrvata I Srba u Hrvatskoj)*.

Med odmorom za kosilo so si obiskovalci lahko ogledali zbirke Loškega muzeja ali izbrali voden ogled razstave STOP, CENZURA!

Popoldanski in zadnji panel je bil posvečen škofjeloškim temam, oblikovali so ga referenti, povezani s Škofjo Loko. Dvorana se je napolnila, ko je moderator Blaž Karlin napovedal njihove nastope. Uvodoma je dr. Blaž Torkar, kustos v Vojaškem muzeju Slovenske vojske in pedagog, osvetlil znano temo z naslovom *Streljanje talcev v Škofji Loki – 9. februar 1944.* Avtor je na podlagi arhivskih virov in izbrane literature analiziral tragični dogodek in ponovil nekaj že zapisanih dejstev.

Malo znan drugi del zgodbe in predvsem njen konec nam je v zanimivem prispevku *Življenjska pot in povojna usoda lesnega trgovca in industrialca Franca Heinriharja st.* predstavila Judita Šega, vodja enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji Loki. Avtorica je izpostavila povojne odločbe sodišč, ki so zapečatile usodo nekdaj mogočnega in uspešnega Ločana.

Ana Florjančič, upokojena knjižničarka, je v prispevku *Dr. Janez Veider – "najreakcionarnejši tip"* predstavila prav tako tragično zgodbo starološkega kaplana in duhovnega upravitelja, ki je bil leta 1949 obtožen kot sovražnik ljudske oblasti in obsojen na 6 let prisilnega dela.

Del posveta je bil namenjen škofjeloškim temam; Judita Šega, vodja enote Zgodovinskega arhiva v Škofji Loki je predstavila usodo Franca Heinriharja starejšega. *(foto: Aleksander Igličar)*

Učiteljica Marija Gasser je v prispevku *Selška dolina po 2. svetovni vojni* spregovorila predvsem o usodi ljudi iz vasi pod Ratitovcem, od koder so oblasti decembra 1945 zaradi nemškega porekla izgnale številne družine (okrog 90 mater z otroki), možje so izginili že prej.

Alojzij Pavel Florjančič nam je v prispevku s poetičnim naslovom *Starološka Antigona* predstavil zgodbo Frančiške Jenko, ki je dolga leta skrivaj obiskovala kraj, kjer je ostal zakopan njen, po vojni ubiti, brat domobranec, ki ga je nazadnje pokopala v družinski grob.

Posvet je s prispevkom *Ko bi moja mam'ca vedli, kak' se meni zdaj godi* zaključila ddr. Marija Stanonik in izpostavila motiv tožbe nad človekovim rojstvom v taboriščni in zaporniški poeziji.

17 strokovnjakov z različnih področij, od tega 10 doktorjev znanosti in dvojna doktorica znanosti, se je dva dneva posvečalo različnim področjem kršitev človekovih pravic in predstavilo številne zanimive teme iz naše polpretekle zgodovine. Številna udeležba poslušalcev je potrdila, da je o njih treba govoriti in nanje opozarjati. Udeležba je bila največja prav na "škofjeloškem" panelu, aktualnost tematike pa so potrdili tudi dobra medijska pokritost in številni odzivi javnosti.

Prispevki s posveta bodo objavljeni v zborniku, ki bo izšel v letu 2017.

Ana Prevc - Megušar, Jože Bogataj

Zakaj bi ne pel

O življenju in delu pevskih zborov na Gimnaziji Škofja Loka

Uvod

V obdobju gimnazijskega izobraževanja mladi pridobijo široko paleto splošnega znanja s področja naravoslovja, družboslovja in humanistike. Hkrati je to čas, ko lahko v raznovrstnih obšolskih dejavnostih odkrivajo in razvijajo svoje talente in sposobnosti. Med temi dejavnostmi ima pomembno vlogo petje v pevskem zboru, ki poleg osnovnega poslanstva poustvarjanja zborovske glasbe mladim pevcem ter tudi lokalni in širši skupnosti prinaša še veliko več.

Gimnazijski zborovski pevci razvijajo tehniko petja, melodični in ritmični posluh, naučijo se javnega nastopanja, krepijo samozavest, učijo se timskega dela, širijo socialne mreže in, nenazadnje, petje vpliva na kvalitetno preživljanje njihovega prostega časa. Obenem je to tudi odlična vaja za razvijanje osebnostnih vrlin, kot so disciplina, vztrajnost, poslušanje, občutek za skupnost. O poslanstvu zborovskega petja je zborovodja Janez Jocif na enem izmed koncertnih programskih listov zapisal: *... Sodelovanje v zboru je pomembno tudi v osebnostnem razvoju mladih, saj rezultati sledijo le doslednemu delu, pri katerem danes tako priljubljene "bližnjice" niso možne. Pozitiven odziv na vloženo delo zato pevkam pomeni zelo veliko. Pomembni pa so nam tudi medčloveški odnosi, saj nas redno delo, še posebej pa vsakoletne intenzivne vaje, nastopi in gostovanja, povezujejo na posebno dragocen način, ki ga morejo prav začutiti in ceniti le pevci.* (Jocif, Janez v: *Programski list Božičenga koncerta Godalnega orkestra Glasbene šole Škofja Loka,* 2005)

Gimnazijski pevski zbori so s svojo dejavnostjo pomembno oblikovali škofjeloški kulturni prostor. S svojimi glasbenimi nastopi so bogatili raznovrstne prireditve, z organizacijo samostojnih koncertov z različnimi glasbenimi gosti pa so tudi pomembno prispevali h kulturnemu utripu kraja. Z gostovanji v tujini in tekmovanji so poskrbeli za prepoznavnost Škofje Loke in Slovenije v mednarodnem prostoru.

V gimnazijskih zborih se tako kot v vseh šolskih zborih pevci hitro menjavajo, maturantje odhajajo, prazne zborovske sedeže pa vsako leto zasedejo novi pevci 1. letnika. Tako se z vsakim letom na novo postavlja zborovska zasedba, repertoar in barvna ter zvočna usklajenost glasov. Posledično zato pri šolskih zborih težko dosežemo vrhunski, tekmovalni nivo petja. Bolj pomembno poslanstvo šolskega petja je vzgoja pevcev, ki se v šolskih zborih s petjem srečajo, se nad njim navdušijo in si po zaključenem šolanju še vedno želijo peti. Mnogi gimnazijski pevci so nadaljevali s petjem v »odraslih« pevskih zborih, ki so delovali v Škofji Loki, v obeh dolinah, kot študentje pa so peli tudi v ljubljanskih in mariborskih pevskih zborih. Nekdanje gimnazijske pevce tako najdemo npr. med člani Komornega zbora Loka, Mešanega pevskega zbora Lubnik, Mešanega pevskega zbora Crescendo, v APZ Tone Tomšič, veliko jih poje tudi v cerkvenih pevskih zborih v Škofji Loki in obeh dolinah. Večina pevk pevskega zbora Grudnove Šmikle, ki je pod vodstvom Marjete Naglič prejel številne nagrade v slovenskem in mednarodnem prostoru, izhaja prav iz Dekliškega pevskega zbora Gimnazije Škofja Loka.

Nekaj pevcev gimnazijskih zborov je po zaključenem gimnazijskem šolanju nadaljevalo študij na glasbenem področju in so kasneje profesionalno delovali na področju ustvarjanja in poustvarjanja vokalne, tako solistične kot zborovske glasbe. Med njimi lahko izpostavimo: Janeza Lotriča, Andreja Missona, Janeza Jocifa, Urško Markelj, Urško Fabijan in Žigo Kerta.

Glasba in zborovsko petje v gimnazijskih programih

Zborovsko petje je dandanes med mladimi v gimnazijskem programu pogosta obšolska dejavnost. Pa ni bilo vedno tako. Predmet glasba se je v srednjem šolstvu »osamosvojil« šele ob koncu 60-ih let, prej je bil namreč to enovit predmet skupaj z likovno vzgojo. Šolska kronika Gimnazije Škofja Loka je glede izvajanja predmeta glasba oziroma glasbena vzgoja v gimnazijskem programu v prvih desetletjih delovanja šole izredno skopa. Ustanovitev gimnazije v Škofji Loki sicer seže v šolsko leto 1950/51, ko je bil 4. razred nižje gimnazije preimenovan v 1. razred višje gimnazije, a v predmetniku prve generacije škofjeloških gimnazijcev predmeta glasba še ni bilo, kaj šele da bi na šoli deloval pevski zbor. Zakon o šolstvu iz leta 1958 je uvedel osemletno osnovno šolo, gimnazija pa je s tem postala štiriletna. Predmetnik se je delno spremenil tudi leta 1962, vendar v njem še vedno ni bilo predmeta glasba.

Za vsako šolo, osnovno ali srednjo, je delovanje pevskega zbora velika dodana vrednost. In tudi na Gimnaziji Škofja Loka je bilo od vsega začetka čutiti veliko željo po druženju mladih v pevskem zboru.

Dokumentov je izredno malo, je pa zato toliko več pričevalcev, ki vedo veliko povedati o razvoju zborovskega petja na škofjeloški gimnaziji.

Iz šolske kronike: 25. 10. 1953 je ob otvoritvi nove šole prvič nastopil gimnazijski pevski zbor pod vodstvom prof. Franca Demšarja. *(hrani: arhiv Gimanzije Škofja Loka)*

Glasbena pedagoginja Pavla Grahek, tudi sama nekoč zaposlena na šoli, ve povedati, da je že prvi ravnatelj prof. Franc Demšar poleg zbora pri Sv. Duhu vodil tudi šolski zbor (1953/54). Desetletje kasneje, v letih 1964/65, je imel svoj šolski zbor Srdžan Ribarević, ki je tudi poučeval glasbo na šoli.

Prvo sistematično obdobje zborovskega petja pod vodstvom prof. Janeza Forška

S prihodom prof. glasbe Janeza Forška na šolo leta 1969 je pričel pod njegovim vodstvom delovati mladinski mešani pevski zbor:

Prvo šolsko leto 1968/69 sem pričel s 25 do 30 pevci. Imeli smo eno vajo tedensko po pouku 6. in 7. uro. Med vsako vajo smo se naučili novo narodno pesem. Člani zbora so imeli veliko volje za druženje in petje. Že drugo leto delovanja smo nastopili na občinski reviji. Navdušenje je bilo veliko in zbor se je povečal na 68 pevcev. Največ jih je bilo iz Poljanske doline, še posebno Žirovcev. Takrat so bile na našem sporedu naslednje pesmi: Kolo *(Vasilij Mirk),* Planinska *(Anton Foerster) ter* Nocoj pa, oh, noco*j (Fran Venturini), v kateri se je še posebej izkazal solist Janez Lotrič. Kasneje smo se lotili tudi renesančnih del, kot npr.* Resonet in Laudibus *(J. P. Gallus) in* Matona, mia cara *(Orlando di Lasso).*

Toda mladi so hoteli še nekaj več in tako so se znašle na programu črnske duhovne: *My Lord, What a Morning* s solistom Ivom Kržišnikom in *Swing Low*

Sweet Cahriot s solistko Mino Bizjak. Poleg nastopanja na šolskih proslavah ob državnih praznikih in občinskih revijah je Janez Foršek organiziral tudi enega prvih letnih koncertov pevskega zbora v kapeli na Loškem gradu. Zbor je s primernim repertoarjem redno nastopal na občinski komemoraciji za Kamnitnikom. Kasneje je bilo na programu še veliko narodnih in tudi zabavnih pesmi iz ameriških filmov, kot je npr. *Rainbow* (*Mavrica*) Boba Carltona. Veliko uspeha je zbor imeli tudi z rusko *Kalinko* in s skladbo Luke Kramolca *Oj, ta mlinar*.

Prof. Janez Foršek še pove: *Zadnja leta mojega poučevanja so bile vaje zvečer, od 18. do 20. ure. Če se je le dalo, smo dijake za nagrado peljali na krajši izlet, npr. v Krmo ali pa v Dolenjske Toplice. Delo na gimnaziji sem zaključil leta 1980, ko sem odšel na študij klavirja v Stuttgart.*

V času Forškove odsotnosti, v letih 1972–1974, je v 1. in 2. letniku gimnazije poučevala glasbo Pavla Grahek. Na željo takratnega ravnatelja Lojzeta Malovrha je vodila dekliški pevski zbor z okoli 20 pevkami. Njihov repertoar je obsegal ljudske pesmi in priredbe ljudskih pesmi. Spominja se, da so dekleta rada nastopala na šolskih proslavah, enkrat so nastopili tudi na občinski reviji pevskih zborov. Vaje so potekale enkrat tedensko po pouku.

Janez Foršek je bil izredno delaven in velik ljubitelj zborovskega petja. Bil je eden prvih zborovodij takrat novoustanovljenega pevskega zbora Loka, ki ga je pozneje vodil Janez Močnik in za njim Janez Jocif.

Glasbeni pedagogi, zaposleni na Gimnaziji Škofja Loka

Janko Jocif	1953/54–1956/57
Pelegrin Capuder	1961/62
Srdžan Ribarević	1963/64–1964/65
Adriana Martinčič	1. 9. 1966–31. 8. 1968
Tone Lotrič	26. 9. 1968–31. 8. 1969
Janez Foršek	1. 9. 1969–31. 8. 1972
Pavla Grahek	1. 9. 1972–31. 8. 1974
Janez Foršek	1. 9. 1974–31. 8. 1980
Vida Kopač	1. 9. 1980–31. 8. 1981
Marija Schulz	12. 10. 1981–29 .6. 1986
Aleš Studen	1. 9. 1987–31. 8. 1990
Gorazd Jan	1. 9. 1991–30. 6. 1992
Marta Reberc	1. 2. 1993–20. 6. 1993
Ana Prevc - Megušar	1. 9. 1998–
Pavel Dolenc	1. 9. 2001–31. 8. 2007
Gašper Kačar	14. 4. 2003–30. 6. 2003

Kot je razbrati iz pripovedi glasbenih pedagogov, ki so učili na šoli v 80-ih in 90-ih letih prejšnjega stoletja, na šoli ni bilo organiziranega zborovskega petja. Z generacijo mladih učiteljev v začetku 90-ih se je situacija izboljšala. Gorazd Jan, diplomirani glasbenik pedagoške smeri, je poučeval glasbo v šolskem letu 1991/92 in po nekaj sušnih letih je pod njegovim vodstvom na šoli ponovno zaživela dijaška zborovska pesem. V njegovem zboru je prepevalo okrog dvajset gimnazijk in šest dijakinj Zavoda za slepo in slabovidno mladino, s katerim je šola v tem času dobro sodelovala. Gorazd Jan se spominja: *Nastopili smo dvakrat, prvič v okviru kulturnega dne za dijake, potem pa še na občinski reviji mladinskih in otroških pevskih zborov, ki je bila na Trati.*

Obdobje kontinuiranega gimnazijskega petja pod vodstvom Janeza Jocifa

V letu 1998 je pouk glasbe v gimnazijskem programu dobil dve uri tedensko v 1. letniku, kar je bilo izrednega pomena tudi za zborovsko dejavnost, ki je od tega leta naprej potekala kontinuirano in neprekinjeno. Vodenje pevskega zbora je prevzel Janez Jocif, v zboru je pelo 20 pevcev. *Pevke in pevci Mešanega pevskega zbora Gimanzije Škofja Loka smo pod vodstvom zborovodje Janeza Jocifa začeli peti lansko leto in tako po 20. letih oživili zborovsko petje na škofjeloški gimnaziji. Druži nas predvsem veselje do petja in glasbe. V tem šolskem letu smo pripravili program 18 pesmi: renesančnih, slovenskih ljudskih in črnskih duhovnih. Javnosti smo se predstavili na dveh lepo obiskanih koncertih v galeriji Loškega gradu ...* (Bohinc, Ana Marija v: *Letopis Gimnazije Škofja Loka* 1998/99, str. 51)

Mešani pevski zbor Gimnazije Škofja Loka na letnem koncertu v kapeli Loškega gradu, junij 2000, zborovodja Janez Jocif. *(hrani: arhiv Gimnazije Škofja Loka)*

Pevski zbor je v mešani zasedbi pel še v šolskem letu 1999/2000 in junija uspešno pripravil letni koncert na Loškem gradu. V naslednjih letih je zanimanje za zborovsko petje v fantovskih vrstah upadlo, zato je od sezone 2000/01 pa do 2005/06 zbor deloval v dekliški zasedbi, v sestavi od 18 do 22 pevk.

Pevski zbor je vsakoletni koncertni program naštudiral na rednih tedenskih pevskih vajah in ga »izpilil« na dodatnem tridnevnem pevskem vikendu v Kranjski Gori. *Vsako leto gremo na pevski vikend in študiramo program tudi devet ur na dan. Vsekakor zanimiva izkušnja, kajti vsako leto pripeljemo domov tudi kakšno »nemo« dekle, ki ji zmanjka glasu. Vse nove pevke pa morajo prestati hud preizkus, »fazanji krst«, kjer dokažejo (ali pač ne) svoje pevske sposobnosti. Ob različnih nalogah se izkažejo njihove vrline: posluh, izvirnost in vztrajnost, brez česar v našem zboru ne gre.* (Benedik, Neža v: *Letopis Gimanzije Škofja Loka*, 2003/04, str. 14).

Zborovodja Janez Jocif je vsako leto premišljeno oblikoval zborovski repertoar, vanj vključeval kvalitetne, tehtne skladbe srednjega veka, renesanse in baroka, kot so npr. koralna maša *Missa de Angelis, Quia Dixi* Orlanda di Lassa, Monteverdijeve *O magnum Pietatis*, *Si come crescon*, Pergolesijev *Stabat mater Dolorosa*, Vivaldijev *Laudamus te*, Caccinijeva *Ave Maria.*

Vabilo na letni koncert Dekliškega pevskega zbora Gimnazije Škofja Loka, kapela Loškega gradu (2002).
(hrani: arhiv Gimnazije Škofja Loka)

Dekliški pevski zbor je vsako leto v juniju pripravil letni koncert v kapeli Loškega gradu in sodeloval na različnih šolskih in občinskih prireditvah: slovesnosti ob 50-letnici šole (2000), občinski proslavi ob slovenskem kulturnem prazniku (2002 in 2006), podelitvi maturitetnih spričeval (2004), otvoritvi Male Groharjeve kolonije (2005), na občinski podelitvi priznanj najboljšim učencem in dijakom ter dobitnikom MEPI priznanj (2006). V decembru 2004 je skupaj z Godalnim orkestrom Glasbene šole Škofja Loka pripravil božični koncert z naslovom *Prišel je čas okrog božiča*, sodelovanje obeh skupin se je nadaljevalo na gostovanju v Freisingu junija 200 in na božičnem koncertu Godalnega orkestra v cerkvi sv. Jurija, decembra 2005. V tem letu je Dekliški pevski zbor gimnazije Škofja Loka prejel priznanje za sodelovanje na Evropskih dnevih glasbe (Europa Tagen der Musik).

Dekliški pevski zbor Gimnazije Škofja Loka na občinski proslavi ob slovenskem kulturnem prazniku, februar 2006, zborovodja Janez Jocif. *(hrani: arhiv Gimnazije Škofja Loka)*

Mešani mladinski pevski zbor Gimnazije Škofja Loka pod vodstvom Ane - Prevc Megušar

V šolskem letu 2005/06 se je poleg dekliškega zbora na Gimnaziji Škofja Loka izoblikovala tudi fantovska vokalna skupina, ki se je kmalu začela sestajati na pevskih vajah pod vodstvom profesorice glasbe Ane Prevc - Megušar. Skupaj z dekliškim zborom je skupina nastopila na letnem koncertu na Loškem gradu. Po uspešnem nastopu obeh zasedb se je pojavila ideja o združitvi in ponovni postavitvi mešane zborovske zasedbe na gimnaziji. V začetku novega šolskega leta (2006/07) je na gimnaziji začel z delom Mešani mladinski pevski zbor pod vodstvom Ane Prevc - Megušar. Že v prvi sezoni je zbor v novi postavitvi pripravil samostojni božični koncert v Sokolskem domu, sledil je nastop na Rusijadi, nastop na območni reviji pevskih zborov ter zaključni letni koncert, ki je ob številni pevski ekipi – na odru je bilo čez štirideset pevcev – nosil pomenljiv naslov *Zakaj bi ne pel*? Naslednjo pevsko sezono (2007/08) sta zaznamovali predvsem dve gostovanji v tujini. V septembru je zbor pel v slovenskem Porabju, v spomladankem času pa na Dom Gymnasium Freising, kjer je na gala koncertu odlično predstavil barve Škofje Loke in njene gimnazije.

V obdobju gimnazijskega petja pod vodstvom Ane Prevc - Megušar bi glede na raznolikost in pomembnost koncertov kot eno od najuspešnejših sezon izpostavili sezono 2008/09. 22. 10. 2008 je pevski zbor doletela čast, da je pel na slovesni podelitvi zlatih MEPI priznanj v Slovenski filharmoniji. Slovesnost je potekala v prisotnosti angleške kraljice Elizabete II. in princa Philipa, vojvode Edinburškega. Skupaj z Orkestrom slovenske vojske je zbor zapel pesem *Zemlja pleše* in a capella *Dajte dajte* Alda Kumra ter navdušil občinstvo.

Nastop v Slovenski filharmoniji ob podelitvi zlatih MEPI priznanj, 2008, zborovodkinja Ana Prevc - Megušar. *(hrani: arhiv Gimnazije Škofja Loka)*

Koncert v gradu Porcia, Spittal, 2010, zborovodkinja Ana Prevc - Megušar. *(foto: Peter Elwitscher)*

V prazničnih decembrskih dneh je zbor pripravil božični koncert v cerkvi sv. Jurija v Stari Loki. Spomladi 2009 se je MeMPZ Gimnazije Škofja Loka na povabilo režiserja Boruta Gartnerja vključil v izvedbo *Škofjeloškega pasijona*. Režiser je na koncu pasijona, za 19. in 20. prizorom – prizorom Božjega groba in Godbe – dodal drzno aktualizacijo – žalujoče »sodobno« ljudstvo, ki sledi procesiji. Poosebljali so ga gimnazijski pevci ob petju pesmi *Tolminski rožar*, ki jo je prav

v ta namen uglasbil škofjeloški skladatelj Andrej Misson. V maju istega leta so gimnazijski pevci v okviru projekta Darwinovo leto pripravili letni koncert z naslovom *Contrapunto bestiale* s pesmimi o naravi in živalih. Na tem koncertu se jim je pridružil tudi gostujoči gimnazijski zbor avstrijske partnerske gimnazije Chor des BORG Spittal pod vodstvom Petra Elwitscherja.

Gostovanja gimnazijskega pevskega zbora v tujini

Freising, Nemčija 17.–20. junij 2005	Dekliški pevski zbor je nastopil skupaj z Godalnim orkestrom Glasbene šole Škofja Loka
Monošter, Madžarska 20.–21. september 2007	Koncert za slovensko narodno manjšino v Porabju
Freising, Nemčija 21.–23. februar 2008	Pevski zbor je nastopil na gala koncertu na Dom Gymnasium Freising
Spittal, Avstrija 2.–3. junij 2010	Skupaj s pevskim zborom Chor des BORG Spittal koncert v Schlosshof Porcia, Spittal
Trst, Italija 4. december 2010	MeMPZ Gimnazije Škofja Loka je nastopil kot gost jubilejnega koncerta pevskega zbora Liceja Statale Scientifico G. Oberdan
Judenburg, Avstrija 6. september 2013	Gostovanje v okviru evropskega združenja mest Douzelage
Roskilde, Danska 7.–13. september 2014	Koncert na Himmelev Gymnasium
Roskilde, Danska 28. avgust–3. september 2016	Koncert na Himmelev Gymnasium in javni koncert v cerkvi St. Jacob

V sezoni 2009/10 je pevski zbor poleg tradicionalnega božičnega in letnega koncerta skrbno oblikoval tudi program za slavnostno akademijo ob 60. obletnici šole. V tem letu se je začelo sodelovanje s Coro giovanile del Liceo Scientifico Statale G. Oberdan iz Trsta, pevci pa so v juniju nastopili tudi v Spittalu ter uživali v akustiki in lepoti znane koncertne dvorane Porcie. V jeseni 2010 je pevski zbor vrnil obisk v Trstu in tu je z nastopom na jubilejnem koncertu zbora Liceo Scientifico Statale G. Oberdan postavil svojevrsten rekord: na odru evangeličanske cerkve je pelo 65 mladih škofjeloških pevcev. V sezoni 2011/12 je bil zbor vokalno in barvno dobro postavljen, zato je svojim tradicionalnim koncertom in nastopom v tem letu dodal še tekmovalno noto. Na območnem srečanju pevkih zborov je dobil dobro strokovno oceno in se jeseni udeležil regijskega tekmovanja pevskih zborov Sozvočenja ter za svoj zaokrožen program pesmi z naslovom *Vabilo na ples* prejel srebrno priznanje.

Gimanzijska glasbena ustvarjalnost pod vodstvom Žige Kerta

Pomladni koncert, Sokolski dom, maj 2014, dirigent Žiga Kert. *(foto: Aleš Jezeršek)*

Na božičnem koncertu v decembru 2012 se je začelo sodelovanje z novo ustanovljenim Simfoničnim orkestrom Crescendo, ki ga je vodil nekdanji dijak Gimnazije Škofja Loka in takrat še študent na Akademiji za glasbo Žiga Kert. Obe glasbeni skupini sta skupaj nastopili tudi na Pomladnem koncertu pevskega zbora, maja 2013.

Žiga Kert je glede na kvalitetno postavitev gimnazijskega zbora izrazil željo, da bi z zborom pripravil magistrski koncert na Akademiji za glasbo. Čeprav je kasneje magistrski koncert izvedel s pevskim zborom Crescendo, je bila ideja vseeno odločilna za to, da je Mladinski mešani pevski zbor Gimnazije Škofja Loka začel novo pevsko sezono in hkrati tudi novo obdobje z zborovodjem Žigo

Božični koncert, cerkev sv. Jurija v Stari Loki, december 2016. *(foto: Aleš Jezeršek)*

Kertom. Ta je ambiciozno zastavil zborovski program in ob vzporednem vodenju orkestra Crescendo na koncertih uspešno združeval obe glasbeni zasedbi: v novembru na Večeru filmske glasbe v Sokolskem domu, v decembru na božičnem koncetu v cerkvi sv. Jurija in na Pomladnem koncertu v maju 2014. Obe glasbeni zasedbi sta vsaka zase posegali po vedno bolj zahtevnem repertoarju in na božičnem koncertu 2014 ob prihajajoči 100-letnici pričetka 1. svetovne vojne sta skupaj s solisti uspešno poustvarili mašo Karla Jenkinsa *The Armed Man*.

V sezoni 2014/15 je Žiga Kert dal pobudo tudi za ustanovitev zbora nekdanjih gimnazijcev. V novembru 2014 je pod njegovim vodstvom začel delovati Mešani pevski zbor Crescendo in skupaj z gimnazijskim zborom že nastopil na Pomladnem koncertu v Sokolskem domu maja 2015.

Kljub temu da se pevci v gimnazijskem zboru ves čas menjavajo, saj vsako leto maturanti odidejo in pridejo novi pevci, je zbor vzdrževal konstantno število pevcev, njihovo petje pa je postajalo vedno bolj kvalitetno in zrelo tudi za tekmovanje. V sezoni 2015/16 je zbor najprej nastopil na regijskem tekmovanju odraslih pevskih zborov v Sokolskem domu in prejel srebrno priznanje, v decembru pa se je prav tako s srebrnim priznanjem vrnil z mednarodnega zborovskega tekmovanja v Bratislavi.

Udeležbe gimnazijskega pevskega zbora na tekmovanjih

***Sozvočenja* – regijski tematski koncerti srednješolskih in odraslih pevskih zasedb, Škofja Loka, 2012**
SREBRNO PRIZNANJE

Tekmovalni program je bil tematsko zaokrožen z naslovom *Vabilo na ples: Jurjevanje* (prir. Emil Adamič in Miro Kokol), *Pata pata* (M. Makeba, prir. Andreas Gassner), *Un poquito samba* (Lorenz Maierhofer).

Zborovodkinja: Ana Prevc Megušar

Regijsko tekmovanje odraslih pevskih zasedb, Škofja Loka, 2015
SREBRNO PRIZNANJE

Tekmovalni program: *Cinca Marinc*a (prir. Pavel Dolenc), *Kantali smo veselo* (prir. Andrej Makor), *Laudate Dominum* (Marjan Grdadolnik), *Hush! Somebody`s callin my name* (prir. Brazeal W. Dennnard).

Zborovodja: Žiga Kert

X. International Festival of Advent and Christmas Music, Bratislava, 2015
SREBRNO PRIZNANJE

Tekmovalni program: *Si tibi Gratia* (Jacobus Gallus), *Laudate Dominum* (Marjan Grdadolnik), *Hush! Somebody`s callin my name* (prir. Brazeal W. Dennnard), *Look at the world* (Joh Rutter), *Wittness* (prir. Jack Halloran)

Zborovodja: Žiga Kert

Gimnaziski mozaik 2015. *(foto: Žan Križnar)*

Gimnazijski pevski zbor je tradicionalno in v Škofji Loki tudi že pričakovano še naprej pripravljal dva samostojna koncerta: božični koncert v decembru in Pomladni koncert v maju. Poleg tega je nastopal na različnih prireditvah in koncertih. Ohranja mednarodne vezi s pevskimi zbori partnerskih šol, tako je leto 2016 zaznamovalo sodelovanje z Mešanim pevskim zborom Himmelev Gymnasium iz Roskilda na Danskem in skupni koncerti v Roskildu na Danskem.

Prav tako pa se je zbor v tem letu krepil povezave s šolskimi pevskimi zbori na Gorenjskem – koncert gorenjskih srednješolskih zborov na Gimanziji Kranj (2016) in s pevskimi zbori klasičnih gimnazij – koncert v Evangelijski cerkvi v Novem mestu z naslovom *Fiat Lux* v počastitev 500-letnice reformacije (februar 2017).

Ob zaključku je pomembno poudariti tudi to, da je gimnazijski pevski zbor, ne glede na zborovodjo ali zasedbo, vedno imel veliko podporo vodstva šole. Ravnatelji in ravnateljica Gimnazije Škofja Loka so vedno imeli posluh za to, da ima šola kvaliteten pevski zbor. Tudi zato je bila šola v javnem življenju bolj prepoznavna.

Pomladni koncert, maj 2016. *(foto: Rok Mubi)*

V gimnazijskih zborih je skozi vsa obdobja delovanja pelo več kot 500 mladih pevcev, zapeli so na več kot 200 koncertih in nastopih v Škofji Loki in v tujini. S svojim delovanjem so močno oblikovali in zaznamovali škofjeloški kulturni prostor, tako s koncertno dejavnostjo kot tudi vzgojo mladih, ki so poleg pevskih veščin v gimnazijskem zboru lahko razvijali tudi osebnostne lastnosti ter tako obogatili kakovost svojega življenja in posledično tudi življenja družbe.

Zahvala

Za pomoč pri pripravi članka se avtorja zahvaljujeta nekdanji ravnateljici Vladki Jan, bivšim učiteljem in glasbenim pedagogom (Janezu Foršku, Pavli Grahek, Alenki Hafner, Mariji Schulz, Gorazdu Janu), zborovodjema Janezu Jocifu in Žigu Kertu ter dijaku prve generacije škofjeloških gimnazijcev gospodu Ivanu Hafnerju za njihovo pripoved, ki bo vsekakor obogatila šolsko kroniko z novimi podatki o delovanju pevskih zborov v zgodovini škofjeloške gimnazije.

Pripis

V času redakcije Loških razgledov se je od 23. do 26. 3. 2017 MMePZ Gimnazije Škofja Loka pod vodstvom Žige Kerta udeležil mednarodnega tekmovanja Young Bohemia v Pragi in v kategoriji Gospel, spiritual, jazz in pop dosegel 1. mesto v kategoriji in zlato priznanje, v kategoriji Mešani zbori pa je prejel srebrno priznanje.

Jože Štukl

Škofjeloški pasijon od slovenskega registra do UNESCA

Škofjeloški pasijon je spokorna procesija velikega petka, ki se je prirejala v Škofji Loki. Besedilo je v loškem kapucinskem samostanu napisal pater Romuald (Lovrenc Marušič, 1676–1748), ko je v letih 1715–1727 v Škofji Loki deloval kot pridigar in magister processionis – voditelj procesije. *Škofjeloški pasijon* velja za najstarejše ohranjeno dramsko besedilo v slovenskem jeziku in je, kot izjemna nesnovna dediščina, ne le lokalnega, ampak tudi državnega in, od konca leta 2016, celo svetovnega pomena.

Skrb za zaščito nesnovne dediščine *Škofjeloškega pasijona* na lokalni in nacionalni ravni

Z namenom zaščite in ohranjanja nesnovne dediščine *Škofjeloškega pasijona* so bili že v preteklem obdobju narejeni nekateri pomembni koraki. Tako je Občinski svet Občine Škofja Loka 15. 11. 2007 sprejel **Odlok o gledaliških uprizoritvah *Škofjeloškega pasijona***, s katerim je bilo zagotovljeno njegovo uprizarjanje v procesijski obliki v postno-velikonočnem času v izvirnem okolju, znotraj starega srednjeveškega mestnega jedra Škofje Loke. Leta 2008 je bil v Sloveniji vzpostavljen **Register žive kulturne dediščine,** *Škofjeloški pasijon* pa je bil vanj vpisan kot prva dediščinska enota. Naslednji korak pri varovanju nesnovne dediščine *Škofjeloškega pasijona* je bil storjen štiri leta kasneje, ko je Vlada Republike Slovenije na seji, 19. 7. 2012, sprejela **Odlok o razglasitvi *Škofjeloškega pasijona* za živo mojstrovino državnega pomena**. S tem je enota dediščine dobila najvišjo možno zaščito na ravni države – status kulturnega spomenika državnega pomena.

Prvi koraki do UNESCA

Ko je bilo vse to doseženo, je na pobudo župana Mihe Ješeta sledil naslednji korak, in sicer začetek aktivnosti za vpis *Škofjeloškega pasijona* na Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine pri UNESCU. Zato je bil 6. 11. 2012 na Občini Škofja Loka sklican sestanek za začetek priprave nominacije. Na njem so bili poleg župana prisotni še Špela Spanžel kot predstavnica Ministrstva za kulturo Republike Slovenije, Metod Benedik, kapucin, Aleksander Igličar, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka, Andreja Megušar z Občine Škofja Loka, Alojzij Pavel Florjančič, urednik *Pasijonskih doneskov*, in Jože Štukl, predstavnik Loškega muzeja Škofja Loka.

Župan Miha Ješe je v uvodnem nagovoru pozdravil vse prisotne in se hkrati zahvalil za udeležbo ter pripravljenost za sodelovanje pri zahtevnem projektu. Nato je Špela Spanžel predstavila celoten postopek in vse zahteve na poti do priprave končne nominacije. Seznanila nas je z osnovnim nominacijskim obrazcem ICH-02, ki je dostopen na spletni strani UNESCA (http://www.unesco.org/culture/ich/en/forms) in ga je treba natančno in skrbno izpolniti, pri tem pa upoštevati točno določeno število besed v posamezni rubriki, ki jih uporabimo pri pojasnjevanju v odgovoru. Še pomembnejša so vsebinska izhodišča, zlasti upoštevanje poudarkov Konvencije. Vseh določil in priporočil UNESCA se strogo držati, saj v nasprotnem primeru ocenjevalna skupina lahko vlogo zavrne zgolj zaradi enega nezadostno, nepopolno oziroma nepravilno formuliranega odgovora. Nominacijskemu obrazcu je treba priložiti 10 novejših fotografij ter videoposnetek, dolg od 5 do 10 minut. Priložiti je treba tudi čim več podpisanih in žigosanih izjav o podpori nominaciji s strani posameznikov, skupin, skupnosti, društev, kulturnih ustanov, skratka vseh vpletenih v ohranjanje pasijonske dediščine, ki naj bodo čim bolj raznolike. Nominacijo, skupaj z vsemi prilogami, bi bilo treba do 31. 3. 2013 dostaviti na sedež UNESCA v Parizu. Poudarila je tudi, da moramo oblikovati delovno skupino, katere člani zastopajo posamezne strokovne institucije in so koordinatorji med posameznimi področji.

Priprava nominacijskega obrazca

Delovna skupina za pripravo nominacije *Škofjeloškega pasijona* za vpis na Reprezentativni seznam nesnovne dediščine pri UNESCU je bila s strani župana Miha Ješeta uradno imenovana 12. 12. 2012, sestavljali so jo Tako so ostali Tine Radinja, podžupan Občine Škofja Loka, Metod Benedik, kapucin, Alojzij Pavel Florjančič, urednik *Pasijonskih doneskov*, Jože Štukl, Loški muzej Škofja Loka, Andreja Megušar, Občina Škofja Loka, Marta Gartner, knjižničarka v kapucinski knjižnici, Špela Spanžel, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, in Adela Pukl iz Slovenskega etnografskega muzeja. Člani delovne skupine smo si razdelili posa-

mezna delovna področja in se odločili, da bomo nominacijski obrazec izpolnjevali v slovenskem jeziku in ga na koncu prevedli v angleščino. Sprejet je bil tudi terminski plan za pripravo nominacije po posameznih segmentih. Andreja Megušar je kot predstavnica Občine Škofja Loka prevzela tehnično koordinacijo priprave nominacije. Vse je kazalo, da bo delo potekalo hitro, usklajeno in v timskem duhu. Toda v naslednjih tednih so člani delovne skupine postajali vedno manj odzivni. Ker pa čas ni bil naš zaveznik in se je s pripravo nominacije vedno bolj mudilo, so me župan Miha Ješe, Špela Spanžel in Andreja Megušar pozvali, če bi bil pripravljen prevzeti strokovno koordinacijo delovne skupine oziroma kar avtorstvo nominacije v celoti, pri čemer bi na koncu preostali člani delovne skupine le še pregledali pripravljeno gradivo in podali svoje pripombe.

Po tehtnem premisleku sem nalogo sprejel in se intenzivno lotil pregledovanja sorodnih, že sprejetih nominacij in študiranja knjižnih objav na temo Škofjeloškega pasijona. Ob pridobljenem znanju sem oblikoval končno besedilo. V sodelovanju s preostalimi člani delovne skupine, županom Miho Ješetom, Andrejo Megušar, Adelo Pukl in predvsem Špelo Spanžel, smo pripravljene tekste v slovenskem jeziku še izboljšali in jim dodali določene vsebinske poudarke. Pripravo besedila nominacije v slovenščini smo zaključili do 25. 2. 2013, ko smo ga oddali v prevajanje v angleški jezik. To delo je hitro in profesionalno opravila Nika Marenk. Prevedeno besedilo je bilo treba na nekaterih mestih skrajšati, drugod mu še kaj dodati, da je ustrezalo predpisanim zahtevam o številu besed pri posameznem geslu, predvsem pa ga izpiliti, poenotiti in uporabiti najprimernejše izrazoslovje, v skladu z zahtevami in pričakovanji UNESCA.

Za dokončanje naloge so bili tako potrebni še dodatni delovni sestanki, ki sem se jih udeležil na Ministrstvu za kulturo. Svoje so h končni redakciji s konstruktivnimi pripombami prispevali še nekateri uslužbenci Ministrstva za kulturo Republike Slovenije: Ksenija Kovačec Naglič, Ciril Baškovič, Gojko Zupan in Silvester Gabršček. Andreja Megušar je v tem času zbrala izjave o podpori nominaciji s strani posameznikov, skupin, skupnosti, društev, kulturnih ustanov, skratka vseh vpletenih v ohranjanje pasijonske dediščine, ki so segale od uradnih pisem institucij, na roko napisanih prispevkov aktivnih udeležencev pasijona do otroških risbic. Skupaj sva pripravila scenarij za predstavitveni film in naredila izbor fotografskega materiala. Tako sva v dogovorjenem roku, 18. 3. 2013, vse zbrano gradivo dostavila na Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, kjer so poskrbeli za nadaljnje korake. Nominacija za vpis *Škofjeloškega pasijona* na Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine je bila tako (skupaj z vsemi prilogami in s podpisom veleposlanice v Parizu Veronike Stabej) 28. 3. 2013 oddana na Sekretariatu za nesnovno dediščino UNESCA v Parizu. Preostalo nam je le še čakanje do novembra 2014, do zasedanja medvladnega odbora, ki je odločal o vpisu.

Odločitev ocenjevalne skupine medvladnega odbora

Konec oktobra 2014, štiri tedne pred 9. zasedanjem medvladnega odbora za ohranjanje nesnovne kulturne dediščine pri UNESCU, so bili objavljeni rezultati ocenjevanja nominacij ocenjevalne skupine in na podlagi teh priporočil predlagane odločitve medvladnega odbora. Ker je bilo ocenjevalno telo mnenja, da vloga za vpis *Škofjeloškega pasijona* na reprezentativni seznam ne izpolnjuje vseh kriterijev, sta se Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije in Občina Škofja Loka odločila, da se predlog nominacije umakne še pred zasedanjem medvladnega odbora, ki je od 25. do 28. 11. 2014 potekalo v Parizu. V tem primeru je namreč dopuščena možnost, da lahko države, ki so to storile, svoj, ustrezno dopolnjen in utemeljen, predlog vložijo takoj v naslednjem ciklusu, to je do konca marca 2015. V nasprotnem primeru, če bi medvladni odbor potrdil predlog ocenjevalne skupine, da se *Škofjeloški pasijon* ne vpiše, ponovna vložitev nominacije ne bi bila več mogoča. Poročilo ocenjevalne skupine o oceni nominacije *Škofjeloškega pasijona* s konca oktobra 2014 je dostopno na spletni strani UNESCA: http://www.unesco.org/culture/ich/en/10-representative-list-00748.

Ocenjevalna skupina je nominacijo ocenjevala v petih vsebinskih kriterijih R1–R5. Pri kriterijih R1, R4 in R5 ni imela zadržkov, medtem ko so se ti pojavili pri kriteriju R2, pri katerem v nominaciji ni bilo v zadostni meri pojasnjeno: *»kako bi vpis na reprezentativni seznam prispeval k splošni prepoznavnosti nesnovne kulturne dediščine Škofjeloškega pasijona oziroma k večji ozaveščenosti o njenem pomenu.«* Ustavili so se še pri kriteriju R3, kjer so pričakovali natančnejše pojasnilo *»zakaj med leti 1939 in 1999 ni bilo uprizoritev Škofjeloškega pasijona«* ter da v predlogu nominacije *»niso predstavljeni varovalni ukrepi za zagotavljanje dolgoročnega obstoja Škofjeloškega pasijona in možnih negativnih vplivov naraščajočega turizma, ki bi jih lahko prinesel vpis elementa na reprezentativni seznam.*« Ob tem jih je zmotila tudi uporaba nekaterih izrazov, kot so: *avtentičnost, veličastnost, mojstrovina, unikatnost*, ki niso v popolni sinergiji z UNESCO-vo Konvencijo.

Iz vseh navedenih razlogov se je ocenjevalna skupina odločila, da se *Škofjeloški pasijon* ne vpiše na UNESCO-v Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

Čeprav se z mnenjem ocenjevalne skupine nismo v celoti strinjali in smo pričakovali drugačen izid ocenjevanja, smo, tudi zaradi pomanjkanja izkušenj z nominacijami, odsotnosti boljših stikov z državami članicami medvladnega odbora, predvsem pa iz spoštovanja do strokovne ocene odbora, nominacijo umaknili pred zasedanjem v upanju, da bomo z dodatnimi pojasnili uspešno utemeljili vpis v prihodnjem ocenjevalnem obdobju.

Priprava in vložitev ponovne kandidature

Decembra 2014 so med Ministrstvom za kulturo, Slovenskim etnografskim muzejem in Občino Škofja Loka stekli pogovori o začetku aktivnosti za pripravo in vložitev ponovne kandidature *Škofjeloškega pasijona* za vpis na Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva pri UNESCU. Tako je 14. 1. 2015 župan Občine Škofja Loka Miha Ješe sklical prvi sestanek za oblikovanje delovne skupine, ki bo do 31. 3. 2015 pripravila dopolnitev predloga za vložitev ponovne kandidature. K sodelovanju smo bili kot člani ožje delovne skupine povabljeni Silvester Gabršček z Ministrstva za kulturo, Nena Židov in Anja Jerin iz Slovenskega etnografskega muzeja, Aleksander Igličar, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka, Alojzij Pavel Florjančič, urednik *Pasijonskih doneskov*, Metod Benedik, kapucin, Jernej Tavčar, Občina Škofja Loka, in Jože Štukl iz Loškega muzeja Škofja Loka.

Na sestanku sem bil s strani župana Miha Ješeta imenovan za strokovnega koordinatorja delovne skupine in hkrati zadolžen za pripravo ter dokončno oblikovanje nominacije. Jernej Tavčar je prevzel nalogo tehničnega koordinatorja, ki bo poskrbel za organiziranje sestankov, spremembe in dopolnitev predstavitvenega filma, izbiro fotomateriala in ostale dokumentacije ter izjav o podpori nominaciji s strani posameznikov, skupin, skupnosti, društev, kulturnih ustanov, skratka vseh vpletenih v ohranjanje pasijonske dediščine. Dogovorili smo se tudi, da bo vsak od članov delovne skupine pripravil dopolnitve besedila nominacije do naslednjega skupnega sestanka 30. 1. 2015. Ker pa časa za dopolnitev vloge ni bilo veliko in glede na pretekle izkušnje o počasni odzivnosti članstva delovne skupine, sem se odločil, da sam pripravim predlog nove prijave, ki jo bomo potem vsem članom delovne skupine posredovali v pregled in dopolnitev. Pri tem mi je priskočil na pomoč Aleksander Igličar, ki se je skupaj z Anjo Jerin in Neno Židov udeležil zasedanja medvladnega odbora v Parizu, med 25. in 28. 11. 2014, in je lahko iz prve roke postregel z nekaterimi uporabnimi informacijami in zahtevami UNESCA pri dopolnitvi naše nominacije. Takoj ko sva se lotila dela, je postalo jasno, da se ne bo mogoče zadovoljiti samo z dopolnitvami besedila, ampak bo treba precej gesel temeljito preoblikovati in uskladiti z novimi zahtevami in pričakovanji UNESCA, nekatere pa celo napisati povsem na novo, če želimo biti v naslednjem ocenjevalnem ciklusu uspešni. Začrtala sva nekatere glavne smernice, potem pa sem se v naslednjih tednih lotil ustreznega dopolnjevanja in ponovnega pisanja gesel. Delo mi je šlo precej lažje od rok kot pred dvema letoma, saj sem v tem času poleg obilice dodatnega strokovnega znanja pridobil tudi precej izkušenj z izpolnjevanjem nominacijskih obrazcev in se dodobra spoznal z željami in pričakovanji UNESCA.

Ob tem se moramo zavedati dejstva, da je *Škofjeloški pasijon* predstavljal prvo nominacijo Republike Slovenije na Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine. Zato nihče od vpletenih v projekt v začetku ni imel potrebnih izkušenj s tega področja. Vse, kar smo imeli na voljo, so bile že sprejete nominacije, dostopne na UNESCO-vi spletni strani, navodila za izpolnjevanje in možnost učenja na lastnih napakah. Nominacijo sem dopolnil tudi v skladu s pripombami in dopolnili, ki so jih prispevali posamezni člani delovne skupine, s katerimi smo se v sejni sobi Občine Škofja Loka dobili na dveh delovnih sestankih, 30. 1. in 20. 2. 2015, ter na številnih srečanjih v Slovenskem etnografskem muzeju in na Ministrstvu za kulturo. Zadnje popravke in dopolnitve smo naredili z Anjo Jerin, Neno Židov in Silvestrom Gabrščkom na sestanku v Slovenskem etnografskem muzeju 26. 2. 2015; natančno smo pregledali ustreznost uporabljene terminologije ter dodali nekatere vsebinske poudarke. Dopolnjeno nominacijo smo tako 27. 2. 2015 poslali Niki Marenk v prevajanje v angleški jezik, nato pa je Jernej Tavčar poskrbel, da smo jo v predpisanem roku z vsemi prilogami oddali na Ministrstvu za kulturo. Sledila je le še dostava zbranega gradiva na sekretariat za nesnovno dediščino UNESCA v Pariz, za kar so v predpisanem roku (do konca marca 2015) poskrbeli sodelavci Ministrstva za kulturo Republike Slovenije.

Odločitev ocenjevalne skupine Medvladnega odbora

Konec oktobra 2016 smo bili pred 11. zasedanjem medvladnega odbora za ohranjanje nesnovne kulturne dediščine pri UNESCU znova seznanjeni s priporočilom ocenjevalne skupine, ki je bila mnenja, da *Škofjeloški pasijon* izpolnjuje vse vsebinske kriterije R1–R4 za vpis na Reprezentativni seznam. Edini zadržek, ki ga je navedla, je bil pri formalnem kriteriju R5, da iz vloge ni razvidno, da se Slovenski register nesnovne dediščine redno posodablja. Zato je ocenjevalna skupina v predlogu odločitve medvladnemu odboru predlagala, da se vloga dopolni in ponovno vloži v naslednjem ocenjevalnem obdobju (http://www.unesco.org/culture/ich/en/decisions/11.COM/10.B.29).

Ker smo bili mnenja, da zadržek nima realne osnove in je k takšnem zaključku pripomogla tudi tehnična težava (nedelujoča povezava v nominaciji, ki se je v vmesnem času od oddaje spremenila), smo se odločili za aktivno vlogo pri pojasnjevanju zapleta članicam medvladnega odbora pred in med zasedanjem v Etiopiji. Pod vodstvom Ministrstva za kulturo, v sodelovanju s Slovenskim etnografskim muzejem in veleposlaništvom v Parizu, so bila v prihodnjih dneh pripravljena ustrezna vsebinska pojasnila in posredovana na UNESCO. Z avstrijskimi predstavniki je bil usklajen amandma, pripravljeno je bilo tudi besedilo pojasnila za predstavnike na zasedanju v Etiopiji. Vse navedene aktivnosti, v katerih so sodelovali mnogi sodelavci, je koordinirala Špela Spanžel z Ministrstva za kulturo.

Končna odločitev in vpis na reprezentativni seznam

Zadnje dejanje naših prizadevanj je pomenila udeležba na 11. zasedanju UNESCO-vega Medvladnega odbora za ohranjanje nesnovne kulturne dediščine, ki je potekalo v Adis Ababi v Etiopiji od 28. 11. do 2. 12. 2016. Zasedanja se je udeležila 4-članska slovenska delegacija: Jože Štukl iz Loškega muzeja, Jernej Tavčar z Občine Škofja Loka, Aleksander Igličar, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka, na čelu z gospo Magdaleno Tovornik. S skupnimi močmi smo ob spretni diplomaciji gospe Tovornikove pojasnili zadržke pri spornem kriteriju R5 in v četrtek, 1. 12. 2016, ob 18.45 po lokalnem času, dosegli zgodovinski uspeh za Republiko Slovenijo in Škofjo Loko, saj smo *Škofjeloški pasijon* uspeli vpisati na Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine pri UNESCU.

Celotna uspešna nominacija je dostopna na spletnem naslovu: http://www.unesco.org/culture/ich/en/RL/skofja-loka-passion-play-01203.

Slovenska delegacija v Adis Ababi v Etiopiji: Jože Štukl, Magdalena Tovornik, Aleksander Igličar in Jernej Tavčar ob uspešnem vpisu *Škofjeloškega pasijona* na UNESCO-v Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine. *(zasebni arhiv: Jože Štukl)*

Andrej Rant, Marija Lebar

Dr. Jože Rant (1896–1972) v Aleji zaslužnih Ločanov

Dr. Jože Rant v aleji zaslužnih Ločanov. *(foto: Aleksander Igličar)*

Spomladi leta 2016 je v Aleji zaslužnih Ločanov ob 120. obletnici rojstva, kot enajsti, svoj doprsni kip dobil pionir modernega slovenskega zobozdravstva prof. dr. Jože Rant (1896–1972) z Godešiča. Dr. Rant, eden najpomembnejših in tudi v mednarodnem merilu uveljavljenih slovenskih zobozdravnikov, je bil velik humanist, naravovarstvenik. »*Rojenice in sojenice so mu v zibel položile veliko talento*v,« je dejala ena od govornic v Aleji zaslužnih Ločanov prof. dr. Zvonka Zupanič - Slavec, predstojnica Inštituta za zgodovino medicine, *»on pa je znal pozlatiti vse, česar se je lotil.«* In lotil se je mnogih stvari na različnih področjih življenja, da bi pomagal ljudem in družbi. O življenju in delu dr. Jožeta Ranta sta v *Loških razgledih* 58/2011 že pisala njegov sin Andrej Rant in Tone Košir.

Da so na delo dr. Jožeta Ranta ponosni tako v zobozdravstveni stroki kot tudi njegovi rojaki, Godešani in Ločani, je pričala množična udeležba na slovesnosti v Aleji zaslužnih Ločanov, kjer so nastopili veterani tamburaške skupine Bisernica iz Reteč, njegov spomin so v slovesnih uniformah počastili lovci in s svojim mimohodom tudi kolesarji po starem iz društva Rovtarji. Ob tej priložnosti sta bili odprti tudi dve razstavi: dokumentarna o življenju in delu Jožeta Ranta, z naslovom *Prof. dr. Jože Rant – oče slovenskega zobozdravstv*a, v Mali galeriji občine, in filatelistična v Sokolskem domu, ki je pod naslovom *Prof. dr. Jože Rant – znanost in tehnika na znamkah*, prikazala dosežke še drugih naših veleumov z različnih področij.

Sin Andrej Rant je ob tej priložnosti zapisal:

»V življenju mnogo stvari mine, vse se spreminja, le ljubezen in resnično spoštovanje do ljudi, ki si to zaslužijo, ostaneta. Bog mi je dal očeta, ki sem mu lahko hvaležen za vse, kar je lepega v življenju. Tega sem se zavedal že v rani mladosti.

V vseh desetletjih so prišli mnogi trenutki, ko sem se ga spominjal z veseljem, pa tudi z žalostjo v srcu, ko sem ga pogrešal. Kot izraz teh trenutkov so nastale ***Pesmi očetu****.«* Nekatere od njih tukaj objavljamo.

MOJ OČE

Moj oče ...
Obraz je tvoj ves raskav, trd,
a vendar ves mehak,
kot knjiga pred menoj odprt.
V zoranem čelu,
kjer gube strnjene,
kot brazde v njivi se vrste,
ostale so zarisane sledi
prestanih borb in vseh skrbi.
In tvoje roke!
Življenje berem v tvojih dlaneh!
Življenje – trpljenje.
V njem pest ojekleni ...
Roke so izmučene;
a v trudnih ti očeh
na pol ugasli lesk
kot ogenj še vzžari!

KRES 1972

(dan očetove smrti)

Čriček v travi,
brezkončna je pesem njegova;
rob sonca za svetlim obzorjem,
lebdijo zvezde v širjavi ...

Nad vodami v zrcalni tokavi
komarji in vešče plešejo
poslednji svoj svatovski ples,
neutrudne kresnice slavijo,
veseli in žalostni kres.

V stene hiš in hlevov spanec prodira,
in tudi mak je zaprl svoj cvet.
Nikogar več ni na planjavi;
stopinja človeka zamira.

Črno vesolje razprto –
praznina v daljavi ...
Le drobna lučka potrto
drhti –
nekdo pa umira.

KRESNICE

Kresnice v travi ...
Izgubljene duše sanjajo
nevzdramni, mračni sen.

Škrlatno sonce ...
Rdi, bledi
večer meglen.

Brezkončna strašna noč ...
Bog umirajoč drhti
in kliče na pomoč!

SORŠKO POLJE

Prelepa, sončna, pisana ravan!
Dobrave, polja, znamenja, vasi;
Lubnik na straži, v daljavi Kranj ...
Gora obok v nebo kipi,
kot pravljica otroških sanj!

Tu je moj dom, v duši mi leži;
zorana zemlja, ki diši,
kozolci, žanjice, Osolnik in Hom;
veselo žvrgolijo ptice
in žito valovi ...

Tu je moj oče; med njivami
obraz njegov uzrl bom!
V noč oglašajo se prepelice
in veter v hrastih šelesti,
kot da žaluje za nekom ...

OČETU

Kako se čas odmaknil je in odbrzel;
kar je nekoč bilo, že davno je prešlo
in čas mi tebe kruto je odvzel ...

Spet videl bi te rad in te objel
in ti povedal sto stvari,
kar vem, da bi jih slišati želel!

A le še v sanjah me obiščeš kdaj,
da srečen ti glavo objamem,
a v sreči tej resnice ne dojamem,
da v svetu tem sva ločena na vekomaj ...

ZORANO ČELO

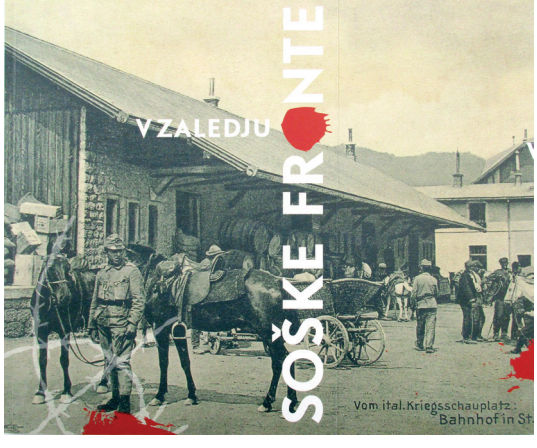
Poleti, ko trave so cvetele,
cvrčali murni, prepelice pele,
spet skupaj sva med njivami hodila
in brez besed od sreče vpila ...

Včeraj pa, oče, me je spreletelo:
zazrl sem se ti v zorano čelo,
le za trenutek tvoj obraz obšel;
globoko v duši sem spoznal,
da vedno v meni boš ostal.

Morda nekoč bo spet vzcvetela njiva,
dehtele trave, škrjančki žvrgoleli
in bom v polju čisto sam;
tedaj te v srcu bom priklical,
obraz bom tvoj med klasjem poiskal!

Judita Šega

V zaledju soške fronte

Naslovnica razstavnega kataloga s portretom avstro-ogrskega vojaka na železniški postaji Sv. Lucija (Most na Soči).

V prostorih Sokolskega doma v Škofji Loki je bila med 5. in 29.1. 2016 na ogled razstava z naslovom *V zaledju soške fronte,* ki so jo pripravili Zgodovinski arhiv Ljubljana (nosilec projekta), Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Pokrajinski arhiv Koper, Gornjesavski muzej Jesenice ter Tolminski muzej in je bila posvečena stoti obletnici začetka soške fronte. Slovesno odprtje razstave je bilo 16. 7. 2015 v Kranjski Gori, v naslednjem letu in pol pa je gostovala v številnih slovenskih krajih, ki so se med 1. svetovno vojno znašli v neposredni bližini frontnih položajev ali tvorili njihovo zaledje. Razstava je nadaljevanje odmevnega razstavnega projekta *Kuge, lakote in vojske – reši nas o gospod!,* ki ga je Zgodovinski arhiv Ljubljana pripravil leta 2014 in z njim predstavil prvo leto vélike vojne na Kranjskem.

Prelomnico med prvo in drugo razstavo predstavlja odprtje soške fronte, ki velja za največji vojaški spopad na slovenskih tleh, v katerem so se na bojiščih ob smaragdni reki bojevali in umirali tisoči vojakov različnih narodnosti. Na nasprotni strani sta si stali vojski Kraljevine Italije, ki ni skrivala ambicij po slovenskem etničnem ozemlju, in avstro-ogrskega cesarstva, ki so ga že dalj časa pretresali in slabili hudi notranji problemi in zato na vojno ni bilo pripravljeno. Soška fronta je krvavela v 12 soških bitkah, ki so se zvrstile od konca maja 1915 do konca oktobra 1917, in so odločilno zaznamovale tudi celotno življenje in dogajanje v zaledju, ki je bilo predmet tokratne razstave. Njeni snovalci so se odločili, da ne bodo pogledali v strelske jarke, kaverne, vojaške utrdbe in na bojne poljane, ampak bodo njihove pozornosti deležni ljudje in kraji v zaledju. Ti so se prvo leto z vojno

srečevali le posredno, saj so se vojaki bojevali daleč stran, v Galiciji in na Balkanu, z vstopom Italije v vojno in odprtjem fronte ob Soči pa so se spopadi prenesli na slovenska tla in korenito spremenili življenje tukajšnjega prebivalstva. Razstava želi opozoriti na velik pomen zaledja za vojaške akcije na frontni črti ter na visoko ceno, ki jo je ob tem plačevalo civilno prebivalstvo. Nenehna prisotnost vojakov, ranjencev in beguncev, obvezne oddaje in vsesplošno pomanjkanje so botrovali dejstvu, da je iz vojne izšlo povsem izčrpano in obubožano.

Razstava je sestavljena iz več vsebinsko raznolikih sklopov, ki prehajajo drug v drugega, skupaj pa tvorijo zaključeno celoto. Pri izboru dokumentov so avtorji izbrali takšne, ki širši javnosti do sedaj niso bili poznani, skoznje pa se zrcali pestra in raznolika vojna problematika. V prvem delu razstave je predstavljen potek soške fronte, ki se je na 90 km dolgem pasu, od Bovške kotline do izliva reke Timave v Jadransko morje, globoko zajedla v slovensko etnično ozemlje in ga razdelila na dva dela: območje pod italijansko zasedbo na desnem bregu Soče in območje na levem bregu, ki je ostalo v okviru Avstro-Ogrske in so ga njeni vojaki krčevito branili. Italijani so na zasedenem ozemlju takoj uvedli svojo upravo, italijanski jezik in več kot 10 000 tamkajšnjih domačinov pregnali v begunska taborišča po vsej Italiji. Le redkim je še pravi čas uspelo pobegniti na avstrijsko stran, kjer je bilo celotno dogajanje podrejeno materialni oskrbi frontnih položajev, iz izpraznjenih primorskih vasi pa so sprejemali ranjence, begunce in ujetnike. Predvsem bohinjski in tolminski konec sta bila neposredno vključena v izgradnjo infrastrukture za vojaške potrebe. Zgrajena je bila vrsta krajših železniških prog, kot sta npr. idrijski Feldbahn in konjska železnica od Bohinjske Bistrice do Ukanca. Prav tako je bilo treba na novo zgraditi večino oskrbovalnih poti v visokogorje. Posebej je predstavljena gradnja ceste čez Vršič, ceste iz Tolmina na planino Polog in utrjevanje mostov v Selški in Poljanski dolini. Kjer se streliva, vode in živeža ni dalo prepeljati po železnici ali cesti, so gradili tovorne žičnice. Razvejan sistem železnic, cest in žičnic, zgrajenih za potrebe soške fronte, je izrisan na posebnem zemljevidu, ki dopolnjuje razstavne panoje.

Potrebam vojske je bilo prilagojeno tudi celotno gospodarstvo. Industrijski obrati na Jesenicah, v Ljubljani, Idriji, Škofji Loki in drugod so se preusmerili v proizvodnjo orožja, streliva, obleke, obutve idr., surovine zanje so zaradi pomanjkanja vedno pogosteje pridobivali z različnimi nabiralnimi akcijami – med drugim so zbirali celo kosti, ki so jih uporabljali za izdelavo mila. Ker je domače moške delovne sile primanjkovalo, so za dela v vojaških delavnicah, na poljih in pri gradnji infrastrukture zaposlovali italijanske in ruske ujetnike. Ravnanje z njimi je bilo natančno določeno, vsako sporazumevanje z njimi ali celo pomoč pri begu pa strogo prepovedana in kaznovana. Kako neusmiljena je bila ta vojna, kaže primer dveh ruskih ujetnikov iz Škofje Loke, ki so ju julija 1916 med prebegom k Italijanom prijeli pri Sv. Luciji (Most na Soči). Pripeljali so ju nazaj v Škofjo Loko in ju v poduk ostalim ujetnikom obsodili na smrt s streljanjem.

Strah in trepet je predstavljalo tudi naglo vojaško sodišče v Ljubljani, ki je med junijem 1915 in julijem 1917 na smrt obsodilo vsaj 23 oseb, obtoženih dezerterstva, veleizdaje, žaljenja cesarja in države ter raznih hudodelstev. Usmrtitve s streljanjem so izvajali na Suhem bajerju pod Golovcem (Ljubljana), arhivski zapisi in fotografije o tem pa so bili na razstavi prvič predstavljeni javnosti. Smrt so sejala tudi italijanska vojaška letala, ki so večkrat odvrgla peklenski tovor nad Ljubljano, Idrijo, Koroško Belo in drugimi industrijskimi kraji ter za seboj puščala človeške žrtve in veliko materialno razdejanje.

Prav tako nevarni so bili snežni plazovi oziroma bela smrt, kakor so jim rekli, ki so potihoma prežali nad vojaki in ujetniki, se v nekem trenutku sprožili in jih za vedno pokopali pod seboj. Že prvo zimo so na območju od Rombona do Bogatina zahtevali življenja več kot 100 avstro-ogrskih vojakov, marca 1916 pa prav toliko ruskih ujetnikov, ki so gradili cesto čez Vršič.

Vojaški spopadi v Posočju in na Krasu so na begunsko pot pognali tisoče Primorcev, ki so novo zatočišče našli pri sorodnikih in prijateljih na Kranjskem, Štajerskem ter Koroškem in v begunskih taboriščih znotraj današnje Avstrije in Češke. Med njimi je bilo tudi taborišče v Steinklammu pri St. Pöltnu v Spodnji Avstriji, kjer so bivali predvsem begunci s Krasa in iz spodnje Vipavske doline. Bilo je dobro organizirano in je beguncem omogočalo kolikor toliko normalno življenje. Med drugim so imeli svojo šolo, cerkev, bolnišnico, trgovine in obrtne delavnice, a so si vseeno želeli čim prej domov. Ta želja je bila še močnejša leta 1917, ko je v celi monarhiji zavladalo veliko pomanjkanje, ki je lakoto, bolezni in umrljivost zaneslo tudi mednje.

Ranjeni avstro-ogrski vojaki v bolnišnici na škofjeloškem gradu. Nad vsako posteljo visi tablica s podatki o ranjencu in njegovi poškodbi. *(vir: arhiv Uršulinskega samostana v Škofji Loki)*

Posebno usodo so delili številni ranjenci, ki so za bolnišničnimi zidovi vsaj za nekaj časa našli težko pričakovani mir in si pozdravili rane, ki so jih povzročile sovražnikove krogle in granate. V večjih mestih v zaledju skoraj ni bilo šole, samostana, dvorane ali tovarne, ki je ne bi v celoti ali vsaj delno spremenili v vojaško bolnišnico. V Škofji Loki so delovale na škofjeloškem gradu, v Krennerjevi tovarni (kasneje Šešir) in v hiši (nekdanji gostilni) nasproti današnje tovarne v Vincarjih. Slednja je bila le za bolnike z nalezljivimi boleznimi, ki so jih zdravili ločeno od ostalih ranjencev.

Razstava se dotakne še nekaterih drugih perečih problemov, ki sta jih med vojaki sprožala stres ter nenehna izpostavljenost smrti in so ju, ko so prišli na počitek v zaledje, »zdravili« z alkoholom in/ali v družbi domačih deklet. Oblast je skušala prekomerno pijančevanje zatreti z omejitvami in prepovedmi, vendar so šele stroge kazni prinesle želeni učinek. Težje je bilo nadzorovati ilegalno prostitucijo, ki je močno porasla in povzročila širjenje spolnih bolezni ter povečano število nezakonskih otrok.

Sprehod skozi zaledje soške fronte zaključujejo dokumenti in fotografije o opustošenju, ki je ostalo za vojaki po preboju pri Kobaridu, jeseni 1917. Takrat se je fronta premaknila globoko v Padsko nižino, ljudje ob Soči pa so po dveh letih in pol neprestanih obstreljevanj lahko zaživeli v miru in začeli obnavljati razrušene domove in opustošena polja.

Razstavo na 21 panojih je pripravilo devet avtorjev iz štirih sodelujočih inštitucij, ki so napisali tudi besedila za vsebinsko bogat in zelo lepo oblikovan razstavni katalog ter zgibanko. Ta je na voljo v slovenskem, angleškem, nemškem, italijanskem in ruskem jeziku. Celostno podobo razstave in kataloga je še posebej zaznamovala fotografija vojaka s konjema, ki je bila posneta na železniški postaji Sv. Lucija (Most na Soči), v ozadju pa se vidi pretovarjanje žita in sladkorja iz aprovizacijskih zalog. Ločane je ta posnetek mesec dni s plakata v Starem Dvoru vabil k ogledu razstave. Danes vemo, da je na posnetku po vsej verjetnosti Janez Košir (1894–1952), kolar iz Malih Lašč na Dolenjskem. Vodja celotnega projekta ter urednica razstave in kataloga je bila Judita Šega, oblikovala ju je Barbara Bogataj Kokalj. Razstava je bila v Škofji Loki deležna velike pozornosti. Ogledalo si jo je okoli 2 500 obiskovalcev, med njimi tri šolske skupine iz Osnovne šole Ivana Groharja. Marca 2017 je bila na ogled tudi v Galeriji Muzeja Železniki. Za tiste, ki si jo želijo ogledati doma, pa je v virtualni obliki dostopna na portalu: Zgodovina Slovenije SIstory http://www.sistory.si/11686/31104.

Javno vodstvo po razstavi za učence OŠ Ivana Groharja Škofja Loka.

Marija Lebar / Maja Šubic

140 let gasilstva v Škofji Loki: 1876–2016

Prostovoljno gasilsko društvo Škofja Loka je v letu 2016 praznovalo 140-letnico obstoja. Leta 1876 ustanovljeno prostovoljno gasilsko društvo je najstarejše na Gorenjskem. Rojstni dan praznujejo na obletnico sprejema prvih pravil tedanje gasilske družbe in prvega imenovanja načelnikov in njegovih namestnikov, sicer pa je bilo gasilstvo na Loškem prisotno že pred tem.

PGD Škofja Loka je tako na organizacijskem kot operativnem področju ves ta čas, še zlasti pa danes, če gledamo Gorenjsko, prav gotovo v samem vrhu gasilstva.

V *Loških razgledih* sta o društvu pisala že Jelo Janežič, ki je pisal o praznovanju 80-letnice društva, 100-letnico pa je v letu 1976 obelodanil dr. France Štukl. Ob 140-letnici so izdali *Kroniko Prostovoljnega gasilskega društva Škofja Loka: 1876–2016*, v kateri o zgodovini društva, njegovem delovnem področju in orga-

Članice in člani Prostovoljnega gasilskega društva Škofja Loka ob140-letnici gasilstva v Škofji Loki.
(vir: Kronika Prostovoljnega gasilskega društva Škofja Loka 1876–2016)

niziranosti, društvenih prostorih ter gasilski opremi, kulturnem in družabnem življenju ter aktualnih članih društva pišeta dr. France Štukl in Janez Sušnik. Kroniki daje še posebno težo in pomen bogato slikovno gradivo, ki sega v sam začetek gasilstva na Škofjeloškem.

Ob praznovanju so v Sokolskem domu odprli tudi dokumentarno razstavo fotografij, ki je prikazovala delovanje PGD Škofja Loka skozi čas. Sestavni del razstave je bila tudi filatelistična razstava (124 razstavnih listov), ki je prikazovala zgodovino gasilstva v Škofji Loki in v svetu ter elemente gasilstva v celoti.

Praznovanje 140-letnice gasilstva v Škofji Loki naj bi se zaključilo z veliko gasilsko parado po ulicah mesta, vendar jim je slabo vreme pokvarilo načrte. Še več – tudi prireditev, ki je potekala pod šotorom na območju nekdanje vojašnice, je nekaj gasilcev zamudilo, saj so zaradi hudih nalivov morali posredovati na številnih lokacijah, kjer je zalilo objekte. Tako so znova dokazali, kako vestno opravljajo svoje poslanstvo – pomagati sočloveku; poslanstvo, ki združuje ljudi različnih generacij, različnih mišljenj in navad.

Obogatitev jubilejnega leta pa je tudi freska na stolpu gasilskega doma, ki jo je naslikala akademska slikarka Maja Šubic – visoko nad tlemi, tudi pripeta z varnostnim pasom – in je ena največjih v dosedanji karieri slikarke.

Marija Lebar

Freska na gasilskem domu PGD Škofja Loka

Freska na stolpu gasilskega doma PGD Škofja Loka je sestavljena iz treh delov, saj je bilo zaradi velikosti treba upoštevati betonske preklade, ki so za pravo slikanje »a fresco« (na sveže) neprimerne. Na zgornjem delu je sv. Florijan, povzet po podobi, ki ga imajo loški gasilci na svojem praporu. Ta Florijan je poseben, saj z desno roko lovi strelo – ogenj – ter tako požar preprečuje in ne gasi. Pod njim je podoba Škofje Loke, povzeta po votivni sliki, ki prikazuje požar iz leta 1698, ko je pogorel Spodnji trg.

Oba dela povezujeta debli divjih kostanjev, ki zdaj krasijo okolico klavnice in gasilskega doma, vendar jih zaradi bolezni sekajo enega za drugim. Spomin nanje sem želela ohraniti na freski. Na enem je žolna: simbol za zaščito, obveščanje, signalizacijo, vrnitev ... na drugem pa salamander, žival, ki je iz ognja rojena in zato zanj neobčutljiva; on naj ščiti gasilce, ko se bodo podali v ogenj. Nad Loko je še podoba gasilskega grba s stare bakrene čelade, ki jo hrani Loški muzej Škofja Loka.

Spodaj je časovni trak z največjimi nesrečami, kjer so gasilci posredovali v zadnjih 140 letih: poplave (1926), požar na Štemarjih (1960), požar na Suhi, kjer je pogorela t. i. Ekonomija; takrat je zgorelo več kot 30 bikov (1968), eksplozija v tovarni LTH (1974), požar na Grabnu (1976) in zadnji požar na Mestnem trgu na silvestrovo (2014). Na dan, ko sem slikala časovni trak je, iz sosednje klavnice

Freska na stolpu gasilskega doma PGD Škofja Loka. *(foto: Tanja Sokolov - Boh)*

Akademska slikarka Maja Šubic med nastajanjem freske. *(foto: Tanja Sokolov - Boh)*

pobegnil bikec, ki so ga po nekaj burnih urah specialci ustavili na Cavrnu, do koder je uspel pribežati. Tako je bik na freski dobil še močno sporočilo o želji po svobodi.

Rada bi se zahvalila svojima prijateljicama in pomočnicama Ireni Romih in Tanji Sokolov ter zidarju Milanu Špičku, ki je vsak dan pazljivo nanesel svež omet, pa tudi vsem gasilcem, ki so pomagali pri postavljanju in prestavljanju zidarskega odra. Kar visoko je bilo ...

Maja Šubic

Lojze Malovrh

Mojih devetdeset let

Lojze Malovrh

»Lojze, piši, če ne bo šlo tvoje delo v pozabo,« mi je rekel Miha Ješe, župan Občine Škofja Loka, na mojem praznovanju 90-letnice rojstva. Saj je morda res, sem pomislil. V življenju moraš za seboj pustiti nekaj sledi.

Pred devetdesetimi leti sem se rodil na Suhi, v majhni hiši ob cesti, ki je vodila v Ljubljano. Tam sem prvič pogledal v svet in zajokal. Za hišo so kosili vaški kosci. Ko so zaslišali jok, so rekli, še enega bo morala srenja živeti. K sreči se to ni nikoli zgodilo.

V osnovno šolo sem začel hoditi leta 1932. To je bilo takrat, ko so začeli s poukom v novi osnovni šoli v Šolski ulici. V 3. razredu me je učil Jakob Rojic, ravnatelj na tej šoli. Ob koncu šolskega leta je v šolsko kroniko zapisal: *»Priden dečko, morda bo še kaj iz njega.«*

V 5. razredu je bil moj razrednik France Košca. Šel je k mojim staršem in jih prepričal, da sem šolanje nadaljeval. Že avgusta sem stal pred komisijo za vpis v 1. razred kranjske gimnazije; izpit sem uspešno opravil. Do začetka 2. svetovne vojne sem nato izdelal še tri razrede, ostalih pet in maturo pa prvo leto po njej.

Jeseni istega leta sem se vpisal v 1. letnik Naravoslovnotehniške fakultete v Ljubljani, in sicer na predmete: biologija, geologija in fizika. Študij sem končal v štirih letih, v 5. letniku pa sem opravil strokovni izpit in postal profesor naravoslovnih predmetov za srednje šole.

Med vojno sem se v Iskri v Kranju učil za poklice kovinske stroke in postal orodjar, vendar tega poklica nisem nikoli opravljal.

Med študijem sem že poučeval na oficirski gimnaziji, ki je imela svoj sedež na Osnovni šoli Škofja Loka pod vodstvom profesorja Toma Podnarja. Ob vstopu v razred so me dijaki – oficirji stoje pozdravili: *»Smrt fašizmu ...«* Zmedel sem se, ker nisem poznal odgovora. Iz zadrege me je rešil četni starešina in odgovoril: *»Svoboda narodu!«* Nato pa so se oficirji posedli. Začel sem razlagati temo: bojni strupi. Iz zadnje klopi se dvigne visok oficir in reče: *»Druže profesore, izvinite ...«*,

jaz pa sem pred tablo slišal, da je rekel izginite. Ker pa je oficir nadaljeval z vprašanjem, nisem izginil. V naslednjem letu sem bil sprejet na nižjo gimnazijo v Škofji Loki, kjer sem poučeval v 2. in 3. razredu.

Kmalu zatem so me poklicali na služenje vojaškega roka v južno Srbijo in preden sem se odpeljal, so me starejši učitelji opozorili: *»Ne povej, da si učitelj, ker boš moral drugače delati ves dan.«*

In res, na vojnem odseku v Raški so me vprašali, kaj si še posebno želim. Odgovoril sem jim, da konja in res so mi dali kobilo Mamurko. Upal sem, da jo bom večkrat jezdil v mesto, vendar sem se zmotil. Vsako jutro sem jo moral peljat k reki Ibar, da sem jo napojil. Ko pa so zvedeli, da sem učitelj, so mi jo vzeli in me zaposlili v zdravstveni ambulanti ter pri kapetanu.

Pred odhodom domov je kapetan dal ostriči vso četo, da je tudi mene dobil med njimi. Bil je namreč jezen, ker sem bil že odpuščen. Domov sem prišel z obrito glavo. V Škofji Loki takrat še ni bilo gologlavcev in nisem si upal na staro delovno mesto. Šel sem v Kranj na Oddelek za šolstvo in jih prosil, da me pošljejo v Poljansko ali Selško dolino, vsaj za toliko časa, dokler mi ne zrastejo lasje. Poslali so me v Gorenjo vas, kjer sem dijake na nižji gimnaziji poučeval kemijo in biologijo. Naslednje leto so me napotili tudi v Poljane, kjer sem se poročil z dolgoletno prijateljico Francko, ki je poučevala v Gabrku. Bilo nama je lepo, še bolj pa sva bila srečna, ko se nama je rodila hčerka Jolanda.

Ginkgo biloba pred Namo v Škofji Loki.

Po štirih letih (leta 1956) sva dobila dekret za službovanje v Škofji Loki; žena Francka za osnovno šolo, jaz pa gimnazijo. Tam sem poučeval dve leti, potem pa me je upravitelj osnovne šole povabil za pomočnika. Na željo upravitelja sem ob pomoči učencev višjih razredov posadil sadike v parku pred šolo; med njimi tudi drevesce *Ginkgo biloba,* danes imenovano **Drevo prijateljstva**.

Naslednje šolsko leto me je poklical predsednik občine, da bi sprejel mesto ravnatelja na vajenski šoli. Predlog je utemeljil z besedami: *»V občini imamo dobro razvito kovinsko industrijo, radi pa bi imeli tudi dobro kovinarsko šolo.«* Predlog sem sprejel in iz obrtne vajenske šole raznih strok sem ustanovil poklicno šolo za kovinsko in lesno stroko in pozneje še Šolski center. V njem so se izobraževali odrasli z območja cele Gorenjske, in sicer za poklice delovodje, za visoko kvalifikacijo, kasneje tudi za tehnike. Priključil sem še učence avtomehanike s področja Gorenjske. Tu sem služboval 8 let.

Naslednje delovno mesto je bilo mesto ravnatelja Gimnazije Škofja Loka. Z audiovizualnimi sredstvi smo posodobili pouk tujih jezikov, odprli smo oddelek smučarske gimnazije, v katero so bili vpisani tudi dijaki iz drugih srednjih šol.

Ob praznovanju 50-letnice Gimnazije Škofja Loka, Lojze Malovrh tretji z leve (*foto: osebni arhiv*)

V tem obdobju sem bil tudi podpredsednik občine, delovni predsednik 1000-letnice Škofje Loke in predsednik Severjevega sklada. Veliko časa sem posvetil tudi gradnji novih šol, šolskega vrtca, športnega centra in obnovi podružničnih šol v občini. Tudi v gimnaziji sem služboval 8 let.

Zatem me je Zavod za šolstvo v Ljubljani imenoval za predstojnika Zavoda za šolstvo Kranj, za območje Gorenjske. Ob mojem prihodu je prišlo do ponovnega referenduma za šolstvo in čakale so nas številne nove oblike dela.

V programu je bilo predpisano, da je treba povečati število vrtcev, ustanoviti male šole, osnovne šole smo morali preoblikovati v celodnevne osnovne šole in v srednjih je bilo treba uvesti usmerjeno izobraževanje. Pri reševanju teh nalog so sodelovali tudi moji sodelavci in ravnatelji vseh gorenjskih šol. Na Zavodu za šolstvo sem služboval 11 let, do odhoda v pokoj.

V pokoju sem nameraval ustanoviti malo šolo iz računalništva za predšolske otroke. V ta namen sem po mnogih letih spet postal študent, in sicer računalništva na matematični fakulteti v Ljubljani. Vendar me je zadela možganska kap in vsi moji načrti v zvezi z računalništvom so padli v vodo.

Ob vsem tem sem se ukvarjal tudi z izvenšolskimi dejavnostmi.

1. Ob prihodu v Škofjo Loko so mi že naložili vodstvo Ljudske tehnike. Vodil sem jo 10 let. Spominjam se Zleta ljudske tehnike leta 1961; parada, v kateri so sodelovali učenci osnovnih šol Gorenjske z ročno izdelanimi letali, vojaki – radioamaterji, padalci iz Lesc in kmetje s traktorji, se je vila od Plevne pa vse do Mestnega trga.

Ljudko tehniko v Škofji Loki smo vodili Rudi Zadnik, Lojze Malovrh in Jože Sever. Leta 1961 smo tudi organizirali Zlet Ljudske tehnike, to je bila predstavitev vse tehnične dejavnosti na Gorenjskem (foto: osebni arhiv)

Učenci pri ustvarjanju na Mali Groharjevi koloniji v Škofji Loki. (foto: osebni arhiv)

2. Pomembno mesto v mojem življenju predstavlja tudi Mala Groharjeva kolonija, v kateri so sodelovali učenci – likovniki iz cele Jugoslavije, in sem jo vodil 20 let. Kasneje je kolonija izmenično potekala v Škofji Loki in Smederevski Palanki – mestu, takrat pobratenem s Škofjo Loko. Vsak od udeležencev je ob odhodu iz Škofje Loke s seboj odnesel živopisni list prijateljstva. Da je kolonija lahko živela, so starši naših učencev v svoje domove sprejemali goste – slikarje.
3. Pripravljal sem tudi programe za komemoracije ob obletnicah smrti 50 talcev za Kamnitnikom. Te so vsako leto izvajali dijaki gimnazije, pevski zbori, Pihalni orkester Škofja Loka ter vojska.
4. Pripravil sem tudi program za proslavi ob postavitvi temeljnega kamna in ob otvoritvi spomenika padlim borcem v Dražgošah.
5. Vrsto let sem sodeloval z Zvezo prijateljev mladine in opravljal še druge funkcije na občinski in republiški ravni.
6. 24. decembra 2006 sem postal častni član Društva upokojenih pedagoških delavcev Slovenije.

Delo in obveznosti sem opravljal z zavzetostjo ter veseljem, če bi jih moral še enkrat, bi bilo prav tako.

Neja Mlakar

Loka jo piha 140 let:

ob okroglem jubileju Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka (1876–2016)

Mestni pihalni orkester je v letu 2016 praznoval 140-letnico delovanja in sodi med najstarejše slovenske pihalne orkestre. S svojo bogato zgodovino daje pomemben pečat tako slovenskemu godbeništvu kot tudi domači Škofji Loki, mestu s tisočletno zgodovino in tradicijo društvenega udejstvovanja. Orkester je lahko mestu v ponos tako doma kot po vsej Sloveniji in tujini. Čeprav morda danes velja stereotip, da je godbeništvo nekaj zastarelega in preživetega, se trudimo, da s svojim udejstvovanjem dokazujemo ravno nasprotno. Mestni pihalni orkester Škofja Loka je velika, heterogena skupina, ki kljub različnim generacijskim

Mestni pihalni orkester Škofja Loka in Mešani pevski zbor Lubnik na slavnostnem koncertu ob 140-letnici, 28. 5. 2016. *(foto: Marko Jelenc, Uroš Veber)*

pogledom, poklicni in izobrazbeni strukturi deluje složno, z medsebojnim zaupanjem in spoštovanjem.[1] Za doseganje takega stanja pa se je treba nenehno truditi. Kakovost dosegamo z rednimi vajami, hkrati pa krmarimo med različnimi dogodki, na katerih smo prisotni.* Odzivamo se vabilom na nastope, ne le s področja kulture, temveč tudi športa, turizma, dobrodelnosti itd., hkrati pa pripravljamo samostojne projekte. S tem privabljamo tudi nove člane. Posebna vloga orkestra je namreč združevanje mladih, osebna rast ter medsebojni odnosi med nami, glasbeniki, ki v orkestru najdemo priložnost za poustvarjanje različnih glasbenih zvrsti in posredovanje glasbe našim poslušalcem.[2]

Mestni pihalni orkester Škofja Loka skozi čas

Od ustanovnega leta 1876 je Mestni pihalni orkester doživel mnogo sprememb in mejnikov. Pobuda za ustanovitev godbe je prišla iz takratnega gasilskega društva (danes Prostovoljno gasilsko društvo Škofja Loka) in godba je delovala do prve prekinitve leta 1913. Člani so se znova aktivirali leta 1925, ko je bilo med njimi med 18 in 25 godbenikov in 50 podpornih članov. Leta 1932 so se na novo organizirali v samostojnem društvu Lubnik. Od leta 1935 do 1941 so nekajkrat nastopili skupaj z vojaško godbo, ki je v tem obdobju delovala v škofjeloški vojašnici, leta 1942 pa je bilo delovanje ponovno prekinjeno, saj so mestne oblasti godbi pobrale uniforme in inštrumente.

Godba Škofja Loka, okrog leta 1910. *(vir: Enciklopedija Slovenije, 8. knj., 1994, str. 336)*

1 Gulić, str. 9.

2 Sever, str. 5.

Po 2. svetovni vojni je godba zopet oživela, vendar le s 17 člani, vaje niso bile redne, nastopali so zelo malo. Leta 1957 je v Škofjo Loko prišel Ivo Gulič,[3] ki je godbo na novo organiziral, in sicer v okviru prosvetnega društva Svoboda. Leta 1971 so izgubili vadbene prostore v gledališču Loški oder ter spet zaživeli leta 1974, ko je vodenje orkestra prevzel Franc Sever. Pridružili so se še člani selške godbe, nastanjeni pa so bili v puštalskem gradu in kmalu so nastopali na prireditvah v Škofji Loki in okolici. V 80. letih je bil v veliko pomoč član in predsednik godbe Miloš Mitič,[4] ki je poskrbel za izposojo inštrumentov in se s podjetjem Kroj začel dogovarjati za izdelavo novih uniform. Kljub težavam so člani skupaj z dirigentom Ivom Gulićem vztrajali z vajami in nastopi. Pogoji za delo so se izboljšali leta 1995, ko je orkester dobil večje prostore v opuščeni škofjeloški vojašnici. Z občino, ki jo je takrat vodil župan Igor Draksler, je Pihalni orkester Škofja Loka sklenil pogodbo, s katero je pridobil ustrezna sredstva za normalno delovanje.[5]

Ker je orkester postajal vedno bolj povezan z Občino Škofja Loka, se je leta 1997 preimenoval v **Društvo Mestni pihalni orkester Škofja Loka**. Leta 1999 je godba iz vrst članov mlajše generacije dobila novega predsednika Roberta Novljana. Od leta 2001 do 2004 so se razmere za delo precej izboljšale. Orkester je začel z novimi močmi v novih prostorih (še vedno znotraj škofjeloške vojašnice), nastopi so se vrstili, pomembno pa je bilo tudi večkratno gostovanje v pobratenem nemškem mestu Freising. Želje in cilji so se večali, zato se je orkester leta 2000 pridružil Zvezi slovenskih godb, ki (med drugim) organizira tudi tekmovanja pihalnih orkestrov. Škofjeloški orkester se je tekmovanja udeležil dvakrat, in sicer 2001 in 2002, ter obakrat prejel zlato plaketo. Kakovost je naraščala, z orkestrom so sodelovali številni pevski zbori, glasbene skupine ter pevci zabavne in operne glasbe. Kljub uspehom je bil leta 2005 izvoljen nov upravni odbor, na čelu katerega je bila prva predsednica v zgodovini orkestra Andreja Štrekelj.[6]

Novo obdobje (2006–2015)

Leta 2006 je Mestni pihalni orkester 130-letnico obeležil s slavnostnim koncertom v Športni dvorani Poden, Zveza slovenskih godb pa je članom z dolgoletnim stažem pri godbi podelila visoka priznanja. Najvišje priznanje Mednarodne glasbene organizacije (CISM), križ za zasluge za več kot 50-letno delovanje, je prejel dirigent Ivo Gulić, kar je bil nedvomno tudi lep zaključek njegove dirigentske kariere v Škofji Loki. Na božično-novoletnem koncertu leta 2006 je dirigentsko palico uradno predal svojemu nasledniku (in trenutnemu dirigentu) Romanu

3 Dirigent škofjeloškega orkestra od 1957 do 2006.

4 Predsednik Pihalnega orkestra Škofja Loka od 1986 do sredine 1987. Za njim je naloge prevzel Janez Sever.

5 Povzeto po Sever, Pihalnemu orkestru ob 70. obletnici.

6 Povzeto po Križnar; Čadež, Kronika Godbe v Škofji Loki od 1876 do 1996.

Grabnerju,[7], ki je v orkester vnesel svež način dela, nekaj organizacijskih sprememb in nekoliko drugačen pristop k izvajanju glasbe. Številni nastopi (tudi v sodelovanju z drugimi izvajalci zabavne glasbe) in gostovanja so orkester dvignili na novo raven. Orkester ima letno v povprečju med 25 in 30 nastopov, udeleži pa se tudi vsaj enega gostovanja v tujini. Ker je bilo gostovanj vedno več, je napočil čas, da je tudi Mestni pihalni orkester pripravil svoj domači projekt, na katerega je lahko povabil druge godbe. Tako je leta 2009 organiziral prvi mednarodni festival pihalnih orkestrov, ki ga je poimenoval **Loka jo piha**, in od takrat dalje poteka vsako leto. S tem festivalom je mlada generacija dobila dodaten zagon, stopila v korak s časom, ustvarila svojo spletno stran ter se začela pojavljati na socialnih omrežjih. Vendar je orkestru manjkala pika na i, to je bila zgoščenka. Prvo snemanje je bilo leta 2012, ko je orkester na Loškem odru posnel prvih 5 skladb. V naslednjem letu je orkester nastopil na tekmovanju slovenskih godb na pihala v zabavnem programu (Ormož, 2013) in osvojil prvo nagrado, pokal Vinka Štrucla. Zaradi negotovega finančnega stanja se je snemanje zgoščenke zaključilo šele novembra 2015, kar je bilo ravno ob pravem času za pripravo na izid ob praznovanju 140-letnice leta 2016. V letu 2015 je mandat nastopil tudi nov upravni odbor orkestra, s predsednico Nejo Mlakar.

Leto 2016 – 140-letnica delovanja orkestra

V tem letu si je orkester zadal veliko nalog. Poleg vseh nastopov je bil glavni dogodek slavnostni koncert ob obletnici, ki je pomenil tudi uradni izid težko pričakovane zgoščenke, poimenovane po domačem festivalu *Loka jo piha*. Pomladanski čas je bil namenjen oblikovanju in pripravi zgoščenke, sodelovanju z mediji in intenzivnimi vajami za slavnostni koncert, ki je bil 28. maja 2016 v Športni dvorani Trata v Škofji Loki. Orkestru sta se na odru pridružila še Mešani pevski zbor Lubnik in domači vokalist Erik Rant. Ob tej priložnosti je Zveza slovenskih godb med člane orkestra podelila kar 16 Adamičevih priznanj, 5 medalj in 1 križ za zasluge Mednarodne glasbene organizacije, kar je dodaten odraz dolgoletne tradicije. Poleg tega je orkester na proslavi ob občinskem prazniku, 2. 7. 2016, prejel še najvišje občinsko priznanje Zlati grb Občine Škofja Loka. V jesenskem času je orkester gostoval v pobratenem mestu Tábor na Češkem, doma pa izvedel že 8. festival Loka jo piha. Konec slavnostnega leta se je zaključil s tradicionalnim božično-novoletnim koncertom v sodelovanju s pevko Alenko Godec.

7 Več o dirigentu v spremnem gradivu zgoščenke Mestnega pihalnega orkestra *Loka jo piha 140 let*, ki je izšla 28. 5. 2016.

Naslovnica zgoščenke *Loka jo piha: 140 let*. Posneto 12. 3. 2016, Mestni trg v Škofji Loki. *(foto: Marko Jelenc, Uroš Veber)*

Mestni pihalni orkester na gostovanju v mestu Tábor na Češkem s slovenskim veleposlanikom Leonom Marcem in Janom Jelšikom; posneto 17. 9. 2016. *(foto: Peter Pokorn ml.)*

Zaključek

Ob koncu tega pomembnega obdobja lahko z gotovostjo rečemo, da Mestni pihalni orkester Škofja Loka dobro opravlja svoje delo in je prepoznaven. Z našim delom ohranjamo kulturo, ki predstavlja pomemben temelj naše družbe, ne le v lokalnem smislu, ampak tudi širše, celo izven naše domovine. Čeprav naš trud realno ni vedno poplačan, nas naša zavest vodi, da v danih okoliščinah ustvarjamo in poustvarjamo glasbeno dediščino skozi čas. Spominjamo se preteklosti, delamo v sedanjosti, trudimo se z vzgojo novih rodov, ki bodo našo dediščino negovali v prihodnosti. Francoski matematik Pascal je nekoč dejal: *Bolje je vedeti o vsaki stvari malo, kot pa o eni vse*. Trudimo se biti mojstri na svojem področju, hkrati pa v prihodnje vidimo nujnost v povezovanju tudi s sorodnimi področji, s katerimi bomo delili svoje znanje in izkušnje ter tako tvorno prispevali h kakovosti življenja v našem mestu.

*Nastopi in prireditve, na katerih orkester sodeluje vsako leto:

- smučanje po starem,
- Pokal Loka,
- pustna povorka Vrtca Škofja Loka,
- komemoracija padlim talcem, Kamnitnik,
- Škofjeloški pasijon (pasijonsko obdobje),
- velikonočna procesija, cerkev sv. Jakoba,
- Jurjev semenj, Stara Loka,
- prvomajska budnica,
- piknik stanovalcev Centra slepih, slabovidnih in starejših Škofja Loka,
- Tek štirih mostov,
- slavnostni koncert ob dnevu državnosti 25. junija,
- mednarodni festival pihalnih orkestrov Loka jo piha (2. konec tedna v septembru),
- spominski prireditvi ob dnevu mrtvih pri Zvezi borcev in na pokopališču Lipica,
- božično-novoletni koncert 25. decembra.

LITERATURA:

Gulič, Ivo: Uvodni nagovor. V: *130 let godbeništva v Škofji Loki,* Škofja Loka : Mestni pihalni orkester Škofja Loka, 2006, str. 7–9.

Križnar, Franc; Čadež, Peter: Kronika Godbe v Škofji Loki od 1876 do 1996. V: *130 let godbeništva v Škofji Loki, Škofja Loka* : Mestni pihalni orkester Škofja Loka, 2006, str. 11–36.

Sever, Franc: Kronika godbe v Škofji Loki od 1925 do 1995. V: *Pihalni orkester Škofja Loka*, Škofja Loka : Mestni pihalni orkester Škofja Loka, 1996, str. 6–22.

Sever, Franc: Pihalnemu orkestru ob 70. obletnici. V: *Pihalni orkester Škofja Loka*, Škofja Loka : Mestni pihalni orkester Škofja Loka, 1996, str. 5.

Nataša Kalan

80 let v skrbi za starejše, slepe in slabovidne

Na obrobju Škofje Loke se nahaja Center slepih, slabovidnih in starejših, javni socialno-varstveni zavod, katerega dejavnost in tradicija segata v daljne leto 1936, ko so oživeli prostori Strahlovega gradu v Stari Loki.

Na začetku je v gradu, Domu slepih, živelo med 30 in 40 oskrbovancev, ki so sem prišli iz vse Slovenije in se ukvarjali s ščetkarstvom in pletarstvom. Šele po 2. svetovni vojni so se postavili temelji za enakopravno vključitev slepih in slabovidnih v življenje in delovne procese.

Življenje v domu je postopoma dobilo povsem nove oblike in preraslo običajno skrb za slepe. Grad so obnovili in pridobili prostor za 90 oskrbovancev. Zgrajene so bile delavnice, organizirana je bila šola za učence v gospodarstvu, ki

Pogled na Center slepih, slabovidnih in starejših Škofja Loka s strani Lubnika. *(foto: Egon Cokan)*

Na začetku je v Domu slepih, v gradu, živelo od 30 do 40 oskrbovancev.
(foto: arhiv CSS)

Službe v Centru nenehno nadgrajujejo in bogatijo svoje delo s sodobnimi spoznanji.
(foto: arhiv CSS)

so se učili ščetkarske, pletarske in metlarske obrti. V šestdesetih letih sta se Dom slepih in Invalidske delavnice združila – nastal je Center slepih, edini zavod v Sloveniji, ki je reševal probleme poklicnega usposabljanja, zaposlovanja in domskega varstva slepih in slabovidnih.

Številni občani so v tem času živeli po domovih po vsej Sloveniji, prostori v gradu so postajali neprimerni, pogoji za delo so bili slabi. Zavedali so se, da je za tako kompleksne naloge potreben korak naprej; tudi s podporo, pobudo ter oblikovanjem socialne politike lokalne skupnosti je bila v letu 1979 zgrajena nova stavba. Slepim in slabovidnim je bilo namenjenih 80 postelj, preostale pa občanom nekdanje Občine Škofja Loka (skupaj 214 postelj). Zgrajeni so bili tudi šola, internat, telovadnica in bazen.

Z dograditvijo prostorov so bili postavljeni pogoji, da tudi starejši ljudje preživijo svojo jesen življenja v primernem okolju. Starost namreč ni konec življenja, je nekaj več, je smisel in kakovostno preživljanje časa z različnimi aktivnostmi, dejavnostmi in programi, ki so jih takrat razvijali v duhu gerontoloških načel *Dodajmo življenje letom*.

Center je tako brez večjih sprememb deloval do leta 2000, ko se nekoč povezana celota ter skrb za ljudi postavi na nov mejnik. V tem letu invalidske delavnice postanejo samostojno podjetje, štiri leta kasneje pa se srednja šola (zaradi premajhnega števila dijakov) združi z Zavodom za slepo in slabovidno mladino Ljubljana. Dom se preimenuje v Center slepih, slabovidnih in starejših ter samostojno nadaljuje z delom, razvojem ter poslanstvom, ki danes omogoča nastanitev 220 stanovalcem.

Nove investicije so se nadaljevale po letu 2008. Adaptirana in nadzidana je bila glavna stavba, s čimer je Center poleg prostorov za upravne službe pridobil še kako pomemben večnamenski prostor za kulturne in družabne prireditve ter verske obrede. Novi so še prostor za delovno terapijo in fizioterapijo, knjižnico, frizerski salon, vgrajeno je bilo tudi novo bolniško posteljno dvigalo.

V letu 2010 je bil, skupaj z VDC Kranj, na zelenici pred domom urejen park za razgibavanje, preurejeni sta bili recepcija in kotlovnica z novim energentom,

plinom. Od tega leta dalje, pa vse do leta 2016, so potekale tudi prenove posameznih nadstropij. Najprej je bilo obnovljeno najvišje nadstropje, oddelek Zimzelen, sledili so Zarja v četrtem Mavrica v tretjem, Klasje v drugem in Livada v prvem nadstropju. V vmesnem času sta bili popolnoma obnovljeni tudi kuhinja in pralnica, kjer ni bil namen le prenova zaradi dotrajanosti, ampak je bilo poskrbljeno tudi za prihranek energije ter vzpostavitev nadzora nad porabo energije, povečanje energetske učinkovitosti in seveda tudi izboljšanje delovnih pogojev zaposlenih.

Center ponuja številne projekte, dogodke in aktivnosti ter ves čas išče možnosti za razvoj in nova povezovanja znotraj zavoda in tudi v širši lokalni skupnosti. *(foto: arhiv CSS)*

V letu, ko je Center praznoval 80-letnico delovanja, je pridobil še eno novost. Obnovljen je bil park, ki je bil zaradi gradbenega posega pri urejanju kanalizacije in tudi žledoloma precej poškodovan. Ustvarjen je bil park čutil, ki slepim, starejšim, gibalno oviranim in drugim obiskovalcem ter sprehajalcem omogoča odkrivanje posameznih čutil, saj je vsaka zaznavna cona namenjena enemu od čutov (vidu, sluhu, tipu, vonju in okusu).

Neprecenljiv park z mogočnimi drevesi od leta 2016 slepim, starejšim, gibalno oviranim in drugim sprehajalcem ter obiskovalcem omogoča tudi odkrivanje posameznih čutil. *(foto:Nives Lunder)*

Center danes izvaja dejavnost institucionalnega varstva za starejše in kot edini v državi zagotavlja prilagojene prostore in okolico za življenje slepih in slabovidnih oseb. Zaposleni so za delo z njimi usposobljeni, nove stanovalce pa usposobijo, da se orientirajo in znajdejo v Centru in bližnji okolici. Nudijo jim spremstvo, pomoč pri pisanju pošte, urejanju osebnih stvari, svetovanje ter pomoč pri nakupu aparatov ali naprav. Prilagojeno bivalno okolje (dvigali, opremljeni z zvočnimi obvestili, stopniščna otipljiva držala, oglasna deska z informacijami v brajici, različni pripomočki) jim omogoča, da so lahko čim bolj samostojni.

Storitve, ki jih Center nudi, so primerljive z večino drugih domov po Sloveniji. Stanovalcem omogoča kakovostno nastanitev, celodnevno oskrbo in aktivno preživljanje prostega časa v kulturnem, družabnem in duhovnem pomenu. Glede na zdravstveno stanje posameznika se jim nudi kakovostno in zahtevno zdravstveno nego in oskrbo. Različne službe za oskrbo starostnikov svoje delo

»Delamo s srcem« je slogan, ki je prepoznan v vsakem dnevu posebej, v stikih s posamezniki in na številnih skupinskih ali drugih srečanjih. *(foto: arhiv CSS)*

V zadnjih letih je bila zgradba Centra skoraj v celoti obnovljena, dodale so se številne nove vsebine. Glavni namen in vsakodnevni izziv sta zagotavljanje dobrega in kakovostnega življenja ter topline in domačnosti. *(foto: arhiv CSS)*

nenehno nadgrajujejo in bogatijo s sodobnimi spoznanji, uspeh dela pa se meri z zadovoljstvom stanovalcev, svojcev in zaposlenih. Ob tem je najbolj pomembno, da se stanovalci počutijo čim bolj domače, sprejete in so zadovoljni s storitvami.

Poleg osnovne dejavnosti Center ponuja tudi druge storitve. Izvaja se program dnevnega varstva, ki je namenjen osebam, ki še ne potrebujejo celodnevnega institucionalnega varstva, ampak le določeno število ur v dnevu, kar jim tudi omogoča, da čim dlje ostanejo v domačem okolju. Program začasne namestitve omogoča razbremenitev svojcev za določen čas v času dopustov, bolnišničnega zdravljenja, okrevanja po operativnih posegih ali kot priprava na kasnejši sprejem v Center. Od leta 2015 se izvaja tudi pomoč družini na domu, ki se je izkazala kot dobra vez z domačim okoljem, saj se številne občane, ki imajo v Centru že vlogo za institucionalno varstvo, spremlja, zaznava potrebe in omogoča lažjo pripravo na morebitni prihod vanj.

V zadnjih letih je bila zgradba Centra slepih, slabovidnih in starejših skoraj v celoti obnovljena, s čimer se je sledilo in izboljšalo trende sodobnega bivanja ter oskrbe starejših in invalidnih oseb. Dodali so številne nove vsebine, vsak dan znova pa je izziv prisluhniti stanovalcem, zaznati potrebe starajoče se populacije, se temu glede na možnosti prilagajati in nuditi stanovalcem domačnost, varnost, zasebnost, človečnost in toplino. Center je vedno iskal nove možnosti za razvoj in dolgoročno se želi preoblikovati v gerontološki center, ki bo omogočal ljudem, ki tu živijo in delajo, dobro in kakovostno življenje. *»Delamo s srcem«* je bil slogan ob častitljivi obletnici in prav tako bo tudi v prihodnje.

Iz arhiva CSS Škofja Loka povzela Nataša Kalan, univ. dipl. soc. del., CSS Škofja Loka

Helena Matičič - Hostnik, Urška Ziherl

Praznično leto na Osnovni šoli Ivana Groharja

Uvod / Helena Matičič - Hostnik

Pred 31 leti sta v Škofji Loki iz enotne osnovne šole nastali dve samostojni. Šola v Šolski ulici je obdržala ime Osnovna šola Peter Kavčič (danes OŠ Škofja Loka – Mesto), druga je začela delovati v Podlubniku in je dobila ime po slikarju Ivanu Groharju.

Šolska stavba prvotne šole je bila zgrajena leta 1932, za tiste čase je bila zelo moderna, prostor v njej pa sta si delili osnovna ter meščanska šola.[1]

Med 2. svetovno vojno so v njej poučevali nemški učitelji; slovenski pouk je bil ponovno organiziran junija 1945. V poznejših letih so bile v njej tri šole: osnovna šola, gimnazija in poklicna kovinarska in avtomehanska šola.

Vse večje število otrok in šolske reforme po 2. svetovni vojni so narekovale širitev in gradnjo novih šolskih stavb. Leta 1973 je bila v Podlubniku zgrajena nova šola, kjer so začeli pouk obiskovati učenci od 5. do 8. razreda, učenci od 1. do 4. razreda pa so ostali v stari zgradbi v Šolski ulici.2

V začetku 80. let prejšnjega stoletja je imela šola od 1700 do 1800 učencev, razredi pa so imeli do sedem oddelkov; v dopoldanski in popoldanski izmeni je poučevalo več kot sto učiteljev.

Pred 2. svetovno vojno zgrajena šolska stavba je bila spet potrebna prenove in dograditve. Ta je bila dokončana jeseni 1985 in ko so se v nov Center usmerjenega izobraževanja izselili še učenci gimnazije in poklicne šole, so bili dani pogoji za organizacijo dveh popolnih osnovnih šol.

Uradno je bila OŠ Ivana Groharja ustanovljena 25. 6. 1985 in poleg matične šole jo sestavljajo še podružnice na Bukovici, v Bukovščici in na Sv. Lenartu. Prva ravnateljica je postala Bogomila Krvina.[3]

1 Eržen, Državna, str. 55.

2 Košak (ur.), *Zgodbe*, str. 9-16; Jamar - Legat, Loško šolstvo, str. 160–169.

3 ZAL-ŠKL, ŠKL 404, t. e. 1, a. e. 1; ZAL-ŠKL, ŠKL 404, t. e. 1, a. e. 4.

Zato je bilo šolsko leto 2015/2016 v znamenju obhajanja 30-letnice šole in priložnost, da s praznovanjem ponosno pokažemo talente, ki se skrivajo med učenci in učitelji na naši »Groharci«.

Kako smo praznovali? / Urška Ziherl

Ob tej priložnosti so se na šoli odvijali številni zanimivi dogodki, izšla je tudi jubilejna številka šolskega glasila *Macesni*, ki ne prinaša le tematskih prispevkov učencev, ampak se ozira po prehojeni poti šole in njenih delavcev.

Macesne so oblikovale učenke – novinarke, ki na šoli že nekaj let usvajajo veščine novinarstva. Tokrat so opravile kar trinajst intervjujev z delavci šole, ki so na njej zaposleni že (ali skoraj) od njene ustanovitve. Jubilejna številka je prinesla tudi slikarski duh in utrip Ivana Groharja, saj je nagovorila že naslovnica, tudi številni slikarski izdelki učencev v časopisu so pokazali, da je impresionistični slog izziv tudi za sedanjost. Članice novinarskega krožka so v šolski knjižnici pripravile razstavo vseh izvodov *Macesnov,* od prve številke pred tridesetimi leti do danes. Glasilo je izšlo pod mentorstvom učiteljic Sabine Leben in Urške Ziherl, za tehnično izvedbo je poskrbela učiteljica Majda Šubic.

Na šoli je za organizacijo praznovanja skrbel ožji organizacijski odbor učiteljev, ki so ga sestavljali: Milojka Bozovičar - Gantar, Maja Doljak, Lena Vastl, Urška Ziherl, Gorazd Pintar in Marko Primožič. Sprehod skozi 30 let zgodovine naše šole smo obeležili z osmimi dogodki in nekaj spremljajočimi.

Začeli smo že avgusta. Delavci šole smo se podali na **kolesarki vzpon ali pohod v Sorico**. Pohodniki so pot začeli na Prtovču, kolesarji pa pred šolo. Pred Groharjevo hišo v Sorici smo se združili in poleg ogleda hiše imeli tudi glasbeno delavnico v Groharjevi hiši.

Konec septembra so praznovanje planinsko obeležili tudi planinci. Starejši člani planinskega krožka, Gamsi, so pod vodstvom mentorice in vodnice Ivanke Dolenc odšli na **nočni orientacijski pohod v Sorico**. Dogodka se je udeležilo tudi nekaj staršev, sedanjih in upokojenih delavcev šole. Ob prihodu na cilj nas je pozdravil Miro Kačar in nam povedal nekaj zanimivosti o Ivanu Groharju.

Istočasno je učiteljica Ivanka Dolenc pripravila fotografsko razstavo o delu planinskega krožka, ki je prav tako praznovalo, in sicer 25 let delovanja.

V začetku oktobra 2015 smo uradno odprli **Groharijado**, kot smo praznovanje poimenovali. Poleg predstavitve dogodkov so učenci od 5. do 9. razreda izvedli skupinsko glasbeno točko. Ob tem so ravnatelj Marko Primožič, predsednik Sveta staršev Tomaž Rant, predsednica Sveta šole Ivanka Dolenc, mentorica šolske skupnosti Polona Maček in predstavniki šolske skupnosti vseh oddelkov pred šolo posadili macesen v čast Ivanu Groharju.

Novembra in decembra so vsi učenci **slikali v stilu impresionizma**. Nastale so zanimive slike, nekatere po motivih Ivana Groharja, druge s popolnoma drugačno vsebino, vse pa v impresionističnem slogu. Slike smo postavili na

ogled aprila, ob zaključni slovesnosti Groharijade. Šola je postala galerija, saj so obiskovalci izdelke učencev lahko občudovali po hodnikih, v večnamenskem prostoru in na zunanji steni šole.

V sklopu praznovanja obletnice šole smo v večnamenskem prostoru odprli tudi razstavo fotografij našega učitelja Janeza Beguša, ki svoje fotografsko znanje prenaša tudi na učence.

Januarja smo posebno pozornost posvetili upokojenim delavcem šole. Povabili smo jih na **okroglo mizo** in z nekaterimi v pogovoru razkrili lepote poučevanja in dela v obdobju zadnjih trideset let. Voditeljica okrogle mize Branka Svoljšak, učiteljica geografije in zgodovine, je udeležence prireditve z zanimivim slikovnim gradivom popeljala v čas pred 30. leti, ko se je takrat ena največjih šol na S lovenskem, OŠ Peter Kavčič, razdelila na dve popolni osnovni šoli.

Spomine na zgodovino šole so z udeleženci delili dolgoletni ravnatelj Zlatko Košič, Nana Rupar - Peternel, učiteljica in pomočnica ravnatelja, Milica Križnar, učiteljica biologije in kemije, in Tončka Štremfelj, ki je bila na šoli zaposlena kot kuharica.

Dolgoletni ravnatelj Zlatko Košič je posebej ponosen na zapis v šolski kroniki, ki ga je zapisal Peter Winkler, takratni direktor Zavoda za šolstvo: »*Kadar pripeljem goste na to šolo, sem vedno ponosen, ker jim lahko pokažem najboljše, kar imamo v našem šolstvu, bogato vsebino, razgibano delo in zavzete ljudi, ki se trudijo, da bi dali učencem največ kar zmorejo.*« Le upamo lahko, da je še vedno tako. Prijetnemu druženju je sledilo odprtje likovne razstave del Zlatka Košiča.

Na odprtju Groharijade so učenci izvedli skupno glasbeno točko. *(foto: Janez Beguš)*

Marca so na svoj račun spet prišli učenci. Izkazali so se s svojimi pevskimi talenti, na **karaokah** so se predstavili solisti, dueti in manjše pevske skupine. Ob bučnem spodbujanju so se vsi potrudili in komisija, v sestavi učiteljev Jože Kordiš, Janez Beguš in Katarina Pegam, je imela res težko delo izbrati najboljše.

Seveda se nismo mogli izogniti športnemu dogodku, saj smo priznana športna šola. V začetku aprila so se na skupnem **športnem srečanju** med seboj pomerili starši, učenci in učitelji. Pod organizacijskim okvirjem učiteljev športa je bilo v dvobojih med dvema ognjema, košarki in odbojki res vroče. Udeleženci so lahko tudi plezali po plezalni steni, metali pikado, hodili po vrvi, igrali šah ali iskali točke na orientaciji. Zmagovalci sobotnega dopoldneva pa smo bili vsi udeleženci.

Spomnili smo se tudi na obletnico smrti Ivana Groharja. Na ta dan, 19. 4., so se ravnatelj Marko Primožič, pomočnica ravnatelja Maja Doljak, predsednica Sveta šole Ivanka Dolenc in nekateri učenci, predstavniki šolske skupnosti, poklonili spominu velikega umetnika z obiskom njegovega spomenika v Groharjevem naselju, kjer so položili cvetje.

21. 4. 2016 je šola sklenila praznovanje z **zaključno prireditvijo** – zaključkom Groharijade. Številni nastopajoči so obiskovalce popeljali skozi praznično leto, se poklonili Groharjevemu imenu, življenju in delu. Med povabljenimi so bili poleg predstavnikov vzgojno-izobraževalnih ustanov tudi Miha Kordiš, poslanec

Učenci in učitelji v Groharjevi Sorici ob praznovanje 20. obletnice šole (2005).
(foto: Janez Beguš)

Državnega zbora in naš bivši učenec, mag. Gregor Mohorčič, direktor Direktorata za vrtce in osnovne šole pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport, mag. Miha Ješe, župan Občine Škofja Loka, Lucija Rakovec, predstavnica Zavoda za šolstvo, in dr. Slavko Gaber, nekdanji minister, ki je ob uvajanju devetletke veliko sodeloval z našo šolo. Ravnatelj Marko Primožič je še posebej čestital tistim sodelavkam, ki so v šoli neprekinjeno zaposlene že vseh 30 let, prav od njenega začetka. To so učiteljice: Anica Benedičič, Milojka Bozovičar - Gantar, Duška Brovč, Ivanka Dolenc, Majda Jeraj, Olga Koplan, Irena Megušar, Urška Oblak, Zinka Pintar, Blažka Ravnikar in Branka Svoljšak. Številni učenci, starši, upokojeni in sedanji delavci šole ter gosti so na prireditvi res uživali. Učenci so zapeli tudi novo šolsko himno, s katero bo šolsko leto 2015/2016 ostalo zapisano v besedah, mislih in spominih vseh, ki so jo v tem prazničnem letu obiskovali.

VIRI:

ARHIVSKI VIRI:

ZAL-ŠKL, ŠKL 404, Osnovna Šola Ivana Groharja Škofja Loka, t. e. 1, Šolska kronika 1958–1988, a. e. 1.

ZAL-ŠKL, ŠKL 404, Osnovna Šola Ivana Groharja Škofja Loka, t. e. 1, Statut OŠ Ivana Groharja 1985, a. e. 4.

Šolska kronika OŠ Ivana Groharja Škofja Loka: 2015– (v teku).

Osebni arhiv Urške Ziherl.

LITERATURA:

Eržen - Podlipnik, Elizabeta: Državna meščanska šola dr. Ivana Tavčarja v Škofji Loki. V: *Loški razgledi* 59, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2013, str. 51–69.

Jamar - Legat, Jeja: Loško šolstvo od 1900 do 1941. V: *Loški razgledi* 19, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, str. 160–169.

Košak, Bogdan (ur.): *Zgodbe naše šole (posebna izdaja Loške médle)*. Škofja Loka : OŠ Škofja Loka – Mesto, 2002.

Vincencij Demšar

20-letnica Prosvetnega društva Sotočje Škofja Loka

V nedeljo, 14. 1. 1996, se je na ustanovnem zboru Prosvetnega društva Sotočje Škofja Loka na Kopališki 22 v Karlovcu zbralo 14 ljudi, ki so v formalne okvire hoteli spraviti njihove dotedanje družbene dejavnosti:

Klicar na Venerini poti (1998).
(vir: arhiv PD Sotočje)

1. Semanji dan, ki je na Sv. Ožboltu po nekaj letih, predvsem z delom domačinov in pod vodstvom bratov Mačkov, privabljal vedno več ljudi.
2. Kakovosten Cerkveni pevski zbor Cecilije Kobal v Škofji Loki, pod vodstvom Andreja Prosena, kot cerkveni zbor ni mogel kandidirati za družbena, občinska sredstva tako kot drugi zbori.
3. Krščanski demokrati so že od leta 1990 naprej v Škofji Loki ob pomoči mnogih skrbeli za miklavževanje in materinske dneve v Škofji Loki.
4. V zavesti vseh pa je bila tudi velika želja, da nadaljujejo bogato tradicijo predvojnega Prosvetnega društva.

Ustanovni člani društva so bili: Frančiška Božič, Ljuba in Vincencij Demšar, Marija in Martin Krajnik, Štefan Kržišnik, Dragica in Tone Maček, Janez Misson, Hiacinta in Klavdija Pintar, Andrej Prosen, Vida Šubic in Marija Tavčar. V delovno predsedstvo so bili izvoljeni: za predsednika Andrej Prosen, za zapisnikarico Hiacinta Pintar, overovatelja sta bila Ljuba Demšar in Štefan Kržišnik. Po raz-

pravi o imenu društva je Tone Maček predlagal, naj se novo društvo imenuje Sotočje, Vincencij Demšar pa dodal, naj bo Prosvetno. Predlog je bil soglasno sprejet in tako je društvo že od začetka **Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka**. Na tej seji je bil po razpravi sprejet statut društva, njegov osnutek je predstavil Andrej Prosen.

Na ustanovnem zboru so bili soglasno izvoljeni tudi organi društva: predsednik izvršilnega odbora je postal Anton Maček, podpredsednica Vida Šubic, tajnik Andrej Prosen, blagajniške posle je prevzela Klavdija Pintar. Predsednik nadzornega odbora je postal Martin Krajnik in Dragica Maček predsednica disciplinske komisije.

Po statutu je delovno območje društva teritorij Občine Škofja Loka. Pečat društva je elipsaste oblike, z loškim gradom v sredini, oblikoval ga je slikar Berko. V 3. členu statuta je zapisano, da želijo člani društva prirejati likovne in gledališke, literarne, glasbene, turistične, etnografske, planinske in druge razstave ter prireditve. Obvezali so se tudi, da bodo » *... organizirali strokovna izobraževanja in predavanja za razna kulturna področja, sodelovali z zamejskimi kulturnimi organizacijami, skrbeli za kulturno dediščino in kulturno vzgajali in spodbujali ustvarjalnost med otroki in mladino. Prosveta se mora ukvarjati z dvigom kulture in duha.*« Že takoj je bilo organiziranih 10 sekcij – med njimi tudi plesna, ki pa edina ni nikoli povsem zaživela. Vodje sekcij so bili hkrati tudi člani strokovnih teles društva. Član je lahko postal vsak občan, tudi drugi Slovenci pa tudi tisti, ki niso imeli slovenskega državljanstva. Upravna enota Škofja Loka je 24. 1. 1996 potrdila, da je društveni statut v skladu z Zakonom o društvih in izdala odločbo o vpisu društva v Register društev. Deset ustanoviteljev je 22. 1. 1996 overovilo svoj podpis pri tedanji loški notarki Eriki Braniselj.

Statut je bil kasneje dvakrat dopolnjen glede na društveno zakonodajo in nove dejavnosti, sedanji ima veljavo z dnem 10. 1. 1997. Na občnem zboru leta 2003 je bila združena funkcija predsednika društva in predsednika izvršilnega odbora.

Prvi redni občni zbor društva je bil 10. 6. 1996 v Martinovi hiši na Mestnem trgu ob navzočnosti 25 članov društva. Dopolnili so nekatere nejasnosti v statutu. Zelo sta bili že aktivni glasbena in gledališka sekcija. Med pomembnimi sklepi tega občnega zbora je tudi, da je treba bolj skrbeti za urejenost domačega kraja, spodbujati kulturno delovanje po vaseh ter bolj avtentično prikazati miklavževanje. Mladi so si želeli mentorstvo režiserja, ki bi imel že izkušnje. Člani delovnih teles so ostali isti, nova blagajničarka je postala Fani Božič. Že prvo leto delovanja je PD Sotočje pripravilo materinski dan in miklavževanje v Škofji Loki ter Semanji dan na Sv. Ožboltu. Konec tega leta so že imeli 33 članov z evidenco, v katerih sekcijah želijo sodelovati. Za mlajše veroukarje v župniji sv. Jakoba je bilo že pred letom 1990 miklavževanje vsako leto v uršulinskem samostanu, po tem letu pa so ga za vse otroke v občini pripravili Slovenski krščanski demokrati v Škofji Loki in tako je ostalo do ustanovitve društva.

Na rednem občnem zboru 10. 1. 1997 sta bila sprejeta tudi Pravilnik o finančnem in materialnem poslovanju ter Disciplinski pravilnik društva.

Na ustanovnem občnem zboru so izvolili vse organe društva, prvi predsednik Izvršilnega odbora je postal Tone Maček, tajnik Andrej Prosen in blagajničarka Fani Božič. Ostali člani so bili še Štefan Kržišnik, Minka in Martin Krajnik, Dragica Maček, Janez Misson, Hiacinta in Klavdija Pintar, Vida Šubic, Mara Tavčar ter Ljuba in Vinko Demšar. Zadnji je bil izvoljen za predsednika društva, česar pa ni v zapisniku ustanovnega zbora, pač pa v zapisniku prvega občnega zbora, ko nekatere zanima, zakaj sta ti funkciji ločeni. Sprejet je bil sklep, da se v 20. člen statuta vpiše, da predsednika Izvršilnega odbora izvolijo člani tega odbora iz svoje srede. Kapucin brat Stanko Pečovnik je bil navdušen, da »*po 60. letih spet vstopa v Prosvetno društvo v smislu krščanskih primerjav*«.

Sedež društva je bil formalno na Partizanski 1, dejansko pa je imelo v dogovoru z ZKO Škofja Loka od samega začetka sedež v Martinovi hiši na Mestnem trgu 26; od leta 2002 je tu sedež tudi formalno. Zadnji dve leti, po letu 2015, so delovni prostori v starem župnišču na Mestnem trgu.

Letno je 11 ali 12 rednih in nekaj izrednih sej. Nanje dokaj redno prihajajo tudi člani raznih komisij in odborov: nadzornega, disciplinskega in vodje sekcij. Število članstva nekoliko niha, okoli 60 jih ima plačano članarino, skoraj enako število je tistih, ki s svojim delom naredijo veliko več, kot je višina članarine. Na sestankih redno praznujemo godove, rojstne dneve ter druge pomembne dogodke.

Tajniške posle je najprej opravljal Andrej Prosen,ustanovni član in večletni dirigent Cerkvenega pevskega zbora Cecilija Kobal, nato pa jih je kmalu prevzela Marija Krajnik. V letih od 1998 do 2001 je bil tajnik Damjan Obadič, za njim pa še sedaj zelo natančno in vestno vso administracijo vodi Jožica Žnidaršič.

Za Tonetom Mačkom, ki je bil prvi **predsednik Izvršilnega odbora** (1996–1199), je bila na njegovo mesto izvoljena Hiacinta Klemenčič, ki je ostala v tej funkciji do leta 2001. Izvršilni odbor je leta 2001 izvolil za predsednika Vincencija Demšarja, za tajnico Jožico Žnidaršič in blagajničarko Klavdijo Mlinšek. Po dveh letih je vodstvo ponovno prevzela Hiacinta Klemenčič in ostala v tej funkciji do leta 2005, ko je bil za dobo dveh let izvoljen Martin Krajnik in zaradi drugih službenih obveznosti kasneje ni več kandidiral. Od leta 2007 do 2014 je bil v tej funkciji Vincencij Demšar, ki je bil predsednik društva po statutu že od 1996 do 2001. Vodstvo društva je leta 2014 z izvolitvijo ponovno prevzela Hiacinta Klemenčič.

Večji skladiščni prostori so ves čas, in to zastonj, v uršulinskem samostanu v Škofji Loki, kar sta s pisno pogodbo (11. 5. 1999) uredila društvo in Uršulinski samostan Sv. Duh. Tako je ostalo tudi, ko je samostan prevzela ljubljanska škofija. Vse obleke ter oprema za miklavževanje so varno shranjeni pri Krajnikovih, Pod Plevno. V starem farovžu na Mestnem trgu pa imajo ob prireditvah v uporabi kuhinjo in elektriko brezplačno. Tudi Turistično društvo Škofja Loka in krajevna skupnost najema klopi in miz za prireditve ne zaračunavata. Prav tako zastonj je

Loški oder vsa leta dajal na razpolago dvorano za generalko in miklavževanje. Delo pri društvu je povsem prostovoljno, letno razpolaga le z nekaj tisoč evri sredstev; pomembno pa je, da se ni nikoli toliko zadolžilo, da ne bi zmogli v roku plačati računov. Nadzorni svet društva je samo na občnem zboru leta 2000 opozoril na finančne težave zaradi leta 1999 izdanih spominkov in razglednic. Leta 2007 pa je bilo zaradi malomarnosti vodstva ob občinska sredstva, niso se prijavili na razpis.

Dejavnost društva sledi koledarskemu letu: materinski dan ob Marijinem prazniku, 25. marca; za cvetno soboto in nedeljo: postne jedi (aleluja, loške smojke) in izdelava butaric. Od maja 2012 je tradicionalno romanje po staroloških podružnicah. V juniju člani društva z vrsto starih običajev sodelujejo na Venerini poti (do leta 2009 Venerina pot, sedaj Historial). V sprevodu srednjeveških noš sodeluje tudi do 60 ljudi v organizaciji PD Sotočje; še posebno močna in aktivna zasedba je prišla s Tonetom Tiringerjem, ki je več let aktivno sodelovala v pasijonu, pohodništvu, jaslicah in družabnem življenju društva. Prvo nedeljo v avgustu društvo že vsa leta prireja na Sv. Ožboltu semanji dan, miklavževanje je 5. 12. zvečer in dan pred božičem postavitev jaslic na Mestnem trgu.

Leta 2003 je članarino plačalo 70 članov, naslednje leto se je članstvo povečalo na 88. Društvo se je člansko posebej okrepilo v času priprav na pasijon v letih 1999, 2008 in 2009. Z veliko pripravljenosti in s konkretnim

Miklavževanje na Mestnem trgu (2016).
(vir: arhiv PD Sotočje)

Kuhanje loške medle na cvetno soboto (2008).
(vir: arhiv PD Sotočje)

Muzikal Mary Poppins (2011).
(vir: arhiv PD Sotočje)

delom so se vključili novi člani: Miran Pivk, Francka Pokorn, Matevž Maretič in Vojko Vidmar.

Škofjeloški oktet je od vključitve v PD Sotočje (po pasijonu leta 2009) najprej vodil Dominik Jurca, od leta 2010 pa ga vodi Andrej Žagar. Mladinski pevski zbor sta sprva vodila Gregor Maček in Katja Kristel, Katarina Trdin ga vodi od leta 2010 naprej. Ko je uršulinka Nada Furlan leta 2008 odšla v Izolo, je Otroški pevzki zbor Iskrice do 2015 vodila Špela Oblak. Vsak zbor je imel letno največ dva samostojna koncerta. OPZ Iskrice in Mladinski pevski zbor sv. Jakoba sta redno pela tudi pri nedeljskih mašah pri sv. Jakobu. Kot gostje ali s samostojnimi koncerti so nastopili po različnih krajih. Večkrat z nekaj pesmimi popestrijo društveno prireditev, redno pa materinski dan. Škofjeloški oktet je poleg samostojnih letnih koncertov vedno pel tudi na večjih društvenih prireditvah in ob različnih priložnostih – slovesnostih, komemoracijah in pogrebih, sedaj nobene večje društvene prireditve ni brez njih. Sodelovanje je zgledno, z oktetom ima društvo pogodbo o vključitvi in sodelovanju, podpisali so jo maja 2009.

Kiparka Marija Bizjak iz Čirč se je že leta 2006 vključila v delo društva, predvsem z raznimi delavnicami, zlasti pri oblikovanju z glino. Leta 2008 je v Škofji Loki na Venerini pot razstavljala Križev pot. Novembra leta 2010 je skupaj z otroci kiparske delavnice v Hrašah razstavljala v Mali galeriji Občine Škofja Loka. Še isto leto je v decembru v istem prostoru postavila razstavo jaslic. Otvoritev so popestrili Smledniški pritrkovalci, Škofjeloški oktet in Marijini sorodniki.

Član društva Matevž Maretič je mojster v pirografiki; novembra 2006 je razstavljal »vžiganice v les« v Selah na Koroškem, »vžgane čipke« iz cikla »vertikale« pa januarja in februarja 2010 v Žigonovi hiši V Škofji Loki.

Špela Oblak, zelo aktivna članica, pevka in zborovodkinja, je angažirala več sodelavcev (za sceno s Štefko Krajnik) in pevcev, gimnazijcev iz Škofje Loke, ter pripravila koncert z OPZ Iskrice, družinski muzikal Mary Poppins (4. 6. 2011). Uspešna predstava je doživela nekaj ponovitev ter gostovanj, tudi med Slovenci v Italiji. Na društveni predlog je Občina Škofja Loka Špeli Oblak podelila naslov Prostovoljka leta 2011. Tudi člana Francka in Pavle Pokorn sta leta 2015 dobila priznanje Prostovoljca leta (v kategoriji nad 30 let). Takšno priznanje je prejela tudi Katarina Trdin, vodja MPZ Škofja Loka.

Metod Habjan je razstavljal svoje slike v Centru slepih, slabovidnih in starejših na Upravni enoti in v Sokolskem domu. Umetniška dela so predstavili še Boštjan Pleško, Tone Mlakar in Matevž Frlic.

Zadnja leta Anica Šinkovec skrbi, da se zlasti mladi učijo izdelave umetnih rož iz papirja. Franc Temelj pa je leta 2007 predstavil romarsko pot Camino, ki jo je prehodil skupaj z društveniki Šmar iz Žirov.

Društvo je od ustanovitve dalje za advent izdelovalo adventne venčke. Kasneje so to prevzeli drugi, vendar je dejavnost usahnila, zato so jo leta 2012 člani društva pod vodstvom Štefke Krajnik obnovili.

Društvo je 10. 11. 2006 prvič in edinkrat organiziralo slovesen krst mladega

vina za martinovo na Mestnem trgu v Škofji Loki, slovesnost je popestril Pihalni orkester Železniki. Za novo leto je bilo društvo skupaj s krajevno skupnostjo soorganizator silvestrskega novoletnega večera na Mestnem trgu. Okoli 1 000 ljudi je v miru in ob dobri društveni organizaciji, glasbi Ansambla Starman iz Stare Loke, pogostitvi in nagovoru župana Igorja Drakslerja uživalo na kulturni prireditvi. Z veseljem je društvo to novost naslednje leto prepustilo novemu organizatorju.

Prizor iz igre Antona Leskovca *Dva bregova* (2001). *(vir: arhiv PD Sotočje)*

Občni zbori so največkrat v marcu in zanje smo velikokrat poiskali zanimivega predavatelja: muzealec dr. Cene Avguštin iz Radovljice je pripravil predavanje *Rast srednjeveškega mesta Škofje Loke;* arhitekt Tone Mlakar iz Škofje Loke je predstavil *Pogled na Loko skozi moje okno časa*, s sogovornico arhitektko Matejo Mlakar (2004), dr. Feinig pa je spregovoril *O nastanku slovenskih in nemških imen* (2004). Predavala je tudi zdravnica dr. Milena Igličar, predavanje Pavla Merkuja pa je bilo na temo *Slovenski priimki od 12. stoletja dalje*.

Izdelovanje butaric na Mestnem trgu (2011). *(vir: arhiv PD Sotočje)*

Materinskega dne ni bilo brez krajše igrice, ki sta jo največkrat pripravili Ljuba Demšar ali Špela Oblak. Za materinski dan osebno razdelimo okoli 1000 vabil, ki jih je v obliki tulipana, vsako leto v drugi barvi, večkrat natisnila Tiskarna Čuk pri Sv. Duhu.

Leta 2001 je društvo pripravilo uprizoritev drame Antona Leskovca *Dva bregova*. Režijo je prevzel Igor Žužek, nekaj glavnih vlog je bilo dodeljenih izbranim igralcem, ostale pa so dobili člani in simpatizerji društva. Igra je bila odlično izvedena in dobro sprejeta med gledalci.

Pomladi 2004 je društvo dobilo tudi svojo spletno stran.

Delavnica butaric je zahtevna, saj moramo pripraviti dovolj zelenja in lesa v spomin na Kristusov slovesen vhod v Jeruzalem. Z njimi želi društvo vsebinsko obogatiti in polepšati praznik cvetne sobote in nedelje. Poudarek je na naravnih in tradicionalnih materialih in v teh prizadevanjih je društvo zelo podpiral tudi

loški župnik Jože Miklavčič. Večkrat so sodelovali z loškim skavti, ki so naredili velike butare. Prva sta v teh delavnicah učila in jih vodila brata Potrebuješ iz Hrastnice. Kasneje so se temu priučili tudi mnogi drugi in Ločane učili te umetnosti. Valentin Jesenovec je vrsto let delal osnove za butarice, zadnja leta je bil to Janez Lavtar. Sprva je delavnica butaric potekala v Martinovi hiši, od leta 2001 pa smo se odprli navzven in jih vedno delajo na Mestnem trgu, na Placu.

Na cvetno soboto je do nedavnega Košeninova s Spodnjega trga kuhala medlo, zadnje čase jo Katarina Jesenovec. Francka Pokorn že od leta 2012 skrbi za repo in kuha postno jed alelujo in loško smojko.

Z dvema prizoroma sodelujemo pri *Škofjeloškem pasijonu* (2000). *(vir: arhiv PD Sotočje)*

Škofjeloški pasijon

O sodelovanju pri *Škofjeloškem pasijonu* je več zapisanega v *Pasijonskih doneskih*, pasijonski romarji in fotografije pa o tem povedo še več. Vredno je omeniti, da je bilo društvo že leta 1999 eden stebrov izvedbe pasijona, ki ga je režiral Marjan Kokalj. Prav tako je sodelovalo v pasijonu leta 2000 (110 tako ali drugače sodelujočih in več kot 20 redarjev); v uprizoritvi pasijona leta 2009 je bilo več kot 30 igralcev – članov Sožitja in 130 drugih sodelujočih (križenosci, bičarji, šivilje, tehnična pomoč ....). Nič manjša ni bila udeležba društvenikov v pasijonu leta 2015. Glavni povezovalki med društvom in režijo sta bili vedno Hiacinta Klemenčič in Minka Krajnik.

Venerina pot – Historial

Za Venerino pot so društveniki že zgodaj pokazali zanimanje, sprva s prizori iz *Visoške kronike*. Martin Krajnik iz PD Sotočje je že leta 1997 dal pobudo, da bi v okviru Venerine poti na Mestnem trgu predstavili posamezne odlomke iz Tavčarjeve *Visoške kronike*. Ljuba Demšar je to pobudo posredovala na Občino Škofjo Loko. Na skupnem sestanku z JSKD in Loškim odrom, 10. 12. 1997, je bil predlog zavrnjen, češ, da bi bilo to drobnjakarstvo. Kljub temu je za Venerino pot junija 1998 gledališka sekcija iz Tavčarjeve *Visoške kronike* pripravila dva prizora: otvoritev sejma in prizor z vklenitvijo v klado. Sodelovalo je veliko meščanov in

Na Venerini poti – Historialu sodelujemo od leta 1998. Branjevka in berač (2007).
(vir: arhiv PD Sotočje)

članov društva. Igra je bila spontana, sredi množice na Placu. Za ta namen je bila to leto narejena klada in izdelanih več kostumov, kar so obiskovalci dobro sprejeli. Posamezne različne krajše prizore iz *Visoške kronike* smo nato uprizarjali več let. Vklepanje v klado je postalo stalnica, ravno tako kuhanje tradicionalnih loških jedi.

Klado za *»spokoritev prestopnikov«* je naredil Tone Maček z Grajske poti, tudi več kulis za Leskovčeva *Dva bregova* je njegovih. Gare, *»loški brezplačni taksi«*, smo si sprva sposojali pri Čanškovih v Puštalu, sedaj ima društvo svoje. S hoduljami je društvo opremil Janez Lavtar, ki je skupaj s Francijem Potočnikom s Krivega Brda poskrbel za izdelavo lesene opreme in gledaliških kulis. Gašper Bernik s Hribca nad Puštalom je društvene prireditve več let poživljal z malimi živalmi. Škoda, da se ni nadaljevalo s prizori iz Tavčarjevih del. Po letu 2010 je Venerino pot nadomestil Historial, kjer društvo sodeluje z vrsto tradicionalnih iger, kuhanjem medle in drugimi prizori iz nekdanjega loškega življenja. Prav tako še vedno sodeluje v sprevodu z več kot 30 kostumiranimi meščani, kmeti ter otroki.

Semanji dan na sv. Ožboltu

Semanji dan na Sv. Ožboltu je bil sprva je bil idejno in organizacijsko delo domačinov, predvsem Mačkovih s Črnega Vrha, in táko ponovno postaja po letu 2015, ko so na pobudo Mirana Pivka spet vključili domačine.

Tone Maček je društvu vrsto let zastonj dajal ozvočenje. Hiacinta Klemenčič že ves čas skrbi za razpise v medijih, prijave ljudskih pevcev in godcev, mnogo-

krat je tudi povezovala prireditve. Tine Jesenovec, Jožica Žnidaršič ter Minka Krajnik so poskrbeli za prevoznike, opremo, pijačo in hrano. Brez šotora slovenske vojske, ki ga vedno da zastonj, ne bi šlo, kar je zasluga Fedje Vraničarja mlajšega. Tudi plesišča ne bi bilo brez Omejčevih, Polančevi so organizirali prevoze, postavitve so bile pod vodstvom Mirka Eržena in Janeza Lavtarja. Nagrade za stavnico so nam dajali mesarji, ki so z nami pripravili prodajo tople hrane, ostale nagrade pa so med drugimi prispevali Janez Lavtar – komplet stolov in mize, Krajniki – računalnik in televizor, Matevž Maretič – čipko pirografike, zakonca Lušina iz Dolenje vasi – struženo vazo z več vrstami zlepljenega lesa, Tapetništvo Eržen pa vedno prispeva tolažilne nagradne. Semanji dan se je v dopoldanskem delu vedno začenjal s sveto mašo loškega župnika ali kaplana in končal s cerkvenim darovanjem.

O pohodih in drugih romanjih veliko povedo fotografije. Bili smo na Trsatu, pri Mariji Snežni, na Kredarici več let zapored, pri sv. Florjanu, na Žalostni gori, Sv. Primožu, v Suši pri Zalem Logu. Na pobudo zakoncev Triler iz Stare Loke je vsako leto v maju romanje po podružnicah starološke fare. Za zaključek pa vedno ob šmarničnem prazniku poskrbi Janez Žagar v njegovi kapeli v Pevnem.

Miklavževanje

Miklavževanje je posebno doživetje za otroke. Na predvečer praznika se od 450 do 500 otrok dvakrat zbere v Loškem gledališču na igrici in ob kulturnem programu. Pred tem pa se na Mestnem trgu zbere veliko staršev in drugih občanov, ko pride sv. Miklavž s spremstvom, z angeli in s parklji. Vsi otroci so tudi obdarjeni. Za obleke Miklavža in angelov redno skrbijo Mara Tavčar, Draga Gider, Francka Pokorn, Minka Krajnik in Oblakovi. Firbarjevi posojajo jerbase, koše, prispevajo pa še seno ali slamo, s katero obložijo kozolec pri jaslicah. Suho sadje je dolga leta sušila in delno darovala Mačkova mama s Črnega Vrha. Sadjar Frlinc s Štajerske redno podari pet zabojev jabolk. Z zahtevno vlogo Miklavža so se spopadli naši dijakoni ali bogoslovci: Robi Friškovec, Franci Miklič, Roman Starc, p. Pavle Košir, br. Štefan Kožuh in br. Jožko Smukavec iz kapucinskega samostana ter naši člani ali simpatizerji: Viktor Krek iz Brezovice pri Ljubljani, Miloš Pelko iz Stražišča, Boštjan Pleško, Janez Oman, Vojko Vidmar in Tone Tiringer. Kadar je več darov ostalo, smo jih podarili vrtcu v Stari Loki in Varni hiši.

Igrice na Loškem odru ob miklavževanju razveseljujejo otroke od leta 1996. *(vir: arhiv PD Sotočje)*

Jaslice pri Marijinem znamenju na Mestnem trgu

Tudi jaslice so ves čas domena društva. Leta 1997 jih je pred cerkvijo sv. Jakoba prvikrat skupaj z ministranti postavil tedanji loški kaplan Igor Dolinšek. Naslednje leto (1998), večinoma z istim materialom in opremo, pa že PD Sotočje. V začetku so sveto družino za jaslice posojale loške uršulinke, dve ovčki je naredila Helena Notar Potočnik. Leta 2005 so po naročilu, pri podjetju Toenis, iz poliestra naredili kipe Marije, Jožefa in Jezuščka; naslednjo leto je bila narejena zvezda z lučkami. Za mnoge, zlasti za otroke, je to osrednji dogodek na Mestnem trgu v času božiča. Za osvetlitev in glasbo je vrsto let skrbel Tone Maček iz Pod Plevne. Omeniti moramo še, da je trdnejši hrastov steber kozolca delo treh Španovih fantov iz Davče, ki so novi kozolec naredili na Žbontu v Davči, tik preden so odšli vsi trije v vojsko leta 1914. Nobeden se ni vrnil. Ker se je leta 1999 po nesreči en kip razbil, novega pa še ni bilo, je Hiacinta Klemenčič jaslice naredila ob pomoči nekaterih znank. Kot zanimivost omenimo, da se je leta 2010, ko je bil hlevček narejen iz stiropora, ta zaradi velike teže snega porušil.

Mnogi mladi so prve korake na odru ali nastope naredili v okviru tega dru-

Jaslice na Mestnem trgu postavljamo od leta 1998.
(vir: arhiv PD Sotočje)

štva. Učili so se uglajenega nastopanja, lepe slovenščine, moralne rasti in narodne zavesti. Več jih je bilo na izobraževalnih seminarjih in tečajih.

Podelitev občinskega priznanja ob 20-letnici društva in podelitev prvega častnega članstva Vincenciju Demšarju; od leve: Hiacinta Klemenčič, mag. Miha Ješe, župan, in Vincencij Demšar. *(vir: arhiv PD Sotočje)*

Občinska priznanja

Veliko nam je pomenilo, da je Občina Škofja Loka, posebej pa župana Igor Draksler in Miha Ješe, opazila zavzeto delo društva. Z občinsko pomočjo je laže uresničevalo svoje poslanstvo. Društvo je tudi pozorno spremljalo življenje v občini, zato je s pobudami in pisnimi predlogi sodelovalo pri razpisu občinskih priznanj.

Na pobudo in pisni predlog društva, včasih tudi kot sopredlagatelji, so ob občinskem prazniku dobili priznanja za zasluge:

1998 – častni občan: Melhior Golob, kanonik, nekdanji loški župnik,
1999 – zlati grb: Kapucinski samostan Škofja Loka,
1999 – zlati grb: Jože Albreht, nekdanji predsednik Skupščine Občine Škofja Loka (sopredlagatelji),
2000 – zlati grb: Uršulinski samostan Sv. Duh,
2000 – srebrni grb: Osnovna šola Cvetka Golarja Trata (sopredlagatelji),
2000 – bronasti grb: Franci Troha, poštar,
2002 – bronasti grb: župnijska Karitas Škofja Loka,
2003 – bronasti grb: p. Angel Bogomir – Mirko Kralj, kapucin,
2005 – srebrni grb: Mara Tavčar,
2006 – zlati grb: dr. Urška Omejc, zdravnica,
2006 – zlati grb: Tone Mlakar, arhitekt,
2010 – bronasti grb: Ivan Kožuh,
2011 – srebrni grb: skavtski steg Škofja Loka,
2013 – srebrni grb: Valentin Jesenovec,
2016 – bronasti grb: Prosvetno društvo Sotočje.

Sodelovali smo z nekaterimi sosednjimi društvi: KUD Poljane, KUD Sveti Duh, Bisernico iz Reteč in drugimi.

Druge dejavnosti

Med druge dejavnosti lahko uvrstimo: dobrodelni koncert v Kristalni dvorani »Kombi za Kristino in Nežo« (2000) in sodelovanja na dobrodelnih koncertih

za misijone. Z igro *Pilatova žena* Alojza Rebule smo dvakrat nastopili pri Sv. Duhu, v Železnikih, na Ptuju in v Križah pri Tržiču. Ker so člani društva že več let delali za Oratorij pri sv. Jakobu, so se prijavili na razpis, vendar sta potem izvedbo prevzela Ivanka Nartnik in domači kaplan.

Pripravili smo več izletov: od Sotočja do izvira, iz vojašnice preko Crngroba, Sv. Mohorja do Topolj, v Brda na praznik češenj. Na Kredarico gremo vsako leto za praznik Marije Snežne (15. in 16. avgust). Leta 2007 smo nekateri peš, drugi z avtobusom poromali k Mariji Snežni v Solčavo. 1. maja 2005 je bilo romanje k Sv. Florjanu, 14. maja 2006 pa na Golčaj nad Blagovico (omenjenih je samo nekaj romanj in potovanj).

Deseta obletnica društva

V Kristalni dvorani Sokolskega doma na Mestnem trgu smo 17. 2. 2006, ob veliki udeležbi članov in njihovih sorodnikov in prijateljev, s kulturnim programom praznovali 10. obletnico društva. Geslo tega večera je bil klic pisatelja Alojza Rebule: *» ... mogoče pa je prav, da nam kdo od časa do časa pokaže v nemogoče iz tistega zatohlega, vsakdanjega, morečega brezobzornega ...«.* Razstava fotografij in dokumentov o delu društva je bila že del zgodovine. Podeljenih je bilo nekaj priznanj. Slavnostni govornik je bil tedanji predsednik društva Martin Krajnik. Zapeli so tudi svojo himno *Društvo naše*.

Dvajseta obletnica društva

Slovesnost ob 20-letnici društva je bila 16. 1. 2016 v Sokolskem domu. V kulturnem programu so nastopili vsi trije društveni zbori, prireditev je vodila Monika Tavčar. Slavnostni nagovor je imela Hiacinta Klemenčič, predsednica društva. Društvu je za dosedanje delo izrekel priznanje in želel uspešno delo naprej, mag. Miha Ješe, župan Občine Škofja Loka. Vincencij Demšar se je sprehodil po 20-letni zgodovini, pokazal uspehe pa tudi težave društva. Podeljeno je bilo tudi prvo častno članstvo ustanovnemu članu in večletnemu predsedniku Vincenciju Demšarju.

In naloge, ki smo si jih zadali že pred leti, pa še vse doslej niso uresničene: obnova Evharističnega križa v Škofji Loki, tudi film o mučencu Filipu Terčelju je ostal samo predlog. Mladinski center tudi še ni ustanovljen. Radi bi svoj prapor ...

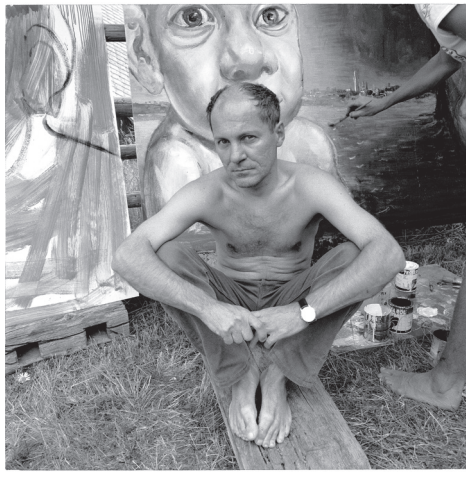
Kot vsako društvo ima tudi PD Sotočje vzpone in padce. Večkrat se člani društva sprašujejo o smiselnosti njihove dejavnosti, kljub temu da so imeli v preteklosti veliko uspelih in lepo obiskanih prireditev. Vendar so vztrajali. Društvo ima še polno načrtov in ljudi dobre volje.

Društvo dobro deluje zaradi pripravljenosti članov za sodelovanje. Drobnarije in malenkosti so tiste, ki delajo prijetne odnose in so pogoj za prostovoljno delo članov ter tudi nečlanov.

Damir Gobočnik, Simon Mlakar

Tomaž Lunder

(1955-2016)

Tomaž Lunder na Koloniji Iveta Šubica, Mlaka 1989. *(foto: Nives Lunder)*

V matični knjigi je kot njegov rojstni kraj napisana Škofja Loka, na kar je bil izredno ponosen. Srednjo šolo pa je kot štipendist AFS končal v ZDA. Bivanje v Woodstocku ga je zaznamovalo za vse življenje. Tam se je resneje posvetil študiju fotografije in tako kasneje postal eden najvidnejših slovenskih fotografov. Diplomiral je na Fakulteti za elektrotehniko in kot elektroinženir začel poklicno pot v Rudniku urana Žirovski vrh. Kot inventiven strokovnjak v takrat najmodernejšem rudniku v južni Evropi je med drugim projektiral avtomatsko merilno postajo za merjenje radioaktivnosti in zanjo s sodelavci prejel nagrado Sklada Borisa Kidriča za leto 1986. Prav ta Tomažev tehnološki dosežek je prvi detektiral černobilski radioaktivni oblak v Jugoslaviji. Bil je član Društva oblikovalcev Slovenije in Združenja umetnikov Škofja Loka, kjer je bil tudi večkratni predsednik.

Veselje do življenja prežema tudi njegovo umetnost. Navsezadnje je vse fotografije naredil lepe, pa karkoli je fotografiral. Ker je tako izbiral in ker je povsod videl lepoto. Ker je življenje lepo. Ni bil provokativen. Portretiranci se tako gledamo tudi skozi Tomaževe oči. Njegove fotografije ne upodabljajo le gole zunanjosti, bolj kažejo tisto toplo, človeško, igrivo, skrivnostno, radovedno valovanje življenja. Lahko tudi mirovanje, spanje neke materije. S fotografijo je za vselej upodobil nešteto minljivih trenutkov. In če je fotografija večna, kako bi ne bila volja in duh, ki sta jo ustvarila? Tomaž ostaja tukaj – na poseben način živi dalje in vidi čez.

Samostojno je prvič razstavljal v Ljubljani leta 1977. Sledile so samostojne razstave v Škofji Loki, Piranu, Kranju, Rochestru v ZDA, Novem mestu, Mariboru, Krškem, Železnikih, Izoli, Umagu, Celju, Postojni, Poljanah, Ljubljani idr. Med najbolj odmevnimi samostojnimi predstavitvami so bile razstave v Mestni galeriji (1990) in v Tobačnem muzeju v Ljubljani (2001), v Galeriji Miklova hiša v Ribnici

(2002), Mestni galeriji v Novi Gorici (2003), Cankarjevem domu v Ljubljani (2003, 2008) in Šanghaju (Duolon Museum of Modern Art, 2004), 2016 v Galeriji Srečišče/Celica v Ljubljani. Skupaj s slikarko kitajskega rodu Huiqin Wang je razstavljal v Nanjingu (2004) in Galeriji Equrna v Ljubljani (2005). Prejel je več priznanj, med drugim leta 1984 Zlato ptico, leta 1986 Groharjevo štipendijo, na natečaju revije *Emzin* pa leta 2000 nagrado Fotografija leta. Uvrščen je v pregled *150 let fotografije na Slovenskem* in *Gremo naprej - slovenska fotografija od 1990–2015*. Za fotografski opus Tomaža Lundra sta bili značilni precejšnja žanrska raznovrstnost in vztrajanje pri t. i. »čisti« oziroma klasični črno-beli fotografiji, narejeni na srebrobromidno emulzijo na papirju. S prvim zaključenim fotografskim ciklusom *Ameriške razglednice*, ki je leta 1979 nastal med dvomesečnim potovanjem po Ameriki, se je v domači fotografiji uvrstil med predstavnike urbane krajine. S fotoaparatom je zabeležil svoje vtise o mestih, pokrajini in srečanji z ljudmi.

Portretna fotografija kot stalnica v Lundrovem fotografskem delovanju razkriva težnje po preseganju golega dokumentarnega značaja posnetkov. Fotografski posnetki so resda zapisi trenutka, vendar nikoli niso rezultati naključja. Na Lundrovih portretih je mogoče zaslutiti širši ustvarjalni proces, ki zajema opazovanje, gledanje, čutenje in videnje ter doživetje in sozajetje portretiranca. Tomaž Lunder je v izjavi za tednik Mladina poudaril: »P*ortreti so neke vrsta spominska knjiga, z izjavami, nagovori in besedami v spomin lastniku knjige. So tudi dnevnik mojih stikov z ljudmi, prijatelji, znanci. Vsak portretiranec je poseben, enkraten izziv. Iščem komunikacijo, zaupanje, mogoče celo zavezništvo s portretirancem. Kako prenesti njegove misli, vzgibe, hotenja ... v dve dimenziji in v eno samo podobo – fotografijo. Kako se izogniti banalnosti in izumetničenosti? Pomemben je neposreden kontakt in zaupanje med mano na eni strani objektiva in portretirancem na drugi. Iščem predstavo in samopodobo, ki jo želi človek posredovati drugim. Režiram na hitro s svoji mimiko in očmi, včasih imam na voljo nekaj sekund, sicer je podoba izgubljena. Fotografije ljudi se mi vrstijo v spominu, prav tako trenutki preživetega časa z njimi na drugi strani objektiva, zlasti pa delčki sekunde, ujeti na obrazih in telesih*.« (Mladina, 2009, št. 32)

V Lundrovih tematskih ciklusih *Oči in sanje, Obrazi svetlobe«, Prijatelji, Portreti, Sanje, »New York – 4 elementi«, Ameriške sanje, Cuba libre in Patchworks* je mogoče poleg likovne občutljivosti in smisla za dojetje posamezne kompozicijske ali socialne situacije zaslediti tudi dojemljivost za razumevanje različnih vprašanj, ki segajo do raziskav medija v kreativnem smislu. Likovna problematika je stopila v ospredje pri seriji barvnih fotografij *Gladina spomina*. Panoramski, skorajda filmski pogled, ki ga je Lunder pogosto uporabljal pri svojih fotografskih potopisih, je nadomestilo vertikalno likovno polje, v katerem so se dokumentarni elementi in avtonomni likovni učinki neločljivo prepletli v večplastno fotografsko podobo pejsaža.

Tako rad je imel življenje.

Matjaž Hafner, Izidor Jesenko, Jurij Svoljšàk

Peter Pokorn st.

(26. 6. 1939–26. 7. 2016)

Portret Petra Pokorna st. *(foto: Peter Pokorn ml.)*

Ni lahko v besede slovesa ujeti ono, kar vemo o njem in delu Petra Pokorna, Inglčevega Petra, Staroločana, Locopolitana, kot se je poimenoval sam.

Iz loškega okolja je bil komaj dveleten, leta 1941, z družino izgnan v Arilje v Srbijo. V izgnanstvu sta oče Albin in mati Angela s skrbnim delom in človeškim odnosom do novega okolja pridobila zaupanje in pomoč, da sta preživela mlado družino. Kako ga je izgnanstvo v zgodnjem otroštvu zaznamovalo za vse čase, je vedel le sam.

Nam se je ob njem vedno znova pokazala vrlina njegove krščanske vzgoje, ki je plemenitila preprostost in odprt pogovor, spoštovanje tradicionalnih vrednot ter prilagajanje pozitivnemu utripu časa. Svojega kmečkega stanu ni nikoli zatajil. Privlačila sta ga arhitektura in gradbeništvo, zato si je za svoj poklic izbral arhitekturo.

S profesorjem Marjanom Mušičem in sošolci je dokumentiral in fotografiral kozolce po Sloveniji, kasneje pa še sam po Ziljski dolini, Rožu in na Tirolskem. Na poteh si je odstiral širino slovenske stavbne dediščine, zahodnega in severnega dela zamejske Slovenije, v fotografski objektiv je ujel štehvanje v Zahomcu in tamkajšnje slovenske smučarske skakalce, zamejsko Tržaško in Goriško. Del njegovega slikovnega gradiva o kozolcih je objavljen v Mušičevi knjigi *Arhitektura slovenskega kozolca*, ki je leta 1970 izšla pri Cankarjevi založbi. Ob kozolcih so ga navdihovali tudi istrski kažuni. Zavzemal se je za ohranjanje naravne in kulturne dediščine.

Zaposlen je bil na Občini Škofja Loka in v Embalažno grafičnem podjetju Škofja Loka, spominjali pa se ga bomo predvsem po tem, kar je delal v svojem prostem času. In vse, kar je delal, je delal srčno, stremel je k temu, da so bili rezul-

tati čim bolj popolni. Kljub temu je vedno dodal, da se da vsako stvar še izboljšati, kar ga je gnalo vedno novim izzivom naproti. Rad je pomagal vsakemu, ki je pomoč potreboval. Spoštoval in cenil je naravo, slovensko zemljo. Bil je velik domoljub in borec za ohranitev vsega lepega.

Vedno znova nas je presenečal s svojo razgledanostjo, poznavanjem drugih kultur in jezikov. Latinščina je bila osnova, na njej je gradil znanje grščine, nemščine, italijanščine, francoščine, ruščine, angleščine. Na Češkem je govoril češko. Redki so ljudje tako širokega pogovornega obzorja. Zaradi široke razgledanosti in razumevanja se je vedno znal vživeti v katero koli družbo, bil korekten sogovornik in je zato imel veliko prijateljev po celem svetu.

Ob skrbi za svojo družino je večino prostega časa posvetil umetnosti, fotografiji in športu. Rad je prepeval (Škofjeloški študentski oktet – tenor, Moški pevski zbor Vinko Vodopivec), igral na orglice in morda še na kakšen drug inštrument. Obvladal je lepopisje – kaligrafijo. Različna priznanja, ki jih je napisal s prosto roko, visijo na stenah po vsej Sloveniji.

Član Muzejskega društva Škofja Loka je bil od leta 1970, večkrat je bil tudi član ožjega vodstva društva, nekaj časa tudi v. d. predsednika MD Škofja Loka. Sodeloval je pri raznih društvenih publikacijah, predvsem z dr. Blaznikom, s profesorjem Planino in dr. Lebnom pri vodnikih po znamenitostih Loke in nekdanje Občine Škofja Loka.

Na predlog Občine Freising na Bavarskem je postal, kot edini Ločan, tudi član Zgodovinskega društva Freising (Historischer Verein Freising).

V domačem okolju je bil član Združenja umetnikov Škofja Loka, sodeloval pa je tudi z mnogimi drugimi organizacijami.

V športu je bil dejaven na organizacijskem in promocijskem področju. Pri današnjem Smučarskem klubu Alpetour je od leta 1961 skrbel za stike z mediji, poročal o tekmovanjih in dogodkih, skrbel za promocijo in arhiviranje fotografij. Oblikoval je znak smučarskega kluba, tiskovine, priznanja in biltene. Član Organizacijskega odbora tekmovanj za Pokal Loka je bil od njegovega začetka. Veliko let je sodeloval pri organizaciji tekmovanj v alpskih disciplinah, biatlonu, tekih v Dražgošah in drugih smučarskih prireditvah. Večkrat je vrhunske klubske tekmovalce spremljal na tekmovanja v tujino.

Skupaj z Marijanom Masterlom je obiskoval kongrese o urejanju smučišč v Innsbrucku in izkušnje prenašal upravljavcem smučišč na Starem vrhu in Soriški planini, predvsem glede varnosti in označevanja smučišč.

Več kot trideset let se je ukvarjal tudi z novinarstvom, na začetku predvsem športnim, svoje prispevke je pošiljal vsem slovenskim medijem in tudi nekaterim tujim. Na Škofjeloškem je spremljal tekmovanja v smučanju, košarki, rokometu, dviganju uteži, prostem letenju in hitrostnih dirkah.

Za delo na športnem področju je prejel Bloudkovo značko in priznanje ob stoletnici športa v Občini Škofja Loka.

V študentskih letih se je najprej vključil v fotografsko skupino ŠOLT Ljubljana,

kjer je prejel prvo mednarodno fotografsko nagrado. Leta 1985 je bil med pobudniki za ustanovitev Foto kino kluba Anton Ažbe v Škofji Loki, ki je razstave kmalu začel prirejati tudi v tujini. Dva mandata je bil predsednik tega kluba. V letih 1996–2001 je bil predsednik Fotografske zveze Slovenije, od leta 1996 do 2007 predstavnik Slovenije pri Mednarodni zvezi za fotografsko umetnost FIAP. Veliko je razstavljal na skupinskih razstavah po Sloveniji in v tujini, prejel je številne nagrade na vseh kontinentih sveta. V letu 2006 je bil po pravilniku FZS najuspešnejši slovenski razstavljavec. Za uspehe na razstavah je leta 2005 prejel naslov MF FZS – mojster fotografije Fotografske zveze Slovenije. Za zasluge in razvoj fotografske dejavnosti mu je Fotografska zveza Slovenije leta 2006 podelila Puharjevo nagrado za življenjsko delo. Bil je tudi ustanovni član mednarodne skupine EPHAP.

Mednarodna fotografska zveza FIAP mu je februarja 2016 podelila naziv EFIAP/s, poleg pa še naziv ESFIAP in najvišje priznanje za življenjsko delo na področju mednarodne fotografije HonEFIAP (Honoraire Excelence FIAP).

Fotografiji je bil neizmerno predan. Ker je bil močno povezan z naravo, je svoje motive iskal predvsem v naravi, pokrajini in detajlih. K fotografiranju je pristopal s prefinjenim načrtom, skoraj raziskovalno. Vsebino in pomen je našel v vsaki vejici na drevesu. Zanimiv in poseben mu je bil vsak kamenček. Iskal je vsak žarek svetlobe, lune, sonca in bil pripravljen na pravo svetlobo čakati več ur ali se za dober posnetek v naravo odpraviti takrat, ko so drugi ostajali doma na toplem. Spoštoval je najmanjšo ptico, ki mu je pozimi v hranilnici pozirala pred objektivom. Veselil se je vsakega spomladanskega prebujanja, sadov poletja, spoštoval ugašanje jeseni in hvaležno prenašal zimski počitek. Beležil je čas, njegov fotografski arhiv je zelo obsežen in je bogata dota naslednjim rodovom. Ni pa skrbel le za svoje fotografsko udejstvovanje, ampak je svoje znanje in izkušnje nesebično ter z veseljem posredoval mladim in odraslim. Ustvarjal je pod geslom, da fotografija pove več kot tisoč besed in slika ostane.

Avtoportret. *(foto: Peter Pokorn st.)*

Leta 2013 je izšla njegova fotografska knjiga *Svetloba in čas,* in sicer prav ob poletnem solsticiju, ravno takrat kot se je začela njegova življenjska pot ob poletnem solsticiju leta 1939, ki ga je zaznamovala s svetlobo. Knjiga skozi fotografsko oko prikazuje širše loško območje, različna dogajanja v naravi, pokrajini, etnologiji, športu, zgodovini in kulturni dediščini na Loškem in v krajih, ki so povezani s Škofjo Loko.

Stkal je številna prijateljstva, tudi meddržavna. Na fotografskem področju izstopa sode-

lovanje s Češko, z mestom Tabor. Sodelovanje z Janom Jelšikom in mestom Tabor je pripeljalo do pobratenja med občinama Škofja Loka in Tabor. Na Češkem so bile z njegovo pomočjo organizirane številne fotografske razstave in do danes je tudi zaradi njegovih zaslug posajenih 50 lip slovensko-češkega prijateljstva. Bil je med pobudniki za posaditev lipe tudi v Škofji Loki, pri Osnovni šoli Škofja Loka Mesto; posajena je bila 4. junija 2001. 16. septembra 2016 pa so v kraju Mlada Vožice na Češkem posadili posebno lipo slovensko-češkega prijateljstva in jo posvetili Petru, v spomin in zahvalo.

Pomembno je tudi njegovo sodelovanje z Damjanom Prelovškom in beleženje Plečnikove kulturne dediščine.

S svojimi fotografijami je promoviral Škofjeloški pasijon doma, v zamejstvu in po svetu – Feldkirchen pri Gradcu, St. Margareten ob Nežiderskem jezeru na avstrijskem Gradiščanskem, v Freisingu, Carlowu na Irskem, Češkem ... Prvi je navezal stik z mednarodnim združenjem pasijonskih mest Europassion.

Peter je bil predan loški fotografiji, kot kronist in kot dvorni fotograf, saj ni bilo dogodka, da ga ne bi zabeležil njegov fotoaparat. Imel je še veliko idej in načrtov, vendar mu je za uresničitev vseh zmanjkalo časa.

Njegovo delo je ujelo naš včeraj. Zato je trajna vrednota našim prihodnjim rodovom.

Za dolgoletno uspešno in družbeno pomembno delo, s katerim je bistveno pripomogel k ohranjanju loške, gorenjske in slovenske duhovne in kulturne dediščine, je prejel zlati grb Občine Škofja Loka.

Petra bodo pogrešali dan in noč, zemlja, vode in ptice, Škofja Loka s Škofjeloškim hribovjem, jutranjimi meglicamiv dolini, obsijana pogorja Blegoša, Lubnika in Ratitovca. Tudi Sorško polje bo žalovalo. Kozolci, v katere je bil tako zaljubljen, in čeprav jih danes pogosto že načenja zob časa, pa nas bodo opominjali na minljivost našega življenja in stvarstva.

Hvaležni smo mu za njegovo prijateljstvo in požrtvovalno delo, s katerim je veliko doprinesel k večjemu ugledu Škofje Loke na področju kulture, športa, družbenega življenja in mednarodnih odnosov. S svojim delovanjem je pustil bogate sledi, širil krog prijateljev doma in v tujini ter se trajno zapisal v škofjeloško in širšo zgodovino.

16. 9. 2016 so v kraju Mlada Vožice na Češkem posadili lipo slovensko-češkega prijateljstva in jo posvetili Petru, v spomin in zahvalo. *(foto: Peter Pokorn ml.)*

Tone Košir

Dr. Ciril Pleško

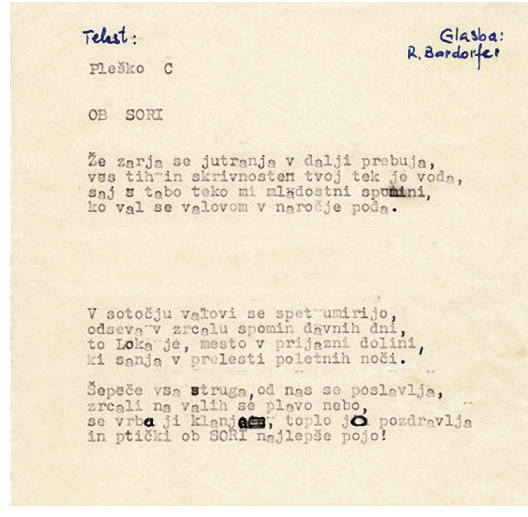
(1932–2015)

Ob rojstvu je prejel številne talente, ki jih kasneje v življenju ni zanemaril, ampak izpilil do tolikšne mere, da je postal prepoznaven po vsakem od njih in zasluži ustrezno mesto tudi v *Loških razgledih.* V tem spominskem zapisu se bom dotaknil štirih dejavnosti, ki so napolnile njegovo življenjsko in delovno pot.

Rodil se je pri Kernčku v Puštalu. Šolo za zobotehnike je v Ljubljani zaključil leta 1952 in se najprej zaposlil v Zdravstvenem domu Radovljica, po odsluženi vojaščini pa prišel v Zdravstveni dom Škofja Loka, kjer je ostal vse do upokojitve (1993). V letih 1960–1963 je študiral na Višji dentistični šoli. Po diplomi je začel ordinirati v zobni ambulanti za odrasle. Ob delu je nadaljeval študij stomatologije na Medicinski fakulteti v Ljubljani, diplomiral je leta 1970. Njegova specialnost je bila zobna protetika, pri kateri je uspešno združeval znanje in izkušnje zobotehnika in študija stomatologije. V njegovem poklicnem delu sta – tako kot tudi v življenju – prišli do izraza njegova natančnost in odgovornost. Za svoje izdelke ni dobival reklamacij. Pri delu je užival, cenili so ga tako njegovi sodelavci kot tudi pacienti, ki so ga prosili za pomoč tudi kasneje, ko je bil že upokojen. Z veseljem jim je pomagal, dokler mu je to dovoljevalo zdravje. Domači se spominjajo, da je zadnjemu pacientu motečo protezo obrusil še kakšen mesec pred smrtjo.

Dr. Pleško je imel velik smisel za glasbo. V domači glasbeni šoli se je učil solo petja in igranja na klavirsko harmoniko. Kot baritonist je najprej pel v loškem moškem zboru France Maček, ki ga je vodil Stane Svoljšak. Leta 1959 sta z bratom Lojzetom ustanovila Vokalni ansambel bratov Pleško, ki je v javnosti, najprej kot kvartet, prvič nastopil v radijski oddaji *Neznani talenti nastopijo*. Kot sekstet so z narodnozabavnimi pesmimi večkrat nastopili tudi v četrtkovih večerih in nedeljskih programih Radia Ljubljana. Po Sloveniji so več let nastopali skupaj z Rudijem Bardorferjem. V letih 1966–1973 je pel v Akademskem pevskem zboru Tone Tomšič, nato pa je osemnajst let prepeval bariton v kvartetu Spev, katerega strokovni vodja je bil Tomaž Tozon. Dvanajst let, do leta 2007, je pel v domačem škofjeloškem zboru Lubnik. Spomladi 1961 leta je napisal znano in pogosto izvajano pesem *Ob Sori*, ki jo je najprej uglasbil in kot valček za svoj ansambel priredil Rudi Bardorfer. Drugič jo je uglasbil znani bukoviški pevovodja Franc Potočnik,

tretjič pa Tomaž Tozon; prav ta verzija je bila avtorju najbolj všeč. Tudi več drugih pesmi, katerih avtor je dr. Pleško, sta uglasbila dr. Stiasny in Miha Dovžan: *Marijana, Ljubezen v planinah, Brezdomec, Vasovalec, Pomlad prihaja, Cvet v gorah, Zakaj te ni, Bela pisemca, V gorah.* Na Loškem je bila – poleg pesmi *Ob Sori* – najbolj odmevna pesem *Poljanska dolina*. Napisal je tudi več prigodnic.

Tekst: Pleško C

Glasba: R. Bardorfer

OB SORI

Že zarja se jutranja v dalji prebuja,
vas tih in skrivnosten tvoj tek je voda,
saj v tebo teko mi mladostni spomini,
ko val se valovom v naročje poda.

V sotočju valovi se spet umirijo,
odseva v zrcalu spomin davnih dni,
to Loka je, mesto v prijazni dolini,
ki sanja v prelesti poletnih noči.

Šepeče vsa struga, od nas se poslavlja,
zrcali na valih se plavo nebo,
se vrba ji kloni, toplo jo pozdravlja
in ptički ob SORI najlepše pojo!

Pesem *Ob Sori*, z avtorjevimi popravki, 22. 4. 1961.

Do predzadnjega leta življenja je več let pel v škofjeloškem lovskem zboru.

Smučati je začel sorazmerno pozno, šele ob koncu sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Bil je dejaven član domačega smučarskega kluba Transturist oziroma Alpetour. Tekmoval je za domači zdravstveni dom, na državni ravni kot član gorenjske zdravniške ekipe, na mednarodni ravni pa je zastopal Slovenijo. Od začetka se je udeleževal vseh tekmovanj v veleslalomu IATROSSKI, ki jih je organiziralo zdravništvo na jugoslovanski ravni. Ker je bil v svoji kategoriji med zmagovalci, skupaj je zmagal kar petnajstkrat, se je uvrščal na mednarodne tekme, ki so prerasle v svetovno prvenstvo zdravnikov in zobozdravnikov. Tudi na svetovni ravni je bil v svoji kategoriji med najboljšimi, tako v slalomu kot tudi veleslalomu, superveleslalomu in kombinaciji. V različnih kategorijah je na mednarodni ravni osvojil 10 zlatih, 14 srebrnih in 5 bronastih medalj. Na tej ravni tekmovanj je enkrat zmagal tudi v teku na smučeh. Upravičeno bo tako predstavljen tudi v stalni zbirki nastajajočega športnega oddelka Loškega muzeja.

Dr. Pleško je bil dejaven član domačega planinskega društva, tudi kot usposobljen markacist. Iz brošure *Svečana podelitev najvišjih priznanj Planinske zveze Slovenije za leto 2012* povzemam, da je sodeloval pri povojni gradnji planinskih domov na Lubniku in Blegošu ter njunih vzdrževalnih delih. Kot poznavalec razmer na terenu je sodeloval pri izdelavi izletniških kart. Vključen je bil tudi v pripravo in izvedbo Loške planinske poti, ki je nastala ob tisočletnici loškega gospostva. Prejel je številna priznanja, na državni ravni Knafelčevo diplomo, bronasti, srebrni in zlati častni znak ter spominsko plaketo Planinske zveze Slovenije. O pohodih je vodil natančno evidenco. V devetih letih je prehodil Pot prijateljstva 30 vrhov, zatem je v osmih letih obiskal še predpisanih 60 vrhov, vse v letih od 1985 do 2005. Od začetka vpisovanja je bil Prijatelj Ratitovca, kamor se je podal 555-krat. V 31. letih je bil na Lubniku 3670-krat; prijatelji so eno od klopi pri domu po njem poimenovali *Cirilova klopca*. Dvakrat je prehodil Loško

Dr. Ciril Pleško na Blegošu, leta 2014.
(iz družinskega arhiva)

planinsko pot, z družino pa v letih 1969–1971 tudi Slovensko planinsko transverzalo. Tridesetkrat se je udeležil spominskih nočnih pohodov s Pasje ravni v Dražgoše. V varnih in dobro vodenih skupinah je obiskal številne evropske gore. Bil je član Kluba 4000. V njegovem seznamu sta, poleg obiskanih desetih štiritisočakov, tudi dva pohoda na Mont Blanc.

Od leta 1957 je desetletja zapisoval zanimive in pomembne dogodke v družinski dnevnik in tudi pri tem sta očitni njegova natančnost pa tudi kritičnost. Z zapisi je ohranil neprecenljiv vir podatkov za morebitne kasnejše raziskave znotraj družine in tudi širše. V dnevnikih najdemo tudi zanimive lastnoročne ilustracije in druge olepšave, poleg njih pa več izrezkov iz časopisov. Zadnji zapis je naredil dobra dva tedna pred smrtjo.

Ob vestnem poklicnem delu in drugih aktivnostih je ohranil stik z naravo. Desetletja je bil navdušen član domače ribiške družine. Odgovorno je pomagal pri skrbi za ribji zarod in sodeloval pri dežurstvih ob vodah, za katere skrbi loška ribiška družina.

Veliko je fotografiral, s poti je ohranil obsežno dokumentarno gradivo, ki postaja pomemben dodatek njegovim kronološkim zapisom v preteklih desetletjih.

Ko smo se poslavljali od njega, ostajajo v spominu besede njegove sodelavke, izrečene ob grobu: »*Rad si imel ljudi in jih spoštoval. Svojo družino, prijatelje, sodelavce, paciente. Človečnost, pisana z veliko, je bila tvoja vrlina in vrednota. Zobozdravnik si bil z ljubeznijo in veseljem in zato iskan med ljudmi. Vedno močno predan delu, ki si ga opravljal vestno, odgovorno, strokovno in zanesljivo. Svoje znanje si nesebično delil z nami, rad si pomagal in svetoval. Nate se je bilo varno nasloniti.*«

Marijan Novak

Ivan Kožuh – Ferbarjev Vane

(1928–2016)

Ivan Kožuh – Ferbarjev Vane

Čebelarji, člani Čebelarskega društva Škofja Loka, smo se 12. 7. 2016 na mestnem pokopališču še zadnjič poklonili našemu dolgotrajnemu članu Ivanu Kožuhu, Ferbarjevemu Vanetu.

Rodil se je 11. 10. 1928 v Karlovcu, v trdni kmečki družini in skupaj še s tremi sestrami in enim bratom preživljal svoja mladostna leta. Kmečko življenje je bilo težko, še posebno njihovo, kajti kmetija je bila stisnjena v mestno okolje, z omejenimi prostorskimi kapacitetami in oddaljenimi kmetijskimi površinami. Po očetovi smrti je kmetijo prevzel Vane in z marljivostjo nadaljeval, ob pomoči svoje življenjske sopotnice Anice in v družbi štirih otrok, kmetijsko dejavnost. Ob skromnih dohodkih iz kmetije, s katerimi je težko preživljal družino, je bil primoran poiskati dodatno zaposlitev. Zaposlil se je v podjetju Iskra Reteče, poleg tega pa je v skopem prostem času opravljal še dodatno delo, in sicer žaganje drv. Ker pa mu to še ni bilo dovolj, si je, za svoje notranje zadovoljstvo, omisli še čebelarstvo.

V vrste Čebelarskega društva Škofja Loka se je aktivno vključil davnega leta 1964. Najprej je z nekaj panji čebelaril na domačem vrtu, kasneje pa si je v Viršku postavil manjši čebelnjak za 15 AŽ panjev. Čebelaril je do nekaj let pred smrtjo, ko mu bolezen ni več dopuščala skrbnega negovanja njegovih ljubljenk – čebel. Družinsko čebelarsko tradicijo nadaljuje sin Ivo.

V času članstva v našem društvu se je njegova aktivnost izražala z delom v upravnem odboru, v trajanju dveh mandatov, bil je reden udeleženec strokovnih predavanj, družabnih srečanj in društvenih izletov. Sodeloval je v številnih delovnih akcijah pri graditvi našega Doma čebelarjev v Brodeh, opravil številne prevo-

ze materiala s svojim traktorjem v času njegove graditve, podaril je drva za ogrevanje in nudil brezplačen razrez drv. Na vsako srečanje je prišel v spremstvu svoje Anice, bil vedno dobre volje in znal poskrbeti za prijetno in veselo vzdušje. Skratka, bil je vedno pripravljen priskočiti na pomoč, ko smo jo za izvajanje društvenih dejavnosti potrebovali. Za vsa dobra dela je prejel tudi najvišji odlikovanji Čebelarske zveze Slovenije, to je odličje Antona Janše III. in II. stopnje.

Znano je tudi, da je bil pripravljen priskočiti na pomoč in sodelovati na mnogih drugih področjih delovanja družbenega življenja v mestu Škofja Loka, saj je bil dolgoletničlan Sveta Krajevne skupnosti Škofja Loka – Mesto in sodelavec na področju verskega delovanja župnije sv. Jakoba v Škofji Loki. Za vse to se mu je Občina Škofja Loka zahvalila s podelitvijo občinskega priznanja srebrni grb mesta Škofja Loka.

Čebelarji bomo Vaneta ohranili v lepem spominu, ne bomo pozabili vseh njegovih dobrih del, ki jih je storil za naše društvo in napredek čebelarstva, njegovega vedrega razpoloženja ob številnih skupnih srečanjih in utrjevanju dobrih medsosedskih odnosov.

Vane, hvala Ti za vsa dobra in številna dejanja, katerim smo bili priča in se jih spomnimo škofjeloški čbelarji, pa, zaradi različnih vzrokov, morda niso bila poznana širši javnosti.

Delovanje Muzejskega društva Škofja Loka

Zbor članov Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2016

1. Povzetek zapisnika zbora članov Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2016

Zbor članov (v nadaljevanju: ZČ) Muzejskega društva Škofja Loka (v nadaljevanju: MD) za leto 2016 je potekal v torek, 28. marca 2017, ob 19.00 uri, v Galeriji Franceta Miheliča v Kašči na Spodnjem trgu v Škofji Loki.

Helena Janežič je predstavila literarno *Zapuščino dr. Tineta Debeljaka. (foto: Aleksander Igličar)*

Prisotne je uvodoma pozdravil predsednik društva mag. Aleksander Igličar in pojasnil namen rednega letnega ZČ, ki je letos tudi volilni.

Pred uradnim delom ZČ je Helena Janežič, sodelavka NUK in podpredsednica društva, predstavila bogato literarno zapuščino dr. Tineta Debeljaka, ki je v desetih škatlah januarja 2017 prispela v hrambo v slovensko nacionalno knjižnico. Kratko je orisala Debeljakovo življenjsko pot; bil je soustanovitelj Muzejskega društva Škofja Loka leta 1937, po odhodu iz domovine (maja 1945) je med rojaki nadaljeval delo pisatelja, pesnika, urednika, literarnega kritika in prevajalca ter zapustil izjemen opus in obsežno korespondenco s slovenskimi ustvarjalci, živečimi po svetu. Debeljakovi hčerki, Metka in Jožejka Debeljak, sta del zapuščine uredili in podarili NUK. Predstavila je tudi t. i. škofjeloško mapo (del izgubljenega predvojnega arhiva društva Sotočje) in nekaj izbranih dokumentov iz dragocene Debeljakove zapuščine.

Po zaključeni predstavitvi je predsednik mag. Aleksander Igličar začel z uradnim delom ZČ in zbranim prebral predlog dnevnega reda:

1. Izvolitev delovnega predsedstva in drugih organov zbora.
2. Letno poročilo društva za leto 2016, poročilo predsednika in blagajnika.
3. Poročilo nadzornega odbora za leto 2016.
4. Poročilo verifikacijske komisije.
5. Razprava na poročila in sprejem poročil.
6. Predlog sprememb *Pravil Muzejskega društva Škofja Loka*.
7. Predlog sprememb *Pravilnika o finančnem in materialnem poslovanju društva.*
8. Predlog sprememb *Pravilnika o delu častnega razsodišča*.
9. Volitve predsednika društva za mandatno obdobje 2017–2020.
10. Volitve članov izvršnega odbora za mandatno obdobje 2017–2020.
11. Imenovanje častnih članov društva.
12. Program dela društva v letu 2017.
13. Razno.

Predsednik je predlagal spremembo dnevnega reda z zamenjavo 11. in 12. točke. Dnevni red s predlagano spremembo je ZČ soglasno sprejel.

K 1. točki: Volitve delovnih teles zbora

Po sprejetem dnevnem redu je predsednik, zaradi odsotnosti tajnika Jerneja Antolina Omana, prebral predloge za kandidate delovnih teles zbora v sestavi:

delovno predsedstvo ZČ:	dr. Milena Alič – predsednica, Helena Janežič in Jernej Tavčar – člana;
verifikacijska komisija:	Judita Šega, Saša Nabergoj in Biljana Ristić;
zapisnikarica:	Mojca Ferle;
overovatelja zapisnika:	Mirjam Jezeršek in mag. Matjaž Čepin;
volilna komisija:	Marija Lebar, Anton Bogataj, Vincencij Demšar.

Zbor je predlagane kandidate soglasno potrdil.

K 2. točki: Obravnava in sprejem letnega poročila društva za leto 2016, poročili predsednika in blagajnika

Udeleženci zbora članov Muzejskega društva. *(foto: Aleksander Igličar)*

Predsednik društva mag. Aleksander Igličar je v poročilu izpostavil nekaj osrednjih društvenih dogodkov. Povzetek poročila predsednika je objavljen v nadaljevanju. Finančno poslovanje MD v letu 2016 je razvidno iz priloženega poročila blagajnika mag. Matjaža Čepina.

K 3. točki: Poročilo nadzornega odbora

Predsednik nadzornega odbora Vincencij Demšar je v poročilu poudaril, da je bilo delovanje društva v skladu s predpisi in zakoni, društvo je z zaupanimi sredstvi gospodarno ravnalo.

Od leve:Vincencij Demšar, predsednik Nadzornega odbora, in delovno predsedstvo zbora: Helena Janežič, dr. Milena Alič in Jernej Tavčar.
(foto: Aleksander Igličar)

K 4. točki: Poročilo verifikacijske komisije

Judita Šega je poročala je, da je na zboru prisotnih 58 članov društva. V skladu s Pravili MD Škofja Loka, ki zahtevajo prisotnost najmanj 30 članov po preteku petnajstih minut od sklica zbora, je verifikacijska komisija ugotovila, da je ZČ sklepčen.

K 5. točki: Razprava na poročila in sprejem poročil

Razprave na predstavljena poročila ni bilo. Poročila so bila soglasno sprejeta.

K 6. točki: Predlog sprememb Pravil Muzejskega društva Škofja Loka

Predsednik, mag. Aleksander Igličar je pojasnil, da je prenovo pravil na preteklem zboru članov predlagala mag. Mirjam Jan Blažić.

Izvršni odbor MD je za pripravo sprememb *Pravil* imenoval delovno skupino v sestavi Vincencij Demšar, Anton Bogataj, Judita Šega, Blaž Karlin in Aleksander Igličar. Predlog sprememb *Pravil* je predstavil predsednik mag. Aleksander Igličar.

K 7. točki: Predlog sprememb Pravilnika o finančnem in materialnem poslovanju društva

Predsednik mag. Aleksander Igličar je ZČ seznanil tudi s spremembami *Pravilnika o finančnem in materialnem poslovanju društva*. Spremembe so redakcijske, izrazoslovje je posodobljeno in usklajeno z današnjo terminologijo.

K 8. točki: Predlog sprememb Pravilnika o delu častnega razsodišča

Tudi spremembe *Pravilnika o delu častnega razsodišča* so le redakcijske narave.

Prisotni člani niso imeli predlogov za dodatne spremembe *Pravil* in *Pravilnikov,* zato je delovna predsednica ZČ dr. Milena Alič predlog sprememb dala na glasovanje. Spremembe so bile sprejete soglasno.

Pravila so bila po sprejemu na zboru članov poslana v odobritev Upravni enoti Škofja Loka. Objavljena bodo na spletni strani društva www.mdloka.si in v naslednji številki *Loških razgledov*.

K 9. točki: Volitve predsednika društva za mandatno obdobje 2017–2020

Predsedujoča na ZČ dr. Milena Alič je prisotne seznanila, da je kandidat za predsednika društva eden, to je dosedanji predsednik mag Aleksander Igličar. Predlagala je, da so volitve za predsednika javne, kar so člani soglasno potrdili z dvigom rok.

Pred volitvami je prosil za besedo novi/stari kandidat. Pojasnil je, da se njegova želja, da letos pride do spremembe, ni uresničila. Opravil je pogovore s šestimi možnimi kandidati, med njimi tudi s podpredsednico društva Heleno Janežič. Vsi povabljeni h kandidaturi so imeli razloge, da kandidature ne sprejmejo, zato se je odločil, da ponovno kandidira.

Nato je kratko predstavil svoj program. MD bo nadaljevalo s svojimi začrtanimi in ustaljene usmeritvami, nadaljevalo bo z izdajanjem *Loških razgledov, Pasijonskih doneskov* in drugih publikacij v sodelovanju in s finančno podporo Občine Škofja Loka. Tudi Blaznikovi večeri in društveni izlet bodo ostali stalnica v delovnem programu.

MD ne vidi zgolj kot zgodovinskega društva, ampak tudi kot družbeno angažirano društvo, ki se odziva na aktualna družbena in kulturna dogajanja, povezana s poslanstvom društva. Pri tem je pojasnil dva odziva na aktualne dogodke v letu 2016. Eden takih je bil 9. februar, ki ga je skupina občinskih svetnikov želela predlagati za občinski praznik – dan spomina. MD se je na predlog odzvalo z javno pobudo za razglasitev 10. decembra za spominski dan Občine Škofja Loka na žrtve vseh vojn. Občinski svet točke ni uvrstil na dnevni red. Pobuda MD vsebinsko presega občinske okvire, zato jo bomo skušali uveljaviti na slovenskem nivoju. Drugi je bil odziv na javno pobudo za poimenovanje trga pred upravno enoto. IO je predlagal poimenovanje Pasijonski trg. Odločitev na občinskem svetu še ni bila sprejeta. Podobno se je odločil tudi ob pismu gospe Meri Bizovičar, v katerem je zapisala pričevanje svojega moža Toneta o dogodkih, ki so leta 1944 pripeljali do streljanja 50 talcev za Kamnitnikom, zato je pismo poslal medijem, objavljeno pa bo tudi v *Loških razgledih*.

Svoj program je zaključil z mislijo misleca in politika Andreja Gosarja, ki jo je ta zapisal leta 1943, predstavljena pa je bila v dokumentarni oddaji na TV SLO:

»*Naša vnema za resnico in pravico mora biti brezpogojna, se ne sme ravnati po tem, kaj nam je v prid ali kaj v škodo. Biti mora popolnoma neodvisna od kakršnih koli osebnih ali skupinskih, na primer rodbinskih, stanovskih, strankarskih in drugih takih kolektivnih interesov in koristi.*«

Omenjena misel je bila in bo tudi v prihodnje osnovno vodilo pri njegovem delovanju v MD.

Prisotni so z dvigom rok soglasno potrdili mag. Aleksandra Igličarja za predsednika MD Škofja Loka v novem mandatnem obdobju.

K 10. točki: Volitve članov izvršnega odbora za mandatno obdobje 2017–2020

Na volilni listi je 15 kandidatov za 9 mest v izvršnem odboru. Predsednik mag. Aleksander Igličar je pojasnil, da je bil poslan poziv članom društva k podajanju predlogov za nove člane izvršnega odbora. K sodelovanju je povabil vse dosedanje člane izvršnega odbora in nekaj novih. Vsi, razen dveh, so izrazili pripravljenost za nadaljnje sodelovanje. Tri nove kandidate je predlagalo deset društvenih članov. Tako je letos 15 kandidatov na volilni listi in izvršni odbor se je odločil, da nove člane izvršnega odbora izvoli zbor članov. Predsednik, zaradi službene zadržanosti tajnika Jerneja A. Omana, kratko predstavi kandidate za novo mandatno obdobje, ki jih je izvršni odbor potrdil na svoji zadnji seji. Ti so po abecednem vrstnem redu:

1. dr. ALIČ Milena (predlagatelj izvršni odbor),
2. DEMŠAR Ambrož (predlagatelj izvršni odbor),
3. FERLE Mojca (predlagatelj izvršni odbor),
4. GARTNER Marta (predlagatelj izvršni odbor),
5. HAFNER Matjaž (predlagatelji: 10 članov društva),
6. mag. JAN - BLAŽIĆ Mirjam (predlagatelji: 10 članov društva),
7. JANEŽIČ Helena (predlagatelj izvršni odbor),
8. JEZERŠEK Mirjam (predlagatelj izvršni odbor),
9. KARLIN Blaž (predlagatelj izvršni odbor),
10. KOŠENINA Ines (predlagatelj izvršni odbor),
11. KRŽIŠNIK Štefan (predlagatelj izvršni odbor),
12. PIPP Andrej (predlagatelji: 10 članov društva),
13. RISTIĆ Biljana (predlagatelj izvršni odbor),
14. ŠTUKL Jože, mag. (predlagatelj izvršni odbor),
15. TAVČAR Jernej (predlagatelj izvršni odbor).

Pravila društva določajo, da so člani izvršnega odbora tudi predstavnik Loškega muzeja Škofja Loka in Zgodovinskega arhiva Ljubljana, enota v Škofji Loki, in vsakokratni urednik *Loških razgledov*, zato se voli 9 članov IO.

Po tajnih volitvah z glasovnicami in štetju glasov je predsednica volilne komisije Marija Lebar razglasila rezultate volitev za člane novega IO. Oddanih je bilo 58 volilnih lističev, vsi so bili veljavni. Predlagani kandidati so prejeli naslednje število glasov:

1. Jernej Tavčar, 47 glasov,
2. Helena Janežič, 45 glasov,
3. Mojca Ferle, 44 glasov,
4. dr. Milena Alič, 43 glasov,
5. mag. Jože Štukl, 43 glasov,
6. Ambrož Demšar, 41 glasov,
7. Blaž Karlin, 40 glasov,
8. Biljana Ristić, 36 glasov,
9. Štefan Kržišnik, 32 glasov,

10. Ines Košenina, 27 glasov,
11. Marta Gartner, 26 glasov,
12. Mirjam Jezeršek, 26 glasov,
13. Andrej Pipp, 18 glasov,
14. Matjaž Hafner, 13 glasov,
15. Mirjam Jan - Blažić, 6 glasov.

Za nove člane izvršnega odbora MD je bilo izvoljenih prvih devet kandidatov po številu prejetih glasov.

K 11. točki: Program dela društva v letu 2017

Novi/stari predsednik društva predstavi načrt dela za leto 2017. Nova 63. številka *Loških razgledov* bo predstavljena 14. 6. 2017. Tik pred izidom je nova številka *Pasijonskih doneskov,* ki bo predstavljena v petek, 31. 3. 2017. Predsednik kratko predstavi vsebino doneskov 2017/12, v katerih je objavljen tudi celoten sklop poteka vpisa *Škofjeloškega pasijona* na UNESCOV Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva. Letošnja številka bo posvečena dvema lani preminulima loškima fotografoma Tomažu Lundru in Petru Pokornu st. Muzejsko društvo bo 27. julija praznovalo 80 let delovanja. Visok jubilej bomo slavnostno obeležili jeseni, ko bo izdana tudi publikacija ob visoki obletnici. Obetajo se zanimivi Blaznikovi večeri; literarna zapuščina dr. Tineta Debeljaka in njena vrnitev v Slovenijo je bila sredi januarja predstavljena v prostorih Svetovnega slovenskega kongresa v Ljubljani, krajšo ponovitev smo poslušali pred začetkom zbora. Maja bo sledil večer, posvečen delu Janeza Evangelista Kreka, soočene bodo njegove ideje zadružništva s sodobnimi idejami lastništva zaposlenih. Nadaljevali bomo s pesniškim recitalom *Pasijonke*. V juliju bo Blaznikov večer gostoval v Gorici s ponovno predstavitvijo literarne zapuščine dr. Tineta Debeljaka, jeseni bo predaval dr. Andrej Rant o novcih grofov Andeških. O cilju letošnjega društvenega izleta še razmišljamo.

Po predstavljenem programu za leto 2017 je bilo nekaj predlogov za dopolnitev. Jože Stanonik je predlagal, da MD da pobudo za postavitev kipa Frana Jesenka v Alejo znamenitih Ločanov. Predsednik mag. Aleksander Igličar je pojasnil, da je MD Frana Jesenka že dvakrat predlagalo za Alejo zaslužnih Ločanov. Podan je bil tudi predlog za poimenovanje ulice po dr. Franu Jesenku. Pobude niso naletele na pozitiven odziv.

Podana so bila tudi razmišljanja Ane Florjančič o novi niši s križem iz špitalske cerkve, ki je nekdaj že zaključevala prostor na vrhu grabna, in A. P. Florjančiča, ki zagovarja sodobno kreacijo križa Arme kristi.

Oglasil se je tudi Andrej Rant, ki je že večkrat opozoril na zbiranje in zapisovanje ustnega izročila v sodelovanju s šolami in muzejskimi krožki. Ob koncu zbora mag. Tone Košir pove, da se v knjižni zbirki Glasovi pripravlja izdaja zapisanega ustnega izročila iz Poljanske doline.

Člani so program dela za leto 2017 sprejeli soglasno.

K 12. točki: Imenovanje častnih članov društva

Predsednik mag. Aleksander Igličar je prisotne seznanil, da ima MD Škofja Loka trenutno tri častne člane: dr. Franceta Štukla, Alojzija Pavla Florjančiča in Alfonza Zajca iz Žirov. Ob 80-letnici društva izvršni odbor predlaga imenovanje dveh novih častnih članov. To sta mag. Tone Košir in Andrej Rant.

Obrazložitev za imenovanje Toneta Koširja za častnega člana MD je pripravila Judita Šega, za Andreja Ranta pa mag. Aleksander Igličar. V celoti sta objavljeni v nadaljevanju.

K 13. točki: Razno

Vincencij Demšar je opozoril, da Mestni trg vse bolj sameva. Daje pobudo, da se s pomočjo sponzorja Mestni trg ob nedeljah popoldan oživi z nastopi glasbenikov.

Drugih pobud ni bilo.

Za konec novi častni član MD Andrej Rant iz svoje pesniške zbirke prebere elegijo *Veštrskemu polju*. S povabilom, da nazdravimo novemu/staremu vodstvu društva, je predsednik ob 21.30 uri zaključil z uradnim delom zbora.

Zapisala: Mojca Ferle

Zapisnik zbora članov MD Škofja Loka je v celoti objavljen na spletni strani društva: www.mdloka.si

2. Poročilo predsednika Muzejskega društva Škofja Loka o delovanju društva v letu 2016

Spoštovane članice, spoštovani člani Muzejskega društva Škofja Loka !

Osrednji dogodek našega društva v letu 2016 je bila **predstavitev 62. številke *Loških razgledov*,** ki jo je uredila urednica Marija Lebar s sodelavci uredniškega odbora – Heleno Janežič, dr. Matevžem Koširjem, mag. Tonetom Koširjem, Ivico Krek, Judito Šega in dr. Francetom Štuklom. Na predstavitvi sta svoja stališča do prispevka *Razvoj slovenske državnosti in Občine Škofja Loka* pojasnila njegov avtor dr. Ivan Kristan in recenzent dr. Boris Golec, zgodovinar, znanstveni svetnik na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa pri ZRC SAZU.

Stalnica naše publicistične dejavnosti so ***Pasijonski doneski,*** ki so postali osrednja slovenska pasijonska publikacija, ki se prek združenja Europassion že ozirajo tudi v mednarodni pasijonski prostor. Izdajamo jih skupaj s Kulturnozgodovinskim društvom Lonka Stara Loka, njihov glavni založnik, tako kot *Loških razgledov*, je Občina Škofja Loka. Urednik vseh dosedanjih številk je Alojzij Pavel Florjančič, pri pripravi zadnje številke so mu že pomagali člani uredniškega odbora

– Blaž Karlin, Hiacinta Klemenčič, mag. Andreja Ravnihar - Megušar, dr. Matija Ogrin in mag. Jože Štukl.

Pasijonski doneski so imeli pomembno mesto tudi pri utemeljitvi za **vpis *Škofjeloškega pasijona* na UNESCOV reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva**, ki se je zgodil 1. 12. 2016 v etiopski prestolnici Adis Abeba. Zasedanja medvladnega odbora UNESCA so se v imenu Občine Škofja Loka udeležili mag. Jože Štukl, Jernej Tavčar in mag. Aleksander Igličar, predsednik in člana izvršnega odbora našega društva, kar kaže na aktivno vlogo Muzejskega društva pri tem svetovno odmevnem dogodku za naše kraje in ljudi, še posebej za vse pasijonce, ki z vsem srcem sodelujejo pri uprizoritvah *Škofjeloškega pasijona.*

Na predlog našega društva in Inštituta za zgodovino medicine Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani je bilo v petek, 16. 4. 2016, **v Aleji zaslužnih Ločanov postavljeno obeležje zobozdravniku prof. dr. Jožetu Rantu**, ki je bil leta 1937 med soustanovitelji našega društva. Obeležje dr. Rantu je, tako kot vsa ostala obeležja v Aleji, ustvaril akademski kipar Metod Frlic, sicer član našega društva.

Na lanskem zboru članov je **zgodovinarka Biljana Ristić**, sodelavka Loškega muzeja in članica izvršnega odbora našega društva, ob 110-letnici ustanovitve, predstavila **zgodovino razvoja Telovadnega društva Sokol** v Škofji Loki.

V sodelovanju s Kulturno-zgodovinskim društvom Lonka Stara Loka smo konec maja v letnem vrtu Loškega gradu pripravili drugi **pesniški recital *Pasijonke***, ki postaja loška stalnica. Posvečen je bil 25-letnici samostojne slovenske države. Pobudnik in organizator *Pasijonk* je Blaž Karlin, ki je bil tudi povezovalec večera.

Septembra smo se ob 10-letnici pobratenja med Škofjo Loko in **češkim mestom Tabor odpravili na tridnevni izlet.** V petek, 16. septembra smo se v kraju Mlada Vožice udeležili posaditve lipe slovensko-češkega prijateljstva; to je že 45. tovrstna lipa na Češkem, dve rasteta tudi v Sloveniji, v Škofji Loki pred OŠ Škofja Loka – Mesto in pri Češki koči nad Jezerskim. Lipa prijateljstva v Mladih Vožicah je posvečena spominu na fotografa Petra Pokorna st., ki se je od nas poslovil konec junija. Peter je bil glavni pobudnik ter nosilec sodelovanja med pobratenima mestoma in dolgoletni član ter odbornik našega društva.

Jeseni smo pripravili dva odmevna Blaznikova večera. V sredo, 18. oktobra je bila naša **gostja dr. Aleksandra Kornhauser Frazer**, znanstvenica s področja kemije, častna občanka Občine Škofja Loka in dobitnico številnih mednarodnih nagrad za raziskovalno in strokovno delo. O njeni bogati življenjski poti in spominih na rodno Škofjo Loko se je z njo pogovarjala njena sestrična Marija Lebar**,** sicer urednica *Loških razgledov*.

V četrtek, 24. 11. 2016, smo ob 25-letnici slovenske državnosti v sodelovanju z loškim odborom Zveze veteranov vojne za Slovenijo in Loškim muzejem Škofja Loka pripravili **pogovorni večer Škofja Loka in Ločani v osamosvojitveni vojni junija 1991.**

Ob 10. decembru, svetovnem dnevu človekovih pravic, smo v sodelovanju z drugimi organizatorji **pripravili mednarodni znanstveni posvet *Človekove pravice in temeljne svoboščine: ZA VSE ČASE!***, ki je v Kašči potekal 7. in 8. decembra. Kot spremljevalni dogodek je bila v atriju Starega župnišča na Mestnem trgu na ogled **razstava *STOP, CENZURA!***, avtorice Helene Janežič, sodelavke NUK in podpredsednice našega društva. V okviru posveta je bila v sredo, 7. decembra zvečer, pred praznikom Brezmadežne device Marije, v cerkvi sprave – nunski cerkvi v Škofji Loki **sveta maša za žrtve medvojnega in povojnega nasilja na Škofjeloškem**, ki jo je ob somaševanju duhovnikov dekanije Škofja Loka in bratov kapucinov daroval ljubljanski nadškof metropolit msgr. Stanislav Zore.

Pred poletjem smo se **za izvajanje finančnega in računovodskega spremljanja poslovanja** društva **dogovorili z računovodskim servisom A&K** s Svetega Duha, ki ga vodita Alenka Jocif in Jana Kožuh. Veseli smo, da je sodelovanje uspešno steklo, kar se kaže tako na strokovnem področju kot tudi pri znižanju stroškov. Finančno in računovodsko poslovanje nam je do sedaj opravljal Loški muzej, ki je lani prešel na zunanji računovodski servis. Loški muzej nam odslej nudi prostore za naša srečanja, hrani publikacije in pošilja pošto. Pri pošiljanju pošte smo jeseni članom, ki so to želeli, vabila in druga sporočila začeli pošiljati le v elektronski obliki. Od nekaj manj kot 300 članov društva sporočila v tej obliki prejema okrog 140 članov.

Ob izteku triletnega mandata se **za ustvarjalno in prizadevno delo zahvaljujem vsem članom izvršnega odbora**, še zlasti blagajniku mag. Matjažu Čepinu, ki se je odločil, da ne bo več kandidiral. Kot blagajnik je bil z nami devet let in je s svojo strokovnostjo ter modrostjo veliko pripomogel k stabilnemu finančnemu poslovanju društva. Zahvaljujem se tudi vsem drugim odbornikom, članom obeh uredniških odborov in nosilcem posameznih prireditev. S svojim delom, velikokrat premalo opaženim, z vsem srcem sodelujete pri širjenju vrednot domoljubja in pripadnosti rodnim krajem, ki jih moramo še posebej gojiti v sedanjih časih globalnega prepletanja kultur in narodov. Le ob poznavanju svojih korenin ter običajev bomo v sebi imeli zdrav ponos, ki hkrati spoštuje druge ljudi, njihove drugačne navade ter običaje.

Zahvaljujem se občinskim svetnikom, županu mag. Mihu Ješetu ter njegovim sodelavcem za finančno podporo pri izdajanju *Loških razgledov* in *Pasijonskih doneskov*.

Hvala tudi vam, drage članice in člani Muzejskega društva Škofja Loka, da nam, kot bralci *Loških razgledov, Pasijonskih doneskov* ter obiskovalci naših prireditev, sporočate, da cenite naša prizadevanja in delo. Ponovno vas vabim, da za članstvo v društvu nagovorite tudi vaše sorodnike in prijatelje.

mag. Aleksander Igličar
predsednik Muzejskega društva Škofja Loka

3. Poročilo blagajnika Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2016

Prihodki in odhodki

Muzejsko društvo Škofa Loka je v letu 2016 ustvarilo 25.957 EUR celotnih prihodkov, kar je 12,9 % manj kot predhodno leto in tudi manj, kot smo načrtovali. Sofinanciranje s strani Občine Škofja Loka je bilo v višini 18.254 EUR, kar je 6,4 % več kot predhodno leto. Prihodki od prodaje publikacij so bili 6.185 EUR oziroma 42,6 % manj kot predhodno leto. Prodaja publikacij je nižja, ker v letu 2016 nismo izdali publikacije, ki bi bila tako prodajana kot v preteklih letih npr. *Kamniti most*. Prihodki od članarin so znašali 1.505 EUR, kar je 5,5 % manj kot predhodno leto.

Celotni odhodki so bili 25.978 EUR oziroma 13,2 % nižji kot predhodno leto. Znižanje odhodkov je približno sorazmerno znižanju celotnih prihodkov. Med odhodki je bilo stroškov storitev in porabljenega materiala 24.306 EUR, kar je 13 % manj kot predhodno leto; razlog je v že omenjenem manjšem strošku tiskanja novih publikacij. Drugi odhodki so znašali 54 EUR. Oslabitve vrednosti zalog publikacij so znašale 1.618 EUR, ker smo znižali knjigovodsko vrednost publikacij starejšega datuma izdaje.

Celotni prihodki v letu 2016 so bili nižji od celotnih odhodkov, tako da je bil ustvarjen presežek odhodkov v višini 21 EUR.

Stanje denarnih sredstev

Denarni tok v letu 2016 je bil uravnotežen in pri poslovanju ni bilo likvidnostnih težav. Na dan 31. 12. 2016 so bila denarna sredstva na TRR 4.954 EUR, ali 477 EUR več kot na dan 31. 12. 2015. Poleg tega je bilo pri banki vezanih 15.000 EUR. Terjatve do kupcev so na ta datum znašale 1.413 EUR oziroma 1.012 EUR več kot konec leta 2015**.** Tako je seštevek pozitivnih finančnih postavk na dan 31. 12. 2016 (stanje na TRR + vezana sredstva + terjatve do kupcev) znašal 21.367 EUR, v primerjavi s 17.908 EUR na dan 31. 12. 2015. Na isti datum je imelo društvo 760 EUR kratkoročnih, nezapadlih obveznosti, kar je 679 EUR več kot 31. 12. 2015.

Dolgoročnih obveznosti društvo nima, med letom ni imelo nobenih težav na področju finančnega poslovanja in je iz tega vidika lahko normalno poslovalo. Finančno stanje na dan 31. 12. 2016 omogoča normalno poslovanje društva v letu 2017.

V letu 2016 smo opravljanje računovodskih storitev prenesli na računovodski servis A&K, d. o. o., s Svetega Duha pri Škofji Loki, ker Loški muzej Škofja Loka ni bil več pripravljen opravljati navedenih storitev, saj je za ta dela tudi sam najel zunanjega izvajalca.

mag. Matjaž Čepin
blagajnik Muzejskega društva Škofja Loka

Izkaz poslovnega izida Muzejskega društva Škofja Loka			
Postavka	**2016**	**2015**	**Indeks 2016/2015**
PRIHODKI	**v EUR**	**v EUR**	
Prihodki od dotacij občin	18.254	17.154	106,4
Prihodki od prodaje blaga in storitev	6.185	10.773	57,4
Članarine	1.505	1.592	94,5
Finančni prihodki	13	11	118,2
SKUPAJ PRIHODKI	**25.957**	**29.530**	**87,9**
ODHODKI			
*Stroški materiala	1.713	12.898	13,3
*Stroški storitev	22.593	16.416	137,6
Oslabitev zalog publikacij	1.618	540	299,6
Drugi odhodki	54		
SKUPAJ ODHODKI	**25.978**	**29.854**	**87,0**
Čisti primanjkljaj	**-21**	**-324**	**6,5**

*V letu 2016 je bilo spremenjeno knjiženje stroškov materiala in storitev, zato podatki niso primerljivi z letom 2015.

Bilanca stanja Muzejskega društva Škofja Loka			
Postavka	**2016**	**2015**	**Indeks 2016/2015**
PRIHODKI	**v EUR**	**v EUR**	
Osnovna sredstva	412	412	100,0
Zaloge publikacij	3.637	6.559	55,5
Terjatve	1.413	401	352,4
Finančne naložbe	15.000	13.000	115,4
Denar	4.954	4.507	109,9
SKUPAJ SREDSTVA	**25.416**	**24.879**	**102,2**
Društveni sklad	24.656	24.677	99,9
Kratkoročne obveznosti	760	81	938,3
Pasivne časovne razmejitve		121	
SKUPAJ OBVEZNOSTI DO VIROV SREDSTEV	**25.416**	**24.879**	**102,2**

4. Poročilo predsednika Nadzornega odbora Muzejskega društva Škofja Loka za leto 2016

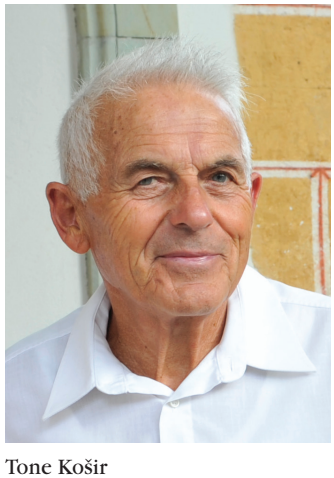
Nadzorni odbor Muzejskega društva Škofja Loka se je v sestavi Anton Bogataj, Jurij Svoljšak in Vincencij Demšar sestal 18. 3. 2017.

Ob potrebnih pojasnilih predsednika društva mag. Aleksandra Igličarja in blagajnika mag. Matjaža Čepina je pregledal pripravljeno gradivo o finančnem poslovanju v letu 2016, bilanco stanja na dan 31. 12. 2016, izkaz poslovnega izida za leto 2016 in poročilo popisne komisije ter ugotovil, da je bilo delovanje društva v letu 2016 v skladu s predpisi in zakoni. Denarna sredstva so se uporabljala gospodarno. Denarni tok v letu 2016 je bil uravnotežen, pri poslovanju ni bilo likvidnostnih težav.

Sicer pa so se člani nadzornega odbora redno udeleževali sej izvršnega odbora in tako tekoče spremljali delo ter poslovanje društva.

Vincencij Demšar
predsednik Nadzornega odbora Muzejskega društva Škofja Loka

5.a Utemeljitev za imenovanje mag. Toneta Koširja, dr. med., za častnega člana Muzejskega društva Škofja Loka

Tone Košir

Mag. Tone Košir je nedvomno osebnost, ki s svojim neutrudnim delom, zanosom in energijo za seboj pušča globoko sled na vseh področjih, kjer je bil oziroma je še vedno zelo aktiven. Predvsem sta to področji zdravstva, ki mu je posvetil svojo poklicno pot, in v zadnjem obdobju vse bolj tudi raziskovalnega domoznanstva. Temu se je v letih po upokojitvi povsem posvetil in našel v njem veliko zadovoljstva, širši škofjeloški in predvsem domači lučinski, suhadolski in šentjoški javnosti pa zbral neprecenljive podatke, ki so se do sedaj skrivali le v različnih arhivskih virih in ustnem izročilu.

Življenjska pot Toneta Koširja se je začela 9. 5. 1937 pri Mihovih na Dolgih Njivah pri Lučinah, kjer je bila doma njegova mama. Tu je preživljal zgodnje otroštvo, dokler ga niso pri petih letih in pol poslali h Koširjevim v Suhi Dol, od koder je izviral očetov rod. Prve štiri razrede osnovne šole je obiskoval v Lučinah, gimnazijo pa v Gorenji vasi in Ljubljani. Po maturi (1957) se je vpisal na ljubljansko medicinsko fakulteto in diplomiral leta 1962. Kot družinski zdravnik je najprej služboval v Železnikih in nato do leta 1979 v zdravstvenem domu v Škofji Loki. Med tem časom je opravil specializacijo (1972) in se vpisal na podiplomski študij. Magisterij iz javnega zdravstva je zagovarjal na zagrebški medicinski fakulteti

(1980). Strokovne reference ter vestno in predano delo so ga v 80. letih prejšnjega stoletja vodile na mesto pomočnika direktorja Osnovnega zdravstva Gorenjske in nato leta 1990 na mesto namestnika ministrice za zdravstvo in socialno varstvo v tedanji Demosovi vladi. Zadnja leta je delal na Inštitutu za varovanje zdravja RS, nazadnje kot načrtovalec zdravstvene službe Slovenije; s tega mesta se je leta 1997 upokojil.

Tone Košir je bil polna štiri desetletja aktiven tudi pri organiziranju in delovanju Rdečega križa in bil med leti 1998 in 2002 predsednik škofjeloškega območnega združenja. Bil je tudi predsednik sekcije za splošno medicino Slovenskega zdravniškega društva in eno leto Združenja zdravnikov splošne medicine Jugoslavije. Za svoje dolgoletno, nesebično in družbeno pomembno delo mu je škofjeloška občina leta 2003 podelila priznanje Zlati grb Občine Škofja Loka. Z ženo Milči že dolgo živita v Škofji Loki, kjer sta si svoj dom in družini ustvarila tudi hči Tatjana in sin Tomaž.

Poklicno obdobje njegovega zelo plodovitega življenja je bilo v pretežni meri namenjeno zdravniški stroki, skrbi za paciente ter prenašanju bogatega znanja in izkušenj na svoje sodelavce. Že v tem obdobju je veliko truda namenjal pisanju strokovnih člankov s preventivno vsebino, ki jih je objavljal v različnih medicinskih revijah in zbornikih. Občasno je urejal še strokovne knjige in bil pri dveh tudi avtor oziroma soavtor. Z upokojitvijo se je raziskovalnemu delu posvetil v še večji meri. Kot po tekočem traku so druga za drugo prihajale med nas knjige *Petdeset let Zdravstvenega doma Škofja Loka* (2002), *Babištvo na Loškem* (2003), *Rdeči križ, stoletnica prostovoljne dobrodelnosti na Loškem* (2005) in za njimi kar pet knjig, v katerih se je posvetil raziskovanju zgodovine rojstnega kraja in okoliških vasi. To so knjige *Suhi dol in Suhodovci* (2004, 2005), *Korenine našega drevesa – Mihov rod z Dolgih Njiv* (2007), *Življenje na Lučinskem skozi stoletja* (2010) in skupaj s soavtorjema še *Dediščina župnije Šentjošt* (2013). Njegova bibliografija trenutno presega 400 enot.

Tone Košir je že vrsto let tudi član Muzejskega društva Škofja Loka. Od marca 2006 do marca 2014 je bil član izvršnega odbora in vmes, od oktobra 2007 do marca 2008, tudi začasni predsednik. To funkcijo je kot najstarejši član izvršnega odbora prevzel v najtežjem obdobju društvenega delovanja, ko je po odstopu takratnega predsednika in za njim še podpredsednika društvu grozil neslavni konec. Z modrostjo, preudarnimi odločitvami in izredno voljo je pomagal prebroditi društveno krizo in mu ponovno zagotoviti trdne temelje za nadaljnje delovanje. Leta 2007 se je pridružil uredniškemu odboru *Loških razgledov*, kjer aktivno sodeluje še danes. Obema urednicama je bil v tem času v veliko pomoč pri prebiranju strokovnih prispevkov, podajanju konstruktivnih pripomb in rešitev, nesebičnem iskanju manjkajočih fotografij in organiziranju pošiljanja knjig po pošti. Nepogrešljiv je tudi kot pisec prispevkov s področja zgodovine zdravstva na širšem škofjeloškem območju. Do sedaj je v *Loških razgledih* objavil 17 prispevkov. Pisal je o loških rojakih zdravnikih in zobozdravnikih: Ludviku Grbcu

(22/1975), Mariji Bračko, Adolfu Gerjolu in Janezu Resniku (51/2004), Karlu Zakrajšču (52/2005), Ivanu Hubadu (54/2007), Alojziju Homanu (55/2008) in Bojanu Gregorčiču (61/2014). Skupaj z Andrejem Rantom je pripravil zelo zanimiv in izčrpen prispevek o pionirju slovenskega zobozdravstva dr. Jožetu Rantu (58/2011). Seriji biografskih prispevkov o zdravstvenih delavcih, ki so se trajno zapisali v škofjeloško zgodovino in spomin, je sledila analiza bolniških listov *Okrajne bolniške blagajne v Škofji Loki* (53/2006) in nato kronološki pregledi razvoja zdravstvene službe v Škofji Loki in obeh dolinah. O tem je pisal v prispevkih *Od ranocelnikov do šolanih zdravnikov v Selški dolini* (56/2009), *Začetki organizirane zdravstvene službe na Poljanskem in Žirovskem* (57/2010) in *Od zdravstvenega okrožja do zdravstvenega doma v Škofji Loki* (59/2010). Leta 2011 je bil gost na predstavitvi 57. številke *Loških razgledov* in takrat je naštete teme in svoje raziskovalno delo v obliki kratkega predavanja predstavil javnosti. Zadnja leta so njegove raziskovalne pozornosti in strokovne obravnave deležne stare rokopisne padarske bukve, ki niso zanimive le kot bogat zgodovinski in etnološki vir nekega časa, ampak dobivajo skozi oči današnjega zdravnika še širše razsežnosti. Avtor namreč opisane bolezni, stare izraze in načine takratnega zdravljenja tudi komentira in jih včasih primerja z današnjimi. Tako lahko v zadnjih treh številkah beremo o *Dobračevskih* (60/2013), *Rohotnikovih* (61/2014) in *Pirčevih padarskih bukvah* (62/2015), pripravljena pa sta še prispevka o *Karlovških in Jenkovih padarskih bukvah*. Poseben zapis je pripravil tudi o Blaznikovem večeru, na katerem se je januarja 2012 pogovarjal s prijateljem in starosto žirovskega domoznanstva Alfonzem Zajcem, častnim članom MD Škofja Loka, ob njegovi 80-letnici.

Seveda vsega naštetega Tone Košir ne bi zmogel, če ne bil bil – kot je sam hudomušno zapisal – deloholik, pretirano in do škode hiter, nikoli pri miru, razen pri branju knjig, večinoma slovenskih avtorjev.

Dragi Tone, ostanite taki še naprej in sprejmite naše iskrene čestitke ob imenovanju za častnega člana Muzejskega društva Škofja Loka.

Pripravila: Judita Šega

5.b Utemeljitev za imenovanje Andreja Ranta, dr. stom. za častnega člana Muzejskega društva Škofja Loka

Življenjepis

Andrej Rant je bil rojen leta 1947 v Ljubljani. Po končanem študiju stomatologije na Medicinski fakulteti v Ljubljani je vse do upokojitve (2008) delal kot stomatolog v Zdravstvenem domu v Ljubljani. Opravil je podiplomski študij iz otroškega in preventivnega zobozdravstva v Ljubljani in ob delu še tri letnike študija arheologije, ki pa ga zaradi drugih obveznosti ni dokončal. Poleg poklicnega delovanja je bil ves čas aktiven v literarnem ustvarjanju, prosti čas pa posvečal raziskovanju v numizmatiki in antropološkim ter etnološkim študijam prazgodovinskih kultur

evropskih staroselcev. Njegova bibliografija obsega okoli 230 enot.

Andrej Rant

Poklicno delovanje

Kot stomatolog je ves čas skrbel za zobozdravstveno varstvo otrok in odraslih z motnjami v razvoju, deset let tudi za slušno in govorno prizadete otroke in sedemnajst let za slepe in slabovidne otroke. Pri Slovenskem zdravniškem društvu je ustanovil Sekcijo za zobozdravstvo oseb z motnjami v razvoju. Enajst let je deloval kot član odbora mednarodne organizacije za oralno zdravje otrok (IADH) in se redno udeleževal njihovih kongresov po svetu. Za svoje strokovno delovanje je prejel Schwabovo priznanje.

Bil je pobudnik in soustvarjalec ustanovitve Zobozdravstvene zbirke v Muzeju novejše zgodovine v Celju. Deloval je kot član v številnih stanovskih društvih in organizacijah. Leta 2015 ga je Zdravniška zbornica Slovenije imenovala za častnega člana.

Delovanje v Muzejskem društvu Škofja Loka in širše na Loškem

Po svojem očetu je podedoval ljubezen do loških krajev ter ljudi in se že leta 1967 včlanil v Muzejsko društvo Škofja Loka. V letih od 1999 do 2001 in od leta 2004 do leta 2006 je bil član nadzornega odbora, od leta 2001 do leta 2004 ter od leta 2006 dalje je član častnega razsodišča, ki mu predseduje od leta 2008. Redno se udeležuje srečanj izvršnega odbora, kjer s svojimi pobudami prispeva k boljšemu delovanju društva. Že nekaj let izpostavlja, da mora društvo načrtno vključevati mlajše člane, začenši z gimnazijci, in jih s tem vzgajati v domoljubju ter zdravem ponosu na rodne kraje in ljudi. S svojim bogatim poznavanjem zgodovine izjemno popestri društvene izlete.

V *Loških razgledih (LR)* je objavil pet prispevkov s področja numizmatike, geologije ter zgodovine. V 53. in 56. številki *LR* so bile objavljene njegove pesmi, v 58. številki pa sta skupaj z zdravnikom Tonetom Koširjem predstavila življenje in delo očeta dr. Jožeta Ranta, ki je leta 2016 z doprsnim kipom dobil mesto v Aleji zaslužnih Ločanov.

Leta 1991 je s predavanjem *Srednjeveško denarstvo na Slovenskem* pripravil prvi Blaznikov večer, nekaj let kasneje pa predavanje z diapozitivi *Keltsko denarstvo*. Maja 2008 je pripravil Blaznikov večer, na katerem je predstavil svojo obsežno znanstveno monografijo *Karni in Veneti v Britaniji in v Alpah*, kjer je z multidisciplinarnim pristopom in primerjavami na področju arheologije, etnologije in jezikoslovja odkril mnoga nova spoznanja o prazgodovini Evrope. Aprila 2012 je pripravil Blaznikov večer *Prazgodovinski magijski simboli in njihova kontinuiteta*.

Ob tisočletnici Godešiča je kot Godešan po duši in srcu napisal pesem *Godeški zvon*, ki je objavljena kot uvodna pesem v zborniku *Godešič skozi tisočletje 1006 do 2006*. V okviru praznovanja je pripravil samostojni pesniški večer. Od leta 1965 je dejaven član Lovske družine (LD) Sorško polje. Leta 1997 je LD Sorško polje na njegov predlog in pod njegovim vodstvom skupaj z učenci šestih okoliških šol, izvedlo prvo vzgojno akcijo čiščenja lovišča in s tem dala vzgled ostalim lovskim družinam, tako da je akcija prerasla v širše okoljevarstvene akcije. Za zasluge na lovskem področju je prejel plaketo Lovske zveze Gorenjske in srebrni ter zlati znak Za zasluge.

Ustvarjanje poezije

Andrej Rant pesmi piše neprekinjeno od leta 1965. Ustvarja klasično poezijo, obogateno z notranjimi rimami. Njegova poezija sega od tankočutnih lirskih pesmi do balad in močnih verzov epske širine. Posamezne pesmi je objavljal v raznih revijah, v letih od 2010 do 2014 je neprekinjeno objavljal po štiri pesmi v vsaki številki zdravniške revije *Isis*. Izdal je pet pesniških zbirk: *Telohi* (1984), *Zornice* (1998, izdala Mohorjeva družba v Celovcu), *Izpovedi* (2006), *Zlati klas* (2012) in *Utrinki duše* (2014), ki jo je izdal ob 50-letnici pesniškega ustvarjanja in je njegovo najboljše delo.

Delovanje na področju numizmatike

Od leta 1958 je član Numizmatičnega društva Slovenije (NDS), v njem je bil dvanajst let predsednik, deset let podpredsednik in šest let urednik *Numizmatičnega vestnika*. Napisal je okoli 60 znanstvenih člankov s področja numizmatike, od tega 10 v tujih publikacijah. Udeležil se je vseh mednarodnih numizmatičnih kongresov (INC) med leti 1985 in 2009. Od leta 1977 je stalni sodni izvedenec za numizmatiko pri Okrožnem sodišču v Ljubljani. Med vojno (junija 1991) ga je Banka Slovenije kot izjemnega poznavalca numizmatike povabila, da predlaga čim več imen za novo slovensko valuto; njegov predlog TOLAR je bil sprejet. Za zasluge na področju numizmatike je prejel srebrno in zlato plaketo NDS, leta 1996 pa je bil imenovan za častnega člana.

Drugo družbeno delovanje

Andrej Rant je dolgoletni član Slovenskega arheološkega društva in Slovenskega etnološkega društva, je član Društva klasikov in član Društva slovensko-avstrijskega prijateljstva. Vse od ustanovitve leta 1991 je aktiven član Slovenske konference Svetovnega slovenskega kongresa (SKSSK) in član Sveta Konference. Leta 2012 je ustanovil literarno sekcijo Slovenska beseda. Dvanajst let je aktivno deloval pri projektu *Korenine slovenskega naroda* in s številnimi referati sodeloval na konferencah in v zbornikih.

Za svoje obsežno družbeno delovanje je leta 2016 prejel Plaketo mesta Ljubljane.

Pripravil: mag. Aleksander Igličar

Aleksander Igličar

Blaznikovi večeri in druge prireditve v letu 2016

Petek, 11. marec 2016, Sokolski dom

PREDSTAVITEV *PASIJONSKIH DONESKOV* 2016/11

Na otvoritvenem večeru Dnevov Škofjeloškega pasijona 2016 smo predstavili 11. številko zbornika *Pasijonski doneski*, njihovo vsebino nam je podal **urednik Alojzij Pavel Florjančič.**

Dr. Matija Ogrin, dr. Metod Benedik, Alojzij Pavel Florjančič in dr. Monika Deželak - Trojar (z leve) na predstavitvi *Pasijonskih doneskov* 2016/11. *(foto: Aleksander Igličar)*

Osrednja vsebinska tema predstavitve je bil **pogovor o tristoletnem izročilu *Škofjeloškega pasijona,*** v katerem so sodelovali dr. Metod Benedik, dr. Matija Ogrin in dr. Monika Deželak - Trojar. V kulturnem delu večera je Tomaž Hostnik, ob spremljavi harmonikarja brata Jerneja Hostnika, prebral svoj *Križu pot*, ki je napisan v loškem narečju. *Križu pot* je zapisan ob postajah Križevega pota, ki ga je v zanj značilnem slogu v les urezal umetnik Peter Jovanovič in je objavljen v *Pasijonskih doneskih* 2016/11.

Vsebino *Pasijonskih doneskov* 2016/11 Helena Janežič predstavlja v prispevku *Knjižne novosti Muzejskega društva Škofja Loka.*

Po predstavitvi je bilo **odprtje petih tematskih razstav**:

- Peter Jovanovič: *Križev pot*,
- Janez Plestenjak: *Risbe s Škofjeloških pasijonov*,
- Tone Mlakar: *Znamenja*,
- Jasmin Suljanovič: *Škofjeloški pasijon skozi objektiv fotografa*,
- *Pasijonski spominki* – okno Loške hiše.

V avli Sokolskega doma je bil na ogled predstavitveni film o *Škofjeloškem pasijonu,* snemalca in fotografa Marjana Cerarja.

Torek, 29. marec 2016, Galerija Franceta Miheliča

ZGODOVINA RAZVOJA TELOVADNEGA DRUŠTVA SOKOL V ŠKOFJI LOKI

Zgodovinarka Biljana Ristić je predstavila zgodovino loških Sokolov. *(foto: Aleksander Igličar)*

Pred rednim letnim zborom članov Muzejskega društva Škofja Loka je **zgodovinarka Biljana Ristić**, kustosinja Loškega muzeja, ob 110-letnici ustanovitve predstavila zgodovino razvoja Telovadnega društva Sokol v Škofji Loki (1906), ki je v letih svojega delovanja postalo integralni del širše sokolske organizacije slovenskih in jugoslovanskih dežel.

Telovadba na orodju, redovne, proste in sestavljene vaje pa niso bile edine športne dejavnosti, ki so jih gojili loški Sokoli. Ustanovili so smučarski in nogometni odsek, strelsko sekcijo, organizirali so sokolske prireditve, slavnostne pohode, tekmovanja in množične nastope. Poseben čar pa so družbenemu in družabnemu življenju v Škofji Loki dale telovadne in kulturne prireditve, ki so jih je organiziralo to društvo.

Petek, 16. april 2016, Aleja zaslužnih Ločanov, Škofja Loka

POSTAVITEV OBELEŽJA ZOBOZDRAVNIKU DR. JOŽETU RANTU

Akademski kipar Metod Frlic, župan mag. Miha Ješe, dr. Zvonka Zupanič Slavec, mag. Aleksander Igličar in zobozdravnik Andrej Rant ob odkritju obeležja dr. Jožetu Rantu. *(foto: Matej Pušnik)*

Na predlog Muzejskega društva Škofja Loka in Inštituta za zgodovino medicine Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani je bil na razpisu Občine Škofja Loka za postavitev obeležij v Aleji zaslužnih Ločanov, ki je bil leta 2013, izbran zobozdravnik prof. dr. Jože Rant.

Prof. dr. Jože Rant (1896–1972), Rudarjev z Godešiča, je polagal temelje modernega zobozdravstva pri nas in je za svoje delo prejel številna priznanja in nagrade, med drugim Kidričevo nagrado. Bil je prvi čeljustni kirurg in profesor ortodontije na Stomatološki fakulteti Univerze v Ljubljani. Izredno je bil dejaven tudi na drugih področjih kot ustanovitelj prenekaterih društev, med drugim Muzejskega društva Škofja Loka. Kot velik naravovarstvenik

se je boril za ohranjanje okolja, bil je lovec, kinolog, numizmatik ... Poleg vsega naštetega pa je bil tudi velik humanist. Na vseh področjih se je vse življenje trudil pomagati ljudem in družbi. O življenju in delu dr. Jožeta Ranta sta v *Loških razgledih* 58/2011 pisala njegov sin Andrej Rant in Tone Košir.

Na otvoritveni slovesnosti so spregovorili župan **mag. Miha Ješe**, **prof. dr. Zvonka Zupanič - Slavec**, predstojnica Inštituta za zgodovino medicine, **mag. Aleksander Igličar**, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka, in **sin Andrej Rant**, zobozdravnik. Obeležje dr. Rantu je, tako kot vsa ostala obeležja v Aleji, ustvaril akademski kipar **Metod Frlic**. O dogodku tudi v prispevku *Dr. Jože rant (1896-1972)* v Aleji zaslužnih Ločanov.

Petek, 27. maj 2016, vrt Loškega gradu

PASIJONKE, pesmi o trpljenju v vojni in miru

Pasijonke na vrtu Loškega gradu. *(foto: Peter Pokorn ml.)*

V sodelovanju s kulturno-zgodovinskim društvom Lonka Stara Loka smo pripravili drugi pesniški recital, tokrat v počastitev 25-letnice samostojne slovenske države. Pobudnik in organizator *Pasijonk* je **Blaž Karlin,** ki je bil tudi povezovalec večera. Poezijo sta prebirala **Neža Bohinc** in **Andrej Hóivik**, glasbeno meditacijo pa flavtistki **Jelena Trebaticki** in **Nikolina Vukoja**. Izbor pesmi sta pripravila **Helena Janežič** in **Klemen Karlin.** Udeležence, zbrane v letnem gledališču na vrtu Loškega gradu, je na koncu nagovoril pesnik **Tone Kuntner** in recitiral nekaj svojih domoljubnih pesmi.

Četrtek, 9. junij 2016, Sokolski dom

PREDSTAVITEV *LOŠKIH RAZGLEDOV* 62/2015

Dr. Boris Golec, Marija Lebar in dr. Ivan Kristan. *(foto: Aleksander Igličar)*

Vsebino nove številke *Loških razgledov* 62/2015 je v polni Kristalni dvorani Sokolskega doma uvodoma predstavila **urednica Marija Lebar.**

V nadaljevanju sta svoja stališča do prispevka ***Razvoj slovenske državnosti in Občine Škofja Loka*** pojasnila njegov avtor **dr. Ivan Kristan** in recenzent **dr. Boris Golec,** zgodovinar, znanstveni svetnik na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa

pri ZRC SAZU. Dr. Ivan Kristan je prispevek poslal za objavo v *Loških razgledih*, a se je uredniški odbor, tudi na osnovi mnenja recenzenta dr. Borisa Golca, enotno odločil, da prispevek ne ustreza uredniškim merilom za objavo. Omenjeni prispevek je bil nato v nekoliko spremenjeni obliki, 12. aprila 2016, objavljen v prilogi 4. številke *Loških novic*, z naslovom *3 obletnice osamosvojitve,* in sicer kot publikacija Združenja borcev za vrednote NOB Škofja Loka, katere urednik je bil dr. Ivan Kristan.

Sreda, 19. oktober 2016, Galerija Franceta Miheliča

Pogovorni večer s častno občanko Občine Škofja Loka dr. Aleksandro Kornhauser Frazer: DOM, POTI IN SREČANJA

Z gostjo večera dr. Aleksandro Kornhauser Frazer, znanstvenico na področju kemije, častno občanko Občine Škofja Loka in dobitnico številnih mednarodnih nagrad za raziskovalno in strokovno delo, se je o njeni življenjski poti in spominih na rodno Škofjo Loko pogovarjala njena sestrična **Marija Lebar,** urednica *Loških razgledov*.

Dr. Aleksandra Kornhauser Frazer je 26. septembra 2016 praznovala 90-letnico življenja, zato ji je na začetku večera župan **mag. Miha Ješe voščil ob njenem visokem življenjskem jubileju.** To je bil županov prvi javni nastop po nezgodi konec septembra, zaradi česar je bil deležen spontanega aplavza navzočih.

Gospa Aleksandra, po domače **"Kaljarijeva Adi iz Karluca",** se je rodila v Virmašah, v hiši, ki je bila na desni strani ob glavnem vhodu v podjetje Jelovica. Njen oče Humbert Caliari je bil lesni trgovec, poslovne prostore je imel na Trati, kjer je po 2. svetovni vojni poslovalo podjetje Jelovica.

V veliki gospodarski krizi, ki se je začela leta 1929, je oče izgubil vse premoženje in družina je praktično obubožala. Preselili so se v hišo v loško predmestje Karlovec 12 (danes Kopališka 37), po domače pri Sulčku, kjer je bila doma njena mama Neta, rojena Ambrožič.

V pogovoru je gospa Aleksandra povedala, da so bile že od mladih let njene značajske poteze vztrajnost, delavnost, želja po samostojnosti in uspehu, nikoli ni želela v ničemer zaostajati za vrstniki. V tej maniri je dolga leta kot mlado dekle ob nedeljah hodila v loško mlekarno po sirotko, ki so jo kmetje imeli za hrano prašičem. V množici kmetov s čokatimi telesi se je velikokrat počutila utesnjeno, a je hkrati začutila njihovo dobrohotnost, ko so ji pomagali natočiti sirotko.

Dr. Aleksandra Kornhauser Fraser in Marija Lebar med pogovorom. *(foto: Aleksander Igličar)*

Med 2. svetovno vojno je sodelovala s partizani. Za študij kemije jo je

na srednji šoli v Ljubljani navdušil profesor Kajfež. Ker ji domači pri študiju materialno niso mogli pomagati, se je zaposlila kot učiteljica in študirala ob delu. Njen dopoldan je bil namenjen poučevanju, popoldan študiju, zvečer pa je učila še na oficirski šoli. V pogovoru je izpostavila nekaj pomembnih naključij, ki so jo vodila na študij kemije, zaposlitev na fakulteti, doktorat in strokovna izpopolnjevanja v tujini, kjer je delovala s svetovno uveljavljenimi kemiki v Švici, Angliji in ZDA.

Poročila se je z zdravnikom – pediatrom dr. Pavletom Kornhauserjem, s katerim sta imela hčerko Lilijano, ki je šla po očetovih stopinjah. Ker sta oba z možem večino svojega časa usmerila v strokovno delo, sta se medsebojno oddaljila in razšla. Nato se je poročila z Malcolmom Frazerjem iz Anglije, ki je bil tudi izjemen raziskovalec in strokovnjak na področju kemije, kar je po njenih besedah zelo olajšalo tudi njun osebni odnos. Leta 2011 se je po dolgih letih bivanja v Angliji vrnila v Slovenijo, živi v kraju Polica nad Grosupljem.

Ob vsem znanstvenem in strokovnem slovesu ni nikoli pozabila svoje rodne Loke, še zlasti lepot in čarobnosti Poljanske Sore, Hudičeve brvi na poti v Puštal in "pen" pod njo. O tem priča tudi dejstvo, da je svojo hišo v Angliji poimenovala Sora.

Četrtek, 24. november 2016, Galerija Franceta Miheliča

Pogovorni večer

ŠKOFJA LOKA IN LOČANI V OSAMOSVOJITVENI VOJNI JUNIJA 1991

Ob 25-letnici slovenske državnosti smo v sodelovanju z Zvezo veteranov vojne za Slovenijo, Odbor Škofja Loka in Loškim muzejem pripravili pogovorni večer, na katerem se je z aktivnimi udeleženci vojne za Slovenijo **Stanetom Bertoncljem,** tedanjim poveljnikom Teritorialne obrambe (TO) Škofja Loka**, Leonom Tušarjem,** tedanjim poveljnikom čete TO**, Branetom Virantom,** tedanjim komandirjem Postaje milice Škofja Loka, **in Jožetom Stanonikom**, poveljnikom oddelka TO**,** pogovarjal **Aleksander Igličar**, udeleženec bojev na letališču Brnik.

Jože Štukl, muzejski svetovalec iz Loškega muzeja, je predstavil primerke orožja iz leta 1991, ki jih hranijo v zbirkah Loškega muzeja.

Dogodki v času osamosvojitvene vojne junija 1991 v Škofji Loki so opisani v posebnem prispevku.

Brane Virant, Stane Bertoncelj, Aleksander Igličar, Leon Tušar in Jože Stanonik (z leve) so osvetlili dogajanje na Loškem med osamosvojitveno vojno, junija 1991. *foto: Milena Igličar)*

Sreda, 7. december, in četrtek, 8. december 2016, Galerija Franceta Miheliča

Mednarodni znanstveni posvet
Človekove pravice in temeljne svoboščine: ZA VSE ČASE!

Ob 10. decembru, svetovnem dnevu človekovih pravic, smo v sodelovanju s Študijskim centrom za narodno spravo iz Ljubljane, Narodno in univerzitetno knjižnico, Loškim muzejem in Kulturno-zgodovinskim društvom Lonka Stara Loka pripravili mednarodni znanstveni posvet Človekove pravice in temeljne svoboščine: ZA VSE ČASE! (Glej prispevek Helene Janežič *Človekove pravice in temeljne svoboščine: ZA VSE ČASE!, december 2016, Škofja Loka).*

Kot spremljevalni dogodek je bila v atriju Starega župnišča na Mestnem trgu na ogled **razstava *STOP, CENZURA!,*** avtorice Helene Janežič, sodelavke NUK in podpredsednice Muzejskega društva Škofja Loka.

V okviru posveta je bila v sredo, 7. decembra zvečer, pred praznikom Brezmadežne device Marije, v Cerkvi sprave – nunski cerkvi v Škofji Loki sveta maša za žrtve medvojnega in povojnega nasilja na Škofjeloškem. Sveto mašo je ob somaševanju duhovnikov dekanije Škofja Loka in bratov kapucinov daroval **msgr. Stanislav Zore**, ljubljanski nadškof metropolit. Mašo so s petjem polepšali pevci **Škofjeloškega oktета** in sestri uršulinki z občutenim petjem psalma. Na koncu maše se je nadškofu zahvalil Aleksander Igličar, ki mu je iz največje etiopske romarske božje poti Lalibela prinesel spomin na vpis *Škofjeloškega pasijona* na Unescov seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

Mag. Aleksander Igličar se je zahvalil ljubljanskemu nadškofu msgr. Stanislavu Zoretu. *(foto: T. Splichal)*

Helena Janežič

Knjižne novosti Muzejskega društva Škofja Loka

PASIJONSKI DONESKI, POSVEČENI 80. OBLETNICI DEBELJAKOVE UPRIZORITVE *ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA*

Doneski 36
Memorabilia Locopolitana 20

***Pasijonski doneski* 2016/11.** Škofja Loka : Muzejsko društvo; Stara Loka : Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka, 2016, 200 + 64 str.

Enajsto številko *Pasijonskih doneskov* zaznamuje 80. obletnica ponovne uprizoritve Romualdove dramatizirane procesije Vélikega petka, ki jo je leta 1936, po 169. letih, na oder ponovno postavil loški rojak dr. Tine Debeljak in je bila ključnega pomena za vpis *Škofjeloškega pasijona* na Unescov seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, ter zadnja uprizoritev iz leta 2015, ki s poročili ključnih oseb in ponatisom celotnega gledališkega lista zajema večino obsežne publikacije. O uprizoritvi so spregovorili režiser Milan Golob, dramaturg Rok Andres, lektor Ludvik Kaluža, vodja projekta Matej Mohorič Peternelj, kostumografinja Nada Slatnar ter Marija Krajnik, ena od šivilj in skrbnica pasijonske garderobe.

Kakor je že v navadi, *Pasijonske doneske* uvede kratka pesnitev, tokrat je vzeta iz pasijona francoskega pesnika upanja Charlesa Peguya *Noseč bel mrtvaški prt*.

Rubriko *Pasijonski doneski* v tokratni številki napolni pet avtorjev. Dr. Matija Ogrin se v prispevku *Tri stoletja pasijonskega izročila* vrne k vprašanjem začetkov *Škofjeloškega pasijona*, o zgodnjenovoveških pasijonskih procesijskih igrah, povezanih s katoliško obnovo, pa se ukvarja dr. Jaša Drnovšek v prispevku *V negibnih stopinjah*. Sledi ponatis članka prof. Franceta Planine, ki je bil pod naslovom *Škofjeloški pasijon* objavljen julija 1937 v tedniku *Gorenjec*, govori pa o ponovni uprizoritvi po dolgem premoru leta 1936. O Samsonovem prizoru pišeta kar dva avtorja: dr. Henrik Neubauer, ki je v uprizoritvah leta 2009 in 2015 vzel pod okrilje sedmi prizor, kjer Samson obračuna s Filistejci, ter Janko Jeromen, ki analizira vlogo Samsona v *Škofjeloškem pasijonu*.

V *Pasijonskih razgledih* nam je ponujen razgled po dogajanjih, povezanih s škofjeloškimi in tudi drugimi pasijonskimi temami. Od utrinkov iz pasijonskih romanj, Dnevih Škofjeloškega pasijona 2015, Pasijonskem večeru v Stari Loki, Pasijonkah 2015, predstavi *Requiem za Jezusa* ter o obisku pasijonske igre v Tegelenu na Nizozemskem.

Skozi lesene podobe Jovanovičevega *Križevega pota*, pospremljenega z ubesedenim *Križevim potom* Tomaža Hostnika, ter ob zaključnih besedah urednika Alojzija Pavla Florjančiča podoživimo pasijonski čas in z nestrpnostjo pričakujemo novo številko *Pasijonskih doneskov* in slavnostno uprizoritev *Škofjeloškega pasijona* ob 300-letnici njegovega nastanka leta 2021.

Jože Štukl

Društveni izlet v mesto Tabor na Češkem

V letu 2016 smo se v Muzejskem društvu Škofja Loka odločili, da bomo ponovno organizirali večdnevni društveni izlet v tujino in podali smo se na Češko. V lanskem letu smo namreč obeleževali 10. obletnico pobratenja med Škofjo Loko in mestom Tabor na Češkem, zato smo se odločili, da se bomo udeležili uradnih slovesnosti in si hkrati ogledali tridnevni mednarodni zgodovinski festival Taborska srečanja (*Taborska setkani*).

Na pot smo se odpravili v petek, 16. 9., ob 6. uri zjutraj, s parkirišča v bivši vojašnici. Pot nas je iz Škofje Loke vodila mimo Kranja, Jesenic, skozi karavanški predor v Avstrijo, kjer smo jo nadaljevali mimo Beljaka, Špitala ob Dravi, Salzburga in Linza do našega končnega cilja – mesta Tabor na Češkem. Za izvedbo izleta in

Saditev lipe slovensko-češkega prijateljstva v kraju Mlada Vožice. *(foto: Jože Štukl)*

dobro počutje vseh udeležencev sta poleg predsednika Muzejskega društva Aleksandra Igličarja poskrbela še dva vodnika. Jože Štukl je, kot glavni organizator izleta, poskrbel za izčrpno razlago o Avstriji in Češki, od prazgodovine pa vse do današnjega časa, medtem ko nas je Mirjam Jezeršek sproti seznanjala z geografskimi in kulturnozgodovinskimi zanimivostmi mest in krajev, ki smo jih videvali ob poti. V prijetnem vzdušju smo ob 14. uri prispeli do kraja Plana nad Lužnici, 10 kilometrov južno od mesta Tabor, kjer smo se najprej namestili v hotelu, nato pa si privoščili kosilo. Po njem smo se odpravili proti kraju Mlada Vožice, kjer smo se udeležili odprtja razstave fotografov iz Foto kluba Anton Ažbe iz Škofje Loke. Slovesnemu odprtju je sledila saditev lipe slovensko-češkega prijateljstva, posvečene spominu v letu 2016 preminulem loškem fotografu Petru Pokornu. Dogodku, ki je potekal ob zvokih Mestnega pihalnega orkestra iz Škofje Loke, je prisostvovala velika množica ljudi.

Po končani slovesnosti smo se odpravili proti mestu Tabor, ki se nahaja v južnem delu Češke, ustanovili pa so ga leta 1420 pripadniki najradikalnejšega dela husitskega gibanja – taboriti. Stari del mesta obdajata reka Lužnica in veliko umetno jezero Jordan iz leta 1492, ki predstavlja najstarejši vodni rezervoar v Evropi. Od avtobusnega postajališča smo se po ulicah, speljanih med mogočnimi mestnimi hišami, sprehodili do glavnega Žižkovega trga, kjer smo si z zanimanjem ogledali markanten spomenik, posvečen slavnemu vojskovodji, ter cerkev Gospodovega spreobrnjenja na gori Tabor. Sredi trga je bilo že vse pripravljeno za veliko praznovanje tridnevnega mednarodnega zgodovinskega festivala Taborska srečanja, ki vsako leto poteka v septembru. Na trgu je bil postavljen

Udeleženci izleta pri lipi slovensko-češkega prijateljstva v mestu Tabor.
(foto: Peter Pokorn ml.)

velik oder, okrog in okrog trga pa so bile stojnice, na katerih so ponujali najrazličnejšo jedačo, pijačo, izdelke domačih obrti itd. Otvoritev Taborskih srečaj je ob nepregledni množici gledalcev, tako domačinov kot turistov, pospremila nočna husitska povorka z baklami skozi stari del mesta in čez Žižkov trg, kjer smo jo spremljali tudi mi. Udeleženci povorke, kostumirani v slogu 15. stoletja, so v soju bakel sledili svojemu vojskovodji Janu Žižki in glasno vzklikali bojna gesla husitov. Povorka je z veliko srčnostjo nastopajočih, ki jo je bilo čutiti na vsakem koraku, naredila izjemen vtis na gledalce in nas za nekaj časa dobesedno prestavila v 15. stoletje, ko so se ti dogodki v resnici odvijali. Po koncu povorke smo se še nekaj časa zadržali med bogato obloženimi stojnicami in se okrepčali z mesnimi dobrotami, ki smo jih poplaknili z odličnim češkim pivom. Nato smo se sprehodili skozi mesto do avtobusa in se prijetno utrujeni vrnili v hotel, kjer smo le še odšli k počitku.

Naslednji dan, v soboto 17. septembra, smo se takoj po zajtrku odpravili v mesto Tabor, kjer smo se udeležili slovesnosti ob lipi slovensko-češkega prijateljstva. Slovesnost je potekala ob zvokih Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka, zaznamovali pa so jo govori številnih visokih in uglednih gostov ter Mihe Ješeta, župana Škofje Loke, in župana Tabora Jiřija Fišerja. Po končani slovesnosti smo se peš odpravili proti centru mesta, kjer smo bili dogovorjeni za ogled husitskega muzeja. Med potjo je začelo močno deževati, zato nam je bilo suho zavetje muzejske stavbe zelo dobrodošlo.

V muzeju smo se podrobno seznanili s husitskim reformističnim gibanjem, katerega začetnik je bil Jan Hus, češki verski reformator, teolog in pridigar. Rojen je bil leta 1369 v Husincu na Češkem, študiral je na Karlovi univerzi v Pragi in postal celo njen rektor. V svojih verskih spisih je kritiziral propad vrednot katoliške cerkve tistega časa, pri čemer se je zgledoval po oxfordskem teologu Johnu Wycliffu. Hus je izrazil zahtevo po siromaštvu, obsojal je zlorabe v Cerkvi in napadal prodajanje odpustkov. Svoj nauk je med ljudstvo širil v pridigah, ki jih je imel v Pragi in na deželi. Nezadovoljstvo z dominantno vlogo bogate katoliške cerkve, neskladne z idealom uboštva, ter v začetku 15. stoletja naraščajoče nezadovoljstvo češkega ljudstva nasproti privilegiranemu položaju nemške manjšine v deželi in odpor proti tujim oblastnikom, vse to je ustvarjalo plodna tla za hitro širitev Husovega nauka. Katoliška cerkev je Husa razglasila za krivoverca; na koncilu v Konstanci ob Bodenskem jezeru je bil obsojen kot krivoverec in leta 1415 sežgan na grmadi.

Pri Husovih privržencih v domovini je novica o njegovi smrti povzročila vsesplošen upor, ki se je hitro razširil po vsej deželi in prerasel v oborožen spopad, znan kot husitske vojne (1419–1436), v katerih je skušal Sigismund Luksemburški, ki se je okronal še za češkega kralja, z vojsko pokoriti češke »krivoverce«. Husiti so se sprva pod vodstvom generala Jana Žižke in kasneje Prokopa Velikega organizirali v močno vojaško silo in dosegali izjemne uspehe na bojnem polju, zahvaljujoč naprednim oblikam vojskovanja, ki se je odražalo v množični

uporabi ognjenega strelnega orožja in povsem novi vojaški taktiki uporabe bojnih vozov, ki so jih lahko med seboj trdno povezali z verigami, oblikovali v krog ali kvadrat in s tem naredili pravcato trdnjavo. V vozove je bilo možno hitro vpreči konje in jih tako premakniti na drugo lokacijo, ko je bilo to potrebno. Husiti pa se niso borili le z zunanjim sovražnikom, velik krvni davek so terjala tudi njihova notranja nasprotja, saj so bili že od vsega začetka razdeljeni na zmerne utrakviste in bolj zagrizene taborite, ki so imeli svoje središče prav v mestu Tabor. Nasprotja med njimi so se sčasoma razvila v pravo državljansko vojno. Husitske vojne so se leta 1436 končale s premirjem, ki je zaključilo 17 let trajajoče obdobje vojskovanja.

Po ogledu bogatih muzejskih zbirk, popestrenih z izčrpno razlago, številnimi lepo ohranjenimi originalnimi predmeti, rekonstrukcijami, maketami in videoprikazi smo se v spremstvu muzejskega vodnika odpravili še na ogled podzemnih rovov pod mestom, ki veljajo za eno od pomembnejših mestnih atrakcij in so nas, po pričakovanju, vse navdušili. V bistvu gre za kleti, ki so jih meščani skopali pod svojimi hišami in jih nato povezali z rovi. Približno 1 km rovov je danes odprt za oglede javnosti in vključen v sestavni del muzejske ponudbe.

Iz taborskega podzemlja smo se odpravili na glavni trg, kjer smo ob 13. uri kljub deževnemu vremenu prisostvovali povorki kostumiranih husitov in uradnih delegacij iz številnih evropskih držav, ki so se udeležile festivala Taborska srečanja. Med njimi smo opazili in z navdušenjem pospremili domačo delegacijo iz Škofje Loke, z županom Miho Ješetom na čelu. V nadaljevanju popoldneva, ki je bilo predvsem glasbeno obarvano, se je izboljšalo tudi vreme, prenehalo je deževati in prikazalo se je celo sonce. Pridružili smo se veliki množici gledalcev pred osrednjim prireditvenim odrom na glavnem trgu, kjer so se predstavile glas-

Utrinki s husitske povorke. *(foto: Jože Štukl)*

Na sprehodu po Češkem Krumlovu. *(arhiv: Jože Štukl)*

Pogled na Češki Krumlov. *(foto: Jože Štukl)*

bene zasedbe iz številnih držav, med njimi tudi Mestni pihalni orkester iz Škofje Loke. Po končanih glasbenih nastopih smo se počasi sprehodili do avtobusa in se vrnili v hotel, kjer nas je že čakala zgodnja večerja, po njej je sledil prost večer. Nekateri so ostali v hotelu, drugi pa smo se vrnili v mesto in se prepustili njegovemu nočnemu utripu, glasbi ter kulinaričnemu razvajanju ob tradicionalnih čeških jedeh, ki smo jih začinili s pokušino različnih vrst odličnega piva. Večeru je posebno praznično noto dodal tudi veličasten ognjemet.

Nedelja, 18. septembra, je bila rezervirana za ogled mesta Češki Krumlov, zato smo takoj po zajtrku zapustili hotel in se odpeljali proti novemu cilju. Spet nam je rahlo ponagajalo vreme, saj je bil dan oblačen, siv in deževen. Kljub temu smo se v spremstvu turistične vodnice, ki nas je pričakala na avtobusnem postajališču, podali na ogled mestnih znamenitosti. Najprej smo se povzpeli na mogočen grad in se podrobno seznanili z njegovo zgodovino. Od tam se nam je odprl čudovit pogled na odlično ohranjeno srednjeveško mestno jedro, ki je na podkvastem okljuku reke Vltave nastalo v 13. stoletju. Od leta 1992 je uvrščeno na seznam UNESCO-ve kulturne dediščine. Z zanimanjem smo se sprehodili po mestnih ulicah ter si ogledali številne znamenitosti in skrite kotičke, ki mestu dajejo poseben čar in privlačijo množice turistov s celega sveta. Voden ogled smo zaključili na glavnem trgu, od koder smo se podali na samostojno raziskovanje mesta in si ob koncu privoščili še obilno kosilo v eni od tradicionalnih češkiх restavracij. Polni vtisov smo se v popoldanskih urah odpravili poti domu. Pot je zelo hitro minila v veselem vzdušju, ki ga je pričaralo vsesplošno prepevanje ob kitarski spremljavi našega predsednika Aleksandra Igličarja. V Škofjo Loko smo se srečno vrnili okrog 21. ure.

LITERATURA:

Bleicken, Jochen: *Svetovna zgodovina od začetkov do danes*. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1976, 687 str.

Turnbull, Stephen: *The Hussite Wars 1419–36*. Oxford : Osprey Publishing Ltd., 2004, 48 str.

Predstavitve knjig in kronika

Danijela Dolinar

Izšlo je v letu 2016

V preteklem letu je domoznansko zbirko Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka obogatilo 163 novih naslovov knjig, od tega jih je bilo v letu 2016 izdanih 45. Nekaj jih bom v nadaljevanju predstavila.

Jazbar, Erika
Za naš dragi dom in rod : [pogovor z borcem za slovensko samobitnost, državnost in demokracijo]
Ljubljana : Družina, 2016, 229 str.

Knjigo *Za naš dragi dom in rod* je ob 25. obletnici samostojnosti Slovenije izdala založba Družina. V njej se v desetih poglavjih odvija pogovor z Ivanom Omanom, nekdanjim podpredsednikom Demosa in enim od najodločnejših zagovornikov slovenske osamosvojitve. Erika Jazbar, slovenska zamejska časnikarka, in Dejan Valentinčič, pravnik, visokošolski učitelj in avtor znanstvene monografije *Slovenci v Reziji?*, sta s pogovorom želela osvetliti Omanovo politično in družbeno delovanje, njegovo zasebno življenje in osebnost. Po besedah avtorjev ta temelji na vrednotah, značilnih za predvojno Slovenijo – načelnosti, intelektualni poštenosti, spoštovanju bližnjega, iskrenosti in skromnosti. Poleg tega Ivana Omana označujeta kot katoličana in kristjana v pravem pomenu besede ter srčnega domoljuba, človeka pokončne drže, jasnih stališč, ki vedno išče kompromis in strpen dialog.

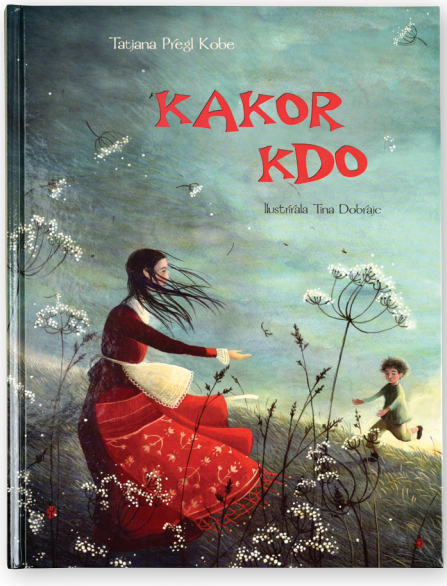
V pogovorih je Ivan Oman spregovoril o sebi, svojem življenju, veri in Cerkvi, pogledih na slovensko zgodovino, kakor jo je sam doživljal v vseh obdobjih, ki jih je preživel; podoživlja svoje otroštvo, govori o Zmincu, kakršne-

ga ni več, o tem, kako je postal kmet, svojih starših in družini. Pripoveduje, kako je doživel 2. svetovno vojno, sprejemal novo Jugoslavijo in o svojem prizadevanju za izboljšanje položaja kmeta. Pojasnjuje vrsto vprašanj o nastajanju in ustanavljanju Slovenske kmečke zveze, oblikovanju in razpadu koalicije Demos, delovanju predsedstva, dogajanju v času plebiscita in razglasitve samostojnosti ter svojem poslanskem mandatu v stranki SKD. Razloži nam svojo politično biografijo, v veliki meri pa razkriva tudi sebe – svoja načela, stališča in poglede, vrednote, upe in (ne)obžalovanja. Njegovi odgovori so neposredni, jedrnati, jasni, brez odvečnih besed in sprenevedanj.

O Ivanu Omanu so v knjigi nekaj besed zapisali tudi slovenska zgodovinarja in publicista Stane Granda in Andreja Valič Zver, Marko Kremžar, argentinski Slovenec, gospodarstvenik in literat, slovenska političarka Mojca Kucler Dolinar, duhovnik Jože Kopeinig, dolgoletni predsednik Mohorjeve družbe v Celovcu, evropski poslanec Franc Bogovič in duhovnik Jože Miklavčič.

Pregl Kobe, Tatjana
Kakor kdo
Jezero : Morfemplus, 2016, [25] str.

V našo domoznansko zbirko smo v preteklem letu dobili kar 4 slikanice, ki jih je ilustrirala Škofjeločanka Tina Dobrajc, akademska slikarka. To so pravljica *Dve želji* v kateri avtorica Helena Kraljič pripoveduje o dveh konjih in njunih skrivnih hrepenenjih, zbirka pesmi za otroke *Kakor kdo* pesnice Tatjane Pregl Kobe, poučna zgodba *S kozo Kiko v gore*, mladinske pisateljice Mojiceje Podgoršek, ki nas na hudomušen način pouči o tem, kako se podati v gore in kaj se ti lahko zgodi, če nisi dovolj dobro pripravljen, ter vedno aktualna zgodba o mladem človeku, ki si želi v širni svet in ga na njegovi poti do uspeha preganjajo strahovi, dvomi in težave, z naslovom *Šivilja Ajda*, ki jo je napisala Karen Soklič.

Tina Dobrajc, rojena leta 1984 v Kranju, živi in ustvarja v Škofji Loki. Leta 2007 je diplomirala na Oddelku za slikarstvo na Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje v Ljubljani, kjer je leta 2011 zaključila tudi magistrski študij pod mentorstvom Hermana Gvardjančiča. Leta 2011 je bila nominirana za nagrado ESSL (nagrada ESSL

ART AWARD CEE je namenjena mladim umetnikom v Bolgariji, na Češkem, Hrvaškem, Madžarskem, v Romuniji, na Slovaškem in v Sloveniji, ki v svojem delu iščejo nove smeri), leta 2015 je prejela priznanje Riharda Jakopiča za mlade umetnike. Od leta 2014 se poleg slikanja intenzivno ukvarja tudi s knjižno ilustracijo.

Likovna govorica v slikarstvu Dobrajčeve se po vsebinski plati kaže tudi v njeni ilustraciji. Njeno slikanje zajema trpke motive, tesnobno ozračje, presunljive in tragične like, preveva ga večno iskanje dvojnosti med svetlobo in temo, med življenjem in smrtjo, med dobrim in slabim. Tudi pri ilustraciji so njene človeške in živalske figure izrisane z veliko mero realizma, postavlja pa jih na mrakobna ozadja sivo črne barvne skale – v temačne interjerje, megleno pokrajino ali skrivnostni nočni gozd. Vendar se zdi, da je v vsaki kasnejši slikanici več svetlobe, optimizma in otroške miline. Pokrajina je lahko še vedno malce skrivnostna, a temino noči preglasijo hudomušnost figur, toplota luči in živahnost drobnih detajlov. Skozi mrak se zableščijo žarki jutranjega sonca, morska pena na razburkanem morju, mehki živalski kožuščki ali bela poškrobljena oblačila. Za še večji simbolični poudarek pa ilustratorka izriše zanjo tako značilno sled živo rdeče barve – enkrat v podobi plapolajočih trakov papirnatega zmaja, drugič v cvetovih maka na pšeničnem polju pa v mamljivih češnjah na vrhu smetanove torte, robu nogavic v težkih zimskih škornjih ali drobnem cvetličnem potisku blaga. Večje površine rdeče pljuskne tudi na obleke in pokrivala pravljičnih junakov, na dežnik, ki se prebija skozi sivino deževnega dne ali jadro ladje sredi razburkanega morja. Z njo vnese otroško nagajivost, pravljičnost, estetski poudarek, zagotovo pa gre tudi za neko intimno simboliko ilustratorke, ki je rdeča nit tudi njenega slikarstva.

V vsaki risbi, ki v veliki meri spominja na slikarsko umetnost Tine Dobrajc, se zaveda, da je tudi tu, poleg predložene pripovedi hkrati ilustratorkina zgodba, njena navezanost na naravo, ljubezen do živali, njeni spomini na otroštvo, strahovi in dvomi, njeno upanje, njena domišljija. Prav zato je Tina Dobrajc tako izvirna ilustratorka, njene podobe pa tako sveže in večplastne.

Hieng, Primož

Zdrave in zdravilne vode Slovenije : vodnik po izvirih, studencih in vrelcih

Brezovica pri Ljubljani : Harlekin No. 1, 2016, 280 str.

Voda je poleg ognja, zemlje in zraka ena od štirih prvinskih elementov. Je izvor, prasnov in zibelka življenja. Z nami je od začetka našega planeta. Od rojstva do smrti vsakega živega bitja. Moč vode je bila v vseh zgodovinskih obdobjih, pri različnih ljudstvih na vseh koncih sveta vedno izjemno cenjena in spoštovana. To lahko razberemo iz mitov, legend, verovanj in obredov. Vse velike civilizacije so nastale ob velikih rekah, saj ima voda osrednjo vlogo na vseh področjih človeškega življenja, preživitvenem, socialnem in kulturnem. Človek jo je skušal ukrotiti in si jo prikrojiti za lastne potrebe. Predvsem njeno silno moč, katere uporaba je vodila

do prvih tehniških izumov že v času najstarejših visokih civilizacij. Voda je vseobsežni gradnik življenja, a hkrati lahko podira in uničuje, lahko očiščuje in zdravi.

O vodi in njeni moči piše novinar in fotograf Primož Hieng. Zadnja leta se posveča raziskovanju zdravilnih in blagodejnih energij, izdal je že dva vodnika na to temo. Svoje raziskovanje zdravih in zdravilnih vodnih virov je v preteklem letu predstavil v knjigi *Zdrave in zdravilne vode Slovenije : vodnik po izvirih, studencih in vrelcih*. Na območju Slovenije so namreč številne vode, ki se ponašajo s kakovostjo, starostjo in imajo blagodejne zdravilne lastnosti oziroma učinke; nekatere od njih naj bi koristili že Rimljani.

Primož Hieng je v svoji knjigi popisal kar 100 vodnih virov – vse od Kotelj na Koroškem do vrelcev v koritih Tolminke, od porečja Krke do izvirov v okolici Ljubljane, term v Snoviku, Tuhinjske doline in naprej proti severovzhodni Sloveniji, kjer so zdrave in zdravilne vode še posebej številne.

Na škofjeloškem področju imamo termalni vrelec Kopačnica, ki izvira nad Hotavljami v Poljanski dolini, pri kmetiji Topličar. Prvič je omenjen že v loškem urbarju iz 17. stoletja, konec 19. stoletja pa so o njem večkrat pisali v *Kmetijskih in rokodelskih novicah.* O Kopačnici piše tudi France Planina v svojem delu *Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino,* izdanem leta 1976. Vode v termalnem vrelcu Kopačnica naj bi bilo dovolj za pravo zdravilišče. Občini Gorenja vas - Poljane je že uspelo najti ustreznega zasebnega partnerja, ki naj bi v prihodnjih letih zgradil naselje, naravi prijazno obliko visokega turizma z lesenimi bivaki, s spremljajočim programom in z javnim kopališko-rekreacijskim delom.

Tudi Selška dolina slovi po zdravilni vodi. Zdravilni izvir studenca, ki teče po brežini nad cesto v Zalem Logu, izvira pod cerkvico Loretske Matere božje v Suši. Nastanek cerkve v Suši naj bi bil, v skladu s pobožnim izročilom, povezan s čudež-nim dogodkom. Tudi kasneje naj bi bilo veliko ljudi, ki so se priporočali Materi Božji v Suši, uslišanih in še danes na ta kraj hodijo romarji. Niže pod cerkvijo stoji kapelica s kipom Marije Brezmadežne, pod katero teče studenec, ki ga imajo mnogi za zdravilnega. Predvsem naj bi blagodejno vplival na oči in zdravil alergije. Posebnost vode je, da je brez bakterij, shranjena v čisti posodi pa ostane kristalno čista več mesecev. Domačini pravijo, da studenec ne usahne niti ob največji suši.

Vodnik vsebuje fotografije in opise vodnih virov, v katere so zajete tudi geografske in geološke značilnosti področij. Ob njih spoznamo zgodovino krajev in podrobnosti, ki so bile zapisane že v Valvazorjevi *Slavi vojvodine Kranjske.* Poleg tega knjiga služi kot namig za obisk bližnjih znamenitosti, dodane so tudi informa-

cije o oddaljenosti od večjih mest in imena gostišč, kjer se popotnik lahko okrepča.

Knjiga bi bila po moje še bolj uporabna, če bi bili, zaradi boljše preglednosti in orientacije, vodni viri našteti znotraj regij Slovenije oziroma umeščeni na zemljevid Slovenije.

Bogataj, Anton

Kronika vasi Stara Oselica in vasi Hobovše

Škofja Loka : samozaložba, 2016, 298 str.

Kronika vasi Stara Oselica in vasi Hobovše je ljubiteljsko pisanje avtorja Antona Bogataja. Želel je izvedeti čim več o ljudeh, ki so nekoč živeli v teh krajih, o mladih, ki so odhajali za delom in boljšim življenjem v druge dežele, o tistih, ki so padli v vojni in po njej, o njihovih številnih otrocih in usodah, ki so jih doletele. Stara Oselica je rojstna fara njegovih prednikov, njena cerkev pa že od nekdaj središče njihovega verskega in družabnega življenja. Avtor je osnovne podatke o hišah in ljudeh obeh vasi črpal iz oseliškega cerkvenega popisa *Status animarum*, številne zanimivosti o življenju in delu vaščanov pa pridobil iz pripovedovanj starejših faranov. Mnogi so avtorju knjige dali tudi dragocen slikovni material, zaradi česar je kronika za bralca še bolj zanimiva in ima večjo dokumentarno vrednost.

Časovno se je avtor omejil na čas od leta 1753, ustanovitve oseliškega vikariata, do današnjih dni. Na tem področju so seveda že prej živeli prebivalci, o katerih poročajo že srednjeveški urbarji. Kasnejši (od leta 1501) vsebujejo celo sezname imen podložnikov loškega gospostva v vsaki od vasi. Urbar cerkve sv. Pavla v Oselici iz leta 1785 pa daje podatke o gospodarskem stanju fare, saj so v njem popisani lastniki kmetij in njihove dajatve med leti 1785 in 1865. Zgodovinarji trdijo, da so najstarejše kmetije v Oselici Na Jezerc, Pr Homovc, Pr Mežnarju, Pr Kumru, Na Preski, Pr Škrbinu in V Jezeršk, nastale so ob koncu 16. ter v začetku 17. stoletja, ko je kolonizacija hotaveljskega ozemlja dosegla svoj višek.

V knjigi so zapisi o hišah in stanovalcih, ki temeljijo na spisku imen in priimkov posestnikov Stare Oselice in Hobovš, ki ga je 11. 11. 1899 Županija Oselica poslala Župnijskemu uradu Stara Oselica. Na njem so tudi domača imena in stan posameznih družin. Vseh opisanih hiš v obeh vaseh je 62. Avtor je izpustil tiste, ki so propadle, tiste, ki so porušene oziroma tiste, o katerih ni pridobil dovolj verodostojnih podatkov.

Franc Podnar

Kronika občin Škofja Loka in Gorenja vas - Poljane

(od 1. januarja do 31. decembra 2016)

5. januar – v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka v Torkovem večeru s knjižnico pripravila strokovno predavanje *Plemstvo na Loškem*. Predaval je dr. Miha Preinfalk z Zgodovinskega inštituta Milka Kosa na ZRC SAZU v Ljubljani;

– Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki, in Občina Škofja Loka sta v Sokolskem domu na Mestnem trgu pripravila razstavo *V zaledju soške fronte*.

16. januar – Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka je v Sokolskem domu na Mestnem trgu pripravilo kulturno prireditev ob praznovanju 20-letnice društva, v Mali galeriji Občine Škofja Loka pa je bila odprta fotografska razstava *20 let dela Prosvetnega društva Sotočje Škofja Loka*.

20. januar – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je nastopil ansambel za staro glasbo Capella Carniola. Ansambel oživlja rabo glasbenih inštrumentov s slovenskih fresk iz 15. stoletja in predstavlja historični ples;

– na Loškem odru je domači ansambel uprizoril romantično komedijo Jeana Giraudouxa *Amfitrion 38*.

21. januar – v Športni dvorani Trata je Lions klub Škofja Loka pripravil dobrodelno zabavno prireditev z vidnimi predstavniki slovenskega zabavnega sveta, prihodek so namenili ljudem v stiski v Škofji Loki in okolici.

23. januar – v Kulturnem domu v Retečah je bil 25. ponovoletni koncert Tamburaškega orkestra Bisernica, ki deluje v okviru KUD Janko Krmelj Reteče - Gorenja vas. Nastopile so vse starostne skupine Bisernice, Folklorna skupina Sava iz Kranja, skupina Nobile, cerkveni otroški in mladinski pevski zbor iz Reteč ter solista Pavle Marčun in Andrej Derlink.

27. januar – v Loškem muzeju Škofja Loka je mag. Anita Kavčič - Klančar, vodja restavratorskega projekta, predstavila proces odkrivanja in restavriranja stenskih poslikav v kapeli Loškega gradu;

– v Kašči na Spodnjem trgu je Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka pripravilo recital pesmi ljudskega pesnika Franca Vidmarja - Pustotnika (1867–1952); pesmi je recitiral Jože Bernik, zbiratelj Pustotnikovih pesmi in njegov vnuk.

28. januar – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert učiteljev Glasbene šole Škofja Loka, odprli so likovno razstavo Boge

Dimovskega, člana Združenja umetnikov Škofja Loka; v preddverju doma so odprli razstavo Tamare Špitaler - Škorić *Od oblike do barve in nazaj*.

29. januar – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Komornega pevskega zbora Mysterium *Podobe ljubezni*. Izvajali so dela Johannesa Brahmsa, Erica Whitacreja, Alda Kumarja in Gašperja Jereba. Na temo skladb so predstavili tudi likovna dela Maje Šubic, Evgenije Jarc, Mira Kačarja in Simona Jugovica - Finka. Gost koncerta je bil Oktet Suha iz Pliberka na avstrijskem Koroškem.

2. februar – v Škofji Loki in na Jesenicah je potekalo 19. regijsko tekmovanje glasbenih šol Gorenjske. V Škofji Loki so se predstavili učenci klavirja in petja iz petih javnih in dveh zasebnih glasbenih šol.

4. februar – v Kašči na Spodnjem trgu je Rotary klub Škofja Loka pripravil predavanje dr. Jožice Rejec *Projekt učenja podjetništva*.

5. februar – osrednja proslava ob slovenskem kulturnem prazniku v Občini Škofja Loka je bila v Sokolskem domu na Mestnem trgu; pripravila sta jo Vrtec Škofja Loka in Občina Škofja Loka. Na prireditvi so tudi podelili priznanja za prostovoljko, prostovoljca in prostovoljski projekt v letu 2015.

7. februar – osrednja proslava ob slovenskem kulturnem prazniku v Občini Gorenja vas - Poljane ter Krajevne skupnosti Poljane je bila v Kulturnem domu v Poljanah, z naslovom *Sprehod po življenjski poti Kulturnega društva Poljane*, na Sovodnju pa so kulturni praznik počastili 8. februarja s proslavo v kulturnem domu.

9. februar – na Loškem odru je bil pustni koncert učencev Glasbene šole Škofja Loka.

10. februar – v Loškem muzeju Škofja Loka je bila ob zaključku razstave *Černigoj/Teater*, ki je nastala v okviru mednarodnega projekta BAUNET, predstavitev knjige *Bauhaus – mreženje idej in prakse*. Na njej so sodelovali Barbara Sterle - Vurnik in Saša Nabergoj iz Loškega muzeja Škofja Loka ter Jadranka Vinterhalter in Vesna Meštrić iz Zagreba;

– za Kamnitnikom je bila žalna slovesnost ob 72-letnici ustrelitve petdesetih talcev. Slavnostni govornik je bil mag. Miha Ješe, loški župan; nastopili so Mestni pihalni orkester Škofja Loka, Lovski pevski zbor ter recitatorja Monika Tavčar in Marko Črtalič; cerkveni obred je opravil starološki župnik dr. Alojzij Snoj.

11. februar – v Jurjevi dvorani v Stari Loki je bil občni zbor Kulturno-zgodovinskega društva Lonka Stara Loka, ob tem so si ogledali televizijsko oddajo o Crngrobu iz serije Kulturni vrhovi ter prisluhnili pogovoru z avtorjem oddaje dr. Andrejem Doblekarjem.

12. februar – s slovesnostjo na Mestnem trgu se je začel 41. Pokal Loka. Paralelni slalom se je odvijal na grajskem hribu v Škofji Loki, slalom in veleslalom pa na smučišču na Starem vrhu.

16. februar – v Kulturnem centru slikarjev Šubic v Poljanah so odprli razstavo industrijskega oblikovalca Marjana Žitnika.

17. februar – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je Loški muzej Škofja Loka odprl razstavo ob 110-letnici Telovadnega društva Sokol v Škofji Loki *Vzgajaj v trdnem telesu trdne značaje*; ob tem so bile na ogled tudi športne freske Tine Dobrajc in Mita Gegiča.

19. februar – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli slikarsko razstavo Sergeje Gartner iz Selc, v vhodni dvorani doma je Dušan Balderman pripravil razstavo *Naplavine škofjeloškega sotočja*, v Mali galeriji Občine Škofja Loka pa Rado Dagarin razstavo *Keramika*.

21. februar – v Kulturnem domu na Sovodnju so uprizorili igro *Čudež v garaži*.

23. februar – v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka v Torkovem večeru s knjižnico pripravila predstavitev knjige Marije Gasser *Vasi pod Ratitovcem skozi čas*.

26. februar – v Kinu Sora se je v okviru Spomladnega cikla filmskega gledališča do 22. aprila zvrstilo devet filmov, prejemnikov prestižnih mednarodnih nagrad. Kino Sora je vključen v združenji Europa Cinemas in slovensko Art mrežo, ki dajeta poudarek evropskim in avtorskim filmom.

8. marec – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila osrednja prireditev ob dnevu žena v loški občini. Program so izvajali učenci Osnovne šole Škofja Loka – Mesto, odprli so razstavo ženskih portretov in predstavili šolski zbornik *Loška medla*;

– v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka v Torkovem večeru s knjižnico pripravila potopisno predavanje Snežne in Jožeta Talerja *S kolesom od izvira Donave do Črnega morja*.

11. marec – Društvo podeželskih žena Lubnik Škofja Loka je praznovalo 40-letnico delovanja. V Šolskem centru na Podnu so pripravili jubilejni občni zbor s kulturnim programom;

– s predstavitvijo *Pasijonskih doneskov* 2016/11 so se v Sokolskem domu na Mestnem trgu pričeli Dnevi Škofjeloškega pasijona. O izročilu Pasijona so spregovorili dr. Metod Benedik, dr. Matija Ogrin in dr. Monika Deželak - Trojar. Odprli so razstave *Križev pot* Petra Jovanoviča, *Risbe s Škofjeloških pasijonov* Janeza Plestenjaka, *Škofjeloški pasijon skozi objektiv* fotografa Jasmina Suljanovića in *Znamenja* Toneta Mlakarja.

12. marec – v dekaniji v Stari Loki je bil Pasijonski večer 2016. Klemen Karlin je recitiral izbrane verze Charlesa Péguyja, Tomaž Hostnik je bral svoje verze iz *Križuvega pota*, v glasbenem delu je na kromatični harmoniki nastopil Jernej Hostnik.

13. marec – v Kulturnem domu na Sovodnju je bila kulturna prireditev *Pomladni pozdrav*.

19. marec – na Loškem odru je Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka pripravilo praznovanje materinskega dne, že dopoldan so na Mestnem trgu pripravili pasijonske delavnice.

22. marec – Občina Škofja Loka in Univerza za tretje življenjsko obdobje (U3) Škofja Loka sta v Sokolskem domu na Mestnem trgu pripravili prireditev *Pozdrav pomladi*. Nastopili so učenci Osnovne šole Cvetka Golarja, Pevski zbor Vrelec, pevska skupina Mavrica, orgličarji in gledališka skupina Nadje Strajnar - Zadnik.

23. marec – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je Loški muzej Škofja Loka predstavil katalog razstave *Vzgajaj v trdnem telesu trdne značaje – 110 let Telovadnega društva Sokol v Škofji Loki*. Sledil je pogovor z Ivanom Križnarjem, nekdanjim članom Telovadnega društva Sokol Stražišče.

24. marec – v Sokolskem domu na Mestnem trgu sta Zavod za šport in Športna zveza Škofja Loka na slavnostni prireditvi podelila priznanja devetnajstim najzaslužnejšim športnikom in športnim delavcem v Občini Škofja Loka za leto 2015; svečano listino je prejel Janko Platiša za več kot petdesetletno aktivno delo med loškimi strelci.

29. marec – v Sokolskem domu na Mestnem trgu sta Občina Škofja Loka in Biotehnična fakulteta Univerze v Ljubljani pripravili 5. Jesenkovo popoldne. Predstavili so magistrska in doktorska dela na fakulteti v preteklem letu, predstavila se je lanska Jesenkova nagrajenka dr. Darja Žgur - Bertok, hkrati so odprli razstavo rezultatov študentske delavnice Slovienija, ki sta jo izvedla Oddelek za krajinsko arhitekturo Biotehnične fakultete in Fakulteta za arhitekturo v Ljubljani.

V kulturnem programu sta sodelovala pevski zbor Grudnove Šmikle in Biološki oktet;

– v Kašči na Spodnjem trgu je bil zbor članov Muzejskega društva Škofja Loka, na začetku je Biljana Ristić, kustosinja Loškega muzeja Škofja Loka, predstavila zgodovino razvoja Telovadnega društva Sokol v Škofji Loki (1906).

30. marec – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je Loški muzej Škofja Loka odprl razstavo *Propaganda! Medvojni plakat 1941–1945* iz zbirke Loškega muzeja.

– Lions klub Škofja Loka je v Sokolskem domu na Mestnem trgu podelil šesto donacijo otrokom in družinam v socialni stiski iz Škofje Loke in okolice. Sredstva so pridobili na januarski dobrodelni prireditvi v Športni dvorani Trata. V kulturnem programu so nastopili Mladinski pevski zbor Osnovne šole Železniki, pevec Nejc Pipp in kitarist Miha Kumer.

31. marec – na Loškem odru je gledališka skupina škofjeloške gimnazije Ta prstjeni uprizorila igro Simone Hamer *Tik tak*.

1. april – v Sokolskem domu v Gorenji vasi je gledališka skupina Kulturnega društva Poljane uprizorila komedijo Moliera - Šubica *Zdravnik po sili (Duohtar kar tok),* v režiji Andreja Šubica. Predstavo so uprizorili tudi v Poljanah in Škofji Loki;

– v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli likovno razstavo akademske slikarke Barbare Kastelec iz Žirov z naslovom *Semena* ter fotografsko razstavo Matije Ovseneka.

5. – v Rokodelskem centru DUO Škofja Loka so odprli rokodelsko razstavo del Katje Zrimšek in Petre Vengar.

8. april – v Mali dvorani KS Godešič so odprli fotografsko razstavo *Deset let po tisočletnici Godešiča*.

9. april – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Škofjeloškega okteta *Večer Avsenikovih melodij*;

– v Sokolskem domu v Gorenji vasi so uprizorili komedijo *Čudež v garaži*.

10. april – v osnovni šoli v Gorenji vasi je bil letni koncert moške vokalne skupine Pozdrav.

12. april – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bilo 42. srečanje glasbenih šol Gorenjske in zamejstva. Nastopile so glasbene šole iz Škofje Loke, Kranja, Tržiča, Radovljice in Jesenic ter Glasbena šola Tomaž Holmar iz Kanalske doline in Slovenska glasbena šola dežele Koroške iz Celovca;

– v Moderni galeriji v Ljubljani sta Jakopičevi priznanji za leto 2016 prejela Ločana Mito Gegič in Sanela Jahić.

13. april – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu so predstavili katalog razstave *Propaganda! Medvojni plakat 1941–1945* iz zbirke Loškega muzeja.

14. april – v Kašči na Spodnjem trgu je bilo predavanje Vincencija Demšarja *Jegličev dnevnik*.

15. april – v Športni dvorani Trata je bila slavnostna prireditev ob 40-letnici delovanja Območne obrtno-podjetniške zbornice Škofja Loka. V kulturnem programu so podelili priznanja najzaslužnejšim članom, loška zbornica pa je prejela zlati pečat brtno-podjetniške zbornice Slovenije;

– v Aleji zaslužnih Ločanov so odkrili doprsni kip dr. Jožeta Ranta (1896–1972), pionirja slovenskega zobozdravstva. Avtor kipa je akademski kipar Metod Frlic. Slavnostni govorniki so bili dr. Zvonka Zupanič - Slavec, predstojnica Inštituta za zgodovino medicine iz Ljubljane, mag. Aleksander Igličar, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka, zdravnikov sin dr. Andrej Rant in loški župan mag. Miha Ješe. V kulturnem programu so sodelovali Veteranska tamburaška skupina Bisernica iz Reteč, glasbena skupina Suha špaga in kolesarji po starem iz Društva

Rovtarji Škofja Loka. V Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli filatelistično razstavo *Dr. Jože Rant – znanost in tehnika na znamkah*, v Mali galeriji Občine Škofja Loka pa fotografsko razstavo *Dr. Jože Rant, oče slovenskega zobozdravstva*;

– v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Mešanega pevskega zbora Lubnik *Generacije pojejo*. Sodelovale so številne pevske skupine, od vrtičkarjev do upokojencev.

16. april – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so na koncertu *Blagoslovi me, moj talisman* nastopili zmagovalci mednarodnega tekmovalnega festivala ruskih romanc.

18. april – v Kašči na Spodnjem trgu je bil literarni večer s predstavitvijo 37. številke literarne revije *Sejalec*. Besedila iz revije so po izboru Gabrijele Babnik in Marka Črtaliča predstavili Nadja Strajnar - Zadnik, Marko Črtalič in avtorji izbranih besedil.

19. april – na Loškem odru je potekal festival mladinskih gledaliških skupin Vizije 2016.

20. april – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil letni koncert učencev Glasbene šole Škofja Loka.

23. april – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil ob obletnici smrti očeta *Škofjeloškega pasijona* patra Romualda Marušiča in zaključku dnevov Škofjeloškega pasijona *Romualdov dan*. Dopoldan so bile delavnice in igre za otroke v organizaciji Prosvetnega društva Sotočje Škofja Loka in kiparke Marije Bizjak, na osrednji prireditvi so spregovorili predstojnik kapucinskega samostana v Škofji Loki brat Jožko Smukavec, loški župan mag. Miha Ješe in igralec Matjaž Eržen iz igralske skupine iz Žabnice. Zbor Consortium musicum s solisti je izvedel delo *Slovenski vojni requiem* Andreja Missona;

– v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila slovesnost ob 140-letnici PGD Škofja Loka. Podelili so priznanja Gasilske zveze Škofja Loka in Gasilske zveze Slovenije najzaslužnejšim članom društva, PGD Škofja Loka pa je prejelo zlati plaketi obeh zvez. Janez Sušnik je bil proglašen za častnega poveljnika Gasilskega poveljstva Občine Škofja Loka. Dan prej so v razstavišču Sokolskega doma odprli fotografsko in filatelistično razstavo ob gasilskem jubileju.

25. april – Občina Škofja Loka in Združenje borcev za vrednote NOB Škofja Loka sta v Sokolskem domu na Mestnem trgu pripravila slavnostno prireditev ob dnevu upora proti okupatorju in 75-letnici ustanovitve OF. V kulturnem programu so nastopili Sorške kresnice, harmonikar Smiljan Ogorelec in Glasbena šola Škofja Loka. Slavnostni govornik je bil dr. Matjaž Kmecl.

27. april – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert tenorista Janeza Lotriča ob spremljavi Katarine Lotrič in Luke Talerja z naslovom *Trije sorodniki*.

1. maj – na Križni Gori je bilo že 34. prvomajsko srečanje ob prazniku dela. Osrednja govornika sta bila Lojze Reško, predsednik sindikata SINLES, in Matej Jemec, sekretar gorenjske območne sindikalne organizacije. V kulturnem programu sta nastopila Mestni pihalni orkester Škofja Loka in Mažoretno društvo Železniki.

3. maj – v Rokodelskem centru DUO v Škofji Loki so odprli razstavo *Čipka v lesu in niti*, avtoric Petre Plestenjak - Podlogar in Mili Primožič. Razstava je povezovala tradiciji rezbarjenja modelov za mali kruhek in izdelovanja čipke na Loškem.

6. maj – v Visoškem dvorcu pri Poljanah so Občina Gorenja vas - Poljane, Loški muzej Škofja Loka in Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije odprli nove stalne razstave iz zgodovine dvorca: *Kalanov rod*, *Visoška domačija*, *Tavčar na Visokem* in *Kuhinja iz 19. stoletja*. Odprtje sta popestrila pevca

Nina Pušlar in Matjaž Robavs kot Meta in Janez iz muzikala *Cvetje v jeseni;*

– v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil tradicionalni gimnazijski koncert, nastopila sta Mladinski mešani pevski zbor Gimnazije Škofja Loka in Mešani pevski zbor Gimnazije Himmelev iz Roshilda na Danskem.

8. maj – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bilo območno srečanje odraslih pevskih zborov. Nastopili so Mešani pevski zbor Crescendo, Škofjeloški lovski zbor, Vokalna skupina Pozdrav, Mešani pevski zbor Domel Železniki, Mešani pevski zbor Lubnik, Ženski pevski zbor Grudnove Šmikle, Mešani pevski zbor Vrelec, Škofjeloški oktet, Moški pevski zbor Alpina Žiri, Vokalna skupina Cantabile in Mladinski pevski zbor Gimnazije Škofja Loka.

13. maj – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Simfoničnega orkestra Crescendo s solisti *Pot ljubezni iz New Yorka do Firenc*. Kot gostje so nastopili študentje z Konservatorium für Musik und Schauspiel iz Celovca.

15. maj – v Občini Gorenja vas - Poljane je bila letošnja osrednja kulturna prireditev z naslovom *Od vasi do vasi Tavčarjeva pot drži*. Na Visokem so odkrili prenovljeno Tavčarjevo grobnico, pred Šubičevo hišo v Poljanah so odprli novozgrajeno ploščad, v Gorenji vasi pa prenovljen Sokolski dom. Tu so v programu nastopile kulturne in športne skupine.

16. maj – v Škofji Loki je do 21. maja potekal Teden obrti in podjetništva na Loškem. Zvrstili so se številni zanimivi dogodki za podjetnike in obrtnike. 18. maja so v Sokolskem domu na Mestnem trgu odprli razstavo dijakov Šolskega centra Škofja Loka, fotografsko razstavo fotografov obrtnikov in podjetnikov ter podelili priznanja OOZ Škofja Loka. 20. maja je Loški muzej Škofja Loka pripravil predavanje o loških obrtnikih in cehih.

21. maj – v nunski cerkvi v Blaževi ulici je bil v organizaciji Kulturnega društva Pevski zbor Lubnik koncert, na katerem sta se predstavila Pevski zbor Cammerchorvoces iz Judenburga v Avstriji in Mešani pevski zbor Lubnik Škofja Loka.

25. maj – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je Filatelistično društvo Lovrenc Košir iz Škofje Loke odprlo filatelistično razstavo *Historial*.

27. maj – Muzejsko društvo Škofja Loka in Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka sta na grajskem vrtu pripravila *Pasijonke, pesmi o trpljenju v vojni in miru*. Pesniški recital je bil posvečen 25-letnici samostojne slovenske države.

28. maj – v Športni dvorani Trata je bil ob 140-letnici njegovega delovanja slavnostni koncert Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka, predstavili so tudi prvo zgoščenko orkestra;

– na loškem Mestnem trgu je bilo 9. srečanje starodobnih kolesarjev, v organizaciji Društva Rovtarji – Smučanje in kolesarjenje po starem;

– na Tednu podeželja na Loškem so potekale številne prireditve, delavnice in tržnice v Škofji Loki, Selški in Poljanski dolini.

29. maj – v Kašči na Spodnjem trgu in na Loškem gradu je potekalo 38. državno srečanje manjšinskih pesnikov in pisateljev – *Sosed tvojega brega*. V spremljevalnem programu so se predstavili glasbeniki in plesalci glasbe evropskega srednjega veka in renesanse.

1. junij – v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu je Loški muzej Škofja Loka odprl razstavo čipk Mire in Vide Kejžar *Avtorska čipka*.

4. junij – v starem mestnem jedru Škofje Loke je potekala prireditev *Oglasbena Loka*, na kateri so mladi glasbeniki s svojim petjem in igranjem oživljali ulice, trge in atrije.

8. junij – v Osnovni šoli Cvetka Golarja je bil letni koncert pevskih zborov te šole.

9. junij – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je Muzejsko društvo Škofja Loka predstavilo 62. številko zbornika *Loški razgledi*. Vsebino nove številke je predstavila urednica Marija Lebar, v nadaljevanju sta dr. Ivan Kristan in dr. Boris Golec soočila svoji mnenji o prispevku *Razvoj slovenske državnosti in Občine Škofja Loka,* ki je izšel v publikaciji *3 obletnice osamosvojitve*.

10. junij – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli razstavo *Skrivnosti čipke in 30 let podjetja Čipke Mojca*, v preddverju pa razstavo Urha Sobočana *Vrnitev*, na kateri je oblikovalec predstavil čipke kot umetniške slike.

11. junij – na Teku štirih mostov v Škofji Loki se je v štirih kategorijah pomerilo 577 moških in 453 žensk.

15. junij – v Galeriji na Gradu je Loški muzej Škofja Loka odprl razstavo petnajstih avtorjev slik, grafik in čipk *Vmesni prostor – Refleksija čipke v sodobnih umetniških vizualnih praksah*. Filatelistično društvo Lovrenc Košir Škofja Loka je na grajskem hodniku pripravilo razstavo znamk na temo čipke in tekstilne industrije.

16. junij – ob Dnevih evropske kulturne dediščine so v Škofji Loki predstavili knjigo *Hiše pripovedujejo*, ki so jo ustvarili otroci Vrtca Škofja Loka, Gimnazije Škofja Loka in učenci loških osnovnih šol.

17. junij – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so obeležili 10. obletnico pobratenja z mestom Tabor na Češkem. V kulturnem programu so nastopili ansambel Dor ma cajt, Gimnazija Škofja Loka in Vitezi iz Tabora.

18. junij – ob loškem občinskem prazniku se je v mestu odvijal festival zgodovine – *Historial Škofja Loka 2016*. Osrednja prireditev je bila dramska igra *Hudičev most*, pisatelja Lojzeta Zupanca, v režiji Matije Milčinskega. V mestu se je odvijal srednjeveški sejem, promenada meščanov v historičnih oblačilih, knjižnica na prostem, s srednjeveško glasbo so nastopile glasbene skupine iz Freisinga in češkega Tabora, delovale so rokodelske delavnice za otroke in odrasle, večerni koncert pa sta izvedla vokalni ansambel Vokal Ensemble Cantabile iz Freisinga in Pevski zbor Lubnik iz Škofje Loke.

– Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka iz Stare Loke je ob 25. rojstnem dnevu samostojne Slovenije v Jurjevi dvorani v Stari Loki pripravilo koncert Prifarskih muzikantov. V uvodu je dr. Rosvita Pesek, novinarka in zgodovinarka, spregovorila o osvobajanju Slovenije.

21. junij – v Sokolskem domu v Gorenji vasi so odprli razstavo *Čipka nekoč in danes*.

22. junij – ob lipi samostojnosti v središču Poljan je bilo praznovanje ob dnevu državnosti, v kulturnem domu pa so odprli že 11. razstavo članov fotoskupine KD Poljane ter najboljšim podelili nagrade.

24. junij – na Križni Gori je bila ob dnevu državnosti prireditev *Slovenska pesem*. Nastopila sta Kvartet Obzorje in tenorist Janez Triler.

25. junij – na Mestnem trgu je bila ob dnevu državnosti proslava s koncertom Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka. Slavnostni govornik je bil Branko Celar;

– v Zbirki novejše zgodovine v Loškem muzeju Škofja Loka so ob dnevu državnosti odprli fotografsko razstavo *Škofja Loka 91*;

– na Cankarjevem trgu v Škofji Loki je bil koncert skupine OF (Over Forty) ob njeni desetletnici nastopanja.

V začetku ***junija*** so v Poljanah pripravili slikarsko kolonijo Iveta Šubica v organizaciji Galerije Šubičeve hiše iz Poljan in Združenja umetnikov Škofja Loka. Sodelovalo je dvajset umetnikov iz Škofje Loke in okolice ter Kranja. Njihova dela so najprej razstavili v Poljanah, od 5. avgusta dalje pa še v Sokolskem domu v Škofji Loki z naslovom *Svetloba*. V tem času so v Sokolskem domu

na Mestnem trgu odprli še fotografsko razstavo Zavoda O *S poti, foto utrinki z balkanske poti 2015–2016*.

2. ***julij*** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila slavnostna akademija ob loškem občinskem prazniku; na njej so podelili priznanja najzaslužnejšim v letu 2015. Zlati grb Občine Škofja Loka je prejel Mestni pihalni orkester Škofja Loka ob 140-letnici delovanja. Srebrna grba sta za požrtvovalno delo prejela Marijan Novak na čebelarskem področju in dr. Alojz Snoj v dekaniji Stara Loka. Bronasti grb so prejeli Župnijska Karitas Sv. Duh ob 25-letnici delovanja, Osnovna šola Ivana Groharja ob 30-letnici delovanja in Prosvetno društvo Sotočje ob 20-letnici delovanja. Posebni priznanji sta prejela Prostovoljno gasilsko društvo Škofja Loka ob 140-letnici delovanja in nogometaš Jan Oblak za izredne športne dosežke. V kulturnem programu so nastopili Yellow Beat Jazz Band z gostoma Nejcem Jemcem in Tonetom Habjanom.
6. ***julij*** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli fotografsko razstavo ob 10-letnici pobratenja mest Škofje Loke in Tabora na Češkem. Predstavili so se češki fotografi z razstavo *Day and Night in Tabor* ter loški fotografi z razstavama *Utrinki s Češke* in *Živali*.
8. ***julij*** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert samospevov sopranistke Maje Triler.
12. ***julij*** – v Bralnici 2016 na vrtu Sokolskega doma se je predstavila pisateljica Sonja Porle s knjigama *Črni angel, varuh moj* in *Barva sladke čokolade*.
15. ***julij*** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli razstavo nagrajenih fotografij na natečaju Slovenija – 25 let samostojnosti, ki sta ga organizirala Foto klub Anton Ažbe Škofja Loka in Kulturno društvo dr. Ivan Tavčar Poljane. Del razstave so odprli v Poljanah.

V ***juliju*** sta Društvo Rovtarji Škofja Loka in Folklorna skupina Sava Kranj zastopala Slovenijo na Europeadi v belgijskem Namurju, kjer se je zbralo petdeset folklornih skupin iz vse Evrope.

2. ***avgust*** – v Bralnici na vrtu Sokolskega doma na Mestnem trgu se je predstavil Janez Gartner iz Škofje Loke, z zadnjo knjigo iz trilogije *Praznina napredka*, z naslovom *Vrtiljak življenja*.
7. ***avgust*** – Prosvetno društvo Sotočje je na Sv. Ožboltu pripravilo semanji dan in 20. Srečanje ljudskih pevcev in godcev;
– na Starem vrhu je bila že 45. etnografska prireditev *Dan oglarjev.*
13. ***avgust*** – na Hotavljah je domače turistično društvo pripravilo prireditev *Večer podoknic.*
17. ***avgust*** – v Galeriji na Gradu je Loški muzej Škofja Loka predstavil skupni katalog razstavnega projekta *Vmesni prostor*. Katalog so predstavile kustosinji Barbara Sterle - Vurnik in Mojca Šifrer - Bulovec ter direktorica Saša Nabergoj.
18. ***avgust*** – do 27. avgusta je v starem mestnem jedru Škofje Loke potekal festival *Pisana Loka*, v tem času so potekale likovne in rokodelske delavnice, ulične gledališke predstave, urbani popoldnevi, fotografske razstave in koncerti.
20. ***avgust*** – ob 30-letnici delovanja PGD Reteče - Gorenja vas so razvili društveni prapor.
24. ***avgust*** – ob razstavi čipk Mire in Vide Kejžar z naslovom *Avtorska čipka* je Loški muzej Škofja Loka v Galeriji Ivana Groharja pripravil pogovor z razstavljavko Vido Kejžar.
25. ***avgust*** – v okviru dogodka Medeno na Visokem so v Šubičevi hiši v Poljanah odprli razstavo M. Kocjana in J. Klemenčiča *Sekira v medu, panjske končnice v stripu*.
3. ***september*** – na Srečanju treh dežel v Beljaku je Slovenija predstavila utrip življenja v Poljanski dolini. Nastopili so Folklorna skupina

Zala, Društvo Rovtarji – kolesarjenje po starem, s karikaturami se je predstavil Boris Oblak, na stojnicah so ponujali dobrote iz Poljanske doline.

4. ***september*** – v Javorjah so s slovesno mašo počastili 140-letnico ustanovitve Župnije Javorje, zahvalno mašo je daroval ljubljanski nadškof Stanislav Zore. Ob tem dogodku so izdali spominsko publikacijo avtorice dr. Milene Alič, odprli likovno razstavo Petra Jovanoviča in pripravili pester kulturni program.

6. ***september*** – v Cankarjevem domu v Ljubljani so odprli razstavo fotografij letos umrlega škofjeloškega fotografa Tomaža Lundra (1955–2016), z naslovom *Homagge Tomaž Lunder*, iz cikla portretov *Patchwork*.

10. ***september*** – v starem mestnem jedru Škofje Loke in Stari Loki je potekal 8. mednarodni festival pihalnih godb Loka jo piha 2016. Nastopili so godbeniki iz Slovenije in Nemčije. Na starološkem trgu je promenadni koncert pripravila gasilska godba Spielmannzug der Freiwillige Feuerwer Freising;
– v Kulturnem domu v Poljanah je bila proslava ob 70-letnici Lovske družine Poljane.

11. ***september*** – Radio Sora je ob svojem 37. rojstnem dnevu pripravil dan odprtih vrat za glasbenike in poslušalce.

12. ***september*** – v avli Osnovne šole Škofja Loka – Mesto je Filatelistično društvo Lovrenc Košir Škofja Loka odprlo filatelistično razstavo ob 25-letnici samostojnosti Republike Slovenije in 60-letnici prve filatelistične razstave v Škofji Loki.

13. ***september*** – v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka v Torkovem večeru s knjižnico skupaj z Založbo Didakta pripravila predstavitev knjige Ivana Omana *Za naš dragi dom in rod*; ob tem so pripravili tudi pogovor z avtorjem knjige.

14. ***september*** – v Galeriji na Gradu je Loški muzej Škofja Loka v sodelovanju z Gorenjskim muzejem iz Kranja in Medobčinskim muzejem iz Kamnika odprl pregledno razstavo Franca Berčiča - Berka ob avtorjevi sedemdesetletnici. Razstavo je odprl Tone Peršak, minister za kulturo.

15. ***september*** – Prosvetno društvo Sotočje Škofja Loka je v nunski cerkvi pripravilo predavanje Vincencija Demšarja *Zgodovina uršulinske cerkve od 14. stoletja dalje*;
– na Loškem odru je domači mladinski gledališki ansambel uprizoril premiero igre Frana Milčinskega *Butalci* v režiji Blaža Veharja.

18. ***september*** – v Rokodelskem centru DUO na Mestnem trgu so skupaj z Loškim muzejem Škofja Loka in Pletilsko zadrugo Breja preja pripravili delavnico o ročnem izdelovanju papirja, delo je predstavila mojstrica Lili Panjtar.

25. ***september*** – v Retečah je bila osrednja slovesnost ob 40. obletnici posvetitve župnijske cerkve sv. Janeza Evangelista, sveto mašo je daroval ljubljanski nadškof Stanislav Zore.

28. ***september*** – na Loškem odru je domači ansambel uprizoril premiero igre Michaela Hollingerja *Svetnik*i v režiji Jaše Jamnika.

30. ***september***– do 8. oktobera so v Škofji Loki potekali Dnevi evropske kulturne dediščine, letos na temo Dediščina okoli nas. Poudarek je bil na oblačilni kulturi in loški dediščini tekstilne industrije. S predavanji in razstavami se je predstavilo štirinajst organizatorjev prireditev, teh je bilo kar osemnajst;
– v Škofji Loki je v organizaciji JSKD Škofja Loka potekala že 49. Mala Groharjeva slikarska kolonija. Svoje izdelke so učenci in dijaki razstavili v Sokolskem domu na Mestnem trgu, lanskim nagrajencem so podelili priznanja in nagrade;
– Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka je v Jurjevi dvorani v Stari Loki pripravilo

Strahlov večer *Starološki Gavžnik nekoč in danes*. Gostje večera so bili dr. France Štukl, Alojzij Pavel Florjančič in Tomaž Križnar.

1. ***oktober*** – v Jurjevi dvorani v Stari Loki je bil koncert Škofjeloškega okteta *Večer Avsenikovih melodij*.
4. ***oktober*** – v Rokodelskem centru DUO Škofja Loka na Mestnem trgu so odprli razstavo *Ljubo doma*: *uporabni izdelki za dom* oblikovalke in rokodelke Lili Panjtar.
5. ***oktober*** – v Kašči na Spodnjem trgu je Loški muzej Škofja Loka pripravil predavanje Biljane Ristić in Mojce Šifrer - Bulovec *Zgodbe loške tekstilne industrije*, s posebnim poudarkom na Tovarni klobukov Šešir. Predavanje je bilo ob Dnevih evropske kulturne dediščine;

– slikar Berko je imel javno vodstvo po svoji razstavi v Galeriji na Gradu.

13. ***oktober*** – Mešani pevski zbor Vrelec pri Društvu upokojencev Škofja Loka je v Sokolskem domu na Mestnem trgu pripravil koncert ljudskih pesmi *Zapojmo pesem iz polnega srca*.
14. ***oktober*** – Gimnazija Škofja Loka je v Sokolskem domu na Mestnem trgu pripravila Unescov recital *Jezik – kultura in tradicija*.
19. ***oktober*** – Muzejsko društvo Škofja Loka je v Kašči na Spodnjem trgu pripravilo Blaznikov večer, na katerem so predstavili častno občanko Škofje Loke dr. Aleksandro Kornhauser-Frazer ob njeni devetdesetletnici. Pogovor z naslovom *Dom, poti in srečanja* je vodila Marija Lebar, urednica *Loških razgledov*.
21. ***oktober*** – ob prvi obletnici odprtja poljanske obvoznice je bila na Spodnjem trgu kulturno-zabavna prireditev s številnimi glasbenimi in plesnimi nastopi;

– v Mali galeriji Občine Škofja Loka so odprli razstavo *Arheološka raziskava ob gradnji javne infrastrukture v naseljih Binkelj, Stara Loka, Trnje, Vešter in Puštal*.

22. ***oktober*** – v kulturnem domu in Šubičevi hiši v Poljanah se je odvijal 5. slovenski festival karikature, ob tem so potekale ustvarjalne delavnice, odprli so razstavo nastalih del, nastopil je imitator Jure Galičič. V Šubičevi hiši so hkrati odprli tudi razstavo Mateja Bizovičarja *Lesego*.
27. ***oktober*** – v Kašči na Spodnjem trgu je bilo strokovno predavanje mag. Jožeta Štukla *Arheologija na območju Škofje Loke*.
28. ***oktober*** – na pokopališču v Lipici je bila v organizaciji Nove slovenske zaveze žalna slovesnost v spomin žrtvam povojnih pobojev na Škofjeloškem.
30. ***oktober*** – ob dnevu mrtvih so bile žalne slovesnosti pred Domom zveze borcev v Škofji Loki, 1. novembra pa v Poljanah in na Godešiču pred spomenikoma NOB. Pred praznikom sta Škofjo Loko obiskala poljski veleposlanik v Sloveniji Pawel Czerwinski in Rafal Budyta, poljski konzul na veleposlaništvu.
9. ***november*** – Center slepih, slabovidnih in starejših Škofja Loka je s slavnostno akademijo obeležil 80-letnico delovanja. V kulturnem delu se je Janez Hočevar - Rifle predstavil z monokomedijo *Star fotr*.
11. ***november*** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila slavnostna akademija ob 70-letnici mladinskih delovnih brigad in 20-letnici Kluba brigadirjev Škofja Loka, odprli so dokumentarno razstavo *(Z)gradili s(m)o lepši svet* in filatelistično razstavo *70 let mladinskih delovnih brigad*. Slavnostni govornik je bil mag. Viktor Žakelj.
15. ***november*** – v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka v Torkovem večeru s knjižnico pripravila strokovno predavanje Staneta Kranjca *Letenje s preprostimi letalskimi napravami*.
16. ***november*** – Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka je v Jurjevi dvorani v Stari Loki pripravilo Strahlov večer, na katerem je

dr. Renata Komić - Marn z Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta ZRC SAZU v Ljubljani predstavila zbirko Edvarda in Karla Strahla v Starološkem gradu in njeno usodo po letu 1918.

17. ***november*** – v Kašči na Spodnjem trgu sta arheologa mag. Jože Štukl iz Loškega muzeja Škofja Loka in Bogo Klezin iz podjetja Avgusta d. o. o. predstavila arheološke najdbe ob gradnji javne infrastrukture v letih od 2011 do 2015 v naseljih Binkelj, Stara Loka, Trnje, Vešter in Puštal.

20. ***november*** – Kulturno društvo dr. Ivan Tavčar Poljane je v kulturnem domu pripravilo jubilejni koncert ob 10-letnici delovanja Poljanskih orgličarjev. Kot gostje so sodelovale še skupine Sorarmonika iz Sore, Francetovi orgličarji, Štedentje iz Gorenje vasi, Sejmarji ter Marjan Urbanija.

24. ***november*** – Muzejsko društvo Škofja Loka je v Kašči na Spodnjem trgu pripravilo Blaznikov večer, na katerem so se aktivni udeleženci vojne za Slovenijo spominjali dogodkov izpred četrt stoletja. Spregovorili so Brane Virant, Stane Bertoncelj, Aleksander Igličar, Leon Tušar in Jože Stanonik. Mag. Jože Štukl je predstavil takratno orožje, ki ga hranijo v Loškem muzeju Škofja Loka.

25. ***november*** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil koncert Mešanega pevskega zbora Vrelec pri Društvu upokojencev Škofja Loka.

26. ***november*** – v Sokolskem domu v Gorenji vasi je bila slavnostna akademija ob prazniku Občine Gorenja vas - Poljane. Častni občan je posthumno postal Alojzij Štremfelj, priznanje je dobil za dolgoletno vodenje podjetja Marmor Hotavlje in aktivnosti pri razvoju krajev pod Blegošem. Priznanja so prejeli še dr. Milena Alič za prispevek k prepoznavnosti in družbenemu življenju Javorij, Anton Bogataj za izvirni opis rodbin in ljudi fare Stara Oselica, Kulturno društvo dr. Ivan Tavčar Poljane za oblikovanje kulturne podobe Poljan, Lovska družina Gorenja vas za sobivanje z naravo in odgovoren odnos do divjadi ter Planinsko društvo Sovodenj za delovanje na različnih področjih planinstva in promocijo kraja. Priznanje župana Občine Gorenja vas - Poljane so prejeli Raubarji za ohranjanje in negovanje poljanskega narečja in promocijo Poljanske doline;

– Kulturno društvo Pevski zbor Lubnik je v Sokolskem domu na Mestnem trgu pripravilo *Martinov večer,* na katerem so kot gostje nastopili pevci Mešanega pevskega zbora Vrtojba.

29. ***november*** – na več razstavnih mestih na Mestnem trgu so loški umetniki in rokodelci odprli prodajne razstave svojih izdelkov *Izložbe domišljije*.

1. ***december*** – na zasedanju Odbora UNESCA za zaščito nesnovne kulturne dediščine v Adis Abebi so *Škofjeloški pasijon* vpisali v Unescov seznam nesnovne kulturne dediščine. V slovenski delegaciji ob tem velikem dogodku za škofjeloško zgodovino so bili Magdalena Tovornik, mag. Jože Štukl, mag. Aleksander Igličar in Jernej Tavčar.

2. ***december*** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu so odprli razstavo *3 X Plestenjak*, slikarja Janeza, kiparja Mateja in rezbarke Petre Plestenjak - Podlogar. Ob tem je bil koncert profesorjev Glasbene šole Škofja Loka.

3. ***december*** – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bila slovesnost s kulturnim programom ob 15-letnici Lions kluba Škofja Loka.

6. ***december*** – v Kašči na Spodnjem trgu je Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka v Torkovem večeru s knjižnico pripravila recital *Krst pri Savici* v režiji Zvoneta Šedlbauerja in v izvedbi Anatola Šterna.

7. ***december –*** v Kašči na Spodnjem trgu je bil dvodnevni posvet *Človekove pravice in temeljne svoboščine: za vse čase*. Pripravil ga

je Študijski center za narodno spravo v sodelovanju z NUK Ljubljana, Loškim muzejem Škofja Loka, Muzejskim društvom Škofja Loka in Kulturno-zgodovinskim društvom Lonka Stara Loka.

10. december – v atriju starega župnišča na Mestnem trgu je bilo javno vodstvo po razstavi *Stop, cenzura!* z avtorico razstave Heleno Janežič;

– v cerkvi sv. Jurija v Stari Loki je bil božično-novoletni koncert Mladinskega mešanega pevskega zbora Gimnazije Škofja Loka.

14. december – v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil božično-novoletni koncert učenk in učencev Glasbene šole Škofja Loka;

– ob razstavi Berko v Galeriji na Gradu je Loški muzej Škofja Loka predstavil Berkov razstavni katalog.

17. december – Krajevna organizacija ZB NOB Poljane in Organizacijski komite za prireditve Po stezah partizanske Jelovice sta ob 75-letnici poljanske vstaje pripravila srečanje s kulturnim programom pri Brdarju v Vinharjih;

– v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bil božični koncert Simfoničnega orkestra Crescendo *Operna noč*.

18. december – na Loškem odru je bila 46. podelitev Severjevih nagrad za dosežke na igralskih odrih. Slavnostni govornik je bil Tone Peršak, minister za kulturo. Nagradi za poklicne igralce sta prejela Maša Derganc iz Drame SNG Ljubljana in Nejc Cijan - Garlatti iz SNG Nova Gorica; nagrado za ljubiteljske igralce je prejela Lili Gačer - Kermavner iz Šentjakobskega gledališča iz Ljubljane; študentski nagradi sta prejela Nik Škrlec in Žan Koprivnik, AGRFT Ljubljana. Po podelitvi nagrad je Nik Škrlec predstavil svoj avtorski projekt *Naj gre vse v Π (pi) ali kako sem si zapomnil 3141 decimalk Π (pi)*;

– v Sokolskem domu na Mestnem trgu je bilo v organizaciji JSKD Škofja Loka Slovensko srečanje skupin za historične plese in nastopi teh skupin;

– v telovadnici osnovne šole v Poljanah je bil tradicionalni božični koncert *Jerbas domačih*.

21. december – Rok Kofol in ShaPPa sta v Sokolskem domu na Mestnem trgu pripravila potopisno predavanje *Filmska Afrika* (Namibija, Bocvana, Zimbabve).

25. december – v Športni dvorani Trata je bil božično-novoletni koncert Mestnega pihalnega orkestra Škofja Loka s pevko Alenko Godec.

Avtorji prispevkov

Marija Bergant	univ. dipl. ekonomistka v pokoju, Škofja Loka
Jože Bogataj	prof. angleščine in slovenščine, ravnatelj Gimnazije Škofja Loka
Martin Cregeen	prevajalec za angleščino, Kranj
Vincencij Demšar	prof. zgodovine in geografije v pokoju, Škofja Loka
Danijela Dolinar	univ. dipl. umet. zgodovinarka, samostojna bibliotekarka, Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka
Franci Feltrin	komercialist, politik v pokoju, Škofja Loka
Mojca Ferle	univ. dipl. etnologinja in sociologinja kulture, muzejska svetnica, Muzeji in galerije mesta Ljubljane
Alojzij Pavel Florjančič	univ. dipl. inž. geologije v pokoju, urednik zbirke Doneski, častni član in dolgoletni predsednik Muzejskega društva Škofja Loka
Sabina Gabrijel	uni. dipl. novinarka, svetovalka za družbene dejavnosti Občine Škofja Loka
Damir Globočnik	dr. umetnostne zgodovine, muzejski svetovalec za umetnostno zgodovino in vodja galerijske dejavnosti, Gorenjski muzej, Kranj
Matjaž Hafner	univ. dipl. ing. kemije, bivši član uprave Heliosa in direktor Colorja v pokoju, član Nadzornega odbora Občine Škofja Loka
Aleksander Igličar	mag. ekonomskih znanosti, višji predavatelj za računovodstvo na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani, predsednik Muzejskega društva Škofja Loka

Mirjam Jan - Blažić	dipl.ing. metalurgije in mag. tehničnih znanosti in livarstva; od leta 2006 v pokoju; zadnjih 10 let pred upokojitvijo v upravi Slovenske industrije jekla v Ljubljani in pred tem 20 let direktorica LTH - livarne v Škofji Loki
Helena Janežič	univ. dipl. zgodovinarka in univ. dipl. bibliotekarka, vodja Zbirke tiskov Slovencev zunaj RS, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana, podpredsednica Muzejskega društva Škofja Loka
Izidor Jesenko	obrtnik, fotograf, Domača obrt Izidor Jesenko s. p., Poljane nad Škofjo Loko
Miha Ješe	mag. ekonomskih znanosti, župan Občine Škofja Loka
Nataša Kalan	univ. dipl. soc. delavka, Center slepih, slabovidnih in starejših Škofja Loka
Blaž Kavčič	magister znanosti s področja poslovne politike in organiziranja, upokojenec
Mateja Kavčič	univ. dipl. inž. arhitekture, konservatorsko-restavratorska svetovalka, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Restavratorski center
Bojan Kofler	mag. farmacije v pokoju, inovator, entomolog, jamar in biospeleolog, Škofja Loka
Ines Košenina	univ. dipl. inž. arhitekture, Arh idea Ines Košenina s. p., Škofja Loka
Tone Košir	mag. medicinskih znanosti, zdravnik v pokoju, Škofja Loka
Jože Kranjc	kemijski tehnik – tehnolog v pokoju, Škofja Loka
Franc Križnar	univ. mag. in dipl. muzikolog, dr. znanosti, predstojnik Inštituta glasbenoinformacijskih znanosti pri Centru za interdisciplinarne in multidisciplinarne raziskave in študije Univerze v Mariboru in

	urednik Radia Slovenija, Ljubljana, v pokoju, Škofja Loka
Tomaž Križnar	univ. dipl. inž. arh., Podjetje: ARHINOVA d.o.o.
Marija Lebar	prof. slovenskega jezika in književnosti ter primerjalne književnosti z literarno teorijo, bibliotekarska specialistka v pokoju, Škofja Loka
Lojze Malovrh	prof. naravoslovnih predmetov (biologija, fizika, geologija), šolnik, dolgoletni ravnatelj Gimnazije Škofja Loka v pokoju
Helena Matičič Hostnik	univ. dipl. etnologinja in zgodovinarka, Osnovna šola Ivana Groharja Škofja Loka
Ana Marija Miklavčič	univ. dipl. bibliotekarka in prof. zgodovine, višja bibliotekarka, Knjižnica Ivana Tavčarja Škofja Loka
Neja Mlakar	magistra informacijskih znanosti, bibliotekarka, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
Simon Mlakar	akad. slikar, likovni pedagog, Osnovna šola Cvetka Golarja Škofja Loka
Andrej Novak	univ. dipl. sociolog, Zavod RS za šolstvo, Škofja Loka
Marijan Novak	prometni inž. v pokoju, Škofja Loka
Ivan Oman	slovenski, politik, poslanec, kmet, Zminec
Damjana Peternelj	novinarka, radijska moderatorka, Medeja, medijska dejavnost, Damjana Peternelj s. p., Gorenja vas
Franc Podnar	zgodovinar v pokoju, Stara Loka
Miha Preinfalk	dr. zgodovine, višji znanstveni sodelavec, ZRC SAZU, Zgodovinski institut Milka Kosa, Ljubljana
Ana Prevc Megušar	univ. dipl. muzikologinja, učiteljica glasbe na Gimnaziji Škofja Loka

Andrej Rant	doktor dentalne medicine v pokoju, numizmatik in pesnik, častni član Numizmatičnega društva Slovenije in častni član Muzejskega društva Škofja Loka
Boštjan Soklič	dipl. profesor umetnostne zgodovine, kustos, Loški muzej Škofja Loka
Marija Stanonik	dr. literarnih in dr. teoloških znanosti, slovstvena folkloristka in etnologinja, redna profesorica na filozofskih fakultetah v Ljubljani in Mariboru, znanstvena svétnica na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Ljubljana, častna občanka Občine Žiri in častna članica Muzejskega društva Žiri
Jure Svoljšak	učitelj geografije in zgodovine, tiflopedagog v pokoju, Škofja Loka
Judita Šega	prof. zgodovine in dipl. etnologinja, arhivska svetovalka, vodja enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana v Škofji Loki
Mojca Šifrer Bulovec	univ. dipl. etnologinja in zgodovinarka, višja kustodinja, Loški muzej Škofja Loka
France Štukl	dr. zgodovinskih znanosti, arhivski svetnik v pokoju, častni član Muzejskega društva Škofja Loka
Jože Štukl	mag. arheologije, muzejski svetovalec, Loški muzej Škofja Loka
Maja Šubic	akad. slikarka, samostojna umetnica, Škofja Loka
Jernej Tavčar	univ. dipl. geograf in sociolog kulture, višji svetovalec za stike z javnostjo in informator, Občina Škofja Loka
Alenka Vojsk	prof. nemščine na Gimnaziji Ledina, Ljubljana
Urška Ziherl	prof. razrednega pouka, Osnovna šola Ivana Groharja Škofja Loka

Navodila avtorjem člankov

Sedanji in prihodnji sodelavci Loških razgledov naj pri sestavljanju člankov upoštevajo naslednja navodila:

Oblika prispevka:

- Znanstveni ter strokovni članki za poglavje Razgledi ne smejo biti daljši od ene avtorske pole (30.000 znakov brez presledkov), prispevki za Gradivo ne daljši od pol avtorske pole (15.000 znakov brez presledkov), nekrologi, predstavitve razstav, knjig in podobni prispevki pa ne daljši od četrt avtorske pole (7.500 znakov brez presledkov) računalniško napisanega besedila.
- Prispevki naj bodo napisani z urejevalnikom besedil Word, v naboru znakov Times New Roman. Velikost črk naj bo 12 pik, z enojnim medvrstičnim razmakom. Naslov in mednaslovi naj bodo poudarjeni, vsebinska razčlenitev prispevka pregledna in logična.
- Znanstveni in strokovni članki za poglavje *Razgledi* naj vsebujejo še:

a) *izvleček* – kratek opis prispevka (v obsegu od 5 do 10 vrstic),

b) *povzetek* – predstavi naj glavne rezultate prispevka (v obsegu od 20 do 30 vrstic).

- Opombe morajo biti pisane enotno, pod črto na dnu vsake strani (footnote).
- To velja tudi za navajanje virov in literature.

Citiranje virov in literature:

Citiranje virov in literature mora biti v skladu z uveljavljenimi pravopisnimi normami. Celoten naslov citata naj bo le v seznamu virov in literature na koncu prispevka. V opombah navajajte vire in literaturo le v skrajšani obliki, predpisano citiranje je obvezno. Viri in literatura naj bodo citirani takole:

- ***Arhivski viri*** – navedemo: arhiv (uporabljamo uveljavljene kratice), signatura in ime fonda ali zbirke, številko arhivske škatle ali fascikla (tehnične enote), številko mape (arhivske enote) in/ali ime dokumenta.

  PRIMER: Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki, ŠKL 1, Občina Zminec, tehnična enota 14, arhivska enota 144, regulacija Sore. V skrajšani obliki citiramo: ZAL–ŠKL, ŠKL 1, t. e. 14, a. e. 144.

- ***Literatura – monografije*** – navedemo: priimek in ime avtorja, *naslov (in podnaslov) dela (v ležečem tisku)*, kraj, založnik in leto izida, stran(i).

  PRIMER: Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, 560 str. V skrajšani obliki citiramo: Blaznik, *Škofja Loka*, str. 230–235.

- ***Literatura – članek*** – navedemo: priimek in ime avtorja, naslov članka, *naslov publikacije (v poševnem tisku)*, letnik, številka, kraj, založnik in leto izida, stran(i).

  PRIMER 1: Ramovš, Anton: Amoniti na loškem ozemlju. V: *Loški razgledi* 45, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1998, str. 11–14. V skrajšani obliki citiramo: Ramovš, Amoniti, str. 11–14.

PRIMER 2: Stariha, Gorazd: Trije tolovaji. V: *Zgodovina za vse*, letnik IV, št. 1, Celje : Zgodovinsko društvo, 2000, str. 47–58. V skrajšani obliki citiramo: Stariha, Trije tolovaji, str. 53.

- ***Spletne strani*** – glede na vrsto prevzema so lahko to članki, publikacije, dokumenti, enciklopedije, slovarji. Če je znan avtor, navedemo avtorja, naslov članka ali dokumenta, datum prevzema in natančen naslov spletne strani.

  PRIMER 1: Maja Kač, Slovenski arhivski biseri, izbrani v kilometrih gradiva. Pridobljeno 22. 3. 2015, na http://www.rtvslo.si/kultura/razstave/slovenski-arhivski-biseri-izbrani-v-kilometrih-gradiva/359724.

  Pri publikacijah organizacij, ki so objavljene na spletnih straneh, navedemo naslov publikacije, datum prevzema in naslov spletne strani.

  PRIMER 2: Konvencija o otrokovih pravicah. Pridobljeno 10. 12. 2010. Dostopno na: http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105.

  Če avtor ni znan, navedemo samo datum prevzema in natančen naslov spletne strani.

  PRIMER 3: Pridobljeno 15. 4. 2015 na http://www.gorenjci.si/osebe/blaznik-pavle (pavel)/689.

Slikovne priloge:

- Zaželeno je, da avtorji svoje prispevke opremijo s fotografijami, skicami, risbami ipd. Oddajo naj jih v kuverti ali na CD oziroma DVD (skenirani posnetki morajo biti v formatu TIFF ali JPG, v ločljivosti vsaj 300 dpi na 15 cm širine).
- Slikovne priloge morajo biti označene s številko, v tipkopisu pa mora biti določeno, kam sodijo. Podnapisi morajo biti že v tipkopisu glavnega besedila. V oklepaju naj bodo navedeni vir, avtor oziroma lastnik fotografije.

Ostala navodila:

- Teksti morajo biti posredovani v tiskani obliki (ena kopija) in elektronski obliki (na CD oziroma DVD). Ime datoteke naj bo ime avtorja. Pisci jih lahko pošljejo na naslov Muzejskega društva Škofja Loka (Grajska pot 13, Škofja Loka) ali urednice Loških razgledov (Marija Lebar, Podlubnik 155, Škofja Loka) oziroma po elektronski pošti na naslov marija.lebar48@gmail.com.
- Zadnji dan za oddajo prispevkov je 2. november, razen za prispevke, ki so kronološko vezani na povzemanje dogodkov v tekočem letu, kjer je rok za oddajo 10. januar.
- Prispevke preberejo urednica in recenzenti, ki odločajo, če je prispevek primeren za objavo oziroma ga (po potrebi) s pripombami vrnejo avtorju v dopolnitev. Recenzije so anonimne.
- Za trditve in znanstveno vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.
- DVD, CD in rokopisov ne vračamo.

Podatki o avtorju:

- Vsak prispevek mora vsebovati ime in priimek avtorja, naziv, poklic in ustanovo, kjer je zaposlen, naslov elektronske pošte, telefonsko številko.

Nakup knjig in Loških razgledov

Spoštovani ljubitelji domoznanskega branja!

Obveščamo vas, da so na zalogi nekatere starejše številke Loških razgledov in knjige, ki jih je izdalo Muzejsko društvo Škofja Loka.

France Stele: PISANA LOKA ŠKOFJA LOKA .....25 EUR

DONESKI

Bara Remec, Tine Debeljak: KYRIE ELEISON, SLOVENSKI VELIKI TEDEN (faksimile) .....10 EUR
France Štukl: PO POTI KULTURNE DEDIŠČINE..... 20 EUR
Lojze Zupanc: KAMNITI MOST .....25 EUR
Marko Črtalič: 40 LET SEVERJEVIH NAGRAD.....8 EUR
BÉSEDA V LOKI. 150 LET OD NARODNE ČITALNICE DO SODOBNE KNJIŽNICE .....5 EUR
PRIMORSKA PREŠERNOVA ZDRAVLJICA 1944 – 2. izdaja (faksimile) .....7 EUR
PASIJONSKI DONESKI 2017/12.....20 EUR
PASIJONSKI DONESKI 2016/11 ..... 8 EUR
PASIJONSKI DONESKI 2015/10 ..... 8 EUR
OLIMPIJSKI VENEC / GRADIVO ZA BIBLIOGRAFIJO DR. TINETA DEBELJAKA.....5 EUR
Valentin Bogataj in Metka Sulič: MARIJAN GABRIJELČIČ 1940–1998.....5 EUR
Marija Stanonik: NEKOČ JE BILO JEZERO .....8 EUR

VODNIKI

SLIKAR JERNEJ IZ LOKE IN NJEGOVA DELA NA LOŠKEM.....5 EUR
ALEJA ZNAMENITIH LOČANOV .....5 EUR

LOŠKI RAZGLEDI

od številke 55 do 62 (razen številke 60) .....8 EUR

Knjige in Loške razglede lahko naročite v spletni trgovini na spletnih straneh Muzejskega društva Škofja Loka www.mdloka.si, lahko pa jih kupite tudi na blagajni Loškega muzeja Škofja Loka na Loškem gradu in v Galeriji Ivana Groharja na Mestnem trgu v Škofji Loki.

Želimo vam prijetno branje! Uredništvo

Spoštovani Ločani, prijatelji in obiskovalci Škofje Loke!

Muzejsko društvo Škofja Loka je že tričetrt stoletja nosilec domoznanstva na širšem Loškem ozemlju.

Naša najbolj prepoznavna dejavnost je izdajanje domoznanskega zbornika Loški razgledi, ki redno izhaja že od leta 1954. Poleg tega imamo še tri zbirke, v katerih izdajamo domoznanske knjige, in sicer:

- zbirko **Doneski**, kjer smo do sedaj izdali 35 naslovov,
- zbirko **Pasijonski doneski**, kjer smo do sedaj izdali 11 naslovov (ti so všteti že v zbirko Doneski) in
- zbirko **Vodniki po loškem ozemlju**, v kateri je do sedaj izšlo 11 naslovov.

Redno tudi pripravljamo tematske Blaznikove večere, na katerih obravnavamo različne vsebine, pomembne za ljudi na širšem loškem ozemlju.

Naše delo in zgodovino delovanja društva si lahko ogledate na naših spletnih straneh: www.mdloka.si.

Vabimo vas, da se nam pridružite. Pristopno izjavo lahko izpolnite na spletnih straneh www.mdloka.si ali jo dvignete v pisarni Loškega muzeja.

mag. Aleksander Igličar
predsednik Muzejskega društva Škofja Loka